T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OĞUZ GRUBU TÜRK LEHÇELERİNDE KADINLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Miyase Kübra RAMAZANOĞLU

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI

ANKARA, 2020

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OĞUZ GRUBU TÜRK LEHÇELERİNDE KADINLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Miyase Kübra RAMAZANOĞLU

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DANIŞMAN

Doç.Dr.Akartürk KARAHAN

ANKARA, 2020

ONAY SAYFASI

Miyase Kübra RAMAZANOĞLU tarafından hazırlanan "Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Kadınla İlgili Söz Varlığı" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvan Adı Soyadı	Kurum	İmza
Doç.Dr.Akartürk KARAHAN	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Prof.Dr.Funda TOPRAK	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Dr.Öğr. Üyesi Aziz GÖKÇE	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	

Tez Savunma Tarihi: 15/06/2020

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Doç.Dr. Seyfullah YILDIRIM

……

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim (15/06/2020).

Miyase Kübra RAMAZANOĞLU

TEŞEKKÜR

Lisans ve yüksek lisans sürecinde bilgi birikiminden faydalandığım, tez yazım sürecinde desteğini her zaman hissettiğim, kendisine her danıştığımda içtenliğini esirgemeyip kıymetli zamanını ayıran hoca kimliğinin yanında anne kimliğini de her daim hissettiren sayın hocam Doç. Dr. Akartürk Karahan'a teşekkür ederim.

Lisans ve yüksek lisans sürecinden bilgi birikiminden istifade ettiğim aynı zamanda tez savunmam sırasında destek olan sayın hocam Prof. Dr. Funda Toprak'a teşekkür ederim.

Tez savunmam sırasında destek olan sayın Dr. Öğretim Üyesi Aziz Gökçe'ye teşekkür ederim.

Hayatım boyunca desteğini esirgemeyen her zaman arkamda olduğunu bildiğim hayatımdaki en güçlü kadın olan anneme teşekkür ederim.

ÖZET

Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Kadınla İlgili Söz Varlığı

Türkçede ve Türk coğrafyasında kadınla ilgili çok fazla çalışma yapılmıştır fakat bir lehçe grubunda kadına dair söz varlığını kapsayan bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada Oğuz grubu Türk lehçelerinde kadın ve kadına dair kavram alanları tespit edilmiş, sınıflandırılmış ve kavram alanlarının lehçeler arası karşılaştırılması yapılmıştır.

Çalışmanın giriş kısmında genel olarak söz varlığından bahsedilip kadınla ilgili yapılan daha önceki çalışmalara yer verilmiştir. Çalışmanın ana kısmı iki bölüme ayırılmıştır. İlk bölümde Oğuz grubuna dahil olan Türkiye Türkçesi, Gagauz Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesi'nin alfabe süreçleri ve kullanım sahaları belirtilmiştir. Toplumsal yapının en önemli unsuru olan kadının dil ve edebiyattaki yerine, toplumdaki değişmelerin kadın üzerinden nasıl gösterildiğine Oğuz grubu lehçeleri üzerinden değinilmiştir. Türk tarihinin ortak değerleri olan Orhun Yazıtları, Dîvânu Lugâti't-Türk ve Dede Korkut'ta kadının yerine dair bilgi verilmiştir. Çalışmanın ana kısmının ikinci bölümünde Oğuz grubu Türk lehçelerine dair kadın ve kadın cinsiyetine dair kavramlar tespit edilerek on altı başlık altında sınıflandırılmıştır. Her başlığın altında değerlendirme kısmına yer verilmiştir. Bu kısımda disiplinler arası etkileşim göz önüne alınarak diğer bilim alanlarındaki kadınla ilgili çalışmalardan yararlanılmıştır.

Çalışmanın kadına bakış açısını, kadının toplumdaki yerini ve lehçelerde bu konuya dair farklılıkların ve benzerliklerin görülmesi açısından başka çalışmalara kaynaklık edebileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelime: Kadın, Lehçe, Söz Varlığı, Oğuz Grubu.

ABSTRACT

Vocabulary Related to Women in the Turkish Dialects of Oğuz Group

A lot of work has been done on women in Turkish and in the geography but in a dialect group, there is no study involving the presence of vocabulary for women. In this study, the concept areas related to women and women in the Oğuz group Turkish dialects have been identified, classified and comparison of the concept areas between the dialects has been made.

In the introduction part of the study, it was mentioned about the existence of vocabulary and the previous studies about women. The main part of the study is divided into two parts. The first part involved in the Oguz group in Turkey Turkish, Gagauz Turkish, Azerbaijani and Turkmen Turkish alphabet processes and field use are indicated. The place of women in language and literature, which is the most important element of social structure, and how the changes in society are shown through women are addressed through the dialects of the Oguz group. Orhun Yazıtları, Divanü Lügati't Turk and Dede Korkut information about the woman's location is given. In the second part of the main part of the study, the concepts of women and female gender related to the Oguz group Turkish dialects were identified and classified under sixteen titles. The evaluation section is located at the bottom of each topic. In this section, studies on women in other sciences have been utilized by considering interdisciplinary interaction.

It is thought that the study may be a source for other studies in terms of the perspective of women, the place of the woman in society and the differences and similarities in dialects regarding this issue.

Keyword: Woman, Dialect, Vocabulary, Oguz Group.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI i
BEYAN ii
TEŞEKKÜR iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR DİZİNİ xiv
İNCELENEN SÖZLÜKLERİN KISALTMALAR DİZİNİ xv
TABLOLAR DİZİNİ xvi
1.GİRİŞ 1
2.YAPILAN ÇALIŞMALAR 2
3. YÖNTEM 8
I.OĞUZ GRUBU TÜRK LEHÇELERİ ve KADIN 9
I.1.Oğuz Grubu Türk Lehçeleri 9
I.2.Dil ve Edebiyatta Kadın 11
II.OĞUZ GRUBU TÜRK LEHÇELERİNDE KADINLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI 13
II.1.KADININ BİYOLOJİK VE TOPLUMSAL CİNSİYETİYLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI 13
II.1.1.Kadın Cinsiyetini Ayırt Etmede Kullanılan Sözler 13
II.1.2.Toplumda Kadın Cinsiyeti Algısıyla İlgili Sözler 18
II.1.2.1.Kadına Özgülük ve Kadınca Olmakla İlgili Sözler 19
II.1.2.2.Kadın ve Erkek Cinsiyetinin Karşılaştırılmasıyla İlgili Sözler 21
II.1.2.2.1.Erkeğin Küçültücü Bir Yaklaşımla Kadına Benzetilmesiyle İlgili Sözler 22
II.1.2.2.2.Kadının Erkeğe Benzetilmesiyle İlgili Sözler 25
II.1.2.3.Kadınların Olumlu Yönlerini Ön Plana Çıkarmakla İlgili Sözler 27
II.1.2.4.Kadınla İlgili Olumsuz Yargı İçeren Sözler 29
II.2.KADININ YAŞIYLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI 34
II.2.1. Kız Çocuklarla İlgili Sözler 34
II.2.2.Genç Kız ve Kadınlarla İlgili Sözler 35

II.2.3.Orta Yaş ve Olgunluk Çağındaki Kadınlarla İlgili Sözler 37
II.2.4.Yaşlı Kadınlarla İlgili Sözler 38
II.3.EVLENME, CİNSELLİK VE KADINLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI 42
II.3.1.Evlenmeyi ve Cinselliği Esas Alan Kadın Adlandırmalarıyla İlgili Sözler.....42
II.3.1.1.Hiç Evlenmemiş veya Cinsel İlişkiye Girmemiş Kadınlarla İlgili Sözler 42
II.3.1.2.Evli veya Bekareti Bozulmuş Kadınlarla İlgili Sözler.....45
II.3.1.3.Kocası Ölmüş veya Boşanmış Kadınlarla İlgili Sözler 46
II.3.2.Evlilik ve Kadınla İlgili Sözler.....48
II.3.2.1.Evlilik Öncesi Süreçte Kadınla İlgili Sözler 49
II.3.2.1.1.Evlenilecek Kadının Seçimi ve Kadına Talip Olmayla İlgili Sözler 49
II.3.2.1.1.1.Gelin Adayı Arayan, Bulan ve Aracılık Eden Kimselerle İlgili Sözler 49
II.3.2.1.1.2.Evlenmek Amacıyla Bir Erkeğin veya Erkek Tarafından Aracı Kimselerin Kadına Teklifte Bulunması, Kadının İstenmesiyle İlgili Sözler.....51
II.3.2.1.2.Söz ve Nişanlılık Süreciyle İlgili Sözler 54
II.3.2.2.Evliliğin Gerçekleşme Süreciyle İlgili Sözler.....63
II.3.2.2.1. Evlenmenin Kadın Üzerinden Anlatılmasıyla İlgili Sözler.....63
II.3.2.2.1.1.Evlenmenin Anlatılmasında Alınan Kişi Olarak Kadınla İlgili Sözler.....63
II.3.2.2.1.2.Evlenmenin Anlatılmasında Verilen Kişi Olarak Kadınla İlgili Sözler.....64
II.3.2.2.1.3.Evlenmenin Anlatılmasında Evden Çıkarılan veya Gönderilen Olarak Kadınla İlgili Sözler 65
II.3.2.2.1.4.Evliliğin Anlatılmasında Nikahlanan, Kabul Edilen Kişi Olarak Kadınla İlgili Sözler 66
II.3.2.2.1.5.Evliliğin Anlatılmasında Erkeğe Giden, Ait Olan ve Erkeği Alan Kişi Olarak Kadınla İlgili Sözler.....71
II.3.2.2.2.Evlilik Ritüelleri ve Kadınla İlgili Sözler 72
II.3.2.2.2.1. Nikah Bedeli ve Düğün Hediyesiyle İlgili Sözler 72
II.3.2.2.2.1.1. Kadına veya Kadın Tarafına Verilen Bedel ve Hediyelerle İlgili Sözler.....72
II.3.2.2.2.1.2. Gelinin Beraberinde Götürdüğü Eşyalar Ve Erkek Tarafına Verilen Hediyelerle İlgili Sözler 79
II.3.2.2.2.2.Düğün Töreni ve Kadınla İlgili Sözler.....86
II.3.2.2.2.2.1.Düğünün Öznesi Olan Kadını (Gelini) Adlandırmasıyla İlgili Sözler.....86
II.3.2.2.2.2.2.Düğün Sürecinde Gelin ve Onun Etrafında Gelişen Diğer Kavramlarla İlgili Sözler 87
II.3.2.2.2.2.2.1.Gelin Giyimi İle İlgili Sözler.....87
II.3.2.2.2.2.2.2.Gelin Süslemesi ve Kullanılan Malzemelerle İlgili Sözler 92

II.3.2.2.2.2.2.3.Düğünde Geline Yardımcı Kimselerle İlgili Sözler.....94
II.3.2.2.2.2.2.4.Düğün Sürecinde Gelinin Yeni Evine Gidişi İçin Yapılan Merasimlerle İlgili Sözler.....97
II.3.2.2.2.2.2.5. Düğün Sonrası Gerçekleştirilen Kadını İlgilendiren Adetlerle İlgili Sözler.....106
II.3.2.2.3.Genel Evlenme Biçimlerinin Dışında Gerçekleşen Evliliklerle İlgili Sözler.....108
II.3.2.2.3.1.Kadının Değiştirilmesi Yoluyla Yapılan Evliliklerle İlgili Sözler.....108
II.3.2.2.3.2.Genel Uygulamanın Dışında Oluşan Evliliklerle İlgili Sözler.....109
II.3.2.3.Evliliğin Sona Ermesiyle İlgili Sözler.....113
II.3.3.Kadın ve Cinsellikle İlgili Sözler.....118
II.3.3.1.Bekaretin Anlatılmasıyla İlgili Sözler.....119
II.3.3.2. Bekaretin Bozulmasıyla İlgili Sözler.....120
II.3.3.3.Cinsel İlişkiyi Kadın Üzerinden Anlatmada Kullanılan Sözler.....123
II.3.3.4.Kadının Rızasının Olmadığı Cinsel Eylemlerde Kadınla İlgili Sözler.....123
II.3.3.5.Toplumca Onaylanmayan Cinsel İlişkilerde Kadınla İlgili Sözler.....125
II.3.3.6.Kadında Cinsel İsteğin Anlatılmasıyla İlgili Sözler.....135
II.3.3.7.Kadında Cinsel Yönelimin Anlatılmasıyla İlgili Sözler.....136
II.3.3.8.Kadın ve Erkek İlişkilerinde Kadına Bakışla İlgili Sözler.....137
II.3.3.8.1.Erkeklerin İlgisini Üzerine Çeken Kadınlarla İlgili Sözler.....137
II.3.3.8.2.Toplumda Davranışları Hoş Karşılanmayan Kadınlar İlgili Sözler.....153
II.3.3.8.3.Toplumda Davranışları Onaylanan Kadınlar ve Namus Algısıyla İlgili Sözler.156
II.4.DOĞURGANLIK VE ANNELİK İLGİLİ SÖZ VARLIĞI.....158
II.4.1.Anne Olma Süreciyle İlgili Sözler.....158
II.4.1.1.Kadında Doğurganlığın Bulunup Bulunmayışı İle İlgili Sözler.....158
II.4.1.2.Gebelikle İlgili Sözler.....162
II.4.1.2.1.Gebeliğin Oluşmasıyla İlgili Sözler.....162
II.4.1.2.2.Anne Karnındaki Çocukla İlgili Sözler.....165
II.4.1.2.3.Gebe Anlamında Kullanılan Sözler.....168
II.4.1.2.4.Gebelik Sürecini İfade Etmede Kullanılan Sözler.....170
II.4.1.2.5.Gebelik Dönemindeki Kadının Beslenmesiyle İlgili Sözler.....171
II.4.1.3.Doğumla İlgili Sözler.....172
II.4.1.3.1. Doğum Zamanıyla İlgili Sözler.....173
II.4.1.3.2.Doğma Anlamında Kullanılan Sözler.....174
II.4.1.3.3.Doğumun Gerçekleştirilmesiyle İlgili Sözler.....175

II.4.1.3.4.Doğumun Gerçekleşmesine Yardım Etmeyle İlgili Sözler 178
II.4.1.3.5.Normal Olmayan Gebelik ve Doğum Biçimlerini İfade Eden Sözler 181
II.4.1.3.6.Doğum Sonrasında Gerçekleşen Ritüeller İle İlgili Sözler 183
II.4.1.4.Lohusalıkla İlgili Sözler 184
II.4.2.Annelik Kavramıyla İlgili Sözler 186
II.4.2.1.Anneyi Doğrudan Adlandıran Sözler 186
II.4.2.2. Anneyi Dolaylı Yolla Adlandıran Sözler 187
II.4.2.3.Annenin Değerini İfade Eden Sözler 188
II.4.2.4.Annelik Kavramını Karşılayan Sözler 192
II.4.3. Anne-Çocuk İlişkisiyle İlgili Sözler 193
II.4.3.1.Annenin Varlığıyla ve Yokluğuyla İlgili Sözler 193
II.4.3.2.Çocuğun Beslenmesiyle İlgili Sözler 194
II.4.3.2.1.Süt İçin Kullanılan Sözler 194
II.4.3.2.2.Emzirmeyle İlgili Sözler 197
II.4.3.2.3. Anne Dışında Çocuk Beslenmesi ve Bakımıyla İlgilenen Kadınlarla İlgili Sözler 200
II.5.KADINLA İLGİLİ AKRABALIK ADLARI VE ONLARLA İLGİLİ OLUŞMUŞ SÖZ VARLIĞI.....203
II.5.1.Kan Bağına Dayalı Akrabalıklarla İlgili Sözler 203
II.5.1.1.Abla Anlamında Kullanılan Sözler 203
II.5.1.2.Anne Anlamında Kullanılan Sözler 204
II.5.1.3.Büyükanne-Nine Anlamında Kullanılan Sözler 206
II.5.1.4.Hala Anlamında Kullanılan Sözler 208
II.5.1.5.Kız Evlat Anlamında Kullanılan Sözler 209
II.5.1.6. Kız Kardeş Anlamında Kullanılan Sözler 210
II.5.1.7. Amca, Dayı, Hala ve Teyze Kızları/Gelinleri Anlamında Kullanılan Sözler 212
II.5.1.7.1.Amca Kızı Anlamında Kullanılan Sözler 212
II.5.1.7.2.Dayı Kızı/Gelini Anlamında Kullanılan Sözler 212
II.5.1.7.3.Hala Kızı/Gelini Anlamında Kullanılan Sözler 213
II.5.1.7.4.Teyze Kızı /Gelini Anlamında Kullanılan Sözler 214
II.5.1.8.Kız Torun Anlamında Kullanılan Sözler 214
II.5.1.9.Teyze Anlamında Kullanılan Sözler 215
II.5.1.10.Kız Yeğen Anlamında Kullanılan Sözler 216
II.5.2.Evlenme Yoluyla Oluşan Akrabalıklarla İlgili Sözler 217

II.5.2.1.Baldız Anlamında Kullanılan Sözler 217
II.5.2.2.Elti Anlamında Kullanılan Sözler.....218
II.5.2.3.Eş Anlamında Kullanılan Sözler 219
II.5.2.4.Gelin Anlamında Kullanılan Sözler.....223
II.5.2.5.Görümce Anlamında Kullanılan Sözler.....225
II.5.2.6.Kaynana Anlamında Kullanılan Sözler 226
II.5.2.7.Kuma Anlamında Kullanılan Sözler.....227
II.5.2.8.Üvey Anne Anlamında Kullanılan Sözler 228
II.5.2.9.Üvey Kız Anlamında Kullanılan Sözler 230
II.5.2.10.Üvey Kız Kardeş Anlamında Kullanılan Sözler 231
II.5.2.11.Yenge Anlamında Kullanılan Sözler 231
II.5.3.Süt Akrabalığıyla İlgili Sözler.....233
II.5.4.Akrabalığın Kadın Tarafından Olduğunu Anlatan Sözler 234
II.5.5.Akrabalığa Dayanmayan Kadın İlişkileri İle İlgili Sözler 235
II.6.KADIN BEDENİ VE SAĞLIĞIYLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI.....238
II.6.1. Kadın Bedeniyle İlgili Söz Varlığı 238
II.6.1.1.Kadın Cinsiyet Organlarıyla İlgili Sözler 238
II.6.1.2.Üreme ve Gebelikle İlgili Beden Uzuvları ve Bölgeleriyle İlgili Sözler.....239
II.6.1.2.1.Rahimle İlgili Sözler 239
II.6.1.2.2.Yumurtalık İle İlgili Sözler 241
II.6.1.2.3.Diğer Kadın Üreme Organlarıyla İle İlgili Sözler 242
II.6.1.2.4.Gebelikle Birlikte Ortaya Çıkan Organ ve Dokularla İlgili Sözler 243
II.6.1.3.Kadının Göğüs Bölgesiyle İlgili Sözler 245
II.6.2. Kadın Sağlığıyla İlgili Söz Varlığı 248
II.6.2.1.Üreme Organlarının Sağlığıyla İlgili Sözler 248
II.6.2.1.1. Âdet ve Diğer Kanamalarla İlgili Sözler.....248
II.6.2.1.2.Gebelik, Doğum ve Lohusalıkla İlgili Sözler.....250
II.6.2.1.3.Menopozla İlgili Sözler.....250
II.6.2.1.4.Kadın Üreme Organlarında Görülen Hastalıklar ve Tedavisiyle İlgili Sözler ...252
II.6.2.2.Meme Sağlığıyla İlgili Sözler.....255
II.6.2.3.Kadın Bedeninin Diğer Bölgelerinin Sağlığı ve Estetiğiyle İlgili Sözler 256
II.6.2.4.Kadın Sağlığına Özgü Meslekler.....257
II.7.KADIN GİYİMİ VE SÜSLENMESİYLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI 259

II.7.1.Kadın Giyimiyle İlgili Sözler 259
II.7.1.1.Kadın Giysilerinde Kullanılan Malzemelerle İlgili Sözler 262
II.7.1.2. Kadın Giyiminin Tarzı, Amacı ve Şekliyle İlgili Sözler 265
II.7.1.3.Kadın Giysi Adlarıyla İlgili Sözler 271
II.7.1.3.1.İç Giyimle İlgili Sözler 271
II.7.1.3.2.Üst Beden Giysileriyle İlgili Sözler 273
II.7.1.3.3.Baş İçin Kullanılan Giysilerle İlgili Sözler 276
II.7.1.3.4.Alt Beden Giysileriyle İlgili Sözler 284
II.7.1.3.5.Tüm Vücudu Örten Giysilerle İlgili Sözler 286
II.7.1.3.6.Dış Mekan Giysileriyle İlgili Sözler 288
II.7.1.3.7.Ayak Giyimiyle İlgili Sözler 292
II.7.2.Kadın Süslenmesiyle İlgili Sözler 293
II.7.2.1.Süslenmeyi Genel Olarak Anlatan Sözler 293
II.7.2.2.Kadının Güzelleşmek İçin Kullandığı Malzemeler ve Yapılan Eylemlerle İlgili Sözler 309
II.7.2.2.1.El, Ayak ve Vücut Bakımı, Temizliği ve Süslenmesiyle İlgili Sözler 309
II.7.2.2.2. Renk Veren Süslenmeyle İlgili Sözler 311
II.7.2.2.2.1.Göz, Kaş ve Kirpikle İlgili Sözler 311
II.7.2.2.2.2.Yanak ve Yüzle İlgili Sözler 314
II.7.2.2.2.3.Dudakla İlgili Sözler 316
II.7.2.2.2.4.El veTırnakla İlgili Sözler 317
II.7.2.3.Kadınların Kullandığı Takılarla İlgili Sözler 319
II.7.2.3.1.Boyun İçin Kullanılan Takılarla İlgili Sözler 321
II.7.2.3.2.Kulak İçin Kullanılan Takılarla İlgili Sözler 323
II.7.2.3.3.Burun İçin Kullanılan Takılarla İlgili Sözler 324
II.7.2.3.4.Baş ve Alın İçin Kullanılan Takılarla İlgili Sözler 325
II.7.2.3.5.El ve Parmaklar İçin Kullanılan Takılarla İlgili Sözler 327
II.7.2.3.6.Kol ve Bilek İçin Kullanılan Takılarla İlgili Sözler 328
II.7.2.3.7.Bel İçin Kullanılan Takılarla İlgili Sözler 329
II.7.2.3.8.Ayak Bileği İçin Kullanılan Takılarla İlgili Sözler 330
II.7.2.3.9.Giysi Üzerine Kullanılan Takılarla İlgili Sözler 331
II.7.2.3.10.Kadın Bedeni İçin Kullanılan Takılarla İlgili Sözler 332
II.7.2.3.11.Kadınların Kullandığı Ziynet Eşyalarla İlgili Sözler 332
II.7.3.Kadın Saçıyla İlgili Sözler 335

II.7.3.1.Saçın Rengi ve Şekliyle İlgili Olan Sözler.....336
II.7.3.2.Saçı Şekillendirmekte Kullanılan Nesnelerle İlgili Sözler 340
II.7.3.3.Saça Şekil Vermeyle İlgili Sözler.....343
II.8.KADININ SOSYAL KONUMUYLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI 347
II.8.1.Toplumda Yüksek Bir Sosyal Statüye Sahip Kadınlar İle İlgili Sözler.....347
II.8.2.Farklı Millet, Din ve Kültürden Kadınlar İçin Kullanılan Sözler 350
II.8.3.Köle, Cariye ve Esir Kadınları Adlandırmayla İlgili Sözler 354
II.9.KADININ EKONOMİK HAYATTAKİ KONUMUYLA İLGİLİ SÖZLER 358
II.9.1.Ev İçi Hayat ve Ev İçi Hizmetlerle İlgili Sözler 358
II.9.2.İş Hayatında Kadınla İlgili Sözler 362
II.10.KADIN VE DİN İLİŞKİSİYLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI 369
II.10.1.Kadınların Dinen Edindikleri Mertebelerle İlgili Söz Varlığı 369
II.10.2.Kendisine Tapınılan Dişi Unsurlarla İlgili Sözler 370
II.10.3.Dinde Yeri Olan Kadınlarla İlgili Sözler 371
II.10.4.Toplumda Yaygın Dine Mensup Olmayan Kadınlarla İlgili Sözler.....372
II.11.KADININ ÖLÜM VE YAS KARŞISINDAKİ TUTUMUYLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI.....374
II.12.SANAT VE EĞLENCE HAYATINDA KADINLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI.....377
II.13.GÜZELLİK, BEĞENİ VE AŞK ÖZNESİ OLARAK KADINLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI.....384
II.13.1. Kadının Fizikî Özellikleri Ön Plana Çıkararak Adlandırma.....384
II.13.1.1.Güzel Kadının Adlandırılmasıyla İlgili Sözler.....384
II.13.1.2.Kadında Beğenilen Fizikî Özellikleri Tasvir İçin Kullanılan Sözler.....394
II.13.1.2.1.Renkle İlgili Sözler 394
II.13.1.2.2.Biçimle İlgili Sözler.....396
II.13.1.2.3. Kadında Beğenilen Fizikî Özellikleri Benzetme ve Aktarma Yoluyla Anlatan Sözler 398
II.13.1.2.3.1.Kadını Doğaüstü Varlıklara Benzeterek Adlandıran Sözler 398
II.13.1.2.3.2.Kadını Hayvanlara Benzeterek Adlandıran Sözler 400
II.13.1.2.3.3.Kadını Gök Cisimlerine Benzeterek Adlandıran Sözler 401
II.13.1.2.3.4.Kadını Bitkilere Benzeterek Adlandıran Sözler 403
II.13.1.2.3.5.Kadını Değerli Taş ve Madenlere Benzeterek Adlandıran Sözler.....405
II.13.1.2.3.6.Kadını Somut Nesnelere Benzeterek Adlandıran Sözler 405
II.13.1.2.3.7.Kadını Yönetici Makamındakilere Benzeterek Adlandıran Sözler 407

II.13.1.3.Kadında Beğenilmeyen Fizikî Özellikleri Tasvir İçin Kullanılan Sözler 407
II.13.2.Kadına Beslenen Duygular ve Erkeğin Gönlündeki Yeri İle İlgili Sözler.....408
II.14.KADINLA İLİŞKİLENDİRİLEN DOĞAÜSTÜ VARLIKLARLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI.....411
II.14.1.Olumlu Nitelik Taşıyan Doğaüstü Varlıklarla İlgili Sözler 411
II.14.2.Olumsuz Nitelik Taşıyan Doğaüstü Varlıklarla İlgili Sözler.....412
II.15.KADINLARA ÖZEL AYRILAN ORTAMLAR VE GÜNLERLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI.....416
II.16.KADININ SİYASİ HAYATTAKİ YERİNE DAİR SÖZ VARLIĞI 419
SONUÇ 422
4.KAYNAKLAR 426
5.EKLER 447
EK- 1. KADINLA İLGİLİ ORTAK SÖZ VARLIĞI 447
DİZİN.....458

KISALTMALAR DİZİNİ

Alm.: Almanca

Ar.: Arapça

Bul.: Bulgarca

Erm.: Ermenice

Far.: Farsça

Fr.: Fransızca

İng.: İngilizce

İsp.: İspanyolca

İt.: İtalyanca

Jap.: Japonca

Lat.: Latince

Leh.: Lehçe

Mac.:Macarca

Rom.: Romence

Rum.: Rumca

Rus.: Rusça

Sans.: Sanskritçe

Sür.: Süryanice

Tür.: Türkçe

Yun.: Yunanca

İNCELENEN SÖZLÜKLERİN KISALTMALAR DİZİNİ

A.T.S: Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü

G.T.G.S: Gagauz Türkçesi Grameri Sözlük Kısmı

G.T.S: Gagauz Türkçesinin Sözlüğü

G.Y.K.S: Gagauz Yerinde Kadın Sözlük Kısmı

T.D.S: Türkmen Diliniñ Sözlüği

T.S: Türkçe Sözlük

Tü.T.S: Türkmen Türkçesi Sözlüğü

TABLOLAR DİZİNİ

EK- 1. KADINLA İLGİLİ ORTAK SÖZ VARLIĞI 447

1.GİRİŞ

Söz varlığı, bir dilde sözcük adı verilen öğelerle birlikte deyimleri, atasözlerini, terimleri, insanlar arasındaki iletişimde kullanılan kalıp sözleri içine almaktadır (Aksan 2000: 114).

"Söz varlığı, sadece bir dilde bir takım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlar olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünülmelidir" (Aksan 2004: 7).

"Temel söz varlığını, organ ve vücut bölümlerinin, insanın başlıca gereksinimleri olan yiyecek ve içeceklerin, başlıca kullanılan tarım araçlarının ve insana yakın olan hayvanların adları, sayılar ve akrabalık ilişkilerini gösteren adlar, maddi ve manevi kültür çerçevesindeki kavramlar, en çok kullanılan eylemler oluşturmaktadır" (Aksan 2000: 115-116).

"Bir toplumun yaşam biçimiyle birlikte dinsel inançları, hangi uluslarla ne ölçüde ilişki kurmuş olduğu, nelere değer verdiği, hatta nükteye olan eğilimi hep sözvarlığının incelenmesiyle ortaya çıkar" (Aksan 2004: 8).

Türkçede kadına ve kadına dair söz varlığıyla ilgili çok fazla çalışma bulunmaktadır fakat bir lehçe grubunda kadına dair söz varlığı çalışılmamıştır. Bu çalışmada Oğuz grubu Türk lehçelerinde kadına dair söz varlığı gösterilmiş ve bu lehçelerde kadının üzerindeki genel algı anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

2.YAPILAN ÇALIŞMALAR

Kadına dair yapılan bazı çalışmalar şunlardır;

Talat Tekin'in (1960). "Amca ve Teyze Kelimeleri Hakkında" adlı makalesi iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde amca ikinci bölümde ise teyze sözcüğünü yapı ve etimoloji bakımından incelemiştir. Teyze sözcüğünün Türkiye Türkçesine özel bir kelime olduğunu belirtmiştir. Teyze sözcüğünün diğer Türk lehçelerindeki karşılığını vermiştir. Bu lehçelerdeki teyze kelimesinin anne tarafından çeşitli akrabaların birleşik ya da ikili terkiplerle adlandırılmasıyla oluştuğunu belirtmiştir. Tekin'e göre Türkiye Türkçesindeki teyze (<tayaza~tayıza) sözcüğü *tay eze-si veya *tayı eze-si terkibinden oluşmuş olabilir. Tekin, bu görüşünü teyze sözcüğünün vurgusunun ilk hece üzerinde olmasıyla destekler.

Saadet Çağatay (1963)."Türkçede 'Kadın' İçin Kullanılan Sözler" adlı çalışmasında tarihi dönemlerden günümüz Türk dillerine kadar uzanan süreçte kadınlar için kullanılan sözler yer almaktadır. Türk dillerinden, Türkiye Türkçesi yazı dili ve Anadolu ağzını esas almıştır. Kadın, Anadolu'da kadın, İkinci Kadın, Cariye, Sevgili, Uygunsuz Kadın, Kız, Yaşlı Kadın ve Asalet Sahibi kadın ana başlıkları altında sözcükleri incelemiştir. Sözcüklerin etimolojilerine, Türk dillerinde ve Anadolu Ağızlarında nasıl bulunduğuna dair bilgilere yer vermiştir. Çalışmanın sonunda sözcüklerin hangi maddelerde değerlendirildiğini belirten bir dizin bulunmaktadır.

Laszlo Rasonyı'nın (1963). "Türklükte Kadın Adları" adlı çalışması bulunmaktadır. Kadın adlarına dair toplu çalışmaların erkek adlarına dair çalışmalardan daha az olduğu gerekçesiyle böyle bir çalışma yapmıştır. Çalışmada eski kaynaklarda ve tarihi metinlerde geçen kadın adlarına yer vermiş ve incelemiştir. Bu adları 7 ana başlık altında sınıflandırmıştır: 1.Totemistik Adlar, 2.Amaçlı Adlar (Ruhlara Verilen İşaretler), 3.Tesadüf Adları (Ruhlara Aleminden Alınmış İşaretler), 4.Teofor Adlar (Teŋribermiş, Kudayberdi), 5.Ana Baba Duygularını, Sevgisini, Şefkatini Gösteren Adlar, 6.Kişilere Bağlı Adlar, 7.Rütbe, Unvan Adları. Bu ana başlıkları da kendi içinde başlıklara ayırmıştır. Kadın adlarını kavram alanlarına göre başlıkların altına örnek şeklinde vermiştir. Bu örneklerin kaynaklarını göstermiştir ve hangi Türk dilinde nasıl kullanıldığını belirtmiştir.

Aleksandr Samoyloviç (Zahidoğlu-Bekki: 2002'den alıntı). Altaylarda bulunduğu süre içerisinde kadınlara özgü sözcükleri derlemiştir. "Altay Türklerinde Kadınlara Özgü Kelimeler" adlı çalışmasında bu derlemeyi sunmuştur. Altaylarda ve diğer Türk dil ve lehçelerinde yalnızca kadınların kullandığı özel sözcükler bulunmaktadır. Samoyloviç, nesne, hayvan, durum, yiyecek-içecek, organ gibi birçok şey için yalnızca kadınların kullandığı 42 sözcüğü kayda almıştır. Bu sözcükleri gösterip "karak 'göz' (Oñgay) - erkekler: kös" sözcüklere dair açıklama yapmıştır.

N.N. Tıdıkova (2004). "Altay Kahramanlık Destanındaki Kadın İsimlerinin Dil Bakımından Tahlili" adlı çalışmasında Altay kahramanlık destanında geçen kadın isimlerinin tahlilini yapmıştır. Kadın özel adlarının tahlili için 12 ciltlik Altay Baatırlar kahramanlık destanlarını taramıştır. Kadın adlarını anlam ve yapı bakımından incelemiştir. Kadın adlarının anlam bakımından tasnifini yapmıştır: 1.Kıymetli Maden ve Taşlarla İlgili Adlar, 2.Geleneksel Mitolojik Sembollere Dayanan Renk veya Rakamların Nitelikleri İle İlgili Adlar, 3.Tabiattaki Nesneler, Gökyüzü Cisimleri ve Havadaki Değişiklikler ile İlgili Adlar, 4.Günlük Hayattaki Nesneler, Giyim, Takı ve Süs Eşyalarının Adları ve İnsan Faaliyetleri İle İlgili Adlar, 5.Değerlendirici Yani Toplumsal İlişkileri (Olumlu-Olumsuz) Yansıtan Adlar, 6.Vahşi Hayvanların Kültü ve Halkın Totemlik Görüşlerini Yansıtan Kuş ve Bitki Kültü İle İlgili Adlar, 7.Toplumsal ve Akrabalık İlişkileri Yansıtan Adlar, 8.İnsanın Fizyolojik ve Fizik Özellikleri, Karakteri ve Eğilimleri İle İlgili Bilgi İçeren Adlar, 9.Durum Bildiren Fiillerle İlgili Adlar. Çalışmanın sonunda Altay kahramanlık destanında geçen kadın adlarının listesine yer vermiştir.

Akartürk Karahan (2006). "Tarihi Türk Dilinin Söz Varlığına Katkılar: Kadınla İlgili Kelimeler Üzerine" adlı bildirisinde Tarama Sözlüğünü esas alarak Tarama Sözlüğündeki örneklerden yola çıkarak Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçelerindeki kadın adlandırmalarını ortaya koymuştur. Türk dilinde kadını ifade eden, terim değerindeki kullanımları ele almıştır. Teşbihe dayalı adlandırmalara (dilber, yiğit, peri, yar) çalışmada yer vermemiştir. Çalışmada sözcükler "Kadınla İlgili Adlandırmaların Yapısı" ve "Kadınla İlgili Adlandırmaların İçeriği" şeklinde iki ana başlık altında incelenmiştir. "Kadınla İlgili Adlandırmaların Yapısı" başlığında tek kelime ile yapılan (eksiz ve ekli) ve birden fazla kelime ile yapılan (sıfat tamlaması, isim tamlaması, sıfat-fiil grubu ve isnat grubu kuruluşundaki) adlandırmalar alt başlıklarında incelenmiştir. Bu başlıkta sözcüklerin anlamlarına yer vermiştir. "Kadınla İlgili Adlandırmaların İçeriği" başlığında ise doğrudan kadın kavramına karşılık olan kelimeler, kadının sosyal statüsüne göre (toplumda saygın

bir konumda olan kadınlarla ilgili, yardımcı, hizmetçi ve cariye olan kadınlarla ilgili), hukuki statüsüne göre (nikahlı durumda olan kadınlarla ilgili, nikah bağı sona ermiş kadınlarla ilgili, nikahlanmamış olan genç kadınla ilgili), akrabalık bağlarına göre, yaptığı işe göre, doğurma özelliğine göre, giyim kuşam ve hareketlerine göre, yaşına göre, olumsuz bakış açısını yansıtan adlandırmalar alt başlıklarında incelenmiştir. İki bölümde de sözcüklerin anlamlarına yer vermiştir. Bu bölümde, ilk bölümden farklı olarak bazı sözcüklerin kökenlerine ve morfolojik yapılarına dair açıklamalar yapmıştır.

Hatice Şirin User (2011). "Runik Türk Yazıtları Çerçevesinde Katun ve Kunçuy" makalesinde Runik Türk yazıtlarında katun ve kunçuy sözcüklerini sırayla incelemiştir. Bu sözcüklerin yazıtlarda yer aldığı cümleleri inceleyerek, sözcüklerin anlam ve kullanım alanlarını ortaya koymuştur. Halktan olan kadınlar için kız, koduz, yutuz sözcüklerinin, kagan ailesine mensup kadınlar için kunçuy sözcüğünün kullanıldığını belirtmiştir. Katun unvanı verilirken cinsiyetin ve ırk ayrımının olmadığını Çin'den alınan gelinlere de bu unvanın verildiğini belirtmiştir. User, aynı zamanda yazıtlarda bulunan sözcüklerin okunuşundaki farklılıklara da değinmiştir. Yazıtların dikilmesinde kadınların bir etkisinin olup olmadığı üzerinde durmuştur.

Öznur Özdarıcı (2011). "Dîvânu Lugâti't-Türk'te Kadın ve Kadına İlişkin Unsurlar" adlı çalışmasında Dîvânu Lugâti't-Türk'teki kadın ve kadını ilgilendiren sözcüklere ve atasözlerine yer vermiştir. Sözlükte tespit edilen sözcükleri 8 başlık altında sınıflandırmıştır: 1.Kadının Sosyal Konumuna Göre Taşıdığı İsimler, 2.Evlilik Kurumu ve Kadın, 3.Kadın Ve Çocuk (Hamilelik ve Annelik), 4.Giyim-Kuşam Tarzı/ Takı ve Süs Unsurları Bakımından, 5.Mutfak Kültürü ve Kadın, 6.Uzuvları Açısından Kadın, 7.Gündelik Hayat İçerisinde Kadının Yaptığı İşler ve 8.Atasözlerinde Kadın. Her başlık altında bir değerlendirme yapmış, Türk kadının toplumsal ve sosyal hayattaki yerini ortaya koymuştur. Konuya dair tespit edilen sözcükleri dipnotlarda alfabetik sırayla kaynak göstererek listelemiştir.

Uwe Bläsing (2011). Türkolog Saadet Çağatay tarafından 1961-1964 yılları arasında "Türkçe 'Kadın' İçin Kullanılan Sözler" konusunda yaptığı çalışmalara katkıda bulunmak amacıyla "Bir Hanımefendinin 'Kadın' İle İlgili Sözcükler Üzerine Düşüncelerine Dair Birkaç Söz" adlı makaleyi yazmıştır. Türkçe ile diğer Türk dillerinde hamile ve lohusa kadınlara yönelik kullanılan terimler üzerine kapsamlı bilgi vermektedir. Türkiye Türkçesindeki hamile, gebe, yüklü, ağır ayak, loğusa sözcüklerinin etimolojilerine ve diğer Türk lehçelerinde nasıl bulunduğuna değinmiştir. Bläsing, hamile ve loğusa kavramların

dışına çıkarak güzel kadın adlarına, pavyon gibi yerlerde çalışan seks işçiliği yapan kadınlar için kullanılan sözlere de değinmiştir.

Nurdin Useev (2012). "Köktürk Harfli Yenisey Yazıtlarındaki Kadını Bildiren Kelimelerin Anlamına Göre Eski Türklerde Kadın İmajı" adlı makalesinde Köktürk harfli Yenisey yazıtlarındaki kadını ifade eden sözcükleri anlam ve etimoloji açıdan incelemiştir. Eski Türk kültüründe kadının yerini ortaya koymuştur. Tespit ettiği sözcüklerden yola çıkarak kadının Türk kültürü içinde değerli olduğunu, ikinci sınıf insan statüsünde olmadığını, kadın ve erkeğin eşit olduğunu belirtmiştir. Kunçuy, ebçi, kişi, yotuz, ög, kız, kelin, eçe sözcüklerinin anlamlarına, etimolojik değerlendirmesine ve yazıtlarda nerede nasıl bulunduğunu belirtmiştir. Bu sözcüklerin Kazak, Kırgız ve Türkiye gibi Türk halklarında nasıl yer bulduğuna, anlam değişmelerine ve anlam ortaklıklarına yer vermiştir.

Melike Uçar (2013). "Anadolu Ağızlarında Kadının Söz Varlığına Dair Bir Tasnif Denemesi" makalesinde Derleme Sözlüğünde kadına dair söz varlığını tespit ederek sözcükleri anlamları ve görevleri bakımından sınıflandırmıştır. Tespit edilen sözcükler çerçevesinde kadının Türkçedeki yerini ortaya koymuştur. Sözcükleri yapı, anlam ve köken açısından değerlendirmiştir.

Nurhan Güner (2013). "Kadınla İlgili Eski Türkçe Bir Kelime: Uragut" adlı çalışmasında Karahanlı dönemi metinlerinden itibaren takip edilebilen son örneklerine 15. yüzyıl Osmanlı sahasında rastlanan uragut kelimesini köken, anlambilim ve biçimbilim bakımından incelemiştir. Bu kelimenin kökeni hakkındaki görüşlere yer vermiştir. Güner'e göre uragut sözcüğünü ur- "su, döl, tohum vb. saçmak" fiilinden türemiştir. Uragut sözcüğü ile Arapça avrat sözcüğü arasında bir ilişkinin var olup olmadığına değinmiş ve bu konu hakkındaki görüşlere yer vermiştir. Biçimbilim açısından incelendiğinde ise sözcüğün "ur-a-gu+t" yapısında olduğunu belirtmektedir.

Mehmet Ölmez (2015)."Türkçede Ama "Hala" ve Hala "Teyze" Hakkında" adlı çalışmasında Anadolu ağızlarında hala ve teyze için kullanılan sözcüklerde farklılıkların olduğunu tespit etmiştir. Genelde eme şeklinde bulunan sözcüğün Farsça (<Arapça) aslındaki art ünlülü şekillerle bir veya birkaç yerleşim biriminde kullanıldığı göstermiştir.

Mehmet Turgut Berbercan (2017). "İslam Öncesi Türk Metinlerinde 'Kız' ve 'Kadın' " adlı çalışmasında Göktürk ve Eski Uygur alanlarına ait metinlerinde kız ve kadın kavramını dil bakımından incelemiştir. Bu metinlerde tespit edilen sözcükleri 3 başlık altında sınıflandırmıştır: 1.Eş Olarak Kız ve Kadın, 2.Aile Bireyi Olarak Kız ve Kadın,

3.Toplumdaki Algılanışına Göre Kız ve Kadın. Üçüncü başlığı genel anlamda kız ve kadın, 'evlenme' kavram alanındaki kız ve kadın, 'esir, cariye ve hizmetçi' kavram alanındaki kız ve kadın ve 'sevgili' kavram alanındaki kadın olarak alt başlıklara ayırmıştır. Sözcüklerin dahil oldukları kavram alanlarına bağlı olarak tematik, etimolojik ve leksikal değerlendirmeler yapmıştır.

Nilüfer Yıldırım (2017). "Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Kadına Yönelik Hitaplar" adlı makalesinde Türkiye Türkçesi dışındaki çağdaş Türk yazı dillerinde kadına yönelik olarak kullanılan hitaplar üzerine bir değerlendirme yapmıştır. Altay Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Gagauz Türkçesi, Hakas Türkçesi, Karaçay-Malkar Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Kırım-Tatar Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Nogay Türkçesi, Özbek Türkçesi, Tuva Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesinde kadınlarla ilgili olarak kullanılan hitapları tespit ederek kadına yönelik hitap ifadelerini kullanım şekillerine, amaçlarına ve taşıdıkları anlamlara göre şöyle sınıflandırmıştır; 1.Saygı İfadesi Taşıyan Hitaplar, 2.Sevgi-Şefkat İfadesi Taşıyan Hitaplar, 3.Aşk İfadesi Taşıyan Hitaplar, 4.Benzetmeye Dayalı Hitaplar, 5.Olumsuz Duygular Taşıyan Hitaplar. Çağdaş Türk yazı dillerine ait sözlüklerden, destan, masal, efsane, türkü ve mani gibi kaynaklardan bu başlıklara örnekler vermiştir. Örnekler üzerinden hitap edenler ve edilenler, hitapların kullanılış amaçları, hitaplar üzerinden iletilmek istenen duygu ve düşünceleri açıklamıştır. Farklı Türk lehçelerindeki hitaplara göre kadının Türk toplumundaki yerini ortaya koymuştur. Kadın için genelde olumlu hitapların kullanıldığını olumsuz yargı bildiren hitaplara çok yer verilmediğini belirtmiştir. Bu durumdan kadının toplumda değer gören bir konumda olduğu sonucuna varmıştır. Lehçeler arasındaki farklılıklar ve benzerliklere de değinmiştir. Hitaplardaki farklılıkların, çoğunlukla ses ve sözcük boyutunda olduğunu belirtmiştir.

Habibe Yazıcı Ersoy (2012). *Başqurt Tilinin Hüzligi* sözlüğünde kadın kavramını tarayarak "Başkurt Türkçesinde 'Kadın' ile İlgili Söz Varlığı" adlı çalışmasını ortaya koymuştur. Tespit edilen sözcükleri ifade ettikleri anlamlara göre sınıflandırarak etimolojik, semantik ve morfolojik açıdan incelemiştir.

Nurhan Güner (2018 b). "Türkçenin Kadınla İlgili Söz Varlığı" adlı doktora tezinde Türkçenin tarihi dönemlerinden ve Türkiye Türkçesinden belirlenen eserlerde kadın ve kadına dair sözleri tespit etmiştir. Tespit edilen sözleri 14 kavram alanına göre sınıflandırmıştır; biyolojik ve toplumsal cinsiyet, yaş, cinsellik ve evlilik, annelik, akrabalık, kadın bedeni ve sağlığı, giyim kuşam-süslenme, sosyal statü, din, ekonomik

hayat, sanat ve eğlence, ölüm ve yas, güzellik ve aşk unsuru olarak kadın, doğaüstü varlıkların kadınla ilişkisi. Bu 14 kavram alanını da kendi içerisinde sınıflandırmıştır. Her kavram alanının altına tespit edilen sözlerden yola çıkarak kadına dair biyolojik ve toplumsal cinsiyet algısını ortaya koymuştur.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada Türkiye, Gagauz, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesine ait sözlüklerde kadın ve kadına dair kavramlar taranarak tespit edilmiştir. Tespit edilen sözler on altı başlık altında sınıflandırılmıştır. Tasnif şablonu olarak Nurhan Güner'in (2018 b) "Türkçenin Kadınla İlgili Söz Varlığı" adlı doktora tezindeki tasnifi esas alınmıştır, esas alınan tasnife küçük eklemeler ve çıkarmalar yapılmıştır. Her başlığın altında değerlendirme kısmına yer verilmiştir. Bu kısmında disiplinler arası etkileşim göz önüne alınarak diğer bilim alanlarındaki kadınla ilgili çalışmalardan yararlanılmıştır. Tespit edilen sözler alfabetik sıraya göre listelenmiştir. Başlıklarda, lehçelerde ortak olan sözler tespit edilip belirtilmiştir.

I.OĞUZ GRUBU TÜRK LEHÇELERİ ve KADIN

I.1.Oğuz Grubu Türk Lehçeleri

Oğuz grubu Türk lehçeleri, Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Gagauz Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Horosan Türkçesi'dir. Horasan Türkçesinin yazı dili yoktur, diğer Türk lehçeleri ise birer yazı dilidir.

Oğuz grubu Türk lehçeleri içinde en geniş yayılım alanına sahip olan Türkiye Türkçesidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi dilidir. Türkiye Türkçesi, Türkiye, Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Yunanistan, Bulgaristan, Eski Yugoslavya toprakları, Makedonya, Romanya, Batı Avrupa ülkeleri ile Avustralya kıtasında konuşulmaktadır (Özyetgin t.y.: 15). Türkiye'de 1928 yılında harf devrimi ile Latin alfabesi kabul edilmiştir.

Gagauz Türkçesi, Türkiye Türkçesine en yakın Türkçedir. Birçok özelliği Trakya ağızlarına benzemektedir. Bu yüzden genel Türk dili içinde güney-batı veya Oğuz grubuna dahil edilmektedir (Salman 1997: 73). Oğuzcanın en batıda kalan lehçesidir. Gagauz Türkçesini Oğuz Türklerinden Gagauzlar konuşmaktadır. Günümüzde Gagauzlar'ın büyük bir kısmı Moldova Cumhuriyeti'nde yaşamaktadır. Bulgaristan'da, Romanya'nın Dobruca kentinde, Ukrayna'da ve Orta Asya'da yaşayan Gagauz Türkleri mevcuttur (Özyetgin t.y.: 15-16). Sovyet Birliğinde yaşayan Gagauzlar Sovyet yönetimindeki açıklıktan faydalanarak, Moldova'nın Komrat şehrinde 20 Ağustos 1990'da Gagauz Cumhuriyeti'ni ilan etmişlerdir. 27 Ağustos 1991'de Moldova Sovyet Birliğinden ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu bağımsızlık ilanı sonrasında 17 Aralık 1994'te "Gagauz Yeri Hakkında Özel Kanun" görüşmeye başlanmıştır ve Gagauz Yeri Özerk Cumhuriyeti tanınmıştır (Özkan 2007: 85). Gagauz Yeri Temel Kanunu (1918)'na göre Gagauz Yeri de Gagauziya da aynı anlama gelmektedir. Kanunun 1. bölümünün yazı 14'ünde bayrağının şekli, yazı 15'te başkenti, yazı 16'da ise resmi dilleri belirtilmiştir. Bunlara göre bayrağı mavi, beyaz, kırmız renktedir ve bayrağın üstünde üç sarı yıldız bulunmaktadır. Başkenti Komrat'tır. Resmi dilleri; Gagauz Türkçesi, Rusça ve Moldavca'dır. Gagauz Türkçesi Sovyet Birliği içerisinde Moldova'nın aldığı bir kararla yazı dili haline gelmiştir. Bu yazı dili Kiril alfabesiyle oluşturulmuştur. Sovyet Birliğinin dağılmasıyla Latin alfabesine geçiş için çalışmalar yapmışlardır ve 1996 yılında Latin

alfabesine geçmişlerdir. Günümüzde de Latin alfabesini kullanmaktadırlar (Özkan 2007: 85).

Gagauz Türkçesinden sonra Türkiye Türkçesine en yakın lehçe Azerbaycan Türkçesi'dir. Azerbaycan Türkçesi 1929 yılına kadar Arap Alfabesiyle yazılmıştır. Ancak 1922 yılından itibaren Azerbaycan'da Latin alfabesiyle yayınlar başlamıştır. 1929'da resmen kabul edilen Latin alfabesi 1933 ve 1938'de bazı değişikliklere uğrayarak 1939'a kadar devam etmiştir. 1939'da kullanılmaya başlayan Kiril alfabesi ise 1958 yılına kadar dört defa değişikliğe uğrayarak bağımsızlık dönemine kadar gelmiştir. 20 Kasım 1990'da Marmara Üniversitesi'nde yapılan alfabe toplantısının ardından 25 Aralık 1990'da Azerbaycan'da Latin alfabesine geçme kararı alınmıştır. Bazı ufak değişikliklerle Azerbaycan son on yıldır Latin Alfabesini kullanmaktadır (Özkan 2002: 101). 1828'de Azerbaycan'ın Güney ve Kuzey olarak ikiye ayrılmıştır. Bu durum dile de yansımıştır. Azerbaycan Türkçesinin yazı dili merkezi Kuzey Azerbaycan'dır. Azerbaycan dil sahası açısından Doğu Anadolu, Güney Kafkasya ve Kafkas Azerbaycan'ı, İran Azerbaycan'ı, Kerkük ve Irak-Suriye Türkleri bölgelerini kapsar (Alkaya-Buran 2015: 73-74).

Türkmen Türkçesi, Oğuz grubu içinde eski Oğuz Türkçesinin özelliklerini en iyi korumuş olan lehçedir. Türkmen Türkçesi, 18.yüzyıla kadar sadece konuşma dili olarak kullanılmıştır. Mahtumkulu'nun 18.yüzyılda ilk defa Türkmen Türkçesine dayalı şiirler söylemesiyle Türkmen yazı dilinin oluşum süreci başlamıştır. Asıl modern Türkmen Türkçesinin oluşmasında Sovyet Birliğinin her Türk lehçesini ayrı yazı dili haline getirmesi etkili olmuştur (Karadoğan 2004: 6). Türkmenler 1923'e kadar Arap alfabesini kullanmışlardır. 1920'li yıllardan itibaren Arap alfabesini düzelterek Türkmen –Arap alfabesi oluşturulmuştur. Bu alfabe 1928'e kadar kullanılmıştır. 1928'de Latin alfabesi resmi olarak onaylanmıştır. 1928-1940 yılları arasında Latin alfabesini kullanmışlardır. 1938 yılında Sovyet Rusya'nın etkisiyle diğer Orta Asya Türk devletleri gibi Kiril alfabesini kullanmak durumunda kalmışlardır. Sovyet Birliğinin dağılmasıyla beraber Türkmen Kiril alfabesinin kullanılmamasına dair tartışmalar başlamıştır. Türkmenistan 12 Nisan 1993'te Latin alfabesine geçişi yasal olarak onaylamıştır (Şirin User 2006: 219). Günümüzde de Latin alfabesi kullanmaktadırlar. Türkmenistan'dan başka Özbekistan, İran, Afganistan, Karakalpakistan, Kazakistan, Tacikistan ve Türkiye'de yaşayan Türkmenler tarafından konuşulan bir dildir.

I.2.Dil ve Edebiyatta Kadın

Edebiyat, toplumun yapısını, kültürünü, değerlerini yansıtan önemli bir olgudur. Edebiyatın bunları yansıtma sürecindeki aracı dildir. Toplumu anlamak için toplumun dilini ve edebiyatını bilmek ve anlamak son derece önemlidir.

Toplumsal olguların bir parçası olan kadın her zaman edebiyatta yer bulmuştur. Toplumsal süreç içerisinde kadının konumu ve kadına bakış açısı değişmiştir. Bu değişim edebiyatta yer bulmuştur.

Toplumsal olaylara karşı idealize edilmiş kadın, eserlerde yer bulmaktadır. Buradaki amaç kadın üzerinden propaganda yaparak toplumdaki kadınların bu idealist modele uyması ve ona göre toplumda davranmasıdır.

Azerbaycan, Türkmen ve Gagauz edebiyatlarını Sovyet Dönemi ve Ekim Devrimi etkilemiştir. Azeri yazar Cefer Cabbarlı, Sevil adlı romanında Sevil'in çarşafını çıkartıp atmasını anlatır. Sevil, kadınların eşitlik talebinde öncülük etmiş bir gerçek kişidir. Sevil, Azerbaycan kadınları için önemli bir konumdadır. Bakü'de bir heykeli bulunmaktadır. Türkmen şairlerden Mollamurt, şiirlerinde devrimin kadınlara gösterdiği yoldan bahsetmiştir; "Ayal-Gızlar Azat Bolmalı Başda", "Gızları Okadın", "Bilim Al", "Türkmen Gızı". Durdı Gılıç "Tumarlı" adlı şiirinde kadın haklarını konu alır (Gürsoy Naskali 1996: 58-59).

Türk edebiyatında idealize edilmiş kadın roman karakterlerine daha çok Milli Mücadele ve Batılılaşma süreçlerinde yer verilmiştir. Türk edebiyatının önemli romancılarından Halide Edip Adıvar modernleşme sürecini tez-antitez yaparak anlatır. Kadın karakterleri anlatırken de tez-antitez yapar, idealindeki kadını yüceltir. Bu tez-antitez durumunu Tatarcık romanında Lale ve Zehra karakterleri üzerinden yapmıştır. Romanda Lale, güçlü, ülkesinin gelişmesi için çabalayan, dürüst, kendi fikirlerinin arkasında duran, idealleri olan bir kadındır. Zehra ise Lale'nin tam tersi modayı takip eden, erkek peşinde koşan, rahat bir yaşam sürmekten başka bir ideali olmayan bir kadındır. Adıvar'ın idealize ettiği ve Türk kızlarının örnek almasını istediği karakter Lale'dir.

Türkler için kadın her zaman önemli ve değerli bir konumdadır. Türk toplumunda kadın sadece anne, eş ve sevgili olarak konumlandırılmamıştır, siyasi ve askeri bakımdan da kadın Türk toplumunda önemli bir yere sahiptir. Türklerin ortak değeri olan Orhun Yazıtları, Dede Korkut ve Dîvânu Lugâti't-Türk'te kadına değinilmiştir.

Türkçenin ilk yazılı belgeleri olarak kabul edilen Orhun yazıtlarında kadına dair söz varlığı mevcuttur. Anne, tanrıça Umay'a benzetilerek yüceltilmiştir: (*Kültigin Doğu, 31.Satır) Umay tegögümkatunkuutına inim kültigin er at bultı.* "Umay misali annem Hatun'un kutu sayesinde, kardeşim Kültigin erkeklik adını elde etti (Tekin 2014: 39). Yazıtlarda anne ve eş olarak her daim değerli olan Türk kadının cariye (esir) durumuna düşmesinden dolayı korku duyulmuştur, buna dair şu ifade vardır: *(Kültigin Kuzey, 9.Satır) Ögsüz akin binip tokuz eren sançdı. Ordug birmedi. Ögüm katun ulayu öglerime kelerim kelinünüm kuunçuylarım bunça yeme tirigi kün boltaçıerti. Ölügü yurtda yolta yatu kaltaçıertigiz.* "Öksüz kır atına binip dokuz eri mızrakladı, karargahı (düşmana) vermedi. (Kül Tigin olmasaydı) annem Hatun başta olmak üzere (diğer) annelerim, analarım, prenseslerim, bunca hayatta kalanlar cariye olacak idi, ölenler (de) yazıda yabanda yata kalacak idiniz (Tekin 2014: 39).

Türklerin önemli eserlerinden Dede Korkut'ta da kadın önemli bir yere sahiptir. Kadınlara çok saygı gösterilir, onun fikirlerine değer verilirdi. Örneğin, Dede Korkut'ta kadınların eşlerine fikir vermesi: Begil'in karısının Begil'e akıl vermesi. Dede Korkut'ta geçen hikayelere göre; kocalar, karılarına "sevgilim" diye hitap ederlerdi. Ev hanımının yorulmaması için evde hizmetçi kadınlar bulunurdu. Anneye karşı saygı vardı, anne hakkı Tanrı hakkıyla eş tutulurdu (Ergin 1989: 27).

Dîvânu Lugâti't-Türk, kadın terminolojisi bakımından önemli bir eserdir. Kadının sosyal konumuna "prenses (kunçuy), cariye (karabaş, kırnak)", evlilik kurumundaki yerine "kadınlığa ilk adım (barın-)", giyim-kuşam ve süsüne "göğüslük (artığ, bagırdak), altın ve gümüşten tokalar (toku, tuş)", uzuvlarına "göğüs (kögüz, meme (emik), meme uçlarının belirginleşmesi (büksüklen-)", günlük yaptığı işlere "dikiş diken (kübi-, tik-), kadın un eler (uragut un elgendi)" dair sözleri içeren önemli bir eserdir (Özdaracı 2011: 127-156).

II.OĞUZ GRUBU TÜRK LEHÇELERİNDE KADINLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

II.1.KADININ BİYOLOJİK VE TOPLUMSAL CİNSİYETİYLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

Kadın, bireyin biyolojik anlamda dişi oluşunu ifade eden aynı zamanda da toplumun bireye tanıdığı roller sistemi içerisinde anlam kazanan bir terimdir. Biyolojik ile toplumsal içerik birbirinden farklı şeylerdir. Toplumsal içerik, biyolojik yapıya göre şekillenir. Biyolojik olarak insanların cinsiyeti bellidir ve istisnai durumlar haricinde bu cinsel kimlik değişmez (Vatandaş 2007: 30). Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyete yüklenen görev, sorumluluk ve isteklerdir. İçinde yaşanan toplumun etkisi mevcuttur.

Toplumlar kendi bakış açılarına göre kadına dair adlandırmalar yapmışlardır. Bu adlandırmalardan toplumda kadına verilen değere ve kadının toplumdaki yerine ulaşılabilir.

Bu başlık altında kadının biyolojik ve toplumsal açıdan adlandırmalarına, kadına özgü olan durumlara ve toplumda kadına dair olumlu ve olumsuz yargı bildiren sözlere değinilmiştir.

II.1.1.Kadın Cinsiyetini Ayırt Etmede Kullanılan Sözler

Kadın cinsiyetini belirtmek için hem biyolojik hem toplumsal sözler kullanılmıştır. Kadın cinsiyetini ayırt etmek için Türkiye Türkçesinde 21, Gagauz Türkçesinde 5, Türkmen Türkçesinde 12, Azerbaycan Türkçesinde 30 söz tespit edilmiştir.

Toplumsal cinsiyet açısından adlandırmalarda Türkiye Türkçesinde “eksik etek, eksikli, kaşık düşmanı” gibi olumsuz sözler kullanılmıştır.

Kadına acıma, üzülme belirten sözler mevcuttur; Türkiye Türkçesinde "kızcağız" Türkmen Türkçesinde "naçar", Azerbaycan Türkçesinde "arvadcığaz, qızcağız, həmsəri-mazlumə" vb. sözler kullanılmıştır.

Avrat sözcüğü Türkiye, Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde avrat sözcüğü göçüşmeye uğrayarak arvad olmuştur. Avrat sözcüğündeki t sesi Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde d olmuştur.

Dişi sözcüğü Türkiye, Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Herhangi bir değişime uğramamıştır.

Hanım sözcüğü Türkiye, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Hanım sözcüğü Türkmen ve Türkiye Türkçesinde aynıdır, herhangi bir değişime uğramamıştır. Azerbaycan Türkçesinde ise sözcük başında bulunan h sesi, hırıltılı h'dir ve sözcük xanım şeklindedir.

Hatun sözcüğü Türkiye, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Sözcük Türkiye Türkçesinde hatun şeklinde bulunmaktadır. Türkmen Türkçesinde hatın olmuştur. Sözcükteki h sesi Azerbaycan Türkçesinde hırıltılı h olmuştur, xatın.

Kadın sözcüğü Türkiye, Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde sözcük başı k sesi, q olmuştur: qadın. Diğer lehçelerde herhangi bir farklılık yoktur.

Karı sözcüğü Türkiye ve Gagauz Türkçesinde ortaktır, her iki lehçede de aynı şekilde yaşamaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Avrat: (Ar.) Kadın: Avrat var, arpa unundan aş yapar; avrat var buğday unundan keş yapar (T.S: 192).

Bayan: (Tür.) 1. Kadınların ad veya soyadlarının önüne getirilen saygı sözü: Bayan İnci. 2. Kadın: Bir bayan geldi. 3. Kadınlara bir seslenme sözü: Bayan! Kimi aradınız? (T.S: 285).

Dişi: (Tür.) Kadın (T.S: 680).

Eksik Etek: (Tür.) Kadın (T.S: 771).

Eksikli: (Tür.) Kadın (T.S: 771).

Gacı: (Tür.) Kadın, dost, sevgili, metres (T.S: 897).

Hanım: (Tür.) Kız ve kadınlara verilen unvan, bayan: Ülker Hanım (T.S: 1042).

Hatun Kişi: (Tür.) Kadın: "Gelgelelim delikanlı meteliksiz, hatun kişi çok zengin bir adamın karısı." – N. Hikmet (T.S: 1060).

Hatun: (Tür.) Kadın: "Birdenbire uzun boylu, diri memeli bir hatun askerin önüne çıktı." – S.F. Abasıyanık (T.S: 1060).

Kadın: (Tür.) 1. Erişkin dişi insan, hatun, hatun kişi, zen: "Yanlarında, kendileriyle ahbaplık edecek dostlar, hizmetlerine koşacak kadınlar veya erkekler görmek isterler." – A.Ş. Hisar 2. Bayan (T.S: 1258).

Karı Kız Milleti: (Tür.+Tür.+Ar.+Tür.) Toplumun dişi cinsinden olanları (T.S: 1328).

Karı: (Tür.) Kadın: "Analar ağlıyor, nişanlılar ağlıyor, karılar ağlıyordu fakat Saliha kadın buna alışmıştı." – H.E. Adıvar (T.S: 1328).

Kaşık Düşmanı: (Tür.+Far.+Tür.) Kadın, eş (T.S: 1346).

Kız: (Tür.) 1. Dişi çocuk: "Oğlu savaşın birinde şehit düştü, iki kızı da evlenip ücra yerlere gittiler." - Halikarnas Balıkçısı. 2. Dişi cinsten birine daha yaşlı biri tarafından kullanılan bir seslenme sözü (T.S: 1434).

Kızcağız: (Tür.) Kendisine şefkat ve acıma duyulan kız: "Narin bir kızcağızın yanındaki boş yere sokuldu." – O.C. Kaygılı (T.S: 1435).

Kızcık: (Tür.) Kızlara sevgiyle yaklaşıldığını belirten bir söz: "Güzel kızcık, İstanbul'a gidiyorum, orada bir ev alacağım." – E. Işınsu (T.S: 1435).

Kızı Kısrağı: (Tür.) Birinin ailesindeki kızlar ve kadınlar (T.S: 1434).

Küçük Hanım: (Tür.) Evin kızı veya genç gelini: "Küçük hanımların bayram hediyesi zevklerinin bütün incelikleriyle uygun olacaktır." – H.Z. Uşaklıgil (T.S: 1553).

Nisa: (Ar.) Kadın (T.S: 1773).

Zen: (Far.) Kadın (T.S: 2651).

Zenne: (Far.) Kadın: Zenne çorabı (T.S: 2651).

- **Gagauz Türkçesi**

Avrad: (Ar.) Kadın (G.T.S: 21).

Dişi: (Tür.) Dişi (G.T.S: 76).

Domna: (Yun.<Lat.) Hanım, hanımefendi (G.T.S: 80).

Kadın: (Tür.) Kadın (G.T.S: 126).

Karı: (Tür.) Karı (G.T.S: 135).

- **Türkmen Türkçesi**

Ayal: (Ar.) 1. Kadın. 2. Dişi (Tü.T.S: 38).

Ayal-Gız: (Ar.+Tür.) Ayal ve gız diyen manıda ulanılyan tirkeş söz: Men şu yerde ayal- gızlarıñ yüzüni-gözüni bağlap gelen bürenceği başımdan sıpırıp, yeriñ yüzüne çalyarın – diydi (N. Sarıhanov, Saylanan Eserler). Ayal-gızlar barasında bolsa onuñ yüreği örän yukadı, emma onuñ utancañlığı tüys ulı gızıñkı yalıdı (A. S. Puşkin, Saylanan Eserler) (T.D.S: 75).

Gelin-Gız: (Tür.) Gelinler ve gızler, ayal maşğala: Beğenç adatdan gelin- gızlar bilen sözleşmäğe, değişmäğe çekinmägen, väşi, şohun bir yigitdi (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim). Lap etdiğim däldir bir acap yerdir, obamızıñ gelin-gızı çeperdir ("S. Edebiyatı" Jurnalı) (T.D.S: 455).

Gız: (Tür.) Kız: Onun üç gızı bar-Onuñ üç kızı var (Tü.T.S: 268).

Gızlık: (Tür.) Gız'dan ad: Onuñ gızını hiç kim tanamadı-Onun kız olduğunu kimse bilmedi (Tü.T.S: 270).

Hanım: (Tür.) 1. Bayan, hanım. 2. Kadınlarla karşılaşıldığında, saygı göstermek için söylenen söz, bayan, hanımefendi (Tü.T.S: 332).

Hatın: (Tür.) Kadın, hatun: Hatınlarda haya gızlarda şerim yok-Kadınlarda haya, kızlarda utanma yok (Tü.T.S: 338).

Heley: (Tür.) Kadın (Tü.T.S: 343).

Kempir: (Tür.) Umuman «ayal, heley, keyvanı» manısında değşilip ulanılyan söz: Vağtımıza, meniñ garrı kempirim stoluñ üstüne gızğınca yağlı çörek äbermeği duydı (N. V. Gogol, Eserler) (T.D.S: 695).

Keyvanı: (Far.) Ayal: Şol öyüñ keyvanısı iş, alada bilendi («Sovet Türkmenistanınıñ Ayalları» Jurnalı). Orazğül elli yaşına yakınlan keyvanı ayaldı (A. Govşudov, Mähri-Vepa) (T.D.S: 705).

Naçar: (Far.) Kadın (Tü.T.S: 469).

Urkaçı: (Tür.) Dişi (Tü.T.S: 649).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Arvad: (Ar.) Kadın, karı; eş (A.T.S: 222).

Arvadcığaz: (Ar.+Tür.) Küçük kadın; mütevazi, terbiyeli ve idareli kadın. bk. arvadçıq (II) (A.T.S: 223).

Arvadçıq: (Ar.+Tür.) Sevgi ve acıma uyandıran bir deyim (A.T.S: 223).

Arvadlıq: (Ar.+Tür.) Kadın cinsi, kadınlar (A.T.S: 224).

Balabacı: (Ar.+Tür.) Akrabalar arasında yaşça küçük hanımlara seslenme şekli (A.T.S: 330).

Banı: (Far.) Hanım, büyük kadın, hatun. bk. banu (A.T.S: 342).

Bənat: (Ar.) "Bint (kız)" in çoğulu (A.T.S: 422).

Bəyim: (Tür.) Bayan; küçük hanım (A.T.S: 439).

Dişi: (Tür.) Yavru doğuran (birey), kadın (A.T.S: 919).

Həmsəri-Mazlumə: (Far.+Ar.) Eziyet edilen, zulüm yapılan zavallı kadın (A.T.S: 1411).

Xanım: (Tür.) 1. Kadınlara hürmet için kullanılan hitabet şekli. 2. Tanıdık olmayan kadına saygıyla seslenme şekli (A.T.S: 1484).

Xanımcan: (Tür.+Far.) Kadına hürmet ve saygıyla seslenme şekli (A.T.S: 1484).

Xanımlıq: (Tür.) 1. Hanım olma hali. 2. Hanım olan kimsenin davranışı. 3. Kadın cinsî kimliğinin üstünde kazandığı kimlik. 4. Naziklik, alicenaplık (A.T.S: 1485).

Xanım-Xatın: (Tür.) Kadınlara sevgi ve saygıyla seslenme şekli (A.T.S: 1484).

Xatın: (Tür.) Erişkin dişi insan, hatun, hatun kişi, zen. // Kız ve kadınlara verilen unvan, bayan. bk. xatun (A.T.S: 1493).

Qadın: (Tür.) Yetişkin dişi insan, kızlığı gitmiş, dişi, evlenmiş kadın. bk. urağut, qadın xəylağı (A.T.S: 1920).

Qadıncıq: (Tür.) Kadın için kullanılan küçültme sıfatı (A.T.S: 1920).

Qadınlıq: (Tür.) Kadınlar (A.T.S: 1921).

Qız: (Tür.) Dişi evlat, dişi çocuk (A.T.S: 2119).

Qızcağaz: (Tür.) 1. Kendisine şefkat ve acına duyulan kız. 2. Kızlara bazen sevgiyle yapılan hitap şekli. bk.qızcağaz (A.T.S: 1922).

Qızlıq (I): (Tür.) Kız olma hali, kadın cinsinin kocaya gidinceye kadar olan hali, kız devri (A.T.S: 2131).

Müəllimə: (Ar.) Kadın veya kızlara saygıyla seslenme şekli (A.T.S: 2465).

Nazlıca: (Tür.) Kadın ve kızlara sevgi ile seslenme şekli (A.T.S: 2537).

Nisa: (Ar.) Dişi insanlar bk.nisvan (A.T.S: 2573).

Ovrət: (Ar.) Kadın, karı, avrat (A.T.S: 2642).

Övrət: (Ar.) Genelde kadın (A.T.S: 2668).

Ünas: (Ar.) Kadınların çoğulu, kızlar (A.T.S: 3439).

Zən: (Far.) Yetişkin dişi insan bk.zənanə (A.T.S: 3710).

Zənən Həylağı: (Far.+Ar.+Tür.) Erişkin dişi insan, hatun kişi, zen, erkek veya adam karşıtı, hatun (A.T.S: 3712).

Zənən: (Far.) Yetişkin dişi insan bk.zən (A.T.S: 3712).

II.1.2.Toplumda Kadın Cinsiyeti Algısıyla İlgili Sözler

Toplumların kendi geleneklerine, kültürlerine ve ideallerine göre cinsiyetlere dair algıları mevcuttur. Bu algılar nesilden nesile aktarılmış ve toplumda kadına dair genel bir algının oluşmasına neden olmuştur. Zamanla toplumun geçirdiği değişimler kadına bakış açısını etkilemiştir fakat bakış açısında çok fazla bir değişiklik olmamıştır.

Algılar toplumdan topluma farklılık gösterir. Ataerkil toplumlarda erkek yüceltilmiş, kadın daha aşağı görülmüştür. Mevcut adlandırmalarda bu görülmektedir. Toplumda sevilmeyen, değersiz görülen erkek, kadına benzetilmiş, kadına dair özellikler hakaret amacıyla kullanılmıştır. Yiğitlik, mertlik gibi tüm insanlarda var olabilecek özelliklerin sadece erkeklerde var olduğuna dair bir algı bulunmaktadır. Kadın, yiğit ve mert oluşuyla ilgili yüceltilirken "erkek gibi" benzetmesi yapılmıştır.

Toplumlar kendi algı dünyaları çerçevesinde kadına roller tahsis etmiştir. Bu rollerin dışına çıkan kadınlara olumsuz gözle bakılmıştır. Kadının temiz olması, hamarat olması, annelik özelliğini taşıması toplum tarafından onaylanan davranışlarken, kaba davranması, açık saçık giyinmesi, sürekli gezip tozması onaylanmayan davranışlardır.

II.1.2.1.Kadına Özgülük ve Kadınca Olmakla İlgili Sözler

Toplumlarda bazı özellikler kadına atfedilmiştir. Kadına yakıştırılan hal ve tavırlar toplumun kadına bakış açısını, kadının toplumdaki yerini göstermektedir.

Kadına özgülük ve kadınca olmakla ilgili Türkiye Türkçesinde 29, Gagauz Türkçesinde 2, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 7 söz tespit edilmiştir.

Tespit edilen sözler dişi, kadın, qadın, karı, ayal, arvad sözcüklerinden türetilmiştir. Sözcüklerin türetiminde lAş, lXk, cA vb. ekler kullanılmıştır.

- **Türkiye Türkçesi**

Dişi: (Tür.) Şuh, işveli, çekici (T.S: 680).

Dişileşme: (Tür.) Dişileşmek durumu (T.S: 680).

Dişileşmek: (Tür.) Dişiye özgü davranışta bulunmak: "Karagöz hiç dişileşmez, daima erkektir." – F.R. Atay (T.S: 680).

Dişileştirme: (Tür.) Dişileştirmek işi (T.S: 680).

Dişileştirmek: (Tür.) Dişi duruma getirmek (T.S: 680).

Dişilik: (Tür.) 1. Cinselliğin özelliklerini ön plana çıkarma ve bundan yararlanma durumu. 2. Kadına özgü olma durumu (T.S: 680).

Dişisel: (Tür.) Şuh: "İnsanı bazen dişisel bir varlık gibi etkileyebildiğine tanık olmuştu." – H. Taner (T.S: 681).

Dişisellik: (Tür.) Dişisel olma durumu (T.S: 681).

Feminen: (Fr.) Kadınsı (T.S: 859).

Kadın: (Tür.) Analık veya ev yönetimi bakımından gereken erdemleri, becerileri olan (T.S: 1258).

Kadın Başına: (Tür.) Tek başına kadın olarak (T.S: 1258).

Kadın Kadına: (Tür.) Yalnız kadınlar arasında, kadınlar baş başa (T.S: 1259).

Kadınca: (Tür.) 1. Kadına özgü: "Bu öykü kadınca duyarlıklarla bezenmiş." – A. Ağaoğlu 2. Kadına yakışır bir biçimde, kadıncasına (T.S: 1259).

Kadıncasına: (Tür.) Kadınca (T.S: 1259).

Kadınımsı: (Tür.) Kadınsı (T.S: 1259).

Kadınlaşma: (Tür.) Kadınlaşmak işi (T.S: 1259).

Kadınlaşmak: (Tür.) Kadına benzer bir durum almak: "Genç kızlar onun nazarında birer çiçektir. Ve bu cici mahluklara meftunluğu birkaç sene sonra kadınlaşacak olmalarındadır." – R.H. Karay (T.S: 1259).

Kadınlaştırma: (Tür.) Kadınlaştırmak işi (T.S: 1259).

Kadınlaştırmak: (Tür.) Kadınlaşmasına yol açmak (T.S: 1259).

Kadınlık: (Tür.) 1. Kadın olma durumu: Onun kadınlığına saygı gösterdim. 2. Kadının gerekli erdem ve nitelikleri taşıması durumu: "Kendisinden uzak duran kadın şimdi ona sokuluyor, kadınlığının bütün silahlarını birbiri arkasından tecrübe ediyordu." – A.H. Tanpınar 3. Dişiliğin özelliklerini kullanma durumu: "O, sonra kadınlığını ispat eder, parasını geri alır." – B. Felek (T.S: 1259).

Kadınlılık: (Tür.) Kadınlı olma durumu (T.S: 1259).

Kadınsal: (Tür.) Kadına özgü ve kadınla ilgili (T.S: 1259).

Kadınsallık: (Tür.) Kadınsal olma durumu (T.S: 1259).

Kadınsız: (Tür.) 1. Kadın bulunmayan. 2. Karısı olmayan, eşsiz. 3. Kadın olmaksızın: "Artık bekâr gidemezsin, hiçbir yerde kadınsız duramayacağını bilirim." – R.H. Karay (T.S: 1259).

Kadınsızlık: (Tür.) Kadınsız olma durumu (T.S: 1259).

Karılık Etmek: Evli bir kadın kocasına olan görevini yerine getirmek (T.S: 1329).

Karılık: (Tür.) Kadın olma durumu (T.S: 1329).

Kız Başına: (Tür.) Tek başına kız olarak: “Kız başına İstanbullarda yaşayıp okumana evet diyemezmiş.” - Tarık Dursun K. (T.S: 1435).

Nisai: (Ar.) Kadınla ilgili: Nisai hastalık (T.S: 1773).

- **Gagauz Türkçesi**

Kadına (Kadınağa): (Tür.) Kadın Hanım (G.T.S: 126).

Kadınca: (Tür.) Kadınca (G.T.S: 126).

- **Türkmen Türkçesi**

Ayallık: (Ar.+Tür.) Ayal bolmaklık yağdayı, gızıñ durmuşa çıkandan soñkı yağdayı (T.D.S: 75).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Arvadarası: (Ar.+Tür.) Kadınlara has, kadınlar arasında olan veya onlara has olan şey (A.T.S: 223).

Arvadcasına: (Ar.+Tür.) Kadınlara yakışır tarz ve üslupta (A.T.S: 223).

Arvadlıq: (Ar.+Tür.) 1. Kadın olma hâli. 2. Kadın olanın hâli 3. Kadın olmanın icap ettirdiği nitelikleri taşınma durumu (A.T.S: 224).

Qadıncasına: (Tür.) Kadın gibi, kadınlara yakışır tarzda ve üslupta (A.T.S: 1920).

Qadınlaşmaq: (Tür.) Dişileşmek, dişi halini almak (A.T.S: 1921).

Qadınlıq: (Tür.) Kadına has olan sıfatlar, özellikler. bk.övrətlik 2. (A.T.S: 1921).

Qadınxasiyətlilik: (Tür.+Ar.+Tür.) Kadınsı olma hali, efeminelik (A.T.S: 1921).

II.1.2.2.Kadın ve Erkek Cinsiyetinin Karşılaştırılmasıyla İlgili Sözler

Kadın ve erkek cinsiyetlerine dair adlandırmalar karşılaştırma yoluyla yapılmıştır.

II.1.2.2.1.Erkeğin Küçültücü Bir Yaklaşımla Kadına Benzetilmesiyle İlgili Sözler

Kadın ve erkek tabiatları bakımından farklıdır. Farklılıkların yorumlanması toplumlarda değişiklik göstermektedir. Ataerkil toplumlarda bu farklılıkların yorumlaması şu şekildedir, erkek yüceltilirken kadın daha aşağı bir pozisyona sokulmaktadır.

Toplumlarda erkeği rencide etmek için kadına dair özellikler hakaret amacıyla kullanılmıştır. Hakaretlerde kadının duygularını daha iyi ifade etmesinden dolayı Türkiye Türkçesinde "karı gibi ağlamak", utangaç, korkak olan erkeğe/erkek çocuğuna Türkiye Türkçesinde "karı gibi", Azerbaycan Türkçesinde "kız kimi utancaq" ifadeleri kullanılmıştır.

Toplumlarda verdiği sözü tutmak sadece erkeklere mahsus bir olay gibi kabul edilip sözünde durmayan erkek için Türkiye Türkçesinde "kahpe gibi" ifadesi mevcuttur. Hatta kadın kıyafetleri üzerinden de aşağılamalar mevcuttur. Kadına ait giyim eşyası olan etek ve yaşmak üzerinden erkeğe hakaret amaçlı sözler kullanılmıştır. Türkiye Türkçesindeki "etek takmak" ve Azerbaycan Türkçesinde "başa çarqat örtmek" ifadeleri buna örnektir.

Eşine değer veren, eşinin söylediklerine kulak asan erkekler toplumda aşağılanmıştır. Örneğin; Türkiye Türkçesindeki "karı ağızlı" ve Azerbaycan Türkçesindeki "arvadağız" sözleri.

Türkiye Türkçesinde 21, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 25 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Etek Takmak (veya Giymek): Erkek ar, namus, erdem vb. özellikleri bulunmayan duruma düşmek (T.S: 828).

Kadınsı: (Tür.) 1. Kadına benzer, kadın gibi, kadınımsı. 2. Kadınsı özelliklere fazlasıyla sahip olan (kadın), feminen. 3. Davranış ve kılık kıyafet bakımından kadına özenen (erkek), kadınımsı, efemine (T.S: 1259).

Kadınsılaşma: (Tür.) Kadınsılaşmak durumu (T.S: 1259).

Kadınsılaşmak: (Tür.) Kadın özelliği kazanmak, kadınlaşmak (T.S: 1259).

Kadınsılık: (Tür.) Kadınsı olma durumu (T.S: 1259).

Kahpelik Etmek: Sözünden dönerek birine kötülük etmek (T.S: 1268).

Karı Ağızlı: (Tür.) 1. Dedikodu yapan (erkek). 2. Karısının etkisiyle, karısının ağzıyla konuşan (erkek), karısı ağızlı (T.S: 1328).

Karı Ağızlılık: (Tür.) Karı ağızlı olma durumu (T.S: 1328).

Karı Gibi: (Tür.) Korkak, dönek (erkek) (T.S: 1328).

Karılaşma: (Tür.) Karılaşmak işi (T.S: 1328).

Karılaşmak: (Tür.) Erkek huyları kadın huylarına benzemek, kadın gibi davranmak (T.S: 1328).

Karılık Etmek: Erkek için döneklik etmek, hile yapmak (T.S: 1329).

Karım Köylü: (Tür.) Karısı köylü (T.S: 1329).

Karısı Ağızlı: (Tür.) Karı ağızlı (T.S: 1330).

Karısı Ağızlılık: (Tür.) Karı ağızlılık (T.S: 1330).

Karısı Köylü: (Tür.) 1. Karısının yakınlarını benimseyip kendi yakınlarını unutan (erkek). 2. Kılıbık (T.S: 1330).

Karısı Köylülük: (Tür.) Karısı köylü olma durumu (T.S: 1331).

Kız Gibi: (Tür.) Kıza benzeyen: Kız gibi oğlan (T.S: 1434).

Nisai: (Ar.) Kadınsı (T.S: 1773).

Şorolo: (Tür.) Kadınlaşmış, kadın kılığına girmiş olan ve ahlak dışı ilişkiler için kullanılan erkek (T.S: 2230).

Travesti: (Fr.) Kadın gibi giyinip süslenen eşcinsel (T.S: 2381).

- **Gagauz Türkçesi**

Kızçasına: (Tür.) Kız gibi (G.T.S: 150).

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Arvad Eləmək (Etmək): Susturmak; hâkimiyeti altına almak, birini kendine ram ederek isteği ve arzusu doğrultusunda davranışlar sergilemesini sağlamak, yularını eline almak (A.T.S: 222).

Arvad Kimi: (Ar.+Tür.) Kadın gibi korkmak bir şekilde (A.T.S: 222).

Arvad Kimi Heyz Görmək: Bir şeyi yapamadığından veya verdiği söz yerine getiremediğinden dolayı son derece utanmak (A.T.S: 222).

Arvad Yosunu: Davranış ve kılık kıyafet bakımından kadına özenen (erkek), kadınımsı, femine (A.T.S: 223).

Arvadağız: (Ar.+Tür.) Karısından korkan, karısının sözünden çıkmayan. bk. arvadağızlı (A.T.S: 223).

Arvadaoxşar: (Ar.+Tür.) Kadın gibi, kadınlaşmış erkek (A.T.S: 223).

Arvadxasiyyət: (Ar.) Kadın gibi davranışlar sergileyen erkek. bk. arvadxasiyyətli (A.T.S: 223).

Arvadxasiyyətlilik: (Ar.+Tür.) Kadın gibi davranışlar sergileme erkek (A.T.S: 223).

Arvadağızlılıq: (Ar.+Tür.) Kadınlara ait olan şeyleri konuşma (erkek) (A.T.S: 223).

Arvadüzlülük: (Ar.+Tür.) Yüzü kadına benzeme durumu (A.T.S: 224).

Arvadsifət: (Ar.) Kadınca davranışları olan, yüzünde kadınlara has ifade olan erkek. (A.T.S: 224).

Başa Çarqat Örtmek: Erkeğe yakışır tavır sergilememek, kancıklık etmek. (A.T.S: 360).

Əfçi: (Tür.) Kadınlar gibi hareket eden, daha çok kadınlarla ilgilenen, kadınlarla konuşan, evde kadın işlerini yapan kimse (A.T.S: 1078).

Həfçi: (Tür.) Kadınların yaptığı işi yapan erkek, efemine (A.T.S: 1401).

Həfçilik: (Tür.) Erkekte, kadınların yaptığı işleri yapma temayülü, efeminelik (A.T.S: 1401).

Qadınxasiyətli: (Tür.+Ar.+Tür.) Kadınsı davranışları olan, kadınlara özenen efemine (erkek), feminen bk. qadınxasiyyət (A.T.S: 1921).

Qadınxasiyətlilik: (Tür.+Ar.+Tür.) Kadınsı olma hali, efeminelik (A.T.S: 1921).

Qadınlaşmaq: (Tür.) Kadın halini almak, kadın özelliklerini kazanmak (A.T.S: 1921).

Qadınsifət: (Tür.+Ar.) 1. Kadını benzeyen, kadın gibi, kadınlaşmış. 2. Davranışı, karakteri sıksık değişen, sebatsız (A.T.S: 1921).

Qız Kimi Əzilmək: Nazlanmak (erkekler) için kullanılır (A.T.S: 1921).

Qız Kimi Utancaq: Kız gibi terbiyeli, utangaç (A.T.S: 2119).

Qızbibi: (Tür.) Devamlı olarak kızlarla onayan, kızlarla birlikte olan, evden dışarı çıkmayan, korkak, cesaretsiz, aciz erkek çocuk (A.T.S: 2122).

Qızbibilik: (Tür.) 1. (erkek çocuk) Utangaçlık, sıkılganlık, mahcubiyet, mahcupluk. 2. (erkek çocuk) Korkaklık, tabansızlık, ödlekli, cebinlik, yüreksizlik (A.T.S: 2122).

Qızsov: (Tür.) Kıza benzer, kız gibi, kızımsı (A.T.S: 2131).

Müənnəs: (Ar.) Kadın gibi ince (A.T.S: 2465).

II.1.2.2.2.Kadının Erkeğe Benzetilmesiyle İlgili Sözler

Erkeğe özgü sayılabilecek davranışları sergileyen kadınlara erkekler üzerinden adlandırmalar yapılmıştır. Yiğitlik ve mertlik erkeğe özgü kabul edilmiş bu özelliklerin bulunduğu kadınlara erkekler üzerinden adlandırmalar yapılmıştır.

Türkiye Türkçesinde 11, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 8 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Erkeğimsi: (Tür.) Erkeksi (T.S: 810).

Erkek Fatma: (Tür.) Erkek gibi davranışları olan kadın (T.S: 810).

Erkek Gibi: (Tür.) Erkeğe yakışır, erkeğe benzer (T.S: 810).

Erkekçe: (Tür.) Erkek gibi, erkeğe yakışır bir biçimde, yiğitçe, mertçe: “Ölürken başucundaydı; sağ kalırsa gidip babasını göreceğine, vuruşurken erkekçe şehit olduğunu anlatacağına söz vermişti.” – A. İlhan (T.S: 810).

Erkekleşme: (Tür.) Erkekleşmek işi: “Asri kadınla beş on dakika, biraz yakından konuşmak, erkekleşme merakımın kendisine pahalıya oturduğunu anlamaya kâfidir.” – A. Haşim (T.S: 810).

Erkekleşmek: (Tür.) Kız, kadın erkek gibi sert davranışlar kazanmak: “Erkekleşen kadınla kadınlaşan erkeğin manzarası dünyanın en leş manzarasıdır.” – A. Gündüz (T.S: 811).

Erkekleştirme: (Tür.) Erkekleştirmek işi (T.S: 811).

Erkekleştirmek: (Tür.) Erkekleşme işini yaptırmak (T.S: 811).

Erkeksi: (Tür.) Erkeği andıran, erkeğe benzeyen, erkek gibi, erkeğimsi, maskulen: “Güneş altında ve açık havada pişmiş yüzünün çizgileri cesur ve erkeksi.” – N.F. Kısakürek (T.S: 811).

Erkeksilik: (Tür.) Erkeksi olma durumu (T.S: 811).

Maskulen: (Fr.) Erkeksi (T.S: 1632).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Ärlerçe: (Tür.) Erkekçe (Tü.T.S: 191).

Erkeklerçe: (Tür.) Erkekçe (Tü.T.S: 204).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ayban: (Tür.) Erkeksi (A.T.S: 281).

Erkək Tükəzban: (Tür.+Ar.) Erkek tabiatlı, erkek gibi davranan kadın, kız (A.T.S: 1047).

Erkəkləşmək: (Tür.) Erkek gibi davranmaya başlamak, erkek gibi olmak (kadın) (A.T.S: 1047).

Ərsik: (Tür.) Erkeği andıran, erkeğe benzeyen, erkek gibi, erkeğimsi, maskulen (A.T.S: 1139).

Ərsinmək: (Tür.) Kız, kadın erkek gibi sert davranışlar kazanmak (A.T.S: 1139).

Kişisayağı: (Tür.) Erkekvari, erkek gibi, erkeğe has tavırla, erkeğe benzeyen, erkeği andıran, erkeğe yaraşan, erkeğimsi. bk.kişivarı, kişiyəbənzər (A.T.S: 1808).

Kişisifət: (Tür.+Ar.) Erkeğe benzeyen, erkeği andıran (A.T.S: 1808).

Kişivarılıq: (Tür.) Erkeğe benzeme, kendini erkeğe benzetme, erkeğimsilik (A.T.S: 1808).

II.1.2.3.Kadınların Olumlu Yönlerini Ön Plana Çıkarmakla İlgili Sözler

Kadınlara dair olumlu nitelik taşıyan sözler tespit edilmiştir. Tespit edilen sözlere göre kadınların olumlu yönleri koruyucu, anaç, becerikli, namuslu, hamarat olmalarıdır. Kadınların olumlu özelliklerinde ev hanımlığı ve annelik merkezde bulunmaktadır. Tespit edilen sözlere bakıldığında bütün lehçelerde anneliğe yakışır davranışlar bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesinde 25, Gagauz Türkçesinde 2, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 6 söz tespit edilmiştir.

Anaç sözcüğü Türkiye ve Gagauz Türkçesinde ortaktır.

Ablalık sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

- **Türkiye Türkçesi**

Abla: (Tür.) Büyük kız kardeş gibi saygı ve sevgi gösterilen kız veya kadın: “Hatırda kalan şey değişmez zamanla / Ne vefalı komşumuzdun sen Fahriye Abla” – A.M. Dranas (T.S: 5).

Ablalık: (Tür.) Yakın ve koruyucu davranışta bulunma ablalık etmek abla gibi yakın ve koruyucu davranışlarda bulunmak (T.S: 5).

Ana: (Tür.) Velinimet: Yoksullar anası (T.S: 117).

Anası Yerinde: (Tür.) Anne gibi kabul edilen (kadın) (T.S: 117).

Anaç: (Tür.) Şefkatli, anne gibi davranan (T.S: 118).

Anaçlaşma: (Tür.) Anaçlaşma durumu (T.S: 118).

Anaçlaşmak: (Tür.) Anaç duruma gelmek (T.S: 118).

Anaçlık: (Tür.) Anaç olma durumu (T.S: 118).

Cebbar: (Ar.) Becerikli, açıkgöz (kadın) (T.S: 447).

Dudu Dilli: (Far.+Tür.) Çok konuşan, tatlı dilli (kadın) (T.S: 722).

Ebussuut: "Çok kapalı giyinen kız veya kadın` anlamındaki Ebussuut Efendi'nin gelini gibi ve "eskiye çok bağlı, tutucu` anlamındaki Ebussuut Efendi'nin torunu deyimlerinde geçen bir söz (T.S: 752).

Eteği Belinde: (Tür.) Kıvrak ve hamarat (kadın): "Eteği belinde, bütün evi o çeviriyor." – H. Taner (T.S: 828).

Gelin Gibi: (Tür.) Süzülmek geline yakışır biçimde edalı, nazlı yürümek (T.S: 921).

Gelinlik Etmek: 1. Gelin, kendisinden beklenilen hizmeti yapmak. 2. Aile büyüklerinin yanında susmak (T.S: 922).

Gelinliği Tutmak: Gelinlik etmek (T.S: 922).

Hanım: (Tür.) Kadınlığın bütün iyi niteliklerini taşıyan: Hanım kadın. Hanım kız (T.S: 1042).

Hanım Hanımcık: (Tür.) 1. Oturaklı davranışları olan (kadın veya kız). 2. Oturaklı bir biçimde: "Kaynanam rahat vermiyor ki evimde hanım hanımcık oturayım." – S. Birsel (T.S: 1042).

Hanım Hanımcıklık: (Tür.) Hanım hanımcık olma durumu (T.S: 1042).

Hanımlaşma: (Tür.) Hanımlaşmak durumu (T.S: 1042).

Hanımlaşmak: (Tür.) Hanım durumuna gelmek (T.S: 1043).

Hanımlık: (Tür.) Hanım olma durumu: "Fakat hanımlık kısa sürdü, devlet düşkünlüğü kolay değil." – R.N. Güntekin (T.S: 1043).

Kadın Kadıncık: (Tür.) 1. Hanımefendi, terbiyeli, ağırbaşlı kadın. 2. Hanımefendi, terbiyeli, ağırbaşlı bir biçimde: "Kocası marangozdu, sabahları çok erken giderdi. Onun arkasından, hemen kadın kadıncık temizliğe başlardı." – N. Meriç (T.S: 1259).

Kadın Olmak: Kadın kocasını, evini iyi yönetmek (T.S: 1258).

Osmanlı Kadını: (Tür.) Otoriter kadın (T.S: 1820).

Öksüz Anası: (Tür.) Yoksul ve kimsesiz olanları gözeten kadın (T.S: 1843).

- **Gagauz Türkçesi**

Anaç: (Tür.) Anaç (G.T.S: 13).

Gelince: (Tür.) Gelin gibi, başı aşağıda; başına aşağıya salınca, başını eğince (G.T.S: 101).

- **Türkmen Türkçesi**

Enelik: (Tür.) Annelik ilgi ve yakınlığı (Tü.T.S: 201).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Arvadlanmaq: (Ar.+Tür.) 1. Ev kadını görünümün bürünmek, kadın olmak. 2. Hanımefendi gibi davranmak (A.T.S: 223).

Bacılıq Etmək: 1. İyilik etmek, derdine ortak olmak, üzüntüsünü paylaşmak. 2. Kız kardeş gibi olmak, kardeşliği aratmamak, kardeş gibi davranmak (A.T.S: 308).

Başıbütöv (II): (Tür.) Tek evlilik yapan, çoluk çocuğa karışan, herkesin saygı ve sevgisini kazanan ak saçlı kadınlara verilen ad (A.T.S: 370).

Cuvanəzən: (Far.) Genç ve becerikli kadın (A.T.S: 637).

Xanım: (Tür.) Kadınlığın bütün güzel sıfatlarını kendinde toplayan kadın; nazik, temiz, ahlaklı (A.T.S: 1484).

Xeyrünisa: (Ar.) Kadınların en hayırlısı, en iyisi, Hz. Fatma'nın lakabı (A.T.S: 1497).

II.1.2.4.Kadınla İlgili Olumsuz Yargı İçeren Sözler

Olumsuz yargı bildiren sözler, olumlu yargı bildirenlerden daha çoktur. Olumsuz yargı bildiren sözler, kadının temizliğe dikkat etmemesi, ölçüsüz, kaba davranışlarda bulunması, erkeğe göre daha çok konuşması, uyanık-kurnaz olması, kavgacı olması, kıyafetinin açık-saçık olması da toplum için olumsuz bir durum olarak kabul edilmiştir.

Türkiye Türkçesinde 41, Gagauz Türkçesinde 5, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 16 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Açılıp Saçılmak: (Tür.) Kadın eskisine göre ölçüsüz davranışlarda bulunmaya başlamak (T.S: 20).

Cadaloz: (Tür.) Çok konuşan, huysuz ve şirret (kadın) (T.S: 433).

Cadalozlaşma: (Tür.) Cadalozaşmak işi (T.S: 433).

Cadalozlaşmak: (Tür.) Cadaloz gibi davranmak (T.S: 433).

Cadalozluk: (Tür.) Cadaloz olma durumu (T.S: 433).

Cadı: (Far.) Kötülük yaparak başkalarına zarar veren kadın: "Uzaktan bakıldığında, asabi ve çirkin bir cadıyı andırıyordu." – A. Kulin (T.S: 433).

Cadı Gibi: (Far.+Tür.) Saçı başı dağınık, tırnakları uzun ve pis (kadın) (T.S: 433).

Cadılaşma: (Far.+Tür.) Cadılaşmak işi (T.S: 433).

Cadılaşmak: (Far.+Tür.) Kadın huysuzlaşmak (T.S: 433).

Cadılık: (Far.+Tür.) Cadıya yakışır davranış, huysuzluk: "Sizin cadılığınızın fitnesi dünyaya şimdiye kadar gelmemiştir." – S. Birsel (T.S: 433).

Çerçi Kızı Boncuğa Âşıktır: 1. "Bir insan hangi işle uğraşıyorsa yakınındakiler de o işi çok sever" anlamında kullanılan bir söz. 2. "Ticaretle uğraşanlar, sattıkları şeylerden evdekileri yoksun bırakarak onların bu eşyanın özlemini çekmelerine neden olurlar" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 523).

Dağların Şenliği (veya Gelin Anası): (Tür.) Kaba, anlayışsız kimse: "Hay kör olası, dağların şenliği, bak şimdi de hanımın saksısını devirdi." – M.Ş. Esendal (T.S: 576).

Deli Raziye Gibi: (Tür.) Delice davranışlarda bulunan (kız veya kadın) (T.S: 615).

Duvak Düşkünü: (Tür.) Evlenmeye çok istekli olan: "Nabi Efendi, Nezahat Hanım'ı duvak düşkünü bir taze diye almıştı." – M. Yesari (T.S: 727).

Düttürü: (Tür.) Açık saçık, tuhaf ve hafif giyimli (kadın) (T.S: 744).

Düttürü Leylâ: Tuhaf, dar ve kısa giyinmiş kadın (T.S: 744).

Elinin Hamuruyla Erkek İşine Karışmak: kadınlar, beceremeyeceği işleri yapmaya kalkışmak (T.S: 778).

Erkek Arslan Arslan Da Dişi Arslan Arslan Değil Mi?: "güçlülük ve yüreklilik yalnızca erkeklerde değil kadınlarda da vardır" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 810).

Ermeni Gelini Gibi Kırıtmak: Ağır veya yavaş hareket etmek: "O kuruntularımız, o tafralarımız, o Ermeni gelini gibi kırıtmalarımız pek boşuna demektir." – S. Birsel (T.S: 812).

Gökyüzünde Düğün Var Deseler Kadınlar Merdiven Kurmaya Kalkar: "Kadınların düğün ve eğlence için katlanamayacakları fedakârlık yoktur" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 959).

Görümcelik Yapmak (veya Etmek): (Tür.) Görümce, geline kötü davranmak (T.S: 971).

Güzele Kırk Günde Doyulur, İyi Huyluya Kırk Yılda Doyulmaz: "Değerli olan yüz güzelliği değil huy güzelliğidir" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 1014).

Kadının Fendi, Erkeği Yendi: "Kadınlar kurnazlıkta erkeklerden üstündürler" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 1268).

Katır Karı: (Tür.) 1. Çocuğu olmayan evli kadın. 2. Kaba, görgüsüz kadın (T.S: 1351).

Kaynana Ağzı: (Tür.) İleri geri veya yersiz konuşma, gereksiz dedikodu yapma: "Yengeme bu kaynana ağzı yakışmıyor." – P. Safa (T.S: 1368).

Kaynanalık Etmek: 1. Kaynana, gelinine veya damadına kötü davranmak. 2. Birinin yaşayışına veya davranışına gereğinden çok karışmak: "Sessizliğine, yumuşak başlı görünüşüne karşın, onun biraz kaynanalık edeceğini ben de tahmin ediyordum." – E. Bener (T.S: 1368).

Kaynanalık Taslamak Kaynana Gibi Davranmak: "Hani kayınvalidem olsa, canım yanmayacak ama bana sürekli kaynanalık taslayan hanım, kocamın anası bile değil." – A. Kulin (T.S: 1368).

Kenarın Dilberi: (Far.+Tür.+Far.+Tür.) Kibarlığa özenen, görgüsü az kadın (T.S: 1386).

Kenarın Dilberi Nazik De Olsa Nazenin Olmaz: "Kibar çevrede yetişmemiş olanlar ne kadar özenseler de kibarlığın bütün inceliklerini gösteremezler" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 1386).

Kocakarılığı Tutmak: (Tür.) Geçimsiz, inatçı, şirret yaşlı bir kadın gibi davranmak: "Fakat kocakarılığı tutup kavgaya başlayınca Allah saklasın!" – R.N. Güntekin (T.S: 1455).

Kocakarılık: (Tür.) Aksi, suratsız, geçimsiz, yaşlı bir kadın gibi olma (T.S: 1455).

Külkedisi: (Tür.) Pasaklı, görgüsüz (kadın): "O kibar adam bu külkedisine tenezzül eder mi hiç." – E.E. Talu (T.S: 1557).

Mahalle Karısı: (Ar.+Tür.) Görgüsüz, kavgacı kadın: "Korkunç bir mahalle karısı çığlığıyla üstümüze saldırdı." – R.N. Güntekin (T.S: 1604).

Postal: (Far.) Düşkün kadın (T.S: 1941).

Saç Saça Baş Başa: Kadınlar, birbirlerini kıyasıya hırpalayacak biçimde (T.S: 1998).

Saçı Uzun Aklı Kısa: Kadınları aşağılamak için kullanılan bir söz: "Ona oğluna olduğu kadar güvenmiyor. Kız çocuğu bu, ne kadar okusa da saçı uzun aklı kısa olur, der." – E. Bener (T.S: 1998).

Sürtük: (Tür.) Vaktini çok gezerek geçiren, evinde oturmayan kadın: "Bu sürtüğü oğluma almak da sonunda çıkacağı belli olmayan bir felakettir." – H.R. Gürpınar (T.S: 2186).

Sürtükleşme: (Tür.) Sürtükleşmek durumu (T.S: 2186).

Sürtükleşmek: (Tür.) Sürtük durumuna gelmek (T.S: 2186).

Sürtüklük: (Tür.) Sürtük olma durumu (T.S: 2186).

Üvey Anne: (Tür.) Çocuğuna kötü davranan anne (T.S: 2457).

- **Gagauz Türkçesi**

Kukona: (Rum.) Kadınlar için alaylı söz (G.T.S: 154).

Kukonalamaa: (Rum.+Tür.) Hanımlarla alay etmek için kullanılan bir fiil (G.T.S: 154).

Kukonalanmaa: (Rum.+Tür.) Hanımefendi pozunu takınarak kırıtmak (G.T.S: 154).

Mahalle Kadını: (Ar.+Tür.) Adi kadın (G.T.S: 170).

Strigoyka: (Rom.) Cadı kadına verilen isim (G.T.S: 225).

- **Türkmen Türkçesi**

Caytar: Kavgacı, hırçın bir görünüşe sahip olmak (kadınlar için): Ol caytarıp geçdi.- O hırçın bir biçimde yanımdan geçti (Tü.T.S: 97).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Arvad(t)lanmaq: (Ar.+Tür.) (Kız, kadın) böbürlenmek, çalım satmak, kasınmak (A.T.S: 223).

Atabalaxanım: (Tür.) Yaman kadın (A.T.S: 249).

Başyiyən: (Tür.) 1. Evlendiği erkekler veya kocaya vardığı evden birileri ölen kadın, meş'um. 2. Çoğunlukla ölüme sebep olan kadın veya kız (A.T.S: 375).

Acuzə: (Ar.) Cadaloz, kötü huylu kadın (A.T.S: 1073).

Gəzginti: (Tür.) Vaktini çok gezerek geçiren, evinde oturmayan kadın (A.T.S: 1282).

Gəzəyən: (Tür.) Vaktini çok gezerek geçiren, evinde oturmayan kadın (A.T.S: 1282).

Hertik: (Tür.) Edebe aykırı şekilde giyinen kız, hoppa (A.T.S: 1390).

İfritə: (Ar.) Karıştırıcı, fitne, fesat kadın (A.T.S: 1573).

Muyda: Hoppa kadın, kız (A.T.S: 2457).

Saç-Birçək Dalaşmaq: Saç saça baş başa gelmek, şiddetli kavgaya tutuşmak, birbirinin saçlarını yolmak (kadınlar) (A.T.S: 2856).

Saç-Birçəyini Yolmaq: (kadınlar, kızlar) Kavgaya tutuşmak (A.T.S: 2856).

Tumanın Başına Örtüb Üstünə Gəlmək: Son derece hayasız bir şekilde bağıra çağıra gelmek, rezillik çıkarmak (kadın) (A.T.S: 3370).

Tumanını Başına Geymək (Keçirmək): (kadınlar) Herhangi bir sebepten dolayı rezalet çıkarmak, bağrı çağırmak, hayasızlık etmek (A.T.S: 3370).

Yanı Buğarsaqlı Olmaq: (kadın, kız) Sevgilisi olmak, her gün bir sevgili değiştirmek (A.T.S: 3550).

Yanı Buzovlu:(Tür.) İkinci defa evlenen ve kendisiyle birlikte önceki kocasından olma çocuğunu da götüren kadın (A.T.S: 3550).

Yelbizləmək: (Tür.) Saçından (kadının) yapışmak (A.T.S: 3614).

II.2.KADININ YAŞIYLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

İnsan gelişimi, döllenmeden başlayarak yaşamın sonuna kadar devam eden bir süreçtir. Kadınlar da bu süreçte biyolojik, fiziksel ve ruhsal değişimlere uğramaktadır. Bu değişimler yaşa göre dönemsel farklılık göstermektedir. Bu farklılıklara dikkat edilerek bir sınıflandırma yapılmıştır.

II.2.1. Kız Çocuklarla İlgili Sözler

Kız çocuklarını ifade eden sözler bu başlık altında alınmıştır. "Kız" sözcüğünün başındaki ses, lehçelerdeki fonetik değişimlere bağlı olarak değişikliğe uğramıştır. Türkiye Türkçesindeki kız sözcüğü, Türkmen Türkçesinde gız ve Azerbaycan Türkçesinde qız şeklindedir. Gagauz Türkçesinde kız çocuğu için bir sözcük tespiti yapılamamıştır.

Türkiye Türkçesinde 2, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 5 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Cimcime: (Tür.) Küçük ve sevimli çocuk, kadın: "Onlar çevrelerinde olup bitenleri izleyen ve büyüklerin rolcülüğünü sezen cimcimeler olmuşlardır." – H. Taner (T.S: 467).

Kız: (Tür.) Dişi çocuk: "Oğlu savaşın birinde şehit düştü, iki kızı da evlenip ücra yerlere gittiler." - Halikarnas Balıkçısı (T.S: 1434).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Gız: (Tür.) Kız (Tü.T.S: 268).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Düxtər: (Far.) Kız çocuk, kerime, duhter (A.T.S: 984).

Gəlinti: (Tür.) Geline eşlik eden küçük kız (A.T.S: 1268).

Kərimə: (Ar.) Kız çocuk, kız evlat (A.T.S: 1774).

Qız: (Tür.) Dişi evlat, dişi çocuk (A.T.S: 2119).

Səbiyə: (Ar.) Buluğ çağına ermemiş kız çocuğu, çok küçük yaşta kız çocuğu (A.T.S: 2923).

II.2.2.Genç Kız ve Kadınlarla İlgili Sözler

Çocukluk sürecinin sonu ergenliktir. Ergenlik sürecinin başlamasında insan bünyesinde değişimler olmaktadır. Kızlarda ergenlik sürecinde adet olma, göğüslerin ortaya çıkması gibi fizyolojik değişimlerin olduğu gibi ruhsal değişimler de mevcuttur. Çocukluktan çıkıp hayatın tanınmaya başlandığı sorumlulukların alındığı dönemdir. Ergenliğe eren kıza evlenilecek kız gözüyle bakılmaya başlanmıştır. Genç kızlara gelinlik ve evlenme süreçleri üzerinden adlandırmalar yapılmıştır.

Türkiye Türkçesinde 10, Gagauz Türkçesinde 4, Türkmen Türkçesinde 3, Azerbaycan Türkçesinde 12 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Cariyeniz (veya Cariyeleri): (Ar.+Tür.) Aynı maksatla genç kadınlardan söz edilirken onları anlatan kelimelere bir unvan gibi getirilen bir söz: Kerimem cariyeniz. Hemşirelerim cariyeleri (T.S: 445).

Civan: (Far.) Yakışıklı genç erkek veya güzel genç kadın: “Henüz on yedi yaşında pembe, beyaz, saf, masum bir civandı.” – Ö. Seyfettin (T.S: 469).

Gelin: (Tür.) Evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın (T.S: 921).

Gelinlik Çağı: (Tür.) Genç kızların evlenme dönemi: “Büyüdüm, yetiştim, gelinlik çağım geldi.” – H.R. Gürpınar (T.S: 922).

Gelinlik Kız: (Tür.) Evlenme çağına gelmiş kız çocuğu: “Büyümüşsün ya, tam gelinlik kız olmuşsun.” – H.R.Gürpınar (T.S: 922).

Gelinlik: (Tür.) Gelin olma çağına gelmiş (kız) (T.S: 922).

Kanı Ayaklı: (Tür.) Genç kız, kanı ayaklı: “Beşikteki çocukların, kanı ayaklı kızcağızların korkmamaları lazımdı, korkmaya hakları yoktu.” – T. Buğra (T.S: 1292).

Kızın Boyu Bacadan Mı Aştı?: “Daha evlenecek yaşta değil” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 386).

Küçük Hanım: (Tür.) Evin kızı veya genç gelini: “Küçük hanımların bayram hediyesi zevklerinin bütün incelikleriyle uygun olacaktır.” – H.Z. Uşaklıgil (T.S: 1553).

Yavru: (Tür.) Güzel, alımlı genç kız (T.S: 2553).

- **Gagauz Türkçesi**

Abla: (Tür.) Genç bir hanıma saygı hitabı (G.T.S: 3).

Gelin: (Tür.) Genç kadın (G.T.S: 101).

Gençka: (Tür+Rus.) Genç kadın (G.T.S: 102).

Mari: Genç kıza hitap tarzı (G.T.S: 173).

- **Türkmen Türkçesi**

Gelin-Gız: (Ar.) Gelin kız, genç kadınlar ve kızlar (Tü.T.S: 249).

Maşgala: (Tür.) 1. Genç kız. 2. Genç kadın (Tü.T.S: 447).

Keyğim: (Tür.) Yaşı kiçi ayal–gızlara yüzlenilip aydılyan söz: Fartuğı, keyğim, örän ıkcam dakınarın (B.Kerbabayev, Aysoltan). Keyğim, ol ses yeterden daşda (Sovet Türkmenistanınıñ Ayalları Jurnalı) (T.D.S: 704).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Bibiqızı: (Tür.) Genç kızlara seslenme şekli (A.T.S: 445).

Cavanəzən: (Far.) Genç kadın (A.T.S: 584).

Cəvanə: (Far.) Henüz genç olan kadın veya kız (A.T.S: 603).

Cəvanəzən: (Far.) Genç kadın, ev kadını (A.T.S: 603).

Elçidaşı: (Tür.) Eski dönemlerde evlenme çağına eren genç kızın ailesinin evi veya bahçe kapısının önüne koyduğu büyükçe bir taş veya toprağın adı (A.T.S: 1019).

Ərrik: (Tür.) Evlenme çağı gelen kız çocuğu. bk.ərlik (A.T.S: 1138).

Gözaltı: (Tür.) Almak veya kocaya vermek için düşünülen kız veya genç (A.T.S: 1325).

Qız: (Tür.) Buluğ çağına ermiş henüz evlenmemiş dişi insan (A.T.S: 2119).

Qız-Gəlin: (Tür.) Genç bayanlar, genç hanımlar, genç kızlar ve gelinler (A.T.S: 2119).

Qızımız Elçi Qabağındadır: Kızımızın evlenme yaşı gelmiştir (A.T.S: 2119).

Qızlar Bulağından Su İçmək: Ergenlik yaşına ermek, buluğ çağına ermek. (A.T.S: 2119)

Nahid: (Far.) Buluğ çağına ermemiş genç kız (A.T.S: 2516).

II.2.3.Orta Yaş ve Olgunluk Çağındaki Kadınlarla İlgili Sözler

Orta yaş ve olgunluk dönemindeki adlandırmalar, yaşı ilerlemesine rağmen evlenmeyen kadınlar üzerinden yapılmıştır.

Türkiye Türkçesinde 3, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 10 söz tespit edilmiştir.

Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde evlenme yaşı geçmiş kızı anlatmak için "garı/qarı" sözcüğünden yararlanılmıştır. Bu sözcük eski Türkçede bulunmaktadır. Sözcüğün eski Türkçe dönemlerinde yer alması şu şekildedir: Orhun yazıtlarında yaş ve yaşa- fiilleri bulunurken yaşlanmak fiili bulunmamaktadır. Yaşlanmak fiili yerine karı bol- ve karı- fiili kullanılmıştır. Eski Uygur Türkçesinde de bu durum geçerlidir. Eski Uygur Türkçesi dönemi eserlerinde isim ve sıfat yapısındaki karı ve yaşlı sözcükleri ilk defa Uygur harfleri ile yazılmış 13. yüzyıla ait olduğu düşünülen bir Uygur Yazması Ağıtı'nda yan yana gelmiştir (Küçük t.y.: 137). Ağıtta karı sözcüğünün geçtiği dizeler; *Aklar bulıt örlep kükirep/ Alkuka mu kar yağurur/ Ak bir saçlığ* ***karı*** *anam/ Açıyu mu yaşların akıdur. Karalar bulıt örlep kükirep/ Kar mu yamgur ol yağurur/* ***Karı yaşlığ*** *ol anam/ Kayguda u yaşın akıdur* (Tekin 1986: 109-111).

- **Türkiye Türkçesi**

Evde Kalmak: Kızın evlenme çağı geçmiş olmak (T.S: 834).

Kalık: (Tür.) Evlenme çağı geçmiş, evde kalmış (kız) (T.S: 1278).

Kız Kurusu: (Tür.) Evlenmemiş yaşlı kız (T.S: 1437).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Garrı Gız: (Tür.) bk. Gız: Garrı gız aldıñ-la, balam! Bir vağt kemala geldiñ-le, balam! (“Sovet Edebiyatı” Jurnalı) (T.D.S: 434).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Evi Elçi Üzü Görməmək: Kızı evde kalmak (A.T.S: 1059).

Əkirəmək: Kocaya varamayarak, evlenmeyerek yaşlanmak (A.T.S: 1089).

Ər Deyə Deyə Ərimək: Kocaya gidememek, evlenememek, evde kalmak (A.T.S: 1130).

Əsirəmək: (Tür.) Evlenme yaşı geçmek, körpeliği ve gençliği kalmamak (kız) (A.T.S: 1145).

Qarabirçək (I): (Tür.) Yaşı ilerlememiş olan (kız veya kadın) (A.T.S: 1966).

Qarımış Qız: (Tür.) Yaşlanmış ancak evlenmemiş kız, yaşlı kız (A.T.S: 1992).

Qarıtmaq: (Tür.) Kocaya vermeyerek evde bırakmak, bekar yaşlanmasına sebep olmak (kız için). (A.T.S: 1996).

Qartalmış: (Tür.) Evde kalıp evlenemeyen, yaşı geçen kızlara söylenen hakaret ifadesi (A.T.S: 2004).

Qız Qalmaq (Qarımaq): Kocaya varmamak, evlenmemek, evlenmeden yaşlanmak (A.T.S: 2119).

Yurdda Qalmaq: Evlenememek, evde kalmak (kız) (A.T.S: 3677).

II.2.4.Yaşlı Kadınlarla İlgili Sözler

İnsan yaş aldığı zaman saçlarının beyazlaması, yüzünde kırışıklıkların artması gibi bazı fiziksel değişimler yaşamaktadır. Azerbaycan Türkçesinde yaşlı kadınlara ait bu fiziksel değişimler ağbirçək, saç-birçəyi ağarmaq sözleriyle anlatılmıştır. Yaşlı kadınların

yaşı, tecrübesi ve süslenmesiyle ilgili olumlu söylemlerin yanında huysuzluklarından dolayı olumsuz söylemler de mevcuttur.

Türkiye Türkçesinde 15, Gagauz Türkçesinde 5, Türkmen Türkçesinde 3, Azerbaycan Türkçesinde 18 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki kokona sözcüğü Gagauz Türkçesinde kukona şeklinde bulunmaktadır.

Mama sözcüğü Türkiye ve Türkmen Türkçesinde ortaktır.

Türkiye Türkçesindeki nine sözcüğünde bulunan i sesi Azerbaycan Türkçesinde kapalı e olmuştur. Sözcük nənə şeklinde bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Acuze: (Ar.) Huysuz, yaşlı kadın: "Korkunç bir acuze onu kucaklamaya çalışıyordu." –H.C. Yalçın (T.S: 13).

Ana: (Tür.) Yaşlı kadınlara saygılı bir seslenme sözü (T.S: 117).

Bacı: (Tür.) Bir evde uzun zaman çalışmış yaşlı kadınlara verilen unvan: "Tam o sırada içeri Habeş bir bacı girdi." –B. Felek (T.S: 222).

Bacılık: (Tür.) 1. Bacı olma durumu. 2. Bacı kadar sevilen kadın (T.S: 222).

Büyük Hanım: (Tür.) Aile içinde saygın yeri olan ve sözü geçen yaşlı kadın: "Bir kandil günü öteki bölükteki büyük hanımın elini öpmeye gitmiştim." –B. Felek (T.S: 428).

Cadaloz: (Tür.) Çirkin, yaşlı (kadın) (T.S: 433).

Cicianne: (Tür.) Bazı çocukların, büyükannelerine veya o yaştaki kadın yakınlarına verdikleri ad (T.S: 463).

Haminne: (Tür.) Yaşlı ve saygı duyulan kadın: "Haminnenin içi sıkıldı mı mutfağa girer, turşu kurardı." – H. Topuz (T.S: 1038).

Hanımanne: (Tür.) İhtiyar kadınlara bir seslenme sözü (T.S: 1042).

Kadınana: (Tür.) Deneyimli, yaşlı, saygı gösterilen kadın: "Adlarına kadınana denilen Havva kızlarını biricik can yoldaşı olarak gösteriyordu." – O.C. Kaygılı (T.S: 1258).

Kadınnine: (Tür.) Yaşı epey ilerlemiş kadın (T.S: 1259).

Kocakarı: (Tür.) Yaşlı kadın: “Kocakarının, trenin arkasından ağzıyla uluyarak koşan hayali bir rüya gibi oldu.” – H.E. Adıvar (T.S: 1455).

Kocakarılık: (Tür.) 1. Kocakarı olma durumu. 2. Aksi, suratsız, geçimsiz, yaşlı bir kadın gibi olma (T.S: 1455).

Kokona: (Rum.) Süsüne düşkün yaşlı kadın (T.S: 1458).

Nine: (Tür.) 1. Yaşlı kadın: “Deminki ihtiyar nine, bu sağlam yapılı Türk evlerini, yerlilerin nasıl yaktıklarını, kendilerini şehirden nasıl kovduklarını bize anlattı.” – H.S. Tanrıöver 2. Yaşlı kadınlar için kullanılan bir seslenme sözü (T.S: 1772).

- **Gagauz Türkçesi**

Babu: (Bul.) Yaşlı kadın (G.T.S: 27).

Cadı Babu (Babusu): (Far.+Bul.) Cadı nine (G.T.S: 45).

İhtiarka: (Ar.+Rus.) Yaşlı kadın (G.T.S: 119).

Koca: (Tür.) Yaşlı. Koca karı (G.T.S: 160).

Kukona: (Rum.) Yaşlı süslü kadın, güzel kadın, kadınlara hitap şekli (G.T.G.S: 243).

- **Türkmen Türkçesi**

Kempir: (Tür.) Yaşlı kadın: Bili bükülen kempir-Beli bükülen yaşlı kadın (Tü.T.S: 402).

Kempirlik: (Tür.) Kempiriñ yağdayı, garrılık: Gün–günden kempirlik basıp baryardı (T.D.S: 695).

Mama: (İt.) Yaşlı kadınlara hitap şekli (Tü.T.S: 445).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ağanənə: (Tür.) Yaşlı kadınlara hürmet işareti olarak saygıyla seslenme şekli (A.T.S: 63).

Ağbirçək (I): (Tür.) Saçları beyazlaşmış, ihtiyar, saygı gösterilen kadın (A.T.S: 66).

Ağbirçək (II): (Tür.) Evin ve ailenin saygı gösterilen en yaşlı kadını (A.T.S: 66).

Ağbirçəkli: (Tür.) İhtiyarlaşmış kadın (A.T.S: 66).

Ağbirçəklilik: (Tür.) Yaşlı olma hali, ihtiyarlık (kadın için) (A.T.S: 66).

Arvadlaşmaq: (Ar.+Tür.) Git gide gençliğini kaybederek yaşlı bir kadına benzemek, yaşlı bir kadın halini almak (A.T.S: 223).

Cadu: (Far.) Çirkin, kocakarı, acuze (A.T.S: 566).

Xala: (Ar.) Yaşlı veya ihtiyar kadınlara seslenme şekli (A.T.S: 1477).

Xalacan: (Ar.+Far.) Yaşlı kadına saygı ve sevgiyle seslenme şekli bk.xalacıq (A.T.S: 1477).

Kaftar: (Tür.) Moruk; cadı, cadaloz (A.T.S: 1698).

Kaftarkus: (Tür.) Moruk; cadı, cadaloz (A.T.S: 1698).

Qarı: (Tür.) İhtiyar kadın (A.T.S: 1991).

Qarıcığaz: (Tür.) Yaşlı kadın, ihtiyar kadın. bk.qarıcıq (A.T.S: 1991).

Qarılıq: (Tür.) İhtiyarlık, kocama (kadın için) (A.T.S: 1992).

Qarınənə: (Tür.) 1. İhtiyar nine. 2. Genelde ihtiyar kadın (A.T.S: 1994).

Nənə: (Tür.) Yaşlı ve saygıdeğer kadınlara hürmet ifadesi olarak seslenme şekli // Çok ihtiyar kadın (A.T.S: 2558).

Pirəzən: (Far.) Kocamış kadın, çok ihtiyar kadın (A.T.S: 2744).

Saç-Birçəyi Ağarmaq: Saçı başı ağarmak, ihtiyarlamak, yaşlanmak (kadın) (A.T.S: 2856).

II.3.EVLENME, CİNSELLİK VE KADINLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

Cinsellik, tarihte fiziksel anlamda aynı şekilde algılanmıştır, toplumsal anlamda ise birbirinden farklı çok fazla yargı ve tutumla ilişkilendirilmiştir. Toplumlar cinsellik üzerine çok fazla kural üretmişler ve bu kuralları korumak için de çok fazla baskı oluşturmuşlardır. Bu kurallar zaman içinde aile ve evlilik kurumlarının da etkisiyle toplumsal normlar haline gelmiştir. Cinsellik, kişisel kontrolden çıkıp toplumsal kontrol mekanizmasının bir parçası olmuştur. Toplumun etkisiyle evlilik ve cinsellik arasında bir bağımlılık oluşmuştur. Evlilik öncesi cinsel ilişki, evlilikte yaşanan cinsel ilişkiden daha farklı algılanmıştır. Bu konu toplumlarda görüş farklılığına sebep olmuştur (Sakallı-Karakurt-Uğurlu 2012: 16). Evlilik öncesi ilişki bazı toplumlarda yargılanmıştır. Burada yargılanan ilişkiden çok kadındır. Kadının evlenmeden önce cinsel ilişki yaşaması ona kötü gözle bakılmasına neden olmuştur. Toplumlarda erkekler cinsel faaliyetlerde daha rahat bırakılmıştır, hatta bu tarz faaliyetlerde bulunanlarla gurur duyulmuştur. Kadın ise cinsel faaliyetler konusunda daha baskıcı ve kuralcı bir tavırla karşılaşmıştır. Bu başlık altında cinsellik ve evlilik içerisinde kadına dair söz varlığı ele alınmıştır.

II.3.1.Evlenmeyi ve Cinselliği Esas Alan Kadın Adlandırmalarıyla İlgili Sözler

II.3.1.1.Hiç Evlenmemiş veya Cinsel İlişkiye Girmemiş Kadınlarla İlgili Sözler

Hiç evlenmemiş veya cinsel ilişkiye girmemiş kadınlar için Türkiye Türkçesinde 16, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 10 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki bakire sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde bakirə'dir.

Kızlık sözcüğü 3 lehçede de vardır. Sözcük lehçeler arasında ses değişimine uğramıştır: Türkiye Türkçesinde kızlık, Türkmen Türkçesindeki gızlık, Azerbaycan Türkçesinde qızlıq.

Türkmen Türkçesindeki gız sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde ses değişimine uğramıştır, qız.

Türkiye Türkçesindeki bekaret sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde bəkarət'dir.

Türkiye Türkçesindeki bikr sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde bikir'dir.

- **Türkiye Türkçesi**

Bakire: (Ar.) Cinsel ilişkide bulunmamış (dişi), kızoğlan, kızoğlankız, erden: "Bu mahallede bakire kızları bakkal dükkanına bile yollamıyorlar." –P. Safa (T.S: 239).

Bakirelik: (Ar.+Tür.) Bakire olma durumu, erdenlik (T.S: 239).

Bakirlik: (Ar.+Tür.) Kızlık (T.S: 239).

Bekâret: (Ar.) Kızlık: "Hangi erkek aşk yapmadan evlendiği kızdan tam bir bekâret beklemez?" – E.İ. Benice (T.S: 295)

Bikir: (Ar.) Kızlık (T.S: 334).

Eline Erkek Eli Değmemiş Olmak: Kız, namuslu olmak (T.S: 776).

Erden: (Tür.) 1. Bakire. 2. Bakire olarak, bakire bir biçimde: "Bu cinayetleri işlemiş olanların iç dünyalarında erden kalmış yığınla insani zenginlik belirir." – S. İleri (T.S: 806).

Erdenlik: (Tür.) Kızlık: "Tolstoy'un caydığı, toplumsal hayatın erdenliği gitgide kırsal törenin dışında var etmek zorunda olduğudur." – S. İleri (T.S: 806).

Kalık: (Tür.) Evlenme çağı geçmiş, evde kalmış (kız) (T.S: 1278).

Kızlık: (Tür.) 1. Cinsel ilişkide bulunmamış bayanın durumu, erdenlik, bakirlik, bekâret, bikir: "Kızlığında, başlarına soluk örtmelerini alır, yünlerini sırtlar, ırmak boyuna yün boyamaya giderdi." – N. Meriç 2. Bir kadının evlenmeden önceki yaşantısıyla ilgili, o döneme özgü: "İşte bu onun kızlık odası." – M. Ş. Esendal (T.S: 1437).

Kız Kurusu: (Tür.) Evlenmemiş yaşlı kız (T.S: 1437).

Kızoğlan: (Tür.) Bakire (T.S: 1438).

Kızoğlankız: (Tür.) Bakire (T.S:1438).

Matmazel: (Fr.) Evlenmemiş Hıristiyan kızlar için `bayan` sözü yerine kullanılan bir unvan: "Matmazelin saçı başı birbirine karışmıştı." – S.F. Abasıyanık (T.S: 1635).

Mis (II): (İng.) Evlenmemiş kadın (T.S: 1689).

Misis: (İng.) Evlenmiş kadın (T.S: 1690).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Gız: (Tür.) Ayal cınslı perzent; durmuşa çıkmadık ayal maşğala: Özi gızmı ya dulmı? («Göroğlı» Eposı). Gurduñ nazarı vraç ayallarıñ arasında duran bir gıza dikildi (A. Govşudov, Mähri—Vepa) (T.D.S: 479).

Gızlık: (Tür.) Ayal maşğalanıñ durmuşa çıkmazından ozalkı yağdayı: Emma gızlık ecabı, onda-da bir yanı Artık bolandığı üçin, ol şol sözüni aydıp bilmedi. Ya gızlık gelinlik bilen değşenden soñ, gılık hem üytğeyärmi? (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim). Maşa gızlık çağını hemişelik goyup gitmelidi (A. S. Puşkin, Saylanan Eserler) (T.D.S: 482).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Bakirə: (Ar.) Kız oğlan kız, er görmemiş, cinsî ilişkide bulunmamış kız (A.T.S: 327).

Bakirəlik: (Ar.+Tür.) Bakire olma hâli, kız oğlan kız olma durumu, kızlık; saflık, temizlik. bk.bakirlik (A.T.S: 327).

Bəkarət: (Ar.) Er görmemiş, evlenmemiş kızın hâli; kızlık, kızoğlan kız olma durumu (A.T.S: 416).

Bikr: (Ar.) Kızlık, bekâret (A.T.S: 454).

Əzra: (Ar.) Bakire, kızoğlan kız (A.T.S: 1172).

Kirsiz: (Tür.) Namuslu; bakir, bakire (A.T.S: 1804).

Qız: (Tür.) Cinsel ilişkide bulunmamış (dişi), kızoğlan, kızoğlankız, bakire (A.T.S: 2119).

Qızlıq (I): (Tür.) 1. Kız olma hali, kadın cinsinin kocaya gidinceye kadar olan hali, kız devri. 2. Bakirelik (A.T.S: 2131).

Məstur: (Ar.) Bakire (A.T.S: 2396).

Üzü Bağlı: (Tür.) Cinsel ilişkide bulunmamış (kız), kızoğlan, kızoğlankız (A.T.S: 3468).

II.3.1.2.Evli veya Bekareti Bozulmuş Kadınlarla İlgili Sözler

Evli veya bekareti bozulmuş kadınlar için Türkiye Türkçesinde 4, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 9 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Erkekli: (Tür.) Erkeği olan (T.S: 810).

Kadın Olmak: Kızlığını yitirmek (A.T.S: 1258).

Kocalı: (Tür.) Kocası olan, evli (kadın) (T.S: 1455).

Kocalılık: (Tür.) Kocalı olma durumu (T.S: 1455).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ağduvaqlı: (Tür.) Evli kadın (A.T.S: 70).

Arvad: (Ar.) Evli veya dul kadın (A.T.S: 222).

Evli: (Tür.) Eşi olan, evlenmiş bulunan, kocası olan (kadın) (A.T.S: 1062).

Ərdə Olmaq: Kocada olmak, evli olmak (A.T.S: 1130).

Ərli: (Tür.) Kocası olan, evlenmiş olan (kadın) (A.T.S: 1138).

Ərlilki: (Tür.) Kocası olan kadının durumu, evli olma hâli (A.T.S: 1138).

Ərus (I): (Ar.) Yeni kocaya varmış veya varmak üzere olan kız (A.T.S: 1139).

Kişili: (Tür.) 1. Evli, nikâhlı kadın. 2. Erkeği olan, yanında erkek olan (A.T.S: 1808).

Qərinə (III): (Ar.) Evli kadın (A.T.S: 2073).

II.3.1.3.Kocası Ölmüş veya Boşanmış Kadınlarla İlgili Sözler

Eşi ölen ya da eşinden boşanan kadınlar için çeşitli adlandırmalar yapılmıştır. Eşini kaybeden erkekler için yapılan adlandırmalar kadınlara göre çok daha azdır. Dul kadınlar için erkeksiz, adamsız sözcükleri kullanılırken dul erkekler için kadınsız, karısız gibi sözcükler kullanılmamaktadır. Kadının varlığı sanki erkeğe bağlıymış gibi kadın sosyal hayatta alçaltılmaktadır. Erkeğe kadının hayatını kontrol eden ona sahip çıkan gözüyle bakılmıştır. Hayatında erkek olmayan kadının yoldan çıkacağı düşüncesi bulunmaktadır. Eşi hayatında olmayan kadınlar için başıboş ifadesi kullanılmıştır.

Kocası ölmüş veya boşanmış kadın için Türkiye Türkçesinde 10, Gagauz Türkçesinde 6, Türkmen Türkçesinde 9, Azerbaycan Türkçesinde 14 söz tespit edilmiştir.

Adamsız sözcüğü Türkiye ve Türkmen Türkçesinde şekil ve anlam açısından ortaktır.

Dul sözcüğü 4 lehçede de şekil ve anlam açısından ortaktır.

Dul kalmak ifadesi 4 lehçede de bulunmaktadır. Türkiye Türkçesinde dul kalmak, Gagauz Türkçesinde dul kalmaa, Türkmen Türkçesinde dul galmak ve Azerbaycan Türkçesinde dul qalmaq.

Dul bırakmak ifadesi 2 lehçede de bulunmaktadır: Gagauz Türkçesinde dul bırakmaa ve Azerbaycan Türkçesinde dul qoymaq.

Başıboş ifadesi hem Türkmen Türkçesinde hem Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

- **Türkiye Türkçesi**

Adamsız: (Ar.+Tür.) Erkeksiz, kocasız (T.S: 26).

Adamsızlık: (Ar.+Tür.) Adamsız olma durumu (T.S: 26).

Dul Kalmak: Kadın veya erkeğin eşi ölmek: “Hatice Hanım, pek genç dul kalmış zengin bir hanımcağızdı.” – Ö. Seyfettin (T.S: 722).

Dul: (Tür.) Eşi ölmüş veya eşinden boşanmış kadın veya erkek: “Bebek'teki evinde bir dul kız kardeşiyle yalnız yaşar.” – R.N. Güntekin (T.S: 722).

Erkeksiz: (Tür.) 1. Erkeği bulunmayan: Erkeksiz ev. 2. Erkek olmaksızın (T.S: 811).

Erkeksizlik: (Tür.) Erkeksiz olma durumu (T.S: 811).

Ersiz: (Tür.) Kocasız (T.S: 813).

Ersizlik: (Tür.) Kocasızlık (T.S: 813).

Mutallaka: (Ar.) Boşanarak dul kalmış kadın (T.S: 1715).

Seyyibe: (Ar.) Dul (kadın) (T.S: 2085).

- **Gagauz Türkçesi**

Dul Bıramaa: Dul bırakmak (G.T.S: 83).

Dul Kalmaa: Dul kalmak (G.T.S: 83).

Dul: (Tür.) Dul (G.T.S: 83).

Dulluk Etmee: Dul hayatı yaşamak (G.T.S: 83).

Dulluk: (Tür.) Dul kalma (G.T.S: 83).

Be Marı Sıbıtma: Be hey terk edilmiş kadın (G.T.S: 215).

- **Türkmen Türkçesi**

Adamsız: (Tür.) Ärsiz, başıboş, dul (T.D.S: 15).

Adamsızlık: (Tür.) 1. Adam yokluk. 2. Ärsizlik, başı boşluk, dulluk (T.D.S: 15).

Başı Baş: (Tür.) Ärsiz ayal, dul ayal: Ayal adam bolup başıboş gezeniñden birine melamatıñı ataysañ kem däl (N. Pomma, Taylak Hızzın) (T.D.S: 106).

Başı Boş: (Tür.) Kocasız kadın, dul kadın (Tü.T.S: 50).

Dul Gal-: Dul kalmak (Tü.T.S: 219).

Dul II: (Tür.) Ayalı ya-da äri ölen, ayalsız ya-da ärsiz galan, başıboş. Sen, hanım, özüñi dul hasap etmeğin! (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim). (T.D.S: 307).

Dulluk: (Tür.) Ayalı ya-da äri ölüp, ayalsız, ärsiz galmaklık, başıboşluk: Men hem dullukdan halıs irdim (N. Pomma, Taylak Hızzın) (T.D.S: 307).

Opriçnina: Gadımı Rusiyada: dul galan knyaz ayalına berilyän yer payı (T.D.S: 877).

Telpeği Ağan: Öñ öylenip, dul galan: Telpeği ağan ayıpcağazı bar (B. Kerbabayev, Aysoltan) (T.D.S: 1171).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Arvad: (Ar.) Evli veya dul kadın (A.T.S: 222).

Başıboş: (Tür.) Kocası olmayan, dul olan (A.T.S: 370).

Bivə: (Far.) Dul kadın, kocası ölmüş veya boşanmış kadın (A.T.S: 489).

Dul (I): (Tür.) 1. Kocasının ölümünden sonra kocaya varmamış kadın; eşinin ölümünden sonra evlenmemiş, erkek. 2. Dul erkek veya kadın (A.T.S: 971).

Dul Qalmaq: Dul kalmak, kocası veya karısını kaybetmek (A.T.S: 971).

Dul Qoymaq: Dul bırakmak, birinin karısını veya kocasını öldürmek (A.T.S: 971).

Dulcığaz: (Tür.) Zavallı dul anlamında bir hitap şekli, dul (A.T.S: 972).

Dullaşmaq: (Tür.) Karısı veya kocası ölmek; dul kalmak (A.T.S: 972).

Dulluq: (Tür.) Dul olma, dul kadın veya karısını kaybeden erkeğin durumu (A.T.S: 972).

Ərsiz: (Tür.) Kocası olmayan kocasız (kadın) (A.T.S: 1139).

Ərsiz Qalmaq: Kocasız kalmak (A.T.S: 1139).

Kişisiz: (Tür.) Kocasız, yalnız (A.T.S: 1808).

Quduzlanmaq: (Tür.) Dul kadınla evlenmek (A.T.S: 2186).

Talaqsız: (Ar.+Tür.) Nikâhı olmayan, nikâhsız, dul (A.T.S: 3198).

II.3.2.Evlilik ve Kadınla İlgili Sözler

Evlenmek, insan toplumunun en ilkelinden en modernine kadar tarihin her aşamasında yaygın toplumsal ve kişisel bir davranış olarak kabul görmüştür (Erkul 2002: 90). Evlilik iki insanı ilgilendiren bir kurum olarak gözükse bile özel anlamda iki insanın ailelerini, genel anlamda ise toplumun ilgilendirmektedir. İki insan bir araya gelerek toplumun en küçük yapı taşı olan aileyi oluşturur (Kapusuzoğlu 2015: 515). Bu başlık altında evlilik dairesi içerisindeki kadınla ilgili söz varlığı incelenmiştir.

II.3.2.1.Evlilik Öncesi Süreçte Kadınla İlgili Sözler

Evlilik öncesi süreçte birçok aşama vardır. Eski dönemlerde evlilik için kadının evlenme yaşına gelmesi önemlidir. Bu yaş kıstası döneme ve topluma göre değişmiştir. Günümüzde geçerliliği kısıtlı olsa da ergenliğe giren kıza evlenebilecek gözüyle bakılmıştır. Evlilik yaşına gelen kıza talipler çıkar. Bu talipler, kıza ve kızın ailesine aracılar göndererek kızın ve ailenin kararını öğrenir. Erkek tarafına kız tarafından olumlu cevap gelirse kız isteme töreni sonra sırasıyla söz, nişan, nikah ve en son evlilik gerçekleşir.

II.3.2.1.1.Evlenilecek Kadının Seçimi ve Kadına Talip Olmayla İlgili Sözler

II.3.2.1.1.1.Gelin Adayı Arayan, Bulan ve Aracılık Eden Kimselerle İlgili Sözler

Evlenecek yaşa gelen erkeğe ailesi ve çevresi ona uygun kız bulmaya çalışır ya da erkek bir kızı beğenip ona ulaşmak isterse annesini ya da başkalarını araya sokar. Bu aracılar kızın ve ailesinin ağzını arar, aracı kız tarafının verdiği cevabı erkek tarafına iletir. Olumlu olursa cevap kız isteme gerçekleşir. Aracı kişi kız istemede de bulunur. Bu başlık altında gelin arayan, bulan ve aracılık eden kişilere yer verilmiştir. Bu kişilere dair Türkiye Türkçesinde 5, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 7 söz tespit edilmiştir.

Dünür sözcüğü Türkiye ve Gagauz Türkçesinde şekil ve anlam açısından ortaktır.

Görücü sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde şekil ve anlam açısından ortaktır. İki lehçede de görücü gitmek ifadesi vardır: Türkiye Türkçesinde "görücü gitmek", Azerbaycan Türkçesinde "görücügetmə".

- **Türkiye Türkçesi**

Çöpçatan: (Tür.) 1. Evlenmelerde aracılık eden kimse. 2. Kimin kiminle evleneceğini önceden kararlaştırıp gerçekleştirdiğine inanılan manevi güç: Çöpçatan böyle çatmış (T.S: 566).

Görücü Gitmek: Evlenecek erkek için kız görmeye gitmek (T.S: 970)

Görücü: (Tür.) Evlenmek isteyen erkek için kız görmeye giden kimse: "Zengin olduğumuz için görücüler, bizim bu uzak köşke gelmekten usanmıyorlar." – Ö. Seyfettin (T.S: 970)

Görücülüğe Gitmek: Evlenmek isteyen erkek için kız görmeye gitmek (T.S: 970)

Görücülük: (Tür.) Görücü olma durumu: Görücülüğe gitmek (T.S: 970)

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Arvad Elçisi (I): (Ar.+Tür.) Evlenecek gencin ailesi tarafından görevlendirilen ve kız evine bazen tek başına bazen de bir grup kadınla giderek kızın baba ve annesi ile görüşerek nikâhın yapılması ve hangi tarihte yapılacağını anlamak isteyen yaşlı kadına verilen ad (A.T.S: 223).

Arvad Elçiliyi: (Ar.+Tür.) Bu grup gereken olumlu cevabı aldıktan sonra yaşlı kadınların katılımı ile kız evine giden ve söz alan ilk kadın elçiler grubunun yaptığı iş. Bu grup gereken olumlu cevabı aldıktan sonra erkeklerden ibaret elçilik heyeti kızı resmen istemeye gider (A.T.S: 222)

Ağızarama: (Tür.) Gencin ailesi tarafından görülüp beğenilen kızın evine, kendi niyetlerini belli etmeden yolladıkları ve kız evi tarafından yakından tanınan bir ak saçlı vasıtacı kadının kız tarafının ağzını arayarak niyetini öğrenmesi ve elçilik öncesi bazı bilgiler alması… (A.T.S:85)

Ağızbildi: (Tür.) Gencin ailesi tarafından kız evine yollanan ilk kadın eliçiliği…(A.T.S:86)

Görücü (II): (Tür.) Evlenmek isteyen bekâr genç için kız görmeye giden kimseye verilen ad. bk. görümcə, görümçü, tüngür, düngür, düngürçü, dünür, dünürçü, dünürşü, görücü (II)* (A.T.S: 1308).

Görücügetmə: (Tür.) 1. Elçilikten önce bin türlü bahane ile kız tarafıyla görüşmeyi gaye edinen davranışa verilen ad. bk. qızgördü. 2. Eski dönemlerde evlenecek kızı görevi

çöpçatanlık olan şahıslara gösterme işi. 3. Kuzey Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde kız istemek için yapılan elçilik. bk. görücügezmə, görücülük (II), görücüyəaçıxdı (A.T.S: 1308).

Xastar (I): (Tür.) Evlenmek arzusunda olan genç için kız istemeğe giden erkek veya kadın elçi (A.T.S: 1491).

II.3.2.1.1.2.Evlenmek Amacıyla Bir Erkeğin veya Erkek Tarafından Aracı Kimselerin Kadına Teklifte Bulunması, Kadının İstenmesiyle İlgili Sözler

Kız isteme geleneği Türkiye, Gagauzya, Türkmenistan ve Azerbaycan'da bulunan bir gelenektir. Gelenek bu dört ülkede aynı şekilde gerçekleşir.

Bu başlığa dair Türkiye Türkçesinde 15, Gagauz Türkçesinde 3, Türkmen Türkçesinde 4, Azerbaycan Türkçesinde 13 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki talip sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde talib olarak bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

At Beslenirken Kız İstenirken: "At bakımlı olduğunda satılmalı, kız da güzelliği geçmeden evlendirilmelidir." anlamında kullanılan bir söz (T.S: 178).

Bir Kıza Dünür Düşmek: Bir kızı evlenmek üzere başkasını istemek (T.S: 349).

Dünür Düşmek: Bir kızı evlenmek üzere başkası için istemek (T.S: 735).

Dünür Gitmek: Evlenecek kimse için kız istemeye gitmek: "Dayısı, amcası dâhil, obadan, oymaktan kimse dünür gitmeye gönüllü değildir." – T. Buğra (T.S: 735).

Dünürcü: (Tür.) Kız istemeye giden kimse, görücü (T.S: 735).

Dünürcülüğe Gitmek: Kız istemeye gitmek (T.S: 736).

Dünürcülük: (Tür.) Dünürcü olma durumu (T.S: 736).

Kısmet (veya Kısmeti) Çıkmak: Evlenme teklifi almak: "Zavallı kızın kısmeti çıkmış, kendine sormadan, danışmadan hemen vermişler." – Ö. Seyfettin (T.S: 1425).

Kısmeti Açılmak: Kendisiyle evlenmek isteyen biri çıkmak (T.S: 1425).

Kısmeti Kapanmak: Kendisiyle evlenmek isteyen biri çıkmamak (T.S: 1425).

Kız İstemek: Bir kızı evlenmek için ana ve babasından veya yakınlarından istemek: "Sen kızı kandıracaksın, sonra kaynananla gidip kızı isteyeceksin." – H.E. Adıvar (T.S: 1434).

Talip (veya Talibi) Çıkmak: Kız evlenme teklifi almak: "Keşke bilmeksizin, tesadüfen, İsmail'in almak istediği bu kıza talip çıkmış bir adam vaziyetinde kalsaydım." – Y.K. Karaosmanoğlu (T.S: 2256).

Talip: (Ar.) Genellikle evlenmek isteyen ve bu isteğini evleneceği kimseye bildiren erkek: "Öyle olmasa Musa ile evlenmez, talipleri içinde en beğendiği İsa'nın İstanbul'dan dönmesini beklerdi." – E. Şafak (T.S: 2256).

Talipli: (Ar.+Tür.) 1. Talip olan, talip. 2. Talibi bulunan (T.S: 2256).

Taliplilik: (Ar.+Tür.) Talipli olma durumu (T.S: 2256).

- **Gagauz Türkçesi**

Dünür Yollamaa: Dünür yollamak, dünür göndermek (G.T.S: 86).

Dünürcülük: (Tür.) Dünürcülük (G.T.S: 86).

Kısmedi Çıktı: Kısmeti Çıktı: Kız evlendi (G.T.S: 148).

- **Türkmen Türkçesi**

Savçı: (Tür.) Gelin edinmek üçin gızıñ ene–atasına söz aydyan, söz aytmağa iberilen adam, söz aydıcı: Haysı gapıdan barsam hem meniñ savçılarımıñ boş gaytmacağına–da ınanyan (A. Govşudov, Köpetdağıñ Eteğinde). Käbir savçınıñ habarını Aysoltana söz arası bilen mälim edyärdi (B. Kerbabayev, Aysoltan) (T.D.S: 1043).

Savçılık: (Tür.) Biriniñ gızını gelin edinmek maksadı bilen söz aytmaklık, söz aydıcılık: Äşebibi yalı häli–şindi savçılığa gelyänler onuñ goncuna gor guyyardı (B. Kerbabayev, Nebitdağ). Örän roğrı ece savçılık indi köne adat bolup galdı (B. Gurbanov, Duşuşık) (T.D.S: 1043).

Söz Ayt-: Birinin kızını gelin olarak istemek (Tü.T.S: 587).

Sözaydıcı: (Tür.) Kız istemeye giden adam (Tü.T.S: 588).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Cəmləşmə: (Ar.+Tür.) Elçilik olayı gerçekleşmeden önce kız babasının daveti ile kızın amcası, dayısı ve diğer yakın akrabaları ile görüşüp düşüncelerini sorarak bu evlilik için onların rızasını alması ile ilgili olarak yapılan tören. bk. gənəşik (II), gənəşmə, gəyişmə, gəyişik, kəmləşmə, kənişkə, kəyişkə (A.T.S: 598).

Dünürdüşdü: (Tür.) Bir gencin istediği kızı babasından resmen isteme işi (A.T.S: 987).

Dürəng (II): (Far.) Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde resmî olarak kız isteme anında kız evinin bu evliliğe "evet" dediğini bildirmek için sofraya getirdiği iki renkli çay (A.T.S: 989).

Elçiləmək: (Tür.) Kız istemek (A.T.S: 1019).

Elçilik: (Tür.) Elçi gitme, kız isteme (A.T.S: 1019).

Hə-Yox: (Tür.) Kız evine yollanan ve ağız yoklaması yapan kadın elçiden sonra gencin babası mahallenin veya köyün sayılan aksakalları, kendi kardeşi, ağabeyi ve kaynını da alarak herhangi bir hediye falan götürmeden kız evine yaptığı "evet veya hayır" alınacağı muhtemel olan ilk elçilik heyetine verilen ad (A.T.S: 1398).

Kiçik Elçilik: (Tür.) Kız evine yollanan bir kadının onların ağzını yoklamasından ve söz almasından sonra erkek tarafının nişan konusunu görüşmek üzere kız evine gelerek yaptıkları elçilik (A.T.S: 1789).

Minnətçilik (I): (Ar.+Tür.) Kız tarafının ağzını aradıktan ve olumlu izlenim aldıktan sonra erkek tarafının isteği doğrultusunda kız tarafının nikâh için ne vakit müsait olacaklarını öğrenmek gayesiyle yollanan şahsın yaptığı elçilik. bk.diləkçilik (A.T.S: 2425).

Qallavuz (III): (Tür.) Kız istemeye gönderilen kimse, görücü, dünür. bk.qılağuz (I), qılavuz (III) (A.T.S: 1936).

Qılağuz (I): (Tür.) Kız istemeye gönderilen kimse, görücü, dünür (A.T.S: 2087).

Sözaldı: (Tür.) Gençlerin evlenmeleri için yollanan ilk kadın elçiden sonra gencin annesi ve yakınlarının yaptıkları ikinci elçilik…. (A.T.S: 3036).

Talib Olmaq: Evlenmek veya kocaya varmak istemek (A.T.S: 3199).

Talib: (Ar.) Evlenmek için bir kızı isteyen genç (A.T.S: 3199).

II.3.2.1.2.Söz ve Nişanlılık Süreciyle İlgili Sözler

Anadolu'da ve Anadolu dışında yaşayan Türk topluluklarında yapılan düğünlerde birçok bakımdan benzer özellikler bulunmaktadır. Söz ve nişan evliliğin ilk basamağıdır. Türkiye, Gagauzya, Türkmenistan ve Azerbaycan'da bu basamağa dair birçok ortak nokta vardır. Bu ülkelerde gerçekleşen söz-nişan gelenekleri şöyledir:

Türkiye'de söz ve nişan geleneği bölgeden bölgeye değişebilmektedir. Fakat genel çerçevede birçok gelenek benzemektedir. Örneğin; Trabzon'da kız istemeden sonra nişan için gün belirlenir, nişan töreni için kız evine gidilir. Erkek tarafı kıza takı takar. Havaya kurşun sıkarak nişan herkese duyurulur. Bu daha çok Karadeniz'e özgü bir uygulamadır. Kız evinde eğlence düzenlenir, erkekler dağılsa da kadınlar eğlenmeye devam eder. Nişanlıların nişanlı kaldıkları süre boyunca görüşmesi yasaktır. Buluşmalar gizli olur. Bu konuda esneklik tanınabilmektedir. Trabzon'da söz ve nişan bir arada kabul edilir. Ayrıca nişan yapılmaz (Çelik 1994: 1-22). Anadolu'da bazı bölgelerde söze "küçük nişan" da denilmektedir. Büyük nişan, küçük nişana göre daha kapsamlıdır, daha fazla kişi davetlidir. Daha büyük bir hazırlık içerir. Ayrıca Anadolu'nun çeşitli yerlerinde damadın annesi kızın nişanlandığı belli olsun diye başına beyaz ya da kırmızı renkli başörtüsü takar, renk bölgeye göre çeşitlilik gösterebilmektedir.

Gagauzlar söz kesmeyi baalantı olarak adlandırmışlardır. Kız isteme sonrası taraflar bir araya gelerek ikinci ve üçüncü söz kesmeyi yaparlar. Birbirlerine çeşitli hediyeler alırlar. Nişan dördüncü baalantı olarak geçer. Nişan için kız evine giden damat tarafı çift sayıda gitmeye özen gösterir. Kız evinde hep beraber eğlenilir, yemekler yenilir. Gelin kıza hediyeler verilir ve takılar takılır. Kızın başına nişan çemberi adı verilen bir başörtüsü bağlanır. Bu şekilde kızın başının bağlı olduğu, evleneceği belli edilmektedir. Nişanlı kız kendine gelen hediyelere karşılık olarak hediyeler hazırlar. Kız tarafı hediyeleri sepete koyup grup şeklinde erkek evine gider. Hediye sonrası goda (nişan) süreci bitmiş olur (Kaya t.y: 2).

Türkmenlerde de kız istemeden sonra nişan gerçekleştirilir. Nişan bohçası adeti vardır. Bu adette gelin için üç tane altın takı, giysi, ayakkabı ve kızın ailesine hediyeler bohça içine konulup götürülür. Nişan bohçası, çarşamba günü götürülür. Her şeyden dokuz tane olması gerekir; 9 kumaş, 9 eşarp, 9 halı, 9 havlu, koyun ve sığır verilir. Nişanlanma eskiden Türkmenlerde beşik kertmesi olarak çocukluk çağlarında yapılıyordu. Günümüzde ise, kalın kesildikten sonra veya düğünden bir gün önce yapılmaktadır (Tatlılıoğlu 2001).

Azerbaycan Türklerinde de kız isteme sonrası nişan töreni gerçekleşir. Damat tarafından kız evine 6-10 kişi gelir. Kıza yüzük, giysi vb. hediyeler getirirler. Damadın yakın akrabası damadın isminin bulunduğu yüzüğü gelinin parmağına takar ve şu sözleri söyler: "Sana kader yüzüğünü takıyorum, birbirinizi sevin, kız ve erkek çocuklara sahip olunuz." Bazı aileler nişan törenine daha fazla özen gösterir. Bu durumda nişan için özel bir gün belirlenir. Bu tarz nişanlara katılım fazladır. Erkek evinden kız evine yiyecek-içecekler gönderilir. Nişan gününde erkek tarafı gelin için takı ve giysi getirir. Gelin kız için getirilen giysiler misafirlere sergilenir. Davet edilen misafirler tatlı ve çiçek getirir. Nişandan sonra damat gelin evine çağırılır ve nişan yüzüğü verilir. Bu aşamaya "damadın gelin evine ilk ziyareti" denir (Kulıeva 2012: 29).

Söz ve nişanlılık süreciyle ilgili Türkiye Türkçesinde 32, Gagauz Türkçesinde 7, Türkmen Türkçesinde 5, Azerbaycan Türkçesinde 69 söz tespit edilmiştir.

Adak sözcüğü Türkiye ve Türkmenistan Türkçesinde ortaktır. Sözcük k>q değişimiyle Azerbaycan Türkçesinde adaq şeklinde bulunmaktadır.

Alyans sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde şekil ve anlam açısından ortaktır.

Başını bağlamak ifadesi Türkiye, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde bulunmaktadır.

Nişan sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde şekil ve anlam açısından ortaktır.

Türkiye Türkçesindeki beşik kertiyi ve beşik kertme sözcükleri Azerbaycan Türkçesinde beşikkərtiyi ve beşikkərtmə olarak bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Adaklanma: (Tür.) Nişanlanma (T.S: 24).

Adaklanmak: (Tür.) Nişanlanmak (T.S: 24).

Adaklı: (Tür.) Nişanlı (T.S: 24).

Adaksız: (Tür.) Nişanlı olmayan (T.S: 24).

Ağız Nişanı: (Tür.) Yalnız söze yapılan nişan (T.S: 49).

Alyans: (Fr.) Nişan yüzüğü (T.S: 110).

Baş Bağlamak: Nişanlanmak (T.S: 264).

Başı Bağlı: (Tür.) Nişanlı olan (kimse) (T.S: 273).

Başını Bağlamak: Birini nişanlamak veya evlendirmek (T.S: 268).

Beşik Kertme: (Tür.) Bebeğin daha beşikteyken bir başka bebekle anası babası tarafından nişanlanması (T.S: 317).

Beşik Kertiği: (Tür.) Bebeğin daha beşikteyken anası babası tarafından nişanlandığı kimse (T.S: 317).

Nişan: (Far.) 1. Nişanlanma sırasında yapılan tören: Bizi nişana çağırdılar. 2. Evlenmek üzere birbirine söz verme, nişanlanma: Nişanı bozmuşlar (T.S: 1773).

Nişan Takmak: nişanlanan çiftin nişan yüzüklerini parmaklarına geçirmek: "Birkaç gün sonra akrabalarımıza bir davet vereceğiz. Nişan takacağız." – R.N. Güntekin (T.S: 1774).

Nişan Yapmak: Nişan töreni düzenlemek: Şimdilik nişan yapacaklarmış (T.S: 1774).

Nişan Yüzüğü: (Far.+Tür.) Evlenecek olan çiftin nişanlandıklarında taktıkları ve düğünden sonra da taşıdıkları halka biçiminde yüzük, nişan halkası, alyans (T.S: 1774).

Nişanı (veya Nişanını) Atmak (veya Bozmak): Kadın veya erkek nişandan vazgeçmek: "Eğer nişanını bozduysa yazıklar olsun." – M.Ş. Esendal (T.S: 1774).

Nişanlama: (Far.+Tür.) Nişanlamak işi (T.S: 1774).

Nişanlamak: (Far.+Tür.) Bir çiftin evlenme işinin kararlaştığına belirti olarak parmaklarına yüzük takmak, yavuklamak (T.S: 1774).

Nişanlanış: (Far.+Tür.) Nişanlanma işi (T.S: 1774).

Nişanlanma: (Far.+Tür.) Bir erkekle bir kadının ileride birbirleriyle evlenmek için yaptıkları sözleşme (T.S: 1774).

Nişanlanmak: (Far.+Tür.) Evlenmeye söz verme belirtisi olarak nişan yüzüğü takmak: "Bu, bizim nişanlandığımız gündür." – R.H. Karay (T.S: 1774).

Nişanlayabilme: (Far.+Tür.) Nişanlayabilmek işi (T.S: 1774).

Nişanlayabilmek: (Far.+Tür.) Nişanlama ihtimali veya imkânı bulunmak (T.S: 1774).

Nişanlayıverme: (Far.+Tür.) Nişanlayıvermek işi (T.S: 1774).

Nişanlayıvermek: (Far.+Tür.) Çabucak veya ansızın nişanlamak: "Ali Ağanın kızını yarı yalvarma, yarı yıldırma ile bana nişanlayıvermişlerdi." – S.F.Abasıyanık (T.S: 1774).

Nişanlı: (Far.+Tür.) Evlenmek için söz verip yüzük takmış olan kimse, adaklı: "Artık bizimki, nişanlısı Perihan'ı ekiyor, her gün tek başına plaja geliyordu." – N. Hikmet (T.S: 1774).

Nişanlık: (Far.+Tür.) Nişan töreni için: Nişanlık terlik (T.S: 1774).

Nişanlılık: (Far.+Tür.) Nişanlı olma durumu, yavukluluk: "Dayımla yengem, bu ağzı süt kokan masum kızın birkaç saat içinde nişanlılığını haber alınca şaşırdılar." – R.N. Güntekin (T.S: 1774).

Söz Kesmek: Genellikle evlenmek için anlaşıp kesin karar vermek: "O, evlenmek üzere söz kesmiş, işi pişirmiş." – H.R. Gürpınar (T.S: 2154).

Sözlü: (Tür.) Evlenmek için birbirine söz vermiş olan kimse, yavuklu (T.S: 2157).

Uzatmalı Nişanlı: (Tür.+Far.+Tür.) Nişanlılık süresi gereğinden çok uzamış olan kadın veya erkek (T.S: 2436).

Yüzük Takmak: Nişanlanmak (T.S: 2636).

- **Gagauz Türkçesi**

Baalamaa: (Tür.) Sevinmek (nişanlamak?) (G.T.S: 26).

Emiş (Yemiş Töreni): (Tür.) Söz kesme, nişan (G.T.S: 90).

Logodna: (Rom.) Nişanlanma, söz kesme (G.T.S: 169).

Logodna Üzüü: (Rom.+Tür.) Nişan yüzüğü (G.T.S: 169).

Namzet: (Far.) Sözlü, yavuklu (G.T.S: 1751).

Nışan Üzüü: (Far.+Tür.) Nişan yüzüğü (G.T.S: 184).

Sözlü: (Tür.) Nişanlı, sözlü (G.T.S: 224).

- **Türkmen Türkçesi**

Adağ: (Tür.) Revolyutsiyadan öñ: Oğlan bilen gızı biri-birine sataşdırmak maksadı bilen yaşlığından bellemeklik däbi (T.D.S: 14).

Adağlamak: (Tür.) Gızı oğlana adağlı etmek: Çağaları yaşlıkdan adağlamak yalı däp-dessur bütinley yok bolup gitdi (T.D.S: 14).

Adağlı: (Tür.) Revolyutsiyadan öñ: Maşğala durmışını gurdurmak maksadı bilen çağalıkda biri-birine bellenen gız ve oğlan: Biziñ maşğalamız öz halaşan yiğidi bilen adağlı

(A. Govşudov, Köpetdağın Eteğinde). Dursun adağlı edilipdi (N. Sarıhanov, Saylanan Eserler) (T.D.S: 14).

Adağlılık: (Tür.) Adağlı bolmaklık, adağlamak däbine görä biri-birine bellenenlik (T.D.S: 14).

Başını Boğmak: Gelin edinmek, durmuşa çıkarmak: Biriniñ başını boğsak bolyar (N. Sarıhanov, Saylanan Eserler) (T.D.S: 106).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Adağlı Oxşaması: (Tür.) Nişan töreninden sonra kız evinde yapılan toplantılarda söylenen halk ezgisi (A.T.S: 41).

Adaq (II): (Tür.) Nişanlanma anında yapılan söz kesimi (A.T.S: 41).

Adaq Eləmek: (Tür.) Adaklamak, nişan takmak (A.T.S: 41).

Adaqlamaq (II): (Tür.) Söz kesilmek, nişanlanmak (A.T.S: 41).

Adaqlı: (Tür.) Bir kimse ile evlenmesi için söz kesilmiş, nişanlı (A.T.S: 41).

Adax: (Tür.) Söz kesimi (A.T.S: 41).

Adaxlandırmaq: (Tür.) Söz kesmek, nişanlamak (A.T.S: 41).

Adaxlanmaq: (Tür.) Nişanlanmak, söz kesilmek (A.T.S: 41).

Adaxlı: (Tür.) Evlenmek için söz verip yüzük takmış olan kimse, sözlü, adaklı, nişanlı. bk. adağlı, mextub (A.T.S: 41).

Adaxlıbazlıq: (Tür.+Far.+Tür.) 1. Nişanlı gençle kızın gizlice buluşması. 2. Bir kadınla gizli olarak görüşme, sevişme. bk. namzədbazlıq, nişanbazlıq (A.T.S: 41).

Adaxlılıq: (Tür.) Sözü kesilmiş olma durumu, nişanlılık (A.T.S: 41).

Addandırmaq (II): (Tür.) Bir çiftin evlenme işinin karalaştığına belirti olarak parmaklarına yüzük takmak, söz kesmek, nişanlamak (A.T.S: 45).

Addanmaq: (Tür.) Evlenmeye söz verme belirtisi olarak yüzük takmak, yavuklanmak, nişanlanmak. bk.adlanmaq (A.T.S: 45).

Adelədi: (Tür.) Kuzey Azerbaycan'ın Guba bölgesinde erkeklerin yaptığı gayriresmî elçilikten sonra erkek tarafının geniş katılımı ile gerçekleştirdikleri ve iki gencin evlenmeleri konusunda kesin söz alınan büyük elçilik töreni. bk.adandırma, adolundu, böyük elçilik, çörəkkəsdi (II), çörəkqırma, çörəkparçalama, çörəksındırma, hana (IV),

hanaaldı, hanqa, hədeməsi, hənə, hərialdı, hərivermə, hərvermə, kəsənə, kəsmətkəsdi, kütəhüzdü, salma (III), sövdələşmə, sözkəsdi, sözverdi (I), sukəsmə, şərbətiçdi, şirniiçdi, şirnilikiçmə (II) (A.T.S: 45).

Adını Qoymaq: Nişan takmak (A.T.S: 50).

Adlamaq (I): (Tür.) Yavuklamak, nişanlamak, nişan takmak (A.T.S: 50).

Adlandırmaq: (Tür.) Nişan takmak (A.T.S: 50).

Alyans: (Fr.) Nişan yüzüğü (A.T.S: 156).

Arna: Evlenmek için söz verip yüzük takmış kimse, adaklı (A.T.S: 216).

Bağlanış (II): (Tür.) Bir kızla gencin resmi şekilde birbirlerine bağlandıklarını, evliliğe ilk adım attıklarını belgeleyen tören. bk.bağlanışma (A.T.S: 320).

Barmaqçılıq: (Tür.) Evlenecek olan çiftin nişanlandıklarında taktıkları ve düğünden sonra da taşıdıkları halka biçiminde taşsız yüzük, nişan halkası. bk. barmaqçalıq (I), barmaxçıl, barmaxçılıx, barmaqça, barmaqçalıx, barmaqçalıq (I), barmaqçılıq*2, barmaqlıq (III), bəlgə (III), əngiştənə, əşgənə, halqa (II), bəlgə (II), həri üzüyü (A.T.S: 350).

Baş Bağlamaq: Bir kıza yüzük takmak veya başına bir başörtüsü bağlamak suretiyle onun adaklandığını ilan etmek (A.T.S: 358).

Başı Bənd Olmaq: Nişanlı veya evli olmak (A.T.S: 360)

Bəlgə (I): (Tür.) Halk arasındaki geleneklere göre söz kesilen kıza adaklarını bildirmek için oğlan evi tarafından verilen başörtüsü, parmağına takılan yüzük bk. belgi (II), bəlyə (II), bərgə (II) (A.T.S: 419).

Bəlgə (II): (Tür.) Erkeklerin yaptığı eçilik töreninden sonra yalnızca kız ve erkek tarafının kadınlarının katılımı ile yapılan ve kıza yüzük takma ile sonuçlanan tören.bk. bəlgəapardı, bəlgəqoydu, bəlgi (I), bəlyə (II), bərgə (II), gəlmə (II), xatircəmlik (II), kiçik nişan (A.T.S: 419).

Bəlgəəvəzi: (Tür.) Azerbaycan'ın Gah, Zakatala ve Şeki bölgelerinde kız evinde yapılan söz kesimi töreninde erkek tarafının kızın babasına kural gereği pey olarak verdiği bir miktar para. bk.sözkəsən (A.T.S: 419).

Bəlgələmək: (Tür.) Söz kesmek, nişanlamak (A.T.S: 419).

Bəlgələnmək: (Tür.) Nişanlanmak, adaklı hale gelmek (A.T.S: 419).

Bəlgəli: (Tür.) Evlenmek için söz verip yüzük takmış kimse, nişanlı (A.T.S: 419).

Bəxt Üzüyü: (Tür.) Töreninde damat evinin getirerek kızın sol yüzük parmağına takdığı taşlı yüzük. bk.böyük üzük, əyrəmcə 2, əyrəmçə, nişan halqası, nişan üzüyü, nişanlıq üzük (A.T.S: 415).

Beşikkərtiyi: (Tür.) Beşik kertme ile nişanlanan kız veya erkek çocuk (A.T.S: 396).

Beşikkərtmə: (Tür.) Ebeveynler tarafından küçük çocukları henüz beşikte iken nişanlama geleneği bk. beşikkəsmə (A.T.S: 396).

Deyikləmək: (Tür.) Beşik kertmesi yapmak, bebeklikte bir kızla erkek çocuğunu nişanlamak (A.T.S: 823).

Deyiklənmək: (Tür.) Çocukluktan itibaren nişanlamak (A.T.S: 824).

Deyiklilik: (Tür.) Bebelikten adaklı, nişanlı olma durumu (A.T.S: 824).

Bəyəvrəzi: Köylerde kızın nişanlılık müddetinde nişanlısının belirli zamanlarda giderek onların işini yapması. bk.qız əvrəzi, zoma-koya (A.T.S: 438).

Bəygörüşü: (Tür.) Nişan töreninden sonra güveyinin Ahır Çarşamba veya Nevruz (Ergenekon) Bayramı akşamı nişanlısının evine gitmesi (A.T.S: 439).

Bir Oğlanın Adını Bir Qıza Qoymaq: Bir gençle kızı nişanlamak (A.T.S: 468).

Böyük Nişan: (Tür.+Far.) Bazı yerlerde söz kesiminde bir müddet sonra kız evinde yapılan ve yüzük takılan nişan töreni (A.T.S: 521).

Çörəkkəsdi (I): (Tür.) Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde söz kesimi töreninde yapılan eski bir gelenek. Bir tepside orada bulunanlar için kap getirilir. Birinde bal, diğerinde tereyağı öbüründe ise elçilerin kendileriyle birlikte getirdikleri yufka ekmek, lavaş vb. olur. Kız evinin aksakallarından birisi iki üç lavaşın veya yufkanın üzerine yağ ve bal dürerek dürüm yapar gencin veya kızın babasına verir. Onlar da aldıkları dürümü ortasından keserek ikiye böler ve "Tanrı hayırlı kılsın, kutlu olsun, oğullu-kızlı olsunlar, bu ekmeği kestiğimiz gibi sözümüzü de kestik" diyerek dürümün bir kısmını kıza birini de gence ayırır, böylece sözü kesmiş olurlar (A.T.S: 744).

Çörəkkəsdi (II): (Tür.) Kuzey Azerbaycan'ın Guba bölgesinde erkeklerin yaptığı gayriresmî elçilikten sonra erkek tarafının geniş katılımı ile gerçekleştirdikleri ve iki gencin evlenmeleri konusunda kesin söz alınan büyük elçilik töreni. bk. adandırma, adelədi*, adolundu, böyük elçilik, çörəkkəsdi (II),çörəkkəsdi (II), çörəkqırma,

çörəkparçalama, çörəksındırma, hana (IV), hanaaldı, hanqa, hədeməsi, hənə, hərialdı, hərivermə, hərvermə, kəsənə, kəsmətkəsdi, kütəhüzdü, salma (III), sövdələşmə, sözkəsdi, sözverdi (I), sukəsmə, şərbətiçdi, şirniiçdi, şirnilikiçmə (II) (A.T.S: 744).

Deyikləme: (Tür.) Azerbaycan'ın her bölgesindeki köy, kasaba ve şehirlerde kadın ve erkek elçilikleri sonunda kadınlar arasında yapılan "küçük nişan" ve daha sonra da müzik eşliğinde kadın erkek herkesin katılımı ile yapılan ve her iki gence yüzük taklarak adaklandırdıkları törene verilen ad. bk. əlbasdı (I), ələfdi, nişanlama, şirninişan toyu, üzükapardı, üzükgətirmə, üzüktaxdı, yavuqlama (A.T.S: 823).

Deyikli: (Tür.) Nişanlı, adaklı (A.T.S: 824).

Deyinikli: (Tür.) Evlenmek için söz verip yüzük takmış olan kimse, nişanlı (A.T.S: 824).

Xastakarlıq: (Tür.) Azerbaycan'ın Muğan bölgesinde bir genci evlendirmek gayesiyle icra edilen elçilik ve akabinde yalpan nişan töreni bk.xastkari (A.T.S: 1491).

Kərtirmək: (Tür.) Bir çiftin evlenme işinin kararlaştığına belirti olarak parmaklarına yüzük takmak, yavuklamak (A.T.S: 1776).

Kəsi-Biçi: (Tür.) Azerbaycan'ın Goranboy bölgesinde söz kesiminden bir hafta kadar geçtikten sonra güveyi evinin kız evine giderek kız tarafıyla düğün ve nikâh konusunda görüşüp konuşması (A.T.S: 1779).

Kəsmət (I): (Ar.) 1. Mukavele, anlaşma (genelde kız için alınan söz). 2. (kız istenirken) Tarafların evlilik konusunda anlaşması. * kəsmətkəsmək 2.Bir kız için söz kesmek, adak takmak, nişanlamak (A.T.S: 1782).

Kiçik Toy: (Tür.) Düğünle yapılan nişan töreni (A.T.S: 1789).

Qənddişləmə: (Far.+Tür.) Eskiden Guba bölgesinde söz kesiminde yapılan bir tören...(A.T.S:2067)

Namizəd (II): (Far.) Nişanlanmış kız, adaklı, namzet (A.T.S: 2523).

Nişan Qoymaq: Kıza nişan yüzüğü takmak, adaklamak (A.T.S: 2574).

Nişandəgişmə: (Far.+Tür.) Nişan töreninde gencin kızın, kızın da gencin yüzük parmağına nişan yüzüğünü takması olayı (A.T.S: 2575).

Nişanlamaq: (Far.+Tür.) Yüzük takmak, adaklamak (A.T.S: 2575).

Nişanlanmaq: (Far.+Tür.) Adaklanmak (A.T.S: 2575).

Nişanlanmış: (Far.+Tür.) Nişan takmış (A.T.S: 2576).

Nişanlı: (Far.+Tür.) Nişanlanmış, adaklanmış, bağlanmış (A.T.S: 2576).

Nişanlıbazlıq: (Far.+Tür.+Far.+Tür.) Nişanlıların görüşmesi (A.T.S: 2576).

Nişanqaytardı: (Far.+Tür.) Kuzey Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde kız tarafında yapılan düğün arifesinde icra edilen bir gelenek…(A.T.S: 2575).

Nişantaxdı Toyu: (Far.+Tür.+Tür.) Söz kesiminden birkaç ay sonra kız ile erkek tarafının evleri arasında yakın ilişki kurmak gayesiyle erkek ve kız tarafının birlikte yaptığı nişan töreni (A.T.S: 2576).

Nişanlılıq: (Far.+Tür.) Nişanlı olma hâli, evlilik namzetliğ (A.T.S: 2576).

Oxlu (II): (Tür.) Eskiden düğün ve nişan törenlerinden sonra nişanlı kıza veya erkeğe (adaklı, nişanlı) anlamında verilen ad (A.T.S: 2608).

Qız Şirnisi: (Tür.+Far.+Tür.) Söz kesiminden bir ay sonra nişan töreninin yapılması için kız evinde yapılan küçük tören. Nişan töreni bundan sonra yapılır. bk.şirnigətirdi, şirnigöndərdi, şirnipaylama, şirni toyu (A.T.S: 2120).

Qız Toyu: (Tür.) Bir zamanlar kız evinde yapılan ve üç gün süren düğün töreni (A.T.S: 2120).

Şal-Üzük: (Far.+Tür.) Nişan merasimi (A.T.S: 3112).

Üzaçdı (III): (Tür.) Azerbaycan'ın bazı bölgeleri ile birlikte Gürcistan hâkimiyetindeki Borçalı Bölgesinde yaşayan Azerrbaycan Türklerinde de güveyin baba ve annesinin her Perşembe günü nişanlı kızın baba evine giderek müstakbel gelinlerini görmeleri, ziyaret etmeleri âdeti. bk.üzaçar (II), üzgörmə (II), üzgörməsi, üzgörümü (I), üzgörümü gecəsi (I) (A.T.S: 3461).

Üzük (Şal) Vermək: Nişanlamak, adaklamak (A.T.S: 3468).

Üzükqabı: (Tür.) Abşeron bölgesindeki köylerde nişan töreninden bir müddet sonra nişan töreninde nişanlanan gencin evinden kız evine getirilen tepsilerin geri götürülmesi sebebiyle erkek evinde her iki evin kadınlarının katılımı ile ifa edilen yeme içme töreni (A.T.S: 3469).

Yavuqlu: (Tür.) Nişanlı; sözlü (A.T.S: 3599).

II.3.2.2.Evliliğin Gerçekleşme Süreciyle İlgili Sözler

II.3.2.2.1. Evlenmenin Kadın Üzerinden Anlatılmasıyla İlgili Sözler

Söz, nişan, nikah, evlilik süreçlerine dair sözlere ve bu süreçler içerisinde olan kadına ve çevresinde gelişen olaylara dair sözler ortaya konulmuştur.

II.3.2.2.1.1.Evlenmenin Anlatılmasında Alınan Kişi Olarak Kadınla İlgili Sözler

Kadının evlenmek niyetiyle erkek ya da erkeğin ailesi tarafından istenen, alınan konumda olmasına dair Türkiye Türkçesinde 7, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 2 söz tespit edilmiştir. Dört lehçede de bu durumu anlatmak için al- fiili kullanılmıştır.

- **Türkiye Türkçesi**

Bir Kızı Bin Kişi İster, Bir Kişi Alır: "Bir şeyi herkes ister ancak onu bir kişi elde edebilir" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 349).

Ergen Gözüyle Kız Alma, Gece Gözüyle Bez Alma: "İnsan hiçbir şeyi incelemeden, gözü kapalı biçimde almamalıdır" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 807).

Gelin Almak: 1. Erkeğe bir eş bulmak. 2. Gelini babasının evinden özel bir törenle alıp damadın evine götürmek (T.S: 921).

İstemek: Evlenmek dileğinde bulunmak: Komşunun kızını istemişler (T.S: 1212).

Kız Almak: Bir ailenin kızını gelin olarak kendi ailelerine katmak (T.S: 1434).

Komşu Kızı Almak, Kalaylı Kaptan Su İçmek Gibidir: "Komşu kızını almaya karar veren, ailenin ve kızın durumunu, gidişini iyi bildiğinden içi rahat olarak bu ilişkiyi kurar" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 1469).

Leğen Başından Almak: Bir kızla hamarat diye evlenmek (T.S: 1580).

- **Gagauz Türkçesi**

Alınmaa: (Tür.) Birleştirmek (evlenmek ile ilgili) (G.T.S: 9).

- **Türkmen Türkçesi**

Ayal Al-: Evlenmek (Tü.T.S: 38).

Dul Gözi Bilen Ayal Alma, Pıyada Gözi Bilen — at (Nakıl) (T.D.S: 307).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Almaq: (Tür.) Evlenek, eş olarak kabul etmek (A.T.S: 149).

Təəhhül: (Ar.) Eş alma, zevce alma, bir kız ve kadınla aile kurma (A.T.S: 3245).

II.3.2.2.1.2.Evlenmenin Anlatılmasında Verilen Kişi Olarak Kadınla İlgili Sözler

Kadın, evlenmek isteyen erkeğe ailenin büyükleri tarafından verilen kişi olarak belirtilmiştir. Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ver- fiili kullanılarak anlatılmıştır.

Türkiye Türkçesinde 5, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 4, Azerbaycan Türkçesinde 3 söz tespit edilmiştir.

Ere vermek ifadesi Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

- **Türkiye Türkçesi**

Ere Vermek: Kızı evlendirmek: "Ninesini, kardeşini beslemiş hatta kız kardeşini ere vermişti." – H.E. Adıvar (T.S: 805).

Çobana Verme Kızı, Ya Koyun Güttürür Ya Kuzu: "Nazik bir işi, o işin inceliğini anlamayan bir kimseye yaptırma" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 555).

Kız Vermek: Bir ailenin kızını bir başka aileye gelin etmek (T.S: 1434).

Kocaya Vermek: Kız veya kadını evlendirmek (T.S: 1454).

Vermek: (Tür.) Kızı, kadını biriyle evlendirmek: "Uzun Osman, Zeynep'le Süleyman'a, ikisini birbirine vereceğini söylediği zaman şaşmadılar." – H.E. Adıvar (T.S: 2481).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Başı Boğulmak: Kızı kocaya verilmek (Tü.T.S: 76).

Gızın Başını Bağ-: Kızı kocaya vermek (Tü.T.S: 76).

Yerleşdirmek: (Tür.) Durmuşa çıkarmak, äre bermek: Yetişen gızı yerleşdirmek (T.D.S: 1316).

Yerleşmek: (Tür.) Durmuşa çıkmak, äre barmak (T.D.S: 1316).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Çölə Atmaq: Kızını layık olmadığı birine vermek (A.T.S: 737).

Ərə Vermək: Ere vermek, kocaya vermek, kendi kızını, kardeşini vb. kocaya vermek, birisiyle evlenmesine rıza göstermek (A.T.S: 1130).

Təzvic: (Ar.) Kocaya verme (A.T.S: 3307).

II.3.2.2.1.3.Evlenmenin Anlatılmasında Evden Çıkarılan veya Gönderilen Olarak Kadınla İlgili Sözler

Evlendirme, kadının ailesinin evinden gelin olarak çıkarılması ve gönderilmesi üzerinden anlatılmıştır. Bu konuyla ilgili Türkiye Türkçesinde 2, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 9, Azerbaycan Türkçesinde 2 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Gelin Etmek: Kızı evlendirmek: “Seni gelin edeceğiz, kılıçlı bir subayın koluna gireceksin.” – H.E. Adıvar (T.S: 921).

Gelin Olmak: Kız, evlenmek: “Bu küçük armağanın anlamı, günü gelince kendisi gibi telli duvaklı gelin olması için uğur getirmesi dileğiydi gelinin.” – N. Cumalı (T.S: 921).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Äre Çık-: Evlenmek (kadın) (Tü.T.S: 191).

Çıkarıbermek: (Tür.) Gız maşğalanı gözli-başlı edibermek, äre beri bermek (T.D.S: 214).

Çıkarılmak: (Tür.) Gız maşgala gözli-başlı edilmek, äre berilmek: Biz oba barmañkak gız çıkarlıpdır (T.D.S: 215).

Çıkarmak: (Tür.) Gız maşgalanı gözli-başlı etmek, äre bermek: Ol meni öñki çıkaran gızları yalı, gısımınıñ içinde saklacak bolyar (A. Durdıyev, Saylanan Eserler). Inha gız çıkarıp, oğul öyerdiñ, Şöhrat seniñ edyän işiñe, yeññe! (Nurı Annagılıç, Saylanan Eserler) (T.D.S: 215).

Çıkartmak: (Tür.) Gızı gözli başlı etdirmek, äre berdirmek (T.D.S: 215).

Çıkmak: (Tür.) Äre barmak, durmuşa gitmek: Olarıñ gızı durmuşa çıkıpdır (T.D.S: 216).

Durmuşa Çıkmak: Biri bilen goş birikdirmek, äre barmak, yaşayış gurmak: Ulı gızı bir eyyäm durmuşa çıkıp, ondan bir gızcağaz hem bolupdır (N. Pomma, Taylak Hızzın) (T.D.S: 309) .

Gız Çıkar-: Kızı kocaya vermek, kızı evlendirmek (Tü.T.S: 268).

Gız Çıkarmak: Gızı durmuşa çıkarmak, äre bermek: Oğul öylendirin, gız çıkararın (A. Govşudov, Povestler Ve Hekayalar) (T.D.S: 479).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ərə Getmək: Ere gitmek, (kız, kadın) kocaya varmak, nikâhlanmak, evlenmek (A.T.S: 1130).

Yuvasından Uçmaq: Gelin olmak (A.T.S: 3679).

II.3.2.2.1.4.Evliliğin Anlatılmasında Nikahlanan, Kabul Edilen Kişi Olarak Kadınla İlgili Sözler

Nikah ile ilgili toplumda daha çok şöyle bir algı vardır; nikahı alınan kişi kadın, nikahına girilen kişi erkekdir. Bu sebeple nikaha dair sözler bu başlık altına alınmıştır.

Nikah ile ilgili Türkiye Türkçesinde 24, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 9, Azerbaycan Türkçesinde 30 söz tespit edilmiştir.

Nikah sözcüğü 3 lehçede ortaktır. Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde aynı şekilde bulunmaktadır. Türkmen Türkçesinde sözcük sonu h yoktur, nika.

- **Türkiye Türkçesi**

Nikâh Etmek: Evlendirmek: "Kadını gayet ihtiyar bir adama nikâh ederler ve bu mecburi izdivaç tabiatıyla gayet eflatuni kalır." – Ö. Seyfettin (T.S: 1771)

Belediye Nikâhı: (Ar.+Ar.+Tür.) Medeni kanuna göre kıyılan resmî nikâh: "Belediye nikâhını daha sonra yapmak üzere imam nikâhını kıydılar." – E. Bener (T.S: 299)

Evlilik Akdi: (Tür.+Ar.+Tür.) Nikâh: "Bu evlilik akdinin ortadan kalktığı duyulduğunda, birtakım olaylarla karşılaşabileceğimi düşünmeliydim." – C. Uçuk (T.S: 838).

İmam Nikâhı: (Ar.+Ar.+Tür.) İslami kurallara göre kıyılan nikâh: "Belediye nikâhını daha sonra yapmak üzere imam nikâhını kıydılar." – E. Bener (T.S: 1181).

İmam Nikâhlı: (Ar.+Ar.+Tür.) İmam nikâhı olan: "Bunlar imam nikâhlı olduklarını söylüyorlar." – H.E. Adıvar (T.S: 1181).

Medeni Nikâh: (Ar.) Resmî nikâh (T.S: 1643).

Nikâh: (Ar.) Bir erkekle bir kadının evlilik birliği kurmasını sağlayacak yasal işlem, evlilik akdi: "On beş güne kadar nikâhınız oluyor diye işittim, pek sevindim." – R.N. Güntekin (T.S: 1771).

Nikâh Düşmek: Birbiriyle evlenmelerine yasal yönden veya örf bakımından engel bulunmamak: "Ben kardeşinin yavuklusuyum, sana nikâh düşmez, cevabını alırdı." – Y.K. Karaosmanoğlu (T.S: 1771).

Nikâh Kıymak: Nikâh memuru kanuna göre çiftlerin karı koca olduklarını bildirmek (T.S: 1771).

Nikâh Koymak: Nikâhlamak: "Sana derim, güzel eltim, sen bu kızına tez vakitte nikâh koy!" – T. Buğra (T.S: 1771).

Nikâh Şekeri: (Ar.+Far.+Tür.) Nikâh töreninde davetlilere dağıtılmak üzere özel olarak yaptırılan şeker (T.S: 1772).

Nikâh Tazelemek: Boşandığı kişiyle yeniden evlenmek (T.S: 1771).

Nikâhlama: (Ar.+Tür.) Nikâhlamak işi (T.S: 1771).

Nikâhlamak: (Ar.+Tür.) 1. Evlendirmek: “Hazırlıkları tamamladım, iki şahit buldum, Melda'yı Büyükada'daki memurlukta nikâhladım.” – R. Erduran 2. Nikâh kıymak (T.S: 1771).

Nikâhlanış: (Ar.+Tür.) Nikâhlanma işi (T.S: 1771).

Nikâhlanma: (Ar.+Tür.) Nikâhlanmak işi (T.S: 1771).

Nikâhlanmak: (Ar.+Tür.) 1. Bir kimseye nikâhla bağlanmak. 2. Bir erkekle bir kadının yasal olarak nikâh işlemleri yapılmak (T.S: 1771).

Nikâhlayış: (Ar.+Tür.) Nikâhlama işi (T.S: 1771).

Nikâhlı: (Ar.+Tür.) 1. Aralarında nikâh işlemi yapılan: “Arkadaşlar da tanırlar. Çokları yenge diye çağırıyor. Nikâhlı karım sanıyorlar.” – S.F. Abasıyanık 2. Nikâhlı olarak: “Yedi ay nikâhlı durduk, sekizinci ay düğün.” – M.Ş. Esendal (T.S: 1771).

Nikâhlık: (Ar.+Tür.) Nikâha uygun olan (T.S: 1771).

Nikâhlılık: (Ar.+Tür.) Nikâhlı olma durumu (T.S: 1771).

Nikâhta Keramet Vardır: “Nikâh evlenenleri sevgi bağıyla bağlar” anlamında kullanılan bir söz: ”Hepimiz her türlü şarta iyi kötü nasıl alıştıksa o da zaman içinde alışır, nikâhta keramet vardır.” – A. Kulin (T.S: 1771).

Resmî Nikâh: (Ar.) Kanunlara uygun olarak nikâh memurunun kıydığı, devlet kayıtlarına geçen nikâh, medeni nikâh (T.S: 1976).

Yıldırım Nikâhı: (Tür.+Ar.+Tür.) Özel durumlarda işlemlerin hızlandırılmasıyla yapılan nikâh (T.S: 2591)

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Binika: (Far.+Ar.) Nikasız. Binika öylenmek (T.D.S: 136).

Nika: (Ar.) Kanun boyunça resmileşdirilen ärayallık gatnaşığı: Dürli kastalardan bolan adamlarıñ arasında nika gadağan edilipdir (Gadımlı Dünyä Tarıhı). Nika biziñ öñümizde gör nähili acayıp mümkinçilik açyar (M. Gorkiy,Eserler) (T.D.S: 856).

Nika Gıymak: Nika: Eşider bolsañ, ağam can, nika gıyıp, bizi palasıñ añırsına saldılar (N. Pomma, Sebäbini Soñ Bildim) (T.D.S:479).

Nikalamak: (Ar.+Tür.) Nika gıymak, nikalı etmek, nikada duruzmak: Men gırnak hem bolsam, şeriğat kanunına görü nikalanmasañ, meniñ yanıma gelmersiñ (Mıralı) (T.D.S: 856).

Nikalanmak: (Ar.+Tür.) Nika gıyılmak, nikalı edilmek, nikada durmak (T.D.S: 856).

Nikalaşmak: (Ar.+Tür.) Resmi yağdayda biri biriñ bilen nika girmek, biri bilen nikalı bolmak, yazılışmak: Meniñ ilden çıkgınçılık eden işim yok, biri bilen tirkeşip, öyden geçip gitmedim, yöne atamenemden geñeşsiz nikalaşdım. Bahar hem eyyam biri bilen nikalaşıpdır (A. Govşudov, Köpetdağıñ Eteğinde) (T.D.S: 856).

Nikalı: (Ar.+Tür.) Nika gıylan, nikada duryan: Kaka, men ovaldan biri bilen nikalı ahırın! (A. Govşudov, Köpetdağıñ Eteğinde) (T.D.S: 856).

Nikasız: (Ar.+Tür.) Nikahsız: Nikasız yaşa-Nikahsız yaşamak (Tü.T.S: 478).

Yazılış-: (Tür.) Nikahlanmak (Tü.T.S: 685).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Əqd: (Ar.) Eski belgelere göre elçilik, nişan, düğün ve nikâh anlamlarında kullanılan bir ifade. əqd olmaq Nikâh kıyılmak (A.T.S: 1091).

Əqdbəndi: (Ar.+Far.) Bir erkekle bir kadının evlenmesini, birleşerek yeni bir yuva kurmalarını sağlayacak yasal işlem, evlilik akdi (A.T.S: 1091).

Əqdxanlıq: (Ar.+Far.+Tür.) Nikâh memurunun veya nikâh kıyan kimsenin işi (A.T.S: 1091).

Ənkəh (Ənkiha): (Ar.) Nikâhlar (A.T.S:1128).

Ənkəhtü Nikâhıma alıyorum, nikâhlıyorum (A.T.S:1128).

Əqd Etmək: Nikâh kıymak (A.T.S: 1747).

Əqquli-Məqquli: İmam nikâhı ile ilgili olarak kullanılan kinayeli bir söz (A.T.S: 1092).

Halal: (Ar.) Nikâhlı; kanuni, nikâhlı kadın (A.T.S: 1364).

Kəbin Kağızı: (Far.+Tür.) Nikah şartlarının yazıldığı kağıt (A.T.S: 1747).

Kəbinkəsdi: (Far.+Tür.) Bazı yerlerde nişan töreni esnasında bazı yerlerde ise paltarkəsdi toyundan sonra, çoğunlukla da düğün günü yapılan resmi evlenme töreni (A.T.S: 1748).

Kəbinkəsmə: (Far.+Tür.) Evlenme, nikâh töreni (A.T.S: 1748).

Kəbinli: (Far.+Tür.) Nikahı olan, evli (A.T.S: 1748).

Kəbinlilik: (Far.+Tür.) Nikâhlı olma hâli (A.T.S: 1748).

Kəbinsiz: (Far.+Tür.) Nikâhı olmayan, nikâhsız, resmi nikâhı olmayan (A.T.S: 1748).

Kəbinsizlik: (Far.+Tür.) Resmî nikâhın olmadığı durum (A.T.S: 1748).

Nikah: (Ar.) 1. Evlenme, izdivaç. 2. Taç giyme, taç giydirme; düğün töreni (A.T.S: 2570).

Nikah Əqd Etmək: Nikâh kıymak (A.T.S: 2570).

Nikah Kəsmək: Nikâhkıymak, çiftlerin karı koca olduğunu ilan etmek (A.T.S: 2570).

Nikah Etmək (Eləmək): Nikâh etmek, evlenmek, eş olarak almak (A.T.S: 2570).

Nikah Oxutmaq: Nikâh kıydırmak (A.T.S: 2570).

Nikah Toyu: (Ar.+Tür.) Kuzey Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde imamın bulunduğu yerde veya kızın baba evinde iki gencin birleştirilmesi gayesiyle yapılan nikâh töreni. bk.fatihə toyu, nikahkəsdi toyu, nikahoxutma (A.T.S: 2570).

Nikahdankənar: (Ar.+Tür.+Far.) Evlilik dışı (A.T.S: 2570).

Nikahlamaq: (Ar.+Tür.) Nikâhla almak, evlenmek (A.T.S: 2570).

Nikahlanmaq: (Ar.+Tür.) Nikâh mualemesi yapılmak; birine Nikâhla varmak (A.T.S: 2570).

Nikahlanmış: (Ar.+Tür.) Nikâhları kıyılmış çiftten her biri (A.T.S: 2570).

Nikahlı: (Ar.+Tür.) Evli, nikâhı kıyılmış çiftlerden her biri (A.T.S: 2570).

Nikahlılıq: (Ar.+Tür.) Nikâhlı olma hâli, evlenmiş kimsenin durumu (A.T.S: 2570).

Nikahsız: (Ar.+Tür.) 1.Nikâhı olmayan. 2. Evlilik dışı, gayrimeşru (A.T.S: 2571).

Siğə: (Ar.) Evlenme (eskiden çok evliliğin bir türü.) bk. siqə *siğe (siqə) etmək (eləmək, oxumaq) İmam nikâhı kıydırmak suretiyle geçici evlenmek (A.T.S: 2982).

Siğələnmək: (Ar.+Tür.) (geçici) İmam nikâhıyla evlenmek (A.T.S: 2982).

II.3.2.2.1.5.Evliliğin Anlatılmasında Erkeğe Giden, Ait Olan ve Erkeği Alan Kişi Olarak Kadınla İlgili Sözler

Kadının evlenmek üzere bir erkeğe gitmesiyle ilgili Türkiye Türkçesinde 7, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 3 söz tespit edilmiştir.

Gelin gitmek tabiri hem Türkiye hem Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

- **Türkiye Türkçesi**

Ere Gitmek (veya Varmak): Kadın veya kız evlenmek (T.S: 805).

Gelin Gitmek: Bir aileye, bir yere gelin olarak gitmek : "Bin türlü dedikodu içinde ben oraya gelin gittim." – H.R. Gürpınar (T.S: 921).

Koca Bulmak: Kız veya kadın kendisi ile evlenecek bir erkek bulmak: "Üstelik kadının adı da çıktı, bir daha koca bulamadı." – R.H. Karay (T.S: 1454).

Kocaya Gitmek: Evlenmek: "Harfleri okuyup yazamadan on üçümde kocaya gidecektim." – A. Kulin (T.S: 1454).

Kocaya Kaçmak: Kız ailesinin izni olmadan ve nikâhlanmadan bir erkekle kaçmak: "Büyük kızı kocaya kaçtığı zaman küçükleri on iki dönüm tarlanın hakkından gelecek kadar yetişkindiler." – N. Cumalı (T.S: 1454).

Kocaya Varmak: Kız, kadın evlenmek: "Kocaya vardığım günden itibaren büsbütün biçare oldum." – S.M. Alus (T.S: 1454).

Varmak: (Tür.) Kadın, evlenmek: "Gönül verdin derlerdi o delikanlıya / En sonunda varmışsın bir Erzincanlıya" – A.M. Dranas (T.S: 2471).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Äre Bar-: Kocaya varmak, evlenmek (daha çok dullar hak.) (Tü.T.S: 46).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Gəlin Köçmək: Gelin olmak, kocaya varmak (A.T.S: 1263).

Gəlmək: (Tür.) Kocaya varmaya razı olmak; evlenmek (A.T.S: 1268).

Getmək: (Tür.) Evlenmek, kocaya varmak (A.T.S: 1258).

Gəlin Getmək: Gelin gitmek, evlenmek, gelin olmak (A.T.S: 1263).

II.3.2.2.2.Evlilik Ritüelleri ve Kadınla İlgili Sözler

II.3.2.2.2.1. Nikah Bedeli ve Düğün Hediyesiyle İlgili Sözler

Nikah ve düğün zamanlarında tarafların birbirine hediye verme geleneği bulunmaktadır. Bu gelenekte kültürel ve dini değerlerin etkisi vardır. Verilen hediyelerde kültürden dolayı farklılıklar ve benzerlikler olabilmektedir. Bu başlık altında bunlara değinilmiştir.

II.3.2.2.2.1.1. Kadına veya Kadın Tarafına Verilen Bedel ve Hediyelerle İlgili Sözler

Kadın ve kadının ailesindeki insanlara erkek tarafından hediyeler verilmektedir. Bu hediyelerde kültürel, dini değerler ve kişisel ihtiyaçlar etkilidir. Verilen hediyelerden bazıları başlık parası vb. kadını satılacak eşya konumuna düşürdüğü için kadını aşağılayan bir gelenek olarak düşünülmektedir. Çalışmaya konu olan dört lehçede de erkek tarafından kıza ve kızın anne-babasına hediye verme geleneği vardır. Bu hediyelerin adlandırmalarında ortaklıklar ve farklılıklar mevcuttur.

Başlık parası evlenecek gencin kız tarafına ödediği paraya denir. Başlık parası Göktürklerde kalın, kalıng, Oğuzlarda kalıng, Dede Korkut'ta kalınlık olarak adıyla geçmektedir (Turan 1991: 39).

Anadolu'da başlık parası adeti vardır. Başlık parası nakit para, altın, gayrimenkul veya canlı hayvan olarak ödenebilmektedir. Başlığa Doğu Anadolu Bölgesi'nde "bedel", "ana hakkı", "ağırlık" da denilmektedir. Anadolu'da geçerliliğini yitirmek üzere olan bir adettir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin kırsal kesimlerinde oldukça yaygındır (Sezen 2005: 187).

Türkmenistan'da başlık parası adeti bulunmaktadır, "kalın/galın" ya da "kesanatını" olarak adlandırılır. Ayrıca anneye "süt hakkı" olarak verilen para da kalın diye adlandırılmaktadır. Kalın, erkeğin çeyizidir. Erkek annesi çocuğun küçüklüğünden beri çeyiz hazırlamaya başlar. Evleneceği zaman kızın istekleri doğrultusunda bu çeyiz şekillenir. Çeyizde; giysi, bebek giysisi, makyaj ürünleri ve oyuncaklar bulunur. Kalın miktarını belirlemede iki tarafında ekonomik seviyesi ve kızın yaşı-güzelliği dikkate alınmaktadır. Erkeğin maddi durumuna göre kalın birkaç yılda ödenebilir. Bir kısmı nikahtan önce diğer kısmı da sonra ödenebilir. Eğer bir kısmı nikahtan sonra ödenecekse düğünden sonra gelin kendi ailesinin evine döner ve ödeme tamamlana kadar orada yaşar. Kıza ne kadar kalın takıldığı sosyal statü açısından önemlidir. Ne kadar fazla takılırsa kız o kadar prestij sahibi olur. (Tatlılıoğlu 2001). Sovyet otoritelerince 1928 ve 1950'lerde başlık parası kaldırılmıştır fakat gelenek toplum içinde devam ettirilmiştir (Blackwell 2001: 65'den aktaran Sağlık 2006: 75).

Gagauz köylerinin birçoğunda erkek tarafından kızın anne babasına verilen hediyeler için "baba hakkı" ve "ana topu" denilmektedir. Kız için verilen başlık parası için ise "aarlık" sözcüğü kullanılmaktadır (Kuroglo 1980: 45'den aktaran Iusıumbelı 2008: 98). Gagauzlarda başlık parası II. Dünya Savaşından sonra Gagauzların Sovyetler Birliği hükümeti altında yaşamaya başlamasıyla birlikte kalkmıştır. Bunda Sovyet Rusya'nın Gaguzların özel mülkiyetlerini ve varlıklarını elinden alması etkili olmuştur. Türkmenlerde olduğu gibi Gagauzlarda da gelin başlık parası tam ödenene kadar düğün sonrasında kendi ailesinin evine dönüyordu. Başlık parasının tamamı verildikten sonra eşinin yanına gidiyordu (Iusıumbelı 2008: 169).

Azerbaycan'da da başlık parası adeti günümüzde çok fazla uygulanan bir adet değildir. Diğer lehçelerde olduğu gibi düğün öncesinde başlık parası aileler arasında konuşulurdu. Nahçıvan yöresinde erkek tarafı kız tarafına "süt pulu" denen bir miktar vermekteydi (Orucov t.y.: 181).

Kadına veya kadın tarafına verilen bedel ve hediyelerle ilgili Türkiye Türkçesinde 8, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 50 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesinde ağırlık sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde ağırlıq olarak bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Ağırlık: (Tür.) Çeyizini düzmek için damadın geline verdiği para, kalın (II) (T.S: 42).

Başlık Almak: Bazı bölgelerde, evlenirken kızın babası oğlanevinden para veya mal almak (T.S: 277).

Başlık Parası: (Tür.+Far.+Tür.) Bazı bölgelerde, evlenirken damadın kaynatasına ödemesi gereken para veya mal, başlık (T.S: 277).

Başlık Vermek: Bazı bölgelerde, evlenirken kızın babasına oğlanevi tarafından para veya mal vermek (T.S: 277).

Başlık: (Tür.) Başlık parası (T.S: 277).

Görümlük: (Tür.) Nişanlanan kıza, ilk kez görmeye gidildiğinde erkek tarafından takılan veya verilen armağan (T.S: 971).

Mihr: (Far.) Müslüman bir erkeğin nikâh esnasında eşine vermeyi kabullendiği mal veya para (T.S: 1680).

Nikâh: (Ar.) Nikâh sırasında erkeğin kadına borçlandığı para: Kadın nikâhından vazgeçmiş (T.S: 1771).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Daşını Dolamak: Durmuşa çıkcak gızı geyim-gecim bilen üpcün etmek, yeterlik geyim etmek: Ol şol gızıñ gövnüni tapsın-da, daşını dolap, islän günleri sähedini belläp, toylarını edibersinler (A. Govşudov, Köpetdağıñ Eteğinde) (T.D.S: 293)

Salğıt: (Tür.) Gızıñ hossarı tarapıhdan gelin edincek tarapa gızıñ bahası hökmünde talap edilyän zatlar, galıñ: Savçılar gızıñ salğıdını soranda, Gül şu aşakdakıları sanapdır (Mıralı) (T.D.S: 1028).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ağ Xonça: (Tür.) Nevruz (Ergenekon), Ramazan ve diğer bayramlarda nişanlı kıza nişanlısının babası evinden, gence de nişanlı kızın evinden yollanan üzeri kırmızı ipek başörtü veya kaşmir kumaşla örtülen özel bayram tepsisi (honça) bk.bayram yemişi, görəlgə, novruz payı (II) (A.T.S: 57).

Ağırlıq: (Tür.) Azerbaycan'ın bazı yerlerinde güveyi evi tarafından kızın baba ve annesine düğün öncesinde gerekli işleri yapmaları ve gelinin çeyizini hazırlamaları maksadıyla verilen para. bk.atalıq (III), atapulu*, başdıx, başdıq, başlıq (II), başlıqpulu, cehizpulu, dədəvi-alçaq, əmcəkpulu, əryannıx, hallallıq (II), kəbin (II), kəbinpulu (II), qazmə, qızəvəzi, qızpulu, qızyolu, rahpulu, sədaq, südhaqqı, südnəməri, südpulu, şirbəha, yolparası, yolpulu (II) (A.T.S:78).

Atalıq (II): (Tür.) Güvey tarafının evlilikten önce kız tarafına başlık için verdiği para, eşya (A.T.S: 248).

Bağbaşı (II): (Tür.) Abşeron bölgesinde yazın ailesiyle birlikte yazlığa giden nişanlı kızın görüşü için müstakbel kaynatası ve kaynanasının özel ediyelerle onu görmeğe gitmesi adetine verilen ad (A.T.S: 315).

Bağlanc: (Tür.) Damat adayının nişanlısına götürdüğü hediye (A.T.S: 320).

Başlıqödəmə: (Tür.) Damat evinin kız tarafına düğünde harcanacak para ve kullanılacak şeyleri götürdüğü zaman kendilerine verilen yeme içme ziyafeti. bk. başlıqvermə (A.T.S: 374).

Bayram Xonçası: (Tür.) Baharın ilk dönemlerinde, aslında Ahır Çarşamba ve Nevruz (Ergenekon) Bayramı akşamı gelenek olarak güveyi tarafı kadınlarının üç dört süslü tepsi (honça) ile debdebeli bir şekilde kız evine götürdüğü bayramlığa verilen ad. bk.bayrampayı, bayram şirnisi, novbahar xonça, novruzluq, novruzpayı (I) (A.T.S: 383).

Bayramaşı: (Tür.) Abşeron bölgesinde Nevruz ve Ramazan bayramları Nevruz ve Ramazan bayramları akşamı üveyi evinden nişanlı kıza yollanan pilav. Aynı gün kız evinden de güveyi evine yemek ve kızın nişanlısı için dokuduğu çorap, ipek başörtüsü vb. yolanır (A.T.S: 383).

Bazarlıq Etmək: Düğün için gereken şeyleri almak; evlenecek kız için gereken elbiseleri almak (A.T.S: 385).

Bazarlıq: (Far.+Tür.) Evlenecek kız için damat adayının evinden nişanlı kıza alınan elbiseler yakında yapılacak düğünde kullanılacak erzak veya karşılığı olarak yollanan para (A.T.S: 385).

Cəlvə: Güveyi evinde yapılan düğünün ikinci günü, yani "gelingetirdi toyu"nun onunda, gerdek gecesi gelinin duvağını açarken güveyinin geline verdiği armağan. bk.

üzgörümpulu, üzgörümlüyü, üzgörümlük, üzgörümçəyi, üzgörümçə, runəma, cəlvə*, cilvə (II), üzgöyçəkliyi (A.T.S: 596).

Dilbağı: (Tür.) Gelinin kaynatası ve kaynanası ile konuşması için onlardan aldığı armağan (A.T.S: 895).

Düzayağı (I): (Tür.) Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde gelin getirildiği zaman güveyinin annesi veya babasının geline verdiği ya da vaat ettiği armağan. bk.dizayağı (I), dizdayağı (I), boygördüsü (I) (A.T.S: 999).

Fətir: (Ar.) Düğünde damat evinden gelin adayı evine yollanan ve özel olarak pişirilmiş yağlı iri ekmek (A.T.S: 1200).

Fətirüstü: (Ar.+Tür.) Köy düğünlerinden üç veya dört gün önce kız evinde düğün için ekmek pişirme töreni yapılırken güveyinin annesinin yanına aldığı kadın ve kızlarla giderek onlara verdikleri hediye (A.T.S: 1201).

Görümçə: (Tür.) Güveyin düğün günü, kayınbaba veya kayınananın da düğünü takip eden gün veya günlerde geline verdiği armağan (A.T.S: 1309).

Görümlük: (Tür.) Nişan töreninden sonra Nevruz (Ergenekon) Bayramı akşamı yapılan buluşmada güveyinin nişanlısına verdiği özel hediye (A.T.S: 1309).

Xələtatdı Toyu: (Ar.+Tür.+Tür.) Kız evinde yapılan şenliklerin birinci günü güveyi evinde gündüz yapılan ve gelenlerin nişanlı kıza getirdikleri hediyeleri toplarken çalıp çağırdıkları toplantı. Gereken hediyeler toplandıktan sonra kız evine gidilir ve gelin adayına toplanan hediyeler sunulur (A.T.S: 1502).

Xərcgətirmə: (Ar.+Tür.) Düğün arifesinde güveyi evinin kız evine düğün masrafları için getirdiği erzaklar dolayısıyla yapılan küçük davet (A.T.S: 1506).

Xına Tabağı: (Ar.+Tür.) Gelenek ve göreneğe düğünde damadın evinden ıslatılarak bir kaba konup kız evine yollanan kına tabağı (A.T.S: 1516).

Xınabənd: (Ar.+Far.) Kına çeyizine konan başörtüsü vb. şeylerin genel adı (A.T.S: 1516).

Xınayaxdı Cehizi: (Ar.+Tür.+Ar.+Tür.) Kına töreninde kullanılmak üzere damadın baba evinden geline yollanan eşyalar (A.T.S: 1517).

Xırdaba: Kuzey Azerbaycan'ın Lenkeran ve Masallı bölgelerinde "paltarkəsdi toyu" adlanan ve kız evinde yapılan düğünün birinci günü düğün için gerekli olan erzakları ve bazı eşyaların damat evinden kız evine götürülmesi töreni (A.T.S: 1519).

Xızır Xonçası: (Ar.+Tür.) Kış mevsiminin en şiddetli anında (2-8 Şubat günleri arası) ilkbaharı ve yeşilliği davet etmek niyetiyle yapılan Hıdır Nebi Bayramı esnasında nişanlı gencin evinden kız evine yollanan honçaya verilen ad (A.T.S: 1524).

Xonçaəvəzi: (Tür.+Ar.+Tür.) Eskiden Azerbaycan'ın Guba bölgesinde güveyi evinde yapılan "xonçaqayıtd" toplantısından bir müddet sonra nişanlı kıza yollanan hediyeye verilen ad (A.T.S: 1534).

Xonçaqayıtdı: (Tür.) Eskiden Azerbaycan'ın Guba bölgesinde kız evinde yapılan elçilik ve söz kesiminden sonra elçilerin getirdiği süslü honçalara kız tarafının hediyeler koyarak mukabele etmesi (A.T.S: 1534).

Kəbin (I): (Far.) Evlilik esnasında damat tarafından geline vaat edilen nikâh parası (A.T.S: 1747).

Kəlləqənd: (Far.) Azerbaycan'da nişa ve düğün törenlerinde nişanlı kız evine yollanacak çeşitli hediyeler konan honçalardan biri üzerine oturtulan koni şeklinde ve 1-5 kg kadar ağırlıkta olan sert şeker… (A.T.S: 1760).

Qatınc: (Tür.) Çoğunlukla evlenen veya nişanlanan birine armağan olarak verilen küpe, bilezik, yüzük, zincir gibi şeylerin tümü (A.T.S: 2017).

Qənd Xonçası: (Far.+Tür.) Söz kesiminde erkek tarafının kız tarafına götürdüğü, içinde kırmızı kurdela ile süslenmiş "kəllə qənd" olan honça (A.T.S: 2067).

Qızabaxma: (Tür.) Nişanlandıktan sonra damadın akrabalarının oğullarına nişanladıkları kızın yanına hediyelerle giderek onunla ilk defa yakından tanışmaları. bk. qızbəyənmə (A.T.S: 2120).

Qohumpayı: (Tür.+Far.+Tür.) Kız evinde yapılan düğünden önce güveyinin annesi tarafından kızın annesi, babası ve kardeşleri için ayırdığı özel hediyelere verilen ad (A.T.S: 2144).

Quda Aşı: (Tür.) Güveyi evinde yapılan "qabqaytarma, vəzourt" törenlerinden bir müddet sonra güveyi tarafının nişanlı kızın evine yolladığı sütlü pilav veya piliçle pişirilen pilav (A.T.S: 2183).

Mehr (II): (Ar.) Nikâh esnasında erkeğin karısına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya mal bk.mehriyə, məhr (A.T.S: 2333).

Nişan (I): (Far.) Nişanlanmak gayesi ile kıza damat adayı tarafından yollanan yüzük, şeker vb. şeyler (A.T.S: 2574).

Nişanaşı: (Far.+Tür.) Abşeron bölgesinde yalnızca kadınların katılımı ile güveyi evinde yapılan "qabqaytarma" ziyafetinden bir müddet sonra güveyi evinin en küçük oğlu veya akraba kadnların biri vasıtasıyla büyükçe bir kap veya tencere ile kız evine yollanan sütlü pilav veya tavuklu pilava verilen ad (A.T.S: 2575).

Nişan Xonçası: (Far.+Tür.) Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde nişan töreninin yapıldığı gün erkek tarafının evinden kız evine götürülen birkaç honçanın içinde nişan yüzüğü ve kırmızı başörtüsü konan tepsinin adı (A.T.S: 2574).

Nişanbaxtı: (Far.+Tür.) Kuzey Azerbaycan'ın bazı yerlerinde nişan töreninin yapılacağı gün erkek tarafının evinden kızın babasına yollanan birkaç honçanın adı. bk.üzük xonçası (A.T.S: 2575).

Nişanxərci: (Far.+Ar.+Tür.) Kuzey Azerbaycan'ın köylerinde önceden belirlenmiş şartlar doğrultusunda güveyi tarafının nişan törenlerinin masrafını kendi üzerine alarak kız evine çeşitli erzak, et, un, pirinç, yağ vb. yollaması geleneğinin adı (A.T.S: 2575).

Öllüx-Dirilıx: (Tür.) Kuzey Azerbaycan'ın Guba bölgesinde güveyi tarafının kız evine düğünden önce çeyizlik vb. alınması için yolladığı başlık parası (A.T.S: 2657).

Paltaraparma (I): (Tür.) Öncesinde nişanlı kız çeşitleri hediyeler, elbiseler götürme (A.T.S: 2687).

Paltaraparma (II): (Tür.) Eskiden Kuzey Azerbaycan'ın Guba bölgesinde nişan töreninden yirmi veya yirmi beş gün sonra nişanlı kıza erkek tarafının elbise ve çeşitli kumaşlar götürmesi âdeti. bk.urbagətirmə (A.T.S: 2687).

Paltarkəsdi Toyu: (Tür.) Eskiden kız tarafında yapılan ve üç gün süren düğünün ilk günü kız tarafının kadın ve kızlarının katılımı ile yapılan ve erkek tarafının gelin adayları için aldığı çeşitli elbiseler, kumaşlar vb. tantanalı bir şekilde götürülmesinden ibaret tören. bk.urbabiçmə (A.T.S: 2688).

Paltarkəsdi: (Tür.) Nişanlı veya gelinin olacak kıza elbise alma töreni. bk.paltarbiçmə, paltarkəsmə (A.T.S: 2688).

Paltarüstü: (Tür.) Kız evinde yapılan "paltarkəsdi toyu"na nişanlı gencin evi tarafından yollanmış elbiseler ve kumaşlar vb. üzerine para atma âdeti (A.T.S: 2688).

Sandıqüstü: (Ar.+Tür.) Gelin götürüldüğünde çeyiz sandığının üzerinde oturup güveyinin ağabeyi veya sağdıcı tarafından bahşiş almadan kalkmama âdeti (A.T.S: 2883).

Şal (II): (Far.) Söz kesme töreninde sözlenecek kız için, onunla evlenmek isteyen gencin evi tarafından elçilik ve yavuklama gayesiyle giden grup tarafından götürülen kırmızı renkli başörtüsü (A.T.S: 3112).

Şələmzar: (Tür.+Far.) Eskiden Revan, Muğan ve Celilabad bölgelerinde yapılan nişan törenlerinden sonra, erkek tarafının düğünde kullanılmak üzere kız evine yolladığı erzak veya para (A.T.S: 3137).

Toy Parçası: (Tür.) Genelde köylerde gelenek icabı nişanlı erkeğin babası tarafından gelini için düğün arifesinde aldığı güzel ve pahalı kumaşlara verilen ad (A.T.S: 3349).

Yeddilövün Xonçası: (Tür.) Nahçıvan'da söz kesiminde (üzükşal toyu) erkek tarafının kız evine götürdüğü yedi adet süslenmiş honçaya verilen ad (A.T.S: 3608).

II.3.2.2.2.1.2. Gelinin Beraberinde Götürdüğü Eşyalar Ve Erkek Tarafına Verilen Hediyelerle İlgili Sözler

Gelin kız yeni evine giderken hem kendi evi için hem gelin gittiği aile için hediyeler götürmektedir. Çeyiz geleneği Türklerde var olan bir gelenektir. Dört lehçede bu geleneğe dair bilgiler şöyledir;

Çeyiz geleneği Türkiye'de var olan günümüzde de devam eden bir gelenektir. Çeyizde ne olacağına düğün öncesi yapılan aile toplantılarında karar verilir. Çeyizde olacaklar konusunda pazarlık yapılabilmektedir. Çeyiz eşyaları yörelere göre değişiklik gösterebilir. Güneydoğu Anadolu'da kız tarafı bir oda takımı, Ünye ve dolaylarında yatak odası veya mutfak takımı, hatta bazen ikisi birden hediye edilmektedir. Yörükler'de ise mutfak eşyası damat tarafından alınırdı (https://islamansiklopedisi.org.tr/ceyiz). Türkiye'de bazı yörelerde kız tarafı damada, damadın birinci ve ikinci dereceden akrabalarına hediyelik bohça hazırlamaktadır. Bu bohçada gömlek, tülbent, patik, seccade gibi hediyeler bulunmaktadır. Nakışlı beyaz bohçalar kullanılmaktadır. Bohçaların üzerine kırmızı kurdale de bağlanabilmektedir.

Gagauzlarda nişan töreninin olduğu gün ilk önce erkek tarafının kız için vereceği hediyeler konuşulur daha sonra kız tarafının erkek tarafı için vereceği hediyelere geçilirdi. Gelin çeyizinde yatak, halı, danteller vb. şeyler bulunurdu. Damadın ailesine "bohçalık" denilen hediyeler hazırlanırdı. Damadın yakın erkek akrabalarına gömlek ve havlu; kadınlara ise, başörtü ile bir miktar kumaş hediye edilirdi. Çifte hem kızın ailesi hem erkeğin ailesi "zesträ" adı verilen toprak, tarla hediye ederdi. Kızın ailesi ne kadar zesträ veriyorsa erkeğin ailesi de o kadar vermeliydi. Ayrıca, genç çifte aileleri tarafından büyükbaş ve küçükbaş hayvan hediye edilirdi (Moşkov 2004: 106'dan aktaran Iusıumbelı 2008: 97).

Türkmen geleneğine göre evin dışını düzmek erkek tarafına evin içini düzmek kız tarafına aitti. Gelin 9 eşyayı (yatak, yorgan, yastık, halı vb.) yanında getirirdi. Kız çeyizi geleneğine "dokuz düzüv" veya "dokuz düzmek" adı verilmektedir (Örayev 1995: 101-102'den aktaran Sağlık 2006: 75). Türkmen çeyizinde olan dokunmuş çuvallar sağlam ve zarif şeylerdir, çuvallar halı olarak kullanılabilecek kadar güzeldir (Efendi 1986: 55).

Azerbaycan'da da çeyiz geleneği mevcuttur. Düğünden önce kızın yakın akrabaları gelinin çeyizini damat evine getirirler. Kaynana gelinin çeyizini vermesi için gelinin kardeşine nemer (para) verir. Gelinin kız yakınları daha sonra damat evini çeyizle süsler. Evi süsleyenlere kaynana hediye vermektedir. Kızın çeyizlerini kırmızı kurdele ile bağlanması adeti vardır. Bu adetin temelinde İslam öncesi Türk inançları vardır. Kırmızı kurdelenin yeni evlileri nazardan, kötü ruhlardan koruyacağına inanılmaktadır (Nuruzade 2018: 73).

Bu başlığa dair Türkiye Türkçesinde 8, Gagauz Türkçesinde 12, Türkmen Türkçesinde 7, Azerbaycan Türkçesinde 42 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki çeyiz sözcüğü Gagaguz Türkçesinde çeyz, çiiz, Azerbaycan Türkçesinde çehz olarak bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Çeyiz Düzmek: Çeyiz Hazırlamak: "Kazandığını bir yana atar, kendine çeyiz düzer." – M. Yesari (T.S: 528).

Çeyiz: (Ar.) Gelin için hazırlanan her türlü eşya, cihaz: "Noksansız bir çeyiz ve düğünle iyi bir eve verilen Zeynep..." – T. Buğra (T.S: 528).

Çeyizli: (Ar.+Tür.) Çeyizi olan (T.S: 528)

Çeyizlik: (Ar.+Tür.) 1. Çeyiz eşyası: "Obanın kızları geceyi gündüze katmışlar, çeyizlikler hazırlamışlardı." – Y. Kemal 2. Çeyiz olarak hazırlanan, çeyiz için ayrılan: "Kızımın çeyizlik altınları onlar." – N.F. Kısakürek (T.S: 528).

Çeyizsiz: (Ar.+Tür.) Çeyizi olmayan (T.S: 528).

Drahoma: (Yun.) Hıristiyan ve Musevilerde gelinin damada verdiği para veya mal: "Ben de çalışıp kazanmak, drahoma toplayarak evlenmek istedim." – A. Gündüz (T.S: 719)

Dürü (I): (Tür.) Çeyiz (T.S: 738).

Kız Beşikte (veya Kundakta), Çeyiz Sandıkta: "Kız daha beşikte veya kundakta iken çeyiz düzmeye başlamak gerekir" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 1434).

- **Gagauz Türkçesi**

Çevz: (Ar.) Bk.Çiiz (G.T.S: 56).

Çevzlemee: (Ar.+Tür.) Bk.Çiizlemee (G.T.S: 56).

Çeyzli: (Ar.+Tür.) Bk.Çiizli (G.T.S: 56).

Çeyzlik: (Ar.+Tür.) Bk.Çiizlik (G.T.S: 56).

Çiiz: (Ar.) Çeyiz (G.T.S: 60).

Çiizlemee: (Ar.+Tür.) Çeyiz vermek (G.T.S: 60).

Çiizli: (Ar.+Tür.) Çeyizli (G.T.S: 60).

Çiizlik: (Ar.+Tür.) Çeyizlik (G.T.S: 60).

Göç: (Tür.) Çeyiz (G.T.S: 105).

Kalım: (Tür.) Çeyiz, başlık; ikram (G.T.S: 128).

Zestra: (Rom.) Çeyiz (G.T.S: 265).

Zestre: (Rom.) Bk. Zestra (G.T.S: 265).

- **Türkmen Türkçesi**

Atğulak: (Tür.) Gelin edinilyän yere eltilyän cübt yağlık, mata: Öyüñ içinde atğulaklar asılğı durdı (T.D.S: 68).

Atğulaklık: (Tür.) Atğulak etmäğe niyetlenen, atğulak etmek üçin gerekli bolan: Atğulaklık mata (T.D.S: 68).

Salgıt: (Tür.) Çeyiz (Tü.T.S: 557).

Sep II.: Çeyiz (Tü.T.S: 570).

Sepli II.: Çeyizli (Tü.T.S: 570).

Sepsiz II.: Çeyizsiz (Tü.T.S: 570).

Şay-Sep: Çeyiz: Şaysız gelin-Çeyizsiz gelin (Tü.T.S: 602).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Abluç: (Tür.) Nişan töreni esnasında "kəlleqənd" denen ve "1,5" kg kadar ağırlığında olan sert ve konik şekilli şekerin parçalanarak damat adayına yollanan parçası (A.T.S: 20).

Adağlı Şirnisi: (Tür.+Far.+Tür.) Kına gecesi akşamı kız evinde yapılan ve gerdek gecesi damat ile gelinin yediği hurma veya silindirik helvaya verilen ad (A.T.S: 41).

Ağ Xonça: (Tür.) Nevruz (Ergenekon), Ramazan ve diğer bayramlarda nişanlı kıza nişanlısının babası evinden, gence de nişanlı kızın evinden yollanan üzeri kırmızı ipek başörtü veya kaşmir kumaşla örtülen özel bayram tepsisi (honça) bk.bayram yemişi, görəlgə, novruz payı (II) (A.T.S: 57).

Asqıçı: (Tür.) Düğün günü gelinin getirdiği çeyizi ve eşyaları yeni evine taşıyıp gelin odasında gerekli yerlere dizen ve düzenleyen kimse (A.T.S: 230).

Bəy Boğçası: (Tür.) Üç gün süren düğünün birinci günü gelin adayının annesi tarafından damadına yolladığı hamam bohçasına verilen ad bk.bəylik xonçası (A.T.S: 436).

Bəypayı: (Tür.+Far.+Tür.) Kuzey Azerbaycan'ın Şeki ve diğer bölgelerinde kıza nişan takıldıktan sonra kız evinin güveyinin evi için hazırladığı hediye (A.T.S: 439).

Bibiyolu: (Tür.) Düğün öncesi güveyi evi tarafından nişanlı kız (gelin adayı) kumaş, elbise vb. yollanırken onun halasına (bibisine) de yollanan özel hediye. bk.büvüyolu (A.T.S: 446).

Birçəkkəsdi: (Tür.) Gelin başı yapılırken yakın akrabalarından bir kızın gelinin saçından bir tel veya Nahçıvan bölgesinde olduğu gibi yedi kızın her birinin birer tel kopararak kızın annesine vermesi ve annenin de bunları gelinin çeyizlik yastığının içine dikmesi âdeti (A.T.S: 473).

Cehiz Alayı: (Ar.+Tür.) Gelin götürülürken veya ondan birkaç gün önce gelinin eşyalarını baba evinden yeni evine götüren alay. bk.cehizapardı, cehizdaşındı, cehiz dəstgahı (A.T.S: 587).

Cehiz Günü: (Ar.+Tür.) Düğünden önce gelinlik kız için hazırlanan çeyizin sergilenmesi ve davet edilen konu komşuya gösterilmesi töreni. Bu esnada çeyizleri görmeye gelen genç kızlar ve kadınlar halk ezgileri söyleyip dans ederler (A.T.S: 587).

Cehiz Sandığı: (Ar.+Ar.+Tür.) Gelinlik kız için alınan ve içine çeyiz eşyaları konan aynalı sandık. Kızın annesi tarafından çeyiz sandığına kızının eli bereketli, rızıklı, kendisi de çalışkan olsun diye bir miktar tuz, bir parça ekmek ve iğne iplik kor (A.T.S: 587).

Cehiz Xəlaiqi: (Ar.+Ar.+Tür.) Eski dönemlerde zengin kimselerin düğünü olan kızlarıyla birlikte yolladıkları cariye veya hizmetçi (A.T.S: 587).

Cehiz: (Ar.) Gelin için hazırlanan her türlü eşya; eskiden damat evinden alınan başlıkla kızın anne ve babası tarafından hazırlanan ve gelin giderken götürülen eşyalara verilen ad, cihaz. bk. tuti, sədaq, cehiz*, cer-cehiz, dürü 2, gelin cehizi, gelinlik cehizi, qız barxanası, qız cihazı, öllüx-dirilıx, şeylan (A.T.S: 587).

Cehizcəmən: Önceleri kullanılan ve klasik edebiyatta da geçen, geleneklere göre gelinlik kız için baba ve annesi tarafından en küçük detaylarına varıncaya kadar hazırlanan çeyiz (A.T.S: 588).

Cehizçi: (Ar.+Tür.) Sözü kesilen ve sonra da nişanlanan kız için babası tarafından aile üyelerinden biri seçilerek özel olarak görevlendirilen çeyizi hazırlama işini üstlenen şahıs (A.T.S: 588).

Cehizdüzdü: (Ar.+Tür.) Bir vakitler Abşeron'un bazı köylerinde ve diğer bazı bölgelerde düğünden iki veya üç gün önce ya da düğün günü gelinin çeyizi yeni evine getirildiğinde kız evinden gelen üç dört kadının gelin odasına eşyaları yerleştirmeleri, düzenlemeleri işi bk. qabdüzdü (A.T.S: 588).

Cehizli: (Ar.+Tür.) Çeyizi olan, kendisiyle birlikte çeyiz götüren veya getiren (A.T.S: 588).

Cehizlik: (Ar.+Tür.) Çeyiz için ayrılmış veya verilmiş (A.T.S: 588).

Cehizsiz: (Ar.+Tür.) Çeyizi olmayan (A.T.S: 588).

Cehizüstü: (Ar.+Tür.) Üç gün süren kız düğünü esnasında düğüne davet edilen konukların gelinlik kız yadm ve çeyizine ilave olsun diye getirdikleri eşyalar (A.T.S: 588).

Cehizyazma: (Ar.+Tür.) Gelin olacak kızın evinden damat evine götürülecek ev eşyalarının düğün arifesinde veya gelin götürüldüğü gün listeye alınıp yazılmasıyla ilgili tören (A.T.S: 588).

Cihaz: (Ar.) Genç kızların gelin oldukları zaman götürdükleri, getirdikleri eşyalar, ceyiz (A.T.S: 620).

Dırnaq (II): (Tür.) Düğünü olan kıza babasının, kardeşinin veya en yakın akrabasının verdiği damızlık hayvan (A.T.S: 877).

Gəlin Boxçası: (Tür.) Düğün arifesinde kız evinde hazırlanan ve gerdek gecesi için hazırlanan çeyiz bohçası. bk.gəlinlik boğçası, qız boxçası (A.T.S:1263).

Gəlin Xonçası: (Tür.) "Cehiz günü" denen ve nişanlı kızın çeyizinin koca evine götürülmeden önce sergilendiği zaman, güveyi annesinin giderek gelinin yatak-yorganını yapan "başıbütöv" adlanan tek evlilik yapmış, çoluk çocuğa karışmış, herkesin saygı ve sevgisini kazanmış ak saçlı kadına verdiği, özel hediyelerle dolu honça (A.T.S: 1264).

Gəlinatlandı: (Tür.) Eskiden gelinin anane icabı baba evinden çıkıp ata binme töreni. // Bu merasim yapıldığı zaman çalınan hava (A.T.S: 1265).

Gəlinpayı: (Tür.+Far.+Tür.) Kız tarafının özel olarak gelinin kaynatası, kaynanası, kayın ve görümceleri için hazırladığı, gelinin çeyizi ile birlikte götürdüğü veya birkaç gün önce çeyizi ile beraber yollanan hediyeler (A.T.S: 1268).

Hala-Billa: Gelini evden çıkarmada, ata bindirmede tekrarlanan ifade, nakarat (A.T.S: 1366).

Hamam Boğçası: (Ar.+Tür.) Kız evinde yapılan düğünün ikinci günü, yani kına gecesi öncesinde akşamüzeri kız evinden güveyi evine yollanan özel bohça… (A.T.S: 1367).

Hanabaşı: (Far.+Tür.) Düğüne hazırlık gayesiyle gelinlik çeyizi için dokunacak kilim veya halıya başlanması dolayısıyla kız evinde yapılan ve kadınların çağırıldığı toplantı…(A.T.S: 1370).

Xərcxəcələt: (Ar.) Kuzey Azerbaycan'ın Salyan bölgesinde kocaya verilen kız için baba evinde başlık parasıyla alınan ve gelin yeni evine gittiği zaman ona verilen günlük kullanılan zaruri araç gereç (A.T.S:1506).

Xonçatutdu: (Tür.) Nişan ve düğün törenleri esnasında ya da başka bir münasebetle nişanlı kızdan erkek tarafına, oradan da kız tarafına yollanan honaları çeşitli hediyelerle süsleme olayı (A.T.S:1534).

Kəmər (IV): (Far.) Gelinlik kemeri. Vaktiyle kocaya varacak geline babası veya annesi tarafından alınan çeyiz eşyalarından birisi olarak kabul ediliyordu. Kızın kemersiz olarak koca evine yolcu edilmesi onursuzluk olarak kabul ediliyordu, bu da kemere verilen önemi belirtirilir (A.T.S: 1763).

Qabqaytarma: (Tür.) Abşeron'un bazı köylerinde nişan töreninden bir müddet sonra veya Ahır Çarşamba günü güveyi evinde kız evi kadınlarının katılımı ile yapılan yemekli toplantının başka adı (A.T.S: 1915).

Qapıbasması: (Tür.) Gelin evden çıkarılırken dayısına veya yakınlarına verilen para, hediye vb. (A.T.S: 1960).

Qapıgəlməsi: (Tür.) Gelin evden çıkarılırken kapısının önü kesilerek hediye kabilinden alınan para vb. (A.T.S: 1960).

Qapıkəsdi: (Tür.) Gelin evden çıkarılırken kapıda durarak gelini almaya gelenlerden alınan bahşiş (A.T.S: 1960).

Qapını (Qapısını) Kəsmək: Gelin evden çıkarılırken adet gereği hediye almak için kapıda durmak ve gelini hediye aldıktan sonra çıkarmak (A.T.S: 1959).

Qapıqapalı: (Tür.) Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde gelin yeni evine girmeden önce kapıyı üç kere açıp örter...(A.T.S: 1960).

Qız Halvası: (Tür.+Ar.+Tür.) Çeşitli şekerler, boyanmış yumurtalarla birlikte gelin kızın gelenek icabı kendisi ile birlikte yeni evine götürdüğü üzeri tarçın ve safranla süslenmiş helva (A.T.S: 2119).

Qız Kilimi: (Tür.+Far.+Tür.) Nişanlı kızın çeyiz için kendi dokuduğu ve eni evine götürdüğü kilim, halı vb. (A.T.S: 2120).

Taxtdöşeyi: (Far.+Tür.) Gelinin çeyizi ile birlikte getirdiği ve annesinin sırıdığı yatak. Bu yatağın yüz kısmındaki çarşaf mutlaka al kırmızı renkli kadifeden olur (A.T.S: 3195).

II.3.2.2.2.2.Düğün Töreni ve Kadınla İlgili Sözler

II.3.2.2.2.2.1.Düğünün Öznesi Olan Kadını (Gelini) Adlandırmasıyla İlgili Sözler

Düğünün öznesi olan kadının adlandırılmasıyla ilgili Türkiye Türkçesinde 5, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 3 söz tespit edilmiştir.

Gelin sözcüğü 4 lehçede de bulunmaktadır. Azerbaycan Türkçesi hariç diğer lehçelerde şekil açısından aynıdır, gelin. Azerbaycan Türkçesinde sözcükteki e sesi kapalı e'dir, gəlin.

Gelinlik sözcüğü Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde bulunmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde e sesi kapalı e'dir, gəlinlik.

- **Türkiye Türkçesi**

Gelin: (Tür.) Evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın (T.S: 921).

Gelin Altın Taht Getirmiş, Çıkmış Kendisi Oturmuş: "Toplum içine giren bir kimsenin kendi kullanacağı eşyasının değerli olup olmaması başkalarını ilgilendirmez" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 921).

Gelin Eşikte, Oğlan Beşikte: "Bir eve gelin gelir gelmez bebek hazırlıklarına başlamak gerekir" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 921).

Gelin Girmedik Ev Olur, Ölüm Girmedik Ev Olmaz: "Her eve gelin girmeyebilir ama ölüm kesinlikle girer" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 921).

Gelinlik: (Tür.) Gelin olma çağına gelmiş (kız) (T.S: 922).

- **Gagauz Türkçesi**

Gelin: (Tür.) Gelin (G.T.S: 101).

- **Türkmen Türkçesi**

Gelin: (Tür.) Kämillik yaşına yetip, täze durmuşa çıkan gız; yaş ayal: Camal ece dokmanı oğlının gelni bilen bileleşip dokayar. Oğlımıza gelin äberäyseğem bolcak-diyip kakasına yüzledi. Halnazar gelni ölene, toyı dağanda Arkuğa avunı aldıranda-da häzirkisi yalı darıkmandı (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim). Pökgen ağa, gidyan gızların dereğine kolhozıña gelyän gelinleri hasap edeñzokmı? Şu halı ussahanası ilki guralan vağtı camal ece gelindi (A. Govşudov, Köpetdağıñ Eteğinde). Biz-ä gelin vağtımızda sülmürap çay içerdik, gayma gayardık, keşde ederdik ("Sovet Edebiyatı" jurnalı) (T.D.S: 455).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Bəyü: Düğünü yapılan ve başka bir aileye giden kıza verilen ad. bk.bəyükə (A.T.S: 439).

Gəlin: (Tür.) Düğünü yapılan, kocaya giden kız // Henüz düğünü olmuş, kocaya varmış genç kadın (A.T.S: 1268).

Gəlinlik: (Tür.) Gelin olma hâli (A.T.S: 1268).

II.3.2.2.2.2.2.Düğün Sürecinde Gelin ve Onun Etrafında Gelişen Diğer Kavramlarla İlgili Sözler

II.3.2.2.2.2.2.1.Gelin Giyimi İle İlgili Sözler

Düğünün başkarakteri gelindir ve tüm gözler onda olmalıdır. Gelin giyim kuşamıyla davetli olan herkesten daha özenli ve güzel olmalıdır. Düğün için geline özel kıyafetler hazırlanmıştır. Bu kıyafetler toplumlarda farklılık göstermiştir. Toplumlar kendi kültürlerini, inançlarını bu özel elbiselere yansıtmıştır. Günümüzde gelinler beyaz renkli, dantelli, güpürlü vb. elbiseler tercih etmektedir. Beyaz renk tercih edilmesinin nedeni masumiyeti, saflığı belirtmesidir. Beyaz gelinlik öncesinde de gelinlik kültürü mevcuttu.

Türkiye'de beyaz gelinlik anlayışı yaygınlaşana kadar ülkede farklı gelinlik tarzları vardı. Yaşanılan bölgelere göre farklı tarzda gelinlikler tercih edilmiştir. Örneğin,

Giresun'da üç farklı gelin elbisesi tercih edilmiştir. Şalvar, içlik, üçetek, acem şalı ve cepkenden oluşan "üçetek" adı verilen gelinlikler tercih edilmiştir. Bu kıyafette civil basma denilen kumaş kullanılmıştır. Kıyafetteki detayların canlı parlak olmasına dikkat edilmiştir. Bindallı adı verilen kadife kumaştan yapılmış uzun elbiseler tercih etmişlerdir, bindallı günümüzde de ülkenin birçok yerinde gelinlerin kullandığı bir elbisedir. Entari şeklinde olan gelinlikler de kullanmışlardır. Kişinin maddi durumuna göre ipek veya başka kumaşlardan yapılmıştır (Koca-Kumaş 2015: 88-92).

Türkmenlerde gelin baba evinden çıkarılmadan önce sağdıçları tarafından geline kürte ve bürencek adı verilen gelinlik giydirirlerdi. Bu işleme kürte atmak denmektedir. Kürtenin üstü gümüş takılarla süslüdür, kırmızı ya da yeşil renktedir. El dokuması bir kumaştan yapılmıştır (Sağlık 2006: 77).

Gagauzlarda gelinlik açık renkte atlas kumaştan dikilmektedir. Ceket, kırmızı kuşak, kemer, fesleğen tacı ve duvak Gagauz gelinin kullandığı giysi ve aksesuarlardır (Iusıumbelı 2008: 133).

Azerbaycan'da gelinlik kumaşı pahalı ipek kumaşlardan damasko, simli kumaş, atlas, tafta, kadife vs. dikilirdi. Gelinliğin rengi önemlidir ve uğurlu renkte gelinliğin dikilmesine dikkat edilirdi. Seçilen renkler genellikle kırmızı ve beyazdır (Mustafayev 2012: 56-58).

Gelin giyimiyle ilgili Türkiye Türkçesinde 14, Gagauz Türkçesinde 7, Türkmen Türkçesinde 4, Azerbaycan Türkçesinde 20 söz tespit edilmiştir.

Duvak sözcüğü 4 lehçede de bulunmaktadır. Türkiye, Gagauz ve Türkmen Türkçesinde duvak sözcüğü kullanılmaktadır. Gagauz Türkçesinde duvak sözcüğünün yanında duak sözcüğü de kullanılmaktadır. Sözcük sonu k sesi Azerbaycan Türkçesinde q, x olmuştur: duvaq, duvax.

Gelinlik sözcüğü Türkiye ve Türkmen Türkçesinde şekil ve anlam açısından ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde bulunan gəlinlik sözcüğü gelin olma hali ve geline ait olma hali anlamlarına gelmektedir.

- **Türkiye Türkçesi**

Altıparmak: (Tür.) Bu kumaştan yapılan gelin giysisi (T.S: 108).

Bindallı: (Tür.) Çoğunlukla mor kadife üzerine sırma ile kabartma dal, yaprak ve çiçek işlenmiş giysi veya örtü (T.S: 346).

Bürük: (Tür.) Duvak: "Attan iniyom attan / Bürüğüm yedi kattan" –Halk Türküsü (T.S: 424).

Duvak: (Tür.) Gelinin başını, bazen de yüzünü örten dantel veya tülden örtü (T.S: 727).

Duvaklama: (Tür.) Duvaklamak işi (T.S: 727).

Duvaklamak: (Tür.) Başını ve yüzünü duvakla örtmek (T.S: 727).

Duvaklanmak: (Tür.) 1. Duvak örtünmek. 2. Gelin olmak (T.S: 727).

Duvaklı: (Tür.) Başı ve yüzü duvakla örtülü (T.S: 727).

Elçek: (Tür.) Gelinin elinin içine kına yakılmasından sonra giydiği, kumaştan yapılmış bir eldiven türü (T.S: 781).

Elçekli: (Tür.) Elçeği olan: "Ellerin elçekli gelin / Kolların kolçaklı gelin" - Halk türküsü (T.S: 781).

Gayret Kuşağı: (Ar.+Tür.) Babaevinden çıkarken aile büyükleri veya erkek kardeşlerinden biri tarafından gelinin beline dolanan kırmızı kuşak (T.S: 907).

Gelinlik: (Tür.) 1. Gelinin giysisi: "Çalgısı, köçeği, rakısı, yemeği, gelinliği ile otomobil paralarını hep oğlanevi ödeyecekti." – N. Cumalı 2. Gelin giysisi yapmaya uygun (kumaş) (T.S: 922).

Kepez: (Tür.) Gelin başlığı (T.S: 1392)

Paçalık: (Far.+Tür.) Gelinin paça günü giydiği giysi (T.S: 1874).

- **Gagauz Türkçesi**

Al Duaklı (Vuallı) Gelin: (Tür.) Al duvaklı gelin (G.T.S: 8).

Duak: (Tür.) Duvak (G.T.S: 83).

Duaklama: (Tür.) Duvakla örtmek (G.T.S: 83).

Duaklı: (Tür.) Duvaklı (G.T.S: 83).

Duvak: (Tür.) Bk. duak (G.T.S: 85).

Fata: (Ar.) Gelin tülü (duvak) (G.T.S: 94).

Fatayı Giydirmee: Geline tül giydirmek (G.T.S: 94).

- **Türkmen Türkçesi**

Bür-: (Tür.) Gelinin başını tülle örtmek (Tü.T.S: 91).

Dagdan II: (Tür.) Dağdan ağacından, kümüşden ve ş.m. yasalıp, gelin-gızlarıñ boyunlarına dakınyan bezeği (T.D.S: 239).

Daşını Dola-: Gelin olacak kızı giysilerle donatmak (Tü.T.S: 168).

Gelinlik: (Tür.) Gelin edilecek gız, gelin edinmek üçin göz astına alınyan gız: Garrı ene daş- tövereğinde gelinlik ağtarmağa başladı. İndi gelinlik gözlemäğe gezek aknabat ece geldi. Garaz, gelinlik hayası perde bolup, birinci gezek önüni zorda sakladı. Ya gızzık gelinlik bilen değşende soñ, gılık hem üytgäyyärmi? (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Adim) (T.D.S: 455).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Araxçın: Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde gelinin duvağı üzerine takılan ve eteğinden metal levhacıklar (pul) sarkan, kıymetli taşlarla süslenmiş, sağ ve solundan sarkan ağ şeklindeki estetik zincirlerin ortadaki ay ve yıldızla birleştirilmesinden ibaret, dökme gümüşten yapılan gelin başlığı. bk.arvad silsiləsi, başlıq (III), cərgəgül, cütqabağı, daqqa (III), dingə (IV), qabaqlıq (IV), qatar (V), qaysova, tac 2 (A.T.S: 197).

Başpaltar: (Tür.) Düğünü olan kız göçerken giydiği elbise, gelin giysisi (A.T.S: 375).

Belbağı (III): (Tür.) Gelinin beline bağlanan kemer veya kuşak (A.T.S: 390).

Belibağlı (II): (Tür.) Belinde kuşak veya kemer olan (A.T.S: 391).

Dördrəng: (Tür.+Far.) Gelin başı yapıldığında saçın istenen şekilde kesilip düzenlemesinden sonra başına bağlanan ipek örtü (A.T.S: 958).

Gəlin Çırağı: (Tür.+Far.+Tür.) Gelin götürülürken düğün alayının önünde giden bir erkek çocuğun, gelinin baht aynasının karşısında götürdüğü lamba (A.T.S: 1263).

Gəlinlik Arxalığı: (Tür.) Eskiden pahalı ipek ve kadife kumaşlardan yapılan kadın elbisesi. Bu elbise uzun müddet duvakla birlikte saklanırdı. Fakir ailelerde ise anne onu kızına miras bırakırdı. bk.oyma arxalıq (A.T.S: 1268).

Gəlinlik Duvağı: (Tür.) Azerbaycan'da yapılan kız düğününün üçüncü günü yeni gelin gelinlik tahtına çıktıktan sonra güveyi tarafının onu götürmeye gelmesine az bir süre kala gelinin süslenmesinden sonra annesi tarafından başına örtülen ince ve kırmızı renkli

şeffaf başörtünün adı. bk.xam, didək, bənd (IV) bənarə, çikilə, duax, duvax (I) 1, duvaq (I) 1, xam (II) qırmızı xam, üzduvağı, üzduvax 2 (A.T.S: 1268).

Gəlinlik Paltarı: (Tür.) Güveyinin evi tarafından gelin adayına alınan ve düğünlerde giyilen elbiselerden ibaret takım (A.T.S: 1268).

Gəlinlikçi: (Tür.) Gelin giysisi, gelinlik ve gelinin diğer elbiselerini diken terzi (A.T.S: 1268).

Girvənkə-Toqqa: Eskiden Azerbaycan'da zengin ailelerin kızları ve gelinleri için yaptırdıkları kemerin gümüş veya altından olan tokasına verilen ad. bk.suvalaq toqqa (A.T.S: 1294).

Kəfrəm (II): (Tür.) Nahçıvan bölgesinde gelinlik verilen ad (A.T.S: 1751).

Nişan Paltarı: (Ar.+Tür.) Nişan töreni yapılırken erkek tarafının nişan yüzüğü ve şal ile birlikte gelin adayına götürülen elbise veya elbiselik kumaş (A.T.S: 2574).

Nişan Yaylığı: (Ar.+Tür.) Söz kesiminden sonra kadınların kendi aralarında yaptıkları ve küçük nişan denen törende kızın başına örtülen başörtüsü ve şala verilen ad (A.T.S: 2575).

Qardaşbağı: (Tür.) Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde gelinin beline bağlanan kırmızı bant, başörtüsü, kuşak vb.ne verilen ad (A.T.S: 1988).

Toy Paltarı: (Tür.) Güveyi evi tarafından düğünde giyilmek üzere gelin adayı için alınan veya dikilen elbise, gelin elbisesi (A.T.S: 3349).

Üz Yağlığı: (Tür.) Gelinin başını, bazen de yüzünü örten dantel veya tülden örtü (A.T.S: 3461).

Üzlük (II): (Tür.) Genelde gelinlerin yüzüne örtülen kırmızı renkli duvak (A.T.S: 3467).

Xınalıq Donu: (Ar.+Tür.+Tür.) Kına töreninde yakılan kınanın yatak yorgana bulaşmaması gayesiyle kız düğününün başladığı ilk gün gelin için kesilip dikilen basit elbiseye verilen ad (A.T.S: 1517).

Yamışıq: (Tür.) Gelinin başını, bazen de yüzünü örten dantel veya tülden örtü (A.T.S: 3549).

II.3.2.2.2.2.2.2.Gelin Süslemesi ve Kullanılan Malzemelerle İlgili Sözler

Gelinin düğüne gelen herkesten daha güzel ve özel olması gerektiği düşünülmektedir. Bu yüzden gelin düğünü için özel bir şekilde süslenmektedir. Eski dönemlerde gelini süsleyen, düğüne hazır hale getiren, gelin süslemesiyle uğraşan insanlar vardı. Gelini süslemek için rastgele kişiler seçilmez. Seçilen kişilerin belli özelliklere sahip olması gerekmekteydi. Süslemeyi yapacak kişinin işinde iyi olması ve tek eşli olması aranan özelliklerdendi **(**Çiftoğlu Çabuk 2017: 56).

Bu başlık altında gelinin süslenmesine, süslenmesinde kullanılan malzemelere ve gelinin süslenmesinde yardımcı olan kişilere dair sözlere yer verilmiştir.

Bu başlığa dair Türkiye Türkçesinde 5, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 23 söz tespit edilmiştir.

Gəlin teli ve gəlinyazma, Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde anlam açısından ortaktır. Şekil açısından farklılıklar mevcuttur.

- **Türkiye Türkçesi**

Gelin Teli: (Tür.) Gelinlerin başlarına takılan, parlak, uzun, ince gümüş tel (T.S: 922).

Gelin Yazmak: Gelinin yüzünü değişik süs gereçleriyle bezemek (T.S: 921).

Gelini Tellemek: Gelini süslemek (T.S: 241).

Telli Duvaklı: (Tür.) Duvakla ve telle süslenmiş olan (gelin) (T.S: 2314).

Yazıcı Kadın: (Tür.) Gelinlerin yüzünü boyayıp süsleyen kadın (T.S: 2560)

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Gelin Besle-: Gelin süslemek (Tü.T.S: 61).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Astar- Köbə: Kına gecesinden önce gelin adayının kaşlarını alma (A.T.S: 235).

Balabirçək (II): (Tür.) Gelin bezenirken yeni saç şekli verildiğinde şakak kısmından alınan bir miktar saçı kulak arkasından geçirilip kaş hizasına getirilip ucu kıvrılarak yapılan koçboynuzu (A.T.S: 330).

Başbəzəmə: (Tür.) Gelini süsleme, bezeme işi (A.T.S: 367).

Başbəzəyən: (Tür.) Gelini süsleyen kimse (A.T.S: 367).

Başbəzəyi: (Tür.) 1. Gelin göçürüldüğü gün damadın yengesinin kızın yengesine verdiği veya bazen de gelinin başına taktığı para ya da çeşitli yemişlerle süslenmiş honçanın adı. 2. Gelini süsleyen bezekçiye verilen bahşiş (A.T.S: 368).

Bəzək Otağı: (Tür.) Düğün günü gelini süslemek için ayrılmış özel oda (A.T.S: 440).

Bəzək Xonçası: (Tür.) Düğün günü gelini süslemek için ayrılmış özel oda (A.T.S: 440).

Bəzək: (Tür.) Gelin olacak kızın evinde yapılan ve üç gün süren düğünün üçüncü günü faydalanılan, kocasının evinde kullanması için hazırlanan ve "həftrəng" denen yedi çeşit kozmetik madde ve araçlara verilen ad. (A.T.S: 440).

Bəzəkçi: (Tür.) Gelinleri giydirip süsleyen kadın. bk. bəndəndaz (I). bəzək*2, bəzəkvuran, bəzəməçi (II) , çöhrəpira, düzgüçü, düzgünçü, qabağalan, məşşatə (II), pirayəbəxş, üzalan, yazıcı (II), zinətçi (A.T.S: 440).

Bəzəkvurdu: (Tür.) Kuzey Azerbaycan'ın bazı yerlerinde gelinin bezenmesi, süslenmesi işine verilen ad (A.T.S: 441).

Cığcığa: 1. Gelin olan kızların saçına takılan yaldızlı, parlak teller, gelin teli. 2. Gelinin süs için başına takılan parıltılı tel gibi olan şeyler (A.T.S: 608).

Düməşir: Gelini süslerken yanağına sürülen yedi tür kozmetik maddeye verilen ad (A.T.S: 1985).

Gəlin Teli: (Tür.) Gelini süslerken saçına takılan ince altın veya gümüş simler. bk.qız teli (A.T.S: 1265).

Gəlin Üzü Yazma: (Tür.) Düğün günü kız evinde yapılan bezeme töreninde gelinin saçının kesilmesi ve ilk defa kaşının alınarak makyaj yapılması töreni… (A.T.S:1265)

Gəlinyazma: (Tür.) Azerbaycan'ın çeşitli yerlerinde baba evinden çıkarılmadan önce gelinin süslenmesi işine verilen ad; düzgüncü kadının işi. bk. yazma (II), üzyazma (I), qabağalma, gəlinyazma*, üzyazısı, üzalma (II) (A.T.S: 1268).

Həftrəng: (Far.) Gelinin yeni evinde kullanacağı yedi tür makyaj malzemesin verilen ad (A.T.S: 1402).

Xınayaxdı: (Tür.) Düğünden önce gelinin saçlarına, el ve aklarına kına yakma adeti. bk.xınaqoyma (A.T.S: 1517).

Kəbəz: Gelinlerin başlarına takılan süs ve bazı kuşların başında bulunan (A.T.S: 1747).

Kişmişqulu: (Far.+Tür.) Eski dönemlerde düğüne bir gün kala gelin olacak kızın vücundaki istenmeyen tüyleri ağdada olduğu gibi temizlemek için kullandığı öze kuru üzüm türünün adı. kulikişmiş (A.T.S: 1808).

Qız Otağı: (Tür.) Gelinin bezendirilmesi için ayrılan özel oda (A.T.S: 2120).

Məşatşəlik: (Ar.+Tür.) Gelinlik kızların ve kadınların süsleriyle, giyimleriyle ilgilenme işi (A.T.S: 2399).

Oraşın (II): Kuzey Azerbaycan'ın Ordubad bölgesinde gelin tacına verilen ad (A.T.S: 2624).

Saçkəsdi: (Tür.) Düğünde gelin adayı olan kızın, kızlığa vedaya hazırlandığı ve göçeceği gün bezenmesi esnasında saçlarının evli kadınlara mahsus şekilde kesilip taranmasına ve yapılmasına verilen ad… (A.T.S: 2856).

II.3.2.2.2.2.2.3.Düğünde Geline Yardımcı Kimselerle İlgili Sözler

Gelinin düğün için hazırlanmasında ve düğün anında yardımcı olan kadınlar vardır. Bu kadınlar için sağdıç, yenge gibi sözler kullanılmıştır. Sağdıç ismi her lehçede aynı anlama gelmemektedir. Sağdıç sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde damadın yardımcısı için kullanılmıştır. Bu kadınların seçiminde evli olmasına, düğün işlerinde tecrübe sahibi olmasına dikkat edilmektedir. Günümüzde ise bu özelliklere sahip olanlardan ziyade gelinin yakın arkadaşı sağdıç olmaktadır.

Geline yardımcı kişiler için Türkiye Türkçesinde 5, Gagauz Türkçesinde 6, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 15 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki yenge sözcüğünün sonunda bulunan e sesi Azerbaycan Türkçesinde kapalı e'dir: yengə.

Sağdıç sözcüğü Türkiye ve Gagauz Türkçesinde ortaktır. Gagauz Türkçesinde sağdıç sözcüğünün yanında saadıç sözcüğü de kullanılmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Gelin Alıcı: (Tür.) Gelini götürmek için oğlan evinden gelen kimse (T.S: 921).

Sağdıç: (Tür.) Düğünde gelin veya damada kılavuzluk eden kimse (T.S: 2004).

Sağdıçlık: (Tür.) Sağdıç olma durumu (T.S: 2004).

Yenge: (Tür.) Düğünde geline kılavuzluk eden kadın (T.S: 2571).

Yengelik: (Tür.) 1. Yenge olma durumu. 2. Yengeye yakışan davranış (T.S: 2572).

- **Gagauz Türkçesi**

İzmetker: (Ar.+Far.) Düğünde gelinin kız arkadaşı (sağdıç?) (G.T.S: 123).

Kumatriya: (Rom.) Sağdıçlık (G.T.S: 154).

Nuna: (Rom.) Bebeğin anne-babasının düğünlerindeki sağdıçları olan ve bebeği vaftiz eden kişiler (G.Y.K.S: 2).

Saadıç: (Tür.) Sağdıç (G.T.S: 204).

Sağdıç Alınmaa (Olmaa): Sağdıç olmak (G.T.S: 204).

Zılva: (Bul.) Düğün törenlerinde gelinin kız arkadaşlarından ve kız akrabalarından geline ve gelin ailesine seçilen yardımcılar (G.Y.K.S: 2).

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Bəy Yengesi: (Tür.) Nişan ve düğünlerde, damat adayı ve nişanlısının evi arasında vasıtacılık yapan, düğünden sonra da yeni geline kocası evinde yol gösterecek yardımcı olan ve damat tarafından tayin edilen “yenge”ye verilen ad (A.T.S: 437).

Bezekpulu: (Tür.) Kuzey Azerbaycan’ın bazı bölgelerinde damat tarafından görevlendirilen “yenge”nin giyinip kuşanan gelinin başına taktığı para. Bu para gelini süsleyen kadına veya gelin tarafından belirlenen yengeye verilen ad (A.T.S: 441).

Dərnə (I): 1. Geline kılavuzluk eden yengeye yardımcı olan kadın. 2. Geline kılavuzluk eden kadın. bk.darğa (II), dərge, gəlin dərnəsi (A.T.S: 859).

Döşəkpulu: (Tür.) Damadın, zifaf gecesinde muradına ermesinden sonra gelinin yengeliğini yapan kadın için yatağın üzerine veya altına bırakığı bahşiş. bk.gərdəkpulu (A.T.S: 960).

Elyengəsi: (Tür.) Düğünde geline kılavuzluk yapan tecrübeli kadın (A.T.S: 1032).

Ərusbər: (Far.) Geline kılavuzluk eden en yakın arkadaşı, sağdıc (A.T.S: 1140).

Qallavuz (II): (Tür.) Düğünde gelinle birlikte güvey evine giden ve ona kılavuzluk eden kadın. bk.qılağuz (II), qılavuz (III) (A.T.S: 1936).

Qıfılbənd (III): (Ar.+Far.) Eskiden nikâh töreni yapılırken nikâh duası okunduğu müddette kızın adamlarından birisi elindeki kilidi sürekli olarak açıp kapar ve duanın bitiminde onu kapatırdı. Kapalı bu kilit zifaf gecesine kadar saklanırdı (A.T.S: 2083).

Qız Şaxı: (Tür.+Far.+Tür.) Düğünü olan nişanlı kızın sağdıcı tarafından servi ve köknar ağacına süslenmiş dallı budaklı ağaç (A.T.S: 2120).

Qız Yengəsi: (Tür.) Düğünde geline kılavuzluk eden kadın (A.T.S: 2120).

Oğlan Yengəsi: (Tür.) Erkek ve kız tarafının evleri arasında vasıtacılık yapan, düğün ve nişan törenlerinde kıza kılavuzluk yapmak için güveyi tarafından tayin edilen yenge (A.T.S: 2604).

Yançaq (I): (Tür.) Bölgesinde geline kılavuzluk eden tecrübeli kadına verilen ad (A.T.S: 3553).

Yengə Qonaqlığı: (Tür.) Kuzey Azerbaycan'ın Şeki bölgesinde düğünden bir hafta sonra damat evinin gelin için belirlenen her iki yengeye verdiği ziyafet (A.T.S: 3621).

Yengə Yolu: (Tür.) Kuzey Azerbaycan'ın ilk başkenti ve önemli şehirlerinden biri olan gencede düğünden sonra güveyi tarafının her iki yengeye verdiği armağanın adı. bk.yengə pulu, yengəlik (III) (A.T.S: 3621).

Yengəlik (II): (Tür.) Düğünü olan kız ile birlikte giden ve ona rehberlik eden kadının vazifesi (A.T.S: 3621).

II.3.2.2.2.2.2.4.Düğün Sürecinde Gelinin Yeni Evine Gidişi İçin Yapılan Merasimlerle İlgili Sözler

Gelin, aile evinden kendi yaşayacağı evine götürülürken çeşitli törenler düzenlenir. Bu törenler Türk düğün gelenekleri içinde önemli yer tutmaktadır. Türk devletlerinde bu gelenekler birbirine oldukça benzemektedirler.

Düğün alayı ve kuşak bağlama geleneği Türk devletlerinde yaşatılmaktadır. Türkiye'de bu gelenekler vardır ve hala devam ettirilmektedir. Düğün öncesinde damat, aile büyükleri, sağdıç, arkadaşları ve müzisyenleri araba ile konvoy yaparak kız evine gider. Kız evinde gelin evden çıkarılmadan önce beline kırmızı kuşak bağlanır. Bu kırmızı kuşak bekareti temsil etmektedir. Bu kuşağı kızın erkek kardeşi takar. Kız müzik eşliğinde genelde davul sesiyle beraber evden çıkarılır. Evden çıkarıldıktan sonra hoca çiftin mutluluğu için dua eder.

Azerbaycan'da düğününün ikinci günü öğleye doğru damat evi ve müzisyenler gelini kendi evine getirmek için kız evine giderler. Gelinin evine süslü arabalar gönderilir (Kulıeva 2012: 30). Erkek tarafından gelenler kız tarafına belli etmeden açıkta bulunan bazı eşyaları çalarlar. Gelinin küçük kardeşi, kırmızı bir kuşağı gelinin beline bağlar. Kırmızı kuşak bağlanırken kardeş şu dörtlüğü söyler: Anam bacım giz gelir/ Eli ayağı düz gelir /Yeddi oğul isterem /Bircedene giz gelir der. Gelin için çırağ yakılır. Gelinin babası, bu çırağın etrafında gelini dua ederek üç defa dolandırır. Kız yanında sağdıcıyla birlikte evden çıkarılır (Çelik 1994: 23-24).

Türkmenlerde, Özbeklerde, Kazaklarda ve Kırgızlarda "koltuklama adeti veya koltuk" olarak adlandırılan gelin alma günü, düğünün son günü yapılır. Türkmenlerde gelin almada damadın gelinin sağ koluna girerek onu evden alması önemlidir. Damadın gelinin sol tarafında olmasının uğursuzluk getirdiğine inanılır. Türkmenlerde düğünün son günü, gelinin yakınları tarafından gelinin beline kırmızı kuşak bağlanır (Turhan Tuna 2006: 151).

Gagauzlarda gelini almaya çalgıcılar, damat, mum taşıyanlar, sağdıç, erkekler ve kadınlar yürüyerek gider. Gelini, evden sağdıcı ve iki kadın çıkarır. Buradan nikah töreni için kiliseye gidilir. İlk önce damadın önderliğindeki erkek tarafı gider onu gelinin bulunduğu kız alayı takip eder (Çelik 1994: 26). Gagauzlarda 1950'lere kadar kuşak bağlama adeti vardı fakat zaman içerisinde uygulanması bırakılmıştır **(**Iusıumbelı 2008: 138).

Gelinin yeni evin gidişi için yapılan törenlerle ilgili Türkiye Türkçesinde 10, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 9, Azerbaycan Türkçesinde 66 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Ağırlama: (Tür.) Gelin veya güveyi karşılanırken çalınan kıvrak bir hava (T.S: 42).

Ağıt: (Tür.) Gelinin arkasından niteliklerini anlatan söz veya ezgi (T.S: 44).

Düğün Hamamı: (Tür.+Ar.+Tür.) Düğünden bir gün önce gelin ve yakınlarının hamama giderek eğlenmeleri (T.S: 734).

Gelin Alayı: (Tür.) Gelini damat evine götürmek için gidenlerin hepsi (T.S: 921).

Gelin Almak: Gelini babasının evinden özel bir törenle alıp damadın evine götürmek (T.S: 921).

Gelin Hamamı: (Tür.+Ar.+Tür.) Evlenecek kız için düğünden birkaç gün önce hamamda yapılan tören (T.S: 921).

Gelin Havası: (Tür.) Gelin alayının kızın evinden ayrılıp oğlanın evine gidinceye kadar davul ve zurnanın çaldığı özel ezgi (T.S: 921).

Kemer Bağlama: (Far.+Tür.) Aile büyüğünün, gelinin beline altın veya gümüş kemer bağlaması töreni (T.S: 1384).

Kına Gecesi: (Far.+Tür.) Genellikle düğünden önceki gece kızın evinde gelinin parmaklarına kına yakılırken yapılan eğlence (T.S: 1410).

Kuşak Bağlama: (Tür.) Düğün sırasında baba veya başka bir aile büyüğü tarafından gelinin beline kırmızı kurdele dolama: "Baba belindeki şal kuşağı çözer, gelinin beline bağlar, iki genci el ele verir, bu merasimin adı kuşak bağlamadır." – R.H. Karay (T.S: 1543).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Asmalık: (Tür.) Gelin almağa gidilende düyäniñ iki gapdalından dakılyan ya-da divarıñ yüzüne gerilyän dürli mata böleciklerinden edilyän dört burç bezeğ: Eyvanıñ divarlarınıñ yüzlerine asmalık, düyebaşlıklar gerdiler (A. Govşudov, Köpetdağıñ

Eteğinde). Gapıda duran erkeğiñ hovudınıñ iki yanından yaşıl beğresden halı gerlip, üstünden asmalık asılıpdır (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim) (T.D.S: 63).

Atbaşçı: (Tür.) Gelin edinilende, gızı getirmäğe gidyän atlılar, öñatlı: Yöne oğlu, atbaşçılap, gelnalıcılap alaycak govı bolcak (A. Durdıyev, Saylanan Eserler). Sövüş goynuñ bir näçesin öldirler, Atbaşçı gelceğin şu gün bildirler (B. Kerbabayev, Poemalar) (T.D.S: 67).

Gapı Tutmak: Pul almak maksadı bilen açıkarılyan gızıñ okuran öyüniñ işiğini açman saklamak, şeyle hem gelin salıncak işiği açman saklamak (T.D.S: 419).

Gelin Gaytarmak: Alnan gelni atası öylerine gaytarmak (T.D.S: 455).

Gelnalıcı: (Tür.) Dabaralı yağdayda gelin getirmäğe gidyän ve alıp gelyän damlar (ayallar): Her halda, ondan- mundan cemlenip, on bäş möçberi atbaşçı, sonça-da gelnalıcı topladı. Suvsan goşun suvlı kerveni gelnalıcı aylı garşıladı. Ertir gelnalıcı, atbaşçı gideliñ !- diyip bütin oba habar berlipdi (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim). Yöne oğlım, gelnalıcap alaysak govı bolcak. Gelnalıcılar gelip, toy gızğanda, mrekän önüñe çıkdı bir kişi (A. Kekilov, Saylanan Eserler) (T.D.S: 456).

Kecebe: (Tür.) Gelin alnanda, gelin düyä mündürip alıp gaytmak üçin, yörite ağaçdan yasalyan üsti dört tarapa yapğıt encam: Gatı kän günler yöräp, bir çölüstanlığa yetenlerinde, gözüne bir kecebe göründi («Göroğlı » Eposı) (T.D.S: 690).

Öleñ II: (Tür.) Gelin evden çıkartılıp getirilirken söylenen dört dizelik bir şiir (Tü.T.S: 502).

Öñatlı: (Tür.) Gelin almaya giderken ve dönerken önde bulunan atlı (Tü.T.S: 505).

Palas Hakı: (Tür.+Ar.) Gelin almaya gidenlerin, kızın yanında oturanları döşekten düşürmek için verdikleri para (Tü.T.S: 516).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ayinədar (II): (Far.) Gelin süslenirken ve yeni evine götürülürken “baht aynası”nı onun önde tutarak yürüyen kimse. Genel olarak aynayı tutan veya taşıyan şahıs gelinin solduşu veya “yenge”si bazen de iki küçük erkek çocuk olur. bk.aynaçı (III) (A.T.S: 287).

Aynatutan: (Tür.) Gelinin, düğün alayıyla koca evinde giderken onun önünde ayna götüren kimse (A.T.S: 289).

Arvad Toyu: (Ar.+Tür.) Abşeron bölgesinde düğünü yapılacak nişanlı kızın baba evinde ve asıl düğünden önce yalnızca kadınların, kızların katılımı ile yapılan, önceleri üç, şimdilerde ise bir gün süren düğün töreni. bk. adax toyu, gəlin toyu, qızaldı toyu (A.T.S: 223).

Arzu Noğulu: (Far.+Ar.+Tür.) Azebaycan'da gelin yeni evine getirildiğinde gelenek olarak bereket ve uğur getirmesi dileği yüksekçe bir yerden başına serpilen türlü şekerler, meyve, para vb. Genç kızlar bu şekerden kapıp yediklerinde bahtlarının açılacağına ve kısa zamanda evleneceklerine, diğerleri ise bu şekerin kendilerine sağlık ve afiyet gtireceklerine inanır. bk. guşayaşdıq, heşkivaş, həşkivaş (A.T.S: 224).

Atlandırma: (Tür.) Köy düğünlerinde gelini yeni evine götürmek için ata bindirilirken ve atlılar ata binerken zurna ile çalınan bir hava (A.T.S: 255).

Ayinədar (II): (Far.) Gelin süslenirken ve yeni evine götürülürken "baht aynası"nı onun önde tutarak yürüyen kimse. Genel olarak aynayı tutan veya taşıyan şahıs gelinin solduşu veya "yenge"si bazen de iki küçük erkek çocuk olur. bk.aynaçı (III) (A.T.S: 287).

Aynatutan: (Tür.) Gelinin, düğün alayıyla koca evinde giderken onun önünde ayna götüren kimse (A.T.S: 289).

Bacıbacı: (Tür.) Kına gecesi günü ifa edilen halk dansı. bk.bacıbacıcan, badambacı (II), canbacı, cicibacı (A.T.S: 308).

Başbəzəyi: (Tür.) Gelin göçürüldüğü gün damadın yengesinin kızın yengesine verdiği veya bazen de gelinin başına taktığı para ya da çeşitli yemişlerle süslenmiş honçanın adı (A.T.S: 368).

Belbağı (II): (Tür.) Gelinin beli bağlanırken damat tarafının gelinin beline bağladığı aile bağı. Eski devirlerde bu bağ, üzerinde bir boyun simgesi olan mühür veya damganın hakedildiği altın veya gümüş kemer olmuştur (A.T.S: 390).

Belbağlama: (Tür.) Geline evden çıkarken, babası, ağabeyi veya bir yakını tarafından adet gereği bekaretin ve temizliğin temsili olarak kırmızı renkli bir kemerin özel törenle beline bağlaması adeti (A.T.S: 390).

Bəxt Aynası: (Far.+Tür.) Nişan veya gelin götürülürken etrafı kırmızı kurdeleler ile süslenen ayna. Gelinin önünde götürülen lamba ile birlikte gelinin ya önünde veya sol tarafında damadın yengesi veya kızın solducu tarafından götürülür. bk. bəxt güzgüsü, gəlinlik güzgüsü, nişan güzgüsü, tale güzgüsü (A.T.S: 415).

Bəxt Köynəyi: (Far.+Tür.) Kız evinde yapılan düğün töreninin üçüncü günü veya gelinin göçürüleceği gün ona giyindirilen özel iç gömleği…. (A.T.S: 415).

Bəxtaçdı: (Far.+Tür.) Kız evinde yapılan düğünün üçüncü gelin yeni evine yolcu edilirken kız evinde yapılan tören (A.T.S: 415).

Cıdırçılar: (Tür.) Gelinin baba evinden yeni evine giderken ona eşlik eden atlılar grubu veya arabalardan oluşan kafile. bk.atlılar, dünürçülər, düyün alayı, düyün karvanı, düyün köçü, gəlin alayı, gəlin karvanı, gəlin köçü, gəlin qatarı, karvanşadi, özünəbəylər, toy karvanı, toy qafiləsi, toy qatarı (A.T.S: 606).

Cilovdar: (Tür.+Far.) Gelini taşıyan atı yedekleyip götüren kimse (A.T.S: 622).

Çarşabyolu: (Far.+Tür.) Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde gelin götürülüren ata, arabaya vb.binerken veya onlardan inerken geçeceği yolun iki tarafında adeta perde gibi çarşaf ve "kələğayı" denen büyük başörtüleri ile oluşturulan dehlize verilen ad (A.T.S: 665).

Çıpıtma: (Tür.) Kız evinde yapılan düğünün üçüncü günü, yani gelin götürüldüğü gün eski bir geleneğe göre güveyi evinden gelini almaya gelenlerin, özellikle de güveyi yengesinin kız evinden bir şeyleri gizlice alarak götürme âdeti. bk.çıpıtma*, xəkrizdəmə, xəspuşluq, xırsızlıq, sirqət (II), şeyoğurladı, şeyoğurluğu (A.T.S: 704).

Çıraq Xeleti: (Far.+Ar.+Tür.) Düğün günü gelinin çeyizi veya gelin götürülürken onun önünde lamba, şamdan vb. taşıyan şahsa (bu şahıs genelde geline yengelik yapan veya sağdıcı olur) damadın evinin hazırladığı özel hediye (A.T.S: 705).

Dilyallısı: (Tür.) Kız evinde yapılan düğünün ikinci günü, kına yakma töreninde 8-10 kız tarafından el ele tutulup sözleri de söylenerek icra edilen bir halk dansının adı. Bazen bu dansa erkekler de katılır ve genelde Nahçıvan bölgesinde ifa edilir. bk.gülümey (A.T.S: 902).

Doqqazkəsdi: (Tür.) Gelin götürülürken mahallenin gençlerinin aniden düğün alayının önünü keserek bahşiş alma geleneği (A.T.S: 932).

Doqqazkəsmə: (Tür.) Gelin evden çıkarılıp damat evine götürülürken bahçe kapısını tutarak bahşiş alma adeti (A.T.S: 932).

Elqonaqlığı: (Tür.) Yakında düğünü olacak nişanlı kızın onuruna komşuları tarafından verilen bir dizi davete verilen ad. Bu davette, daveti yapan komşu geline gücü

nispetinde hediye verir. bk.qız qonaqlığı (I), qonaqlıq, gəzməyi, sıra qonaqlığı (A.T.S: 1032).

Gəlin Hamamı: (Tür.+Ar.+Tür.) Yeni evine göçürülecek gelin, kına gecesinde bulunan arkadaşları ve konukları ile brlikte sabah erkenden özel bir törenle hamama gitmeleri geleneği... (A.T.S: 1263).

Gəlinalan: (Tür.) Kuzey Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde gelini götürmeğe giden grupla birlikte giden ve elinde gençlerin evlilik belgesi olan güveyinin dayısı, amcası veya ağabeyine verilen ad (A.T.S:1265).

Gəlin Pişvazı: (Tür.+Far.+Tür.) Gelin yeni evine getirildiği zaman damadın baba ve annesi tarafından eşiğin girişinde karşılanması töreni… (A.T.S: 1267).

Gəlin Tərifi: (Tür.+Ar.+Tür.) Kız evinde yapılan düğünün ikinci günü, kına yakma esnasında ve gelin götürülürken hanende tarafından ifa edilen gelini öven art arda gelen ezgiler (A.T.S: 1267).

Gəlin Toyu: (Tür.) Eskiden gelin adayının evinde ve genelde kız tarafının katılımı ile yapılan ve üç gün, şimdilerde ise bir gün süren düğüne verilen ad. bk.adax toyu, arvad toyu, qızaldı toyu (A.T.S:1265)

Gəlin Xınası: (Tür.+Ar.+Tür.) Gelin adayı evinde yapılan ve "qız toyu" adlanan düğünün ikinci günü nişanlısının evinden kendisi için getirilen kına… bk. qardaş xınası, toyluq xına (A.T.S: 1264).

Gəlinapardı Toyu: (Tür.) Gelin adayı kızın evinde yapılan üç günlük düğünün sonuncu günü bk.gəlinatlanan toy, gəlinçıxarma toyu, gəlinköçən toy, gəlinköçürdü toyu, qız köçürən toy, qız köçü, gəlinaparan toy, gəlinatlanan toy, gəlinçıxarma toyu, gəlingetdi (A.T.S:1265).

Gəlin Şərbəti: (Tür.+Ar.+Tür.) Üç gün süren ve kız evinde yapılan düğünün üçüncü günü hem kız evinde hem de damadın evinde hazırlanan ve genelde ergen kızlara ve gençlere paylanan su, gülsuyu ve şekerle yapılan şerbet (A.T.S:1265).

Gəlin Şirnisi: (Tür.+Far.+Tür.) Gelinin baba evinde çok kısa zamanda hazırlanan ve gelin giderken onunla birlikte yollanan süslenmiş tatlı honçası (A.T.S:1265).

Gəlinağlatma: (Tür.) Kına gecesi gelin adayına kına yakarken arkadaşlarının gamlı ve kederli ezgiler söyleyerek onu ağlatması (A.T.S:1265).

Gəlingətirmə (I): (Tür.) Düğün töreninde ifa edilen coşkun ve oynak bir halk dansı. Bu oyun gelin henüz evden çıkarılırken bahçede yaşlı bir kadın tarafından ifa edilir. Bu dansa daha sonra iki-üç genç kız da katılır ve sonunda ise gelin oynar (A.T.S: 1266).

Gəlinin Cülusu: (Tür.+Ar.+Tür.) Gelin yeni evine götürülmeden önce baba evinde yapılan çok özel bir törenin adı… (A.T.S: 1267).

Gərdəkqaçırma: (Far.+Tür.) Kuzey Azerbaycan'ın bazı köylerinde düğün alayının gelini getirmesi esnasında at üstünde oynanan bir oyunun adı… (A.T.S: 1275).

Gülşaftalı: Gelin evden çıkarılmadan önce yapılan bel bağlama töreninde, güveyinin küçük kardeşinin gelinin beline bağladığı kuşağa verilen ad. bk. gülşəftəli (A.T.S: 1345).

Gülşəftəli: Gelin evden çıkarılmadan önce yapılan bel bağlama töreninde, güveyinin küçük kardeşinin gelinin beline bağladığı kuşağa verilen ad. bk. gülşaftalı (A.T.S: 1345).

Xeyirlik (II): (Ar.+Tür.) Gelin evden çıkarken annesinin özel olarak pişirdiği ve kızının koca evinde daimî kalması, yani boşanıp bir daha baba evine dönmemesi için altından geçirerek ona verdiği ekmek (A.T.S: 1496).

Xeyirlik (III): (Ar.+Tür.) Eskiden üç gün devam eden ve kız evinde yapılan düğünün üçüncü günü damat evinde yapılan düğünün ikinci gününe isabet ederdi. Bugün gelin törenle götürülürken damat tarafının adamları gelinin babasının evinden gizlice bir şeyi çalma girişimde bulunurdu (genelde tavuk, hindi vb.). Gelinin babası veya annesi gelinin koltuğuna bir ekmek sıkıştırdığında adet icabı artık hırsızlık yapılmazdı. Gelinin koltuğuna ekmeğin sıkıştırılmasına verilen ad (A.T.S: 1549).

Xına Nəğmələri: (Ar.+Ar.+Tür.) Kına töreninde gelin adayının başına toplanan kız ve erkek tarafının kızlarının söyledikleri kederli, gamlı ezgiler (A.T.S: 1516).

Xınalıq Toyu: (Ar.+Tür.+Tür.) Kız evinde yapılan düğünün üçüncü günü kocasının evine götürülerek nişanlı kızın bir gün öncesinde ellerine kına yakılmış konuklarla birlikte hamama gitmesi ve orada yapılan törenin adı (A.T.S: 1517).

Xınayaxdı Toyu (I): (Ar.+Tür.+Tür.) Eskiden kız evinde yapılan düğünün ikinci günündeki törene verilen ad…(A.T.S:1517)

Xonça Toyu: (Tür.) Kuzey Azerbaycan'ın Masallı ve Lenkeran bölgelerinde gelinin götürüldüğü gün mahalle kadın ve kızların başlarında süslü tepsilerle (honça) damat evine gitmesi töreni (A.T.S: 1535).

Kəmərtaxdı: (Far.+Tür.) Gelini bezerken veya gelinin cülusu töreninde kızın beline bekârlığı terk ettiğini bildiren kemerin takılması töreni (A.T.S: 1764).

Kiçik Məsləhət: (Tür.+Ar.) Azerbaycan'ın Şeki bölgesinde düğünden üç veya dört gün önce akşamüzeri gelenek icabı hem kız hem de erkek tarafının evinde yapılan toplantının adı. Bu toplantıda düğünde kimlerin hangi işleri yapacağı belirlenir (A.T.S:1789).

Kütüm (II): Kuzey Azerbaycan'ın Şeki ve Zakatala bölgelerindeki eski bir geleneğe göre güveyi evinde çalınan düğünün ikinci günü yeni evine törenle getirilen gelinin odasına girdiği zaman ona verilen su ile dolu testiyi üç defa kaldırılarak yere koyması âdeti (A.T.S: 1903).

Qazağyana: Abşeron bölgesinde yapılan düğünlerde gelin götürülürken yolunu keserek bahşiş alma geleneğine verilen ad (A.T.S: 2033).

Qurşaqbağlama: (Tür.) Gelin bezenirken geline, "bəydurma" töreni esnasında da güveyiye kuşak bağlama geleneği. bk.qurşaq vurma, qurşanma (II) (A.T.S: 2208).

Pərvazə: Bir vakitler düğün törenlerinde ifa edilen merasimlerin tamamında gelin olacak kızın önünde tutulan veya götürülen meşale, laba şamdan vb. (A.T.S: 2732).

Riza Süfrəsi: (Ar.+Ar.+Tür.) Kız için söz kesiminde, ayrıca "üzükşal toyu" esnasında elçiler için çay veya şerbetle birlikte sunulan tatlılardan ibaret ziyafete verilen ad (A.T.S: 2838).

Sərxəyir: (Far.+Ar.) Nişan töreni için özel olarak davet edilen ve nişan törenini yürüten kadın (A.T.S: 2951).

Şalüzük Toyu: (Far.+Ar.+Tür.) Kuzey Azerbaycan'ın Masallı ve Lenkeran bölgelerinde söz kesiminden bir müddet sonra kız tarafının evinde kızların ve gelinlerin katılımı ile yapılan asıl nişan töreninden önce yapılan ve "kiçik nişan" ya da"üzükşal toyu" denen törene verilen ad (A.T.S: 3113).

Şamartı: Gürcistan hâkimiyetindeki Borçalı bölgesinde yaşayan Azerbaycan Türkleri arasında, Kuzey Azerbaycan'ın Kazak ve Tovuz bölgelerinde, gelinin getirilmesinden bir gün öncesi akşamında, yani güveyi evinde yapılan düğünün ilk günü akşamında güveyinin sağdıcı veya yengesi tarafından güveyi ve arkadaşları için verdiği ziyafet (A.T.S: 3114).

Şanta: Kuzey Azerbaycan'ın Şeki, Zakatala bölgesinde eskiden kızların kına gecesi töreninde içine karanfil ve güzel kokan şeyler koyarak üzerlerine astıkları küçük torbacık (A.T.S: 3117).

Şilə (III): Kız evinde yapılan düğün (A.T.S: 3152).

Şərbətiçmə: (Ar.+Tür.) 1. Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde söz kesimi törenine verilen ad. 2. Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde nişan törnine verilen ad. bk. şərbətiçildi, şirniiçildi, şirniiçilmə , şirniiçilmə, şirnilikiçmə (I) (A.T.S: 3610).

Şirinxonça: (Ar.+Tür.) Kuzey Azerbaycan'ın Basarçeker bölgesindeki âdete göre söz kesiminden bir müddet sonra kıza nişan takmak gayesiyle her iki tarafın kadınlarının katılımı ile yapılan küçük nişan törenine verilen ad (A.T.S: 3158).

Toy Oxşaması: (Tür.) Düğünü olacak nişanlı kızın evinde kına gecesi ve gelin götürüldüğü gün kızı kocaya varan annyi teskin etmek için söylenen halk ezgileri (A.T.S: 3349).

Toy Xınası: (Tür.+Ar.+Tür.) Kına gecesi için güveyi evinden kız evine götürülen gelin kınasının bir başka adı (A.T.S: 3348).

Toy Xonçası: (Tür.) Gelin getirileceği günün arifesinde güveyi evinde hazırlanarak içine gelin gelin adayı için çeşitli armağanlar, ziynet eşyaları, yemişler vb. konarak genelde al kırmızı işlemeli başörtüleri ile süslendikten sonra gelin adayının babası evine götürülen honçalara verilen ad (A.T.S: 3348).

Toy Yuxası: (Tür.) Azerbaycan köylerinde düğüne üç dört gün kala hem erkek, hem de kız evinde "yuxaüstü" töreninde genç ve yaşlı kadınların saçta veya tandırda pişirdiği yufka ekmeklere verilen ad (A.T.S: 3349).

Uğur Suyu: (Tür.) 1. Eskide geleneklere göre kız evinde yapılan düğünün üçüncü günü, yani gelinin götürüldüğü gün baba evinde doldurularak gelinin yeni evine testi ile götürüldüğü su. 2. Gelin göçürüldüğü zaman kızın annesinin onun ardınca serptiği su (A.T.S: 3403).

Unlama: (Tür.) Gelin baba evinden çıkarılmadan önce onun belini bağlayan şahsın üzerini unlayarak beyazlaştırılması geleneği (A.T.S: 3408).

Urbaaçma: (İt.+Tür.) Eskiden gelin götürüldüğü gün onun elbiselerinin konu komşuya gösterilmesi töreni (A.T.S: 3410).

Yegəl: (Tür.) Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde kına gecesine verilen ad (A.T.S: 3610).

II.3.2.2.2.2.2.5. Düğün Sonrası Gerçekleştirilen Kadını İlgilendiren Adetlerle İlgili Sözler

Bu başlık altında düğün sonrasında gerçekleşen gelini ilgilendiren adetlere yer verilmiştir. Gelin kız, düğünden sonra eşiyle birlikte kendi ailesini ve eşinin ailesini ziyaret eder, aynı zamanda kızının gelin gittiği yerdeki durumunu merak eden aile de kızını ziyarete gitmektedir. Ayrıca düğün sonrası geline verilen hediyeler de bu başlık altına alınmıştır. Bu başlıkla ilgili Türkiye Türkçesinde 0, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 12 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

- **Gagauz Türkçesi**

Svatuluk: Gelinin babasının evinde genç evlilerin düğününden bir hafta sonra verilen dünürlük ziyafeti (G.T.S: 230).

- **Türkmen Türkçesi**

Çuvalgız: Babasının evine ilk defa gelen yeni gelin (Tü.T.S: 127).

Gaytarma: (Tür.) Durmuşa çıkarılandan soñ, atası öylerine gaytarılan gelin, çuvalğız: Ayna–da gaytarma bolsa, gelnalıcı giderdi (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim). Soñ hakıt dul etine–de mündüm, akımından alkım turup, edil gaytarma yalı boldum (A. Durdıyev, Saylanan Eserler) (T.D.S: 447).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Adağagetmə: (Tür.) Eskiden düğünden 7-10 gün sonra gelinin baba ve annesinin diğer akrabaları, yakınları ile onu görmeğe gitmesi ile ilgili olarak verilen davetin adı. bk. bəyügörgüdüsü, bəyügörmə, , bəyükegörmə, boygörmə (II), böyükgörmə, duvax (III), duvaq (I) 4, gəlingördü, xoşgəldin (II), qızyığdı (II) (A.T.S: 41).

Atamalı (II): (Tür.) Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde düğünden yirmi veya yirmibeş gün sonra "ayaqaçdı" denen ve gelin olan kızın babasının evini ziyaret etmesi ile ilgili olarak yapılan ağırlamada babasının kızına bağışlandığı manda veya yeni doğurmuş inek, halı, kilim (A.T.S: 248).

Ayaqaçdı: (Tür.) "Üzə çıxdı" düğününden bir hafta veya "gəlingətirdi" düğününden 20-25 gün sonra, geleneğe göre ise gelinin ilk çocuğunu doğurmasından ve kırkı çıkmasından sonra gelin ve güveyin bazen de ayrı ayrı olarak gelinin babası tarafından konuk edilmesi töreni bk. ayaqaçma (A.T.S: 278).

Boygörmə (I): (Tür.) Nahçıvan bölgesinde düğünden sonra genç kadın ve kızların yeni gelinle görüşüp tanışma töreninin adı. gəlingördü (III), xoşgəldin (III) (A.T.S: 509).

Boygörmə (III): (Tür.) Yeni geline düğünden sonra verilen, götürülen hediye. bk.boygörməsi, boygöründəyi (II) (A.T.S: 509).

Duvaqaşı: (Tür.) Azerbaycan'ın bazı yerlerindeki geleneğe göre düğünün ertesi günü hısım akrabanın toplanarak birlikte pişirdiği ve yeni geline götürdüğü pilavın adı (A.T.S: 979).

Duvaqqapdı: (Tür.) Eski dönemlerde gelin ve damadın düğünden sonra üç gün aktöreye (âdâb) göre hayâ duygusuyla üç gün evde bekledikten sonra, şimdilerde ise düğünün ertesi günü damat ve gelinin yakın akrabaları, eşi ve dostları ile görüşmesi dolayısıyla yapılan tören… (A.T.S: 979).

Əlöpmək: (Tür.) Düğünden üç gün sonra güveyi evinde verilen ziyafet ve bu ziyafette gelin ve damadın büyüklerin elini öpmeleri töreni. bk. əlbasdı (I), əlöpməyi*, əlverdi 3, gizlingecə. (A.T.S:1113)

Gəlingörməsi (I): (Tür.) Düğünden sonra damadın akrabalarının evlerine gelerek gelini görüp hediyeler vermesi adeti (A.T.S: 1266).

Gəlinin Qırxı: (Tür.) Gelini düğünden sonra kötü güçlerden korumak için geçecek kırk günlük zaman dilimi… (A.T.S: 1267).

Xor (IV): Kız gelin olduktan sonra ailesinin üç veya dört ay sonra ona götürdüğü hediye (A.T.S: 1535).

Xoşgəldin (IV): (Far.+Tür.) Azerbaycanın bazı bölgelerinde düğünü olan kızın gelin olup kızlığa veda etmesinin ertesi gün hem gelin hem de damat tarafının genç kadın ve kızlarının bir araya gelerek yaptığı törene verilen ad (A.T.S:1542).

Səcdə (II): (Ar.) Eskiden Kuzey Azerbaycan'ın bazı bölgelrinde âdeti gereği yeni gelinin "üzəçıxdı toyu"nun sabah vaktinden önce kaynatasının önünde diz çöküp oturarak elini öperek alnına götürmesi, sonra aynı şeyi kaynanası ve büyük kayınbıraderi için icra etmesine verilen ad (A.T.S:2926).

II.3.2.2.3.Genel Evlenme Biçimlerinin Dışında Gerçekleşen Evliliklerle İlgili Sözler

II.3.2.2.3.1.Kadının Değiştirilmesi Yoluyla Yapılan Evliliklerle İlgili Sözler

Kadının değiştirilmesini konu alan evliliklerle ilgili Türkiye Türkçesinde 1, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 1 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Berdel: (Tür.) Ailenin kız ve erkek çocuğunun diğer ailenin kız ve erkek çocuğuyla karşılıklı olarak aynı zamanda evlendirilmesi (T.S: 311).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Garşa: (Tür.) Köne adat boyunça gelinlik gız alıp, yerine gız bermeklik däbi: Garşa guda bolanı üçin, bu iki arada uzın salğıt-galıñ diyilyän zat yok (A. Govşudov, Saylanan Eserler). Şeker yatişse, şanı çıkarıp, ya garma edip, öyüne gelin getirmekçidi (B. Kerbabayev, Ayğırlı Ädim) (T.D.S: 435).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Bədəl (III): (Ar.) Kocaya verilen kızın başlığının karşılığı olarak karşı taraftan kız alma adeti (A.T.S: 404).

II.3.2.2.3.2.Genel Uygulamanın Dışında Oluşan Evliliklerle İlgili Sözler

Genel uygulanan evliliklerin haricinde oluşan evlilik çeşitleri mevcuttur. Bunlar; kız kaçırma, muta, hülledir ve çok eşliliktir.

Mut'a nikahı ve hülle dini kaynaklı evlenme şekilleridir. Hülle nikahı kocasından üç defa boşanan kadının tekrar eski kocasıyla nikah yapabilmesi için yabancı bir erkekle nikahlanıp bir günlüğüne evli kalmasıdır. Mut'a nikahı ise dinen evlenmesinde sorun olmayan bir erkekle bir kadının, erkeğin kadına vereceği bir bedel karşılığında belirli bir süre karı-koca hayatı yaşamalarıdır. Mut'a nikahı İslâm'ın yasakladığı bir evlilik türü olarak kabul edilmiştir. Ca'feriyye mezhebinde ise normal karşılanmaktadır (https://islamansiklopedisi.org.tr/muta).

Kız kaçırma da normal evliliğin dışında bir uygulamadır. Evlenme Eski Türklerde, kız kaçırma ve yağma yoluyla olmuştur. Kız kaçırma yoluyla evlenme Yakutlarda ve Altay Türklerinde son zamanlara kadar normal sayılmıştır (Tezcan M. 2000: 20). Türkiye, Gagauz ve Azerbaycan'da kız kaçırma adetleri şöyledir;

Türkiye'de kız kaçırma adeti çeşitli şekillerde olur. Seven erkek, kızı zorla kaçırır. Kaçırma denilince ilk akla gelen budur. Kaçışma adeti ise birbirini seven kız ve erkeğin anlaşarak kaçmasıdır. Bu durumda düğün yapılmaz. Evliliğe razı olup maddi durumu olmayan aileler bunu kendi lehlerine kullanmışlardır. Kız, sevdiği erkeğe ailesi tarafından verilmediğinde kızın sevdiği erkeğin evine gidip oturması adetine oturaklama denir. Kızın ailesinin yoksul oluşu bunda rol oynayabilir. Bir nevi kızın kendi kendini kaçırmasıdır. Erkek tarafı düşman kazanmamak için oğlan evine kendi isteğiyle gelip oturan kızı kabul eder. Kütahya, Sivas, Kastamonu gibi illerimizde bu adete rastlanmaktadır. Hakkari gibi illerimizde görülen dezmal kaçırması adeti de vardır. Bu adete göre erkek kızın başörtüsünü çalar. Bu toplum tarafından iğfal olarak kabul edilir. Kızın ailesi ile erkeğin ailesi anlaşmak zorunda kalır (Tezcan M. 2003).

Gagauzlardaki kız kaçırma adetleri Türkiye'deki aderlerle benzemektedir. Gagauzlarda da kız kaçırma adeti farklı şekillerde gerçekleşmektedir. Kaçırmanın bir çeşidi gelini kapmaktır. Kızın evlenmeyi istemediği fakat erkeğin isteği durumlarda gerçekleşir. Kızı, erkek ve erkeğin arkadaşları zorla ata bindirip erkeğin akrabalarından birinin evine götürürdü. Gece olmadan bulunurlarsa kız kendi evine geri dönerdi. Bulunamamışsa kız zorla evlendirilirdi. Kızın ailesi damatlarını affedene kadar aileler arası

düşmanlık sürmekteydi. Yazılı kaynaklara göre, 19. yüzyılda bu türden kız kaçırmalar çok nadir görülmektedir (Kuroglo 1980: 4'den aktaran Moşkov 2004: 127'den aktaran Iusıumbelı 2008: 89). Günümüzde ise, kızı zorla kaçırmalar hiç uygulanmamaktadır. Kız ile erkeğin birbirini sevdiği ama ailelerin rızasının olmadığı durumlarda gerçekleşen kız kaçırmalar vardır. Bu tür kaçırmalara gelini kavramak denmektedir. Bu tür kaçırmalarda kızın ailesi kızı affedene kadar çeyiz göndermez, düğün yapmazdı. Kızlarını affetmeyi kabul ettiklerinde, kızın ailesi bir kadın aracılığıyla kızı için birkaç kıyafet gönderirdi. Kadın aracı ailesinin kızı affettiğini söyler, eve gelmesi için gün verirdi. Belirlenen günde kız, damat ve damadın ailesi kız evine giderlerdi. Kız, babasının önünde diz çöküp onu affetmesini beklerdi. Affedildikten sonra düğün planlanırdı. Kız damat evinde kalırdı, düğüne iki hafta kala kendi ailesinin evine dönerdi (Kuroglo 1980: 43'den aktaran Iusıumbelı 2008: 90). 19. yüzyıldan itibaren kız kaçırmalar "sahte kaçırmalar" olarak yapılmaktadır. Bunda ekonomik sebepler etkili olmaktadır. Kaçan kıza çeyizin az verilmesi ve daha masrafsız bir düğün yapılması ebeveynleri buna yöneltmiştir. (Moşkov 2004: 128'den aktaran Iusıumbelı 2008: 90). Günümüzde çok nadir olmakla birlikte, sahte gelin kaçırma olayları hala devam etmektedir. Kaçkın evlenme şekli kızın kendi sevdiğine kaçmasıyla gerçekleşir. 19. yüzyılda nadiren uygulanmıştır, günümüzde hiç uygulanmamaktadır. Erkek tarafının kızı istemeyip kendi ailesine gönderme olayları da yaşanmıştır. Erkek tarafının kızı kabul ettiğinde küçük bir düğünün yapılır. Bu düğüne kız tarafından kimse katılmazdı (Kuroglo 1980: 43'den aktaran Iusıumbelı 2008: 90).

Azerbaycan Türkçesinde kız kaçırmak için kız oğurlamak ifadesi de kullanılmaktadır. Hayatı at üzerinde geçen "terekeme" Azerbaycan Türkleri başka diyarlardan kızlara aşık olurlar. Ailelerin onayını alamadıklarında sevdiklerini "vurma – çalmaeyleyib" kaçarlar. Kız kaçırma sonrasında köyün ileri gelenleri aracılığıyla kız ve erkek ortaya çıkarılır. Kızla erkeğin düğünü yapılırdı (Albalıyev 2011: 65-66).

Türklerde bazı yörelerde kadının eşi öldüğü zaman kadınla ölen eşin kardeşi evlendirilmektedir. Türkiye ve Türkmenistan'ın bazı yörelerinde bu durum görülmektedir.

Bunların haricinde çok eşlilik de genel uygulamanın dışında oluşan bir evlilik çeşididir. Çok eşlilik Türklerde çok yaygın değildir. Yasal olarak yasak olmasına rağmen toplumun bazı kesimlerinde yaşanan bir durumdur.

Genel uygulamanın dışında oluşan evliliklerle ilgili Türkiye Türkçesinde 13, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 8, Azerbaycan Türkçesinde 21 söz tespit edilmiştir.

Türkmen Türkçesindeki poliğamiya sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde poliqamiya olarak bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Çok Eşli: (Tür.) Aynı zamanda birçok kadınla evli olan (erkek) veya birçok erkekle evli olan (kadın), poligam (T.S: 560).

Çok Eşlilik: (Tür.) Karı veya kocadan herhangi birinin birden çok sayıda olmasının toplumsal olarak onaylandığı evlilik biçimi, poligami (T.S: 560).

Çok Karılı: (Tür.) Birden çok karısı olan (T.S: 560).

Çok Karılılık: (Tür.) Bir erkeğin yasalara uygun olarak aynı zamanda iki veya daha çok sayıda kadınla evli olabildiği evlilik biçimi, polijini (T.S: 560).

Çok Kocalılık: (Tür.) Bir kadının yasalara uygun olarak aynı zamanda iki veya daha çok sayıda erkekle evli olabildiği evlilik biçimi, poliandri (T.S: 560).

Hülle Yapmak: Hülleyi gerçekleştirmek (T.S: 1120).

Hülle: (Ar.) Medeni Kanun'un kabulünden önce, kocasından üç kez boşanan kadının, yine eski kocasıyla evlenebilmesi için yabancı bir erkeğe bir günlüğüne nikâh edilmesi (T.S: 1120).

Hülleci: (Ar.+Tür.) Hülle yoluyla evlenme işini gerçekleştiren kimse (T.S: 1120).

Hüllecilik: (Ar.+Tür.) Hülleci olma durumu (T.S: 1120).

Kaçmak: Kız veya kadın yasalara ve aile isteklerine karşı gelerek evlenmek için evinden ayrılmak (T.S: 1256).

Muta (II): (Ar.) Muta nikâhı (T.S: 1714).

Muta Nikâhı: (Ar.+Ar.+Tür.) Bazı yerlerde kadına verilen para karşılığında yapılan geçici nikâh, muta (T.S: 1715).

Üstüne Kuma Gelmek: Kocası, başka bir kadın almak: "Üstüne kuma gelmesi şart değil insanın bu acıyı tatması için." – A. Kulin (T.S: 2452).

- **Gagauz Türkçesi**

Kavramaa: (Tür.) Kız kaçırmak (G.T.S: 139).

- **Türkmen Türkçesi**

Dakdırmak: (Tür.) Äri ölen ayalı äriniñ doğanına äre berdirmek, çatdırmak: Ol gelin özüni yüvürcisine dakdırmaz (T.D.S: 240).

Dakılmak: (Tür.) Äre berilmek, iltelmek (dul galan ayalıñ öz äriniñ doğanlarınıñ birine berilmeği hakında): Köne adatıñ dakılmak azarını eğni bilen çeken şahır ol adatı näletlepdir («Edebiyat») (T.D.S: 240).

Dakmak: (Tür.) Äri ölen ayalı äriniñ doğanına äre bermek, çatmak: Ulı ağası ölse, onuñ ayalını kiçasine dakardılar (B. Seytäkov, Gız Salğıdı) (T.D.S: 240).

İltelmek: (Tür.) Adamsı aradan çıkıp, dul galan gelni adamsınıñ doğanına, doğanoğlanına äre berilmek: Camat yüvürcesine ilteldi. iltemek (T.D.S: 653).

İltemek: (Tür.) Adamsı aradan çıkıp, dul galan gelni adamsınıñ doğanına, doğanoğlanına äre bermek: Ol gelni gayın ağasına iltediler (T.D.S: 653).

İltenmek: (Tür.) Adamsı aradan çıkıp, dul galan gelin adamsınıñ doğanına, doğanoğlanına äre berilmek (T.D.S: 654).

İltetmek: (Tür.) Adamsı aradan çıkıp dul galan gelin (T.D.S: 654).

Poliğamiya: (Fr.) Geçmişiñ galındısı hökmünde käbir taypalarda bolan köp ayallılık ya da köp ärlilik (T.D.S: 973).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Aşığını Oğurlamaq: Kız kaçırmak, sevdiğini alıp kaçmak (A.T.S: 240).

Çoxarvadlı: (Tür.+Ar.+Tür.) Birden fazlakadınla evlenen, birden fazla eşi olan (A.T.S: 725).

Çoxarvadlılık: (Tür.+Ar.+Tür.) 1. Poligami evlilik sistemi. 2. Bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi, poligamı (A.T.S: 375).

Çoxərli: (Tür.) Birden fazla kocası olan (kadın) (bazı Afrika kabilelerinde görülür), poligam (kadın) (A.T.S: 727).

Çoxərlilik: (Tür.) Bir kadının yasalara uygun olarak aynı zamanda iki veya daha çok sayıda erkekle evli olabldiiği evlilik biçimi, poliandri (A.T.S: 727).

Çoxevlilk: (Tür.) Birden fazla eşlilik (A.T.S: 727).

Əldən Ələ Dəymək: (kız) Kaçırılmak (A.T.S: 1095).

İkiarvadlı: (Tür.+Ar.+Tür.) 1. İki karısı olan. 2. İki kadınlı (A.T.S: 1579).

İkiarvadlılıq: (Tür.+Ar.+Tür.) İki karısı, eşi olma durumu (A.T.S: 1579).

İkiərli: (Tür.) İki kocası olan (kadın), poligam (A.T.S: 1582).

İkiərlilik: (Tür.) İki kocası olma durumu (A.T.S: 1582).

İkievli (I): (Tür.) İki eşi olan, iki ailesi olan, çok eşli (A.T.S: 1582).

İkievlilik (I): (Tür.) İki eşi olma durumu, poligami (A.T.S: 1582).

İkiövrətli: (Tür.+Ar.+Tür.) İki karılı, iki zevceli, poligam (A.T.S: 1586).

İkiövrətlilik: (Tür.+Ar.+Tür.) Zevcelilik, iki karısı olma durumu, poligami (A.T.S: 1586).

Qızqaçırma: (Tür.) Evlenmek amacıyla bir kızın, evinden uzaklaştırılması, alıp başka yere götürülmesi. (A.T.S: 2130)

Poliginiya: (Fr.) Çok eşlilik, çok karılık (A.T.S: 2764).

Poliqamiya: (Fr.) Poligamın durumu, çok eşlilik (A.T.S: 2764).

Üçarvadlı: (Tür.+Ar.+Tür.) Üç karısı olan kimse (A.T.S: 3429).

Üçarvadlılıq: (Tür.+Ar.+Tür.) Üç karısı, üç eşi olma durumu (A.T.S: 3429).

Yerinə Gəlmək: Ölen bir kadının yerine kocaya varmak (A.T.S: 3621).

II.3.2.3.Evliliğin Sona Ermesiyle İlgili Sözler

Evlilik nasıl doğal bir süreçse boşanmak da öyledir Türkiye, Gagauzya ve Türkmenistan'da boşanmaya bakış açısı şöyledir;

Türkiye'de boşanma olayı Batı'ya göre daha az görülmektedir. Boşanma olaylarının az olmasında aile bağlarının sağlamlığı, evliliklerin devamlılığının toplumsal değer olması ve boşanmanın dini inançlar bakımından onaylanmadığının düşünülmesi etkilidir. Benimsenmiş toplumsal cinsiyet rolleri, kadının ekonomik bağımsızlığının olmayıp ekonomik anlamda erkeğe bağlı olması ve toplumda boşanmış kadınlara yönelik tutum ve davranışlar gibi yerleşik değerler boşanmanın az görülmesine neden olmuştur (Ersöz Günindi 2011: 250).

Türkmenlerde boşanma olayı genelde az görülmektedir. Bunda Türkmenlerin kendi boy ve soylarından birbirini yakından tanıyarak evlenmesi etkili olmuştur. Türkmen toplumunda boşanma erkek için de kadın için de hoş karşılanmamaktadır. Türkmen depdesturlarına (kültürlerine) göre boşanmanın eşlerin ortak kararı olması, eşlerden biri geçimsizlik dilekçesi vermesi ya da evlenilen kızın dul olması boşanmak için yeterlidir (Tatlılıoğlu 2001).

Gagauzlarda, Sovyet Medeni Kanunuyla beraber, eşit boşanma hakkı tanınmış, çocukların sorumluluğunun iki ebeveyne ait olduğu belirtilmiş ve boşanma durumunda çocuğun velayet kararı hakime bırakılmıştır. Tüm belgeler kilisede toplanmaktaydı. Kilise göre boşanma yasaktı. Bu kanun öncesinde Gagauz kadını için boşanmak diye bir durum söz konusu değildi, düşünemezdi. Medeni Kanun ile Gagauz kadını tüm alanlarda erkek ile eşit konuma getirilmiştir. Kadınlar 1960'li yıllara kadar kanundan ziyade geleneklere göre hayatlarını sürdürmüştür. Toplumda boşanma hoş karşılanmadığı için kadın evliliğinde eziyet görse de boşanmamıştır (Kabak-Kara A. 2005'den aktaran Iusıumbelı 2008: 339). Günümüzde de 45-50 yaş üstü insanlar boşanmaya sıcak bakmamaktadır. Evliliğin kurtarılması için çiftlerin evliliklerine şans vermesi gerektiğini düşünmektedirler. Günümüzde Gaguzlarda boşanma sıradanlaşmıştır (Iusıumbelı 2008: 339).

Toplumda boşanmayı erkek isterse olur gibi algı mevcuttur. Kadın ve erkeğin birlikte yaşadığı ev sadece erkeğin evi kabul edilmiştir. Boşanma zamanlarında da kapının önüne konulan, aile evine gönderilen olarak kadın lanse edilmiştir. Burada ekonomik sebepler etkili olmuştur. Günümüzde bu durum değişmektedir. Kadın boşanmak istediğinde mahkemeye başvurabilmektedir. Boşanmak fiili sadece erkekle ilgili olmaktan çıkıp genelleşmiştir. Bu başlık altında boşanmak ile ilgili sözler ele alınmıştır.

Evliliğin sona ermesiyle ilgili Türkiye Türkçesinde 34, Gagauz Türkçesinde 4, Türkmen Türkçesinde 5, Azerbaycan Türkçesinde 25 söz tespit edilmiştir.

Talak sözcüğü Türkiye ve Türkmen Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde sözcük sonu k sesi q olmuştur, talaq.

Boşan- sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

Gagauz ve Türkmen Türkçesinde boşanmayı anlatmak için ayrıl- fiili kullanılmıştır. Gagauz Türkçesinde, Türkiye Türkçesinden farklı olarak ı sesinin türediği görülmektedir: ayırıl-.

- **Türkiye Türkçesi**

Ayrılmak: (Tür.) Boşanmak: “Adamdan ayrılmak istediğini söyledi.” – A.Ümit

Bekleme Süresi: (Tür.) Evliliği sona ermiş kadının yeniden evlenebilmesi için aradan geçmesi gereken süre (T.S: 296).

Bırakmak: (Tür.) Boşamak: “Bıraktıkları zevcelerini yine canları isterse tekrar alabilirler.” (T.S: 329).

Boş Ol (veya Olsun): Erkeğin karısını boşamak için söylediği söz: “Boş ol deyince karılarının pılı pırtı toplayıp gitmesini hayalliyorlar.” – C. Uçuk (T.S: 382).

Boşama: (Tür.) Boşamak işi (T.S: 384).

Boşamak: (Tür.) Kanunlara göre eşlerden biri, aile ilişkisini kesmek: “Karıyı boşayamıyor. Hüzünlü bir şey olsa gerek.” –N. Hikmet (T.S: 384).

Boşanabilme: (Tür.) Boşanabilme (T.S: 384).

Boşanabilmek: (Tür.) Boşanma ihtimali veya imkânı bulunmak (T.S: 384).

Boşandırılma: (Tür.) Boşandırılmak işi (T.S: 384).

Boşandırılmak: (Tür.) Boşanması sağlanmak (T.S: 384).

Boşandırma: (Tür.) Boşandırmak işi (T.S: 384).

Boşandırmak: (Tür.) 1. Boşanmasına yol açmak. 2. Karı ile kocayı istekleri üzerine kanunlara uyarak ayırmak (T.S: 384).

Boşanılma: (Tür.) Boşanılmak işi (T.S: 384).

Boşanılmak: (Tür.) Boşanma işi yapılmak (T.S: 384).

Boşanış: (Tür.) Boşanma işi (T.S: 384).

Boşanıverme: (Tür.) Boşanıvermek işi (T.S: 384).

Boşanıvermek: (Tür.) Çabucak veya ansızın boşanmak (T.S: 384).

Boşanma Davası: (Tür.) Eşlerden birinin evlilik birliğine son verecek kararı elde etmek için açtığı dava (T.S: 384).

Boşanma: (Tür.) Eşlerden birinin boşanma ilamı almasıyla evlilik birliğinin son bulması: “Buna rağmen hiçbir zaman karısından boşanmaya teşebbüs etmedi.” –E. Şafak (T.S: 384).

Boşanmak: (Tür.) 1. Karı ve koca mahkeme kararı ile birbirinden ayrılmak: “Ne oldu da kocasından boşandı, sen anladın mı?” –M.Ş. Esendal (T.S: 384).

Boşatabilme: (Tür.) Boşatabilmek işi (T.S: 384).

Boşatabilmek: (Tür.) 1. Boşatma ihtimali veya imkânı bulunmak. 2. Boşatmaya gücü yetmek (T.S: 384).

Boşatılma: (Tür.) Boşatılmak işi (T.S: 384).

Boşatılmak: (Tür.) Boşaltma işine konu olmak (T.S: 384).

Boşatma: (Tür.) Boşatmak işi (T.S: 384).

Boşatmak: (Tür.) Boşama işini yaptırmak: “Bir banka memurundan boşattığı kızını bana yamamayı kafasına koymuştur.” – R.N. Güntekin

Boşattırma: (Tür.) Boşatma işini yaptırtma (T.S: 384).

Boşattırmak: (Tür.) Boşatma işini yaptırtmak: “Başka kız bulmuşlar, beni boşattırıp onu alacaklarmış.” – E. Bener (T.S: 384).

Boşayabilme: (Tür.) Boşatılmak işi (T.S: 384).

Boşayabilmek: (Tür.) 1.Boşama ihtimali veya imkânı bulunmak. 2. Boşamaya gücü yetmek (T.S: 384).

Boşayıverme: (Tür.) Boşayıvermek işi (T.S: 384).

Boşayıvermek: (Tür.) Boşayıvermek (T.S: 384).

Talak: (Ar.) Evliliğin sona ermesi, erkeğin karısını boşaması (T.S: 2254).

Talakıselase: (Ar.) Mecelle'ye göre, kocanın ayrı ayrı üç kez veya bir arada üç kez karısını boşadığını bildirmesiyle gerçekleşen boşanma (T.S: 2254).

- **Gagauz Türkçesi**

Ayırık: (Tür.) Evli iken ayrılmış (G.T.S: 23).

Ayırılmaa: (Tür.) Boşanmak (G.T.S: 23).

Ayırlanmaa: (Tür.) Eşinden ayrılmak, boşanmak (G.T.S: 23).

Ayırlanmak: (Tür.) Boşanma (G.T.S: 23).

- **Türkmen Türkçesi**

Ayırmak: (Tür.) Nika bozdurmak: Gelni ärinden ayırmak nämä gerek? (T.D.S: 72).

Ayrılmak: (Tür.) Nika bozmak: Ol ayal ärinden ayrılıpdır (T.D.S: 80).

Nikanı Bozmak: Resmi ärayal bolup yaşamağı bes etmek ayrılışmak (T.D.S: 856).

Talak Hatı: Nikanıñ bozulanlığı baradakı şahadatnama: Yelli onuñ talak hatını beripdir, aranı açıpdır (A. Govşudov, Köpetdağıñ Eteğinde) (T.D.S: 1147).

Talak: (Ar.) Bozulan nika, ayrılışma. Sen menden talak! (N. Sarıhanov, Saylanan Eserler) (T.D.S: 1147).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Acığ Eləmek: Küsüp gitmek; (gelin) küsüp baba evine gitmek (A.T.S: 27).

Alıb-Boşamaq: (Tür.) Evlendikten bir müddet sonra ayrılmak (A.T.S: 139).

Boş: (Tür.) Kocasından ayrılmış, kocasıyla ilişkisini kesmiş (A.T.S: 504).

Boşama: (Tür.) Boşamak fiili, ayrılma (A.T.S: 505).

Boşamaq: (Tür.) Eşini bırakmak, eşi ile nikâh bağını kesmek (A.T.S: 505).

Boşandırmaq: (Tür.) Eşinden ayrılmasına, boşanmasına sebep olmak veya mecbur etmek (A.T.S: 505).

Boşanılmaq: (Tür.) Karı ve koca mahkeme kararı ile birbirinden ayrılmak (A.T.S: 505).

Boşanma: (Tür.) Boşanmak fiili (A.T.S: 505).

Boşanmaq: (Tür.) Eşinden ayrılmak, eşi ile olan nikâh bağını kesmek (A.T.S: 505).

Boşatdırılmaq: (Tür.) Boşatılmak, boşaması sağlamak veya boşamaya mecbur edilmek (A.T.S: 505).

Boşatmaq: (Tür.) Boşamak fiilini birine yaptırmak. bk.boşatdırmak (A.T.S: 505).

Buraxmaq: (Tür.) Boşamak, boşanmak, ayrılmak, atmak, terk etmek (A.T.S: 540).

Əli Ərindən Üzülmək: Kocasından ayrılmak durumunda kalmak (A.T.S: 1097).

Ərindən Boşanmaq: Kocasından boşanmak, ayrılmak (A.T.S: 1130).

Xəl: (Ar.) Boşanma (A.T.S: 1501).

İddə (I): (Ar.) Kocasından boşanan veya kocası ölen kadının tekrar kocaya varabilmesi, evlenebilmesi için şeriat hükümlerine göre belemek mecburiyetinde olduğu zaman (100 gün), müddet. bk. iddət * iddəsi çıxmaq Boşanan kadının yeniden evlenebilmesi için şeriat hükümlerine göre belirlenmiş evlenememe zamanı dolmak (takriben üç aydır) (A.T.S: 1569).

İtlaq: (Ar.) (Kocasının eşini boşaması) Boşama (A.T.S: 1676).

Kəbinim Halal, Canım Azad: Genelde kadının mecburiyet sebebiyle kocasından boşanma arzusunu bildirir ifade (A.T.S: 1747).

Kəbinpulu (I): Müslüman bir erkeğin nikâh esnasında eşine boşandıkları zaman vermeyi kabullndiği mal veya para. bk. əqdanə, kəbin, haqqı, kəbinlik, mehir, varaşuet (A.T.S: 1748).

Kəbin-Talaq: (Far.+Ar.) 1. Boşama, boşanma. 2. Evlenme ve boşanma, izdivaç ve boşanma (A.T.S: 1748).

Mehr Vermək: Nikâh parasını vererek boşamak (A.T.S: 2333).

Nikahın Pozulması: Eşinden resmî olarak ayrılma (A.T.S: 2570).

Talaq: (Ar.) 1. Eşinden boşanma, boşama. 2. Nikâh kıyarken damadın geline vaat ettiği ve nikâh senedine kaydedilen belirli meblağdaki para veya başka şey. bk. telaq. *talağını (talaq) almaq Boşanmak, ayrılmak (A.T.S: 3198).

Talaqsızlıq: (Ar.+Tür.) Boşanmışlık, evlilik bağının olmaması hâli (A.T.S: 3198).

Tətliq: (Ar.) Nikâhlı eşini bırakma, ayırma (A.T.S: 3302).

II.3.3.Kadın ve Cinsellikle İlgili Sözler

Bu başlık altında erkekten çok kadına yüklenen bir kavram olan bekarete, bekaretin bozulmasına, kadının cinsel anlamda gördüğü şiddete, cinselliği kadın üzerinden değerlendiren sözlere değinilmiştir.

II.3.3.1.Bekaretin Anlatılmasıyla İlgili Sözler

Bekaret kavramı için Türkiye Türkçesinde 8, Gagauz Türkçesinde 2, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 6 söz tespit edilmiştir.

Kızlık sözcüğü 4 lehçede de vardır. Türkiye ve Gagauz Türkçesinde şekil açısından aynıdır. Sözcük başı k sesi Türkmen Türkçesinde g "gızlık", Azerbaycan Türkçesinde q "qızlıq" olmuştur.

- **Türkiye Türkçesi**

Bakire: (Ar.) Cinsel ilişkide bulunmamış (dişi), kızoğlan, kızoğlankız, erden: "Bu mahallede bakire kızları bakkal dükkanına bile yollamıyorlar." –P. Safa (T.S: 239).

Bakirelik: (Ar.+Tür.) Bakire olma durumu, erdenlik (T.S: 239).

Bakirlik: (Ar.+Tür.) Kızlık (T.S: 239).

Bekâret: (Ar.) Kızlık: "Hangi erkek aşk yapmadan evlendiği kızdan tam bir bekaret beklemz? " –E.İ. Benice (T.S: 295).

Himen: (Fr.) Kızlık zarı (T.S: 1101).

Kızlık Zarı: (Tür.) Cinsel ilişkide bulunmamış kızların döl yolunu kısmen kapayan zar, himen (T.S: 1438).

Kızlık: (Tür.) 1. Cinsel ilişkide bulunmamış bayanın durumu, erdenlik, bakirlik, bekâret, bikir: "Kızlığında, başlarına soluk örtmelerini alır, yünlerini sırtlar, ırmak boyuna yün boyamaya giderdi." – N. Meriç 2. Bir kadının evlenmeden önceki yaşantısıyla ilgili, o döneme özgü: "İşte bu onun kızlık odası." – M.Ş. Esendal (T.S: 1437).

Namus: (Ar.) Bir toplum içinde ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılık, iffet: "Fakat durup dururken, kendi yağıyla kavrulan bir genç kız namusuna bu kadar namussuzca iftira olur mu?" – E.İ. Benice (T.S: 1750).

- **Gagauz Türkçesi**

Kızlık: (Tür.) Kızlık (G.T.S: 150).

Kızlık Etmee: Kızlık hayatı sürmek (G.T.S: 150).

- **Türkmen Türkçesi**

Gızlık: (Tür.) Kızlık, bekaret (Tü.T.S: 270).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ar-Namus: (Ar.) Namus, bakirelik (A.T.S: 193).

İrz-Namus: (Ar.) Vicdan, insaf; şeref; haysiyet; bakirelik (A.T.S: 1645).

Qıldıq: (Tür.) Şeref, namus; haysiyet, onur; bakirelik, namus (A.T.S: 2088).

Qıldıqlı: (Tür.) Şerefli, namuslu; haysiyetli; bakire (A.T.S: 2088).

Qızlıq (I): (Tür.) Bakirelik (A.T.S: 2131).

Namus: (Ar.) Bekaret, temizlik (A.T.S: 2523).

II.3.3.2. Bekaretin Bozulmasıyla İlgili Sözler

Bekaretin yani kızlık zarının bozulması ile ilgili sözler bu başlık altına alınmıştır. Gerdek gecesi, gelinle damadın ilk kez beraber olması sebebiyle gerdek gecesine ait sözler de bu başlık altına alınmıştır.

Bekaretin bozulmasıyla ilgili Türkiye Türkçesinde 5, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 20 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki gerdek sözcüğünde bulunan e'ler Azerbaycan Türkçesinde kapalı e olmuştur: gərdək.

Zifaf sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

- **Türkiye Türkçesi**

Bir Kadın Bir Erkekte Gözünü Açmak: Kadın ilk cinsel ilişkiyi o erkekle kurmuş olmak (T.S: 981).

Bozmak: Kızlığına zarar vermek (T.S: 393).

Gerdek: (Far.) Gelin ve damadın düğün gecesi baş başa kalmaları ve ilk kez birlikte olmaları: "İki yüz yaşına bastıktan sonra mı gerdek sefası süreceğiz acaba?" – F.R. Atay (T.S: 932).

Zifaf: (Ar.) Gerdek (T.S: 2658).

Zifafa Girmek: Gerdeğe girmek: “Zifafa girdiği gece kaynatası ölüverdi.” – Ö. Seyfettin (T.S: 2658).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Ädik Çıkartmak: Köne adat boyunça öylenen yiğidiñ gelnine birinci gicede ädiğini çıkartdırıp, ayal maşğalanıñ adamsına bolan ilkinci hızmatı hökmünde iş başarcañlığını barlap görmek: Artık oña ädik çıkartmakdan, guşak çözdürmekden geçip, bir baş yüzükçileriñ yanına bardı. Ädik çıkardılanda, eliniñ tersi bilen zıñıp goyberdi (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim) (T.D.S: 327).

Guşak Çözdürmek: Izdağa galak dap - desura göra öylenen yiğidin bilindakı guşağı berk bağlap, onı gelne çözdürmek: Artık ona guşak çözdürmekten, adik çıkartmakdan geçip, bir baş yüzükçilerin yanına bardı (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Adim) (T.D.S: 541).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Asqı (II): (Tür.) Zifaf gecesi için evin bir bölümünde damat ve gelinin ilk kez birlikte olmaları gayesiyle yapılan yer (A.T.S: 230).

Bağlı Olmaq: Gerdek gecesi kendine efsun veya büyü yapıldığından dolayı gelinle yatamamak (A.T.S: 321).

Deflorasiya: (Lat.) Kızlık zarının yırtılması, bekaretin bozulması (A.T.S: 811).

Ərus Dəsmalı: (Ar.+Tür.) Gelin olan kızın zifaf gecesi kullandığı iki beyaz mendil… (A.T.S:1140).

Gəlinlik Gecəsi: (Tür.) Gelin ve damadın düğün gecesi baş başa kaldıkları ve ilk kez birlikte oldukları gece. bk. gərdəyəqoydu, zifaf gecəsi, vüsal gecəsi üzgörümü gecəsi (II), üzgörməsi (I), üzgörmə (III), üzaçar (I), toy gecəsi şəbi-ərus, gəlinoldu, gəlinoldugecəsi, gərdəyəsaldı, güveygirdi, güveyəvərmə, hasrət gecəsi, toy gecəsi, üzaçar (I), üzgörümü (II), zifaf axşamı, zihab gecəsi (A.T.S: 1268).

Gərdək: (Far.) Düğün gecesi gelin ve güveyin kaldıkları oda, zifaf odası, bir perde ile ayrılmış yer (A.T.S: 1275).

Gönü Suya Vermək: Gayri meşru olarak bekâretini kaybetmek (A.T.S: 1304).

Xoşgəldin (IV): (Far.+Tür.) Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde düğünü olan kızın gelin olup kızlığa veda etmesinin ertesi gün hem gelin hem de damat tarafının genç kadın ve kızlarının bir araya gelerek yaptığı törene verilen ad (A.T.S: 1542).

Qızamaq: (Tür.) Kızlığı bozmak, bekâretini bozmak (A.T.S: 2120).

Qızanmaq: (Tür.) Kızlığı bozulmak, bekâretini kaybetmek (A.T.S: 2120).

Qızlığını Almaq (Götürmək): İğfal etmek; cinsi münasebetlerte bulunmak (A.T.S: 2131).

Qızlıq Yaylığı: (Tür.) Gelin olan kızın zifad gecesi kullandığı mendil… bk. ərus dəsmalı, gəlinlik dəsmalı, gərdək yaylığı, rüsdəsmalı, zifaf ağı (A.T.S: 2131).

Paytaxdi: (Far.) Kuzey Azerbaycan'ın bazı bölgelerinin âdetine göre düğünü olan kızın zifaf gecesinden alnı açık ve temiz çıkması için güveyinin akrabaları tarafından yatağın baş tarafına yeni gelin için bıraktıkları armağan. bk.sərtaxtı, taxtpayı (A.T.S: 2711).

Pərdədəoturma: (Tür.) Gelinin düğünden sonra genelde üç gün, üç gece utanarak odasına kapanarak kimlere görünmemesi. (A.T.S: 2728).

Rüsdəsmalı Qızlıq Yaylığı: (Tür.) Gelin olan kızın zifad gecesi kullandığı mendil… bk. ərus dəsmalı, gəlinlik dəsmalı, gərdək yaylığı, qızlıq yaylığı, zifaf ağı (A.T.S: 2847).

Üzağlığı: (Tür.) Gerdek gecesini ertesi günü kızın yengesinin gelinin babası evine giderek kızlarının bakîre olduğunu ve yüzü ak çıktığını müjdelemesi ile kendine verilen armağan (A.T.S: 3461).

Üzü Açılmaq: Bakireliği elinden alınmak, kızlığı gitmek (A.T.S: 3458).

Üzüqara: (Tür.) Nikâhtan önce bakireliğini kaybetmiş kız, evlenmeden önce cinsî ilişkiye girerek kızlığını kaybetmiş (A.T.S: 3469).

Zifaf: (Ar.) Gelinle güveyin gerdeğe girmesi, gerdek bk.gərdəyəgirmə (A.T.S: 3726).

Zifaf Otağı: (Ar.+Tür.) Gelinle güveyinin ilk defa birlikte oldukları oda (A.T.S: 3726).

II.3.3.3.Cinsel İlişkiyi Kadın Üzerinden Anlatmada Kullanılan Sözler

Kadın üzerinden cinsel ilişkiyi anlatmak için Türkiye Türkçesinde 4, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 3 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki sikmek sözcüğünde bulunan e sesi Azerbaycan Türkçesinde kapalı e olmuştur: sikmək.

- **Türkiye Türkçesi**

Düdüklemek: (Tür.) Cinsel ilişkide bulunmak (T.S: 732).

Sikme: (Tür.) Sikmek işi (T.S: 2110)

Sikmek: (Tür.) Erkek cinsel ilişkide bulunmak (T.S: 2110)

Teslim Etmek: Bir kadın, bir erkeğe kendini vermek (T.S: 2336).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Sikdirmək: (Tür.) (kadın) Cinsel ilişki kurmak. bk.siktirmək (A.T.S: 2982).

Sikişmək: (Tür.) Cinsi münasebette bulunmak (A.T.S: 2983).

Sikmək: (Tür.) Erkek cinsi ile münasebette bulunmak (A.T.S: 2983).

II.3.3.4.Kadının Rızasının Olmadığı Cinsel Eylemlerde Kadınla İlgili Sözler

Kadının isteği dışında gerçekleşen kadının mağdur olduğu erkeğin kadını cinsel ilişkiye zorladığı şiddetle ilgili Türkiye Türkçesinde 6, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 9, Azerbaycan Türkçesinde 12 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Üstünden Geçmek: Irzına geçmek (T.S: 2452).

Becermek: Irzına geçmek, kirletmek (T.S: 291).

Eteği Kirlenmek: Kadının namusuna dokunulmak (T.S: 828).

İğfal Etmek: Irzına geçmek, tecavüz etmek: ”Bir genç kızı izdivaç vaadiyle iğfal etmiş bir adamın mesuliyetini, vicdan azabını ve nihayet hicabını duyuyordu.” – Y.K. Karaosmanoğlu (T.S: 1155).

İğfal: (Ar.) Irzına geçme (T.S: 1155).

Tecavüz: (Ar.) Namusuna saldırma, sarkıntılık (T.S: 2295).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

El Değmek: Bozulmak, namısa değilmek. Şäheriñ iñ ovadan, el değmedik näzik gızı içki geyimindedi. Olar, belki, «el değen» gızdan çekinerler (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim) (T.D.S: 351).

El Gat-: Namusunu lekelemek, kirletmek (kız hak.), el değmiş olmak (Tü.T.S: 237).

Ellemek: (Tür.) Ayal maşğalanıñ namısına değmek, el değirmek, el urmak, ıncatmak (T.D.S: 359).

Elletmek: (Tür.) Namısa değdirtmek el urdurmak, ıncatdırmak (T.D.S: 359).

Namısına Degmek: El değirmek, zorlamak (T.D.S: 842).

Zorlamak: (Tür.) Zorluk bilen namısına değmek (ayal-gızlar hak.). Ol Gülennamı zorlapmış (« Sovet Edebiyatı » jurnalı) (T.D.S: 1382).

Zorlanmak: (Tür.) Zorluk bilen namısına değilmek (ayal-gızlar hak.). Zorlayan uyalañ bütin namısı, Otlanyan yerleriñ beyiği, pesi-Ur! Öldür! – diyyärler, faşist näkesi! (R. Seyidov, Eserler) (T.D.S: 1382).

Zorlatmak: (Tür.) Namısına değmäğe mecbur etmek, namısına değdirtmek (ayal-gız hakda) (T.D.S: 1382).

Zorlatmak: (Tür.) Namısına değmäğe mecbur etmek, namısına değdirtmek (ayal-gız hakda) (T.D.S: 1382).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Abrına Sataşmaq: Sarkıntılık etmek, tecavüze yeltenmek (A.T.S: 17).

Başına İt Oyunu Açmaq (Gətirmək): Tecavüz etmek (A.T.S: 362).

Başına Pislik Açmaq (Gətirmək): Namusuna dokunmak, tecavüz etmek (A.T.S: 362).

Başını Tutmaq: Bir kadın veya kıza tecavüzde yardımcı veya vasıta olmak (A.T.S: 364).

Əl Atmaq: Sataşmak, taciz etmek, tecavüz etmek (A.T.S: 1094).

Gücürəmə: (Tür.) Namusuna saldırma, sarkıntılık (A.T.S: 1337).

Gücürətmək: (Tür.) Tecavüz etmek (A.T.S: 1337).

Gücürləmək: (Tür.) Tecavüz etmek (A.T.S: 1337).

İşini Görmək: Tecavüz etmek veya (kadının, kızının) kendi rızasıyla yatmak (A.T.S: 1661).

Namusuna Toxunmaq: Tecavüz etmek veya etmeye yeltenmek (A.T.S: 2523).

Tumana (Tumanına) Əl Aparmaq: Namussuna dokunmak, tecavüz etmek, zorla cinsî ilişkiye girmek (A.T.S: 3370).

Tumanını Çıxartmaq: Tecavüz etmek (A.T.S: 3371).

II.3.3.5.Toplumca Onaylanmayan Cinsel İlişkilerde Kadınla İlgili Sözler

Toplumun onaylamadığı cinsel ilişkilere dair sözler bu başlık altına alınmıştır. İlişkilerde sadece kadın yoktur, kadın bazen özne bazen nesne konumundadır. Evlilikte eşine sadık olmayıp başka erkeklerle ilişkide bulunan, evlenmeden hamile kalan, seks işçiliği yapan, bir kadının kuması olan kadınlar toplumlarda hoş karşılanmamıştır. Bu ilişkilerde kadın özne konumundadır. Kadının nesne konumunda olduğu, kadın üzerinden yapılan onaylanmayan cinsel ilişkilerde özne erkektir: pezevenk, zampara vb.

Bu başlıkla ilgili Türkiye Türkçesinde 100, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 66 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki godoş sözcüğünde bulunan g sesi Gagauz Türkçesinde k olmuştur, kodoş.

Oynaş sözcüğü Türkiye, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

Türkiye Türkçesindeki kaltak sözcüğünde bulunan k sesleri Azerbaycan Türkçesinde q olmuştur, qaltaq.

Türkiye Türkçesindeki deyyus ve fahişe sözcüklerinde bulunan e sesleri Azerbaycan Türkçesinde kapalı e olmuştur, dəyyus ve fahişə.

Türkiye Türkçesindeki kahbe sözcüğünde bulunan k sesi Azerbaycan Türkçesinde q olmuştur, a ve e sesleri kapalı e olmuştur: qəhbə.

Türkiye Türkçesindeki kavat sözcüğünde bulunan k sesi Azerbaycan Türkçesinde q olmuştur, ilk hecede bulunan a sesi daralmaya uğrayarak u olmuştur: quvat.

- **Türkiye Türkçesi**

(Birinin) Yatağına Girmek: (Kadın) biriyle evlilik dışı ilişkide bulunmak (T.S: 2549).

Abla: (Tür.) Genelev veya randevu işletmecisi kadın, çaça, mama (II): "Bir akşam gel benimle, gidelim bir sarhoşluk edelim, ablaları şöyle bir dolaşalım." - M.Ş. Esendal (T.S: 5).

Altın Adı Pul Oldu, Kız Adı Dul Oldu: "Uygunsuz davranışları yüzünden temiz tanınan kişiliği lekelendi" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 106).

Belalı: (Tür.) Yolsuz kalmış kadının zorba dostu: "Belalıları başından taşkın kadınlarla uğraşacak yaşta değiliz." –R.H. Karay (T.S: 298).

Boynuzlamak: (Tür.) Kocasını başka bir erkekle aldatmak (T.S: 389).

Boynuzlanmak: (Tür.) Karısı veya bir kadın yakını tarafından aldatılmak (T.S: 390).

Boynuzlaşma: (Tür.) Boynuzlaşmak işi veya durumu (T.S: 390).

Boynuzlaşmak: (Tür.) Boynuz durumuna girmek (T.S: 390).

Boynuzlatma: (Tür.) Boynuz durumuna girmek (T.S: 390).

Boynuzlatmak: (Tür.) Kadın, kocasını; koca, karısını aldatmak (T.S: 390).

Boynuzlayabilme: (Tür.) Boynuzlayabilmek işi (T.S: 390).

Boynuzlayabilmek: (Tür.) Boynuzlama ihtimali veya imkânı bulunmak (T.S: 390).

Boynuzlu: (Tür.) Karısının veya yakınlarından birinin iffetsizliğine göz yuman (erkek): "Böyle kocalara her dilde boynuzlu derler." –H.R. Gürpınar (T.S: 390).

Cicimama: (Tür.+İt.) Toy delikanlının düşüp kalktığı yaşça kendisinden büyük kadın (T.S: 463).

Çaça: (Rum.) Genelev işleten kadın, abla, mama (II) (T.S: 478).

Dasnik: (Erm.) Pezevenk (T.S: 598).

Dokuz Babalı: (Tür.) Babası belli olmayan, birçok erkekle düşüp kalkan bir anadan doğan (T.S: 696).

Etek Kiri: (Tür.) Yolsuz ilişki (T.S: 829).

Fahişe: (Ar.) Hayat kadını (T.S: 846).

Fahişelik: (Ar.+Tür.) Hayat kadınlığı: "Yeni hükümdarın fermanı ile fahişelikten kurtuluyor." – C. Meriç (T.S: 846).

Fuhuş: (Ar.) İçinde bulunulan toplumun kurallarına uymayan bir biçimde bir veya birkaç kişiyle para karşılığında cinsel ilişkide bulunma (T.S: 893).

Gacı: (Tür.) Kadın, dost, sevgili, metres (T.S: 897).

Gece Kuşu: (Tür.) Geceleri para karşılığı erkeklerle ilişki kuran kadın: "Bekâr arkadaşlardan birisi gece kuşlarından gözüne kestirdiği bir tazeyi otele davet etti." – B.R. Eyuboğlu (T.S: 912).

Gece Uçuşu: (Tür.) Erkeklerle geceleri para karşılığı ilişki kurma işi: "Viyana'da en büyük caddelerde gece uçuşuna çıkan manga manga, bölük bölük kadınlara rastladık." – B. R. Eyuboğlu (T.S: 912).

Genel Kadın: (Tür.) Fuhşu meslek edinmiş kadın (T.S: 927).

Genelev: (Tür.) Genel kadınların erkek kabul ettikleri yer, aşağı mahalle, kırmızıfener, koltuk, kerhane, umumhane (T.S: 927).

Godoş: (Erm.) Pezevenk (T.S: 952).

Godoşluk: (Erm.+Tür.) Pezevenklik (T.S: 952).

Gönül Verme Evliye, Eve Gider Unutur: “Bir kadın, evli bir erkeğe gönlünü kaptırmamalıdır” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 964).

Hayat Kadını: (Ar.+Tür.) Para karşılığında erkeklerin cinsel zevklerine hizmet eden ve bu işi meslek edinen kadın, orta malı, kaldırım çiçeği, kaldırım süpürgesi, kaldırım yosması, kötü kadın, sürtük, paçoz (T.S: 1069).

Hayat Kadınlığı: (Ar.+Tür.) 1. Hayat kadını olma durumu, fahişelik, orospuluk. 2. Hayat kadınının yaptığı iş, fahişelik, orospuluk (T.S: 1069).

Jigolo: (Fr.) Geçimi yaşlı ve zengin bir kadın tarafından sağlanan genç, erkek sevgili, tokmakçı (T.S: 1245).

Jigololuk: (Fr.+Tür.) Jigolo olma durumu, tokmakçılık (T.S: 1245).

Kadın Avcısı: (Tür.) Kadınları baştan çıkaran erkek (T.S: 1258).

Kadın Ticareti: (Tür.+Ar.+Tür.) Kız çocukları ile kadınların gizlice kaçırılarak veya doğrudan para karşılığında satılması: “Kadın ticaretinin bu kadar serbestçe yapıldığı bir yer daha bulmak mümkün değildi.” – F.F. Tülbentçi (T.S: 1259).

Kadıncıl: (Tür.) Zampara (T.S: 1259).

Kadının Yüzünün Karası Erkeğin Elinin Kınası: “Yolsuz ilişkiler kadınlar için hoş karşılanmadığı hâlde erkekler bu gibi ilişkilerden övünme payı çıkarırlar” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 1258)

Kahpe: (Ar.) Orospu, ahlaksız kadın (T.S: 1268).

Kahpece: (Ar.+Tür.) 1. Kahpe gibi, kahpeye yaraşır. 2. Kahpe gibi, kahpeye yaraşır bir biçimde (T.S: 1268).

Kahpecik: (Ar.+Tür.) Oynak, kırıtkan: “Annesi Fatma kızına kahpecik lakabını veren aileye hizmetçi oldu.” – H.E. Adıvar (T.S: 1268).

Kahpelenme: (Ar.+Tür.) Kahpelenmek işi (T.S: 1268)

Kahpelenmek: (Ar.+Tür.) Kahpelik etmek, kahpece davranmak: “Kahpelendin de garaz bağladım ahlaka bile.” – F.N. Çamlıbel (T.S: 1268).

Kahpeleşme: (Ar.+Tür.) Kahpeleşmek işi (T.S: 1268).

Kahpeleşmek: (Ar.+Tür.) Kahpece davranmak: “Güzelleşir gözümde kadın kahpeleştikçe.” – F.N. Çamlıbel (T.S: 1268).

Kahpelik: (Ar.+Tür.) 1. Kahpe olma durumu. 2. Kahpece davranış: "Böyle kahpelikle iş görmek mertliğe yakışmaz." – A.Ş. Hisar (T.S: 1268).

Kaldırım Çiçeği: (Tür.) Hayat kadını (T.S: 1275).

Kaldırım Süpürgesi: (Tür.) Hayat kadını (T.S: 1275).

Kaldırım Yosması: (Tür.) Hayat kadını (T.S: 1275).

Kaltak: (Tür.) İffetsiz, namussuz kadın: "Aradan birkaç yıl geçince artık kaltaktan pek söz etmez olmuştu." - Halikarnas Balıkçısı (T.S: 1286).

Kaltaklık: (Tür.) 1. Toplumca hoş karşılanmayan davranışlarda bulunan kadının durumu. 2. Böyle bir kadına yakışır davranış (T.S: 1287).

Kancık: (Tür.) 1. Çapkın kadın. 2. Sokak kadını (T.S: 1301).

Kapatma: (Tür.) Metres: "Kapatmalarım da nikâhlım kadar beni başkasından kıskanırlar." – H.R.Gürpınar (T.S: 1306).

Kapatmak: Bir kadınla nikâhsız yaşamak (T.S: 1306).

Kavat: (Ar.) Pezevenk (T.S: 1356).

Kavatlık: (Ar.+Tür.) Pezevenklik (T.S: 1356).

Kerata Rum: (Rum+Ar.) Karısı tarafından aldatılan erkek (T.S: 1393).

Kerhane: (Far.) Genelev: "Hani ev bark, hani çoluk çocuk / Ne geçti elime bu hayatın / Meyhanesinde, kerhanesinde?" – C.S. Tarancı (T.S: 1393).

Kerhaneci: (Far.+Tür.) Kerhane işleten kimse (T.S: 1393).

Kırığı Olmak (II): Yasa ve törelere aykırı olarak karşı cinsten biriyle sürekli ilişki içinde bulunmak (T.S: 1415).

Kırık (II): (Tür.) Kadının veya erkeğin yasalara ve törelere aykırı olarak ilişki kurduğu erkek veya kadın (T.S: 1415).

Kırmızıfener: (Ar.+Rum.) Genelev (T.S: 1420).

Kiralık Kadın: (Ar.+Tür.) Para veya başka bir çıkar karşılığında erkeklerle cinsel ilişki kuran kadın, kiralık kız (T.S: 1445).

Kiralık Kız: (Ar.+Tür.) Kiralık kadın (T.S: 1445).

Kirlenmek: Kadının ırzına geçilmek, iffeti bozulmak, lekelenmek (T.S: 1447).

Kirletmek: Kadının ırzına geçmek, namusuna zarar vermek (T.S: 1447).

Kötü Kadın: (Tür.) Hayat kadını (T.S: 1508).

Mal: (Ar.) Orospu (T.S: 1614).

Malın Gözü: (Ar.+Tür.) İffetsiz (T.S: 1615).

Mantinota: (İt.) Kapatma, metres (T.S: 1624).

Metres Tutmak: Metresle yaşamak (T.S: 1668).

Metres: (Fr.) Evli bir erkekle nikâhsız yaşayan kadın, kapama, kapatma, zamazingo: "Zeytinyağı tüccarı kekremsi bir minnetle baktı metresine." – E. Şafak (T.S: 1668).

Metreslik Etmek: Bir erkekle metres olarak yaşamak: "Şimdi onun bir sucuk tüccarına metreslik ettiğini söylüyorlardı." – H. Taner (T.S: 1668).

Metreslik: (Fr.+Tür.) Metres olma durumu: "Her hâlükârda metreslik, iyilerin yeknesak tamlığından uzaklaşmak için iyi bir başlangıçtı." – E. Şafak (T.S: 1668).

Muhabbet Tellalı: (Ar.+Ar.+Tür.) Pezevenk (T.S: 1703).

Muhabbet Tellallığı: (Ar.+Ar.+Tür.) Pezevenklik (T.S: 1703).

Müsait: (Ar.) Flört etmeye hazır olan, kolayca flört edebilen (kadın) (T.S: 1731).

Odalık: (Tür.) Bir erkeğin nikâhsız olarak aldığı kadın: "Eskiden bu senin dediklerini yapanlara odalık denirdi." – B. Felek (T.S: 1788).

Orospu: (Far.) 1. Hayat kadını. 2. Kolay elde edilen, düşük ahlaklı kadın (T.S: 1813).

Orospuluk: (Far.+Tür.) Hayat kadınlığı: "Sevmiyordum bu hayatı, orospuluğu sevmiyordum." – O. Kemal (T.S: 1813).

Orta Malı: (Tür.+Ar.+Tür.) Hayat kadını: "Orta malı bayağı birinin tesiri altında..." – R.H. Karay (T.S: 1818).

Oynaş: (Tür.) Aralarında toplumca hoş karşılanmayan ilişkiler bulunan kadın veya erkekten her biri: "Bu da öğretmen gibi gözü işte, aklı oynaşta!" – M.Ş. Esendal (T.S: 1829).

Oynaşlık Etmek: Toplumda hoş karşılanmayan ilişkilerde bulunmak (T.S: 1829).

Oynaşlık: (Tür.) Oynaşın yaptığı iş (T.S: 1829).

Oynaşma: (Tür.) Oynaşmak işi (T.S: 1829).

Paçoz: (Rum.) Hayat kadını: "Onların aftosuna hanımefendi derler, bizim paçozumuzun adı ya alüftedir ya şıllık." – A. Gündüz (T.S: 1874).

Pezevenk: (Erm.) 1. Gizli ve yasal olmayan cinsel ilişki öncesinde aracılık eden kimse, dümbük, godoş, muhabbet tellalı, kavat, astik, dasnik. 2. Gizli ve yasal olmayan cinsel ilişki öncesinde aracılık eden anlamında kullanılan sövgü sözü (T.S: 1920).

Pezevenklik: (Erm.+Tür.) 1. Pezevenk olma durumu, muhabbet tellallığı. 2. Pezevenkin yaptığı iş, muhabbet tellallığı (T.S: 1920).

Piyasaya Çıkmak: Fuhuş yapmak üzere müşteri aramak (T.S: 1931).

Piyasaya Düşmek: Kadın, kötü kadın olmak (T.S: 1931).

Sokak Kadını: (Ar.+Tür.) Kötü yola düşmüş kadın veya kız, sokak kızı (T.S: 2132).

Sokak Kızı: (Ar.+Tür.) Sokak kadını (T.S: 2132).

Sürtük: (Tür.) 1. Aynı anda birden fazla kişiyle gönül eğlendiren kadın. 2. Hayat kadını (T.S: 2186).

Şıllık: (Tür.) Aşırı ve bayağı biçimde süslenip boyanmış kadın (T.S: 2221).

Telekız: (Fr.+Tür.) Telefon ile iletişim kurarak fuhuş yapan kadın (T.S: 2311).

Tokmakçı: (Tür.) Jigolo (T.S: 2362).

Tokmakçılık: (Tür.) Jigololuk (T.S: 2362).

Tokmaklama: (Tür.) Tokmaklamak işi (T.S: 2362).

Vesikalı: (Ar.+Tür.) Genelevde çalışmak için elinde resmî izin kâğıdı bulunan (kadın): "İki elin kanda olsa gel diyor / Telgrafın / Nasıl unuturum seni ben / Vesikalı yârim" – O.V. Kanık (T.S: 2482).

Zamazingo: (Tür.) Metres (T.S: 2642).

Zamkinos: (Tür.) Dost, metres (T.S: 2643).

- **Gagauz Türkçesi**

Kodoşçuyka: (Erm.<Slav+Rus.)Kadın kodoş (G.T.S: 160).

- **Türkmen Türkçesi**

Oynaş: (Tür.) Evlilik dışı ilişki kuran erkek ya da kadın (Tü.T.S: 499).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Alfons: (Fr.) Zengin bir kadının parasıyla geçinen erkek, pezevenk (A.T.S: 138).

Arvadbaz: (Ar.+Far.) Kadına düşkün, geçici aşklar ve ilişkiler peşinde koşan (kimse), hovarda, zampara (A.T.S: 223).

Arvadbazlıq: (Ar.+Far.+Tür.) Kadına düşkünlük, zamparalık (A.T.S: 223).

Arvadsevən: (Ar.+Tür.) Kadına düşkün olan kimse (A.T.S: 224).

Aş(i)nabaz: (Far.) Kadın düşkünü; geçici aşklar peşinde koşan (A.T.S: 243).

Aşnabaz: (Far.) Gayrimeşru ilişki kurulan kadın veya erkek (A.T.S: 245).

Aşnabazlıq: (Far.+Tür.) Sevişme, bir kadın veya kızla gizli buluşma, arkadaşlık kurma (A.T.S: 245).

Ayağısürüşkən: (Tür.) Onunla bununla gezip tozan, ahlakça zayıf karakterli kadın veya kız, orospu (A.T.S: 273).

Ayağısürüşkənlik: (Tür.) Onunla bununla gezip tozma, ahlaki yönden zayıflık, adilik, sefihlik (A.T.S: 273).

Ayğırlaşmaq: (Tür.) Kadınlara karşı hayvancasına şehevi duygular taşır hâle gelmek, sapıklaşmak (A.T.S: 283).

Azıntı: (Tür.) Evli bir erkekle nikâhsız yaşayan kadın, kapama, kapatma, zamazingo (A.T.S: 298).

Cakeş: (Far.) Gizli ve yasal olmayan cinsel ilişki öncesinde aracılık eden kimse, dümbük, godoş, muhabbet tellalı, kavat, astik, dandik (A.T.S: 568).

Cakeşlik Etmək (Eləmək): Kadınlarla erkekler arasında yolsuz ilişkilerde aracık etmek, pezevenklik yapmak (A.T.S: 568).

Cələb (I): (Ar.) Fahişelik yapan kadın, orospu, kötü kadın (A.T.S: 595).

Cında (I): (Tür.) Ahlaksız, düşük kadın, kaltak, sürtük, orospu. bk.cındır (A.T.S: 610).

Cındırından Cin (Cinler) Hürkmək (Hürküşmək): (kadın) Düşük, ahlaksız olmak (A.T.S: 610).

Ciyan: (Tür.) Düğünü olmadan hamile kalan kız (A.T.S: 629).

Cuyuq: Davranışları, içinde bulunduğu toplumun ahlak anlayışına uymayan (kadın), hafif yollu (A.T.S: 637).

Çatlaq (II): (Tür.) Şıllık, yelloz, orospu (A.T.S: 669).

Dabanıqalxıq: (Tür.) Sürtük kadın; orospu, katak (A.T.S: 755).

Dəstdiraz: (Far.) Genellikle kadınlara sataşan, laf atan, rahatsız eden, huzur bozan, musallat olan (A.T.S: 862).

Dəstdirazlıq: (Far.+Tür.) Genellikle kadınlara sataşma, laf atma, rahatsız etme, huzur bozma, tasallut (A.T.S: 862).

Dəyyus: (Ar.) Namussuz, karısının kendini aldatmasına, ihanet etmesine tahammül eden kimse; gayretsiz, namussuz (A.T.S: 873).

Dəyyusluq: (Ar.+Tür.) Kendi karısının, eşinin namussuzluğuna, ihanetine tahammul etme; namussuzluk (A.T.S: 873).

Dildar: (Far.) Sevgili, canan, yâr, dost; metres (A.T.S: 896).

Dilişikar: (Far.) Geçici aşklar arkasında koşan, sürekli kadın peşinde koşan, zampara (A.T.S: 899).

Dilşikar: (Far.) Baştan çıkaran, gönül alan, çapkın; zampara (A.T.S: 901).

Donjuan: (Fr.) Devamlı kadın peşinden koşan, her zaman yeni aşk serüvenleri arayan kimse (A.T.S: 942).

Əyrigöz: (Tür.) Kadına kıza kötü gözle bakan (A.T.S: 1165).

Fahişə: (Ar.) Kendini parayla satan, fahişelikle meşgul olan kadın, orospu (A.T.S: 1176).

Fahişəlik: (Ar.+Tür.) Para karşılığı, erkeklerin cinsel zevklerine hizmet etme, vücudunu erkeklere veren kadının bu işi kendine meslek edinmesi durumu, orospuluk (A.T.S: 1176).

Fasiq: (Ar.) Bir kadınla gayri meşru ilişki kuran erkek (A.T.S: 1182).

Gəzəyən: (Tür.) Ahlak yönünden zayıf kadın, düşük kadın, hayat kadını. bk.gəzən (II) 2 (A.T.S: 1282).

Gəzəyənlik: (Tür.) Ahlak olarak hafiflik, düşüklük (A.T.S: 1282).

Gəzginti: (Tür.) Ahlak yönünden zayıf kadın, düşük kadın, hayat kadını (A.T.S: 1282).

Hayta: Utanması sıkılması olmayan, utanmaz, arlanmaz (kız veya kadın) (A.T.S: 1380).

Həmxanalıq: (Far.) Nikâhsız yaşama,(kadın-erkek) aralarında ilişki olma durumu (A.T.S: 1408).

Hərəm (I): (Ar.) Nikâhsız karı; odalık (A.T.S: 1418).

Hiz: (Far.) Kadına düşkünlük (A.T.S: 1450).

Horraq: 1. Hayat kadını. 2. Kolay elde edilen düşük ahlaklı kadın (A.T.S: 1454).

Qaltaq (I): (Tür.) Ahlaksız kadın, kadınlar için kullanılan "orospu" anlamında bir küfür ifadesi (A.T.S: 1938).

Qara Duvaq Olmaq: Zifaf gecesi, bekâretinin bozuk olmasının anlaşılmasından dolayı eşi tarafından istenmek ve babasının evine geri gönderilmek kız (A.T.S: 1971).

Qaraduvaq: (Tür.) 1. Bakireliğini kaybetmiş kız. 2. Bakireliğini kaybettiğinden dolayı kocası tarafından reddedilen gelin olmuş kız (A.T.S: 1971).

Qasığı Yelli: Çapkın, kız veya kadın peşinde koşan genç (A.T.S: 2006).

Qəhbə: (Ar.) Namus ve iffetini kaybetmiş kadın, fahişe zaniye, orospu (A.T.S: 2056).

Qəhbəlik: (Ar.+Tür.) Kahbe olma hali (A.T.S: 2056).

Qəltəban: (Far.) Ahlâk kurallarına uygun olarak davranmayan, ahlâk kurallarını çiğneyen, namussuz, pezevenk (A.T.S: 2063).

Qəvvad: (Ar.) Pezevenk, namussuz, deyyus, kaltaban (A.T.S: 2078).

Qırcanqa: (Tür.) Hayat kadını, orospu (A.T.S: 2097).

Qurumsaq: (Tür.) Karısının veya kendisine çok yakın bir kadının iffetsizliğine göz yuman (kimse), pezevenk (A.T.S: 2213).

Qurusaqlıq: (Tür.) Deyyusluk, pezevenklik (A.T.S: 2213).

Quvat: (Ar.) Gizli veyasal olmayan cinsel ilişki öncesinde aracılık eden kimse, dümbük, godoş, muhabbet tellalı, kavat, astik, dasnik (A.T.S: 2220).

Ləçər (I): Hayasız, ahlaksız anlamında küfür ifadesi (kadınlar için) (A.T.S: 2257).

Oğraş: (Tür.) Muhabbet tellalı, kadınla erkek arasında yolsuz ilişkilere aracılık eden kimse, pezevenk, kavat (A.T.S: 2604).

Oğraşlıq: (Tür.) Muhabbet tellallığı, pezevnklik, kavatlık (A.T.S: 2604).

Oynaş: (Tür.) Aralarında gayrimeşru ilişkisi olan kadın ve erkekten birisi, dost, metres, aşna (A.T.S: 2647).

Oynaşlı: (Tür.) Sevgilisi olan; metresi olan, dostu olan (A.T.S: 2647).

Oynaşlıq (I): (Tür.) Nikâhlı olmadan birisiyle yaşama; kapatma olan kimsenin durumu (A.T.S: 2647).

Övrətbaz: (Ar.+Far.) Kadın düşkünü (A.T.S: 2668).

Övrətbazlıq: (Ar.+Far.+Tür.) Kadına olan düşkünlük (A.T.S: 2668).

Pezi: Deyyus, kadınlarla erkekler arasında yolsuz ilişkilere aracılık eden ve bundan menfaat sağlayan kimse (A.T.S: 2722).

Pisxana: (Tür.+Far.) Randevu evi, kötü kadınların çalıştığı yer, fuhuş yapılan yer (A.T.S: 2746).

Sənəmpərəst: (Ar.+Far.) Kadınlara düşkün olan (A.T.S: 2945).

Şeydabaz: (Far.) Kadın peşinde koşan, çapkın, kadın düşkünü (A.T.S: 3124).

Tərdamən: (Far.) Ahlakız, bulaşık, iffetsiz, eteği kirli (A.T.S: 3283).

Verəyən: (Tür.) 1. Ahlaksız kadın, fahişe, hayat kadını. 2. Kolay elde edilen, düşük ahlaklı kadın (A.T.S: 3492).

II.3.3.6.Kadında Cinsel İsteğin Anlatılmasıyla İlgili Sözler

Kadının cinsel isteği ile ilgili Türkiye Türkçesinde 7, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 4 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Erkekçil: (Tür.) Erkeğe düşkün (T.S: 810).

Ersemek: (Tür.) Erkek istemek (T.S: 813).

Eteğine Pis: (Tür.) Aşırı cinsel arzu duyan, şehvetli, tatmin olmayan (T.S: 828).

Etek Açmak: Kadın, cinsel arzusunu belirtmek (T.S: 828)

Frijidite: (Fr.) Kadında cinsel isteksizlik (T.S: 892).

Frijit: (Fr.) Cinsel bakımdan soğuk (kadın): "Hiç unutmam, akıllı başlı sandığım bir tanıdığım, sırf tepkilerimi sınamak amacıyla aynı gecede on dakika içinde beni önce frijit, sonra lezbiyen, en sonunda da feminist olmakla suçlamış, tam isterikliğimde karar kılacakken uygun bir dille kapı dışarı atmıştı…" – T. Uyar (T.S: 892).

Soğuk: (Tür.) Cinsel istek duymayan: Soğuk bir kadın (T.S: 2130).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ərsək: (Tür.) Erkek isteyen kadın, kötü kadın, isterik kadın (A.T.S: 1139).

Həşəri (II): (Ar.) Nemfomiya tutulmuş, cinsel arzusu aşırı hal almış kadın veya dişi hayvan (inek, kısrak) (A.T.S: 1424).

Həşərilik (II): (Ar.+Tür.) Kadında cinsel arzunun aşırı hâl alması durumu (A.T.S: 1424).

Nimfomaniya: (Yun.) Kadında cinsel arzunun aşırı hal alması (A.T.S: 2572).

II.3.3.7.Kadında Cinsel Yönelimin Anlatılmasıyla İlgili Sözler

Kadınların kendi cinslerine ilgi duymasıyla ilgili Türkiye Türkçesinde 5, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 1 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki lezbiyenlik sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde lesbiyanlıq olarak bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Ablacı: (Tür.) Sevici (T.S: 5).

Ablacılık: (Tür.) Sevicilik (T.S: 5).

Lezbiyen: (Fr.) Sevici (T.S: 1584).

Lezbiyenizm: (Fr.) Sevicilik (T.S: 1584).

Lezbiyenlik: (Fr.+Tür.) Sevicilik: "Mektep kaçkınımsı hâlleri, aşırı neşeleri, Roksan'la aralarında lezbiyenlik gibi şeyler bile düşündürebilir." H. Taner (T.S: 1584).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Lesbiyanlıq: (Fr.+Tür.) Kadınlarda cinsel ilginin birbirine yönelmesi durumu, sevici olma durumu, ablacılık, lezbiyenlik, lezbiyenizm (A.T.S: 225).

II.3.3.8.Kadın ve Erkek İlişkilerinde Kadına Bakışla İlgili Sözler

Bu başlık altında erkeklerin ilgisini ve beğenisini çeken, toplumun namus kavramı üzerinden onayladığı ve onaylamadığı davranışları sergileyen kadınlara değinilmiştir.

II.3.3.8.1.Erkeklerin İlgisini Üzerine Çeken Kadınlarla İlgili Sözler

Eril dünyada kadından alımlı, cilveli, işveli olması vb. beklenmiştir. Bu tarz özelliklere sahip olan kadınlar, erkeklerin ilgisini ve beğenisini çekmiştir. Erkeklerin ilgisini üzerine çeken kadınlarla ilgili Türkiye Türkçesinde 82, Gagauz Türkçesinde 3, Türkmen Türkçesinde 21, Azerbaycan Türkçesinde 192 söz tespit edilmiştir.

Naz sözcüğü 4 lehçede ortaktır. Türkmen Türkçesinde diğer lehçelerden farklı olarak a sesi yerine kapalı e bulunmaktadır: näz.

Cilve Türkiye, Türkmen ve Azerbaycan lehçelerinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde diğer lehçelerden farklı olarak e sesi yerine kapalı e bulunmaktadır: cilvə.

Türkiye Türkçesindeki şuh sözcüğünde bulunan h sesi Azerbaycan Türkçesinde hırıltı h'dir: şux.

Türkiye Türkçesindeki işve, şive, eda sözcüklerinde bulunan e sesi Azerbaycan Türkçesinde kapalı e'dir: işvə, şivə, əda.

Türkiye Türkçesindeki nazenin sözcüğü, Türkmen Türkçesinde näzenin, Azerbaycan Türkçesinde nazənin olarak bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesindeki nazende sözcüğünde bulunan e sesleri Azerbaycan Türkçesinde kapalı e'dir: nazəndə.

- **Türkiye Türkçesi**

Alımlı Çalımlı: (Tür.) Gösterişli, güzel: "O gün Hasan'ı alımlı çalımlı bir aktrisle rol yaparken gören Zehra çok kızdı." – O.C. Kaygılı (T.S: 93).

Alımlı: (Tür.) Alımı olan, çekici, cazibeli, albenili, cazip, cazibedar, kişmiri: "Hepsi, bu gelinler gibi nazlı, süslü ve alımlı hanımlar." – A.Ş. Hisar (T.S: 93).

Alımlılık: (Tür.) Alımlı olma durumu, çekicilik (T.S: 93).

Cazibe: (Ar.) 1. Çekicilik: "Ruhani bir cazibe Turhan'ı türbeye çekti." – A.H. Müftüoğlu. 2. Çekim (T.S: 447).

Cazibedar: (Ar.+Far.) Alımlı: "Epeyce bozulmuş olmakla beraber o sevimli çirkinliği hâlâ cazibedardı." – H.C. Yalçın (T.S: 447).

Cazibedarlık: (Ar.+Far.+Tür.) Cazibedar olma durumu (T.S: 447).

Cazibeleşme: (Ar.+Tür.) Cazibeleşmek durumu (T.S: 447).

Cazibeleşmek: (Ar.+Tür.) Çekici, alımlı duruma gelmek (T.S: 447).

Cazibeleştirme: (Ar.+Tür.) Cazibeleştirmek işi (T.S: 447).

Cazibeleştirmek: (Ar.+Tür.) Çekici, alımlı duruma getirmek (T.S: 447).

Cazibeli: (Ar.+Tür.) Alımlı: “Sesi mat, yavaş, tatlı ve cazibeli idi.” – F.R. Atay (T.S: 447).

Cazibelilik: (Ar.+Tür.) Cazibeli olma durumu (T.S: 447).

Cilve: (Ar.) Hoşa gitmek için yapılan davranış, kırıtma, naz: “Romantik devirlerde bu nevi cilvelere aşk mâni olurdu, şimdi de kültür.” – P. Safa (T.S: 446).

Cilvebaz: (Ar.+Far.) Cilveli (T.S: 446).

Cilvekâr: (Ar.+Far.) Cilveli: “Herkesle şakalaşıyordu; daima neşeli, keyifli, cilvekâr bir kadındı.” – E.E. Talu (T.S: 446).

Cilvelenme: (Ar.+Tür.) Cilvelenmek işi (T.S: 446).

Cilveleşebilme: (Ar.+Tür.) Cilveleşebilmek işi (T.S: 446).

Cilveleşebilmek: (Ar.+Tür.) Cilveleşme ihtimali veya imkânı bulunmak (T.S: 446).

Davetkâr: (Ar.+Far.) Çekici, cazibeli (bakış, davranış vb.): “Yanımdan geçerken bir tuhaf baktı / Arzulu ve davetkârdı mutlak” – B. Necatigil (T.S: 599).

Davetkârlık: (Ar.+Far.+Tür.) Davetkâr olma durumu (T.S: 599).

Eda: (Ar.) Naz, işve: “Giyimi kuşamı tepeden tırnağa Paris modası ya, nazı edası hiç aşağı kalmıyor ki!” –A. İlhan (T.S: 753).

Edalı: (Ar.+Tür.) Tavırları hoş olan, nazlı, işveli (T.S: 753).

Fettan: (Ar.) Gönül ayartıcı, cilveli: “Avuç avuç bu fettan kadına para dökerler de doktora on kuruş vermeyi çok görürler.” – E.İ. Benice (T.S: 865).

Fettanca: (Ar.+Tür.) 1. Fettan gibi. 2. Fettana uygun bir biçimde (T.S: 865).

Fettane: (Ar.) Cilveli, gönül alıcı (kadın): “O öyle bir fettanedir ki pisliği, rüküşlüğü bile yakışır haspaya ... güzelliğine, inceliğine halel getirmez.” – H. Taner (T.S: 865).

Fettanlaşma: (Ar.+Tür.) Fettanlaşmak işi (T.S: 865).

Fettanlaşmak: (Ar.+Tür.) Fettan bir duruma gelmek: “Karşımda fettanlaşmış, pervasız bir hâl takınmış başka bir kadın.” – N. Cumalı (T.S: 865).

Fettanlık: (Ar.+Tür.) Fettan olma durumu (T.S: 865).

Fıkır Fıkır: (Tür.) Cilveli, oynak: “Karısının fıkır fıkır gençliğini, coşkulu sevincini düşünüp somurtuyor olabilirdi.” – B. Günel (T.S: 866).

Fıkırdak: (Tür.) Cilve cilveli, oynak (kadın, kız) (T.S: 866).

Fıkırdaklık: (Tür.) Fıkırdak olma durumu (T.S: 866).

Fıkırdama: (Tür.) Fıkırdamak işi (T.S: 866).

Fıkırdamak: (Tür.) Cilvelenmek: "Ben kapıdan çıkarken iki genç fıkırdayarak arkamdan bakıyor." – Y.Z. Ortaç (T.S: 866).

Fıkırdaşmak: (Tür.) Oynakça davranışlarda bulunmak: "Otomobilin içinde gülüşen, fıkırdaşan dört, beş hanım var." – M.Ş. Esendal (T.S: 866).

Fıkırdatmak: (Tür.) Cilve yapmasına sebep olmak (T.S: 866).

Fıkırdayış: (Tür.) Fıkırdama işi (T.S: 866).

Fıkırtı: (Tür.) Cilveleşme: "Hani fiskoslar, gülüşmeler, fıkırtılar." – M.C. Anday (T.S: 867).

Fındıkçı: (Ar.+Tür.) Cilveli, oynak kadın (T.S: 867).

Fındıkkıran: (Ar.+Tür.) İşveli, şuh, baştan çıkarıcı kadın (T.S: 867).

Fingir Fingir: (Tür.) Oynak, cilveli: "Fingir fingir aşüftelerin canı koca istiyor." – H.R. Gürpınar (T.S: 878).

Fingirdek: (Tür.) Aşırı derecede oynak ve kırıtkan, cilveli (kadın) (T.S: 878).

Fingirdeklik: (Tür.) Fingirdek olma durumu (T.S: 878).

Fingirdeme: (Tür.) Fingirdemek işi. (T.S: 878)

Fingirdemek: (Tür.) 1. Dikkati çekecek kadar kırıtkan, oynak davranmak: "Senin tabirince kadın erkek hayli fingirdediler." – H.E. Adıvar 2. Gülüşerek sohbet etmek (T.S: 878).

Fingirdeşme: (Tür.) Fingirdeşmek işi (T.S: 878).

Fingirdeşmek: (Tür.) Karşılıklı fingirdemek (T.S: 878).

Frapan: (Fr.) Göz alıcı, göze çarpıcı, alımlı: Frapan kız. Frapan renk (T.S: 891).

Hava: (Ar.) Çekicilik: Kadın güzel değil ama havası var (T.S: 1061).

Havalı: (Ar.+Tür.) Göz alıcı, çekici, albenisi olan: Havalı kız (T.S: 1064).

İşve: (Ar.) Kadınların ilgi çekmek, gönül çelmek için takındıkları hoş, aldatıcı tavır, kırıtma, naz, cilve, eda: "Yelpaze çevrilir gibi birden dönüşleri, işveyle devriliş, saçılış, örtünüşleri..." – Y.K. Beyatlı (T.S: 1229).

İşveli: (Ar.+Tür.) Nazlı, cilveli, edalı, şivekâr: "Utangaç ve arzulu, tedirgin ve işveli, yorganı hızla açarak kaydı altına." – Ç. Altan (T.S: 1229).

İşvelilik: (Ar.+Tür.) İşveli olma durumu (T.S: 1229).

Kırım Kırım: (Tür.) Kırıtarak, kırıta kırıta (T.S: 1416).

Kırnak: (Tür.) Cilveli, oynak (kadın) (T.S: 1421).

Kişmiri: (Tür.) Alımlı.– O. C. Kaygılı (T.S: 1449).

Naz Etmek: Nazlanmak: "Bu kız araya girmemiş olsaydı, Sevim belki bana bir parça naz ederdi." – R.N. Güntekin (T.S: 1755).

Naz: (Far.) Kendini beğendirmek amacıyla yapılan davranış, cilve, eda (T.S: 1755).

Nazenin: (Far.) Cilveli, nazlı (T.S: 1755).

Nazeninlik: (Far.+Tür.) Nazenin olma durumu (T.S: 1755).

Nazlama: (Far.+Tür.) Nazlamak işi (T.S: 1756).

Nazlanabilme: (Far.+Tür.) Nazlanabilmek işi (T.S: 1756).

Nazlanabilmek: (Far.+Tür.) 1. Nazlanma ihtimali veya imkânı bulunmak. 2. Nazlanma becerisi bulunmak (T.S: 1756).

Nazlandırma: (Far.+Tür.) Nazlandırmak işi (T.S: 1756).

Nazlandırmak: (Far.+Tür.) Nazlanma işini yaptırmak (T.S: 1756).

Nazlanış: (Far.+Tür.) Nazlanma işi (T.S: 1756).

Nazlanma: (Far.+Tür.) Nazlanmak işi, mırın kırın: "En çok babama nazlanmayı özlüyordum." – A. Kutlu (T.S: 1756).

Nazlanmak: (Far.+Tür.) Kolayca gönlü olmamak, ısrar beklemek: "Ara sıra buluşup içer, birbirine nazlanıp türlü lakırtılar söylemekten hoşlanırlar." – M.Ş. Esendal (T.S: 1756).

Nazlaşma: (Far.+Tür.) Nazlaşmak işi (T.S: 1756).

Nazlı: (Far.+Tür.) Kolayca gönlü olmayan, kendini ağır satan, ısrar bekleyen, işveli, edalı: "Nazlı mı nazlı, süzüm süzüm süzülen bir kız çocuğuydu." – T. Buğra (T.S: 1756)

Nazlılık: (Far.+Tür.) Nazlı olma durumu (T.S: 1757).

Ökse Rum: (Rum.+Ar.) Erkekleri kendine bağlamasını bilen alımlı kadın (T.S: 1842).

Seksapel: (Fr.) Seksapel Cinsel cazibe, cinsel çekicilik: "Öğürtü sahnesinde enfesti, hele yeni kocasından utanması şaheserdi; seksapelin ta kendisiydi." – R.H. Karay (T.S: 2059).

Şive: (Far.) Naz, eda (T.S: 2229).

Şivekâr: (Far.) İşveli (T.S: 2229).

Şiveli: (Far.+Tür.) Nazlı, edalı (T.S: 2229).

Şuh: (Far.) Neşeli ve serbest (kadın): "O kadar oynak, o kadar şuh, o kadar cana yakın kadındı." – Y.K. Karaosmanoğlu (T.S: 2232).

Şuhluk: (Far.+Tür.) Şuh olma durumu (T.S: 2232).

Vamp: (Fr.) Erkekleri peşinde koşturan, aşırı tavır, kıyafet veya makyajıyla bakışları üzerinde toplayan, baştan çıkarıcı kadın (T.S: 2467).

Yelli: (Tür.) İşveli, fıkırdak (T.S: 2568).

Yosma: (Tür.) Şen, güzel, fettan (genç kadın): "Bir yosma geçiyor kaldırımdan / Küfürler, şarkılar, türküler, laf atmalar" – O.V. Kanık (T.S: 2609).

Yosmaca: (Tür.) Yosmaya yaraşır bir biçimde, yosma gibi (T.S: 2609).

Yosmalık: (Tür.) Yosma olma durumu, yosmaca davranış (T.S: 2609).

- **Gagauz Türkçesi**

Farafastıklanmaa: Cilvelenmek, kapris yapmak (G.T.S: 94).

Frafastık: Kırıtma, nazlanma, cilvelenme. Farafastıklarını gösterme: Cilvelerini göstermek (G.T.S: 94).

Naz: (Far.) Naz (G.T.S: 182).

- **Türkmen Türkçesi**

Acı: (Tür.) Şehevi, şehvetli (Tü.T.S: 20).

Ayna-: (Tür.) Naz etmek, nazlanmak: Aynamagıñı bes et!-Nazlanmayı bırak! (Tü.T.S: 40).

Burul-: (Tür.) Burulmak, kapris yapmak, nazlanmak: Näme burulyarsıñ?-Niçin nazlanıyorsun? (Tü.T.S: 88).

Cilve: (Ar.) Näzkereşme, näz: Yüz-müñ cilve bilen kılarsen mukam, Goynuñ paslı-bahar, açıkdır yakañ («Türkmen Halk Şahırana Döredicilig»). Gülgün geyip, cilve berip özüne, Meni ışk oduna yakanlar geldi («Sovet Edebiyatı» jurnalı) (T.D.S: 183).

Cilveli: (Ar.+Tür.) Näz-kereşmeli, näzli (T.D.S: 183).

Dılım-Dılım: (Tür.) bk. Dılmılda- (Tü.T.S: 154).

Dılmılda-: (Tür.) Cilveli cilveli gülümsemek (Tü.T.S: 154).

Hokga Çıkar-: Nazlanmak, kapris yapmak (Tü.T.S: 349).

Mesirge-: Kapris yapmak, nazlanmak; kabarmak, kudurmak, azmak: Deniz Mesirgeyar-Deniz kabarıyor (Tü.T.S: 456).

Mesirgeş-: bk. Mesirge- (Tü.T.S: 456).

Moymulda-: Salına salına gitmek (Tü.T.S: 462).

Moymuldaş-: bk. Moymulda- (Tü.T.S: 462).

Näz: (Far.) Naz, cilve (Tü.T.S: 474).

Näzenin: (Far.) Güzel, alımlı kız: n. giz güzel, alımlı kız (Tü.T.S: 474).

Näziksire-: (Far.+Tür.) Nazlanmak, cilvelenmek (Tü.T.S: 475).

Näziksiremek: (Far.+Tür.) Näz eden bolmak, näzli bolan (T.D.S: 848).

Näzirğemek: (Far.+Tür.) 1. Näz etmek, näzlı bolmak: Ayalı näz irğäp aytdı oña: Vasıldan oturma, işiñ bilen bol! («Sovet Edebiyatı» Jurnalı). 2. Läliklik etmek, lälik bolmak, läliksirmek, sıpayıçılıklı bahana aramak. Näzirğäp gürrüñ etmek (T.D.S: 848).

Näzirğenmek: (Far.+Tür.) 1. Näzli bolmak näzlenmek. 2. Lälik bolmak, sıpayçılıklı bahana aramak. näz kereşme: Göz gaş oynatmaklık, oyunhenek. Näz kereşme bilen bakcaklayan göz. Näz kerşme etmek (T.D.S: 848).

Näzlen-: (Far.+Tür.) bk. Näziksire- (Tü.T.S: 475).

Näzli: (Far.+Tür.) Näz kereşmeli, mähirli yakımlı. Polkovniğiñ ayalı näzli güldi. (B.Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim) (T.D.S: 848).

Siltencire-: (Tür.) Nazlanmak, sitem etmek, kapris yapmak: Gapını s.-p açdı.- Kapıyı nazlanarak açtı (Tü.T.S: 579).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ağnaz: (Tür.+Far.) Kolayca gönlü olmayan kendini ağır satan, ısrar bekleyen; işveli, edalı (A.T.S: 92).

Arvamaq: Çekiciliği ile etkisi altına almak, birini kendine bağlamak, teshir etmek (A.T.S: 224).

Aynaq: (Tür.) İşveli, cilveli (A.T.S: 288).

Nazlı Nazlı Danışmaq: Nazlı nazlı konuşmak, cilvelenerek konuşmak, işveli işveli konuşmak (A.T.S: 2536).

Bədhərəkət: (Far.+Ar.) Nazlı, cilveli (A.T.S: 406).

Bədhərəkətlik: (Far.+Ar.+Tür.) Nazlılık, cilvelik (A.T.S: 406).

Bəhcət: (Ar.) Yakışıklılık; alımlılık, letafet, zariflik, zerafet (A.T.S: 412).

Bəhic: (Ar.) Alımlı, iyi, göze hoş gelen, sevimli (A.T.S: 413).

Bəyəntə: (Tür.) Alımlı olan, çekici, cazibeli, albenili, cazip, cazibedar (A.T.S: 438).

Bəzəkli: (Tür.) Güzel, alımlı, cazibeli (A.T.S: 440).

Biclik: (Far.+Tür.) Kurnazlık, şeytanlık; cilve, işve, naz (A.T.S: 447).

Canrüba: (Far.) Can yakan, gönül alan, gönül kapan (A.T.S: 580).

Cantəzələyən: (Far.+Tür.) Hoş, alımlı, göz okşayan (A.T.S: 581).

Cazib: (Ar.) Çekici, cezp edici, gönül alıcı (A.T.S: 587).

Cazibə: (Ar.) İnsanın gönlünü kendine çeken, cezbeden güç, letafet, zariflik, güzellik (A.T.S: 587).

Cazibədar: (Ar.+Far.) Latif, zarif, güzel, hoş, füsunkâr, cazibedar (A.T.S: 587).

Cazibədarlıq: (Ar.+Tür.) Latiflik, füsunkârlık, güzellik, alımlılık, cazibelik (A.T.S: 587).

Cazibəli: (Ar.+Tür.) Alımlı, latif, füsunkâr, cezb edici güce malik, herkesin gönlünü kendine çeken (A.T.S: 587).

Cazibəlilik: (Ar.+Tür.) Alımlı, cazibeli, güzel olma hâli (A.T.S: 587).

Cəhdə: Göze hoş gelen, hayranlık uyandıran, alımlı (A.T.S: 593).

Cəzbedici: (Ar.+Tür.) Kendine çeken, meftun eden, hayran bırakan, kendine bağlayan, cezp edici (A.T.S: 605).

Cəzbedicilik: (Ar.+Tür.) Cazibe kuvveti, caliplik, letafet (A.T.S: 605).

Cəzzab: (Ar.) Cezb edici, gönül alıcı (A.T.S: 605).

Cığınqan: (Tür.) Edalı, nazlı, kırıtkan (A.T.S: 608).

Cilvə (I): (Ar.) Naz, işve, güzele yakışan duruş, davranış (A.T.S: 623).

Cilvəkar: (Ar.+Far.) Çok güzel, latif, dilrüba, insanı hayran eden, meftun kılan, büyüleyici, teshir edici, alımlı, çok şiin, pek hoş, cilvekar, cilveger (A.T.S: 623).

Cilvəkarlıq: (Ar.+Far.+Tür.) Nazeninlik, nazlılık, cilvelilik, cilvekarlık, cilvegerlik (A.T.S: 623).

Cilvələnmək: (Ar.+Tür.) Nazlanmak, edalanmak, naz yapmak, cilve satmak (A.T.S: 623).

Cilvəli: (Ar.+Tür.) Cilve yapan, nazlı, işveli. bk.cilvənüma, cilvəsaz (A.T.S: 623).

Çəm-Xəm: (Far.) Kendini beğendirmek amacıyla yapılan davranış, cilve, eda (A.T.S: 685).

Çəm-Xəmli: (Far.+Tür.) Kolayca gönlü olmayan, kendini ağır satan, işveli, edalı, cilveli (A.T.S: 685).

Çuğay: Kısa boylu ve işveli kız (A.T.S: 747).

Dadlı-Duzlu: (Tür.) Cazip, cazibeli, calip, sevimli, tatlı, albenili, latif (A.T.S: 758).

Dəlal: (Ar.) Kendini beğendirmek amacıyla yapılan davranış, cilve, eda; isteksiz gibi görünerek yalvartmak amacıyla yapılan davranış (A.T.S: 832).

Dilbər: (Far.) Güzel, sevgili, canan, alımlı (kadın) (A.T.S: 895).

Dilbərcəsinə: (Far.+Tür.) Dilber gibi, dilbere yakışır tarz ve üslupta. bk. dilbəranə (A.T.S: 895).

Dilbəri: (Far.+Tür.) Alımlılık, cazibelik (A.T.S: 895).

Dilkeş: (Far.) Alımı olan, çekici, cazibeli, albenili, cazip, cazibedar (A.T.S: 899).

Didərüba: (Far.) Göz okşayan, alımlı, cazibeli (A.T.S: 884).

Duz (II): (Tür.) Kendini sevdirecek özellik, cazibe (A.T.S: 980).

Duzlu: (Tür.) Hoş gönül okşayan, sevimli, tatlı, sıcakkanlı (A.T.S: 982).

Duzluluq: (Tür.) Hoşa gitmeğe, sevilmeye sebep olan özellik, tatlılık, sıcakkanlılık (A.T.S: 982).

Eydirmək (II): (Tür.) Naz yapmak, naz satmak (A.T.S: 1064).

Əda (I): (Ar.) Naz, işve (A.T.S: 1074).

Əda Satmaq: Naz satmak, nazlanmak (A.T.S: 1074).

Ədabaz: (Ar.+Far.) İşveli, nazlı, yapmacık tavırlı (A.T.S: 1074).

Ədabazlıq: (Ar.+Far.+Tür.) Nazlılık, cilvelilik, cilve (A.T.S: 1074).

Ədalanmaq: (Ar.+Tür.) Çalım satmak, kırıtmak, cilvelenmek, nazlanmak, işvelenmek (A.T.S: 1074).

Ədalı: (Ar.+Tür.) İşveli, nazlı, hoş davranışlı, tavırlı (A.T.S: 1074).

Ədalılıq: (Ar.+Tür.) Eda olma hali, nazlılık, işvelilik, cilvelilik (A.T.S: 1075).

Ədəbazlıq Etmək (Eləmək): Nazlanmak, naz yapmak (A.T.S: 1075).

Əhli-Naz: (Ar.+Far.) Cilveli, gamzeli, şen, fettan (güzel kadın) (A.T.S: 1084).

Əqlrüba: (Ar.+Far.) İnsanı hayran bırakan, insanın aklını çelen, alımlı (A.T.S: 1092).

Əriyini (Ərikini) Əzmə: Naz satmak, cilve yapmak (A.T.S: 1135).

Ərk-Naz: (Tür.) Kendini beğendirmek amacıyla yapılan davranış, cilve, eda, işve, gamze (A.T.S: 1137).

Əzik- Əzik: (Tür.) Kırıta kırıta, nazlana nazlana, kendini utanır gibi göstere göstere (A.T.S: 1169).

Əzilə- Əzilə: (Tür.) Nazlı nazlı, kırıta kırıta; yapmacık bir eda ile (A.T.S: 1170).

Əzilə-Büzülə: (Tür.) Cilveli cilveli, nazlı nazlı, kendini beğendirmeğe çalışarak, nazla, kırıta kırıta; yapmacık bir eda ile (A.T.S: 1170).

Əzim Olmaq: Nazlanmak, kırıtmak, cilvelenmek, naz satmak (A.T.S: 1170).

Əzinmək: (Tür.) Naz satmak, işve yapmak, cilvelenmek (A.T.S: 1170).

Əzmə-Büzmə: (Tür.) Yapmacıklı, işvebaz; kırıtkan; koket, yosma, cilveli kadın (A.T.S: 1172).

Fasonluluq: (Fr.+Tür.) 1. Gösterişlilik, çekicilik. 2. Gamzelilik, nazlılık, işvelilik (A.T.S: 1182).

Fasonsuz: (Fr.+Tür.)Belirli bir biçimi, şekli olmayan, gösterişsiz, çekici olmayan (A.T.S: 1182).

Fəttan: (Ar.) Gönül okşayan, cazibeli (A.T.S: 1201).

Giranmaye: (Far.) Güzel, alımlı, görkemli (A.T.S: 1290).

Girişmə: (Far.) Naz, işve, gamze, kaşve gözle yapılan işaret (A.T.S: 1293).

Göyçək: (Tür.) Alımlı, gönül okşayan, hoşa giden (A.T.S: 1316).

Həsən: (Ar.) Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, alımlı (A.T.S: 1422).

Həşəmətli: (Ar.+Tür.) Debdebeli, görkemli, tantanalı (A.T.S: 1424).

Heyranedicilik: (Ar.+Tür.) Büyüleyici olma, pek hoş olma, çok güzel ve alımlı olma, füsunkârlık; büyüleyici kuvvet (A.T.S: 1395).

Xoşnişan: (Far.) Güzel görnüşlü, alımlı, hoş (A.T.S: 1544).

Xoşru: (Far.) Güzel yüzlü, alımlı (A.T.S: 1544).

Xoşsurət: (Far.+Ar.) Alımlı, güzel görkemli; sıcakkanlı. bk. xoşsurətli (A.T.S: 1545).

Xoşu: (Far.) Nazlı, işveli (A.T.S: 1545).

Xubçehrə: (Far.) Güzel yüzlü, hoş simalı, alımlı, güzel (kız, kadın) (A.T.S: 1549).

Xubluq: (Far.+Tür.) Güzellik, alımlılık, hoşluk, sevimlilik, hubî (A.T.S: 1549).

Xuram: (Far.) Nazlı nazlı yürüme, salına salına yürüme (A.T.S: 1552).

Xuraman: (Far.) Nazlana nazlana, kırıtarak yürüyen, salına salına yürüyen (A.T.S: 1552).

Xuraman Olmaq: Salına salına, nazlana nazlana yürümek (A.T.S: 1552).

Xuraman-Huraman: (Far.) Nazla, edayla, salınarak, nazlana nazlana, cazibe ve letafetle (A.T.S: 1552).

Xuramanlıq: (Far.+Tür.) Zerafet, incelik, sevimlilik (A.T.S: 1552).

Xüraman: (Far.) 1. Nazlana nazlana, kırıta kırıta yürüyen. 2. Nazlı, işveli (A.T.S: 1554).

İbarat: Naz, işve, cilve, fors (A.T.S: 1559).

İşvə: (Ar.) Kadınların ilhi çekmek, gönül çelmek için takındıkları hoş, aldatıcı tavır, kırıtma, naz, cilve, eda (A.T.S: 1670).

İşvəbazlıq: (Ar.+Far.+Tür.) Cilve yapma, naz etme huyu, alışkanlığı (A.T.S: 1670).

İşvəkar: (Ar.+Far.) Cilve yapan, nazlanan, eda yapan, cilveli, işvebaz, nazlı, süzgün bakışları ile erkekleri meftun eden, kendine bağlayan. bk. işvəbaz, şivəkar (A.T.S: 1670).

İşvəkaranə: (Ar.+Far.+Tür.) İşve ile cilve ile nazla edayla, nazlı nazlı (A.T.S: 1670).

İşvəkarlıq: (Ar.+Far.+Tür.) Cilve apma, naz etme, cilvelenme işi (A.T.S: 1670).

İşvəli: (Ar.+Tür.) Nazlı, gamzeli, şuh (A.T.S: 1670).

İşvəlilik: (Ar.+Tür.) Cilve, gamze, yosmalık (A.T.S: 1670).

Klasik Gözəllik: (Fr.+Tür.) Kadın (eski) Yunanlılarda ve Romalılarda güzellik idealini yansıtan (A.T.S: 1811).

Köçəl (I): (Tür.) Güzel, alımlı (A.T.S: 1848).

Qamatqan: (Tür.) Çekici olma durumu, alım, albeni, alımlılık, cazibe (A.T.S: 1939).

Qaş-Göz Oynatmaq: Cilvelenmek, işve yapmak (A.T.S: 2008).

Qaş-Gözle Danışmaq: Cilvelenmek, konuşurken kaşını gözünü oynatmak (A.T.S: 2009).

Qaşlarını Oynatmaq: Naz etmek, cilve satmak (A.T.S: 2008).

Qəlbaçan: (Tür.) Hoş, güzel, alımlı (A.T.S: 2058).

Qəlbəyatan: (Tür.) Tatlı; büyülü, büyüleyici, teshir edici, meftun edici, cezp edici, hoş, bent edici, göbül avlayan, sehhar. bk. qəlboxşayan (A.T.S: 2058).

Qəmzə Ələmək (Etmək, Gelmək, Satmaq): Naz etmek, işve, cilve, satmak (A.T.S: 2066).

Qəmzə: (Ar.) İşve süzgün bakış, işveli bakış (A.T.S: 2066).

Qəmzəkar: (Ar.+Far.) İşveli, cilveli (A.T.S: 2066).

Qəmzəli: (Ar.+Tür.) Nazlı, cilveli (A.T.S: 2066).

Qəşənglik: (Far.+Tür.) Alımlılık, güzel şeyin hali (A.T.S: 2075).

Qınc: (Ar.) İşve, kırıtma (A.T.S: 2094).

Qıncamaq: (Ar.+Tür.) Yüz ekşitmek, kolayca gönlü olmamak, cilvelenmek; kırıtmak, cilve satmak (A.T.S: 2094).

Qıncanmaq: (Ar.+Tür.) Naz etmek, işve etmek, kııtmak. bk. qıncalmaq (A.T.S: 2094).

Qıncıqlanmaq: (Ar.+Tür.) Kırıtmak, işve yapmak, naz yapmak (A.T.S: 2094).

Qır (IV): (Tür.) Gamze, cilve (A.T.S: 2096).

Qır Satmaq (Vermək): Nazlanmak, naz yapmak, cilve satmak (A.T.S: 2096).

Qırcana-Qırcana: (Tür.) Cilvelenerek, bin bir edayla, nazla (A.T.S: 2097).

Qırra: (Tür.) Cilve; gamze; yosmalık (A.T.S: 2108).

Qırrabaz: (Tür.+Far.) Yosma, cilveli, gamzeli, koket; ampiyesman (A.T.S: 2108).

Qunc (II): (Ar.) İşve, eda (A.T.S: 2197).

Quyruğunu Pursutmaq: Naz yapmak, işve satmak (A.T.S: 2221).

Lətafət: (Ar.) Güzellik, ruhu okşayan durum ve hâl, alımlılık. bk. lətafətlilik (A.T.S: 2265).

Lətafətli: (Ar.+Tür.) Müşfik, şefkat dolu, güler yüz gösteren, mültefit, şefkatli, sevecen; latif, okşayıcı; alımlı, çok şirin (A.T.S: 2265).

Lətifə (II): (Ar.) Güzel, ince, nazik, alımlı (kız ve kadın) (A.T.S: 2266).

Lətifləşmək: (Ar.+Tür.) Güzelleşmek, alımlı olmak (A.T.S: 2266).

Löbət: Güzel, hoş, alımlı (A.T.S: 2283).

Mamılı-Matan: (Tür.) İşve yapan, işaret eden güzel, dolgun ve beyaz tenli kız (A.T.S: 2308).

Mazat (II): (Tür.) Kendini beğendirmek amacıyla yapılan davranış, cilve, eda (A.T.S: 2330).

Məlahət: (Ar.) Tatlılık, letafet; cazibe, melahat (A.T.S: 2370).

Məlahətli: (Ar.+Tür.) Güzel, latif, zarif, hoş; cazibeli (A.T.S: 2371).

Məlahətlilik: (Ar.+Tür.) Güzel, tatlı, hoş olma durumu (A.T.S: 2371).

Məlahətsizlik: (Ar.+Tür.) Alımsızlık, cazibesizlik, letaftsizlik, görkemsizlik (A.T.S: 2371).

Məzə: (Far.) Naz, gamze, işve (A.T.S: 2403).

Mızıq: (Tür.) Kendini beğendirmek amacıyla yapılan davranış, cilve, eda; kapris (A.T.S: 2409).

Mızıqlanmaq: (Tür.) Naz yapmak, kapris yapmak (A.T.S: 2409).

Müstəğni: (Ar.) Nazlı davranan, naz yapan (A.T.S: 2492).

Naz (I): (Far.) Cilveli kadın veya kız, nazenin (A.T.S: 2533).

Naz Etmək (Eləmək, Göstərmək, Qılmaq Satmaq): Naz etmek, nazlanmak, işvelenmek, cilvelenmek, naz yapmak. naz qəmzə ilə baxmaq Cilveli bir şekilde bakmak (A.T.S: 2533).

Nazəndə: (Far.) 1. Nazlı, işveli, cilveli; ince ve güzel. 2. Güzel, latif, göz okşayıcı, alımlı, büyüleyici, füsunkar. bk. nazənin (A.T.S: 2534).

Nazəndəlik: (Far.+Tür.) Cilvelilik, gamzelik; süslü püslülük (A.T.S: 2534).

Nazənin-Nazənin: (Far.) İnce bir şekilde, gamze ile cilve ile nazlanarak, cilvelenerek (A.T.S: 2534).

Nazla: (Far.+Tür.) Nazlanarak, cilvelenerek (A.T.S: 2536).

Nazlanmaq: (Far.+Tür.) 1. Cilvelenmek, cilve satmak. 2. Naz etmek, naz yapmak, nazlanmak, kırıtmak (A.T.S: 2536).

Nazlı (I): (Far.+Tür.) İşveli, cilveli, naz eden (A.T.S: 2536).

Nazlı-Duzlu: (Far.+Tür.-Tür.) Oynak, cilveli, edalı, şuh (A.T.S: 2536).

Nazlı-Nazlı: (Far.+Tür.) Cilveli cilveli, nazlana nazlana, kendini beğendirmeye çalışmak (A.T.S: 2536).

Nazlı-Qəmzəli: (Far.+Tür.-Ar.+Tür.) Nazlı, cilveli; yapmacık (A.T.S: 2536).

Nazmaq: (Far.+Tür.) Cilve yapma, naz satmak (A.T.S: 2537).

Naz-Qəmzə: (Far.+Ar.) Süzgün bakış, cilve (A.T.S: 2537).

Nazsatan: (Far.+Tür.) Nazlı, gamze, işve, cilve yapan (A.T.S: 2537).

Nazu-Toz: (Far.+Tür.) Kendini beğendirmek amacıyla yapılan davranış, cilve, eda (A.T.S: 2537).

Nəfislik: (Ar.+Tür.) Zariflik, güzelik, alımlılık, santlılık (A.T.S: 2553).

Nigar: (Far.) Dilber, can alan güzel (A.T.S: 2569).

Otu-Suyu Olmaq: Albenisi olmak, güze alımlı olmak (A.T.S: 2635).

Oynaq (I): (Tür.) Şuh, şen, neşeli, cilveli, işveli (A.T.S: 2646).

Oynaqlıq: (Tür.) Anlamlılık, güzellik, canlılık (A.T.S: 2646).

Oynarlıq: (Tür.) İşvekârlık, cilvelilik (A.T.S: 2647).

Özünü Əzmək: Nazlanmak, kendini naza çekmek, cilvelenmek (A.T.S: 2673).

Özünü Mazata Qoymaq: İşve yapmak, naz satmak, çalım satmak (A.T.S: 2673).

Pişik Qırı Vermək: Naz etmek, gönlü olduğu hâlde nazlanmak, cilve yapmak (A.T.S: 2748).

Pürməlahət: (Far.+Ar.) Cazibeli, çekici, calip, sevimli, tatlı, lâtif, albenili, hoş (A.T.S: 2795).

Rəng –Rövnəq: (Far.+Ar.) Renklilik, güzellik, alımlılık, parlaklılık (A.T.S: 2828).

Rövnəqlilik: (Far.+Ar.+Tür.) Letafet; yakışıklılık, alımlılık; ihtişam, görkem, debdebe (A.T.S: 2841).

Sahibcəmal: (Ar.) Alımı olan, çekici, cazibeli, albenili, cazip, cazibedar (A.T.S: 2864).

Sallanış: (Tür.) Yürüyüş tarzı; nazla, nazlana nazlana yürüme (A.T.S: 2876).

Sallanmaq: (Tür.) Nazla, eda ile yürümek (A.T.S: 2876).

Seçmə (I): (Tür.) Güzel, hoş, iyi, alımlı (A.T.S: 2906).

Sehrkar: (Ar.+Far.) Meftun eden, hayran bırakan, çok güzel, füsunkâr (A.T.S: 2907).

Sehrkarlıq: (Ar.+Far.+Tür.) Meftun edicilik, çekicilik, fevkalâde güzellik (A.T.S: 2907).

Sehrli: (Ar.+Tür.) Füsunkâr, cezbeden, bağlayan (A.T.S: 2957).

Sərvinaz: (Far.) Nazlı dilber, nazenin güzel, edalı ya (A.T.S: 2957).

Sərvi-Xüram: (Far.) Nazlı nazlı dolaşan, salına salına yüreyen (A.T.S: 2957).

Sındıra-Sındıra: (Tür.) Kırıtarak yavaş yavaş (yürüme veya oynama) (A.T.S: 2971).

Sındıra Sındıra Oynamaq: Yavaş yavaş, kırıta kırıta oynamak, şevkle oynamak (A.T.S: 2971).

Sındıra Sındıra Yerimək: Yavaş yavaş, nazlana nazlana yürümek (A.T.S: 2971).

Süzgün: (Tür.) Yarı açık, yarı kapalı (göz), nazlı nazlı (bakan), baygın baygın (bakış). bk.süzülmüş 2 (A.T.S: 3099).

Şirnikdirici: (Tür.) Cazip, baştan çıkarıcı, celbedici, cezp edici, gönül alıcı (A.T.S: 3160).

Şivəbaz: (Far.) Nazlı, edalı (A.T.S: 3165).

Şivəbazlıq: (Far.+Tür.) Nazlılık, edalılık (A.T.S: 3165).

Şivəkar: (Far.) Nazlılık, edalılık (A.T.S: 3165).

Şivəli: (Far.+Tür.) Nazlı, edalı, cilveli (A.T.S: 3165).

Şux: (Far.) Şen, mutlu, işveli, nazlı, oynak ve serbest kadın (A.T.S: 3177).

Şuxluq: (Far.+Tür.) 1. İşvelilik, nazlılık, oynaklık, güler yüzlülük; naz, işve, serbest ve nazlı hareket. 2. İncelik, güzellik, zariflik (A.T.S: 3177).

Toprağı Şirin: (Tür.+Far.) Cazibelli, cazibedar (A.T.S: 3342).

Ürəyəyatan: (Tür.) Gönüle göre olan, beğenilen, cazibeli, güzel (A.T.S: 3448).

Ürəyəyatmaz: (Tür.) Çekici olmayan, alımı olmayan, cazibesi olmayan (A.T.S: 3448).

Ürəyəyatmazlıq: (Tür.) Cazibesizlik, cazibesi olmama durumu, gösterişsizlik (A.T.S: 3448).

Vəcihə: (Ar.) Yüzü güzel, hoş, alımlı (A.T.S: 3495).

Vəsamə: (Ar.) Alımlılık, çekicilik (A.T.S: 3503).

Vəsim: (Ar.) Göze hoş görünen, alımlı, cazibeli (A.T.S: 3504).

Yapışıq: (Tür.) Kendine karşı güzel duygular uyandırma özelliği, sıcakkanlılık, hoşa gitme (A.T.S: 3560).

Yapışıqlı: (Tür.) Hoşa giden, iç açıcı, sıcakkanlı, cazibeli (A.T.S: 3560).

Yapışıqlıq: (Tür.) Sevimlilik, cazibe, caziplik (A.T.S: 3560).

Yellənə-Yellənə: (Tür.) Nazlanarak, işveyle, cilvelenerek (A.T.S: 3616).

Yeyrək: (Tür.) Alımı olan, çekici, cazibeli, albenili, cazip, daha iyi, daha güzel (A.T.S: 3637).

Yoldançıxarıcı: (Tür.) Cazip, fettan, cazibeli, gönül ayartıcı (A.T.S: 3655).

Zibalıq: (Far.+Tür.) Letafet, şirinlik, sevimlilik, alımlılık (A.T.S: 3725).

Zibasənəm: (Far.+Ar.) Hayranlık uyandıran, dilber, sinem (A.T.S: 3725).

Zöhrəcəbin: (Ar.) Zühre alımlı, alımlı, dilber (A.T.S: 3740).

II.3.3.8.2.Toplumda Davranışları Hoş Karşılanmayan Kadınlar İlgili Sözler

Toplum, namus kavramını kadında ve erkekte farklı değerlendirmiştir. Dürüst olan, işinde güvenilir olan ve ailesini koruyup gözeten erkek namuslu sayılmıştır. Kadının namuslu sayılması için ise cinsel saflık önemlidir. Evlenmeden önce cinsellik yaşamayan, flört etmeyen, açık-seçik giyinmeyen, yabancı erkeklerle bir arada bulunmayan, bulunduğu ortamda davranışlarına dikkat eden gülüp eğlenmeyen kadın namuslu olarak nitelendirilmiştir. Namus algısında toplumsal cinsiyet eşitsizliği görülmektedir. Erkek için cinsel saflık önem teşkil etmemektedir. Erkek cinsel saflığı değerlendiren konumdadır. Toplumda, kadının namusu erkeğin namusudur anlayışı vardır. Erkeğin yakınındaki kadının namusunu koruyup kollaması gerektiğine inanılmaktadır. Kadının da namusuna dikkat etmesi gerektiği, erkeğin namusuna şerefine laf getirmemesi gerektiğine dair bir anlayış vardır (Gürsoy-Arslan Özkan 2014: 149-150). Bu anlayış namus cinayetlerine, töre cinayetlerine neden olmaktadır.

Bu başlığa dair Türkiye Türkçesinde 29, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 0 ve Azerbaycan Türkçesinde 3 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Açılıp Saçılmak: (Tür.) 1. Kadın açık saçık giyinmeye başlamak. 2. Kadın eskisine göre ölçüsüz davranışlarda bulunmaya başlamak (T.S: 20).

Alüfte: (Far.) İffetsiz, oynak, cilveli (kadın): “Onların aftosuna hanımefendi derler, bizim paçozumuzun adı ya alüftedir ya şıllık.” –A. Gündüz (T.S: 109).

Alüftelik: (Far.+Tür.) Alüfte olma durumu (T.S: 109).

Aşüfte: (Far.) Oynak, açık saçık kadın, kokot: "Fingir fingir aşüftelerin canı koca istiyor." – H.R. Gürpınar (T.S: 208).

Aşüftelik: (Far.+Tür.) Aşüfte olma durumu (T.S: 208).

Eteği Düşük: (Tür.) Pasaklı veya düşkün (kadın) (T.S: 828).

Eteğine Eğri: (Tür.) İffetsiz, kötü (kadın) (T.S: 828).

Frikik Vermek: Göğüs, bacak gibi vücudun belirli bölümlerini, bilerek veya bilmeyerek gereğinden fazla açarak göstermek (T.S: 892).

Hafif Yollu: (Ar.+Tür.) Davranışları ile içinde bulunduğu toplumun ahlak anlayışına ters düşen (kadın), hafifmeşrep (T.S: 1025).

Hafifmeşrep: (Ar.) Davranışları, içinde bulunduğu toplumun ahlak anlayışına uymayan (kadın), hafif yollu (T.S: 1025).

Hafifmeşreplik: (Ar.+Tür.) Hafifmeşrep olma durumu: "Hafifmeşreplik denirse biçimli olur da hercai kararlık denirse biçimsiz mi oluyor?" – R.E. Ünaydın (T.S: 1025).

Haspa: (Tür.) Kızlara, kadınlara şaka veya alay yollu söylenen bir söz: "Haspa orada rahat durmamış." – R. H. Karay (T.S: 1054).

Haspam!: (Tür.) Yakıştırılamayan nitelikler taşıyan kadın veya kızlar için kullanılan bir söz (T.S: 1054).

İffetsiz: (Ar.+Tür.) İffetini korumayan, silisiz (T.S: 1153).

İffetsizlik: (Ar.+Tür.) İffetsiz olma durumu, silisizlik (T.S: 1153).

Kokot: (Fr.) Aşüfte: "Parisli kokot zilzurna sarhoş." – N.F. Kısakürek (T.S: 1458).

Kokotluk: (Fr.+Tür.) Kokot olma durumu (T.S: 1458).

Naylon Kız: (Fr.+Tür.) 1. Çağdaş, modern kız. 2. Gerçekte olması gerektiği gibi davranmayan kız (T.S: 1755).

Oynak: (Tür.) Davranışları ağırbaşlı olmayan (kadın veya kız): "Bu, otuz yaşlarında çenebaz ve oynak bir duldu." – R.N. Güntekin (T.S: 1828).

Oynakça: (Tür.) 1. Biraz oynak: Oynakça davranış. 2. Oynağa yakışır bir biçimde: Oynakça davranıyor (T.S: 1829).

Oynaklık: (Tür.) 1. Oynak olma durumu. 2. Oynakça davranış: “Kadınlarında ne bir oynaklık, erkeklerinde ne bir haşarılık.” – R.H. Karay (T.S: 1829).

Namus Cinayeti: (Ar.) 1. Ahlak ve onuruna ters düşen bir durumdan kurtulmak için işlenen cinayet. 2. Töre cinayeti (T.S: 1750).

Namus Davası: (Ar.) 1. Namusuna dokunulan kişinin açtığı dava. 2. Onur meselesi (T.S: 1750).

Töre Cinayeti: (Tür.+Ar.) Bazı bölgelerde geleneksel anlayışlara uymama sebebiyle genellikle genç kız veya kadınların ailesinin kararıyla yine aileden biri tarafından öldürülmesi, namus cinayeti (T.S: 2378).

Silisiz: (Tür.) İffetsiz (T.S: 2112).

Silisizlik: (Tür.) İffetsizlik (T.S: 2112).

Yelloz: (Tür.) Ahlaksız, hafifmeşrep, şıllık (kadın): “Gülsüm adında, suratsız, yelloz bir kız bulmuştu.” – E. E. Talu (T.S: 2568).

Yollu: (Tür.) Yollu. (T.S: 2605)

Zilli: (Far+Tür.) Edepsiz, eli maşalı, şirret (kadın) (T.S: 2660).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Atışpara: Davranışları ağırbaşlı olmayan (kadın ve kız) (A.T.S: 254).

Xoşu: Hafifmeşrep, serbest tavırlı, ahlak kurallarına aldırmayan (A.T.S: 1545).

İffətsiz: (Ar.+Tür.) Namussuz, ahlaksız, arsız, ahlak ve namus yönünden düşük (A.T.S: 1573).

II.3.3.8.3.Toplumda Davranışları Onaylanan Kadınlar ve Namus Algısıyla İlgili Sözler

Toplumda davranışları onaylanan kadınlar ve namus algısıyla ilgili Türkiye Türkçesinde 11, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 5 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesinde afife sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde əfifə olarak bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesinde eteği arı ifadesi Azerbaycan Türkçesinde bulunmaktadır: ətəyi arı.

Türkiye Türkçesinde bulunan eteği temiz ifadesi Azerbaycan Türkçesinde de bulunmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde, Türkiye Türkçesindeki sözcüklerin Farsçaları kullanılmıştır, pak (temiz) damən (etek): pakdamən.

- **Türkiye Türkçesi**

Afife: (Ar.) İffetli (kadın) (T.S: 34).

Afifelik: (Ar.+Tür.) İffetlilik (T.S: 34).

Afiflik: (Tür.) İffetlilik (T.S: 34).

Eline Erkek Eli Değmemiş Olmak: Kız, namuslu olmak (T.S: 776).

Eteği Arı: (Tür.) Namuslu, iffetli (T.S: 828).

Eteği Temiz: (Tür.) İffetli, namuslu (kadın) (T.S: 828).

İffetli: (Ar.+Tür.) İffetini koruyan, sili, afif, afife: “Tatlı, güzel, iffetli ve kültürlü idi.” – T. Buğra (T.S: 1153).

İffetlilik: (Ar.+Tür.) İffetli olma durumu, afiflik, afifelik, sililik (T.S: 1153).

Sili (II): (Tür.) İffetli (T.S: 2111).

Silili: (Tür.) İffetli (T.S: 2112).

Utlu: (Tür.) İffetli (T.S: 2424).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ehsan (II): (Ar.) Kadının iffeti (A.T.S: 1008).

Əfifə: (Ar.) Namuslu, iffetli (A.T.S: 1078).

Ətəyi Arı: (Tür.) Namuslu, namusuna düşkün, temiz (A.T.S: 1152).

İffətli: (Ar.+Tür.) İffet sahibi, iffetini koruyan, namuslu; temiz, saf. bk. iffətpərvər (A.T.S: 1573).

Pakdamən: (Far.) Eteği temiz, namuslu (A.T.S: 2683).

II.4.DOĞURGANLIK VE ANNELİK İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

Doğum, dünyaya yeni bir birey getirme yetisi, kadına bahşedilmiş bir özelliktir. Kadının içinden yeni bir canlı çıkarması ve onu hayata hazırlaması, büyütmesi toplumlar tarafından kadının kutsal kabul edilmesine neden olmuştur. Toplumlarda her kadının anne olması gerektiği düşüncesi vardır, çocuk sahibi olmayan veya çocuk sahibi olmak istemeyen kadınlar toplum tarafından yargılanmıştır. Günümüzdeki çalışma şartları, ekonomik sebepler ve dünyada yaşananlar kadınları, dünyaya yeni bir birey getirmeye karşı mesafeli hale getirmiştir.

Bu bölümde doğurganlık, gebelik ve anneliğe dair sözler tespit edilerek sınıflandırılmıştır.

II.4.1.Anne Olma Süreciyle İlgili Sözler

II.4.1.1.Kadında Doğurganlığın Bulunup Bulunmayışı İle İlgili Sözler

Kadında doğurganlık özelliğinin bulunup bulunmadığına, doğurgan ve doğurgan olmayan kadınlara dair söz varlığına yer verilmiştir. Âdet durumunun olması ve devam etmesi kadının doğurgan olup olmadığını anlamakta önemlidir. Menopoz dönemine girmiş kadın doğurganlığını yitirir. Çocuk sahibi olamayan kadınlara dair özel adlandırmalar yapılmıştır.

Kadında doğurganlığın bulunup bulunmayışı ile ilgili Türkiye Türkçesinde 26, Gagauz Türkçesinde 3, Türkmen Türkçesinde 3, Azerbaycan Türkçesinde 37 söz tespit edilmiştir.

Aybaşı sözcüğü Türkiye, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Üç lehçede de şekil ve anlam bakımından aynıdır.

Kısır sözcüğü Türkiye, Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Anlamsal olarak aynıdır. Şekil açısından Azerbaycan Türkçesinde farklıdır. Sözcük başı k sesi Azerbaycan Türkçesinde q olmuştur: qısır.

Doğurgan sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Sözcükteki g sesi Azerbaycan Türkçesinde yumuşamıştır: doğurğan.

Türkiye Türkçesindeki hayız sözcüğünde bulunan a sesi Azerbaycan Türkçesinde e olmuştur, ı sesi ise Azerbaycan Türkçesinde düşmüştür: heyz.

- **Türkiye Türkçesi**

Âdet Görmek: Kadın aybaşı olmak (T.S: 28).

Âdet: (Tür.) Aybaşı (T.S: 28).

Âdetgörmezlik: (Tür.) Menopoz (T.S: 29).

Anne Olmak: Kadın, çocuk sahibi olmak: "Anne olmak için çok gencim çocuk resim yapmak engel olur, demiş." –A.Ümit (T.S: 131).

Aslık: (Tür.) Kısır olan (kadın veya dişi hayvan) (T.S: 168).

Ay Hâli: (Tür.+Ar.) Aybaşı (T.S: 202).

Aybaşı: (Tür.) Belirli yaşlar arasında kadınların ayda bir döl yatağından kan gelmesi durumu, ay hâli, âdet (T.S: 201).

Aybaşılı: (Tür.) Âdet görmüş (kadın) (T.S: 201).

Bağırdak: (Tür.) Kadınların âdet zamanında bağladıkları bez, bağıldak (T.S: 227).

Dem Dökmek: Kadınlar aybaşında kan yitirmek (T.S: 618).

Dişi: (Tür.) 1. Yumurta oluşturan veya yavru doğuran (birey). 2. Verimli, doğurgan (T.S: 680).

Doğurgan: (Tür.) Çok doğuran (T.S:693).

Doğurganlaşma: (Tür.) Doğurganlaşmak işi (T.S: 693).

Doğurganlaşmak: (Tür.) Doğurgan duruma gelmek (T.S: 693).

Doğurganlaştırma: (Tür.) Doğurganlaştırmak işi (T.S: 693).

Doğurganlaştırmak: (Tür.) Doğurgan duruma getirmek (T.S: 693).

Doğurganlık: (Tür.) Çok doğurgan olma durumu, doğurgan olma durumu (T.S: 693).

Hayız: (Ar.) Kadınlarda aybaşı (T.S: 1072).

Hayızdan Nifastan Kesilmek: Menopoza girmek (T.S: 1072).

Katır Karı: (Tür.) Çocuğu olmayan evli kadın (T.S: 1351).

Kısır: (Tür.) Üreme imkânı olmayan, döl vermeyen (insan ve hayvan) (T.S: 1423).

Kirlenmek: (Tür.) Kadın aybaşı olmak (T.S: 1447).

Kirli: (Tür.) Aybaşı durumunda bulunan (kadın) (T.S: 1447).

Menopoz: (Fr.) Kadınlarda gebe kalma ve doğurma yeteneğinin sona ermesi, âdetten kesilme, yaş dönümü, âdetgörmezlik: "Gençliğim ve orta yaşlılığım böyle geçtikten sonra ileri bir menopoz yaşımda kadrim azıcık bilinmiş, neye yarar?" – S. Erez (T.S: 1653).

Menopoza Girmek: 1. Âdetten kesilmek, doğurma özelliğini yitirmek, hayızdan nifastan kesilmek: "Yakışmıyordu bu hafiflik çoktan menopoza girmiş bir kadına." – İ. Aral 2. Âdetten kesilmek, doğurma özelliğini yitirmekten dolayı kadın bunalım içerisinde olmak (T.S:1653).

Namazsız: (Far.+Tür.) Aybaşı durumunda olan (kadın) (T.S: 1749).

- **Gagauz Türkçesi**

Aylık: (Tür.) Aybaşı hali (G.T.S: 24).

Aylıklar: (Tür.) Ay başları (kadınlarda menstrüasyon) (G.T.S: 24).

Kısır: (Tür.) Kısır (G.T.S: 148).

- **Türkmen Türkçesi**

Aybaşı: (Tür.) Ayallarda ayda bir gezek bolyan bil açılma (T.D.S: 75).

Bil Açıl-: Aybaşı olmak (Tü.T.S: 67).

Görüm Görmek: Aybaşı bolma, bili açılmak, eteği gitmek (ayallarda) (T.D.S: 560).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Adətgörmək: (Tür.) Âdet görmek, kanaması olmak (kadın) (A.T.S: 48).

Aybaşı: (Tür.) Kadınlarda, buluğ çağına ermiş kızlarda ayda bir kere görülen fizyolojik durum, âdet (A.T.S: 281).

Beli Qurumaq: Doğurmak ve doğurtmak kabiliyetini kaybetmek (sperm veya yumurta üretmemek), çocuk yapma kabiliyetini kaybetmek (A.T.S: 390).

Diridoğan: (Tür.) Doğurma özelliği olan, memeli (A.T.S: 911).

Diridoğma: (Tür.) Rahim yoluyla doğurup nesli devam ettirme (A.T.S: 911).

Dişi: (Tür.) Yavru doğuran (birey), kadın (A.T.S: 919).

Doğan (I): (Tür.) Yavru veren, kısır olmayan, doğurma yeteneği olan (A.T.S: 928).

Doğurğan: (Tür.) Çok doğuran, doğurgan, iyi döl veren (A.T.S: 931).

Doğurğanlıq: (Tür.) Çok doğurma durumu, doğurgan olma hali (A.T.S: 931).

Dölsüz: (Tür.) Döl vermeyen, yavrusu olmayan; maya tutmayan (A.T.S: 952).

Dölsüzləndirmək: (Tür.) Üreme veya üretme yeteneğinden mahrum bırakmak (A.T.S: 952).

Dölsüzlənmə: (Tür.) Üreme veya üretme yeteneğini kaybetmek (A.T.S: 952).

Dölsüzlənmək: (Tür.) Üreme veya kabiliyetini kaybetmek (A.T.S: 952).

Dölsüzləşdirilmək: (Tür.) Üreme organlarını ameliyatla döl veremez duruma getirilmek, hadım edilmek. bk. dölsüzləndirmək (A.T.S: 952).

Dölsüzləşdirmə: (Tür.) Dölsüz hâle getirme, üreme veya üretme kabiliyetinden mahrum bırakma (A.T.S: 952).

Dölsüzləşdirmək: (Tür.) Üremek veya üretmek yeteneğini, kabiliyetini kaybetmek (A.T.S: 952).

Dölsüzləşmək: (Tür.) Üremek veya üretmek yeteneğini, kabiliyetini kaybetmek (A.T.S: 952).

Dölsüzlük: (Tür.) Üreme veya üretme kabiliyetinin olmaması (A.T.S: 952).

Dölvericilik: (Tür.) Döl verme, yavru verme, doğurma yeteneği (A.T.S: 952).

Evindən Laylay Səsi Eşidilməmək: Eşi ve gelininin, oğlunun çocuğu olmamak, bebek yüzüne hasret kalmak (A.T.S: 1059).

Ərəmik: (Tür.) 1. Doğurmayan, uzun müddet kısır kalan. 2. Doğurmayan kadın (A.T.S: 1133).

Ərəmikləmək: (Tür.) Doğurganlığını kaybetmeye başlamak (A.T.S: 1133).

Ərəmiklik: (Tür.) Geçici kısırlık (A.T.S: 1133).

Həmzad-Arvad: (Far.+Ar.) Üreme imkânı olmayan, döl vermeyen kadın (A.T.S: 1412).

Hemzatlı: (Far.+Tür.) Birbiri ardınca ölü çocuklar doğuran kadın (A.T.S: 1412).

Heyz (I): (Ar.) Kadınların âdet görmesi, aybaşı hâli (A.T.S: 1397).

Qan Görmək: Adet görmek (kadınlar) (A.T.S: 1943).

Qangörmə: (Tür.) Aybaşı olma (A.T.S: 1950).

Qayda Olmaq: Aybaşı olmak, âdet görmek (A.T.S: 2024).

Qısır: (Tür.) Döl vermeyen, doğurmayan, üremeyen, çoğalmayan (A.T.S: 2112).

Qısırca: (Tür.) Üreme imkanı olmayan, döl vermeyen (insan ve hayvan) (A.T.S: 2112).

Qısırlaşmaq: (Tür.) Kısır kalmak, doğurmamak, yavru, döl vermemek. bk. qısırlama (A.T.S: 2112).

Qısırlıq: (Tür.) Kısır olma, doğurmama, döl vermeme hâli (A.T.S: 2112).

Qısraq: (Tür.) Doğurmayan (A.T.S: 2114).

Nəsilvermə: (Ar.+Tür.) İlkah kabiliyeti; döllenme yeteneği, doğurgan olma hâli (A.T.S: 2562).

Övlad Üzünə Həsrət Qalmaq: Çocuğu olmamak, çocuk hasretiyle yanmak (A.T.S: 2668).

Üstü Olmaq: (Tür.) (kadınlar) Adet görmek, aybaşı olmak (A.T.S: 3452).

II.4.1.2.Gebelikle İlgili Sözler

II.4.1.2.1.Gebeliğin Oluşmasıyla İlgili Sözler

Gebelik, yumurta hücresi ile sperm hücresinin anne rahminde birleşmesi, döllenmesi ile gerçekleşmektedir. Kadının âdet döngüsüne göre her ay yumurtalıklarından bir yumurta hücresi salınır. Bu hücre zamanla olgunlaşır ve tüplerin içerisine yerleşir. O dönem içinde olgunlaşan yumurta hücresi sperm ile birleşmezse adet kanaması ile birlikte vücuttan atılır. Ancak korumasız cinsel ilişki sebebiyle yumurta hücresi ve sperm hücresi buluşursa döllenerek rahim yatağına doğru yol alır. Gebeliğin gerçekleşebilmesi için kadının yumurtlama günleri takip edilmelidir. Hamile kalmaya en uygun dönemler bu yumurtlama dönemleridir (https://www.bulenttiras.com/dollenme-nedir-nasil-olur).

Döllenme doğrudan olduğu gibi tıbbi destekle de gerçekleştirilebilir. Bu başlık altında gebeliğin doğrudan veya dolaylı yoldan oluşmasına dair sözler, gebeliği önleyen ilaç ve aletlere ve gebeliğin öğrenilmesinde kullanılan testlere dair sözler yer almaktadır.

Gebeliğin oluşmasıyla ilgili Türkiye Türkçesinde 24, Gagauz Türkçesinde 4, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 6 söz tespit edilmiştir.

Döllenmek fiili Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. İki lehçede de aynı anlama gelmektedir. Şekil açısından Türkiye Türkçesinden farklı olarak Azerbaycan Türkçesinde sözcükte kapalı e bulunmaktadır: döllənmək.

- **Türkiye Türkçesi**

Ana Rahmine Düşmek: Döl yatağında cenin oluşmak: "Ulan Mustafa, insanoğlu ana rahmine düşer de dokuz ay on gün sonra capcanlı fırlar." –S.F. Abasıyanık (T.S: 121).

Çocuk Peydahlamak: Evli olmayan kadın, gebe kalmak (T.S: 556).

Döllenme: (Tür.) Erkek gametle dişi gametin kaynaşmasıyla yumurtacığın oğulcuk durumuna gelmesi, aşılanma, ilkah (T.S: 712).

Döllemek: (Tür.) Erkek gamet bir yumurtacıktaki dişi gametle kaynaşmayı sağlayarak yumurtacığı tam bir hücre durumuna getirmek, ilkah etmek (T.S: 712).

Döllendirme: (Tür.) Döllendirmek işi (T.S: 712).

Döllendirmek: (Tür.) Döllenme işini yaptırmak (T.S: 712).

Dölleniş: (Tür.) Döllenme işi (T.S: 712).

Döllenmek: (Tür.) Dölleme işine konu olmak (T.S: 712).

Döllenmesiz: (Tür.) Döllenmemiş olan (T.S: 712).

Dölleyebilme: (Tür.) Dölleyebilmek işi (T.S: 712).

Ertesi Gün Hapı: (Tür.+Tür.+Ar.+Tür.) Korunmasız cinsel ilişki sonrasında 72 saat içinde gebeliğin engellenmesi amacıyla kullanılan bir tür doğum kontrol yöntemi, ertesi sabah hapı (T.S: 813).

Ertesi Sabah Hapı: (Tür.+Tür.+Ar.+Tür.) Ertesi gün hapı (T.S: 813).

Gebe Kalmak: İnsan veya hayvanın karnında yavru oluşmak: "Kırk dört yaşında gebe kalan bir kadın böyle bir sabırsızlığa kapılabilir." – Y. Atılgan (T.S: 910).

Gebelik Testi: (Tür.+İng.+Tür.) Bir kadının gebe olup olmadığının belirlenmesi için yapılan işlem (T.S: 911).

İlkah Etmek: Döllemek (T.S: 1177).

İlkah: (Ar.) 1. Dölleme. 2. Döllenme (T.S: 1177).

Karnını Doldurmak: Gebe kalmak (T.S: 1329).

Kurbağa Testi: (Tür.+İng.+Tür.) Kadının gebe olup olmadığının anlaşılması için idrarının kurbağa karnına şırınga edilmesi yoluyla yapılan test (T.S: 1529).

Rahim İçi Araç: (Ar.+Tür.+Tür.) Uzun süreli doğum kontrolü sağlayan araç (T.S: 1961).

Spiral: (Fr.) Döl yatağı içine konan, gebeliği önleyici sarmal biçiminde araç (T.S: 2158).

Tohumlama: (Tür.) Döllemek işi (T.S: 2361).

Tohumlamak: (Tür.) 1. Döllemek. 2. Dişi bir hayvanı, erkeğinden alınan tohumla yapay olarak döllemek (T.S: 2361).

Tüp Bebek: (Fr.+Tür.) Üreme organlarındaki rahatsızlıklar yüzünden ana rahminin dışında yumurtanın döllenmesi ve sonra ana rahmine yerleştirilmesi sonucunda doğan bebek (T.S: 2399).

Tüplerini Bağlatmak: Döllenmeyi engellemek amacıyla fallop tüpünü operasyonla kapatmak (T.S: 2399).

- **Gagauz Türkçesi**

Aar Kalmaa: Birinden gebe kalma (G.T.S: 1).

Kalın Kalmaa: Gebe Kalma (G.T.S: 128).

Kalınnamaaa: (Tür.) Gebe kalmak (karnı şişmek) (G.T.S: 128).

Kalınanmaa: (Tür.) Bk.Kalınnaşmaa (G.T.S: 128).

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Boynuna Övlad (Uşaq) Düşmək: Hamile kalmak (A.T.S: 512).

Dölləndirilmək: (Tür.) 1. Döllenme işine konu olmak, ilkah edilmek. 2. Yapay döllenmek. (A.T.S: 951).

Dölləndirmək: (Tür.) Döllemek, erkek ve dişi hayvanların birleşmesinden döl meydana getirmek, mayalanmasına sebep olmak (A.T.S: 951).

Döllənmək: (Tür.) 1. Döllemek işine konu olmak, mayalanmak, döl tutmak, cenin oluşmak. 2. Suni olarak ilkah edilmek, yapay şekilde döllenmek. 3. Döllenme işine konu olmak (yumurta vb.) (A.T.S: 951).

İimpreqnasiya: (Lat.) Ovum ile spermatozonun birleşmesi; impregnasyon (A.T.S: 1609).

Uşağa Qalmaq: Hamile kalmak (A.T.S: 3414).

II.4.1.2.2.Anne Karnındaki Çocukla İlgili Sözler

Anne karnındaki çocuğun gelişim evreleri şu şekildedir. Ovum, dişi döl hücresidir. İnsan bedeninin en büyük hücresidir. Erkeğin döl hücresi olan spermle döllenerek ortaya yeni bir hücre meydana gelir. Bu yeni hücre zigottur. Zigot uteriye doğru hareket ederken aynı zamanda aralıksız bölünmeye başlar. İlk olarak 2'ye sonra 4, 8, 16, 32, 64'e bölünür. Bölünen hücreler üst üste yığılarak kümelenir, üzüm salkımına benzer bir görüntü oluşur. Bu hücrelere morula denir. Morula kitlesinin bir kutbunda hücre kümeleşir ve içinde sıvı birikmeye başlar. Buna da blastokist denir. Blastokist hücresindeki yassı hücrelere trofoblast, yuvarlak hücrelere ise embriyoblast adı verilir. Trofoblastlardan plasenta ve membranlar; embroyoblastlardan ise embriyo oluşur (Yücel 2011: 33-36).

Anne karnındaki çocukla ilgili Türkiye Türkçesinde 10, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 17 söz tespit edilmiştir.

Döl sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde şekil ve anlam bakımından ortaktır.

Embriyo sözcüğü Türkiye, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde şu şekilde bulunmaktadır: embrion.

- **Türkiye Türkçesi**

Cenin: (Ar.) Dölüt (T.S: 452).

Döl: (Tür.) Canlıların üremesi sonucu ortaya çıkan yeni birey veya bireylerin bütünü, zürriyet, nesil: "Macarların çoğunun bize benzeyişinin bir nedeni de bu döl karışmasıdır." – H. Taner (T.S: 711).

Dölüt: (Tür.) Oğulcuğun gelişimini büyük ölçüde tamamladığı, bütün organ taslaklarının oluştuğu üçüncü aydan doğuma kadarki durumu, cenin, fetüs (T.S: 712).

Embriyo: (Fr.) Oğulcuk (T.S: 792).

Fetüs: (Lat.) Dölüt (T.S: 865).

Gastrula: (Alm.) Yumurta hücresi oğulcuk durumuna gelirken blastulanın bir noktasından çukurlaşarak iç içe geçmiş iki hücre katmanı biçimine girme evresi (T.S: 905).

Morula: (Fr.) Blastula (T.S: 1697).

Oğulcuk: (Tür.) Döllenmiş yumurtacığın gelişmeye başladığı andan dölüt olmasına kadar geçen süredeki adı, rüşeym, embriyo (T.S: 1790).

Yük: (Tür.) Doğacak bebek (T.S: 2621).

Zigot: (Fr.) Erkek ve dişi gametin birleşmesiyle oluşan döllenmiş hücre (T.S: 2658).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Embrion: (Fr.) Embriyon (Tü.T.S: 200).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Blastosist: (Fr.) Embriyonun gelişim süreci; döllenmeden 6 gün sonra oluşan blastosist, ortasında sıvı ile dolu bir boşluk bulunuşu, iç hücre kümesinin bir kutba çekilmesi, dış hücre kümesinin ise blastosisti çevreleyen ve anne kanından ona gıda teminine aracılık eden hücre tabakası oluşturması ve üzerinde saydam kuşağın kayboluşu ile belirgindir (A.T.S: 492).

Blastula: (Fr.) Bütün çok hücreli hayvanlarda görülen döllenmiş yumurtanın gelişme evresi (A.T.S: 492).

Cənin: (Ar.) 1. Döl, karnında oluşan çocuk, yavru. 2. Embriyon (A.T.S: 599).

Çoxdöllülük: (Tür.) Bir batında çok yavru doğurma yeteneği (A.T.S: 727).

Döl: (Tür.) Ana rahmindeki yavru, cenin (A.T.S: 951).

Ektoderma: (Fr.) 1. Erken embriyogenez esnasında oluşan üç jerm tabakasından biri. 2. Embriyonun gelişimi esnasında organ ve dokuları oluşturan üç tabakadan dıştaki (A.T.S: 1015).

Embrioblast: (Yun.) Farklılaşmış embriyonal hücrede (blastosist), gelişerek embriyoyu oluşturacak olan iç hücre kümesi (A.T.S: 1032).

Embriogenez: (Yun.) Embriyonun gelişimi (A.T.S: 1032).

Embrion Kisəsi: (Yun.+Far.+Tür.) Yumurtacıktaki ana hücrenin meydana getirdiği hücre grubunu barındıran kese (oosfer de bu hücreler arasındadır), saccus embryonali (A.T.S: 1033).

Embrion: (Yun.) Döllenmiş yumurtanın bütün organları belirmiş bir cenin haline gelişine kadar geçen süredeki adı rüşeym (A.T.S: 1033).

Embrional: (Yun.) 1. Embriona ait olan. 2. Embriyon hâlinde olan (A.T.S: 1033).

Embriotomiya: (Yun.) Doğumu imkânsız ölü fetüsü doğum kanalından çıkışını temin için cerrahi aletle parçalama aleti (A.T.S: 1033).

Endoderma: (Yun.) Erken embriyogenez esnasında oluşan üç tabakadan biri; embriyonun gelişimi esnasında organ ve dokuları oluşturan üç tabakadan içerdeki, endoderm (A.T.S: 1035).

Entoderma: (Yun.) Embriyo tabakalarının en içte olanı (A.T.S: 1040).

Epigenez: (Yun.) Döllenmiş ovumda canlının ilk olarak, farklılaşmış bir hücreden gelişmeye başladığını ve zamanla basitten karmaşıklığa doğru farklılaşma sonucu doku ve organların oluşması ile embriyonun türe has şekil kazandığını kabul eden teori (A.T.S: 1042).

Kürüş (I): (Tür.) Embriyon, oğulcuk, rüşeym; cenin, dölüt. bk. kürüşnə (A.T.S: 1899).

Nusellus: (Lat.) Embriyo kesesini geliştiren doku (A.T.S: 2591).

II.4.1.2.3.Gebe Anlamında Kullanılan Sözler

Gebe anlamında kullanılan çok fazla söz vardır. Hamile kadını adlandırırken daha çok kadının karnındaki bebeğe atıfta bulunulmuştur. Taşınılan bir yük ve ağırlık sahibi olan, bebeğini içinde taşıyan, bebeğini taşırken ağırlaşan ve hareketleri yavaşlayan kadın bu durumuyla betimlenmiştir. Bunun yanında hamileliğin zaman anlamı taşıyan bazı sözcüklerle de karşılandığı görülmektedir (Güner 2018 a: 42).

Bu başlıkla ilgili Türkiye Türkçesinde 7, Gagauz Türkçesinde 6, Türkmen Türkçesinde 4, Azerbaycan Türkçesinde 16 söz tespit edilmiştir.

Gebe sözcüğü Türkiye ve Gagauz Türkçesinde ortaktır. İki lehçede de şekil ve anlam bakımından aynıdır.

Hamile sözcüğü Türkiye ve Türkmen Türkçesinde ortaktır. Türkmen Türkçesinde Türkiye Türkçesinden farklı olarak sözcük büyük ünlü uyuna uymaktadır, sözcükteki bütün sesler kalın vokallerden oluşur: hamıla.

İki canlı sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. İki lehçede de anlam bakımından aynıdır. Şekil açısından Azerbaycan Türkçesinde birleşik yazılmaktadır: ikicanlı.

Yüklü sözcüğü Türkiye, Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Gagauz Türkçesinde diğer lehçelerden farklı olarak sözcük başı y yoktur: üklü.

Ağırayaq sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Sözcük sonu q sesi Türkiye Türkçesinde k'dir:

- **Türkiye Türkçesi**

Ağırayak: (Tür.) Doğurması yakın (kadın) (T.S: 41).

Aylı: (Tür.) Gebe (T.S: 206).

Gebe: (Tür.) 1. Karnında yavru bulunan (kadın veya hayvan), yüklü, hamile, iki canlı, aylı: Gebe kadın. Gebe inek. 2. İçinde oğulcuk veya dölüt bulunan (döl yatağı) (T.S: 910).

Hamile: (Ar.) Gebe: "Şu arkamdaki hamile kadına bir yer arıyorum." – B. Felek (T.S: 1038)

İki Canlı: (Tür.+Far.+Tür.) Gebe: “Bugüne kadar dişimi sıkıp sustum. Yine de bir şey söylemeyecektim ama iki canlı olduğumu anladım.” – H.R. Gürpınar (T.S: 1164).

İki Canlılık: (Tür.+Far.+Tür.) İki canlı olma durumu (T.S: 1164).

Yüklü: (Tür.) Gebe (T.S: 2623).

- **Gagauz Türkçesi**

Gebe: (Tür.) Gebe (G.T.S: 100).

Kalın: (Tür.) Gebe (G.T.S: 128).

Maamul Karı: (Ar.+Tür.) Hamile kadın (G.T.S: 170).

Maamul: (Ar.) Hamile, yüklü (G.T.S: 170).

Üklü Karı: (Tür.) Hamile kadın (G.T.S: 251).

Üklü: (Tür.) Yüklü karı (G.T.S: 251).

- **Türkmen Türkçesi**

Agzı Bimaza: Gebe, hamile (Tü.T.S: 69).

Gövreli: (Tür.) Gebe, hamile, yüklü: Gövreli ayal-Hamile kadın (Tü.T.S: 299).

Gövreli Bol- : Hamile olmak (Tü.T.S: 299).

Hamıla: (Ar.) Ayağı ağır, gövreli, boğaz: Adıbeğ soltanıñ ayalı hamıla bolup, gövresinde çağa galdı («Göroğlı» eposı). Ol hem hamıla eken («Türkmen Pesaları») (T.D.S: 569).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ağırayaq: (Tür.) Karnında yavru bulunan (kadın veya hayvan), yüklü, hamile, aylı (A.T.S: 77).

Ağırlaşmaq: (Tür.) Hamile olmak, yüklü olmak (A.T.S: 78).

Ayağıağır: (Tür.) Hamile (kadın) (A.T.S: 273).

Balalı: (Tür.) Gebe, hamile (A.T.S: 332).

Boğaz (II): (Tür.) Hamile, yüklü, karnında döl taşıyan (A.T.S: 495).

Boğaz Olmaq: Hâmile olmak (A.T.S: 495).

Boğazca: (Tür.) Hamile, yüklü, aylı (A.T.S: 495).

Boğazlıq (II): (Tür.) Hamile, gebe olma durumu (A.T.S: 496).

Boylu (II): (Tür.) Hamile, gebe, aylı (A.T.S: 510).

Boyudolu: (Tür.) Karnında çocuğu olan, yüklü, gebe kalmış, aylı (A.T.S: 511).

Hamilə: (Ar.) Gebe, yüklü; hamile durumunda (olan) bk.həmli, həmni. (A.T.S: 1369).

Həmli Olmaq: Hamile olmak, gebe olmak (A.T.S: 1409).

İkicanlı Olmaq: Hamile olmak (A.T.S: 1580).

İkicanlı: (Tür.+Far.+Tür.) Gebe, yüklü. bk.ikievli (III) (A.T.S: 1580).

Qarnıboğaz: (Tür.) Hamile kadın (A.T.S: 1999).

Yüklü: (Tür.) Hamile (A.T.S: 3683).

II.4.1.2.4.Gebelik Sürecini İfade Etmede Kullanılan Sözler

Gebelik 39 hafta 10 günlük bir süreçtir, yani ortalama 40 hafta sürer. Gebelik sürecini ifade etmek için +lXK eki ile türetmeler yapılmıştır. Gebeliği belli eden fiziki değişimler de bu başlık altına alınmıştır.

Gebelik sürecini için Türkiye Türkçesinde 5, Gagauz Türkçesinde 2, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 8 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Bebek Beklemek: kadın gebe durumda bulunmak (T.S: 290).

Gebelik: (Tür.) 1. Gebe olma durumu, hamilelik. 2. Döllenme ile doğum arasında geçen süre (T.S: 911).

Hamilelik: (Ar.+Tür.) Gebelik: “Hele hamileliği boyunca onunla dalaşmaya hiç niyeti yoktu.” – E. Şafak (T.S: 1038)

Karnı Büyümek: Hamileliği belirgin durumu gelmek: “Felaket bununla bitmemiş, üç ay sonra karnı büyümeye başlamış.” – H.E. Adıvar (T.S: 1329).

Yüklülük: (Tür.) Yüklü olma durumu (T.S: 2623)

- **Gagauz Türkçesi**

Gebelik: (Tür.) Gebelik (G.T.S: 100).

Kalınnık: (Tür.) Gebelik (G.T.S: 128).

- **Türkmen Türkçesi**

Gövrelilik: (Tür.) Gebelik, hamilelik (Tü.T.S: 299).

Hamılalık: (Ar.+Tür.) Ayağı ağırlık, gövrelilik, boğazlık (T.D.S: 569).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ağırayaqlıq (II): (Tür.) Hamile olma durumu, yüklülük (A.T.S: 77).

Ayağıağırlıq: (Tür.) Hamile olma hâli, gebelik (A.T.S: 273).

Boyluluq: (Tür.) Yüklü, hamile, gebe olma durumu (A.T.S: 51).

Boyudoluluq: (Tür.) Gebelik, yüklülük (A.T.S: 51).

Hamilələk: (Ar.+Tür.) Gebelik, yüklülük, gebe olma hâli (A.T.S: 1369).

İkicanlılıq: (Tür.+Far.+Tür.) Hamile olma durumu, hamilelik, gebelik (A.T.S: 1580).

Qarnı Burnuna Dəymək: Hamile olmak (A.T.S: 1993).

Qarnıboğazlılıq: (Tür.) Yüklülük, hamilelik (A.T.S: 1999).

II.4.1.2.5.Gebelik Dönemindeki Kadının Beslenmesiyle İlgili Sözler

Gebenin, herhangi bir yiyeceği aşırı miktarda canının çekmesine aşermek denir. Gebeliğin ilk haftalarında başladığı gibi gebeliğin herhangi bir haftasında da başlayabilir. Genellikle gebeliğin 3.- 4. aylarında azalır ya da biter. Daha ileri aylara kadar da sürebilir (http://www.belginkocak.com/Makaleler-166-117-aserme_hamilelik.html**).**

Aşermedeki yiyecekler kültürlerde ve toplumlarda önem arz eder. Türkiye Türklerinde aşerilen yiyeceği yiyemeyen kadının çocuğunda o yiyeceğe benzeyen lekenin ortaya çıkacağına inanılır. Tatlı aşerenin erkek, ekşi aşerenin kız çocuğu olacağına inanılır. Azerbaycan Türklerinde ise rüyasında balık ve elma gören kadının çocuğunun kız olacağı inanılır, anne adayının canı tatlı yiyecekler çekerse çocuğun erkek olacağına inanılır (Çeltikci 2010: 513-514). Gagauzlarda gebe canının çektiğini yemelidir. Her gördüğü

yemeğin tadına bakmalıdır. Gebe kadının canının çektiği yemeğin tadına bakamadığında gebenin çocuğunu düşürebileceğine ya da çocuğun fiziksel özürle doğabileceğine inanılmaktadır (Kuroglo 1980: 18'den aktaran Iusıumbelı 2008: 26).

Türkiye Türkçesinde 2, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 2 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Aşerme: (Tür.) Aşermek durumu (T.S: 173).

Aşermek: (Tür.) Hamilelikte bazı yiyeceklere karşı aşırı düşkünlük göstermek, çok arzulamak veya nefret etmek, tiksinmek (T.S: 173).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ağzı Dadsız Olmaq: Hamile kalmak, hamile olmak; aşermek (A.T.S: 80).

Ağzı Pis Olmak: Hamile olmak; aşermek (A.T.S: 80).

II.4.1.3.Doğumla İlgili Sözler

Gebelik ortalama 40 haftalık bir süreçtir. Bu sürecin sonunda doğum gerçekleşir. Doğum gebeye ve gebeliğin durumuna göre farklı şekillerde gerçekleşebilir. Normal şekilde gerçekleşen doğumlar, anormal olarak kabul edilen doğumlar ve doğum sonrasında gerçekleşen ritüeller bu başlıkta değerlendirilmiştir. Doğum başlamadan önce yaşananlar, doğumun zamanı, doğum gerçekleşmesinde yardımcı olan kişiler ve kullanılan aletler de bu başlık altına alınmıştır.

II.4.1.3.1. Doğum Zamanıyla İlgili Sözler

Doğum zamanıyla ilgili Türkiye Türkçesinde 5, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 5 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Ağırayak: (Tür.) Doğurması yakın (kadın) (T.S: 41).

Ağırlaşmak: (Tür.) Gebe kadın doğurması yaklaşmak (T.S: 42).

Doğum İzni: (Tür.+Ar.+Tür.) Çalışan kadınlara doğum öncesi başlayıp doğumdan sonraki belli bir süreye kadar verilen yasal izin (T.S. 693).

Günü Dolmak: Hamilelikte çocuğun olması gereken süreyi tamamlamak, doldurmak (T.S: 1003).

Karnı Burnunda: (Tür.) Gebeliği çok ilerlemiş, doğumu yakın (T.S: 1335).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ayı Günü Olmaq: Doğum günü yaklaşmak (gebe) (A.T.S: 272).

Doğumdansonrakı: (Tür.) Doğum sonrasında kadınlarda meydana gelen haller (A.T.S: 931).

Doğumqabağı: (Tür.) Doğum yaklaştığı zaman; doğum öncesi (A.T.S: 931).

Doğuşqabağı: (Tür.) Doğum yaklaştığı zaman (A.T.S: 932).

Yelinləmək: (Tür.) Gebe olduğu belli olmak, doğumu yaklaşmasından dolayı süt kesesi sütle dolmak. bk. yelinlənmək (A.T.S: 3615).

II.4.1.3.2.Doğma Anlamında Kullanılan Sözler

Doğma, anlamına gelen sözler bu başlık altına alınmıştır. Çırılçıplak anlamına gelen anadan üryan, anadan duuma, cıbrıx eləmek vb. sözler de bu başlık altına alınmıştır.

Doğma anlamında Türkiye Türkçesinde 10, Gagauz Türkçesinde 5, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 5 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Anadan Doğma: (Tür.) 1. Çırılçıplak. 2. Doğuştan (T.S: 118).

Anadan Doğmuşa Dönmek (veya Anadan Yeni Doğmuş Gibi Olmak): 1. Dertsiz, tasasız bir duruma gelmek. 2. Günahlardan arınmış duruma gelmek (T.S: 117)

Anadan Üryan: (Tür.+Ar.) Çırılçıplak (T.S: 119)

Doğma: (Tür.) Doğmak işi: "Bir çocuğun, insanın eline doğması başka türlü bir sevgi dünyası oluşturuyor." – A. Kutlu (T.S: 689).

Doğmak: (Tür.) Dünyaya gelmek (T.S: 690)

Doğum: (Tür.) 1. Doğma işi, tevellüt, veladet. 2. Bir kimsenin doğduğu yıl (T.S: 692).

Doğuverme: (Tür.) Doğuvermek işi (T.S: 693).

Doğuvermek: (Tür.) Ansızın doğmak: "Kısa bir müddet sonra o ücra bayırlarda yepyeni modern bir sayfiye doğuverdi." – H. Taner (T.S: 693).

Maderzat: (Far.) Anadan doğma (T.S: 1601).

Veladet: (Ar.) Doğum, doğma, doğuş (T.S: 2477).

- **Gagauz Türkçesi**

Anadan Dumaa: (Tür.) Anadan doğma: çırıpçıplak (G.T.S: 13).

Anadan Duumaa: (Tür.) Anadan doğmak (G.T.S: 85).

Duak İçinde Duumaa: Duvak içinde doğmak (şanslı doğmak) (G.T.S: 83).

Duum: (Tür.) Doğma (G.T.S: 85).

Duumak: (Tür.) Bk. Duum (G.T.S: 85).

- **Türkmen Türkçesi**

Döre-: (Tür.) Doğmak: Şu obada dörep şunda ösen yaşlar.- Bu köyde doğup burada büyüyen gençler (Tü.T.S: 173).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Cıbrıx Eləmek: Çırılçıplak soymak, anadan üryan bırakmak (A.T.S: 606).

Doğuş: (Tür.) Çocuğun (yavrunun) dünyaya gelmesi olayı; doğma (A.T.S: 931).

Doğulmaq: (Tür.) Dünyaya gelmek, anadan olmak. bk. doğulub- törənmək (A.T.S: 931).

Doğuluş: (Tür.) Dünyaya gelme, anadan olma (A.T.S: 931).

Göz Açmaq: Dünyaya gelmek, doğmak (A.T.S: 1322).

II.4.1.3.3.Doğumun Gerçekleştirilmesiyle İlgili Sözler

Doğum, zor bir süreçtir. Gebede doğumun başladığına dair belirtiler şöyledir; sancı başlar, pembemsi kanlı bir akıntı olur ve gebenin suyu gelir. Bu belirtilere, doğuma ve doğumda bebeğin çıkması için gebenin yaptıklarına, doğum yapılan yere dair sözler tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesinde 26, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 9, Azerbaycan Türkçesinde 18 söz tespit edilmiştir.

Ağrısı tutmak ifadesi Türkiye Türkçesinde de Azerbaycan Türkçesinde de bulunmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde ağru tutmaq olarak geçer.

Doğur- fiili Türkiye ve Türkmen Türkçesinde ortaktır.

- **Türkiye Türkçesi**

Ağrısı Tutmak: Gebe kadının doğum sancıları başlamak (T.S: 50).

Çocuğu Olmak: Çocuğu doğmak (T.S: 556).

Çocuk Dünyaya Getirmek: Çocuk doğurmak (T.S: 556).

Çocuklama: (Tür.) Çocuklamak işi (T.S: 557).

Çocuklamak: (Tür.) Doğurmak, dünyaya getirmek (T.S: 557).

Doğum Odası: (Tür.) İçinde doğum yapılan hastane odası (T.S: 693).

Doğum Sancısı: (Tür.) Doğum yaparken duyulan sancı (T.S: 693).

Doğum Yapmak: Doğurmak (T.S: 693).

Doğumevi: (Tür.) Doğum yapılan sağlık kuruluşu (T.S: 692).

Doğumhane: (Tür.+Far.) Doğumevi (T.S: 693).

Doğurabilme: (Tür.) Doğurabilmek işi (T.S: 693).

Doğurabilmek: (Tür.) Doğurma ihtimali veya imkânı bulunmak: "Ne gibi mahzurlar doğurabileceğini görmemezlikten gelmek mümkün değildi." – Y.K. Karaosmanoğlu (T.S: 693)

Doğurma: (Tür.) Doğurmak işi (T.S: 693).

Doğurmak: (Tür.) Yavru dünyaya getirmek, doğum yapmak: "Bir kadın tarlada doğuruyor, bir kadın hastanede doğuramıyor." – S.F. Abasıyanık (T.S: 693)

Doğuruş: (Tür.) Doğurma işi (T.S: 693).

Doğuruverme: (Tür.) Doğuruvermek işi (T.S: 693).

Doğuruvermek: (Tür.) 1. Ansızın doğurmak. 2. Kolayca doğurmak (T.S: 693).

Doğuş: (Tür.) Doğma işi: "Gün batışını gördün ya, öyleyse doğuşu da seyret." – A. Kabaklı (T.S: 693)

Döl Vermek: 1. Yavru vermek, üremek. 2. Ürün vermek (T.S: 711).

Dünyaya Getirmek: Doğurmak: "Hayriye Hanım yedi gün evvel ilk çocuğunu dünyaya getirmiştir." – R.N. Güntekin (T.S: 737)

Ikınabilme: (Tür.) Ikınabilmek işi (T.S: 1123).

Ikınabilmek: (Tür.) 1. Ikınma ihtimali veya imkânı bulunmak. 2. Ikınmaya gücü yetmek (T.S: 1123).

Ikınma: (Tür.) Ikınmak işi (T.S: 1123).

Ikınmak: (Tür.) Peklikte veya doğum sırasında kasları zorlayarak soluğunu tutmak (T.S: 1123).

Ikıntı: (Tür.) Ikınma işi (T.S: 1124).

Su Gelmek: Doğumdan önce amniyon sıvısı döl yolundan akmak (T.S: 2163).

- **Gagauz Türkçesi**

Duurdurmaa: (Tür.) Doğurmak (G.T.S: 85).

- **Türkmen Türkçesi**

Burğı: Gövreli ayallarda, çağa doğurmazınıñ öñ yanında emele gelyän yiti içağırı: Onuñ-a içinden burğı tutup, çağa doğurcak bolup yatır(ıralı) (T.D.S: 161).

Çagala-: (Tür.) Yavrulamak (Tü.T.S: 106).

Çagalat-: (Tür.) bk. Çagala- (Tü.T.S: 106).

Dogumlılık: (Tür.) Dünyä indirmek, guzlamak, çağalamak: Ecem pahır hem bir pälvan oğul doğraymandır. (G. Muhtarov, G. Seyitliyev, Bağbanıñ Gızı) (T.D.S: 292).

Doğur-: (Tür.) Doğurmak, dünyaya getirmek: Ekiz doğurmak-İkiz doğurmak (Tü.T.S: 168).

Doğuş: (Tür.) Doğum, doğuş, dünyaya geliş: Çağanıñ doğuşı-Bebeğin doğumu (Tü.T.S: 168).

Eneden Bol-/Dog-: Dünyaya gelmek: Kays eceden doğanda, onda ışk-söygi derdi peyda boylar-Kays doğduğunda onda aşk sevgi ortaya çıkar (Tü.T.S: 201).

Oğlanlamak: (Tür.) Çağa dogurmak, çağalamak (T.D.S: 865).

Yaşı Bol-: Çocuk doğurmak (Tü.T.S: 681).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ağrı Çələmək: Doğum sancısı çekmek (A.T.S: 92).

Ağru Tutmaq: Hamile kadınlarda veya hayvanlarda doğuma yakın şiddetli ağtı başlamak (A.T.S: 92).

Balalamaq: (Tür.) Doğurmak (A.T.S: 332).

Balavermə: (Tür.) Yavrulamak işi, doğurma (A.T.S: 332).

Beçələmək: (Tür.) Çocuk doğurmak (A.T.S: 387).

Bicəgi Doğmaq: İlk doğumunu yapmak (A.T.S: 446).

Can-Candan Ayrılmaq: Doğum yapmak (A.T.S: 574).

Dar Köynəkdən Xilas Olmaq (Qurtulmaq): Çocuğunu doğurmak, hamilelikten kurtulmak (A.T.S: 785).

Dogub-Törətmək: Yavrulamak, yavru dünyaya getirmek (A.T.S: 931).

Doğma: (Tür.) Doğurmak fiili (A.T.S: 929).

Doğub-Törəmək: Yavrulamak, yavru doğurmak (A.T.S: 931).

Günahdan Silkinmək: Kadın, doğum yapmak (A.T.S: 1349).

Həmlini Yerə Qoymaq: Doğurmak, doğum yapmak (A.T.S: 1409).

Nifas: (Ar.) 1. Kadınlarda doğumu takiben gelen kan. 2. Doğurmama, doğum. 3. Doğumdan sonra gelen devir, loğusalık (A.T.S: 2568).

Retraksiya: (Lat.) Doğum ağrılarının seyri boyunca uterus korpusundaki kas liflerinin kısalma hadisesi (A.T.S: 2819).

Retropulsiya: (Lat.) Doğum esnasında fetüs başının, ağrılar arasında devrede geriye itilişi, retropülsiyon (A.T.S: 2820).

Tulalamaq: Sevilmeyen kadınların doğumu esnasında kullanılan bir hakaret ifadesi (A.T.S: 3369).

Yükünü Yerə Qoymaq: Doğurmak (A.T.S: 3682).

II.4.1.3.4.Doğumun Gerçekleşmesine Yardım Etmeyle İlgili Sözler

Doğumda gebeye yardım eden kişiler bulunmaktadır. Eski dönemlerde belli bir eğitimi olmayan ama tecrübesi olan kadınlar yardım ederken şimdi doktorlar, hemşireler ve ebeler yardımcı olmaktadır.

Anneye doğum için yardımcı olan kişilere, doğumu kolaylaştırmada kullanılan aletlere, doğumu kolaylaştırmak için yapılan işlemlere ve doğum esnasında gebeye yardım etmekle ilgili sözlere yer verilmiştir.

Türkiye Türkçesinde 11, Gagauz Türkçesinde 4, Türkmen Türkçesinde 4, Azerbaycan Türkçesinde 27 söz tespit edilmiştir.

Akuşerka sözcüğü Gagauz ve Türkmen Türkçesinde ortaktır. Şekil ve anlam açısından aynı anlama gelmektedir.

Lavta sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Şekil ve anlam açısından aynı anlama gelmektedir.

Ebe sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Sözcükteki e'ler Azerbaycan Türkçesinde kapalı e'dir: əbə.

- **Türkiye Türkçesi**

Doğurtabilme: (Tür.) Doğurtabilme (T.S: 693).

Doğurtabilmek: (Tür.) Doğurtabilmek (T.S: 693).

Doğurtma: (Tür.) Doğurtma (T.S: 693).

Doğurtmak: (Tür.) Doğurtmak (T.S: 693).

Ebe: (Tür.) Doğum işini yaptıran kadın: "Babam ebe bulmaya koştu." – A.Kutlu (T.S: 751).

Ebeli: (Tür.) Ebesi olan (T.S: 752).

Ebelik: (Tür.) 1. Ebe olma durumu. 2. Ebenin yaptığı iş (T.S: 752).

Ebesiz: (Tür.) 1. Ebesi olmayan. 2. Ebe bulunmaksızın, ebe olmaksızın: "Ebesiz doğurdum, dedi." – Ö. Seyfettin (T.S: 752).

Forseps: (Fr.) Tutçek (T.S: 888).

Lavta (II): (İt.<Ar.) 1. Ebe. 2. Tutçek. 3. Erkek doğum hekimi (T.S: 1579).

Tutçek: (Tür.) Doğacak çocuğu ana rahminden çekmeye yarayan alet, lavta, forseps (T.S: 2390).

- **Gagauz Türkçesi**

Akuşerka: (Rus.) Ebe (G.T.S: 8).

Ard Babusu: Ebeye yardımcı olan kadın (G.Y.K.S: 1).

Duurdurtmaa: (Tür.) Doğdurtma (G.T.S: 85).

Küü Babusu: Ebe (G.Y.K.S: 2).

- **Türkmen Türkçesi**

Akuşerka: (Rus.) Akuşerlikden orta bilimi bolan spetsialist ayal: Bibi bolnitsada akuşerka bolup işleyär (T.D.S: 34).

Akuşerlik: 1. Ayallara gövreli vağtında, çağa doğyan vagtında ve soñkı dövürlerde vraçlık kömeğini bermekliğe bağışlanan meditsinanıñ bir bölümi. 2. Akuşeriñ käri, akuşeriñ vezipesi (T.D.S: 34).

Çağalatmak: (Tür.) 1. Çağa doğurtmak, çağa boldurmak (adam ve käbir hayvanlar hakkında) (T.D.S: 191) .

Dogurtmak: (Tür.) Dünyä indirtmek, guzlatmak, çağalatmak (T.D.S: 292).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Balalatmaq: (Tür.) Yavru doğurmasını sağlamak (A.T.S: 332).

Balon: (Fr.) Doğumu başlatmak, dölyatağı ağzını genişletmek amacıyla döl yatağına sokulup fizyolojik serumla şişirilen küçük lastik torba. Bazı kan uyuşmazlığı hallerinde doğumu erken başlatmak için kullanılır (A.T.S: 338).

Belini Çəkmək: Doğum başlangıcında doğuma yardımcı olmak (A.T.S: 390).

Doğumayardım: (Tür.) Hamile kadınlara doğum esnasında yardım organizasyonu (A.T.S: 931).

Doğurma: (Tür.) Doğurmasına yardım etme, meydana getirme, türetme (A.T.S: 931).

Doğurmaq: (Tür.) Doğum zamanı yardım etmek, doğurmasına yardımcı olmak; meydan getirmek, sebep olmak, türetmek, uyanmasına sebep olmak (A.T.S: 931).

Doğuzdurmaq: (Tür.) Doğurmasına yardımcı olmak, meydana getirmek, sebep olmak, türetmek (A.T.S: 932).

Doğuzdurulmaq: (Tür.) Doğum yapmasını sağlanmak (A.T.S: 932).

Doğuzmaq: (Tür.) Doğum zamanı yardım etmek, doğurmasına yardımcı olmak; meydana getirmek, sebep olmak, türetmek, uyanmasına sebep olmak (A.T.S: 932).

Epiziotomiya: (Yun.) Doğum esnasında oluşabilecek yırtıkları önlemek gayesiyle vulvanın kadın dış genital organı alt ya da alt yan tarafın kesilmesi (A.T.S: 1044).

Əbə (II): (Tür.) Eskiden kadınlara doğum zamanı yardımcı olan tahsilsiz kadın; doğum işini yaptıran kadın. bk.əbəçi (A.T.S: 1070).

Əbəçilik: (Tür.) Tahsilsiz, kadınlara doğum yaptıran mahalli ebenin işi, mesleği (A.T.S: 1070).

Əvənçi: (Tür.) Doğum işini yaptıran kadın (A.T.S: 1158).

Feldşer-Mama: (Alm.) Doğum yaptıran kadın görevli (A.T.S: 1186).

Həbəçi: (Tür.) Doğum işini yaptıran kadın (A.T.S: 1398).

Kleydotomiya: (Lat.) Fetüsün köprücük kemiğini makasla keserek ikiye ayırma (Eskiden doğum hekimliğinde geniş omuz gibi doğumu imkânsız kılan durumlarda nadiren başvurulmuş bir metot) (A.T.S: 1812).

Kranioklaziya: (Fr.) Ölü fetüste doğumu kolaylaşma gayesiyle başı delip beyni boşaltarak fetüs başının hacmini küçültme; bu maksatla yapılan müdahale (A.T.S: 1869).

Qabilə: (Ar.) Doğum işini yaptıran kadın (A.T.S: 1914).

Qabiləlik: (Ar.+Tür.) 1. Ebe olma hali. 2. Ebenin yaptığı iş, ebenin mesleği (A.T.S: 1914).

Lavta (II): (İt<Ar.) Doğacak çocuğu ana rahminden çekmeye yarayan kıskaca benzer alet (A.T.S: 2246).

Mama (I): (İng.) Doğum yaptıran kadın (A.T.S: 2308).

Mamaça: Doğum yaptıran kadın (tahsilsiz) (A.T.S: 2308).

Mamaçalıq: Doğum yaptıran kadının işi, mesleği (A.T.S: 2308).

Mamalıq: (İng.+Tür.) Ebenin işi, mesleği (A.T.S: 2308).

Müvəllid: (Ar.) Doğurtan, doğuma yardım eden (A.T.S: 2507).

Uşağa Yatmaq: Çocuk doğurmak, çocuğu olmak (A.T.S: 3414).

II.4.1.3.5.Normal Olmayan Gebelik ve Doğum Biçimlerini İfade Eden Sözler

Gebelik 40 haftalık bir süreçtir. Bu sürecin önce bitmesi veya sonra bitmesi anormal olarak kabul edilmiştir. Gebeliğin 28-34. haftasında doğan bebekler prematüre, 42. haftadan sonra doğan bebekler postmatüre olarak kabul edilmiştir. Bebeğin anne karnında hayatının kaybettiği durumlar vardır. Gebeliğin ilk 20 haftası içinde, fetüs, plasenta ve

eklerinin vücut dışına atılması olayına düşük (abortus) denilmektedir (Yücel 2011: 113-116). Anne karnındaki bebeğin yaşamına ailenin isteğiyle ya da tıbbı gereklilik dolayısıyla son verilebilir.

Türkiye Türkçesinde 16, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 5 söz tespit edilmiştir.

Abort sözcüğü Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Şekil ve anlam açısından aynıdır.

- **Türkiye Türkçesi**

Bağan: (Tür.) Düşük (T.S: 225).

Ceninisakıt: (Ar.) Düşük (T.S: 262).

Çocuk (veya Çocuğunu) Düşürmek: gebe kadın çocuğunu vaktinden önce ve ölü olarak doğurmak, düşük yapmak: "Beklenmedik acı olaydan ötürü Ayşe de çocuğunu düşürdü, ağır hastalandı." - Halikarnas Balıkçısı (A.T.S: 556).

Çocuk Aldırmak: Kadın karnındaki bebeği hekime ameliyatla aldırmak (T.S: 556).

Dış Gebelik: (Tür.) Döllenmiş bir yumurtanın döl yatağı dışında oluşması ve gelişmesi (T.S: 654).

Düşük Yapmak: Çocuk düşürmek: "Evliliği sırasında altı düşük daha yapacak sonunda pes edecekti." – A. Kulin (T.S: 742).

Düşüt: (Tür.) Düşük (T.S: 744).

Eksik Doğmak: (Tür.) Vaktinden önce veya organları gelişmeden doğmak (T.S: 771)

Erkendoğan: (Tür.) Zamanından önce doğan (bebek), günsüz, prematüre (T.S: 811).

Geçdoğan: (Tür.) Normal zamanından sonra doğan (bebek), postmatüre (T.S: 913).

Kürtaj: (Fr.) Döl yatağının içini kazıyıp cenini alma işi (T.S: 1563).

Postmatüre: (Fr.) Geçdoğan (T.S: 1941).

Prematüre: (Fr.) Erkendoğan, günsüz (T.S: 1945).

Sezaryen: (Fr.) Karın ve döl yatağının kesilerek bebeğin alınmasına dayanan doğum yöntemi (T.S: 2085).

Sezaryenli: (Fr.+Tür.) Sezaryen ameliyatı olmuş (kadın veya doğum) (T.S: 2085).

Yalancı Gebelik: (Tür.) Kadının gebe olmamasına karşın gebelik belirtilerini duyumsaması (T.S: 2511).

- **Gagauz Türkçesi**

Sıbıtmaa: (Tür.) Çocuk düşürmek (sıpıtmış) (G.T.S: 215).

- **Türkmen Türkçesi**

Abort: (Lat.) Emeli yol bilen vağtından öñ çağa düşüriş (T.D.S: 10).

Çağa Düşürmek: Emeli yol bilen görevdäki çağanı ayırmak: Çağa pişiğiñ güni yalı-ser. Pişik. Hava, illi can, men edil çağa pişiğiñ güni yalı gün göryärin (N. Pomma, Taylak Hızzın) (T.D.S: 190).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Abort: (Lat.) 1. Hamileliğin 28. haftaya kadar kendiliğinden veya müdahale ile sona ermesi durumu. 2. Yaşayabilecek duruma gelmeden doğan yavru, ceninisakıt, sakıt (A.T.S: 21).

Abortiv: (Lat.) Düşük, sıkıt, ceninisakıt, sakıtla ilgili olan (A.T.S: 21).

Balasalma: (Tür.) Yavru atma (hayvan), çocuk düşürme (A.T.S: 332).

Dölsalan: (Tür.) Hamileliği, gebeliği sona erdiren (ilaç) (A.T.S: 952).

Uşaq Salmaq: Düşük yapmak, çocuk düşürmek (A.T.S: 3414).

II.4.1.3.6.Doğum Sonrasında Gerçekleşen Ritüeller İle İlgili Sözler

Doğum sonrasında doğum yapan kadını ve bebeğin dünyaya gelişini kutlamak maksadıyla düzenlenen törenlere dair sözler Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

- **Gagauz Türkçesi**

Kadeniye: Doğum yapan kadını 3.gün tanıdık kadınların ziyaret etmesi (G.T.S: 126).

Büyük Pita: Ponuda olarak da bilinen, sadece kadınların katıldığı bebeğin doğumunu kutlamak için bebeğinin doğumundan sonra 40 gün içinde düzenlenen tören (G.Y.K.S: 1).

Küçük Pita: Sadece kadınların katıldığı bebeğin doğumunu kutlamak için bebeğinin doğumundan sonra 3-7 gün içinde düzenlenen tören (G.Y.K.S: 2).

Ponuda: "Punuda" ve "büyük pita" olarak da bilinen, sadece kadınların katıldığı, bebeğin doğumunu kutlamak için bebeğin doğumundan sonra 40 gün içinde düzenlenen tören (G.Y.K.S: 3).

Tütüçka: "Küçük pita" olarak da bilinen, sadece kadınların katıldığı bebeğin doğumunu kutlamak için bebeğinin doğumundan sonra 3-7 gün içinde düzenlenen tören (G.Y.K.S: 3).

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Göbəkpulu: Yeni doğum yapmış kadına doğumda yardımcı olan kimseye, ebeye vb götürülen hediye (A.T.S: 1300).

II.4.1.4.Lohusalıkla İlgili Sözler

Lohusalık dönemi, plasentanın çıkarılması ile başlar ve anne vücudunda, gebeliğe bağlı değişikliklerin eski haline dönmesi ile biter. 6-8 hafta sürmektedir. Lohusalık dönemindeki anneye loğusa denir (Sağlık Ansiklopedisi t.y.: 384).

Lohusalık, inançlarda ve kültürlerde de yer edinmiştir. Dört lehçede de lohusalık ve lohusalık etrafında şekillenen bir kültür mevcuttur. Kültür bağlamında lohusalığa dair bilgilere olumsuz nitelik taşıyan doğaüstü varlıklarla ilgili sözler bölümünde yer verilmiştir. **bknz. syf. 412**

Lohusalıkla ilgili Türkiye Türkçesinde 5, Gagauz Türkçesinde 6, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 4 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki kırklı sözcüğündeki söz başındaki k sesi Azerbaycan Türkçesinde q, sözcük ortasındaki k sesi hırıltılı h olmuştur, qırxlı.

- **Türkiye Türkçesi**

Kırklı: (Tür.) Kırk gününü doldurmamış (bebek veya lohusa kadın) (T.S: 1418).

Loğusa Şerbeti: (Yun.+Ar.+Tür.) Lohusa şekerinden yapılan, doğum dolayısıyla kutlamaya gelenlere sunulan şerbet (T.S: 1591).

Loğusa: (Yun.) Yeni doğum yapmış kadın: "Annemin lohusa yatağı, evin cepheye doğru, sonundaki ön odada idi." – Y.K. Karaosmanoğlu (T.S: 1591).

Lohusa Şekeri: (Yun.+Far.+Tür.) İçinde karanfil, baharat ve şekerciboyası bulunan, baklava biçiminde kırmızı şeker (T.S: 1591).

Lohusalık: (Yun.+Tür.) 1. Lohusa olma durumu. 2. Doğumdan sonraki yedi veya kırk günlük dönem (T.S: 1591).

- **Gagauz Türkçesi**

Lıvsa: (Yun.) Bk. Lufusa (G.T.S: 169).

Liusa: (Yun.) Bk. Lufusa (G.T.S: 169).

Lufusa: (Yun.) Lohusa (G.T.S: 169).

Luhusa: (Yun.) Bk.Lufusa (G.T.S: 169).

Luusa: (Yun.) Bk.Lufusa (G.T.S: 169).

Luusalık: (Yun.+Tür.) Lufusalık (G.T.S: 169).

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Qırxlı: (Tür.) Henüz kırkı çıkmamış (loğusa veya bebek) (A.T.S: 2101).

Nifas: (Ar.) Doğumdan sonra gelen devir, loğusalık (A.T.S: 2568).

Zahı: (Far.) Yeni doğum yapmış kadın (A.T.S: 3692).

Zahılıq: (Far.+Tür.) Yeni doğum yapmış kadının durumu (A.T.S: 3692).

II.4.2.Annelik Kavramıyla İlgili Sözler

II.4.2.1.Anneyi Doğrudan Adlandıran Sözler

Bu adlandırmalar çocuğun kendisini dünyaya getiren kadını adlandırmasıyla ortaya çıkmıştır. Türkiye Türkçesinde 10, Gagauz Türkçesinde 3, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 8 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Aba: (Tür.) Anne (T.S:1).

Ana: (Tür.) Anne "Anası mutfakta bir tabağa marul doğruyor." –Y. Atılgaan (T.S: 117).

Anacık: (Tür.) Annelere sevgisiyle yaklaşıldığını belirten bir söz: "Ama işin aslını öğrenince güldü, okşadı anacığının buruşuk yanaklarını." –N. Hikmet (T.S: 118).

Anne: (Tür.) Çocuğu olan kadın, ana, valide, kocakarı, mader, nene, aba (T.S: 131).

Annecik: (Tür.) Anne sözünün sevgiyle dolu söylenen biçimi: "Zavallı anneciğin çok şn, güler yüzlü, gamsız bir kadındı." –M. Yesari (T.S: 131).

Annelik Etmek: 1. Annelik görevini yapmak. 2. Anne gibi ilgi ve yakınlık göstermek (T.S: 132).

Kocakarı: (Tür.) Anne (T.S: 1455).

Mader: (Far.) Ana, anne (T.S: 1601).

Nene: (Tür.) Anne (T.S: 1764).

Valide: (Ar.) Anne: "Validenizin ellerinden öper, minnettarlığımı bu vesileyle bir kere daha arz ederim." – N. Hikmet (T.S: 2467).

- **Gagauz Türkçesi**

Ana: (Tür.) Ana (G.T.S: 13).

Mamu: Anne (G.T.S: 172).

Neni: (Tür.) Anne (G.T.S: 182).

- **Türkmen Türkçesi**

Ece: (Tür.) Anne: Ecesine köp hekayalar ve şıgırlar okap bedri-Annesine çok hikayeler ve şiirler okudu (Tü.T.S: 192).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Madər: (Far.) Ana (A.T.S: 2293).

Madəri-Nalan: (Far.+Far.) Ağlayan, inleyen anne (A.T.S: 2293).

Mama (II): (İng.) Ana, valide (A.T.S: 2308).

Məmə (II): (Tür.) Anne (A.T.S: 2375).

Nənə: (Tür.) Bazı yerlerde anneye hitap şekli (A.T.S: 2558).

Nənəş: (Tür.) Anneye seslenme şekillerinden biri (A.T.S: 2558).

Ümm: (Ar.) Anne, valide (A.T.S: 3437).

Validə: (Ar.) Eskiden ana yerine kullanılan kelime (A.T.S: 3480).

II.4.2.2. Anneyi Dolaylı Yolla Adlandıran Sözler

Dolaylı adlandırmalarda kadının dünyaya getirdiği çocuk üzerinden adlandırmalar yapılmıştır.

Türkiye Türkçesinde 2, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 1 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki emzikli sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde əmzikli olarak bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Emzikli: (Tür.) Emziren. Emzikli karı: Emziren kadın (T.S: 90).

Üçüzlü: (Tür.) Üçüzleri olan (ana) (T.S: 2343).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Oğlanlarıñ Ecesi: (Tür.) Öz ayalınıñ adınıñ dereğine erkek adam tarapından kavağıtlar vanılyan evtemistik añlatma. Geçen yıl oğlanlarıñ ecesi çağaları bilen melleğimizi dırmaşdırıp tohum atdı, ine yep- yesli buğday çıkdı duruberdi (A. Govşudov, Köpetdağıñ Eteğinde) (T.D.S: 865).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Əmzikli: (Tür.) Bebeği olan doğurmuş (kadın) (A.T.S: 1123).

II.4.2.3.Annenin Değerini İfade Eden Sözler

Dünyaya çocuk getiren, onu yetiştirip büyüten kadınlara toplumda sevgi ve saygı gösterilmiştir. Annenin sevgisi, hakkı, sütü üstün tutulmuştur. Dede Korkut'ta anne hakkı Tanrı hakkı ile eş tutulmuştur. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması hikayesinde Kazan'ın karısı eşinin namusu ve oğlunun canı arasında seçim yapması gerekir. Bu durumda ne yapması gerektiğini oğluna sorunca oğlu babasının namusunu korumasını söyler. Annesine böyle bir durumda arada kaldığı için çok sinirlenir. Oğul Uruz eğer ana hakkı Tanrı hakkı olmasaydı annesini öldüreceğini söyler: "*Agzun kurısun ana, dilün çürisin ana, ana hakkı Tanrı hakkı degülmiseyidi kalkubanı yirümden turayidüm, yakan ile boğazundan tutayidüm, kaba ökçem altına salayidüm, ağ yüzüni kara yire depeyidüm, ağzun ile burnundan kan şorladayidüm*" (Savran 2004: 91). Annenin değerini ifade eden hadisler mevcuttur: "Anne cennet kapılarının ortasındadır" , "Cennet annelerin ayakları altındadır" .

Bu başlık için Türkiye Türkçesinde 30, Gagauz Türkçesinde 3, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 13 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki anne kuzusu tabiri Azerbaycan Türkçesinde anasının quzusu olarak bulunmaktadır.

Anası ağlamak ve anasını ağlatmak deyimleri Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

Türkiye Türkçesindeki anasından doğduğuna pişman etmek deyiminin Azerbaycan Türkçesindeki karşılığı anasından olduğuna peşman eləmək'tir.

- **Türkiye Türkçesi**

(Birinin) Anası Ağlamak: Çok sıkıntı çekmek, eziyet çekmek, bitkin duruma gelmek (T.S: 117).

Ağlarsa Anam Ağlar, Gayrısı Yalan Ağlar: "İnsanın sıkıntısını yürekten paylaşan yalnızca annesidir, diğerlerinin üzülmesi yüzeyseldir" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 50).

Ana Gibi Yâr Olmaz, Bağdat Gibi Diyar Olmaz: "İnsanlar içinde bize ana kadar candan bağlı dost yoktur" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 117).

Ana İle Kız, Helva İle Koz: "Ana ile kız, koz helvasının içindeki cevizle helva gibidirler, birbirlerinden kesinlikle ayrılmazlar" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 117).

Ana Kucağı: (Tür.) Annenin şefkati, sevecenliği (T.S: 120).

Ana Kuzusu: (Tür.) 1. Pek küçük kucak çocuğu. 2. Sıkıntıya, güç işlere alışmamış, nazlı büyütülmüş çocuk veya genç (T.S: 120).

Ana Sevdası: (Tür.+Ar.+Tür.) Anne sevgisi (T.S: 215).

Ana Yüreği: (Tür.) Annelik duygusu, ana sevecenliği (T.S: 123).

Anacık: (Tür.) Annelere sevgisiyle yaklaşıldığını belirten bir söz: "Ama işin aslını öğrenince güldü, okşadı anacığının buruşuk yanaklarını." –N.Hikmet (T.S: 118).

Anacıl: (Tür.) Anasına düşkün çocuk (T.S: 118).

Anacıllık: (Tür.) Anacıl olma durumu (T.S: 118).

Ananın Bastığı Yavru İncinmez: "Annenin acı sözü çocuğuna ağır gelmez" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 117).

Anası Danası: (Tür.) Soyu sopu, bütün aile (T.S: 122).

Anası Kılıklı: (Tür.) Görüş, davranış, huy vb. bakımından annesine benzeyen (T.S: 122).

Anası Turp (veya Sarımsak), Babası Şalgam (veya Soğan): Ne olduğu belirsiz kimselerin çocuğu (T.S: 117).

Anasından Doğduğuna Bin Pişman: 1. Çok tembel, üşengeç. 2. Canından bezmiş (T.S: 117).

Anasından Doğduğuna Pişman Etmek: Çok eziyet etmek, çok üzmek, çok bezdirmek (T.S: 117).

Anasından Doğduğuna Pişman Olmak: Çok eziyet görmek, çok üzülmek, bezdirilmek (T.S: 117).

Anasından Emdiği Süt Burnundan (Fitil Fitil) Gelmek: Bir işi yaparken çok sıkıntı çekmek: "Mütercim olarak işe başladığım gün anamdan emdiğim süt burnumdan gelmiştir." – B.R. Eyuboğlu (T.S: 117).

Anasından Emdiği Sütü Burnundan Getirmek: Birine bir iş yaptırırken çok sıkıntı çektirmek: "Hiç belli olmaz insanoğlu! Bir gün anadan emdiği sütü burnundan getirir." – B.R. Eyuboğlu (T.S: 117).

Anasını Ağlatmak: Bir kimseye çok eziyet etmek, çok sıkıntı çektirmek: "Kim ona yan bakarsa kemiklerini kırar, anasını ağlatırım." – H.E. Adıvar (T.S: 117).

Anasını Bellemek: En büyük kötülüğü yapmak: "Geçmeyen zamanın anasını uyku beller." – N.F. Kısakürek (T.S: 118).

Anasının Oğlu: (Tür.) Her yönüyle annesine benzeyen kız çocuğu (T.S: 118).

Atı Atasıyla, Katırı Anasıyla: "Soylu kişiden korkulmaz, soysuz kişiden korkulur" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 179).

Dilsizin Dilinden Anası Anlar: "Başkalarının kolay kolay anlayamadıkları şeyi, her gün onunla uğraşan kimse çok kolay anlar" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 283).

Doğan Anası Olma, Doğuran Anası Ol: "Bir çocuk, annesinin değerini ancak kendisi de çocuk sahibi olduktan sonra anlar" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 690).

Doğduğuna Bin Pişman: Anasından doğduğuna bin pişman (T.S: 690).

Doğduğuna Pişman Etmek: Anasından doğduğuna pişman etmek (T.S: 690).

Doğduğuna Pişman Olmak: Anasından doğduğuna pişman olmak: "Doğduğuma pişman olacak kadar sıkıntı çektim." – H.E. Adıvar (T.S: 690).

Evladı Ben Doğurdum Ama Gönlünü Ben Doğurmadım: "Bir kimse evladına emredip birçok şey yaptırır ancak onun gönlüne hükmedemez" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 837).

- **Gagauz Türkçesi**

Anaa Kendi Buynuzu Aar Gelmeer: Anaya çocukları yük değildir (G.T.S: 13).

Male: Bk. Mali (G.T.S: 171).

Mali: Anneye hitap (sevgi ifadesi) (G.T.S: 171).

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ana (Anasının) Burnundan Gəlmək: Anneden emdiği süt burnundan gelmek, büyük eziyet ve sıkıntı çekmek (A.T.S: 166).

Anası Ağlamaq: Anası ağlamak, çok eziyet ve sıkıntı çekmek, bitkin hâle gelmek (A.T.S: 167).

Anası Ağlar Qalmaq: 1. Ölmek, vefat etmek. 2. Büyük eziyetlere ve ızdıraplara maruz kalmak (A.T.S: 167).

Anasından Olduğuna Peşman Eləmək: Anasından doğduğuna pişman etmek, bıktırmak, canından bezgin hâle getirmek (A.T.S: 167).

Anasını Ağlar (Mələr) Qoymaq: Öldürmek, katletmek (A.T.S: 167).

Anasını Ağlatmaq: Anasını ağlatmak, sıkıntı ve eziyet çektirmek, ızdırap ve işkence vermek, üzüntü vermek, bezdirmek (A.T.S: 167).

Anasını Mələr Qalmaq: Kendisi veya kardeşi hayatını kaybetmek (A.T.S: 167).

Anasının Quzusu: (Tür.) 1. Toy, tecrübesiz, mahcup, aile çevresinin dışını tanımayan, anasının dizinin dibinden ayrılmamış çocuk. 2. Ana veya baba tarafından korunmaya muhtaç küçük çocuk (A.T.S: 171).

Anne Üzünə Hasrət Qalmaq: Ana yüzüne hasret kalmak, uzun müddet annesini görmemek veya görememek (A.T.S: 167).

Cici: (Tür.) Bazı yerlerde anneye ve nineye sevgiyle seslenme şekli (A.T.S: 618).

Nənəcan (II): (Tür.+Far.) "Anneciğim, nineciğim" şeklinde anneye veya nineye sevgiyle seslenme şekli bk. nənəcik (A.T.S: 2558).

Nənəciyəz: (Tür.) "Anneciğim" şeklinde anneye sevgiyle seslenme biçimi (A.T.S: 2558).

II.4.2.4.Annelik Kavramını Karşılayan Sözler

Annelik kavramı için Türkiye Türkçesinde 5, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 4 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Analaştırma: (Tür.) Analaştırmak işi (T.S: 120).

Analaştırmak: (Tür.) Annedeki özellikleri kazandırmak (T.S: 120).

Analık: (Tür.) 1. Anne olma durumu: "Yazarların analığa ve analarına yaklaşımları da çeşitlidir doğallıkla." –A. Ağaoğlu. 2. Anne olma duygusu. 3. Anaca davranış (T.S: 121).

Annelik: (Tür.) 1. Anne olma niteliği veya durumu, analık: "Anneliğin resmi tarihi titiz bir temizlik gerektirir hafızanın kuytularında." –E. Şafak 2. Anneye yakışan davranış (T.S: 131).

Validelik: (Ar.+Tür.) Valide olma durumu: "Kadınların umumi ve hususi vazifelerinin başında validelik vazifeleri vardır." – Atatürk (T.S: 2467).

- **Gagauz Türkçesi**

Analık: (Tür.) Annelik (G.T.S:13).

- **Türkmen Türkçesi**

Enelik: (Tür.) 1. Annelik. 2. Annelik ilgi ve yakınlığı (Tü.T.S: 201).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Madəranə: (Far.+Tür.)Anneye yakışır tarzda ve şekilde (A.T.S: 2293).

Madəri: (Far.) Anaya ait, ana ile ilgili (A.T.S: 2293).

Madəriyət: (Far.) Analık (A.T.S: 2293).

Nənəlik: (Tür.) Annelik (A.T.S: 2558).

II.4.3. Anne-Çocuk İlişkisiyle İlgili Sözler

II.4.3.1.Annenin Varlığıyla ve Yokluğuyla İlgili Sözler

Bu bölümde annenin varlığını ve yokluğunu bildiren sözlere yer verilmiştir. Bu konuyla ilgili Türkiye Türkçesinde 7, Gagauz Türkçesinde 5, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 4 söz tespit edilmiştir.

Öksüz sözcüğü üç lehçede de ortaktır. Ögsüz sözcüğü eski Türkçede bulunmaktadır. Bu sözcük günümüz lehçelerinde ses değişimlerine uğrayarak yaşamaktadır. Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde g sesi k olmuştur: öksüz. Gagauz Türkçesinde sözcük ortası k sesi düşmüş, sözcük başı ü sesi türemiştir: üüsüz.

Anasız ve anasızlık sözcükleri Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

- **Türkiye Türkçesi**

Analı Kuzu, Kınalı Kuzu: Annesi sağ olan çocukların mutluluğunu anlatan bir söz (T.S: 120).

Analı: (Tür.) Anası olan (T.S: 120).

Anasız: (Tür.) 1. Anası olmayan: “Anasız kız, han soyu olsa öksüzdür gene / Kapandım bak, senin de ölmeden cenazene” –F.N. Çamlıbel. 2. Anasız olmadan (T.S: 122).

Anasızlık: (Tür.) Anasız olma durumu. (T.S: 122).

Öksüz: (Tür.) Anası veya hem anası hem babası ölmüş olan (çocuk): “Anasız kız, han soyu olsa öksüzdür gene / Kapandım bak, senin de ölmeden cenazene” – F.N. Çamlıbel (T.S: 1842).

Öksüz Kalmak: anası veya hem anası hem babası ölmüş olmak (T.S: 1842).

Öksüz Anası: (Tür.) Yoksul ve kimsesiz olanları gözeten kadın (T.S: 1843).

- **Gagauz Türkçesi**

Analı: (Tür.) Analı (G.T.S: 13).

Üüsüz Kalma: Öksüz kalmak (G.T.S: 251).

Üüsüz Türküsü: (Tür.) Öksüz türküsü (G.T.S: 251).

Üüsüz Uşak Evi: (Tür.) Öksüz çocuk evi (G.T.S: 251).

Üüsüz: (Tür.) Öksüz (G.T.S: 251).

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Anasız: (Tür.) Annesi olmayan, annesini kaybetmiş, öksüz (A.T.S: 171).

Anasızlıq: (Tür.) Annesini kaybetmiş olanın hâli, öksüzlük, yetimlik (A.T.S: 171).

Balası Ağlar Qalmaq: Ölmek ve yavrusu öksüz kalmak (A.T.S: 329).

Öksüz: (Tür.) Annesini kaybetmiş çocuk (A.T.S: 2653).

II.4.3.2.Çocuğun Beslenmesiyle İlgili Sözler

II.4.3.2.1.Süt İçin Kullanılan Sözler

Süt, annenin çocuğunu beslemesi için hamilelikle beraber ortaya çıkmaktadır zaman içinde yok olmaktadır. Süt, bebek için gerekli olan bütün besinsel değerleri içeren bir besindir. Dünya Sağlık Örgütüne göre ilk 6 ay bebeğe anne sütü verilmelidir. Ek gıdalarla beraber bebekler iki yaşına kadar emzirilmelidir. Annenin süt miktarı yeterliyse bebeğin bu döneme kadar emzirilmesi uygun görülmüştür.

Türkiye Türkçesinde 13, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 3, Azerbaycan Türkçesinde 16 söz tespit edilmiştir.

Süt sözcüğü bütün lehçelerde ortaktır. Gagauz ve Türkiye Türkçesinde aynı şekilde bulunmaktadır. Sözcük sonu t sesi Azerbaycan Türkçesinde d olmuştur: süd. Türkmen Türkçesinde y sesi türemiştir: süyt.

Türkiye Türkçesindeki anasının ak sütü gibi helal olsun deyiminin Azerbaycan Türkçesindeki karşılığı anasının ağ südü kimi halal olmaq'tır.

- **Türkiye Türkçesi**

Anamın (veya Anasının) Ak Sütü Gibi (Helal Olsun): "Anamın sütü bana nasıl helal ise bu da sana öyle helal olsun" anlamında kullanılan bir söz: "Şimşek gibi çakan ağrılardan beni kurtarsınlar, servetimin yarısını anamın ak sütü gibi vereyim." – R.N. Güntekin (T.S: 117)

Helal Süt Emmek: Doğruluktan ayrılmamak: "Helal süt emmiş, dürüst, temiz, çalışkan bir mühendis bulalım." – A. Kulin (T.S: 1080).

Süt Çekmek: Bir özelliği akrabalarına benzemek (T.S: 2190).

Süt Çocuğu: (Tür.) 1. Sütle beslenen çocuk. 2. Davranışları dolayısıyla küçük olduğu düşünülen kimse (T.S: 2190).

Süt İzni: (Tür.+Ar.+Tür.) Çalışan kadına doğum yaptıktan sonra bebeğini emzirebilmesi için gün içinde kanunen verilen izin (T.S: 2191).

Süt Kuzusu: (Tür.) 1. Çok küçük çocuk, bebek, yavru. 2. Çok nazlı büyütülmüş kimse (T.S: 2191).

Süt: (Tür.) Kadınların ve memeli dişi hayvanların yavrularını besledikleri, memelerinden gelen, besin değeri yüksek beyaz sıvı (T.S: 2190).

Sütlendirme: (Tür.) Sütlendirmek işi (T.S: 2191).

Sütlendirmek: (Tür.) Sütün artmasını sağlamak (T.S: 2191).

Sütlenme: (Tür.) Sütlenmek işi (T.S: 2191).

Sütlenmek: (Tür.) Sütü gelmek, sütü çoğalmak, sütlü duruma gelmek (T.S: 2191).

Sütüne Havale Etmek: İşi, beklenen biçimde yapmasını o kişinin vicdanına bırakmak (T.S: 2190).

Sütüne Kalmak: İnsanlığına, namusuna kalmak (T.S: 2190).

- **Gagauz Türkçesi**

Süt: (Tür.) Süt (G.T.S: 229).

- **Türkmen Türkçesi**

Ağzından Süt Isı Gitmedik: Çok genç, ağzı süt kokan (Tü.T.S: 595).

Süyt: (Tür.) Süt (Tü.T.S: 595).

Süytden Ayır-: Sütten ayırmak (Tü.T.S: 595).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ana (Anasının) Südü İlə Əmmək (Keçmək): Anne sütü ile geçmek, irsiyetten gelmek (A.T.S: 166).

Ana Südünə Həsrət Qalmaq: Annesi ölmek ve onun sütü ile beslenememek (A.T.S: 166).

Anasının Ağ Südü Kimi Halal Olmaq: Anasının sütü gibi helal olmak, hak ettiğinden dolayı helal olmak (A.T.S: 167).

Anasının Südü İlə Dolanmaq: Alın teri ile yaşamak, harama yönelmemek, kendi emeği ile geçinmek (A.T.S: 167).

Döşdən Ayırmaq (Kəsmək): Sütten kesmek, sütten ayırmak (A.T.S: 959).

Döşdənayırma: (Tür.) Artık sütle beslenmemesi (A.T.S: 960).

Fatimə: (Ar.) Çocuğunu artık emzirmeyen kadın, çocuğunu sütten kesen kadın (A.T.S: 1183).

Fitam: (Ar.) Çocuğu sütten ayırma, artık süt vermeme (A.T.S: 1218).

Halalsüdəmiş: (Ar.+Tür.) Helal, temiz (kimse) (A.T.S: 1364).

Məmədə (Məməsində) Südü Qurumaq: 1. Bebeği ölmek 2. Sütü kesilmek (A.T.S: 2375).

Qız Südü: (Tür.) Kız doğuran annenin sütüne verilen ad (A.T.S:2120).

Süd: (Tür.) Kadınların ve memeli hayvanların yavrularını beslemek için memelerinden gelen, besin değeri yüksek sıvı (A.T.S: 3077).

Südden Açmaq: Çocuğu sütten kesmek, artık süs vermek (A.T.S: 3077).

Uşaqəmizdirən: (Tür.) Kendi sütü ile çocuğunu besleyen, bebeği olan (A.T.S: 3415).

Yelinləmək: (Tür.) 1. Süt kesesi sütle dolmak, süt organı büyümek. 2. Gebe olduğu belli olmak, doğumu yaklaşmasından dolayı süt kesesi sütle dolmak. bk. yelinlənmək (A.T.S: 3615).

Yelnəmək: (Tür.) Göğüs sütle dolmak (A.T.S: 3617).

II.4.3.2.2.Emzirmeyle İlgili Sözler

Emzirmeyle ilgili Türkiye Türkçesinde 29, Gagauz Türkçesinde 6, Türkmen Türkçesinde 12, Azerbaycan Türkçesinde 14 söz tespit edilmiştir.

Em- fiili dört lehçede de bulunmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde diğer lehçelerden farklı olarak sözcük başı e sesi kapalı e'dir.

Türkiye Türkçesindeki ağlamayan çocuğa meme vermezler deyiminin karşılığı Gagauz Türkçesinde aalamayan uşaa meme vermezler'dir.

- **Türkiye Türkçesi**

Ağlamayan Çocuğa Meme Vermezler: "Hakkını aramasını bilmeyen kimsenin işi görülmez" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 49).

Emdiği (Helal) Süt Haram Olmak: Herhangi bir isteğinin yapılmamasından sonra ilenmek: "Altı mikrobun canını daha cehenneme göndermeden gidersem emdiğim helal süt haram olmaz mı?" – H. Taner (T.S: 795).

Emdiği Sütü Burnundan Getirmek: Birisine çok sıkıntı çektirmek: "Bu olanları başka birinden işitecek olursam emdiğin sütü burnundan getiririm." – B. Günel (T.S: 795).

Emdirebilme: (Tür.) Emdirebilmek işi (T.S:792).

Emdirebilmek: (Tür.) Emdirme ihtimali veya imkânı bulunmak (T.S: 792).

Emdirme: (Tür.) Emmesini sağlama, emdirme işi (T.S: 792).

Emdirmek: (Tür.) Emmesini sağlamak (T.S: 792).

Emdirtme: (Tür.) Emdirtmek işi (T.S: 792).

Emdirtmek: (Tür.) Emdirmesini sağlamak (T.S: 792).

Emme: (Tür.) Emmek işi (T.S: 795).

Emmek: (Tür.) Dudak, dil ve soluk yardımıyla bir şeyi içine çekmek, somurmak: "Çanağımdaki köpüklü sütü emer gibi içeceğim." – S.F. Abasıyanık (T.S: 795).

Emzikli: (Tür.) Çocuğunu emziren (kadın): "Vapuru dolduran emzikli annelerin yüzlerine dikkatle bakarak saadetlerine imrendi." – P. Safa (T.S: 797).

Emzirebilme: (Tür.) Emzirebilmek işi (T.S: 797).

Emzirebilmek: (Tür.) 1. Emzirme ihtimali veya imkânı bulunmak. 2. Emzirmeye gücü yetmek. 3. Emzirme becerisi bulunmak (T.S: 797).

Emzirilme: (Tür.) Emzirilmek işi (T.S: 797).

Emzirilmek: (Tür.) Çocuğa meme verilmek (T.S: 797).

Emziriş: (Tür.) Emzirme işi (T.S: 797).

Emzirme: (Tür.) Emzirmek işi (T.S: 797).

Emzirmek: (Tür.) Kadın veya dişi hayvan, memesindeki sütü yavruya vermek: "Öğleden sonraları bebeği emzirmek için bir koşu eve gidiyor ve hep o zalimce dokunaklı sahneyle karşılaşıyordu." – E. Şafak (T.S: 797).

Emzirtme: (Tür.) Emzirtmek işi (T.S: 797).

Emzirtmek: (Tür.) Emzirme işini yaptırmak (T.S: 797).

Meme Vermek: Emzirmek: "Genç kadın arkasını dönerek göğsünü açtı ve özenle meme vermeye başladı." – A. Gündüz (T.S: 1649).

Memede Olmak: Henüz meme ile beslenmek (T.S: 1649).

Memeden Kesmek: Artık emzirmemek (T.S: 1649).

Süt Çocuğu: (Tür.) Sütle beslenen çocuk (T.S: 2190)

Süt Kuzusu: (Tür.) Çok küçük çocuk, bebek, yavru (T.S: 2191)

Süt Vermek: Emzirmek (T.S: 2190).

Sütten Kesilmek: Hastalık, üzüntü veya bebeğin emmemesi nedeniyle anneye süt gelmemek (T.S: 2190).

Sütten Kesmek: Emzirmeye son vermek: "Fadime'yi aldım götürdüm, kaynanamın odasına bıraktım, sütten kesmiştim." – H.E. Adıvar (T.S: 2190)

- **Gagauz Türkçesi**

Aalamayan Uşaa Meme Vermezler: Ağlamayan çocuğa meme vermezler (G.T.S: 1).

Ayırmaa: (Tür.) Çocuğu emzirmeden kesmek (G.T.S: 23).

Ayırık: (Tür.) Emzirmeden ayrılmış (kesilmiş) (G.T.S: 23).

Kut: Bebeğini memeden kesen annenin çocuğuna söylediği söz (G.T.S: 157).

Emmee: (Tür.) Emmek (G.T.S: 90).

Emzirmee: (Tür.) Emzirmek (G.T.S: 90).

- **Türkmen Türkçesi**

Em-: (Tür.) Emmek: Bäbek ecesinin gövsüni emyar-Bebek annesinin memesini emiyor (Tü.T.S: 199).

Emcek: (Tür.) Göğüs, meme (Tü.T.S: 200).

Emdir-: (Tür.) bk. Em- (Tü.T.S: 200).

Emecin: (Tür.) Çok emen (Tü.T.S: 200).

İydir-: (Tür.) Yedirmek; emzirmek: Çaganı iydir- Çocuğu emzirmek (Tü.T.S: 387).

İydiril-: (Tür.) bk. İydir-: Beslemek, (büyütüp) yetiştirmek (Tü.T.S: 387).

Sokca-: (Tür.) Emmek (Tü.T.S: 581).

Sor-: (Tür.) Emerek içmek, emmek, sömürmek (Tü.T.S: 583).

Yana-: (Tür.) Yanına yatarak çocuğu emzirmek (Tü.T.S: 675).

Yanal-: (Tür.) bk. Yana- (Tü.T.S: 675).

Yelin: (Tür.) Meme (Tü.T.S: 688).

Yelinle-: (Tür.) Meme dolmak (doğum öncesinde süt almak) (Tü.T.S: 688).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Bimaya: (Far.) Anne sütü ile büyümemiş zayıf çocuk (A.T.S: 460).

Canına Çəkmək: Emmek (A.T.S: 573).

Canına Hopmaq: Emmek. (A.T.S: 573)

Döşünə Salmaq: Emzirmek (A.T.S: 959).

Əmdirilmək: (Tür.) Kadın veya dişi hayvan tarafından süt verilmek (A.T.S: 1116).

Əmdirmək: (Tür.) Kadın veya dişi hayvan yavrusuna memesinden süt vermek, göğsündeki sütü emdirmek (A.T.S: 1116).

Əmilmək: (Tür.) Emmek fiiline maruz kalmak (A.T.S: 1119).

Əmizdirilmək: (Tür.) Kadın veya dişi hayvan tarafından süt verilmek (A.T.S: 1121).

Əmizdirmək: (Tür.) Kadın veya dişi hayvan yavrusuna memesinden süt vermek (A.T.S: 1121).

Əmizmək: (Tür.) Kadın veya dişi hayvan yavrusuna süt vermek (A.T.S: 1121).

Əmmə (II): (Tür.) Emmek fiili (A.T.S: 1121).

Əmməc: (Tür.) Emin, emici (A.T.S: 1121).

Əmmək: (Tür.) Dudak ve dilin hareketleri ile göğüsten sütü içine çekmek, soğurmak (A.T.S: 1121).

Məmədə Olmaq: Memede olmak, henüz süt emmek (T.S: 2375).

II.4.3.2.3. Anne Dışında Çocuk Beslenmesi ve Bakımıyla İlgilenen Kadınlarla İlgili Sözler

Kadının iş gücüne katılması, çok çocuklu olması gibi nedenler dolayısıyla anne çocuk bakımında başka kadının yardıma ihtiyaç duyabilmektedir. Annenin yeterince sütü olmuyorsa çocuğun beslenme ihtiyacını gidermek için başka kadının sütüne gerek duyabilmektedir. Bu kadınlara dair Türkiye Türkçesinde 16, Gagauz Türkçesinde 5, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 5 söz tespit edilmiştir.

Gagauz Türkçesindeki nyanka sözcüğü Türkmen Türkçesinde nyanya şeklinde bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesindeki daye sözcüğü Gagauz ve Türkmen Türkçesinde taya, Azerbaycan Türkçesinde daya, dayə şeklinde bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Bakıcı: (Tür.) Genellikle çocuk, yaşlı ve hastalara bakma işiyle görevli kimse (T.S: 319)

Bakıcılık: (Tür.) 1. Bakıcının yaptığı iş, falcılık: “Bu bakıcılık sanatı boyacı küpü değildir ki kızım, daldırayım da istediğin boyda sana iş çıkarayım.” – H.R. Gürpınar 2. Bakıcı olma durumu (T.S: 319).

Çocuk Bakıcılığı: (Tür.) Çocuk bakıcısı olma durumu (T.S: 557)

Çocuk Bakıcısı: (Tür.) Çocuk bakımı ile görevlendirilmiş kız veya kadın (T.S: 557).

Dadı Olmak: Çocuk bakıcılığını üstlenmek: “Yaşlanınca torunlarına dadı olmuş bütün kadınların öçlerini almak istiyor gibiydi.” – M.Ş. Esendal (T.S: 576).

Dadı: (Far.) Evlerde çocuğa bakan kimse, daye: “Çocuk iken arife gecesi validemiz, dadılarımız bizi erken yatmaya mecbur ederlerdi.” – A.H. Müftüoğlu (T.S: 576).

Dadılı: (Far.+Tür.) Dadısı olan (T.S: 576).

Dadılık Etmek: Çocuk bakıcılığı ile uğraşmak: “Elli yaşlarında bir adam, konaklarda dadılık eden bir kadının erkeğidir.” – M.Ş. Esendal (T.S: 576).

Dadılık: (Far.+Tür.) Dadının yaptığı iş (T.S: 576).

Daye: (Far.) Dadı (T.S: 603).

Sütana: (Tür.) Sütanne (T.S: 2190).

Sütanalık: (Tür.) Sütannelik (T.S: 2190).

Sütanne: (Tür.) Bir çocuğun, annesi dışında sütünü emmiş olduğu kadın, sütana, sütnine: “Raşit çocuk, emektar hizmetçimiz ve sütannemin oğluydu.” – R.N. Güntekin (T.S: 2190).

Sütnine: (Tür.) Sütanne: “Benim sütüm olmazsa sütnine tutarız.” – N. Hikmet (T.S: 2191).

Sütninecik: (Tür.) Sevgi duyulan sütanne: “Bilmeyerek sütnineciğime ve kendime büyük bir fenalık etmiştim.” – R.N. Güntekin (T.S: 2191).

Sütninelik: (Tür.) Sütnine olma durumu: “Hizmetçilik, aşçılık yetmiyor, bir de sütninelik, dadılık.” – N. Hikmet (T.S: 2191).

- **Gagauz Türkçesi**

Çok Nyanka, Çok Bela: Çok dadı, çok bela (G.T.S: 184).

Nyanka: (Rus.) Çocuk yetiştiricisi, dadı (G.T.S: 184).

Nyanka: (Rus.) Süt annesi (G.T.S: 184).

Taya: (Far.) Dadı (G.T.S: 290).

Tayalık: (Far.+Tür.) Dadılık: “Osman Efendi tayalık vazifesini üstüne almıştı.” – E.E. Talu (G.T.S: 290).

- **Türkmen Türkçesi**

Enece: (Tür.) Çocuk bakıcısı, dadı (Tü.T.S: 201).

Nyanya: (Rus.) Maşğalada çağacıklara, bäbeğe seredyän ayal (T.D.S: 861).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Daya: (Far.) Çocuğa bakan kadın, mürebbiye, daya (A.T.S: 805).

Dayalıq: (Tür.) Dadının işi ve vazifesi, dadılık. bk.dayəlik (A.T.S: 805).

Dayə: (Far.) 1. Çocuğa bakan kadın, mürebbiye. 2. Başka çocukları kendi sütle besleyen kadın (A.T.S: 808).

Əmzirgən: (Tür.) Bir çocuğa annesi dışında sütünü emdiren kadın, sütana, sütnine (A.T.S: 1123).

Məməçi: (Tür.) Sütü olmayan kadın kadınların çocuklarına sütanneliği yapan kadın (A.T.S: 2375).

II.5.KADINLA İLGİLİ AKRABALIK ADLARI VE ONLARLA İLGİLİ OLUŞMUŞ SÖZ VARLIĞI

Akrabalık, kan bağıyla ya da evlilik aracılığıyla insanların birbirlerine yakın olması durumudur (Gömeç 2001: 714).

Akrabalık adları, toplum hakkında fikir vermesi açısından oldukça önemlidir. Bir dildeki akrabalığa dair söz varlığı toplumdaki aile ve akrabalık ilişkisi hakkında ipucu vermektedir. Türklerde akrabalık bağları son derece kuvvetlidir. Bu kuvvetli bağ söz varlığı içerisinde görülmektedir. Başka dillerde bir sözcük birkaç akrabalığı karşılarken Türkçede akrabalık ilişkilerinin birçoğu için farklı akrabalık terimleri kullanılmaktadır (Aksan 1998: 66).

"*Türkçede akrabalık terimleri kan ve evlilik yoluyla ortaya çıkmaktadır. Bu durum biyolojik ve sosyolojik sonuçlar doğurmaktadır. Türkçedeki akrabalık terimleri kişileri; yaşı; cinsiyeti; evli olup olmamayı; akrabalığın anne, baba ya da eş tarafından olup olmadığını; akrabalık derecesinin yakın ya da uzak olduğunu; kişinin genç mi ihtiyar mı olduğunu belirtebilmektedir*" (Kaplankıran 2017: 849).

Bu bölümde kadınların etrafında şekillenen akrabalık adlarına yer verilmiştir.

II.5.1.Kan Bağına Dayalı Akrabalıklarla İlgili Sözler

II.5.1.1.Abla Anlamında Kullanılan Sözler

Kişinin kendisinden yaşça büyük olan kız kardeşi için Türkiye Türkçesinde 6, Gagauz Türkçesinde 3, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 4 söz tespit edilmiştir.

Abla sözcüğü Türkiye ve Gagauz Türkçesinde ortaktır.

- **Türkiye Türkçesi**

Aba: (Tür.) Abla (T.S: 1).

Abla: (Tür.) Bir kimsenin kendisinden büyük olan kız kardeşi (T.S: 5).

Ablalık: (Tür.) 1. Abla olma durumu. 2. Yakın ve koruyucu davranışta bulunma ablalık etmek abla gibi yakın ve koruyucu davranışlarda bulunmak (T.S: 5).

Bacı: (Tür.) Büyük kız kardeş, abla (T.S: 222).

Bacılık: (Tür.) 1. Bacı olma durumu. 2. Bacı kadar sevilen kadın (T.S: 222).

Mama (II): (İt.) Çaça, abla (T.S: 1617).

- **Gagauz Türkçesi**

Abla: (Tür.) Abla (G.T.S: 3).

Kaku: (Bul.) Abla, büyük kız kardeş (G.T.S: 127).

Tsatsi: Abla, büyük bacı (G.T.S: 245).

- **Türkmen Türkçesi**

Eceke: (Tür.) Özüñden ulı ayal doğan; garındaşlık aragatnaşığını görkezyän söz, bibi (T.D.S: 336).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Aba (II): (Tür.) 1. Büyük kız kardeş, abla. 2. Saygı ifadesi olarak büyük kadınlara veya kızlara seslenme şekli (A.T.S: 13).

Abacı: (Tür.) Abla, anne bazen de teyzeye seslenme şekli (A.T.S: 13).

Ağabacı: (Tür.) Abla (A.T.S: 58).

Əbə (I): (Tür.) Yaşça büyük bacı (kız kardeş) (A.T.S: 1070).

II.5.1.2.Anne Anlamında Kullanılan Sözler

Anne için Türkiye Türkçesinde 7, Gagauz Türkçesinde 3, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 10 söz tespit edilmiştir.

Ana sözcüğü Türkiye, Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Türkmen Türkçesinde ise ene şeklindedir.

Nene sözcüğü Türkiye ve Gagauz Türkçesinde ortaktır. Türkiye Türkçesinde nene sözcüğünde bulunan sözcük sonu e sesi Gagauz Türkçesinde daralmaya uğramıştır ve neni olmuştur.

Türkiye Türkçesindeki valide sözcüğünün son sesi Azerbaycan Türkçesinde kapalı e'dir: validə.

Mama sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Gagauz Türkçesinde mamu şeklinde bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesindeki mader sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde madər şeklindedir.

Türkiye Türkçesinde anne anlamına gelen aba sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde abla anlamına gelmektedir.

- **Türkiye Türkçesi**

Aba: (Tür.) Anne (T.S: 1).

Ana: (Tür.) Anne "Anası mutfakta bir tabağa marul doğruyor." –Y. Atılgan (T.S: 117).

Anne: (Tür.) Çocuğu olan kadın, ana, valide, kocakarı, mader, nene, aba (T.S: 131).

Kocakarı: (Tür.) Anne (T.S: 1455).

Mader: (Far.) Ana, anne (T.S: 1601).

Nene: (Tür.) Anne (T.S: 1764).

Valide: (Ar.) Anne : "Validenizin ellerinden öper, minnettarlığımı bu vesileyle bir kere daha arz ederim." – N. Hikmet (T.S: 2467).

- **Gagauz Türkçesi**

Ana: (Tür.) Ana (G.T.S: 13).

Mamu: Anne (G.T.S: 172).

Neni: (Tür.) Anne (G.T.S: 182).

- **Türkmen Türkçesi**

Ece: (Tür.) Anne: Ecesine köp hekayalar ve şıgırlar okap bedri-Annesine çok hikayeler ve şiirler okudu (Tü.T.S: 192).

Ene: (Tür.) Ana, anne: Enem fabrikde yigirmi yıl işledi-Annem fabrikada yirmi yıl çalıştı (Tü.T.S: 201).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Abacı: (Tür.) Abla, anne bazen de teyzeye seslenme şekli (A.T.S: 13).

Ana: (Tür.) Çocuğu olan kadın, anne, valide, mader (A.T.S: 166).

Madər: (Far.) Ana (A.T.S: 2293).

Madəri-Nalan: (Far.+Far.) Ağlayan, inleyen anne (A.T.S: 2293).

Mama (II): (İng.) Ana, valide (A.T.S: 2308).

Məmə (II): (Tür.) Anne (A.T.S: 2375).

Nənə: (Tür.) Bazı yerlerde anneye hitap şekli (A.T.S: 2558).

Nənəş: (Tür.) Anneye seslenme şekillerinden biri (A.T.S: 2558).

Ümm: (Ar.) Anne, valide (A.T.S: 3437).

Validə: (Ar.) Eskiden ana yerine kullanılan kelime (A.T.S: 3480).

II.5.1.3.Büyükanne-Nine Anlamında Kullanılan Sözler

Kişinin, babasının annesini ve annesinin annesini adlandırmada kullanılan sözlerdir. Babanın annesini ve annenin annesini belirtmede farklı sözcükler kullanılmaktadır.

Bu akrabalık bağı için Türkiye Türkçesinde 13, Gagauz Türkçesinde 3, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 8 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki ebe sözcüğünde bulunan e sesleri Azerbaycan Türkçesinde kapalı e'dir: əbə.

Türkiye Türkçesindeki nene sözcüğünde bulunan e sesleri Azerbaycan Türkçesinde kapalı e'dir: nənə.

Mama sözcüğü Türkmen Türkçesinde anneanne anlamındadır. Diğer lehçelerde anne anlamında kullanılmıştır.

- **Türkiye Türkçesi**

Anneanne: (Tür.) Annenin annesi: "Cumartesi sabahı olduğu gibi gene ailecek oturmaya gitmişlerdi anneannesine." –E. Şafak (T.S: 131).

Anneannelik: (Tür.) 1. Anneanne olma durumu. 2. Anneanneye yakışan davranış (T.S: 131).

Babaanne: (Tür.) Babanın annesi: "Babaannem özel bir kadındı Anlatılmaya değer." –A. Kutlu (T.S: 221).

Babaannelik: (Tür.) 1. Babaanne olma durumu. 2. Babaanneye yakışan davranış (T.S: 221).

Büyükana: (Tür.) Büyükanne (T.S: 427).

Büyükanne: (Tür.) Nine: "Büyükannem yeni dansları eski kabakçı Arapların oyunu kadar bile güzel bulmuyor." –H.R. Gürpınar (T.S: 427).

Büyükannelik: (Tür.) Ninelik (T.S: 427).

Cicianne: (Tür.) Bazı çocukların, büyükannelerine veya o yaştaki kadın yakınlarına verdikleri ad (T.S: 463).

Ebe: (Tür.) Büyükanne, nine (T.S: 751).

Kadınnine: (Tür.) Büyükanne (T.S: 1259).

Nene: (Tür.) Nine (T.S: 1764).

Nine: (Tür.) Torunu olan kadın, büyükanne, nene: "Altmışlık bir ninenin evinde oda tutmuştum." – A. Gündüz (T.S: 1772).

Ninelik: (Tür.) Nine olma durumu, büyükannelik (T.S: 1772).

- **Gagauz Türkçesi**

Babu: (Bul.) 1. Nine. 2. Ebe (G.T.S: 27).

Babuluk: (Bul.+Tür.) Ebelik. (G.T.S: 27).

Babuluk Etme: Ebelik etmek; ebe için hediye (G.T.S: 27).

- **Türkmen Türkçesi**

Ene: (Tür.) Babaanne (Tü.T.S: 201).

Mama: (İt.) Anneanne (Tü.T.S: 445).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ağainnə: (Tür.) Büyükanne ve ona seslenme şekli (A.T.S: 62).

Ağanənə: (Tür.) 1. Ailenin ak saçlı yaşlı kadınına verilen ad, büyükanne, babanın annesi ve ona seslenme şekli. 2. Babanın annesine seslenme şekli (A.T.S: 63).

Çiçə (II): Torunu olan kadın, büyük anne, nine (A.T.S: 709).

Əbə (I): (Tür.) Babanın veya annenin annesi (A.T.S: 1070).

Qarınənə: (Tür.) İhtiyar nine (A.T.S: 1994).

Maçı: Annenin annesi, anneanne (A.T.S: 2292).

Nənə: (Tür.) Annenin veya babanın annesi bk.cəddə (A.T.S: 2558).

Nənəlik: (Tür.) Ninenin torunları üzerindeki hakkı. // Nine ile torun arasındaki kan akrabalığı (A.T.S: 2558).

II.5.1.4.Hala Anlamında Kullanılan Sözler

Kişinin, babasının kız kardeşi için Türkiye Türkçesinde 4, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 3 söz tespit edilmiştir.

Bibi sözcüğü Türkiye, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Aynı anlamı ifade etmektedir.

Azerbaycan Türkçesinde hala sözcüğü hırıtılı h ile yazılmıştır. Xala sözcüğü teyze için kullanılmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Bibi: (Tür.) Hala (T.S: 330).

Bibilik: (Tür.) Halalık (T.S: 330).

Hala: (Ar.) Babanın kız kardeşi, bibi (T.S: 1031).

Halalık: (Ar.+Tür.) 1. Hala olma durumu, bibilik. 2. Halaya yakışan davranış (T.S: 1031).

- **Gagauz Türkçesi**

Lelu: (Bul.) Hala (G.T.S: 168).

- **Türkmen Türkçesi**

Bibi: (Tür.) Özüñden ulı ayal doğanıña yüzlenilip aydılyan ve garındaşlık arağatnaşığını görkezyän söz (T.D.S: 129).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Balabibi: (Tür.) Küçük halaya seslenme şekli (A.T.S: 330).

Bibi: (Tür.) Babanın bacısı (A.T.S: 445).

Mama (II): (İng.) Hala, bibi (A.T.S: 2308).

II.5.1.5.Kız Evlat Anlamında Kullanılan Sözler

Bireylerin kız çocukları için kullanılan sözlerdir. Kız çocukların ebeveynlerine benzemesine, kız çocuğunun yetiştirilmesine ve eş seçimine dair tespit edilen sözler bu bölüm altındadır.

Türkiye Türkçesinde 8, Gagauz Türkçesinde 3, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 4 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki kerime sözcüğünde bulunan e sesleri Azerbaycan Türkçesinde kapalı e'dir: kərimə.

- **Türkiye Türkçesi**

Ananın Bahtı Kızına: "Bir anne nasıl evlilik hayatı geçirirse kızının evlilik hayatı da kendisininkine benze" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 117).

Anasına Bak Kızını Al, Kenarına Bak Bezini Al: "Bir kızın karakterini öğrenmek isteyenler, anasının durumunu göz önüne alırlarsa aldanmış olurlar" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 117).

Anasının Kızı: Her yönüyle annesine benzeyen kız çocuğu (T.S: 118).

Babasının Kızı: her yönüyle babasına benzeyen kız çocuğu (T.S: 219).

Bir Anaya Bir Kız, Bir Kafaya Bir Göz: "Bir başa bir göz ne kadar gerekli ise bir anneye bir kız da o denli gereklidir" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 347).

Kerime: (Ar.) Kız evlat (T.S: 1393).

Kızı Gönlüne Bırakırsan Ya Davulcuya Kaçar (veya Varır) Ya Zurnacıya: "Evlenme çağındaki kızı, büyükleri uyarmazlarsa uygun olmayan birisiyle evlenir" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 1434).

Kızını (veya Evladını) Dövmeyen Dizini Döver: "Çocuğunu gerektiği gibi eğitmeyen, ileride çok pişman olur" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 1434).

- **Gagauz Türkçesi**

Kari Kız: Kızım (G.T.S: 173).

Kızım Sana Söleerim Gelinim Sen Anna: Kızım sana söylüyorum gelinim sen işit (G.T.S: 150).

Mamunun Kızı: Anasının kızı (alay etmek için söylenir) (G.T.S: 150).

- **Türkmen Türkçesi**

Bayamak: (Tür.) Gızı bolmak (T.D.S: 111).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Bint (II): (Ar.) Kız, kız evlat (A.T.S: 463).

Kərimə: (Ar.) Kız çocuk, kız evlat (A.T.S: 1774).

Kəsik (II): Kız evlat veya kadın akraba (A.T.S: 1779).

Qızlanmaq: (Tür.) Kızı olmak (A.T.S: 2130).

II.5.1.6. Kız Kardeş Anlamında Kullanılan Sözler

Türkçede kız kardeş sözcüğü hem kişinin kendisinden yaşça küçük hem yaşça büyük kız kardeşleri için kullanılmıştır. Yaşça büyük kız kardeşleri karşılayan net sözcükler vardır. **bknz. syf. 203**

Bu akrabalık bağı için Türkiye Türkçesinde 6, Gagauz Türkçesinde 2, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 6 söz tespit edilmiştir.

Bacı sözcüğü Türkiye, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

Türkiye Türkçesinde kız kardeş sözcüğü Gagauz Türkçesinde büyük ünlü uyumuna uygun olarak kız kardaş şeklinde bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Bacı: (Tür.) Kız kardeş: "Bizim bacınınsa yüzü kireç kesildi." –Halikarnas Balıkçısı (T.S: 222).

Bacılık: (Tür.) 1. Bacı olma durumu. 2. Bacı kadar sevilen kadın (T.S: 222).

Hemşire: (Far.) Kız kardeş, bacı: "İyi tanıdığım anasına ve hemşirelerine hiçbir suretle benzemiyor." – Y.K. Beyatlı (T.S: 1083).

Hemşirelik: (Tür.) Kız kardeşlik (T.S: 1083).

Kız Kardeş: (Tür.) Bir kimsenin bayan kardeşi, bacı, hemşire, şvester: "Hacı'nın kız kardeşi bir çoraba yama vuruyordu." – R. Enis (T.S: 1437).

Şvester: (Alm.) Kız kardeş (T.S: 2234).

- **Gagauz Türkçesi**

Kızkardaş: (Tür.) Bacı (G.T.S: 150).

İi Kızkardaş: (Tür.) Öz kız kardeş (G.T.S: 150).

- **Türkmen Türkçesi**

Bacı: (Tür.) Kız kardeş (Tü.T.S: 42).

Uya: (Tür.) Kız kardeş: Onuñ uyası yok-Onun kız kardeşi yok (Tü.T.S: 651).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Abay: (Tür.) Bacı, kız kardeş (A.T.S: 14).

Bacı: (Tür.) Kız kardeş, hemşire bk. həmşirə, xanər (A.T.S: 307).

Bacı-Qardaş: (Tür.) 1. Bacı ve kardeşin birbirine olan yakınlığı. 2. Birbirine bacı kardeş gibi yakın olan kız ve erkek (A.T.S: 307).

Bacı-Qardaşlıq: (Tür.) Bacı kardeş olma durumu (A.T.S: 307).

Bacıcığaz: (Tür.) 1. Küçük kız kardeş, küçük bacı. 2. Küçük kız kardeşe seslenme şekli. bk.bacıcıq (A.T.S: 308).

Doğmabacı: (Tür.) Öz, üvey olmayan kız kardeş (A.T.S: 929).

II.5.1.7. Amca, Dayı, Hala ve Teyze Kızları/Gelinleri Anlamında Kullanılan Sözler

Amca, dayı, hala ve teyze kızları/gelinleri için şu sözler tespit edilmiştir;

II.5.1.7.1.Amca Kızı Anlamında Kullanılan Sözler

Amca kızı anlamında kullanılan sözler:

- **Türkiye Türkçesi**

Amca Kızı: (Tür.) Amcanın kızı, emmi kızı (T.S: 113).

Emmi Kızı: (Ar.+Tür.) Amca kızı (T.S: 795).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Əmiqızı: (Ar.+Tür.) 1. Amca kızı, amca kızına seslenme şekli. 2. Başka kızlara hürmet ve saygı için seslenme şekli (A.T.S: 1119).

II.5.1.7.2.Dayı Kızı/Gelini Anlamında Kullanılan Sözler

Dayı kızı/gelini için şu sözler tespit edilmiştir;

Türkiye Türkçesindeki dayı kızı ifadesi Azerbaycan Türkçesinde dayıqızı olarak bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Dayı Kızı: (Tür.) Dayının kızı: “Bizim dayı kızları çok şımarıktır.” – H.E. Adıvar (T.S: 603).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Dayıgəlini: (Tür.) Dayı oğlunun eşi, dayının gelini (A.T.S: 808).

Dayıqızı: (Tür.) Dayının kızı, yeğen (A.T.S: 808).

Dayqızılıq: (Tür.) Dayının üvey kızı (A.T.S: 808).

II.5.1.7.3.Hala Kızı/Gelini Anlamında Kullanılan Sözler

Hala kızı/gelini için şu sözler tespit edilmiştir;

- **Türkiye Türkçesi**

Hala Kızı: (Ar.+Tür.) Halanın kızı (T.S: 1031).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Bacıqızı: (Tür.) 1. Kız kardeşin çocuğu, kızı. 2. Yaşlı bir erkeğin bir kız veya genç bir kadına saygıyla seslenme ifadesi (A.T.S: 308).

Bibigəlini: (Tür.) Halanın gelini (A.T.S: 445).

Bibiqızı: (Tür.) 1. Halanın kızı, halazade, bibizade, yeğen. 2. Genç kızlara seslenme şekli (A.T.S: 445).

II.5.1.7.4.Teyze Kızı /Gelini Anlamında Kullanılan Sözler

Teyze kızı/gelini için şu sözler tespit edilmiştir;

- **Türkiye Türkçesi**

Böle: (Tür.) Teyze kızı (T.S: 396).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Bacıqızı: (Tür.) 1. Kız kardeşin çocuğu, kızı. 2. Yaşlı bir erkeğin bir kız veya genç bir kadına saygıyla seslenme ifadesi (A.T.S: 308).

Xalagəlini: (Ar.+Tür.) Teyzenin gelini (A.T.S: 1477).

Xalaqızı: (Ar.+Tür.) Teyzenin kızı, yeğen (A.T.S: 1477).

II.5.1.8.Kız Torun Anlamında Kullanılan Sözler

Kız torun anlamında kullanılan söz sadece Gagauz Türkçesinde tespit edilmiştir, diğer lehçelerde torun için kullanılan sözlerde herhangi bir cinsiyet belirtilmemiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

- **Gagauz Türkçesi**

Oolun Kızı: (Tür.) Kız torunu (G.T.S: 186).

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

II.5.1.9.Teyze Anlamında Kullanılan Sözler

Kişinin, annesinin kız kardeşi için Türkiye Türkçesinde 3, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 5 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki teyze sözcüğünün başındaki t sesi Türkmen Türkçesinde d olmuştur: dayza.

Azerbaycan Türkçesindeki mama sözcüğü hem anne hem hala hem teyze anlamındadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Ana Yarısı: (Tür.) Teyze (T.S: 122).

Teyze: (Tür.) 1. Annenin kız kardeşi, ana yarısı: "Teyzem de çok gecikiyor, uyuyakalmışım yeniden." – A. Ağaoğlu 2. Anne yaşıtı kadınlara söylenen bir seslenme sözü (T.S: 2343).

Teyzelik: (Tür.) 1. Teyze olma durumu. 2. Teyzeye yakışan davranış (T.S: 2343).

- **Gagauz Türkçesi**

Bulü: Teyze (G.T.S: 42).

- **Türkmen Türkçesi**

Dayza: (Tür.) 1. Öz eceñiñ ayal doğanlarına ve onuñ erkek doğanlarınıñ ayallarına değişlilikde garındaşlık arağatnaşığını görkezyän söz: Men öten ağşam seniñ yanıña mazalıca gürleşmeğe barıpdım velin, arman, dayzañ bilen dayıñ geläyen ekenler (A.

Govşudov, Köpetdağıñ Eteğinde). 2. Umuman özüñden ulı ayal maşğala hormat bilen yüz tutulıp aydılyan söz: Dayza, ol diyyäniñ kim? («Tokmak» Jurnalı). Yene çay bar — diyap, Altın keseni alıp doldurdı-da, Gözel dayza uzatdı (A. Durdıyev, Saylanan Eserler) (T.D.S: 250).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Abacı: (Tür.) Abla, anne bazen de teyzeye seslenme şekli (A.T.S: 13).

Abay: (Tür.) Teyze (A.T.S: 14).

Xala: (Ar.) Annenin kız kardeşi (A.T.S: 1477).

Xalacan: (Ar.+Tür.) Teyzeye sevgiyle seslenme şekli. bk.xalacıq (A.T.S: 1477).

Mama (II): (İng.) Annenin bacısı (A.T.S: 2308).

II.5.1.10.Kız Yeğen Anlamında Kullanılan Sözler

Kız yeğen için şu sözler tespit edilmiştir;

- **Türkiye Türkçesi**

Kuzin: (Fr.) Kız yeğen (T.S: 1551).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Yegençi: (Tür.) Ayal doğanıñdan ya-da onuñ oğul-gızlarından bolan gıza garındaşlık arağatnaşığını bildiryän söz. Ol hemişe geleninde, çağalarıma: — Yeğenciğim, yeğençim — diyip, gatı govı göryärdi (A. Durdıyev, Saylanan Eserler). Ahır ol gobsunıp:— Yeğençi! — diydi («Sovet Edebiyatı» Jurnalı) (T.D.S: 1304).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Qardaşqızı: (Tür.) Kardeş kızı (A.T.S: 1988).

II.5.2.Evlenme Yoluyla Oluşan Akrabalıklarla İlgili Sözler

Evlenme yoluyla oluşan akrabalıklarda akrabalık eşler vasıtasıyla olmaktadır. Eşlerin birbirlerinin aile içlerine girmesiyle birlikte oluşur.

II.5.2.1.Baldız Anlamında Kullanılan Sözler

Erkeğin, eşinin kız kardeşi için Türkiye Türkçesinde 1, Gagauz Türkçesinde 3, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 2 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki baldız sözcüğü Gagauz Türkçesinde baldıska, Türkmen Türkçesinde baldızdır.

Gagauz Türkçesindeki görümce sözcüğü baldız için kullanılmıştır. Türkiye Türkçesindeki görümce sözcüğü başka bir akrabalık bağını karşılamaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Baldız: (Tür.) Erkeğe göre eşinin kız kardeşi: "Eve işçi, aşçı tutmam, kaynana, baldız istemem. Bir Köroğlu bir Ayvaz." –M.Ş. Esendal (T.S: 243).

- **Gagauz Türkçesi**

Baldıska: (Tür.+Rus.) Baldız (G.T.S: 28).

Görümce: (Tür.) Baldız (G.T.S: 106).

Svate: Görümce; baldız (G.T.S: 230).

- **Türkmen Türkçesi**

Baldız: (Tür.) Gelniñ adamsınıñ kiçi ayal doğanı: Camal ece öz baldızı bilen bileleşip, halı dokap başladı (A. Govşudov, Köpetdağıñ Eteğinde). Bu meniñ baldızım, ol ikisi hem oba gızları. Govşudov, Mähri-Vepa). Kellesi ağırsa gelnecesiniñ Baldızı üstünde kükrek gererdi ("Sovet Edebiyatı" Jurnalı) (T.D.S: 93).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Xanbacı: (Tür.) Baldıza hitabet, seslenme şekli (A.T.S: 1483).

Şahbacı: (Far.+Tür.) Büyük baldıza hitap veya seslenme ifadesi (A.T.S: 3104).

II.5.2.2.Elti Anlamında Kullanılan Sözler

Evli erkek kardeşlerin eşlerinin birbirine karşı olan akrabalığını anlatmak için Türkiye Türkçesinde 5, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 3 söz tespit edilmiştir.

Elti sözcüğü Türkiye, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

- **Türkiye Türkçesi**

Elti: (Tür.) Kadına göre kocasının erkek kardeşlerinin eşlerinden her biri (T.S: 791).

Elti Eltiden Kaçar, Görümceler Bayrak Açar: "Eltiler birbirlerinden uzak dururlar, görümceler gelinlerle kavga ederler" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 791).

Elti Eltiye Eş Olmaz, Arpa Unundan Aş Olmaz: "Arpa unundan yemek yapılamadığı gibi eltilerin de iyi geçinmeleri beklenemez" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 791).

Eltilik: (Tür.) Elti olma durumu (T.S: 791).

Ortak (veya Kuma) Gemisi Yürümüş, Elti Gemisi Yürümemiş: "Bir erkeğin karıları birbirleriyle anlaşabilirler ancak kardeşlerin karıları geçinemezler" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 1815).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Elti: (Tür.) Ärleri doğan bolan ayalarıñ biri-birine bolan garındaşlık gatnaşığını añladyan söz: Ol Bikäniñ eltisidi (N. Sarıhanov, Saylanan Eserler) (T.D.S: 360).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Elti: (Tür.) Kardeş eşlerinin birbirlerine göre adları (A.T.S: 1032).

Eltilik: (Tür.) İki kardeşin eşinin birbirine olan ilişkisi hali (A.T.S: 1032).

Mirzəcanı (I): (Far.) Kardeş eşlerinden her birinin diğerine göre adı (A.T.S: 2428).

II.5.2.3.Eş Anlamında Kullanılan Sözler

Eş sözcüğü için erkek ve kadın için kullanılan sözler mevcuttur fakat burada kadının eş olarak adlandırıldığı sözler tespit edilmiştir. Eş olarak kadının nasıl olması gerektiğine ve eş seçiminde dikkat edilmesi gerekenlere dair sözler tespit edilip bu bölüme alınmıştır.

Eş için Türkiye Türkçesinde 39, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 27 söz tespit edilmiştir.

Ayal sözcüğü Türkiye, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde, diğer iki lehçeden farklı olarak əyal şeklinde bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesindeki zevce sözcüğündeki ilk vokal Azerbaycan Türkçesinde yuvarlaklaşmıştır; zövcə.

- **Türkiye Türkçesi**

Aile: (Ar.) Eş, karı (T.S: 57).

At ile Avrat Yiğidin Bahtına: "Kişinin satın aldığı attan ve evlendiği kadından memnun kalıp kalmayacağı önceden kestirilemez, her ikisi de talihine kalmıştır" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 179)

Atta, Avratta Uğur Vardır: "İnsana atı ve evlendiği kadın uğur getirir" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 179)

Avradı Eri Saklar, Peyniri Deri: "Her şey, durumuna uygun yöntemlerle saklanır" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 192)

Avrat Tuz Dedi Mi Ciğeri Cız Der: karısı herhangi bir şey isteyince, ihtiyaçları karşılayamayan kocanın içi sıkıntıyla dolar (T.S: 192).

Avrat Var Ev Yapar, Avrat Var Ev Yıkar: "öyle kadınlar vardır ki bir aileye düzen verir, mutluluk getirir; öyle kadınlar da vardır ki ailenin düzenini, mutluluğunu bozarlar" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 192).

Avrat Var, Arpa Unundan Aş Yapar; Avrat Var Buğday Unundan Keş Yapar: "iş bilen kadın, elverişsiz gereçle güzel şeyler meydana getirir, iş bilmeyen kadın ise en iyi gereci kullansa bile bir şey yapamaz" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 192).

Avrat: (Ar.) Karı, eş (T.S: 192).

Ayal: (Ar.) Karı, eş: “Çocuklar uyumuştur / Efendi gazete okur / Ayali dikiş dikmektedir” –O.V. Kanık (T.S: 199).

Bayan: (Tür.) Eş, karı: “Süleyman Bolluk da bayanın sımsıkı koluna girmişti.” –H.E. Adıvar (T.S: 285).

Bekara Karı Boşaması Kolaydır: “Bilgi ve deneyimi olmayan kimsenin işi hafife alması, önemsenmemesi, gereğince değerlendirememesi doğaldır” anlamında kullanılan bir söz. (T.S: 295).

Bez Alırsan Mısır’dan, Kız Alırsan Asilden: “Ne alacaksanız cinsini, aslını biliniz, güvenerek alınız” anlamında kullanıla bir söz (T.S: 324).

Değirmen İki Taştan, Muhabbet İki Baştan: “Karı koca arasında karşılıklı sevgi bulunmalıdır” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 609).

Dumansız Baca Olmaz, Kahırsız Koca Olmaz: “Dumanı olmayan baca olamayacağı gibi karısına sıkıntı vermeyen koca da olmaz” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 365).

Ehil: (Ar.) Karı kocadan her biri, eş: Bu adam ehliyle iyi geçinmiyor (T.S: 764).

El Ağzına Bakan, Karısını Tez Boşar: “Kişi, özel hayatı ile ilgili ciddi konularda başkasının düşüncesiyle değil kendi düşünceleriyle karar vermelidir” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 779).

Elkızı: (Tür.) Kadın, eş (T.S: 789).

Ergene Karı Boşamak Kolay: “Bir işin içinde olmayanlar o işteki güçlükleri küçümserler” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 807).

Erim Er Olsun Da Yerim Çalı Dibi Olsun: “Kadının kocasının fakir olması önemli değildir, yeter ki aile sorumluluklarını yerine getirsin” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 805).

Erkeğin Kalbine Giden Yol Midesinden Geçer: “Kendini bir erkeğe beğendirmek isteyen kadın, ona güzel yemekler hazırlamalıdır” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 810).

Erkek Sel, Kadın Göl: “Erkek, parayı bilinçsizce harcama eğiliminde olsa bile kadın buna meydan vermemeli, tutumlu olmalıdır” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 810).

Eş: (Tür.) Karı kocadan her biri, hayat arkadaşı, refik, refika: “Kadın diye eşini bellemiş, dürüst, aile babası bir adamdır.” – Z. Selimoğlu (T.S: 821).

Evdeş: (Tür.) Eş: “İsa Bey, işte bu doğmamış çocuğu ve onun öldürülmesiyle evdeşi Bala Hatun'un duyacağı korkunç kederi düşünüyordu.” – N. Atsız (T.S: 835).

Familya: (İt.) Karı, eş (T.S: 849).

Hanım: (Tür.) Kadın, eş: “Yaptığı çiçek suyunun ilk bardağını kendi içtikten sonra ikincisini hanımına getirir.” – H.R. Gürpınar (T.S: 1042).

Haremlik: (Ar.+Tür.) Karılık, eşlik (T.S: 1049).

Hatun: (Tür.) Eş, zevce: “Bizim hatun bir manifatura mağazasında tezgâhtardı.” – N. Hikmet (T.S: 1060).

Karı: (Tür.) Bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın, eş, refika, zevce: “Eve varınca karım Fadime kapıyı açar.” – S.F. Abasıyanık (T.S: 1328).

Karılık Etmek: Evli bir kadın kocasına olan görevini yerine getirmek (T.S: 1329).

Karılık: (Tür.) Evli kadının kocasına göre olan durumu veya görevi (T.S: 1329).

Karılı: (Tür.) Herhangi bir nitelik veya nicelikte karısı olan (T.S: 1329).

Kaşık Düşmanı: (Tür.+Far.+Tür.) Kadın, eş (T.S: 1346).

Kötü Söyleme Eşine, Ağı Katar Aşına: “İlişkide bulunduğun kimseleri sözlerinle incitme, kötüleme ki onlar da sana daha büyük kötülük yapmasınlar” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 1507).

Küldöken: (Tür.) Kadın, eş (T.S: 1556).

Refika: (Ar.) Eş, karı: “Gözlerini sıktı ve dört gün evvel refikasını gömdüğünü ağlayarak söyledi.” – A.H. Müftüoğlu (T.S: 1970).

Tarlanın Taşlısı, Karının (veya Kadının) Saçlısı: “Kadının saçlı olanı, tarlanın taşlı olanı halk arasında daha yeğ tutulur” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 2271).

Yenge: (Tür.) 1. Bir erkeğin kendi karısından söz ederken kullandığı ad: “Biz şimdi yenge ile bir Köroğlu bir Ayvaz.” – R.N. Güntekin 2. Kadınlar için söylenen bir seslenme sözü (T.S: 2571).

Zevce: (Ar.) Karı: “Zevcesinden aldığı yüz kızartıcı mektuplar alenen nasıl okunur ve neler anlatılır?”- N.F. Kısakürek (T.S: 2652).

Zevcelik: (Ar.+Tür.) Zevce olma durumu, karılık, eşlik (T.S: 2652).

- **Gagauz Türkçesi**

Karı: (Tür.) Karı (G.T.S: 135).

- **Türkmen Türkçesi**

Ayal: (Ar.) Yoldaş, yassıkdaş, hatın, heley: Ol hatı, belki, özüniñ iñ golay adamlarına yazandır, belki, ayalına ya çağalarına yazandır (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim). Kakalı yuvnup bolyança, ayalı Üzümğül nahar getirdi (T.D.S: 74).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Arvad: (Ar.) Kadın, karı; eş (A.T.S: 222).

Başyoldaşı: (Tür.) Hayat arkadaşı, zevce (A.T.S: 376).

Can Sırdaşı: (Ar.+Ar.+Tür.) Eş, zevce (A.T.S: 572).

Evlik: (Tür.) Kadın, zevce hayat arkadaşı anlamında (A.T.S: 1062).

Ərbazlıq: (Tür.+Far.+Tür.) Kocaya düşkünlük, kocayı aşırı derecede sevme (A.T.S: 1131).

Ərbaz: (Tür.+Far.) Kocasına düşkün, kocasını çok seven (A.T.S: 1131)

Ərcanlı: (Tür.+Far.+Tür.) Kocasını çok seven ve ona ihtimam gösteren, hizmet eden kadın (A.T.S: 1131).

Ərcanlılıq: (Tür.+Far.+Tür.) Kocayı çok sevme ve ihtimam gösterme (A.T.S: 1131).

Əyal: (Ar.) Eş, zevce (A.T.S: 1160).

Əzvac: (Ar.) Zevceler, eşler (A.T.S: 1173).

Həmsər: (Far.) Hayat arkadaşı, zevce (A.T.S: 1411).

Hərəm (I): (Ar.) Karı; eş, hanım, refika, aile, harem (A.T.S: 1418).

Həyat Yoldaşı: (Ar.+Tür.) Eş, zevce, koca (A.T.S: 1427).

Xanım: (Tür.) Kadın, eş, zevce (A.T.S: 1484).

Keyvani: (Far.) Zevce, hayat arkadaşı (A.T.S: 1747).

Küflət: (Ar.) Hayat arkadaşı, zevce (A.T.S: 1883).

Qarı: (Tür.) Kadın, eş, zevce (A.T.S: 1991).

Qarılıq: (Tür.) Eş olma durumu, erkeğe hayat arkadaşı olma hâli (A.T.S: 1992).

Madyan: (Far.) Karı, zevce, hanım, avrat (A.T.S: 2293).

Mənkuhə: (Ar.) Nikahlı kadın, nikahlı eş, zevce (A.T.S: 2381).

Ömür Yoldaşı: (Ar.+Tür.) Hayat arkadaşı, zevce (A.T.S: 2661).

Övrət: (Ar.) Eş, zevce, hayat yoldaşı (A.T.S: 2668).

Övrətli: (Ar.+Tür.) Eşi, zevcesi olan (A.T.S: 2668).

Övrətlik: (Ar.+Tür.) Zevcelik, eşlik (A.T.S: 2668).

Zənən: (Far.) Hayat arkadaşı zevce. bk. zən (A.T.S: 3712).

Uşaqların Anası: Eş, zevce (karşıdakine saygı ifadesi olarak eşinin adı anılmıyor yerine bu ifade kullanılıyor) (A.T.S: 3414).

Zövcə: (Ar.) Bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın, hayat arkadaşı, eş, refika, zevce. bk. həlilə (I), həmxabə (A.T.S: 3740).

II.5.2.4.Gelin Anlamında Kullanılan Sözler

Kadının eşinin ailesindeki bireylere göre akrabalığına dair Türkiye Türkçesinde 7, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 2 ve Azerbaycan Türkçesinde 6 söz tespit edilmiştir.

Gelin sözcüğü Türkiye, Gagauz ve Türkmen Türkçesinde ortaktır.

Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde geline bir yabancının, başkasının kızı olarak bakılmıştır. Gelin için Türkiye'de elkızı ve Azerbaycan'da yad qızı sözleri kullanılmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Ahmak Gelin Yengeyi Halayığı Sanır: "Ahmak kimse kendisini koruyup gözeten kişiye hizmetine verilmiş biri gözüyle bakar ve saygısız davranışlarıyla onun gönlünü kırarak hizmetinden yoksun kalır" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 55).

Bizim Gelin Bizden Kaçar, Tutar Ellere Başını Açar: “Bize yabancı duran yakınımız, dostumuz, akrabamız başkalarına rahatça, içtenlikle yardım eder” anlamında kullanılan bir söz. (T.S: 367).

Elkızı: (Tür.) Gelin (T.S: 789).

Gelin: (Tür.) 1. Evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın. 2. Aileye evlenme yoluyla girmiş olan kadın (T.S: 921).

Gelin Eşikte, Oğlan Beşikte: “Bir eve gelin gelir gelmez bebek hazırlıklarına başlamak gerekir” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 921).

Gelin Girmedik Ev Olur, Ölüm Girmedik Ev Olmaz: “Her eve gelin girmeyebilir ama ölüm kesinlikle girer” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 921).

Küçük Hanım: (Tür.) Evin kızı veya genç gelini: “Küçük hanımların bayram hediyesi zevklerinin bütün incelikleriyle uygun olacaktır.” – H.Z. Uşaklıgil (T.S: 1553).

- **Gagauz Türkçesi**

Gelin: (Tür.) Gelin (G.T.S: 101).

- **Türkmen Türkçesi**

Gelin: (Tür.) Kämillik yaşına yetip, täze durmuşa çıkan gız; yaş ayal: Camal ece dokmanı oğlının gelni bilen bileleşip dokayar. Oğlımıza gelin äberäyseğem bolcak-diyip kakasına yüzledi. Halnazar gelni ölene, toyı dağanda Arkuğa avunı aldıranda-da häzirkisi yalı darıkmandı (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim).Pökgen ağa, gidyan gızların dereğine kolhozıña gelyän gelinleri hasap edeñzokmı? Şu halı ussahanası ilki guralan vağtı camal ece gelindi (A. Govşudov, Köpetdağıñ Eteğinde). Biz-ä gelin vağtımızda sülmürap çay içerdik, gayma gayardık, keşde ederdik (“Sovet Edebiyatı”Jurnalı) (T.D.S: 455).

Gelin-Gız: (Tür.) Gelinler ve gızler, ayal maşğala beğenç adatdan gelin- gızlar bilen sözleşmäğe, değişmäğe çekinmägen, väşi, şohun bir yiğitdi (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim). Lap etdiğim däldir bir acap yerdir, obamızıñ gelin-gızı çeperdir (“S. Edebiyatı” Jurnalı) (T.D.S: 455).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Elə Bil Kasıb Evinə Gəlin Gedir: Bir işe gönülsüz yapışanlar için söylenir (A.T.S: 1026).

Gəlinimə (Gəlinimizə) Güzgü Tutan Tapılıb: Bilgimiz dışında bize bedavaya çalışmak isteyen birisi (A.T.S:1263).

Gəlin Qız: (Tür.) Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde düğünü olan nişanlı kızın kınadan sonra kazandığı ve gerdek gecesine kadar taşıdığı ad. bk.qızgəlin (A.T.S: 1264).

Gəlin-Qız: (Tür.) Genç kızlar ve gelinler (A.T.S: 1264).

Hörmətin Ata Evində Qalsın: Gelinin saygısızca hareketine karşı söylenen azarlama ve tenkit ifadesi (A.T.S: 1459).

Yad Qızı: (Tür.) Gelin (A.T.S: 3526).

II.5.2.5.Görümce Anlamında Kullanılan Sözler

Kadının eşinin kız kardeşi için Türkiye Türkçesinde 3, Gagauz Türkçesinde 2, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 0 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Görümce: (Tür.) Kadına göre kocasının kız kardeşi: "Görümcesi onu paylıyor, o ise Kutlu'nun yüzüne bakıyordu, duymamacasına." – N. Araz (T.S: 971)

Görümcelik: (Tür.) Görümce olma durumu (T.S: 971).

Görümcelik Yapmak (veya Etmek): Görümce, geline kötü davranmak (T.S: 971).

- **Gagauz Türkçesi**

Svate: Görümce; baldız (G.T.S: 230).

Zalva: (Bul.) Görümce (G.T.S: 263).

- **Türkmen Türkçesi**

Baldız: (Tür.) Görümce, kocanın kız kardeşi (Tü.T.S: 45).

Ekeci: (Tür.) Gelniñ adamsından ulı ayal doğanına bolan gatnaşığı görkezyän söz: Ekecili bir gelin şeyle düzgüni arzuv etdi (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim) (T.D.S: 345).

- **Azerbaycan Türkçesi**

II.5.2.6.Kaynana Anlamında Kullanılan Sözler

Evlenen çiftlerden her birinin annesi kaynana konumundadır. Kaynana, tespit edilen sözlere göre olumsuz yargı bildirmek için kullanılmıştır.

Bu akrabalık için Türkiye Türkçesinde 8, Gagauz Türkçesinde 4, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 3 söz tespit edilmiştir.

Kaynana sözcüğü dört lehçede de bulunmaktadır. Türkiye ve Gagauz Türkçesinde kaynana olarak bulunmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde söz başı k sesi q olmuştur; qaynana. Türkmen Türkçesinde söz başı k sesi g olmuştur; gayın ene.

- **Türkiye Türkçesi**

Hanımanne: (Tür.) Kaynana (T.S: 1042).

Kayınvalide: (Tür.+Ar.) Kaynana (T.S: 1364).

Kayınvalidelik: (Tür.+Ar.+Tür.) Kayınvalide olma durumu (T.S: 1364).

Kaynana: (Tür.) Kocaya veya kadına göre birbirlerinin annesi, kayınvalide, hanımanne: "Kaynanasına, her zamanki gibi akşam yemeğine gidiyordu." – H.E. Adıvar (T.S: 1368).

Kaynana Pamuk İpliği Olup Raftan Düşse Gelinin Başını Yarar: "Kaynana ne kadar yumuşak huylu, ne kadar iyi davranışlı olursa olsun, her hâli gelini rahatsız eder" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 1368).

Kaynanalık: (Tür.) 1. Kaynana olma durumu. 2. Kaynanaya yakışır davranış (T.S: 1368).

Kaynanalık Etmek: Kaynana, gelinine veya damadına kötü davranmak (T.S: 1368).

Kaynanalık Taslamak: Kaynana gibi davranmak: "Hani kayınvalidem olsa, canım yanmayacak ama bana sürekli kaynanalık taslayan hanım, kocamın anası bile değil." – A. Kulin (T.S: 1368).

- **Gagauz Türkçesi**

Büük Kaynana: (Tür.) Damadın annesi (G.T.S: 140).

Kaynana: (Tür.) Kayın valide (G.T.S: 140).

Kaynna: (Tür.) Bk.Kaynana (G.T.S: 141).

Küçük Kaynana: (Tür.) Gelinin annesi (G.T.S: 140).

- **Türkmen Türkçesi**

Gayın Ene: (Tür.) Kaynana (Tü.T.S: 241).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Badambacı (I): (Tür.) Gelinlere, kaynanalara saygı ifadesi olarak seslenme şekli (A.T.S: 309).

Gəlin-Qaynana: (Tür.) Gelinle kaynananın birbirine yakınlık durumu (A.T.S: 1264).

Qayınana: (Tür.) Karı veya kocanın annesi (A.T.S: 2026).

II.5.2.7.Kuma Anlamında Kullanılan Sözler

Erkeğin evliyken başka kadınlarla da evlenmesiyle birlikte kadınlar arasında oluşan akrabalıktır.

Kuma için Türkiye Türkçesinde 9, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 3 söz tespit edilmiştir.

Kuma sözcüğü Türkiye ve Gagauz Türkçesinde ortaktır.

- **Türkiye Türkçesi**

Eş: (Tür.) Kuma, ortak (T.S: 821).

Karısının Üstüne Evlenmek: Karısı varken bir kadınla daha evlenmek: “Fakat hanımefendi, bugün İstanbul'da karısının üstüne evlenmiş kaç erkek var?” – H.C. Yalçın (T.S: 1328).

Kuma: (Tür.) Aynı erkekle evli olan kadınların birbirine göre adı, ortak: “Orada kimseyi kıskanmamışken bu sonuncu kumasını büyük mesele yaptı.” – R. Erduran (T.S: 1523).

Kumalı: (Tür.) Kuması olan (T.S: 1523).

Kuma Olmak: Evli bir erkekle yasal olmayan bir biçimde birlikte yaşamak, üzerine varmak (T.S: 1523).

Kumasız: (Tür.) Kuması olmayan (T.S: 1523).

Ortak: (Tür.) Kuma: "Kendi üstüne bir ortağın getirilmesi Emeti'nin pek ziyade gücüne gitmişti." – E.E. Talu (T.S: 1815).

Ortak (veya Kuma) Gemisi Yürümüş, Elti Gemisi Yürümemiş: "Bir erkeğin karıları birbirleriyle anlaşabilirler ancak kardeşlerin karıları geçinemezler" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 1815).

Karısının Üstüne Evlenmek: Karısı varken bir kadınla daha evlenmek: "Fakat hanımefendi, bugün İstanbul'da karısının üstüne evlenmiş kaç erkek var?" – H.C. Yalçın (T.S: 1328).

- **Gagauz Türkçesi**

Kuma: (Tür.) Kuma (G.T.S: 154).

Kumetra: (Rom.) Kuma (G.T.S: 154).

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Əri Üstünə Günü Gətirmək: Kocası üstüne kuma getirmek (A.T.S: 1130).

Günülü: (Tür.) Kuması olan (A.T.S: 1353).

Günülük: (Tür.) 1. Kuma olma hâli. 2. Kuma gibi olma, geçinememe (A.T.S: 1353).

II.5.2.8.Üvey Anne Anlamında Kullanılan Sözler

Erkeklerin eşlerinin ölmesi ya da eşlerinden boşanmasının ardından başka bir kadınla evlenmeleri sonucunda gelişen erkeğin çocukları ile evlendiği kadın arasında oluşan akrabalıktır**.** Biyolojik olarak çocukların annesi olmayan kadınlar için kullanılan sözlerdir. Üvey anne genelde çocuğa kötü davranan kadın olarak olumsuz yargı bildirmektedir.

Anne anlamına gelen sözcüklerin üzerine +lXk eki getirilerek anne gibi olan, annece davranış gösteren kadın anlamına gelen sözcükler türetilmiştir.

Üvey anne için Türkiye Türkçesinde 5, Gagauz Türkçesinde 2, Türkmen Türkçesinde 4, Azerbaycan Türkçesinde 1 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Analık: (Tür.) 1. Anne yerini tutan veya anne kadar yakınlık gösteren kadın. 2. Üvey anne: "Benim analığımın yetiştirdiği konak da çok çocuk büyümüş." –R.H. Karay (T.S: 121).

Analık Fenalık: (Tür.+Ar.+Tür.) "Üvey ana fenalık simgesidir" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 121).

Cicianne: (Tür.) Üvey anne (T.S: 463).

Üvey Ana: (Tür.) Üvey anne : "Üvey anası ona bir kurtarıcı gibi geldi." – T. Buğra (T.S: 2457).

Üvey Anne: (Tür.) 1. Öz olmayan anne, analık, üvey ana, cicianne: "Çocukluğumun en derin, en sürekli, en ihtiraslı sevgisini bana telkin eden bu üvey annemdi." – Y.K. Karaosmanoğlu 2. Çocuğuna kötü davranan anne (T.S: 2457).

- **Gagauz Türkçesi**

Analık: (Tür.) Üvey ana (G.T.S: 13).

İkinci Ana: (Tür.) Üvey ana (G.T.S: 120).

- **Türkmen Türkçesi**

Ecelik: (Tür.) Analık, üvey anne (T.D.S: 192).

Eneke: (Tür.) Başğanıñ çağasını terbiyeläp saklayan ayal: Hıtaymama eneke hökmünde olarıñ yanında galmakçı boldı (N. Pomma, Sebäbini Soñ Bildim). Bir näçe vağtdan soñ yañkı eneke bilen Hadya geldi («Sovet Edebiyatı» Jurnalı) (T.D.S: 367).

Enelik: (Tür.) Analık, üvey ana (Tü.T.S: 201).

Övey Ene: (Tür.) Üvey ana (T.D.S: 201).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Nənəlik: (Tür.) Üvey anne (A.T.S: 2558).

II.5.2.9.Üvey Kız Anlamında Kullanılan Sözler

Kadının veya erkeğin önceki evliliklerinden olan kız çocuğunun yeni eş ile olan arabalığına dair Türkiye Türkçesinde 3, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 2 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesinde kızlık sözcüğündeki söz başı k sesi Türkmen Türkçesinde g olmuştur. Azerbaycan Türkçesinde söz başı ve söz sonu k sesi q olmuştur.

- **Türkiye Türkçesi**

Beslengi: (Tür.) Hizmetçi, evlatlık, besleme: "Sarı Sımayıl Yusuf Ağa'nın beslengisine öteden beri göz komuş." –N. Nazım (T.S: 315).

Kızlık: (Tür.) Üvey kız (T.S: 1437).

Üvey Kız: (Tür.) Karı kocanın her birine göre öbürünün ayrı bir eşinden dünyaya gelmiş olan kız çocuk (T.S:2 458).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Gızlık: (Tür.) Övey ecäniñ ya da övey kakanıñ gızı: Soltan Nepes ağanıñ gızlığıdır (T.D.S: 482).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Qızlıq (I): (Tür.) Biri tarafından evlat edinmiş kız çocuğu veya evlenen bir kadının önceki kocasından olan ve beraberinde yeni kocasının evine götürdüğü kızı (A.T.S: 2131).

Rəbibə : (Ar.) Üvey kız (A.T.S: 2822).

II.5.2.10.Üvey Kız Kardeş Anlamında Kullanılan Sözler

Üvey kız kardeş için şu sözler tespit edilmiştir;

- **Türkiye Türkçesi**

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Bacılıq: (Tür.) Üvey kız kardeş (A.T.S: 308).

II.5.2.11.Yenge Anlamında Kullanılan Sözler

Kadının, eşinin anne-babası dışındaki diğer aile bireyleriyle olan akrabalık bağına dair Türkiye Türkçesinde 5, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 17 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki yenge sözcüğü, Türkmen Türkçesinde yeññe, Azerbaycan Türkçesinde yengə'dir.

- **Türkiye Türkçesi**

Ahmak Gelin Yengeyi Halayığı Sanır: "Ahmak kimse kendisini koruyup gözeten kişiye hizmetine verilmiş biri gözüyle bakar ve saygısız davranışlarıyla onun gönlünü kırarak hizmetinden yoksun kalır" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 55).

Bula: (Tür.) Yenge, amca veya dayı karısı (T.S: 407).

Gelin Abla: (Tür.) Yenge (T.S: 921).

Yenge: (Tür.) 1. Bir kimsenin kardeşinin, dayısının veya amcasının karısı. 2. Kadınlar için söylenen bir seslenme sözü. (T.S: 2571).

Yengelik: (Tür.) 1. Yenge olma durumu. 2. Yengeye yakışan davranış (T.S: 2571).

- **Gagauz Türkçesi**

Engi: (Tür.) Yenge, kardeşin hanımı (G.T.S: 90).

- **Türkmen Türkçesi**

Gelnece: (Tür.) Yenge (Tü.T.S: 249).

Yeññe: (Tür.) Özüñden ulı ağañıñ ayalı: Yeññesi bolsa bulara nahar alberip, hemişekisi yalı çağaları bilen öz otağına girdi (A. Govşudov, Mähri—Vepa). Stola täze ak skatert yazıp, Yeññe, baldız otır bir zada gızğıp (T. Esenova, Güller) (T.D.S: 1313).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ağabacı: (Tür.) Yenge, ağabeyin eşine seslenme şekli (A.T.S: 58).

Ağadostu: (Tür.) Ağabeyin eşi, zevcesi (A.T.S: 62).

Balabibi: (Tür.) Küçük geline saygı ile seslenme şekli (A.T.S: 330).

Cancanı: (Far.+Far.+Tür.) Kardeşin eşi, hanımı (A.T.S: 577).

Dayıcanı: (Tür.+Far.+Tür.) Dayını hanımı, dayının eşi. bk.dayıarvadı (A.T.S: 808).

Dayıdostu: (Tür.+Far.+Tür.) Saygı ve nezaket ifadesi olarak dayının eşine verilen ad ve hitap şekli (A.T.S: 808).

Dostucan: (Tür.+Far.) Amca veya dayının eşi, saygı ifadesi olarak, yenge anlamında amca ve dayının hanımına seslenme şekli. bk. dostu (A.T.S: 947).

Əmicanı: (Ar.+Far.+Tür.) 1. Amcanın hanımı için kullanılan bir lakap. 2. Başka bir hanıma hürmet ve saygıyla seslenme ifadesi. bk. əmiarvadı, əmican, əmidostu (A.T.S: 1119).

Əmigəlini: (Ar.+Tür.) 1. Hürmet için amca karısına takılan lakap. 2. Amcaoğlunun eşinin lakabı (A.T.S: 1119).

Gülbacı: (Far.+Tür.) Kardeşin eşine seslenme şekli (A.T.S: 1339).

Xandostu: (Tür.+Far.+Tür.) Dayı, amca ve diğer akrabaların hanımlarına hürmeten verilen ad (A.T.S: 1483).

Kirvəcanı: (Tür.+Far.+Tür.) Kirvenin karısına, eşine sesleniş ifadesi (A.T.S: 1805).

Qardaşavradı: (Tür.+Ar.+Tür.) 1. Kardeşin eşi, karısı. 2. Kendinden büyük kadına seslenme şekli, "yenge" anlamında (A.T.S: 1987).

Qayınarvadı: (Tür.+Ar.+Tür.) Kayının eşi (A.T.S: 2026).

Qayınxatını: (Tür.) Kayın biraderin eşi (A.T.S: 2026).

Yengə: (Tür.) 1. Gelin yeni evine giderken onunla birlikte giden ve ona rehberlik eden kadın, sağdıç kadın, geline kılavuzluk eden kadın. 2. Kardeş veya kardeş kadar yakın olan kimselerin eşine seslenme şekli (A.T.S: 3621).

Yengəlik (I): (Tür.) 1. İki kardeş eşinin birbirine karşı olan durumu. 2. Bazı bölgelerde geline seslenme şekli (A.T.S: 3621).

II.5.3.Süt Akrabalığıyla İlgili Sözler

Bu akrabalık, aynı kadın tarafından emzirilen çocuklar ve emziren kadın ile emzirilen çocuk arasında oluşmaktadır. Bu akrabalığa dair için Türkiye Türkçesinde 6, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 2 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Sütana: (Tür.) Sütanne (T.S: 2190).

Sütbaba: (Tür.) Sütannenin kocası: "Duvarlar, hattat sütbabamın yadigâr bıraktığı levhalarla süslenmişti." – Ö. Seyfettin (T.S: 2190).

Süt Kardeşi: (Tür.) Aynı kadından süt emmiş, kardeş olmayan çocukların her biri: "Arkama sütkardeşimi taktılar ve kötü bir şey yapıp yapmadığımı öğrenmek istediler." – N.F. Kısakürek (T.S: 2191).

Süt Kardeşliği: (Tür.) Sütkardeşi olma durumu (T.S: 2191).

Sütkız: (Tür.) Bir kadının kendi çocuğu değilken emzirdiği ve kocasıyla birlikte evlat olarak benimsediği kız çocuk: "Siz bizim hanımefendinin ölen kocasının erkek kardeşinin sütkızı imişsiniz." – P. Safa (T.S: 2191).

Sütoğul: (Tür.) Bir kadının kendi çocuğu değilken emzirdiği ve kocasının da evlat olarak benimsediği erkek çocuk (T.S: 2191).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Südanası: (Tür.) Anne dışında sütü emilen kadın. bk. südnənəsi (A.T.S: 3077).

Südbacısı: (Tür.) Aynı kadından süt emmiş çocukların birbirine göre aldıkları ad (A.T.S: 3077).

II.5.4.Akrabalığın Kadın Tarafından Olduğunu Anlatan Sözler

Bu başlık için Türkiye Türkçesinde 1, Gagauz Türkçesinde 2, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 3 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Ana Bir Baba Ayrı: Anaları bir babaları ayrı olan (kardeşler) (T.S: 117).

Kızevi: (Tür.) Evlenme sürecinde kız tarafı (T.S: 1435).

- **Gagauz Türkçesi**

Hısımka: (Ar.+Rus.) Akraba kadın (G.T.S: 118).

Svate: Dünür kadın (G.T.S: 230).

- **Türkmen Türkçesi**

Dayı-Dayza: (Tür.) Ana tarafından akrabalar, dayılar teyzeler (Tü.T.S: 139).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Gəlinbacı: (Tür.) Genç geline akrabaları tarafından verilen ad (A.T.S: 1265).

Kəsik (II): Kız evlat veya kadın akraba (A.T.S:1779).

Qız Adamı: (Tür.+Ar.) Gelinin akrabaları (A.T.S: 2119).

Qız Adamı: (Tür.+Ar.) Düğünü olan kızın yakın akrabalarından veya arkadaşlarından olan ve kız evini temsil eden kimse (A.T.S: 2119).

II.5.5.Akrabalığa Dayanmayan Kadın İlişkileri İle İlgili Sözler

Akrabalığa dayanmayan fakat samimiyet, yakınlık barındıran kadınlar arası ilişkilere dair sözler bu başlık altına alınmıştır.

Türkiye Türkçesindeki bacılık sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde bacılıq olarak bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Ahretlik: (Ar.+Tür.) Ahret kardeşi olan kadınlardan her biri: "Yerine oturmadı, ahretlik teyzenin getirdiği çayı da ayakta içiyordu." –T. Buğra (T.S: 56).

Bacılık: (Tür.) Bacı kadar sevilen kadın (T.S: 222).

Nedime: (Ar.) Hanım arkadaş (T.S:1760).

- **Gagauz Türkçesi**

Drujka: (Rus.) Hanım arkadaş (G.T.S: 83).

Komşuyka: (Tür.+Rus.) Komşu kadın (G.T.S: 162).

Kuma: (Tür.) 1. Komşu kadın; uzak akraba. 2. Kadın arkadaş (G.T.S: 154).

- **Türkmen Türkçesi**

Boydaş: (Tür.) Deñ-duş, cora, deñdeş (gızlar hakda): Ayıp bolar, boydaşdan galmaklık ıza (N. Pomma, Saylanan Eserler). Boydan can, meniñ günämi geç! (N. Pomma, Taylak Hızzın) (T.D.S: 150).

Cora: Biri-biri bilen yoldaşlık, dostluk gatnaşığını saklayan gız ya-da ayal, boydaş: Doğanlarımız tiz gelyer, Coşup läle kak, cora! (Nurı Annağılıç, Saylanan Eserler). Deñ-duş coralarım mekdepde okyar, Hökümet olara köp yağşı bakyar (A. Kekilov, Saylanan Eserler) (T.D.S: 185).

Coralık: Coralarıñ arağatnaşığı, olarıñ arasındakı dostluk, boydaşlık. İki kerdeşiñ coralığı has yakınlaşdı («Sovet Edebiyatı» Jurnalı) (T.D.S: 185).

Eğne Kakmak: Yaşı ulı Türkmen ayalınıñ özünden kiçi ayal maşgala bilen salamlaşığınıñ bir görnüşi (T.D.S: 341).

Gıv: (Tür.) Ayallarıñ birini çağırıp, ızından gığıranda ulanyan sözi, ümlük. Gıv, oğlan, berik gel! (T.D.S: 477).

Hayuv: (Tür.) Türkmen ayal-gızlarınıñ biri-birine yüzlenende ulanyan sözi: Hayuv! Güldese, Gülcahan-a, suvlarıñızı alıñ, içerileri tämizläñ! (A. Govşudov, Eserler) (T.D.S: 587).

Heliksalam: (Tür.+Ar.) Berlen salama coğap üçin aydılyan söz (ayallarıñ gepleşiğinde). Heliksalam! Geleveriñ! –diyip, oslağsız gelen ayala seretdi (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim) (T.D.S: 591).

Salamälik: (Ar.+Tür.) Köplenç ayal maşğalalarıñ beryän salamı. Oñat geynüvli, semiz ayal : -Salamälik Şıh ağa ! — diyip, içerik girdi (N. Pomma, Eğri Enikmez) (T.D.S: 1027).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ana-Bacı: (Tür.) Birbirlerine çok yakın olanlar, çok yakın dostlar (kadınlar, kızlar arasında) (A.T.S: 167).

Ana-Bacılıq: (Tür.) Samimi dostluk, samimi arkadaşlık, yakınlık (A.T.S: 167).

Bacı-Cici: (Tür.) Dost, yakın olan, yaren kız veya kadın (A.T.S: 307).

Bacı-Cicilik: (Tür.) Samimiyet, çok yakın olma, sırdaş olma (A.T.S: 307).

Bacılaşmaq: (Tür.) Çok samimi arkadaş olmak, sırdaş olmak, içten olmak, candan davranmak (A.T.S: 308).

Bacılıq: (Tür.) 1. Arkadaş, sırdaş, dost; iki kız veya kadın arasında olan kız kardeş gibi samimiyet, dostluk. 2. Nişanlı kız veya gelinin en yakın arkadaşları arasında akrabalığı kabul etme töreninin adı (A.T.S: 308).

Bəyimbacı: (Tür.) Komşu veya tanıdık kadınlara ifadesi olarak seslenme şekli (A.T.S: 439).

Cici-Bacı Olmaq: Birbirine çok yakın olmak, kardeş gibi, ana kız olmak. (A.T.S: 618).

Nədimə: (Ar.) Kadın nedim (A.T.S: 2552).

Rəfiqə: (Ar.) Kız veya kadının kız veya kadın arkadaşı (A.T.S: 2824).

Rəfiqəlik: (Ar.+Tür.) Refik olma hâli, bir kızın veya kadının kendi cinsinden olan arkadaşlığı (A.T.S: 2824).

II.6.KADIN BEDENİ VE SAĞLIĞIYLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

Erkek ve kadın bireyler genetik, fizyolojik ve biyolojik açıdan farklılıklara sahiptir. Bu başlık altında kadın bedenine ait organlara ve kadın bedeninde ortaya çıkan biyolojik durumlara değinilmiştir.

II.6.1. Kadın Bedeniyle İlgili Söz Varlığı

II.6.1.1.Kadın Cinsiyet Organlarıyla İlgili Sözler

Kadın cinsiyet organlarıyla ilgili Türkiye Türkçesinde 9, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 8 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki vajina ve klitoris sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde vagina ve klitor şeklinde bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Am: (Tür.) Dişilik organı (T.S: 110).

Bızır: (Tür.) Kadınlık organının üst yanında cinsel zevk duyumu noktası olan bölüm, dılak, klitoris (T.S: 330).

Dılak: (Tür.) Bızır (T.S: 652).

Dişilik Organı: (Tür.+Fr.+Tür.) Dişinin çiftleşme organı, am (T.S: 680).

Döl Yolu: (Tür.) Döl yatağının ağzından dışarıya doğru uzanan yol, vajina (T.S: 712).

Ferç: (Ar.) Dişi canlılarda üreme organının dış bölümü, vulva (T.S: 862).

Klitoris: (Fr.) Bızır (T.S: 1453).

Vajina: (Lat.) Döl yolu (T.S: 2465).

Yarık: (Tür.) Dişinin cinsel organı (T.S: 2538).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ağ İfrazat: (Tür.+Ar.) Kadınların cinsel organından akan salgı (A.T.S: 57).

Am (I): (Tür.) Dişilerin üreme organının dış kısmı (A.T.S: 156).

Cinsiyət Yarığı: (Ar.+Tür.) Dişilik organı, ferç (A.T.S: 627).

Çatdaq: (Tür.) Kadının mahrem yeri (A.T.S: 668).

Dəmək (II): 1. Karın, meşime, döl yatağı. 2. Kadının cinsel organı, ferç (A.T.S: 839).

Klitor: (Fr.) Klitoris, dılak, kadınlık organının üst yanında cinsel zevk duyumu noktası olan bölüm (A.T.S: 1813).

Tıncıx: (Tür.) Dişilerin üreme organının dış kısmı, ferç (A.T.S: 3310).

Vagina: (Lat.) Döl yatağı yolu, mehbil, gamıd (A.T.S: 3474).

II.6.1.2.Üreme ve Gebelikle İlgili Beden Uzuvları ve Bölgeleriyle İlgili Sözler

II.6.1.2.1.Rahimle İlgili Sözler

Rahim, kadınlarda gebelikten öncede var olan gebelikle beraber işlevselliği artan bir organdır. Âdet kanaması rahimde oluşmaktadır. Hamilelik döneminde daha işlevsel bir hale gelmiştir. Hamilelikte bebeğin yerleştiği, doğuma kadar zaman geçirdiği fizyolojik yapı haline gelir.

Rahim için Türkiye Türkçesinde 8, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 11 söz tespit edilmiştir.

Karın sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde sözcük başı k sesi, q olmuştur: qarın.

Oğulduruk sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde sözcük sonu k sesi, q olmuştur: oğulduruq.

Türkiye Türkçesindeki rahim sözcüğünde bulunan a sesi yerine Azerbaycan Türkçesinde kapalı e kullanılmıştır: rəhim.

- **Türkiye Türkçesi**

Ana Rahmi: (Tür.+Ar.) Döl yatağı (T.S: 121).

Döl Yatağı: (Tür.) Memelilerde dölün ana karnındayken içinde bulunduğu organ, ana rahmi, rahim, karın, meşime, uterus (T.S: 712).

Hazne: (Ar.) Döl yatağı (T.S: 1077).

Karın: (Tür.) Döl yatağı: "Fakat karnındaki çocuk da bu insanüstü erkeğin bir parçasıydı." – H.E. Adıvar (T.S: 1329).

Meşime: (Ar.) Döl yatağı (T.S: 1664).

Oğulduruk: (Tür.) Döl yatağı (T.S: 1790).

Rahim (I): (Ar.) Döl yatağı (T.S: 1961).

Uterus: (Lat.) Döl yatağı (T.S: 2424).

- **Gagauz Türkçesi**

Matka: (Rus.) Rahim, uters (G.T.S: 174).

- **Türkmen Türkçesi**

Eşen: (Tür.) Döl yatağı (Tü.T.S: 206).

Yatgı: (Tür.) Rahim, dölyatağı (Tü.T.S: 683).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Balalıq: (Tür.) Rahim (A.T.S: 332).

Balalıqdankənar: (Tür.+Far.) Rahimin dışında olan, onunla ilgisi olmayan (A.T.S: 332).

Beçədan: (Tür.) Memelilerde dölün ana karnında iken, içinde bulunduğu organ, döl yatağı (A.T.S: 387).

Bətn: (Ar.) Rahim (A.T.S: 436).

Bətndaxili: (Ar.) Rahim, döl yatağı, karın içiyle ilgili (A.T.S: 436).

Canevi (I): (Far.+Tür.) Ana rahmi, çocukluk (A.T.S: 577).

Dəmək (II): Karın, meşime, döl yatağı (A.T.S: 839).

Döl Qovuğu: (Tür.) Memelilerde dölün ana karnında iken, içinde bulunduğu organ, rahim (A.T.S: 951).

Qarın: (Tür.) Ana rahmi, batın (A.T.S: 1992).

Oğulduruq: (Tür.) Memelilerde dölün ana karnında iken, içinde bulunduğu organ, rahim (A.T.S: 2605).

Rəhim (II): (Ar.) Dölyatağı (A.T.S: 2825).

II.6.1.2.2.Yumurtalık İle İlgili Sözler

Yumurtalık dişi eşey organıdır. Yumurta hücrelerinin meydana geldiği yerdir. Östrojen, progestron gibi eşeysel hormonların üretilerek salgılandığı, üreme hücrelerinin meydana geldiği organdır.

Yumurtalık için Türkiye Türkçesinde 2, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 4 söz tespit edilmiştir.

Yumurtalık sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde sözcük sonu k sesi, q olmuştur: yumurtalıq.

- **Türkiye Türkçesi**

Mebiz: (Ar.) Yumurtalık (T.S: 1640).

Yumurtalık: (Tür.) Canlılarda dişi üreme hücrelerini veren organ, mebiz (T.S: 2615).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Follikul: (Lat.) Yumurtalıkta her bir yumurtayı muhafaza eden kesecik (A.T.S: 1226).

Lütein: (Lat.) Yumurtanın dölyatağına yerleşmesini ve gebeliği oluşturan yumurtalık hormonu (A.T.S: 2289).

Ovulyasiya: (Lat.) Yumurtalıkta graff follikülünün çatlaması sonucu olgun yumurtanın (ovum=erkek cinsiyet hücresi tarafından döllenme yeteneği taşıyan, biri "x" cinsiyet kromozomu) dışarı atılması, yumurtlama (A.T.S: 2643).

Yumurtalıq: (Tür.) Kadınlarda cinsiyet bezi (A.T.S: 3674).

II.6.1.2.3.Diğer Kadın Üreme Organlarıyla İle İlgili Sözler

Rahim ve yumurtalık dışında bulunan kadın üreme organ ve kısımlarına dair Türkiye Türkçesinde 2, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 3 söz tespit edilmiştir;

- **Türkiye Türkçesi**

Fallop Tüpü: Döl yatağının üst köşesinden yumurtalığa kadar uzanan, yaklaşık 10 santimetre uzunluğundaki boru, fallop borusu (T.S: 849)

Tüp: (Fr.) Fallop tüpü (T.S: 2399).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Estrogen: (Yun.) Östrojenik etkiye sahip doğal veya sentetik herhangi bir madde; özellikle ovaryumdan salgılanan estrojenik hormon (A.T.S: 1050).

Estron: (Yun.) Ovaryumda salgılanışıyla birlikte östradiolun yıkım ürünü olarak da oluşan, östrojenik etkiye sahip, idrarda bulunan bir hormon (A.T.S: 1050).

Progesteron: (Lat.) Kadın cinsiyet hormonlarından biri; kadın vücudunun gelişmesi ve kadına has sekonder cinsiyet karakterlerinin devamında östrojenle birlikte rol oynayan, özellikle gebeliğin devamını sağlayan hormon; korpus luteum hormonu (A.T.S: 2781).

II.6.1.2.4.Gebelikle Birlikte Ortaya Çıkan Organ ve Dokularla İlgili Sözler

Gebelikle beraber kadın bedeni fizyolojik ve psikolojik olarak değişimlere uğramaktadır. Bu bölümde gebelikle beraber ortaya çıkan organ ve dokular ele alınmıştır. Gebelikle beraber ortaya çıkan bu organların varlığı gebeliğin sonlanmasıyla birlikte ortadan kalkar. Doğum zamanı vücuttan atılır.

Gebelikle beraber ortaya çıkan organ ve dokularla ilgili Türkiye Türkçesinde 16, Gagauz Türkçesinde 3, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 7 söz tespit edilmiştir.

Etene sözcüğü Türkiye, Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Türkiye ve Gagauz Türkçesinde etene şeklinde bulunurken Azerbaycan Türkçesinde ətənə şeklinde bulunmaktadır.

Plasenta sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Herhangi bir ses değişikliği bulunmamaktadır.

Göbek sözcüğü Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde göbək şeklinde bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Amniyon: (Alm.) Döl kesesi (T.S: 116).

Amniyon Sıvısı: (Alm.+Tür.) Döl kesesini dolduran ve cenini içinde bulunduran sıvı, çağnak (T.S: 116).

Blastula: (Fr.) Yumurta hücresi oğulcuk olurken morulanın gelişerek içi boş yuvarlak biçime girmesi durumu, morula (T.S: 367).

Bölüt: (Tür.) Zigotun bölünmesinden sonra oğulcukta ortaya çıkan ve az çok birbirine benzeyen parçaların her biri (T.S: 399).

Bölütlenme: (Tür.) Döllenmiş yumurtanın blastulayı oluşturuncaya dek art arda bölünmesi (T.S: 399).

Çağnak: (Tür.) Amniyon sıvısı (T.S: 480).

Döl Eşi: (Tür.) Memelilerde ana ile dölüt arasında kan alıp verme işini sağlayan organ, son, eş, meşime, etene, plasenta (T.S: 712).

Döl Kesesi: (Tür.+Far.+Tür.) İçinde embriyo veya fetüsün bulunduğu amniyon sıvısı ile dolu boşluğu çeviren zar, amniyon (T.S: 712).

Eş: (Tür.) Döl eşi (T.S: 821).

Etene: (Tür.) Döl eşi (T.S: 829).

Etenelenme: (Tür.) Oğulcuk veya eklentileriyle ana arasında kimyasal değiş tokuşu sağlamak amacıyla ilgi kurma (T.S: 829).

Etenelenmek: (Tür.) Oğulcuk veya eklentileriyle ana arasında ilgi kurmak (T.S: 829).

Göbek Bağı: (Tür.) 1. Yeni doğan çocuğun göbeği kesildikten sonra kan gelmemesi için geri kalan damar örgüsüne bağladıkları bağ. 2. Gebelik döneminde anne ile bebeği arasında beslenmeyi sağlayan bağ, kordon (T.S: 954).

Meşime: (Ar.) Döl eşi (T.S: 1664).

Plasenta: (Fr.) Döl eşi (T.S: 1933).

Son: (Tür.) Döl eşi (T.S: 2137).

- **Gagauz Türkçesi**

Eten: (Tür.) Bk. Etene (G.T.S: 93).

Etene: (Tür.) Doğum yapan hayvanların yavrularının zarı (placenta) (G.T.S: 93).

Jgut: Kordon (G.T.S: 124).

- **Türkmen Türkçesi**

Göbek: (Tür.) Çağa ene garnındaka, onı enesi bilen birleşdiryaň ve iymitlendiryän içeğe: Gonşudaň gelen gartaň ayal çağanın göbeğini kesdi (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim) (T.D.S: 505).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Amnion: (Yun.) Amniyonlu hayvanlarda (sürüngen, kuş, memeli) bulunan ve cenini (dölütü) örten bir iç zar (A.T.S: 164).

Cift (I): (Far.) Gebelik sırasında döl yatağı ile yavru arasında kan alışverişini ve gebeliğin devamını sağlayan bir takım hormonlar salgılayan ve doğumla beraber dışarı atılan oluşum, son, meşim, döl eşi, meşime, plasenta (A.T.S: 618).

Göbək: (Tür.) 1. İnsan ve hayvan cenini ananın vücudu ile birleştiren ve beslenmesine vasıta olan boru, çocuk doğduktan sonra göbekle etene arasında olan ve kesilen bağ. bk. göbəkbağı, göbəksapı. 2. Eskiden çocuğu olmayan veya hasta olan kadınların durumlarının iyileşmesi için göbekleri etrafına yazılan dua. bk.1 göbəkduası (A.T.S: 1300).

Ətənə (I): (Tür.) Memeli havyalarda ana ile cenini bağlayan ve kan alışverişi sağlayan, yavru doğduktan sonra da dışarı atılan et parçası, plasenta (A.T.S: 1153).

Ətənəli: (Tür.) Etenesi olan (memeli hayvanlar) (A.T.S: 1153).

Ətənəsiz: (Tür.) Etenesi olmayan (memeli hayvanlar) (A.T.S: 1153).

Plasenta: (Fr.) Placenta, etene, meşime (A.T.S: 2755).

II.6.1.3.Kadının Göğüs Bölgesiyle İlgili Sözler

Kadının göğüs bölgesi, erkeğin göğsüne göre farklı biyolojik yapıdadır. Süt kanallarının bulunduğu, süt üreten bir yapıdır.

Türkiye Türkçesinde 16, Gagauz Türkçesinde 4, Türkmen Türkçesinde 3, Azerbaycan Türkçesinde 16 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki göğüs sözcüğündeki ğ sesi Gagauz Türkçesinde erimiştir: güüs. Türkmen Türkçesinde ise ğ sesi v olmuştur: gövüs.

Türkiye Türkçesindeki emcek sözcüğündeki e sesi Azerbaycan Türkçesinde kapalı e olmuştur, əmcək.

Meme sözcüğü dört lehçede de bulunmaktadır; Türkiye ve Gagauz Türkçesinde meme, Türkmen Türkçesinde mäme, Azerbaycan Türkçesinde məmə.

- **Türkiye Türkçesi**

Ağırşaklanma: (Tür.) Ağırşaklanmak durumu (T.S: 43).

Ağırşaklanmak: (Tür.) Ergenlik döneminde çıbanda veya memede ağırşak biçiminde bir tümsek oluşmak (T.S: 43).

Bicik: (Tür.) 1. Meme. 2. Meme başı (T.S: 331).

Cicik: (Tür.) İnsan veya hayvan memesi (T.S: 463).

Cukka: (Tür.) Hayvan ve insan memesi (T.S: 472).

Emcek: (Tür.) Meme (T.S: 792).

Emcik: (Tür.) Meme (T.S: 792).

Göğüs: (Tür.) Meme: "Vücudumun etliliğinden, göğsümün dolgunluğundan, elbiselerim dar gelirdi." – S.M. Alus (T.S: 956).

Göğüslü: (Tür.) İri memeli (kadın) (T.S: 957).

Göğüslüce: (Tür.) Biraz iri göğüslü (T.S: 957).

Meme Başı: (Tür.) Memenin ucundaki çıkıntı, bicik (T.S: 1649).

Meme Bezi: (Tür.+Ar.+Tür.) Memenin süt salgılayan dokusu (T.S: 1649).

Meme Süngeri: (Tür.+Rum.+Tür.) Meme başının çevresindeki koyu renkli yuvarlak bölüm (T.S: 1650).

Meme: (Tür.) Yavrularını emzirmek için, memelilerin göğsünde türlü biçim ve sayıda bulunan, meme başı denilen çıkıntıları olan organ, bicik, emcek, emcik (T.S: 1649).

Memeli: (Tür.) Memesi olan: "Birdenbire uzun boylu, diri memeli bir hatun askerin önüne çıktı." – S.F. Abasıyanık (T.S: 1649).

Memesiz: (Tür.) Memesi olmayan (T.S: 1650).

- **Gagauz Türkçesi**

Çiide: Meme (G.T.S: 60).

Güüs: (Tür.) Göğüs (G.T.S: 110).

Meme Düümesi: (Tür.) Meme başı (G.T.S: 87).

Meme: (Tür.) Meme (G.T.S: 175).

- **Türkmen Türkçesi**

Emme: (Tür.) Göğüs, meme (çocuk dilinde) (Tü.T.S: 200).

Gövüs: (Tür.) Ayal maşğalanaň süyt inyän mäzi, emcek, mämä: Ol iki golunı sallap, messan basıp yäräp gelyärkä, onuň yalpuldavuk gara saçları iki gövsiniň üstünde oynap, biri – birine ovsun atyar (N.Pomma, Sebäbini Soň Bildim). Öz gövsüniň ak süydüni emdiren seniň yaşayşıňa garşıdır öydyärmiň? (B. Kerbabayev, Aysoltan) (T.D.S: 518).

Mäme: (Tür.) Ayallarda süyt, mäzi, gövüs: Ak gövsüň üstünde mämäň ellener («Türkmen Halk Şahırana Döredicilig̈i») (T.D.S: 792).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Areola: (Fr.) Meme çevresindeki daha koyu renkli ayla (hale) (A.T.S: 205).

Dikdöşlü: (Tür.) Göğüsleri dik olan, dik göğüslü (A.T.S: 887).

Döş: (Tür.) Meme (A.T.S: 959).

Döş-Baş: (Tür.) Meme (A.T.S: 959).

Döşiçi: (Tür.) Göğsün içinde olan; meme içiyle ilgili olan (A.T.S: 961).

Döşlü: (Tür.) Göğsü, memesi iri (kadın, kız) (A.T.S: 961).

Əmcək: (Tür.) İnsanların ve memeli hayvanların dişilerinde olan yavru emzirme organı, emcik. bk. əmcik, pistan (A.T.S: 1116).

Əmcəkli: (Tür.) Memesi olan (A.T.S: 1116).

Əmcəksiz: (Tür.) Kısa memeli, ufak memeli, memesi küçük olan (A.T.S: 1116).

Köksüdolu: (Tür.) Göğüsleri iri olan, iri memeli (A.T.S: 1854).

Məmə (I): (Tür.) İnsanların dişilerinde yavru emzirme organı, emcik (A.T.S: 2375).

Məməcik: (Tür.) Küçük meme, göğüs (A.T.S: 2375).

Məməli: (Tür.) Memesi olan (A.T.S: 2375).

Məməş: (Tür.) Meme (A.T.S: 2375).

Sinəli: (Far.+Tür.) İri memeli, koca göğüslü (A.T.S: 2994).

Yekədöşlü: (Tür.) İri memeli; göğsü dolu. bk.yekədöş (A.T.S: 3612).

II.6.2. Kadın Sağlığıyla İlgili Söz Varlığı

II.6.2.1.Üreme Organlarının Sağlığıyla İlgili Sözler

Bu bölümde âdet, menopoz, lohusalık gibi sadece kadın sağlığıyla ilgili sözler tespit edilerek sınıflandırılmıştır. Göğüste ve kadın üreme organlarında görülen hastalıklara ve tedavilerine de bu başlık altında yer verilmiştir.

II.6.2.1.1. Âdet ve Diğer Kanamalarla İlgili Sözler

Rahimden belirli aralıklarla kan ve kanlı sıvının atılmasına"âdet" denir. Kanamanın başlamasından kesilmesine kadar olan zamana "âdet zamanı" denir. Âdet zamanı en az 3, en çok 10 gündür. İki âdet arası zaman genellikle 26-39 gündür. Kişinin biyolojik yapısına göre bu süre daha uzun veya kısa olabilir. Ergenlik çağına ulaşan her genç kızda görülür. Âdet görme olayı ortalama 45-55 yaşına kadar devam eder. Bundan sonra âdet görme durumu ortadan kalkar ve âdet görmeyen bir kadın çocuk doğuramaz. Âdet kanaması, gebe ve loğusa kadınlarda da görülmemektedir. Çok az kadında âdet görme olayı düzenlidir. Âdetler arasındaki süre, bir kadının hayatında defalarca değişir. Bu değişiklikte biyolojik sıkıntılar, yoğun çalışma hayatı, çevre kirliliği, stres vb. etkilidir (Sağlık Ansiklopedisi t.y: 7).

Bu bölümde âdet ve âdetin düzensiz olmasına dair tespit edilen sözlere yer verilmiştir.

Bu konuya dair için Türkiye Türkçesinde 11, Gagauz Türkçesinde 2, Türkmen Türkçesinde 3, Azerbaycan Türkçesinde 16 söz tespit edilmiştir.

Aybaşı sözcüğü Türkiye, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

Türkiye Türkçesindeki hayız sözcüğünde bulunan a sesi Azerbaycan Türkçesinde e olmuştur ve ı sesi düşmüştür: heyz.

- **Türkiye Türkçesi**

Âdet: (Tür.) Aybaşı (T.S: 28).

Âdet Görmek: Kadın aybaşı olmak (T.S: 28).

Ay Hâli: (Tür.+Far.) Aybaşı (T.S: 202).

Aybaşı: (Tür.) Belirli yaşlar arasında kadınların ayda bir döl yatağından kan gelmesi durumu, ay hâli, adet (T.S: 201).

Aybaşılı: (Tür.) Âdet görmüş (kadın) (T.S: 201).

Bağırdak: (Tür.) Kadınların âdet zamanında bağladıkları bez, bağıldak (T.S: 227).

Dem Dökmek: Kadınlar aybaşında kan yitirmek (T.S: 618).

Hayız: (Ar.) Kadınlarda aybaşı (T.S: 1072).

Kirlenmek: (Tür.) Kadın aybaşı olmak (T.S: 1447).

Kirli: (Tür.) Aybaşı durumunda bulunan (kadın) (T.S: 1447).

Namazsız: (Far.+Tür.) Aybaşı durumunda olan (kadın) (T.S: 1749).

- **Gagauz Türkçesi**

Aylık: (Tür.) Aybaşı hali (G.T.S: 24).

Aylıklar: (Tür.) Ay başları (kadınlarda menstrüasyon) (G.T.S: 24).

- **Türkmen Türkçesi**

Aybaşı: (Tür.) Ayallarda ayda bir gezek bolyan bil açılma (T.D.S: 75).

Bil Açıl-: Aybaşı olmak (Tü.T.S: 67).

Görüm Görme- : Aybaşı bolma, bili açılmak, eteği gitmek (ayallarda) (T.D.S: 560).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Amenorreya: (Fr.) Adet menstruasyon görmeme, adet yokluğu, adet görememe hali (A.T.S: 159).

Adətgörmək: (Tür.) Âdet görmek, kanaması olmak (kadın) (A.T.S: 48).

Aybaşı: (Tür.) Kadınlarda, büluğ çağına ermiş kızlarda ayda bir kere görülen fizyolojik durum, âdet (A.T.S: 281).

Aybaşındanqabaqkı: (Tür.) Âdetten önce (A.T.S: 281).

Dismenorreya: (Yun.) Âdetin görme bozukluğu (A.T.S: 914).

Hematokolpos: (Yun.) Âdet (menstruasyon) kanının, kızlık zarının kapalı olması sebebiyle vaginada toplanması olayı (A.T.S: 1386).

Hematometr: (Yun.) Âdet menstruasyon kanının, serviksteki tıkanıklık veya kızlık zarının doğuştan kapalı olması sebebiyle uterus boşluğunda toplanması (A.T.S: 1387).

Heyz (I): (Ar.) Kadınların âdet görmesi, aybaşı hâli (A.T.S: 1397).

Hipermenorreya: (Yun.) Âdet esnasında kanamanın süre ve miktar yönünden fazla olması durumu (A.T.S: 1443).

Menorragiya: (Yun.) Âdetin süre veya miktar olarak fazla oluşu, aşırı âdet kanaması (A.T.S: 2338).

Menstruasiya: (Yun.) Âdetin süre veya miktar olarak fazla oluşu; aşırı âdet kanaması (A.T.S: 2338).

Namazsız: (Far.+Tür.) Kadınların âdet gördükleri dönem (A.T.S: 2521).

Psevdoamenorreya: (Lat.) Âdet menstruasyon kanının dışarı akamaması ile belirgin âdet görmeme amenore; yalancı amenore (A.T.S: 2786).

Salfit: (İt.) Kadınların adet kanamalarında kullandıkları pamuklu bez (A.T.S: 2874).

Temizlənmək: (Tür.) Kadınlarda aybaşı durumu sona ermek (A.T.S: 3271).

Üstü Olmaq: (kadınlar) Adet görmek, aybaşı olmak (A.T.S: 3452).

II.6.2.1.2.Gebelik, Doğum ve Lohusalıkla İlgili Sözler

bknz. syf. 162, 172, 184.

II.6.2.1.3.Menopozla İlgili Sözler

Kadında aybaşı halinin ve yumurtlamanın tamamen durmasıdır. Menopoz, âdet halinin kesilmesinden önceki ve sonraki bir dönemi belirtir. Ortalama 45-50 yaşları arasında olur. Bu yaşta soya çekim, biyolojik ve çevresel faktörler etkilidir. Kanama ani olarak kesilebilir fakat genellikle, aralarının uzaması suretiyle kanama kesilir. Menopoz sürecinde bedende sıcak basmaları, aşırı kanamalar, depresyon ve genel durum bozukluğu

olabilir. Âdetlerin düzensizleşmeye başladığı, cinsi olgunluk çağının son kısımları ile ihtiyarlık çağının ilk kısmı klimakterium devri olarak isimlendirilir. Bu devre ortalama 45-60 yaşları arasında rastlanır. Bu dönem içerisinde kadının gördüğü son âdete menopoz ismi verilir. Dolayısıyla bu klimakterium dönemi, menopoz öncesi ve menopoz sonrası diye ikiye ayrılır (Sağlık Ansiklopedisi t.y.: 395).

Menopoz için Türkiye Türkçesinde 4, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 1 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Âdetgörmezlik: (Tür.) Menopoz (T.S: 29).

Hayızdan Nifastan Kesilmek: Menopoz girmek (T.S: 1072).

Menopoz: (Fr.) Kadınlarda gebe kalma ve doğurma yeteneğinin sona ermesi, âdetten kesilme, yaş dönümü, âdetgörmezlik: "Gençliğim ve orta yaşlılığım böyle geçtikten sonra ileri bir menopoz yaşımda kadrim azıcık bilinmiş, neye yarar?" – S. Erez (T.S: 1653).

Menopoza Girmek: 1. Âdetten kesilmek, doğurma özelliğini yitirmek, hayızdan nifastan kesilmek: "Yakışmıyordu bu hafiflik çoktan menopoza girmiş bir kadına." – İ. Aral 2. Âdetten kesilmek, doğurma özelliğini yitirmekten dolayı kadın bunalım içerisinde olmak (T.S: 1653).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Klimaks: (Lat.) Kadınlarda cinsel olgunluk dönemi bitiminde yaşlılık dönemi başlangıcına kadar uzanan, bazı işlevlerin durması sebebiyle bazı psişik ve bedensel somatik şikâyetlerle belirgin dönem, yaş dönümü, klimakteryum (yaklaşık olarak 45-60 yaşları arasını kapsar), adetten kesilme devri. bk.klimakteri (A.T.S: 1812).

II.6.2.1.4.Kadın Üreme Organlarında Görülen Hastalıklar ve Tedavisiyle İlgili Sözler

Rahim, vajina, yumurtalıkta görülen rahatsızlıklar ve rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan yönteme ve alete dair sözler tespit edilmiştir. Türkmen ve Gagauz Türkçesinde bu konuya dair söz tespit edilememiştir. Türkiye Türkçesinde 1 ve Azerbaycan Türkçesinde 48 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Miyom: (Fr.) Kadınlarda döl yatağı kas dokusundaki ur (T.S: 1692).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Adnektis: (Lat.) Uterusun eklentileri (tuba ve yumurtalık iltihabı) (A.T.S: 50).

Anovarıya: (Yun.) Yumurtalığın (ovaryum) doğuştan olmaması durumu (A.T.S: 181).

Beçəxor: (Tür.) Rahimde oluşan ve ceninin büyümesine engel olan bir hastalığın halk arasındaki adı (A.T.S: 387).

Embriotom: (Yun.) Dölyatağındaki ölü dölütü kesip çıkarmaya yarayan alet (A.T.S: 1033).

Endometrioma: (Lat.) Normal yerinden başka yerde bulunan rahim (uterus) boşluğunu çevreleyen dokuda gelişen tümör (A.T.S: 1036).

Endometrioz: (Lat.) Rahim boşluğunu çevreleyen (endometriyum) zarın uterustaki normal yeri dışında herhangi bir yerde bulunması (A.T.S: 1036).

Epiziorrafiya: (Yun.) Yırtık vb. sebebiyle vulva (kadın dış genital organı) bölgesine dikiş atılması; vulvada oluşan yırtığın dikilmesi (A.T.S: 1044).

Hematosalpinks: (Yun.) Fallop borusunda kan toplanması (A.T.S: 1387).

Hidrosalpinks: (Yun.+Fr.) Rahim kanalında sıvı toplanması (A.T.S: 1437).

Himenotomiya: (Yun.) Kızlık zarına kesi yapma; ameliyatla kapalı kızlık zarını açma (A.T.S: 1440).

Hipermastiya: (Yun.) 1. Memenin aşırı büyük olması. 2. İnsanda normal sayının üstünde meme bulunması (A.T.S: 1443).

Hipospadiya: (Yun.) Kadında sidik kanalının vaginaya açılışıyla belirgin doğuştan anormali (A.T.S: 1445).

Hirsutizm: (Lat.) İçsalgı bozukluklarından dolayı kılların aşırı derecede gelişmesi şeklindeki anormallik, genç kadınlarda sık görülür (A.T.S: 1447).

Histerektomiya: (Yun.) Döl yatağının çıkarılması (A.T.S: 1449).

Histerometr: (Yun.) Dölyatağını sondalamak, ölçmek ve gerekirse doğrultmak için kullanılan alet (A.T.S: 1449).

Histeropeksiya: (Yun.) Yerinden oynamış dölyatağını tespit etme ameliyatı (A.T.S: 1449).

Histeroptoz: (Yun.) Rahmin, bağların gevşemesi sebebiyle aşağıya doğru sarkması (A.T.S: 1449).

Histerorrafiya: (Yun.) Rahim üzerindeki kesiği veya yırtığı dikme (A.T.S: 1449).

Histeroskop: (Yun.) Rahim boşluğunu görerek muayenede kullanılan ucu ışıklı alet (A.T.S: 1449).

Histeroskopiya: (Yun.) Rahim boşluğunun, histeroskop yardımıyla muayenesi (A.T.S: 1449).

Histerotomiya: (Yun.) Rahime kesi yapma; kesi yaparak rahimi açma (A.T.S: 1449)

Kolpeyrinter: (Lat.) Vaginayı genişletme gayesiyle kullanılan şişirilebilir torba (A.T.S: 1821).

Kolpit: (Lat.) Döl yolu iltihabı, vagina iltihabı (A.T.S: 1821).

Kolpoperineorrafiya: (Lat.) Vagina ve perinedeki yırtığın dikilmesi (A.T.S: 1821).

Kolpopez: (Lat.) Yapay olarak dölyolu yapma (A.T.S: 1821).

Kolporeksis: (Lat.) Vagina duvarının yırtılması (A.T.S: 1821).

Kolporrafiya: (Lat.) Döl yolu, vaginadaki kesi ya da yırtık yerlerin karşılıklı birleştirilerek dikilmesi (A.T.S: 1821).

Kolposkopiya: (Lat.) Vagina ve serviksin kolposkop aracılığı ile muayenesi (A.T.S: 1821).

Kolpotomiya: (Lat.) Vaginaya döl yolu kesi yapma (A.T.S: 1821).

Kolümnizasiya: (Fr.) Rahim ve yumurtanın tedavisi gayesiyle dölyolunu sıkıca tamponlama (A.T.S: 1821).

Metrit: (Fr.) Rahimin orta kısmında bulunan adelesinin iltihabı (A.T.S: 2346).

Metrorragiya: (Fr.) Rahim, dölyatağı kanaması (A.T.S: 2346).

Ooforektomiya: (Yun.) Yumurtalığın ameliyatla çıkarılması, ooforektomi (A.T.S: 2621).

Ooforopeksiya: (Yun.) Yumurtalığın dikişle karın duvarına dikilmesi (A.T.S: 2621).

Ooforotomaya: (Yun.) Yumurtalığın ameliyat edilmesi (A.T.S: 2621).

Ovoskopiya: (Fr.) Yumurtaların muayene edilmesi (A.T.S: 2642).

Parakolpit: (Lat.) Vaginayı saran bağ dokusunun iltihabı (A.T.S: 2696).

Parametrit: (Lat.) Uterus serviksi çevresindeki bağ dokusunun iltihabı (A.T.S: 2696).

Paravaginit: (Fr.) Vagina çevresindeki dokularım iltihabı (A.T.S: 2697).

Perimetrit: (Lat.) Rahim (uterus) zarının iltihabı (A.T.S: 2717).

Pertubasiya: (Lat.) Kapalı fallop borularını açmak gayesiyle ilerine basınç altında hava bırakma (A.T.S: 2719).

Piometrit: (İng.) Uterusun (rahim) cerahatli iltihabı (A.T.S: 2742).

Salpinqektomiya: (Yun.) Rahim kanalının fallop borusu ameliyatla çıkarılmadı (A.T.S: 2878).

Salpinqostomiya: (Yun.) Rahim kanalının radyoopak madde ile doldurulmasından sonra röntgen filminin alınması (A.T.S: 2878).

Serklyaj: (Fr.) Rahim ağzı serviks yetersizliğinde düşüğü önlemek gayesiyle döl yatağının rahim, uterus boyu serviks çevresine halka şeklinde büzücü dikiş yerleştirme; bu gaye ile yapılan ameliyat (A.T.S: 2917).

Vaqinit: (Lat.) Vajina, döl yatağı iltihabı (A.T.S: 3479).

Vulvit: (Lat.) Kadının dış cinsiyet organları ve rahim yolu iltihabı (A.T.S: 3517).

Vulvovaginit: (Lat.) Dış cinsiyet organları ve rahim yolu iltihabı (A.T.S: 3517).

II.6.2.2.Meme Sağlığıyla İlgili Sözler

Memede, süt kanallarında ve süt bezlerinde ortaya çıkan rahatsızlıklar ve memenin görünüşündeki bozukluklar bu başlık altına ele alınmıştır. Rahatsızlıkların teşhisinde kullanılan aletler ve rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan maddeler de bu başlık altına alınmıştır.

Meme sağlığı için Türkiye Türkçesinde 2, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 13 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Mamografi: (Fr.) Memenin filmini çeken özel cihaz (T.S: 1617).

Pus (I): (Tür.) Bazen meme başında oluşan kabuk (T.S: 1953).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Döşü Gəlmək: Göğsü, memesi iltihaplanmak, şişmek (kadınlarda) (A.T.S: 959).

Qalaktogen: (Fr.) Emziren kadında süt salgısını başlatan, kolaylaştıran veya artıran ilaç veya maddeler, galaktojen (A.T.S: 1928).

Qalaqtooforit: (Fr.) Süt yolları iltihabı (A.T.S: 1928).

Qalaqtoreya: (Fr.) Emzirme döneminde, aşırı süt salgılanması sebebiyle memelerden devamlı olarak sütün kendiliğinden akması (A.T.S: 1928).

Qalaqtostaz: (Fr.) Meme bezi ve kanallarda aşırı derecede süt toplanması (A.T.S: 1928).

Qalaqtoterapiya: (Fr.) Emziren anneye verilen ilacın süte geçişi yoluyla bebeğin dolaylı olarak tedavi edilmesi (A.T.S: 1928).

Mastit: (Fr.) Meme iltihabı (A.T.S: 2322).

Mastoma: (Fr.) Süt bezleri tümörü (A.T.S: 2323).

Mastoptaz: (Fr.) Memenin sarkık olması durumu, mastoptoz (A.T.S: 2323).

Matopatiya: (Fr.) Herhangi bir meme hastalığı (A.T.S: 2323).

Paramastit: (Fr.) Meme çevresindeki dokuların iltihabı (A.T.S: 2696).

Polimastiya: (Fr.) Göğüste ikiden fazla meme bulunması hâli (A.T.S: 2764).

Politeliya: (Lat.) Meme üzerinde birden fazla meme başı bulunması hâli (A.T.S: 2766).

II.6.2.3.Kadın Bedeninin Diğer Bölgelerinin Sağlığı ve Estetiğiyle İlgili Sözler

Kadın üreme organları dışındaki bölgelere dair hastalıklar ve tedaviler bu bölümde ele alınmıştır. Bu başlığa dair sözler sadece Türkiye Türkçesinde bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Kan Uyuşmazlığı: (Tür.) Anneyle yeni doğmuş bebeğin kan grupları arasındaki uyumsuzluk nedeniyle kansızlık, sarılık gibi belirtileri olan bir hastalık (T.S: 1302).

Östrojen Tedavisi: (İng.+Ar.+Tür.) Menopoz sırasında ve daha sonraki yıllarda kalp, kemik ve damarlar üzerinde meydana gelebilecek olumsuz etkileri önleyen bir tedavi (T.S: 1862).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

II.6.2.4.Kadın Sağlığına Özgü Meslekler

Kadın sağlığına özgü meslekler kadının üreme organları, anne karnındaki bebek ve doğum çerçevesinde gelişmiştir. Bu meslekler için Türkiye Türkçesinde 10, Gagauz Türkçesinde 3, Türkmen Türkçesinde 4, Azerbaycan Türkçesinde 3 söz tespit edilmiştir.

Akuşerka sözcüğü Gagauz ve Türkiye Türkçesinde ortaktır.

- **Türkiye Türkçesi**

Ebe: (Tür.) Doğum işini yaptıran kadın: "Babam ebe bulmaya koştu." – A. Kutlu (T.S: 751).

Jinekolog: (Fr.) Kadın hastalıkları hekimi, nisaiyeci (T.S: 1245).

Jinekoloji: (Fr.) Kadın hastalıkları (T.S: 1246).

Jinekolojik: (Fr.) Kadın hastalıkları ile ilgili (T.S: 1246).

Kadın Hastalıkları: (Tür.+Far.+Tür.) 1. Kadın cinsel organlarını ve bunlarla ilgili hastalıkları inceleyen bilim dalı, nisaiye, jinekoloji. 2. Hastanelerde kadın hastalıkları ile ilgili bölüm (T.S: 1259).

Kürtajcı: (Fr.+Tür.) Kürtaj yapan kimse (T.S: 1563).

Nisai: (Ar.) Kadın hastalıkları ile ilgili (T.S: 1773).

Nisaiye: (Ar.) Kadın hastalıkları (T.S: 1773).

Nisaiyeci: (Ar.+Tür.) Jinekolog (T.S: 1773).

Nisaiyecilik: (Ar.+Tür.) Nisaiyecinin işi (T.S: 1773).

- **Gagauz Türkçesi**

Akuşerka: (Rus.) Ebe (G.T.S: 8).

Ard Babusu: Ebeye yardımcı olan kadın (G.Y.K.S: 1).

Küü Babusu: Ebe (G.Y.K.S: 2).

- **Türkmen Türkçesi**

Akuşerka: (Rus.) Akuşerlikden orta bilimi bolan spetsialist ayal: Bibi bolnitsada akuşerka bolup işleyär (T.D.S: 34).

Akuşerlik: 1. Ayallara gövreli vağtında, çağa doğyan vagtında ve soñkı dövürlerde vraçlık kömeğini bermekliğe bağışlanan meditsinanıñ bir bölümi. 2. Akuşeriñ käri, akuşeriñ vezipesi (T.D.S: 34).

Ginekologiya: (Fr.) Ayal kesellerini ve olarıñ beceriliş usullarını övrenärılım. Stundentlerğinekologiyadan ekzamen berdiler (T.D.S: 485).

Göbek Ene: (Tür.) Yañı doğan çağanıñ göbeğini kesen ayal: Mama ece meniñ göbek enemdi (T.D.S: 505).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Embriologiya: (Yun.) Biyolojinin embriyonla ilgilenen dalı; organizmanın, döllenmeden doğuma kadar uzanan süreç içindeki oluşum ve gelişimini konu alan bilim dalı; dölüt durumuna gelinceye kadar oğulcuğun geçirdiği gelişim evrelerini inceleyen biyoloji kolu (A.T.S: 1033).

Embrioloji: (Yun.) Biyolojinin embriyonla ilgili dalma, embriyolojiye ait olan (A.T.S: 1033).

Embrioloq: (Yun.) Embriyoloji uzmanı (A.T.S: 1033).

II.7.KADIN GİYİMİ VE SÜSLENMESİYLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

Giyim, insanoğlu için beslenme, üreme gibi bir ihtiyaçtır. Temelinde korunma ihtiyacı bulunmaktadır. Gelişim sürecinde kültürel değerlerin de yüklendiği bir olgu haline gelmiştir. Toplumların inançlarını, değer yargılarını giysilere yansıtması toplumların giysi kültürünün oluşmasına neden olmuştur (Erdem 2003: 6).

Toplumdaki kıyafetler, toplumun kültürel, sosyal, ekonomik yapısını yansıtmaktadır. Toplumun geçirdiği değişimleri göstermesi açısından kadın kıyafetleri önemlidir. Örneğin; Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra kadınlar tülbent, peçe, yaşmak vb. kıyafetler kullanmaya başlamışlardır. Toplumsal olayların yanı sıra kadınların güzel görünme ve süslenmeye olan eğilimlerden dolayı kadın kıyafetleri oldukça fazladır (Ramazanoğlu 2020: 129). Kadınların güzel görünme ve süslenme istekleri sadece kıyafetle sınırlı kalmamıştır. Kıyafetleri tamamlayıcı unsur olarak takılar kullanmışlardır. Kendilerini daha güzel hissetmek için makyaj ürünleri kullanıp vücutlarına bakımlar yapmışlardır.

Bu başlık altında kadınlara özgü giysiler, takılar, makyaj ürünleri ve saç şekilleri dikkate alınmıştır.

II.7.1.Kadın Giyimiyle İlgili Sözler

Küreselleşme ve onun sebep olduğu tek tipleşme, bütün dünyadaki giyim tarzını büyük ölçüde etkilemiştir. Teknolojik gelişmeler ve makineleşmenin sonucunda geleneksel malzeme ile yapılan el yapımı ürünler geride kalmıştır. Giyim, kitle iletişim araçlarının etkisiyle hızlı bir şekilde endüstrileşmiştir ve bir tüketim unsuru olarak kabul edilmektedir (Uçkun 2010: 166).

Küreselleşme süreci öncesinde Türkiye, Gagauzya, Türkmenistan ve Azerbaycan'ın kendi giyim kültürleri bulunmaktadır. Bu ülkelerdeki kadın giysi kültürleri şöyledir;

Osmanlı'daki geleneksel kadın kıyafetleri, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı'nın giysi kültüründen etkilenmeye başlamıştır ve 19. yüzyılın son çeyreğinde tamamen Batılılaşmıştır (Tezcan H. 1988: 45). Osmanlı giyim geleneği, 18. yüzyıl sonuna

kadar Orta Asya giyim kültürünün devamı niteliğindedir. Bu gelenek yüzyıllarca değişmeden devam etmiştir (Görünür 2011: 11'den aktaran Şahin 2016: 110). Osmanlı kadınları geometrik kesimli giysiler tercih etmekteydi. Batılılaşma sürecinde kuplu kesimle tanışmışlardır (Şahin 2016: 108). Osmanlıda yüzyıllar boyunca bedene tam oturmayan rahat kesimli kıyafetler tercih edilmiştir. Kadın ve erkek giysileri biçim ve şekil açısından neredeyse aynıdır. Kadınların kullandığı kıyafetler; üç etek, entari, kaftan, şalvar, önlük, cepken, yelek vb. giysilerdir (Şahin 2016: 110).

Gagauz kadın giyimin en eski ve önemli parçası gömlektir. 19.yy.da gömlekler evde dokunan, bezi (Moşkov 2004: 397'den aktaran Uçkun 2010: 166) adı verilen kumaştan yapılmaktaydı. Gömleğin eski şekilleri, tek parçadan veya iki parçadan oluşmaktadır. Göğüs ortasında örtmecik adı verilen bir oyuk bulunmaktadır, bu oyuk düğme ile kapatılmaktadır. Bu tasarım ile kadının bebeğini rahat emzirmesi amaçlanmıştır. Günlük ve özel günlerde farklı kumaşa sahip gömlekler kullanılmaktadır. Günlük hayatta ketenden gömlek tercih edilirken özel günlerde ise ipekten yapılmış gömlekler tercih edilmektedir (Uçkun 2010: 166).

Fistan, kadın giyiminin bir diğer önemli parçasıdır. Fistanlar gömlek üzerine giyilen kolsuz elbiselerdir. Fistanlar evde dokunan kumaştan yapılmaktadır. Renk olarak tek renk bordo, mavi, yeşil, havuç rengi tercih edilmektedir. Fistanın etek kısmının süslemesinde çoğunlukla siyah ve kahverengi kumaş parçaları kullanılmaktadır. Süslemede kullanılan malzemeler yatay olarak kullanılmaktadır. Etek üzerindeki bu süslemelerin bir anlamı vardır. Gagauzlara özgü bu süsleme şekilleri, kadınların yaş farklılıklarını göstermektedir. Genç kızların elbiselerindeki süslemeler iki veya üç sıradan oluşurken, yaşlı kadınların elbiselerindeki süsleme tek sıra şeklindedir (Uçkun 2010: 166-167).

Fıta (önlük), koyu renkli evde dokunmuş yün kumaştan dikilmektedir. Fıtada tercih edilen renk mordur. Süsleme yoktur. 20.yy.da genç kız ve kadınlar özellikle bayramda giymek üzere satın alma kumaştan dikilen beyaz önlükler dikmiştir. Bu tür önlüklere farta denilmektedir. Fartada, fıtadan farklı olarak cep bulunmaktadır ve üzerinde süslemeler mevcuttur (Maruneviç 1988: 114'den aktaran Uçkun 2010: 167).

Kolsuz fistanlar üzerine ceket giymiştirler. Ceket kesimi yaşa göre şekillenmiştir; gençler belli veya kemerli, yaşlılar da bol kesim ceketler giymiştir (Uçkun 2010: 168).

Azerbaycan'da ipek ve yün dokumacılığı ham maddenin etkisiyle gelişmiştir. 17. yüzyıl'da Azerbaycan'ın Yakın Doğu'nun başlıca ipek üreticisi olması ve ipek üretiminde

önemli şehirlerinin olmasından dolayı (Azizbeyova 1970: 29'dan aktaran Bayraktar 1999: 53) milli giyimlerin dikiminde çeşitli desenli ipek kumaşlar kullanılmıştır. Azerbaycan'da üretilen en önemli kumaşlar; saten, tafta, brokar, muslin, tirme, kadife, çeşitli patiskalardır. (Azizbeyova 1972: 24'dan aktaran Bayraktar 1999: 54).

Kadın giysilerinde çoğunlukla ipek, tirme ve kadife kumaşlar kullanılmıştır. Kadın iç giyiminde genelde keten ve pamuk kumaşlar kullanılmaktadır, zenginler ise ipek kullanmayı tercih etmektedir (Bayraktar 1999: 54).

Gagauz Türklerinde olduğu gibi Azerbaycan Türklerinde de kıyafetler yaşa göre şekillenmiştir. Azerbaycan'da tören giysilerinde bekar bir kızla evli bir kadının kıyafeti arasında belirgin fark vardır. Genç kadınlar daha göz alıcı parlak ve canlı renkli giysiler giyerken yaşlı kadınlar çok daha az süslemeli giysileri tercih etmişlerdir. (Bayraktar 1999: 54).

Omuz dış giyimlerinden üst köynek, genelde ipek kumaştan yapılmaktadır. Cepken, üst köynek üzerine giyilen bir dış giyimdir. Yapımında brokar veya kadife kumaş kullanılmaktadır. Cepkenin kolları çok uzundur, kol uçları şekillidir. Arkalık da cepken gibi bir omuz dış giysisidir. Köynek üzerine giyilmektedir (Bayraktar 1999: 54).

Üst giysilerinin altına uzun, pilili, bol etekler tercih etmişlerdir. Bu eteklere tuman denilmektedir. Azerbaycan kadınları beş, altı eteğin üst üste giyerlerdi. İç etekle dış etek arasında giyilenlere ise "ara tuman" denilmektedir. Tuman yapımında ipek kumaşlar kullanılmaktadır. Tumanın etek boyu, kıyafetin Azerbaycan'ın hangi yöresine ait olduğunu belirtmektedir. Örneğin; Nahçıvan bölgesinde etek boyları daha kısadır (Bayraktar 1999: 55).

Azerbaycan'da kadınların evlerde ve dışarıda giydikleri kıyafetler farklılık göstermektedir. Dışarı çıkarken tumanın üstüne "çakşir" adı verilen paçalı giysiler, yaşmak ve göz kısmında ağı olan peçe giymektedirler (Bayraktar 1999: 55-56).

Türkmen kıyafetlerinde yaşadıkları coğrafyanın şartları nedeniyle çeşitlilik yoktur. Kıyafet yapımında pamuk ya da ipekli kumaşlar tercih etmektedirler. Mevsimsel kıyafet değişikliği fazla yoktur. Kıyafetlerin kalın, ince ipten ya da yünden yapılmış olması gibi özellikleri değişir. Türkmen kadınları kıyafette kırmızı, sarı ve mor renklerini tercih etmektedir (Bacon t.y: 65-66, Vambery 2004: 121, Blockqueuille 1986: 51-52, Burnes 1992: 29, Spalding 2005: 68, Muravyov 1977: 15-18'den aktaran Gökçe 2008: 237). Türkmen kadınlarının giysi kültüründe uzun kırmızı gömlek, elbiseler ve başlıklar vardır

(Muravyov 1977: 55'den aktaran Gökçe 2008: 237). Türkmen kadınları, diğer Müslüman kadınlar gibi yüzlerini fazla kapatmamıştır. Kışları uzun kırmızı gömleklerin üstüne ceket giymektedirler. Uzun kırmızı gömlekleri düğün, bayram gibi önemli günlerde de tercih etmektedirler. Bu giysileri sarı ve kırmızı renkli, burunları kalkık, ökçeleri yüksek çizmelerle tamamlamaktadırlar Vambery 2004: 123, Arminus Vambery 1993: 56, Burnes 1992: 29'dan aktaran Gökçe 2008: 237).

II.7.1.1.Kadın Giysilerinde Kullanılan Malzemelerle İlgili Sözler

Kadın giysilerinde kullanılan malzemelerle ilgili Türkiye Türkçesinde 12, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 16, Azerbaycan Türkçesinde 20 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Entarilik: (Ar.+Tür.) Entari yapılmaya uygun (kumaş) (T.S: 803).

Feracelik: (Ar.+Tür.) Ferace yapmaya elverişli (kumaş) (T.S: 861).

Fodra: (İt.) Düz ve dik durması için elbisenin bazı yerlerine kumaşla astar arasına konulan sert ve kolalı bez (T.S: 885)

Lahuraki: (Tür.+Yun.) Lahor'da yapılan (bir tür şal kumaşı), lahuri: "Hasan lahuraki kumaştan bir entariyi Fatma Hanım'a uzattı." – O.C. Kaygılı (T.S: 1571).

Mantoluk: (Fr.+Tür.) Manto yapmaya elverişli (kumaş): "Mantoluk kumaş almaya Sacit'le ikisi gitmişlerdi." – N. Meriç (T.S: 1624)

Payet: (Fr.) Giysi vb. işlemek için kullanılan küçük, pırıltılı pul (T.S: 1903).

Pul: (Far.) Bazı giysilerde süs olarak kullanılan parlak, incecik, genellikle metal levhacık: "Arkasında bir omzu tamamıyla açık, altın pul işlemeli bir akşam tuvaleti vardı." – H.E. Adıvar (T.S: 1951).

Pullu: (Far.+Tür.) Üzerine pul işlenmiş: Pullu gece elbisesi (T.S: 1952).

Tiriz: (Yun.) Giysilerin yırtmacına ve eteğine eklenen ensiz kumaş parçası (T.S: 2358).

Volan: (Fr.<Lat.) Kadın giysilerinin etek ucu, kol vb. yerlerine verev kesilmiş kumaştan yapılan süs (T.S: 2489).

Volanlı: (Fr.<Lat.+Tür.) Volanı olan: Volanlı etek (T.S: 2489).

Vualet: (Fr.) Kadınların kullandığı, şapka, taç, toka ve benzerlerinde bulunan, yüzü örten, ince hafif tül: "Bu ince, siyahlı kadın, yüzünü tüller, vualetler gerisine saklamıştır." – S. İleri (T.S: 2490).

- **Gagauz Türkçesi**

Krep Jorjet: (Lat.+Fr.) Bir kadın kumaşı (G.T.S: 153).

- **Türkmen Türkçesi**

Alağovurdak: Hala, ayal eşiğine sayınyan nağış (T.D.S: 36)

Beğeyik: Ayal geyimleriniñ yeñi bilen yanınıñ biriğiän yerine-goltuğınıñ aşağına tikilyän başğa renkdäki üçburç mata böleciği (T.D.S: 117).

Çäk: Giysilerin eteğine ya da yakasına konulan parça (T.D.S: 114).

Çepbetev: Erşi, arğacı gızıl, yüzi sarı ve gara çızmıklı elde dokalyan yüpek mata: Başı çepbetev çabıtlı, orta yaşlarında, etli-ganlı bir ayal işikden girdi (A. Durdıyev, Saylanan Eserler) (T.D.S: 210).

Dızbizi: (Tür.) Kadın şalvarı için bez (T.D.S: 157).

Galbiri: (Tür.) Ayal geyimi için dokalyan yarım yüpek elmata: Bir vağt men onuñ ayalına galbiri satanım yadıma düşyär (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim) (T.D.S: 402).

Gıñaçlık: (Tür.) Gıñaç eder yalı mata, gıñaç bolar yalı mata (T.D.S: 468)**.**

Goçak 1: (Tür.) Goçuň şahına meňzetmek bilen, hala, ayal geyimlerinesalınyan nağış: Köne nağışlarmız: goçak, göllerimiz, içyan ağız, iner diş, erik güllermiz («Sovet Edebiyatı» Jurnalı) (T.D.S: 488).

İçyanağız: (Tür.) Ayal geyimine, hala salınyan nağşıñ bir görnüşi: Köne nağışlarımız:- « goçak, göllerimiz. İçyanağız, inerdiş, erikgüllermiz » Äleme yaradı, indi pişmidir («Sovet Edebiyatı» Jurnalı) (T.D.S: 644).

Keteni: (Ar.) Ayal köynekliği üçin elde dakalyan yüpek mata: Ketenisi el değirse pasırdap, Yüreğine guvanç – kuvvat beryärdi (K. İmanov, Vatan Üçin). Eğni keteni köynekli, sallanıp suva gidipdi (N. Pomma, Sebäbini Soñ Bildim) (T.D.S:704).

Maldayı: Türkmen ayallarınıñ üstki geyimlikleri üçin elde dokalyan, düşeği gızıl, sarı ve ak çızmıklı yüpek mata: Näme-näme, ol nähili halat-şay? Keteni, maldayı, köp yene serpay («Sovet Edebiyatı» Jurnalı). Mama iññeden çıkma yüpek sovsanınıñ üstünden maldayı çabıt geyip, gara gülli guşağı biline orandı (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim). Olarıñ eğinlerinde sovsanı köynek, börükli kellelerine-de maldayı çabıt atılğıdı (A. Govşudov, Köpetdağıñ Eteğinde). (T.D.S: 777).

Sancak: (Tür.) Sancak Ayal geyiminiñ goltuğınıñ aşağına aşırısına urulyan bölecik üç burç mata (T.D.S: 1034) .

Serindi: (Tür.) Ayal geyimliği üçin elde dokalyan nah mata: Bir geyimlik serindi aldık (T.D.S: 1058).

Siñirme: Ayal geyimine salınyan eğri burçluca nağış (T.D.S: 1075).

Üçgıyak: (Tür.) Kadınların başörtülerine, şapkalarına yaptıkları bir nakış türü (Tü.T.S: 654).

Yan: (Tür.) Giyim kuşamın vb. koltuktan eteklere değin uzanan parçası (Tü.T.S: 674).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Allı-Yandım: (Tür.) Kadınların elbise yaptıkları kırmızı renkli bir tür kumaş (A.T.S: 147).

Dəhrəburun (I): (Tür.) Dokunan şeylere (halı, kilim vb.) ve "kelağayı" denen büyük başörtülerine kartal gagası şeklinde konan bezek, süs, nakış (nakışların eğik kısmı yukarı doğudur) (A.T.S: 831).

Döyəc (II): (Tür.) Eskiden başörtüsü veya bezleri düzgün taş üzerinde ağaç tokmaklarla vurarak kırışıklığını açma işi (A.T.S: 965).

Əqrəman: (Tür.) İnce kumaştan yapılmış kadın elbiselerinin eteğine konan büzgü, farbala (A.T.S: 1093).

Ətəklik: (Tür.) Kadınların süs için elbiselerinin eteğine dikilen pul vb. (A.T.S: 1153).

Gah (II): (Tür.) Elbiseyi belli noktada daraltan ve genelde süs için yapılan kırışıklık (A.T.S: 1245).

Gahlı: (Tür.) Büzmeli (elbise), büzmesi olan (A.T.S: 1245).

Gecə-Gündüz: (Tür.) Eskiden kadın elbisesi dikilen bir ipek kumaşın adı (A.T.S: 1247).

Gülməxmər: (Far.) İnce ipek kumaş üzerinde büyük gül, çiçek şeklinde süsleri olan ve kadın elbisesi yapılan pahalı kumaş (A.T.S: 1344).

Hacıbəribax: (Ar.+Tür.) Kadın elbisesi yapılan pahalı, çeşitli renkleri olan bir kumaşın halk dilindeki adı. bk. hacımənəbax (A.T.S: 1358).

Xalatlıq: (Ar.+Tür.) 1. Halat denen elbise için uygun olan. 2. Bu elbise için dikilecek kumaşın miktarı (A.T.S: 1477).

Kəlağayıçı: (Tür.) Kelağayı adlı başörtü dokuyan kimse. bk.kəlağayıoxuyan (A.T.S: 1754).

Kəlağayıçılıq: (Tür.) Kelağayı adlı başörtüsü dokuma işi (A.T.S: 1754).

Mərmərşahi: (Yun.+Far.) Başörtüsü, iç çamaşırı ve bebek elbisesi yapmada kullanılan, beyaz, ince ve sargı bezinden biraz daha sık dokunmuş kumaş (A.T.S: 2391).

Orqanza: (İt.) Kadın elbiselerinde kullanılan ince kolalı kumaş, bir tür ipekli kumaş (A.T.S: 2627).

Sarafanlıq: (Rus.+Tür.) Sarafana has, sarafan adlı kolsuz kadın elbisesine ait (A.T.S: 2888).

Şəltəlik: (Tür.) 1. Alt etek yapmaya yarar veya onun için ayrılmış. 2. Dizlik için ayrılmış veya dizlik yapılacak (kumaş) (A.T.S: 3137).

Şleyf (I): (İng.) Elbisede kuyruğa benzer uzantı; kadın eteğinin arka kısmında bulunan ek (A.T.S: 3166).

Yaşmaqlıq: (Tür.) Yaşmak takmak için kullanılan kumaş (A.T.S: 3593).

Yubkalıq: (Rus.+Tür.) Etek yapmaya yarar veya etek için ayrılmış (A.T.S: 3666).

II.7.1.2. Kadın Giyiminin Tarzı, Amacı ve Şekliyle İlgili Sözler

Kadın giyiminin tarzı, amacı ve şekliyle ilgili Türkiye Türkçesinde 41, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 9, Azerbaycan Türkçesinde 43 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Abiye: (Fr.) Gece kıyafeti (T.S: 15).

Açık Giyim: (Tür.) Kadın giyiminin kolları, göğsü veya sırtı açıkta bırakan biçimi, dekolte (T.S: 16).

Açık Giyimli: (Tür.) Göreneğe aykırı derecede çıplak, dekolte (T.S: 16).

Açık Saçık: (Tür.) Yüz kızartıcı, edepsiz, müstehcen, cinsel çağrışım yüklü (söz, anlatım): "Fani bir iz bırakmış burda yatmışsa kimler / Aygın baygın mâniler, açık saçık resimler" – F.N. Çamlıbel (T.S: 19).

Açık Saçıklık: (Tür.) Açık saçık olma durumu (T.S: 19).

Açık Seçik: (Tür.) Çok açık, çok belirgin bir biçimde: "Aşağıdakilerin yüz ifadeleri açık seçik görülüyordu artık." – E. Şafak (T.S:19).

Açık: (Tür.) Örtüsüz, çıplak: "Yolcuların hepsi indikten sonra Mehmet Akif göründü, beni açık başıyla selamladı." – A. Kabaklı (T.S:19).

Açılıp Saçılmak: Kadın açık saçık giyinmeye başlamak (T.S: 20).

Baldır Bacak: (Tür.) Kadın bacağının açık saçık görülmesi (T.S: 243)

Baş Bağlamak: Başına örtü örtmek (T.S: 264).

Başı Açık: (Tür.) Başı örtü veya şapka ile örtülmemiş (kimse) (T.S: 273).

Başı Açıklık: (Tür.) Başı açık olma durumu (T.S: 273).

Başı Bağlı: (Tür.) Başını örten kimse (T.S: 273).

Başını Bağlamak: Başına örtü vb. bağlamak (T.S: 268).

Başörtülü: (Tür.) Başını başörtüsü ile örtmüş olan (kadın): "Beyaz başörtülü hanımlar, hep büyük iyilik yükü taşıyorlar gibi ağır ve yavaştılar." –A.Ş. Hisar (T.S: 278).

Başörtülülük: (Tür.) Başörtülü olma durumu (T.S: 278).

Çarşafa Girmek: Çarşaf giymeye başlamak (T.S: 500).

Dekolte: (Fr.) 1. Açık giyim: "Dekolteler o kadar açık ki insanın bazen hiç zahmet etmeseler diyeceği geliyor." – H.C. Yalçın 2. Açık giyimli: "Kadınların çoğu dekolteydi." - Halikarnas Balıkçısı (T.S: 614).

Dekoltelik: (Fr.+Tür.) Dekolte olma durumu (T.S: 614).

Dökülüp Saçılmak: Soyunmak, çok açılmak (T.S: 711).

Gece Kıyafeti: (Tür.+Ar.) Genellikle özel gecelerde giyilen, gösterişli, göz alıcı bayan giysisi, tuvalet, abiye (T.S: 912).

Hamilelik: (Ar.+Tür.) Hamile elbisesi (T.S: 1038).

Kapalı: (Tür.) Başı örtülü (kadın) (T.S: 1303).

Kundak: (Tür.) Saçları yemeninin içine alıp bağlama: Baş kundağı (T.S: 1526).

Peçeleme: (İt.+Tür.) Peçelemek işi. (T.S: 1905)

Peçelemek: (İt.+Tür.) Bir şeyi örtmek: "Nasıl bir dirhem et bin ayıbı örterse bir kese akçe ondan da fazlasını peçeler." – B. Felek (T.S: 1905).

Peçelenme: (İt.+Tür.) Peçelenmek işi. (T.S: 1905).

Peçelenmek: (İt.+Tür.) Peçeleme işi yapılmak (T.S: 1905).

Pilili: (Fr.+Tür.) Pilisi olan, kırmalı, pilise (T.S: 1924).

Pilise: (Fr.) Pilili (T.S: 1924).

Saçılmak: (Tür.) Açılıp saçılmak (T.S: 1999).

Sıkma Baş: (Tür.) 1. Kadınların ince bir kumaşla saçlarını sararak yaptıkları bir saç bağlama biçimi. 2. Bu biçimde taranan saçın bir örtüyle tamamen kapatılmış hâli (T.S: 2094)

Tesettür: (Ar.) Kadınların kapalı bir biçimde giyinmesi (T.S: 2336).

Tesettürlü: (Ar.+Tür.) Kapalı kıyafetler giyinen (kadın) (T.S: 2336).

Tesettürlülük: (Ar.+Tür.) Tesettürlü olma durumu (T.S: 2336).

Truakar: (Fr.) Kol boyu dirsek ile bilek arasında olan (kadın giysisi) (T.S: 2383).

Tuvalet: (Fr.) Gece kıyafeti: "Asıl mühimi oyun için bir giyecek şey, yeni, açık bir tuvalet." – T. Buğra (T.S: 2394).

Yaşmaklama: (Tür.) Yaşmaklamak işi (T.S: 2548).

Yaşmaklamak: (Tür.) Yaşmakla yüzünü örtmek (T.S: 2548).

Yaşmaklanma: (Tür.) Yaşmaklanmak işi (T.S: 2548).

Yaşmaklanmak: (Tür.) Yaşmakla örtünmek (T.S: 2548).

- **Gagauz Türkçesi**

Dartılmaa Tepeden (Çeneden, Enseden): Başörtüsüyle başını (çeneden, enseden) bağlamak (G.T.S: 69).

- **Türkmen Türkçesi**

Basır-: (Tür.) Ötmek, kaplamak (Tü.T.S: 49).

Basırın-: (Tür.) bk. Basır-: Örtünmek. bürünmek: Başını basırıp yat-Başım örtüp yatmak (Tü.T.S: 49).

Basırış-: (Tür.) bk. Basır- (Tü.T.S: 49).

Büre-: (Tür.) (Gelinin başını tülle) Örtmek (Tü.T.S: 91).

Bürel-: (Tür.) bk. Büre-: Başı örtülmek: Başı bürelen gelin-Başı örtülen gelin (Tü.T.S: 91).

Büremek: (Tür.) Başa bürencek atmak, başını örtmek. bürencek: Ayallarıñ başına atınyan çabıdı. Bürencek hem atınıpdır, ayağında gara paşmak (Çarı Aşır, Poemalar) (T.D.S: 166).

Bürenmek: (Tür.) Başa bürencek atınmak: Adam görse, gaçyardıñız gürenip, Yaşañ ayal-gızlar, zamanñız geldi (Durdı Gılıç, Goşğular) (T.D.S: 166).

Ürpün-: (Tür.) Başörtüsü takmak (Tü.T.S: 656).

Yaşınmak: (Tür.) Özünden yaşı ulı bolan adamlara, gayınlara hormat goyup, yaşmağı ağzıñ üstüne çekmek, yaşmak blen ağzıñı örtmek (yaş gelinler hakda): Aycamal adat boyunça Hocam ağadan yaşınıp, dik oturdı (A. Govşudov, Köpetdağıñ Eteğinde) (T.D.S: 1295).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Açıq (I): (Tür.) Çıplak, örtüsüz, üzerinde giysisi, örtüsü olmayan (A.T.S: 35).

Açıqgəzən: (Tür.) 1. Dekolte giyinen. 2. Çarşaf bürünmeyen, çarşafsız dolaşan (A.T.S: 36).

Açıqlıq: (Tür.) Örtüsüz, açık, kapalı olmayan şeyi hâli (A.T.S: 36).

Açıq-Saçıqlıq: (Tür.) Dekoltelik; müstehcenlik (A.T.S: 36).

Başaçıq: (Tür.) Başında herhangi şapka veya örtü olmayan (A.T.S: 366).

Başıaçıq: (Tür.) Başında kalpak, başörtüsü vb. olmayan (A.T.S: 369).

Başıaçıqlılıq: (Tür.) Başın açık olması, başta hiçbir şey olmaması durumu (A.T.S: 370).

Başıləçəkli: (Tür.) Başını eşarp, yazma vb. ile örtmüş kimse (A.T.S: 371).

Başıörtüklü: (Tür.) Başında eşarp, şal vb. olan (A.T.S: 372).

Başıörtülü: (Tür.) Başında herhangi bir şey olmayan (A.T.S: 372).

Bipərdə: (Far.+Tür.) Çarşafsız, yaşmaksız, örtüsüz (A.T.S: 466).

Boygizlətmə: (Tür.) Önceki dönemlerde nişanlanan kızın, nişanlısının erkek akrabaları ve arkadaşlarına yüzünü göstermeyerek yaşmak takması (A.T.S: 509).

Börkəmək: (Tür.) Başı örtmek, bir şeyle sarmak (A.T.S: 519).

Bürülmək: (Tür.) Bürümek fiiline konu olmak, kaplanmak (A.T.S: 560).

Bürülü: (Tür.) Gizli, saklı, üstü kapalı (A.T.S: 560).

Büründəklənmək: (Tür.) Yüzünü yaşmakla örtmek (A.T.S: 560).

Büründəkli: (Tür.) Örtünmüş yüzüne tülbent, peçe vb. örtmüş (kimse) (A.T.S: 560).

Büründürmək: (Tür.) Bürünmesini sağlamak, bürünmek, fiilini yaptırmak, örtmek, saklamak (A.T.S: 560).

Bürünmə: (Tür.) Bürünmek fiili, örtünme (A.T.S: 560).

Bürünmək: (Tür.) Örtünmek (A.T.S: 560).

Bürünük: (Tür.) Bir şeye bürünmüş hâlde olan, bürünmüş vaziyette bulunan. bk.bürünüklü (A.T.S: 560).

Çalmalanmaq: (Tür.) Başını örtmek (A.T.S: 657).

Çalmaq (III): (Tür.) Eşarbı tülbendi vb. başına örtüp arkasından bağlamak, sarmak (A.T.S: 656).

Çaralanmaq: (Tür.) Çarşafa bürünmek (A.T.S: 645).

Çarşablanmaq: (Tür.) Çarşafa bürünmek, çarşaf giyinmek (A.T.S: 665).

Çarşabsızlıq: (Tür.) Çarşaf giyinmeme hali, üzerinde çarşaf olmama durumu (A.T.S: 665).

Dekoltə: (Fr.) Boyun, omuz, kol, göğüs ve sırtın bir kısmını açıkta bırakan kadın elbisesi (A.T.S: 813).

Duvaqlamaq: (Tür.) Yüzüne duvak örtmek (A.T.S: 979).

Ətiaçıq: (Tür.) Göğsü kolları, bacakları açık (kadın veya kız) (A.T.S: 1153).

Hicab: (Ar.) Yabancıların görmemesi için yüzünü örtme, yaşmaklama, peçeleme (A.T.S: 1432).

Hicabsız: (Ar.+Tür.) Örtünmemiş kadın (A.T.S: 1432).

İkicanlı Paltarı: (Tür.+Ar.+Tür.+Tür.) Hamile elbisesi (A.T.S: 1580).

Niqaplı: (Ar.+Tür.) Duvaklı, yüzünde peçe olan (A.T.S: 2571).

Rubəstə: (Far.) Yüzü kapalı (A.T.S: 2842).

Üzü Bağlı: (Tür.) Yüzüne peçe takmış olan (A.T.S: 3468).

Üzüaçıq: (Tür.) Yüzünü peçe ile örtmemiş; çarşafsız (A.T.S: 3468).

Yamşımaq: (Tür.) Yabancı erkeklere görünmemek için örtünmek; yüzünü kapamak, peçe takmak, yaşmaklanmak. bk.yaşınmaq (A.T.S: 3550).

Yaşındırmaq: (Tür.) Örtünmeğe, peçe takmaya mecbur etmek (A.T.S: 3592).

Yaşmaqlamaq: (Tür.) Yüzünü yaşmakla kapamak (A.T.S: 3593).

Yaşmaqlanma: (Tür.) Eskiden nişan töreninden sonra nişanlı kızın baba evinden dışarıya çıktığı zaman yüzüne peçe takması geleneği. Bk.yaşınma, yaşırma, yaşmaqtutdu, yaşmaqvurdu, yaşmama (A.T.S: 3593).

Yaşmaqlanmaq: (Tür.) Yaşmakla yüzünü örtmek, kapamak. Bk.yaşamaq, yaşmanmaq (A.T.S: 3593).

Yaşmaqlatmaq: (Tür.) Yüzünü aşmakla örtmek (A.T.S: 3593).

Yaşmaqlılıq: (Tür.) Yaşmağı olma hâli (A.T.S: 3593).

II.7.1.3.Kadın Giysi Adlarıyla İlgili Sözler

II.7.1.3.1.İç Giyimle İlgili Sözler

İç giyim için Türkiye Türkçesinde 17, Gagauz Türkçesinde 2, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 17 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki korse sözcüğü Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde korset olarak bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

İç Etek: (Tür.) Kadınların giysi altına giydikleri etek, jüpon (T.S: 1145).

Jartiyer: (Fr.) Çorapları dizin altında veya üstünde tutmaya yarayan lastikli bağ (T.S: 1244).

Jüpon: (Fr.) İç etek (T.S: 1246).

Kaşkorse: (Fr.) Ten üzerine giyilen ince kadın fanilası (T.S: 1347)

Kombinezon: (Fr.) Kadınların giydikleri kısa ve kolsuz iç çamaşırı: "Meçhul kadın, piyanoya doğru hayretle bakarak ellerini kombinezonun omuz başlarına götürür." – N.F. Kısakürek (T.S: 1467).

Kombinezonlu: (Fr.+Tür.) Kombinezon giymiş olan: "Kızların ikisi japone kollu, üçüncüsü resmen kombinezonlu idi." – H. Taner (T.S: 1467).

Kombinezonsuz: (Fr.+Tür.) Kombinezon giymemiş olan (T.S: 1467).

Korsaj: (Fr.) Küçük, kısa korse: "İnce belini önden bağcıklarla bağlanmış bir korsaj sıkmıştı." – N. Eray (T.S:1484).

Korse: (Fr.) İnce görünmek için kullanılan esnek iç giysisi (T.S: 1484).

Korseli: (Fr.+Tür.) Korsesi olan: "Abanarak ve korseli göğsünü âdeta kavalyesinin göğsünde ezerek dans ediyordu." – S.F. Abasıyanık (T.S: 1485).

Korsesiz: (Fr.+Tür.) Korsesi olmayan: "Ekseriyeti teşkil eden kadınlar korsesiz, hafif bir sabah esvabı ile geliyorlardı." – H.C. Yalçın (T.S: 1485).

Külotlu Çorap: (Fr.+Tür.+Far.) Kalçaları da içine alabilecek biçimde üretilmiş çorap (T.S: 1558).

Lastik: (Fr.) Korse (T.S: 1576).

Sargaç: (Tür.) Korse (T.S: 2034).

Sutyen: (Fr.) bknz. sütyen (T.S: 2176).

Sütyen: (Fr.) Göğüsleri dik tutup dolgun göstermek için kullanılan, saten, dantel vb. kumaşlardan yapılan kadın iç çamaşırı (T.S: 2192).

Zıbın: (Tür.) Kolsuz kadın giysisi (T.S: 2654)

- **Gagauz Türkçesi**

Çupak: (Tür.) Entarinin üst kısmı, sutien (G.T.S: 65).

Korset: (Rus.) Korse (G.T.G.S: 242).

- **Türkmen Türkçesi**

Byustğalter: Gövsi göterip saklamak üçin geyilyän gövüşlik (ayallar hakında) (T.D.S: 167).

Kombinatsiya: (Rus.) Ayallarıñ köynekleriniñ içinden geyyän geyimi, içki köyneğ (T.D.S: 718).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Alttuman: (Tür.+Far.) Genelde elbiselerin altından giyilen ve topuğa kadar inen uzun etek (A.T.S: 155).

Balaqdar: (Tür.+Far.) Kadınların giydiği kısa, beli lastikli iç çamaşırı, don (A.T.S: 331).

Bədənçə: (Ar.+Tür.) Kadınların giydikleri kısa içlik (A.T.S: 404).

Dar Tuman: (Tür.+Far.) Kadınların giydiği kısa, beli lastikli iç çamaşırı, külot (A.T.S: 786).

Darbalaq: (Tür.) Kısa erkek pantolonuna benzeyen ve kadınların giyindikleri uzun külot (A.T.S: 788).

Dizdik: (Tür.) Kadınların giydiği külot ve etek (A.T.S: 925).

Gentuman: (Tür.+Far.) Elbise altından giyilen beli büzgülü geniş etek (A.T.S: 1254).

Gentumanlı: (Tür.+Far.+Tür.) 1. Elbisenin altından geniş ve uzun don giymiş (kadın). 2. Elbise altından giyilen geniş ve uzun don (kadın giyimi) (A.T.S: 1254).

Jipun: (Far.) Eteği daha kabarık göstermek için kadınların alttan giydikleri şey (A.T.S: 1692).

Korsaj: (Fr.) Kadın elbisesinin belden yukarı kısmı, küçük kısa korse (A.T.S: 1842).

Korset: (Fr.) Bele bağlanan geniş kemer (A.T.S: 1842).

Lepçik: (Rus.) Göğüsleri dik tutup dolgun göstermek için kullanılan, saten, dantel vb. kumaşlardan yapılan kadın iç çamaşırı (A.T.S: 2252).

Lif (III): (Ar.) Eskiden üzerine bluz giyilen ve gövdeyi sımsıkı saran astar, kadın elbisesinin üst kısmı (A.T.S: 2269).

Lifçik: (Rus.) Kadın iç çamaşırının veya çocuk elbisesinin göğsü örten kısmı (A.T.S: 2269).

Şəltə: (Far.) Kadınların (alttan) giydiği kısa etek, jüp (A.T.S: 3137).

Şəltə: (Far.) Kadınların alttan giyindikleri, beyaz bezden yapılma ve dize kadar inen iç çamaşırı (A.T.S: 3137).

Şəltəli: (Far.+Tür.) 1. Üzerinde alt etek olan (kadın, kız). 2. Dizlik giyinmiş (kadın, kız) (A.T.S: 3137).

II.7.1.3.2.Üst Beden Giysileriyle İlgili Sözler

Üst beden giysileri için Türkiye Türkçesinde 13, Gagauz Türkçesinde 2, Türkmen Türkçesinde 3, Azerbaycan Türkçesinde 20 söz tespit edilmiştir.

Kofta sözcüğü Gagauz ve Türkmen Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde bu sözcüğün başındaki k sesi q olmuştur: qofta.

Türkiye Türkçesindeki bluz sözcüğü, Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde bluza, Türkmen Türkçesinde bluzka olarak bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Bluz: (Fr.) Vücudun üst bölümüne giyilen, genellikle ince kumaştan yapılan veya iplikten örülen kadın giysisi: "Sarı renkte incecik bir örme bluz giymiş." –R.H. Karay (T.S: 368).

Boa: (Fr.) Kadınların boyunlarına aldıkları yılan biçiminde dar ve uzun kürk, boyun kürkü (T.S: 368).

Bolero: (Fr.) Kısa kadın ceketi: "Saçları, yüzü, bolerosu, keten elbisesi, hepsi vücuduna yapışmış." –A.H. Tanpınar (T.S: 375).

Büstiyer: (Fr.) Bayanların ceket vb. kıyafetlerinin içinde kullanılan çarpıcı, göz alıcı, işlemeli kumaştan yapılmış askılı veya askısız üstlük (T.S: 425)

Ceket: (Fr.) Erkeklerin ve kadınların giydiği, genellikle önden düğmeli, kalçayı örten, kollu üst giysisi: "Ceketinin arkasındaki potlar, bugün mutlaka her zamandan çok ensesine binmişti." – Y.K. Karaosmanoğlu (T.S: 450).

Fermene: (İt.) Türlü nakışlarla işlemeli, önü kavuşmayan, yeleğe benzeyen bir giysi (T.S: 862).

Gömlek: (Tür.) Kadınların giydikleri ince kumaştan yapılmış kolsuz, yakasız iç çamaşırı, kombinezon (T.S: 961).

Jile: (Fr.) Kadınların genellikle bluz üzerine giydikleri kolsuz elbise (T.S: 1245).

Kolçak: (Tür.) Kadınların dirseklerine kadar taktıkları basmadan yapılan süs eşyası (T.S: 1462)

Sıkma: (Tür.) Dar bir tür kadın yeleği (T.S: 2094)

Şal: (Far.) Kadınların omuzlarını örtmek için kullandıkları geniş atkı: "Zil, şal ve gül. Bu bahçede raksın bütün hızı / Şevk akşamında Endülüs üç defa kırmızı" – Y.K. Beyatlı (T.S: 2200).

Şömizye: (Fr.) Yakası erkek gömleğini andıran, uzun kollu, manşetli kadın bluzu (T.S: 2231)

Tunik: (Fr.) Pantolon veya etek üzerine giyilen, dizlere kadar inen üst giysisi (T.S: 2386).

- **Gagauz Türkçesi**

Bluza: (Fr.+Rus.) Buluz (G.T.S: 38).

Kofta: (Rus.) Bluz (G.T.S: 241).

- **Türkmen Türkçesi**

Bluzka: (Fr.+Rus.) Ayallarıñ yubka bilen geyyän gısğa köyneği (T.D.S: 142).

Kofta: (Rus.) Bluz: Yün kofta- Yün bluz (Tü.T.S: 413).

Palantin: Deriden yapılan, kadınların omuzlarına aldıkları bir örtü (Tü.T.S: 516).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Arxalıq: (Tür.) Ev içinde giyilen kolsuz, kalınca bir tür kısa hırka (A.T.S: 207).

Baharı (I): (Tür.) Kısa kollu kadın elbisesi (A.T.S: 323).

Balapuş: (Far.) Şal; pelerin (A.T.S: 332).

Bluza: (Fr.) Gömleği andıran, vücudun üstüne giyilen ince kadın elbisesi (A.T.S: 493).

Bolero (I): (İsp.) 1. 1765-1800 yıları arasında ortaya çıkan kolsuz kadın ceketi. 2. Kadın kıyafetinde boyu beli aşmayan, kollu küçük ceket, cepken (A.T.S: 498).

Buluz: (Fr.) Kadınların etek veya pantolon üstüne giydikleri ince kumaştan, astarsız, gömlek şeklindeki giyim eşyası (A.T.S: 538).

Candonu: (Far.+Tür.) Genelde içi pamuklu veya kürklü, kolsuz bayan ceketi. bk.canlıq (A.T.S: 577).

Çepken: (Far.) Kolları yırtmaçlı ve uzun, harçlı bir çeşit kısa kadın elbisesi (A.T.S: 692).

Çəpkənli: (Far.+Tür.) Üzerinde cepken olan, cepken giyinmiş (kadın) (A.T.S: 692).

Eşmək (II): (Tür.) Yakası kürklü, kısa kollu kadın elbisesi (A.T.S: 1052).

Jaket: (Fr.) Kısa, hanım elbisesi (A.T.S: 1691).

Kofta: (Rus.) Gömleği andıran, vücudun üst kısmına giyilen ince kadın giyimi, bele kadar inen kısa elbise (A.T.S: 1815).

Koftalı: (Rus.+Tür.) Üzerinde bluz olan (A.T.S: 1815).

Koketka: (Fr.+Rus.) Ampiyesman; kadın elbisesinin göğüs kısmı (A.T.S: 1816).

Kürdü (I): (Tür.) 1. Kadın iç gömleği. 2. Azerbaycanlı kadınların üstlük olarak giydikleri kadife vb. kumaşlardan yapılmış, ibrişim vb. süslenmiş beli büzgülü elbise. bk. küləcə (A.T.S: 1894).

Qəsabə: (Tür.) Eskiden kadınların elbiselerinin yakasından aşağıya doğru sarkıttıkları süslü yakalık (A.T.S: 2074).

Qofta: (Rus.) Gömleği andıran, vücudun üstüne giyilen ince kadın elbisesi (A.T.S: 2144).

Nimtən(ə): (Far.) Kolsuz kadın yeleği (A.T.S: 2573).

Şal (I): (Far.) Yünden dokunan, bele bağlanan, boyna dolanan, başa sarılan veya omuza atılan ince ve kıymetli kumaş (A.T.S: 3111).

Şal-Üzük: (Far.+Tür.) Şal (A.T.S: 3112).

II.7.1.3.3.Baş İçin Kullanılan Giysilerle İlgili Sözler

Baş giysileri için Türkiye Türkçesinde 40, Gagauz Türkçesinde 8, Türkmen Türkçesinde 21, Azerbaycan Türkçesinde 46 söz tespit edilmiştir.

Çeki sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde kapalı e kullanılmıştır: çəki.

Çit sözcüğü Türkiye, Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

Leçek sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde kapalı e kullanılmıştır: ləçək.

Şal sözcüğü Gagauz, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

Türkmen Türkçesinde çargat sözcüğünde bulunan g sesi Azerbaycan Türkçesinde q olmuştur: çarqat.

- **Türkiye Türkçesi**

Başörtü: (Tür.) Başörtüsü: “Hanımlar gene bir örnek yeldirme giymişler, bir örnek başörtü örtmüşler.” –S.M. Alus (T.S: 278).

Başörtüsü: (Tür.) Kadınların saçlarını örtmek için kullandıkları örtü, başörtü, bürgü, eşarp: “Kalın bir Doğu maşlahı giymiş, işlemeli beyaz bir başörtüsü örtmüştü.” –A.Gündüz (T.S: 278).

Bürgü: (Tür.) Başörtüsü (T.S: 424).

Bürgülü: (Tür.) Bürgüsü olan:”Islak kayanın ardına sinmiş, bürgülü bir kadınla yan yana oturuyor.” – Y.K. Karaosmanoğlu (T.S: 424).

Bürgüsüz: (Tür.) Bürgüsü olmayan (T.S: 424).

Bürük: (Tür.) Çarşaf, başörtüsü (T.S: 424).

Car: (Tür.) Kadınların örtündükleri çarşaf (T.S: 445)

Carlı: (Tür.) Car (II) giymiş olan: “Köyün sokaklarında elleri carlı, peştamallı köylüleri kovalıyordu.” – Ö. Seyfettin (T.S: 482).

Carsız: (Tür.) Car (II) giymemiş olan (T.S: 482).

Çarşaf: (Far.) Kadınların kullandığı ve baştan örtülen, pelerinli, eteklikli sokak giysisi: “Çabucak yatak odasına koştu, çarşafını giydi.” – P.Safa (T.S: 500).

Çarşafsız: (Far.+Tür.) 1. Üzerinde çarşaf olmayan. 2. Çarşaf giymemiş olan (T.S: 500).

Çarşafsızlık: (Far.+Tür.) Çarşafsız olma durumu: “Şimdi kimse çarşafsızlığıma bakmıyordu.” – A. Gündüz (T.S: 500).

Çatkı: (Tür.) Alından geçerek başın çevresine çember gibi bağlanan bağ, kaşbastı: “Alnında, başı ağrıdığı vakitlerdeki gibi beyaz tülbentten bir çatkı vardı.” – Y. K. Karaosmanoğlu (T.S: 504).

Çatkılı: (Tür.) Çatkısı olan: “Kızının bu hâlini gören başı çatkılı bir dolmacı bacı hemen oraya koştu.” – O.C. Kaygılı (T.S: 505).

Çatkısız: (Tür.) Çatkısı olmayan (T.S: 505).

Çeki: (Tür.) Kadınların başlarına bağladıkları örtü: “Başı ağrıdığı zamanlar bağladığı beyaz çekiyi çözüp var gücüyle yeniden düğümledi.” – M. İlhan. (T.S: 510)

Çelgi: (Tür.) Alna bağlanan yazma, yemeni (T.S: 516)

Çelme: (Tür.) Arkadan hafifçe bağlanan başörtüsü (T.S: 517)

Çember: (Far.) Yazma, yemeni, başörtüsü: "Çemberimde gül oya / Gülmedim doya doya" - Halk Türküsü (T.S: 518)

Çit (II): (Tür.) Başörtüsü, yazma, yemeni (T.S: 551).

Dolak: (Tür.) Başörtüsü, yazma: "Ellerinde güzel, gizemli Arap harfleri ile yazılı dövizleri, bayrakları, başlarında kumaş dolakları." – Fürüzan (T.S: 697)

Eşarp: (Fr.) Başörtüsü (T.S: 822).

Gaz Boyaması: (Fr.+Tür.) En son işlem olarak gaz yağına sokularak boyaları sabitleştirilmiş olan başlık, başörtüsü: "Yol yol ağarmış saçlarını gaz boyamasının altına saklamış." – H.R. Gürpınar (T.S: 908)

Kaşbastı: (Tür.) Başa ve alna bağlanan bağ, çatkı (T.S: 1346).

Leçek: (Tür.) Başörtüsü, yün atkı (T.S: 1580).

Namaz Bezi: (Far.+Ar.+Tür.) Başa örtülen bir örtü türü: "Sırtında dört peşli entari, belinde şal kuşak, başında namaz bezi." – R.H. Karay (T.S: 1749).

Namaz Örtüsü: (Far.+Tür.) Namaz kılarken kadınların başlarına örttükleri tülbent vb. kumaştan yapılan örtü, namaz bezi (T.S: 1749).

Örtme: (Tür.) Başörtüsü: "Kızlığında, başlarına soluk örtmelerini alır, yünlerini sırtlar, ırmak boyuna yün boyamaya giderdi." – N. Meriç (T.S: 1860).

Peştamal Kuşanmak: Peştamal giyinmek (T.S: 1918).

Peştamal: (Far.) Başa ve omuzlara örtülen dokuma: "Sonra onun da arkasındaki peştamal kan içinde, saçları didik didik, yuvarlandığını gördüm." – H.E.Adıvar (T.S: 1918).

Peştamallı: (Far.+Tür.) Peştamalı olan: "Babam peştamallı başımı okşadı ve on dakika sonra yola çıktık." – A. Gündüz (T.S: 1918).

Peştamallık: (Far.+Tür.) Peştamal olmaya yarayan (dokuma) (T.S: 1918).

Peştamalsız: (Far.+Tür.) Peştamalı olmayan (T.S: 1918).

Poşu: (Far.) Kenarları saçaklı ipek, pamuk, yün vb.nden yapılmış bir başörtüsü türü, dolama: “Ege köylülerinin güneşe karşı başlarına sardıkları renkli iki poşu, bir dizi de deve çanı almıştı.” – N. Cumalı (T.S: 1941).

Poşulu: (Far.+Tür.) Poşusu olan: “Kadınların hepsi poşuluydu, yalnız gözleri görünüyordu.” - Tarık Dursun K. (T.S: 1941).

Poşusuz: (Far.+Tür.) Poşusu olmayan (T.S: 1941).

Tülbent: (Far.) Bu bezden yapılmış başörtüsü: “Mürüvvet Bacı, limonküfü tülbendini düşmesin diye bir ucundan ısırmış, elinde süzgeçle çıkageldi.” – A. İlhan (T.S: 2398).

Türban: (Fr.) İnce kumaştan yapılmış, başı sıkıca kavrayan bir tür başörtüsü (T.S: 2400).

Yazma (II): (Tür.) 1. Bohça, yemeni, başörtü, yorgan vb. şeyler yapmakta kullanılan, üstüne boya ve fırça ile veya tahta kalıplarla desen yapılmış bez. 2. Bu bezden yapılmış: “Sırtında siyah bir yeldirme, başında yazma bir başörtüsü, çenesinin yanında ilmikli.” – H.E. Adıvar (T.S: 2562)

Yemeni: (Ar.) Kalıpla basılıp elle boyanan, kadınların başlarına bağladıkları tülbent: “Genç, güzel aşçı kadının dört örgülü uzun saçları siyah bir yemeni ile örtülüydü.” – A. Gündüz (T.S: 2562)

- **Gagauz Türkçesi**

Batista: (İt.) Beyaz ince ipek başörtüsü (G.T.S: 31).

Çalma: (Tür.) Türban (G.T.S: 51).

Çit: (Tür.) Başörtüsü (G.T.G.S: 231).

Dartı: (Tür.) Kadın başörtüsü (G.T.S: 69).

Kasinka: Başörtüsü (G.T.S: 137).

Sarık: (Tür.) Sarık, türban (G.T.S: 209).

Şal: (Far.) Yünden yapılmış baş ve omuz örtüsü. Şal kostüm: İnce yün kumaştan dikilmiş elbise (G.T.S: 231).

Şalinka: Başörtüsü (G.T.S: 231).

- **Türkmen Türkçesi**

Akdırma: (Tür.) Ayal-gızlarıñ bukava, tahya dakınyan şelpeli şayı: Nepis yasalan akdırma (T.D.S: 31).

Alındañı: (Tür.) Ayal-gızlarıñ mañlaylarına dañınyan yağdığı: Ol ulı börüğindäki on sim alındañınıñ üstünden yaşıl öyme aylapdır-da, şelpeli ildirğiç ildiripdir (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim) (T.D.S: 40).

Başatğıç: (Tür.) Ayallarıñ kellelerine atyan çabıdı ya-da yağlığı: Kakam eceñe yüpek sovsanı, başatğıç iberdi (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim). İne men şäherden gelneceme bir başatğıç yüñ yağlık aldım (A. Govşudov, Eserler) (T.D.S: 104).

Boğı: (Tür.) Ayallarıñ başlarını dañyan dañısı, yağlığı, başboğı: İnçemikdir onuñ yoğın gövresi, Ayakda kövüş yok, başında boğı (Çarı Aşır, Poemalar) (T.D.S: 143).

Börük: (Tür.) Ayallarıñ başına geyyän bedre görnüşli toblusı: Ayallarımızı yaşmakdan börükden halas etmeli (N.Pomma, Taylak Hızzın) (T.D.S: 154).

Bürencek: (Tür.) Bürümcük, kadınların başlarına örttüğü başörtüsü (Tü.T.S: 91).

Çabıt: (Tür.) Eğne geyilyän ya-da başa atılyan yukacık, ayal geyimi, don: Aknabat ece çabıdını eğnine atıp, dılım-dılım etdi (A. Durdıyev, Saylanan Eserler). Yüpek yağlık başıñda, sende görünmez çabıt (N. Pomma, Saylanan Eserler) (T.D.S: 190).

Çarğat: (Tür.) Ayallarıñ başa atınyan ulı yüñ yağlığı: Çarvaş çarğadını çekip başına, Durcak yalı edip yene yöredi (N. Pomma, Saylanan Eserler). Ertek, Gürğen ters akar, Gız çarğadın yelkakar (Läle) (T.D.S: 200).

Çırpı: (Tür.) Yeñlenilmän kellä atılyan, hemme yeri keşdeli ayal geyimi: Sarı keteniden «şetdalı gül» nağışlı çırpı edindim (A. Govçudov, Köpetdağıñ Eteğinde) (T.D.S: 218).

Gıñaç: (Tür.) Durmuşa çıkan Türkmen ayal maşğalalarınıñ başına oranyan yağlığı, uzın matası: Gıñaçlarını Meleğuşuñ guyruğı yalı edip, Sadap Bay, Mehinli, Atayrı gelin onuñ ızına düşdi. Mama yağcımak yüzüni gıñacınıñ ucı bilen süpürenden soñ, haşılap dem aldı. Atayrı gelin gıñacını galgadıp, oña bakan topuldı (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim). Nabat bozulandığını duydurmacak bolup, kä ne çit gıñacınıñ çovı bilen gözlerini süpürdi (A. Govşudov, Povestler) (T.D.S: 468**).**

Kürte: (Tür.) Ayallarıñ başına atılyan becerğili üstki geyimi: Ayallar derrev täze kürte getirip, meniñ başıma atdılar (A. Durdıyev, Saylanan Eserler). Ayna dini palasa saldırıp süyretmän, gızıl kürtä çala bürenip, özi çıkdı (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim) (T.D.S: 746).

Övme: (Tür.) Kadınların başlarına örttükleri ince, ipek başörtü (Tü.T.S: 513).

Öyme: (Tür.) Ayal- gızlarıñ başına danınyan yuka yüpek yağlığı: Ol börüğini ıkcam dañıp, seçekli öymesini onuñ üstünden goyberdi (B.Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim) (T.D.S: 915).

Sommak: Ayallarıñ geyyän bedre yalı ulı börüği: Sommak geynen gelin (T.D.S: 1081).

Şal: (Far.) Şal: Ayal şalını eğnine atdı-Kadın şalını omzuna attı (Tü.T.S: 598).

Şarf: Boyun bağı, eşarp: Yüpek şarf-İpek eşarp (Tü.T.S: 600).

Topbı: Ayallarıñ gıñaç alındañı ve ş. m. zatlar orap, kellelerine geyyän sommağı, börü: İndi Hoşğeldiniñ gözüniñ öñünde duran kellesi kiçicik topbulı, eğni oba lıbaslı, gövşüllän keteni köynekli, iki duluğı içine çekilen, hor görnüşli yaş ayal däl- de, göyä başğa suratdı (A. Govşudov, Köpetdağıñ Eteğinde). Akbibi başındakı topbusını çıkardı (N. Pomma, Sebäbini Soñ Bildim) (T.D.S: 1190).

Ürpüncek: (Tür.) Başörtüsünün kenarı (Tü.T.S: 656).

Yaglık: (Tür.) Eşarp, baş örtüsü: yelyırtan y, basma baş örtüsü; kellëñe y. dan- başına başörtüsü bağlamak (Tü.T.S: 669).

Yapınca: (Tür.) Kadınlar için başörtüsü (Tü.T.S: 677).

Yelyırtan: (Tür.) Başörtüsü, şal (T.S: 690).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ağabanı (I): (Tür.) Bu kumaştan yapılan ve genelde yaşlı kadınların sıcak havalarda kullandığı beyaz renkli başörtüsü (A.T.S: 58).

Ağbanı (I): (Tür.) Etrafı sarı iplik dantelli beyaz başörtüsü (A.T.S: 66).

Bağdadi (II): (Tür.) Bir tür ipek şal. bk.bağdaduri (A.T.S: 316).

Bağdatı (II): (Tür.) Kenarlarında saçakları olan büyük başörtüsü (A.T.S: 316).

Başlıqaltı: (Tür.) Başa konan başlığın altından örtülen eşarp vb. (A.T.S: 374).

Başörtüyü: (Tür.) Kadınlarınn başlarını, saçlarını da içine açacak şekilde örttükleri örtü, eşarp, başörtüsü. bk.düyürd, kalağayı, qalağı, qəlağı, sərbənd, sərəndaz, şəddə (I) 3, yaylıq (II) (A.T.S: 375).

Çalmalı: (Tür.) Küçük eşarp vb.'ni başına sarık gibi takmış (kimse) (A.T.S: 656).

Çalos Çadrası: Krep türü kumaştan yapılan ve genelde zengin kadınlarının kullandığı çarşaf (A.T.S: 656).

Çarqat: (Far.) Büyük başörtüsü, büyük eşarp (A.T.S: 663).

Çarqatlı: (Far.+Tür.) (büyük) Başörtüsü takmış kimse (A.T.S: 663).

Çarqatlıq: (Far.+Tür.) Büyük başörtüsü, eşarp yapmaya yarayan (A.T.S: 663).

Çəki (IV): (Tür.) Kadınların başlarını, saçlarını örtmek için kullandıkları başörtüsü, bürgü, eşarp (A.T.S: 681).

Çit: (Tür.) Basma veya tek renkli pamuklu kumaş, başörtüsü, yemeni (A.T.S: 719).

Çutqabağı: (Tür.) Kadınların süs için taktıkları başlık (A.T.S: 750).

Çutqu (I): (Tür.) Hanımların başlarına örttükleri başörtüsü veya şal. bk.xutuz (I) (A.T.S: 750).

Çutqulu: (Tür.) Başında eşarbı olan; başında şal veya atkı olan (A.T.S: 750).

Deqan: (Tür.) İnce pamuklu başörtüsü (A.T.S: 814).

Dəsmal: (Far.) Kare şeklinde başörtüsü (A.T.S: 861).

Dingə (II): (Tür.) 1. Eskiden Rus kadınlarının başlarına taktıkları süslü, gümüş veya altından yapılma küçükbaşlık. 2. Kadınların büyük başörtüsünün baş kısmı sol kulak üstüne gelecek şekilde bağladıkları başlık, bir tür sarık (A.T.S: 905).

Dingə (II): (Tür.) Kadınların büyük başörtüsünün baş kısmı sol kulak üstüne gelecek şekilde bağladıkları başlık, bir tür sarık (A.T.S: 905).

Dumca: (Tür.) Küçük başörtüsü (A.T.S: 973).

Əsməşal: (Tür.+Far.) Saf yünden dokunan, başa sarılan veya omza alınan ince kıymetli bir kumaş (A.T.S: 1146).

Heyratı (II): (Tür.) Alacalı bulacalı, renkli büyük ipek başörtüsü (A.T.S: 1395).

Hotus: (Far.) Elde işlenmiş ve başörtüsü altına takılan başlık, külah (A.T.S: 1455).

Kəlağayı: (Tür.) Çeşitli renkli, trafı püsküllerle süslü ipek başörtüsü (A.T.S: 1754).

Kəlağayılı: (Tür.) Başında kelayağı denen başörtüsü olan (kadın, kız) (A.T.S: 1754).

Kəlləpuş: (Far.) Başörtüsü (A.T.S: 1760).

Kisəyi: (Ar.+Far.) İnce ve sık dokunmuş pamuklu kumaş, dülbend (A.T.S: 1807).

Qadar: (Tür.) Çalma adlanan ve sarığa benzeyen başlığın üzerine bağlanan küçük başörtüsü (A.T.S: 1920).

Ləçək: (Far.) İpek, ince pamukludan vb yapılan üçgen şeklinde başörtüsü (A.T.S: 2256).

Ləçəkli: (Far.+Tür.) Başında örtük olan, başına başörtüsü bağlamış (A.T.S: 2257).

Ləçəklik: (Far.+Tür.) Başörtüsü yapmaya yarar beyaz bez vb. (A.T.S: 2257).

Ləçəksiz: (Far.+Tür.) Başörtüsü takmayan, başörtüsü olmayan (A.T.S: 2257).

Məndil (I): (Yun.) Başörtüsü (A.T.S: 2379).

Məqnə: (Ar.) Üçgen başörtüsü (A.T.S: 2370).

Naznazı (II): (Tür.) İpekli başörtüsü, ipekli bir eşarp (A.T.S: 2537).

Örpək (I): (Tür.) Kadınların başlarına örttükleri büyük başörtüsü (ipek veya pamuklu) (A.T.S: 2664).

Örpəkli: (Tür.) Başında büyük başörtüsü olan, büyük başörtüsü örtmüş kadın veya kız (A.T.S: 2664).

Örpəksiz: (Tür.) Büyük başörtüsü olmayan (A.T.S: 2664).

Örtü: (Tür.) Başa örtmekle kullanılan şey (A.T.S: 2664).

Qıymaça: (Tür.) Üçgen şeklinde kadın başörtüsü; şal; boyun atkısı, fişü; mendil (A.T.S: 2119).

Sallama (II): (Tür.) Büyük başörtüsü (A.T.S: 2876).

Şəbkülah: (Far.) Sarık ve kavuk altına giyilen külah, takke, başörtüsü (A.T.S: 3128).

Şəttə: Kadınların başlarına ve omuzlarına kadar örttükleri bir tür başörtüsü (A.T.S: 3145).

Təkənə: (Tür.) Kadınların saçlarını örtmek için kullandıkları beyaz örtü, beyaz eşarp (A.T.S: 3256).

Yemni: (Ar.) Kadınların saçlarını örtmek için kullandıkları örtü, başörtü, eşarp (A.T.S: 3621).

II.7.1.3.4.Alt Beden Giysileriyle İlgili Sözler

Alt beden giysileri için Türkiye Türkçesinde 13, Gagauz Türkçesinde 8, Türkmen Türkçesinde 3, Azerbaycan Türkçesinde 15 söz tespit edilmiştir.

Etek sözcüğü dört lehçede de bulunmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde diğerlerinden farklı olarak sözcük başında ve ortadaki e'ler kapalı e'dir, ətək.

Yubka sözcüğü Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

- **Türkiye Türkçesi**

Altınoluk: (Tür.) İşlemeli kadın şalvarı (T.S: 107).

Çintiyan: (Tür.) İçi astarlı, uzun kadın donu, kadın şalvarı (T.S: 550).

Etek Bağı: (Tür.) Kadınların iç giysilerinin çarşaf altından görünmemesi için bellerine bağladıkları ince kuşak (T.S: 828).

Etek: (Tür.) Bedenin belden aşağısına giyilen, değişik biçimlerde, genellikle kadın giysisi, eteklik: "Sevim'in eteği bir dikene takılıp yırtılmış, beyaz potinleri çamura batmıştı." – R.N. Güntekin (T.S: 828).

Kloş: (Fr.) Alt tarafı çan biçiminde genişleyen (etek): "O zaman kloş eteklerin modası yeni çıkmıştı." – A. İlhan (T.S: 1454).

Maksi Etek: (Fr.+Tür.) Boyu topuklara kadar uzanan etek, maksi (T.S: 1613).

Maksi: (Fr.) Maksi etek (T.S: 1613).

Midi Etek: (Fr.+Tür.) Boyu diz kapağını örten veya diz kapağından üç dört santim kadar aşağı inebilen etek (T.S: 1679).

Mini Etek: (Fr.+Tür.) Boyu diz kapağından yukarıda olan, çeşitli kısalıkta etek (T.S: 1687).

Peş (I): (Far.) Elbisenin etek kısmı (T.S: 1917).

Topukdöven: (Tür.) Etekleri yere kadar uzanan kadın giysisi (T.S: 2373).

Uzun Etek: (Tür.) Etek boyu dizin altında olan giysi, maksi (T.S: 2438).

Üç Etek: (Tür.) Genellikle köylü kadınlarının giydiği üç ayrı etekten oluşmuş özel bir giysi (T.S: 2442).

- **Gagauz Türkçesi**

Astarlı Futsa: (Far.+Tür.+İt.) Astarlı eteklik (fistan) (G.T.S: 18).

Barhot Fistanı: Kadife fistan (kadife etek) (G.T.S: 29).

Buruşuklu Fusta: (Tür.+İt.) Pilili fistan (etek) (G.T.S: 42).

Etek: (Tür.) Etek (G.T.S: 93).

Fusta: (İt.) Eteklik, jüp (G.T.S: 99).

Klinili Fusta: Dikişli eteklik (fistan) (G.T.S: 152).

Muskalı Fistan: (Ar.+Tür.+Rum.)Kırmalı fistan (G.T.S: 179).

Peş: (Far.) Etek (G.T.S: 195).

- **Türkmen Türkçesi**

Etek: (Tür.) Etek (Tü.T.S: 207).

Gızıl-Çızıl: (Tür.) Ayal maşğala (ayal maşğalanıñ geyyän geyimi gızıl bolanı sebäpli, şol manını añladyar) (T.D.S: 481).

Yubka: (Rus.) Guşaklıkdan aşaklığına bolan ayal geyimi: Nazik yüñ köynekleri çalasın agdarışdırıp, yubkalara, bluzkalara gezek gelende, eline hapa yokan yalı dartıp aldı (B. Kerbabayev, Nebitdağ). Yubka geysin, yeñsiz köynek geysin («Sovet Edebiyatı» Jurnalı) (T.D.S: 1347).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Balaq (III): (Tür.) Eteğin alt kenarı, kenar; vücudun altına giyilen şeylerin uç kısmı (A.T.S: 331).

Çaxçur: (Tür.) Eskiden kadınların giydikleri beli ve ayakları boğumlu şalvar (A.T.S: 648).

Damən: (Far.) Belden aşağı kısmı örten kadın giysisi. bk.damənə (A.T.S: 779).

Dizlik: (Tür.) Kadınların giydikleri bel kısmı büzgülü etek (A.T.S: 926).

Ətək: (Tür.) Elbisenin belden aşağıya doğru sarkan kısmı (A.T.S: 1152).

Ətəkli (I): (Tür.) 1. Eteği geniş ve uzun olan. 2. Eteği, etekleri olan (A.T.S: 1153).

Kəmərçin: (Far.) Beli lastikli kadın elbisesi (etek) (A.T.S: 1764).

Şayaq: (Tür.) Bedenin belden aşağısına giyilen, değişik biçimlerde, genellikle kadın giysisi, eteklik (A.T.S: 3120).

Şiltə: (Far.) Pileli mini etek (A.T.S: 3153).

Tuman: (Tür.) Bedenin belden aşağısına giyilen, değişik şekilde, genelde kadın giysisi (A.T.S: 3370).

Tumanlı: (Tür.) Üzerinde eteği olan, etek giyinmiş (A.T.S: 3371).

Uzunətək: (Tür.) Eteği uzun olan bk. uzunətəkli (A.T.S: 3424).

Üçətək: (Tür.) Etekleri daha geniş bir tür aba (A.T.S: 3431).

Yubka: (Rus.) Elbisenin belden altta kalan kısmı, damen (A.T.S: 3666).

Yubkalı: (Rus.+Tür.) Üzerinde etek olan, etek giymiş kimse (A.T.S: 3666).

II.7.1.3.5.Tüm Vücudu Örten Giysilerle İlgili Sözler

Tüm vücudu örten giysiler için Türkiye Türkçesinde 13, Gagauz Türkçesinde 8, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 7 söz tespit edilmiştir.

Sarafan sözcüğü Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

Türkiye Türkçesindeki entari sözcüğü Gagauz Türkçesinde anteri şeklinde bulunmaktadır.

Fistan sözcüğü Türkiye ve Gagauz Türkçesinde ortaktır.

- **Türkiye Türkçesi**

Bindallı: (Tür.) Çoğunlukla mor kadife üzerine sırma ile kabartma dal, yaprak ve çiçek işlenmiş giysi veya örtü (T.S: 345).

Döpiyes: (Fr.) Etek ceketten oluşan iki parçalı kadın giysisi (T.S: 715).

Entari: (Ar.) Genellikle tek parçalı kadın giyeceği: “Önünden düğmeli bir entari, şimdi gibi gözlerimin önünde.” – Z. Selimoğlu (T.S: 803).

Fistan: (Rum.) Tek parça kadın giysisi: “Büyük balerinler gibi tülden, kısa bir fistanı var.” – H.C. Yalçın (T.S: 880).

Fistanlı: (Rum.+Tür.) Fistan giymiş: “Bol kollu, parlak fistanlı çigan çalgıcıları.” – A. İlhan (T.S: 880).

Fistansız: (Rum.+Tür.) Fistan giymemiş: “Şu yukarıki ağaçlığın içine bir daldırdım mı fenerimi, ne fistanlıların fistansız hâllerini görürdün.” – S.F.Abasıyanık (T.S: 880).

Japone: (Fr.) Kolsuz, bol ve geniş (kadın giysisi) (T.S: 1243).

Maşlah: (Ar.) Tek parçalı ve kol yerine yarıkları olan bir tür kadın üstlüğü: “Kalın bir Doğu maşlahı giymiş, işlemeli beyaz bir başörtüsü örtmüştü.” – A. Gündüz (T.S: 1634).

Rop: (Fr.) Çoğu tek parça kadın giysisi: “İlk gözüme çarpan şey pembe renkli, ince yünlü, sade bir roptu.” – P. Safa (T.S: 1983).

Sari: (Hint.) 1. Hint kadınlarına özgü giysi. 2. Bu giysinin yapıldığı kumaş: “Sari denir kumaşa bürünen, ayağı bilezikli ve burunları incili veya mücevherli kadınlar...” – F.R. Atay (T.S: 2038).

Saya: (Tür.) Kadın giysisi (T.S: 2046).

Tayyör: (Fr.) Ceket ve etekten oluşan kadın giysisi: “Tayyörü, pardösüsünü büküp koluna alışı, çantasından para çıkarışı başka türlüydü.” – N. Meriç (T.S: 2291).

Topukdöven: (Tür.) Etekleri yere kadar uzanan kadın giysisi (T.S: 2373).

- **Gagauz Türkçesi**

Anteri: (Ar.) Kadın elbisesi (G.T.G.S: 226).

Çit: (Tür.) Fistan (G.T.S: 61).

Djemper: (Rus.) Kazak, yünlü elbise (G.T.S: 77).

Fıstan: (Rum.) bk. Fistan (G.T.S: 96).

Fistan: (Rum.) Fistan. Kolannı fistan: Kemerli fistan. Steonozluk fistan: Gelinlik elbise (gelinlik entari) (G.T.S: 97).

Muskalı: (Ar.+Tür.) Kırmalı entari (G.T.S: 179).

Ruba: (İt.) Elbise, kadın entarisi (G.T.S: 203).

Sarafan: (Rus.) Bir nevi uzun ve kolsuz kadın elbisesi (G.T.S: 208).

- **Türkmen Türkçesi**

Mahmal: (Tür.) Peluş veya kadifeden kadın giysisi: Ol mahmalını geydi.- O kadife elbisesini giydi (T.D.S: 774)

- **Azerbaycan Türkçesi**

Çarğab: (Far.) Sırmalı elbise (A.T.S: 662).

Xalat: (Ar.) 1. Orta Asya Türklerinin giydikleri yakası açık, etekleri üst üste gelen elbise. 2. Evde veya işte giyilen, yakası düğme veya iple kapanan ince elbise (A.T.S: 1477).

Kimono: (Jap.) Kolu özel şekilde kesilmiş kadın giysisi (A.T.S: 1795).

Kofta-Tuman: (Rus.+Far.) Kısa üstlük ve etekten oluşan kadın elbisesi (A.T.S: 1815).

Kuləcə: (Tür.) Boynuna eteğine, yakasına ve kollarının omuz kısmına kürk vb. dikilmiş üstlük, elbise (A.T.S: 1877).

Sarafan: (Rus.) 1. Rus kadınlarının giydiği kolsuz ve önden düğmelenen milli kıyafetleri. 2. Genellikle kolsuz yazlık elbise (A.T.S: 2888).

Yaraq (I): (Tür.) Kız çocuklarına kundağın üzerinden giydirilen uzunca elbise (A.T.S: 3564).

II.7.1.3.6.Dış Mekan Giysileriyle İlgili Sözler

Dış mekan giysileri için Türkiye Türkçesinde 19, Gagauz Türkçesinde 4, Türkmen Türkçesinde 7, Azerbaycan Türkçesinde 21 söz tespit edilmiştir.

Çadra sözcüğü Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

Çarşaf sözcüğü Türkiye ve Gagauz Türkçesinde ortaktır. Bu sözcüğün son sesi Türkmen Türkçesinde v olmuştur: çarşav. Azerbaycan Türkçesinde de son ses b olmuştur: çarşab.

Ferace sözcüğü Türkiye ve Gagauz Türkçesinde ortaktır. Gagauz Türkçesinde vokaller ince ünlüdür.

Manto sözcüğü Türkiye ve Türkmen Türkçesinde ortaktır.

Nikap sözcüğü Türkiye ve Türkmen Türkçesinde ortaktır. Sözcükte bulunan k sesi Azerbaycan Türkçesinde q olmuştur: niqap.

- **Türkiye Türkçesi**

Bikini: (Fr.) Deniz, göl, havuz vb. yerlere girerken veya güneşlenirken giyilen, iki parçadan oluşan kadın giysisi (T.S: 334).

Bürük: (Tür.) Çarşaf, başörtüsü (T.S: 424).

Car: (Tür.) Kadınların örtündükleri çarşaf (T.S: 445).

Çarşaf: (Far.) Kadınların kullandığı ve baştan örtülen, pelerinli, eteklikli sokak giysisi: "Çabucak yatak odasına koştu, çarşafını giydi." – P. Safa (T.S: 500).

Ferace: (Ar.) Kadınların sokakta giydikleri, mantoya benzer, arkası bol, yakasız, çoğu kez eteklere kadar uzayan üst giysisi: "Ferace ile böcü gibi çıkacak değilim ya." – H.R.Gürpınar (T.S: 861).

Mahrama: (Ar.) Bazı bölgelerde kadınların sokağa çıkarken manto üstüne örtündükleri işlemeli geniş örtü, makrama (T.S: 1607).

Makrama: (Ar.) Mahrama (T.S: 1612).

Manto: (Fr.) Kadın paltosu: "Kürklü, zarif ve epeyce pahalı bir mantoya büründüğü için kadının yüzü görünmüyordu." – A. Gündüz (T.S: 1624).

Mantolu: (Fr.+Tür.) Manto giymiş olan: "Daha çok küçükken, akranlarımla oynarken, koyu kahverengi mantolu kadınları birden annem sanırdım." – N. Cumalı 2. Mantosu olan (T.S: 1624).

Mantosuz: (Fr.+Tür.) Mantosu olmayan: "Şimdi gel de, bu hepsi birbirine benzeyen karı, kız kalabalığı içinde mantosuz, şapkasız nişanlımı seçebilirsen seç bakalım!" – N. Hikmet (T.S: 1624).

Nikap: (Ar.) Yüz örtüsü, peçe (T.S:1772).

Pardösü: (Fr.) Serin havalarda öbür giysilerin üzerine giyilen, paltodan ince üstlük: "Sırtında kumaştan kül rengi bir pardösü, ayaklarında da alçak topuklu kahverengi ayakkabılarla çıktı." – Ç. Altan (T.S: 1889).

Pardösülü: (Fr+Tür.) Pardösüsü olan: "Bir ara pardösülü, süklüm püklüm bir adam kapıdan girecek oldu." – C. Külebi (T.S: 1889).

Pardösüsüz: (Fr+Tür.) 1. Pardösüsü olmayan. 2. Pardösüsü olmayarak (T.S: 1889).

Peçe: (İt.) Kadınların sokakta yüzlerine örttükleri ince siyah örtü, nikap: "En büyük günahımız yüzümüzde bir peçe, sırtımızda bir çarşaf olması." – A. Gündüz (T.S: 1905).

Yaşmak: (Tür.) 1. Kadınların ferace ile birlikte kullandıkları, gözleri açıkta bırakan, ince yüz örtüsü: "Çıka çıka, yaşmak feraceli, kazık gibi bir kadın çıktı." – S.M. Alus 2. Başla birlikte yüzü, ağzı kapatan örtü (T.S: 2548).

Yeldirme: (Tür.) Kadınların çarşaf yerine kullandıkları, başörtüsü ile birlikte giyilen hafif üstlük: "Yeldirmelerine sarılmış yanık yüzlü bir küme köy kadını hep birden trene ellerini uzatıyor, bağırıyordu." – H.S. Tanrıöver (T.S: 2566).

Yeldirmeli: (Tür.) Yeldirmesi olan: "Her sarsıntıda, önümdeki yeldirmeli kadın şikâyet ediyor." – B. Felek (T.S: 2566).

Yeldirmesiz: (Tür.) Yeldirmesi olmayan (T.S: 2566).

- **Gagauz Türkçesi**

Çarşaf: (Far.) Çarşaf (G.T.G.S: 231).

Ferece Saklamaz Gözellii: Güzellik feraceyle gizlenemez (G.T.S: 95).

Ferece: (Ar.) Ferece (G.T.S: 95).

Saltamarka: (İt.) Kısa kadın kabanı (gocuğu) (G.T.G.S: 208).

- **Türkmen Türkçesi**

Çadra: (Far.) Ayallarıñ ör boyunı hem-de yüzüni yapıp duran nikaplı yuka geyimi, perenci: Sovet ayalları indi başlarına çadra atmayarlar (T.D.S: 190).

Çarşav: (Far.) Çarşav yağlık (çarğat) – Ayallarıñ başına atınyan kerpiç – kerpiç nağışlı yüpek ve ş. m. yağlığı: Çarşav çarğadını çekip başına Durcak yalı edip yene yöredi (N. Pomma, Saylanan Eserler). Başındakı çarşav yağlığı bolsa, ol yörediğiçe, şemalıñ uğruna tolğanıp, täsince pasırdayar (N. Pomma, Sebäbini Soñ Bildim) (T.D.S: 201).

Jaket: (Fr.) Daşkı kelte ayal geyimi (T.D.S: 673).

Küleçe: (Tür.) Yüñ matadan tikilen daşkı ayal geyimi: Eğinindäki küleçesiniñ yakalarını galdırıp gobsundı (A. Govşudov, Köpetdağıñ Eteğinde). Hava, garaz, bizi hem yöne yatmadık-diyip, özüniñ eğnindäki küleçesiniñ iliklerini yazdırdı (A. Govşudov, Mähri-Vepa) (T.D.S: 743).

Manto: (Fr.) Galapın sütükli deriden tikilyän giñ ayal paltosı (T.D.S: 781).

Mufta I: (Alm.) Ayallarıñ ellerini üşetmezlik üçin geyyän, iki tarapı açık edilip tikilen bağana yeñliği (T.D.S: 828).

Nıkap: (Ar.) Örtü: Yüzüne nıkap çek-Yüzüne örtü örtmek (Tü.T.S: 477).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Bürqə: (Ar.) Kadınların sokakta gezerken yüzlerine örttükleri seyrek dokunmuş örtü, nikâp, tutuk (A.T.S: 559).

Büründəcək: (Tür.) Şal, pelerin, çarşaf, pardesü vb. gibi bürünülen şeylere verilen ad. bk. bürnək, büründük, bürünək (A.T.S: 560).

Çadra: (Far.) Kadınların kullandığı ve baştan örtülen, pelerinli, etekli sokak giysisi (A.T.S: 645).

Çadralı: (Far.+Tür.) Çarşaf örtünmüş kadın veya kız (A.T.S: 645).

Çadrasız: (Far.+Tür.) Çarşaf örtünmemiş kadın veya kız (A.T.S: 645).

Çarşab: (Far.) Kadınların kullandığı ve baştan örtülen pelerinli, eteklikli sokak giysisi (A.T.S: 665).

Çarşablı: (Far.+Tür.) Çarşaf giyinimiş, üzerinde çarşaf olmayan (A.T.S: 665).

Çarşabsız: (Far.+Tür.) Çarşaf giyinmemiş, üzerinde çarşaf olmayan (A.T.S: 665).

Çərç(ş)ov: (Tür.) Kadınların kullandığı ve baştan örtülen, pelerinli, eteklikli sokak giysisi (A.T.S: 693).

Manto: (Fr.) Genelde kürkten yapılan kadın paltosu (A.T.S: 2314).

Məcər: (Ar.) Kadınların yüzlerini kapamak için örttükleri örtü (A.T.S: 2353).

Niqap: (Ar.) Duvak, örtü (A.T.S: 2571).

Pərəncə: (Tür.) Kadınların sokakta yüzlerine örttükleri ince siyah örtü, nikap (A.T.S: 2729).

Rubənd: (Far.) Yüz örtüsü, peçe (A.T.S: 2842).

Rübənd: (Far.) Yüze takılan örtü, yüz örtüsü (A.T.S: 2847).

Rübəndli: (Far.+Tür.) Yüzünde peçe olan (A.T.S: 2847).

Üz Yağlığı: (Tür.) Kadınların sokakta yüzlerine ince siyah örtü, nikap (A.T.S: 3461).

Yaşmaq: (Tür.) Müslüman kadınların ince tülbentten baş ve yüz örtüsü (A.T.S: 3593).

Yaşmaqlı: (Tür.) 1. Yüzünü yaşmakla örtmüş. 2. Yaşmağı olan bk.yaşmaqlı (A.T.S: 3550).

Yaşmaqsız: (Tür.) Yüzü açık, yaşmaksız (A.T.S: 3593).

Yaşmaqsızlıq: (Tür.) Yaşmağı olmama hâli (A.T.S: 3593).

II.7.1.3.7.Ayak Giyimiyle İlgili Sözler

Kadına özel ayak giyimi için Türkiye Türkçesinde 2, Gagauz Türkçesinde 3, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 3 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Atkı: (Tür.) Bazı kadın ayakkabılarında ve çocuk patiklerinde ayağın üstünden geçen, yandan iliklenen ince uzun parça (T.S: 185).

Natır Nalını: (Arapça+Arapça+Tür.) Kadınlar hamamında en yüksek ökçeli nalın türü (T.S: 1754)

- **Gagauz Türkçesi**

Şoşoni: (Rus.) Kadın botları (şoson) (G.T.S :234).

Şüşä: (Rus.) Kadın ayakkabısı (G.T.G.S: 256).

Tanketka: (Rus.) Hafif kadın ayakkabısı (G.T.S: 238).

- **Türkmen Türkçesi**

Botı: Beyik günçlı ayal galoşı: Kimiñdir biriniñ ak botulı ayağını ıralap başlayşına Vasya gözüni ayırman äñedip durdı (O. Gonçar, Baydak Götericiler) (T.D.S: 148).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Qalabaşmağı: (Tür.) Hanımların evde giydikleri bir tür ayakkabı (A.T.S: 1927).

Sağrı (II) : (Tür.) Üst kısmı süslü, topuksuz kadın terliği (A.T.S: 2864).

Urusi: (Tür.) Altı kösele, üstü rugan (erkek için) veya kadife (kadın için) terlik (A.T.S: 3412).

II.7.2.Kadın Süslenmesiyle İlgili Sözler

Süslenmek, insan gereksinimlerimden biridir. En ilkel insanlardan beri güzel görünme ihtiyacı bulunmaktadır. Önceleri insanlar çevrelerindeki nesnelerden, kemik, ağaç, diş, deniz kabuğu vb. takılar yapmışlardır. Daha sonraları madenleri, eritme ve alaşım yaparak işlemişler ve madeni süs takıları yapmışlardır (Akpınarlı-Büyükyazıcı 2007: 63). Kadınlar kendilerini kıyafetlerini ortaya çıkarmak ve kendilerini daha güzel hissetmek için çeşitli takılara yönelmişlerdir. Ayrıca bedenlerinin daha güzel, canlı ve parlak görünmesi için makyaj ürünlerine başvurmuşlardır. Makyaj da takılar gibi ilk çağlardan beri bulunmaktadır. İlkel insanlar makyaj için bitkilerden (kına vb.), doğadaki madeni taşlardan yararlanmışlardır.

II.7.2.1.Süslenmeyi Genel Olarak Anlatan Sözler

Süs, süslenmek genelde kadınla bağdaştırılan kavramlardır. Süslenmeyi genel olarak anlatan Türkiye Türkçesinde 67, Gagauz Türkçesinde 24, Türkmen Türkçesinde 53 ve Azerbaycan Türkçesinde 130 söz tespit edilmiştir.

Süs sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

Kosmetika sözcüğü Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

Boya sözcüğü 4 lehçede de ortaktır.

Türkiye Türkçesindeki ziynet sözcüğü Türkmen Türkçesinde zınat, Azerbaycan Türkçesinde zinəttir.

Türkmen Türkçesindeki grim sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde qrim şeklinde bulunur.

Cicili bicili ifadesi Türkiye ve Gagauz Türkçesinde ortaktır.

Beze- fiili Türkiye, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

Dona- fiili Türkiye, Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

Düz- fiili Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

Türkiye Türkçesindeki müzeyyen sözcüğünde bulunan e'ler Azerbaycan Türkçesinde kapalı e olmuştur; müzəyyən.

- **Türkiye Türkçesi**

Allanıp Pullanmak: (Tür.) Çok süslenmek: Allanıp pullanıp ne gezersin! (T.S: 101).

Allanmak Pullanmak: (Tür.) Süslemek, donatmak (T.S: 101).

Allı Pullu: (Tür.) Göz alıcı renkler ve şeylerle süslenmiş (T.S: 102).

Bezek: (Tür.) Süs, ziynet (T.S: 325).

Bezekçi: (Tür.) Gelinleri süsleyen kadın (T.S: 325).

Bezekleme: (Tür.) Bezeklemek işi (T.S: 325).

Bezeklemek: (Tür.) Süslemek (T.S: 325).

Bezekli: (Tür.) Bezeği olan, süslü, süslenmiş (T.S: 325).

Bezeme: (Tür.) Süs, süslenen şey (T.S: 325).

Bezemek: (Tür.) Süslemek: "Gördüğü iyiliğe karşılık ikram fazlasından masamızı mezelerin çeşitlisiyle bezedi." R.H. Karay (T.S: 325).

Bezemeli: (Tür.) Süslü, dekoratif (T.S: 325).

Bezen: (Tür.) Bezek, süs (T.S: 325).

Bezenebilme: (Tür.) Bezenebilmek işi (T.S: 325).

Bezenebilmek: (Tür.) Bezenme ihtimali veya imkânı bulunmak (T.S: 325).

Bezeniş: (Tür.) Bezenme işi (T.S: 325).

Bezenme: (Tür.) Bezenmek işi (T.S: 325).

Bezenmek: (Tür.) Bezeme işine konu olmak, süslenmek: "Yüzlerce sene vakıflarla bezenecek olan İstanbul'da fetihten sonra, milli mimar, yeni bir merhaleye girmişti." –Y.K. Beyatlı (T.S: 325).

Bezgi: (Tür.) Süs, bezek (T.S: 326).

Boyama: (Tür.) 1. Boyamak işi, pentür: "Bunlar, eşitlikten yana olduklarını söyleseler de yaptıkları işler hep kendi ipliklerini boyamaya dayanır." – S. Birsel 2. Rengi boya ile sonradan verilmiş olan: "Kara olan uzun bıyıkları, saçlarına pek uymuyor, boyama bıyığa benziyordu." – O.C. Kaygılı (T.S: 555).

Boyamak: (Tür.) Boya sürerek veya boyaya batırarak renk vermek: "Rastıkla, yanağındaki beni boyamayı da unutmadı." – S.M. Alus (T.S: 496).

Boyasız: (Tür.) Yüzünü boyamamış olan, makyajsız (kadın): "Şu kadını düzgünsüz, boyasız bir halde yakından bir görsem." –O.C. Kaygılı (T.S: 387).

Boyasızlık: (Tür.) Boyasız olma durumu (T.S: 388).

Cici Bici: (Tür.) Süslü giysi veya süs eşyası: "Bana baksana! Şu takıp takıştırdığım cici bicileri görsene." - Halikarnas Balıkçısı (T.S: 540).

Cicili Bicili: (Tür.) Göze çarpan süslerle bezenmiş, süslü: Cicili bicili bir giysi (T.S: 540).

Donama: (Tür.) Süsleme (T.S: 704).

Donamak: (Tür.) Süslemek, tezyin etmek (T.S: 704).

Donanmak: (Tür.) 1. Giyinip kuşanmak, süslenmek. 2. Gerekli nesneler bir araya getirilip süslenmek, gösterişli duruma getirilmek: "Kırk türlü kuru yemişle donanmış masanın ortasına dikilmiş bir ince, ufak mum vardı." – A. Gündüz (T.S: 704).

Güzellik Enstitüsü: (Tür.+Fr.+Tür.) Kadınların yüz ve vücut bakımlarının yapıldığı yer (T.S: 1015).

Güzellik Müstahzarları: (Tür.+Ar.+Tür.) Makyaj malzemelerinin genel adı (T.S: 1015).

Güzellik Salonu: (Tür.+Fr.+Tür.) Kuaför (T.S: 1015).

Kadın Berberi: (Tür.+İt.+Tür.) Kadınların saçını kesen ve saç tuvaleti yapan berber, kuaför (T.S: 1258).

Kalıcı Makyaj: (Tür.+Fr.) Özellikle dudak, göz çevresi ve kaşların belirginleştirilmesi amacıyla kişiye özel olarak seçilmiş renklerin iğne yardımıyla üst deriye zerk edilmesiyle yapılan ve çok uzun süre ciltte kalan makyaj (T.S: 1278).

Koket: (Fr.) Güzel görünmeye çalışan, süse düşkün, kırıtan (kadın): "Koket ruhu artık yüzünün sinirlerini idare etmiyordu." – R. N. Güntekin (T.S: 1457).

Koketlik: (Fr.+Tür.) Koket olma durumu: "Sesi yine tatlılaşıyor, kıyafetine, tavırlarına bir koketlik geliyordu." – R.N. Güntekin (T.S: 1458).

Kokoş: (Tür.) Aşırı süslü, birbirine uyumsuz giysiler giymeyi seven kimse (T.S: 1458).

Kokoşluk: (Tür.) Kokoş olma durumu (T.S: 1458).

Makyaj: (Fr.) Yüzü güzelleştirmek için boyama, yüz boyama, yüz bakımı: "Gece yüzüne yaptığı makyaj değme ustaların işiydi." – F. Otyam (T.S: 1613).

Makyaj Odası: (Fr.+Tür.) Televizyon, sinema, fotoğrafçılık ve reklamcılıkta filmin çekiminden önce gerekli makyajın yapıldığı yer (T.S: 1613).

Makyaj Takımı: (Fr.+Tür.) Makyaj için gerekli olan malzemeleri bir arada bulunduran set (T.S: 1614).

Makyaj Yapmak: Yüzü çeşitli işlemlerle temizlemek, boyamak ve diğer işlemlerle daha bakımlı ve güzel göstermek, makyajlamak (T.S: 1613).

Makyajlama: (Fr.+Tür.) Makyajlamak işi (T.S: 1613).

Makyajlamak: (Fr.+Tür.) Makyaj yapmak (T.S: 1613).

Makyajlı: (Fr.+Tür.) Makyajı olan (T.S: 1613).

Makyajsız: (Fr.+Tür.) Makyajı olmayan (T.S: 1613).

Makyajsızca: (Fr.+Tür.) Makyajsız bir biçimde (T.S: 1613).

Makyajsızlık: (Fr.+Tür.) Makyajsız olma durumu (T.S: 1614).

Makyöz: (Fr.) İyi görüntü sağlamak, belli bir tip yaratmak veya yalnızca bazı düzeltmeler yapmak için oyuncunun yüzünde ve vücudunda yapılan boyama ve değişim yapan kadın (T.S: 1614).

Manikürcü: (Fr.+Tür.) Mesleği manikür yapmak olan kimse: "Manikürcü kız artık ileri gittiğini fark edip suspus oldu." – E. Şafak (T.S: 1621).

Manikürcülük: (Fr.+Tür.) Manikürcünün yaptığı iş: "Melek manikürcülük de öğreniyormuş." – S. F. Abasıyanık (T.S: 1621).

Masöz: (Fr.) Bayan masajcı (T.S: 1632).

Mücevherci: (Ar.+Tür.) Kuyumcu (T.S: 1720).

Mücevhercilik: (Ar.+Tür.) Mücevhercinin işi, kuyumculuk (T.S: 1720).

Müzeyyen: (Ar.) Süslenmiş, bezenmiş (T.S: 1740).

Pedikürcü: (Fr.+Tür.) Pedikür yapan kimse (T.S: 1905).

Pedikürcülük: (Fr.+Tür.) Pedikürcünün işi (T.S: 1905).

Rüküş: (Ar.) Gülünç bir biçimde giyinip süslenen (kadın): "Sadece kasabanın adam çekiştirmesinden başka bir şey bilmeyen seviyesiz ve rüküş kadınlarını tenkit ediyordu." – R.N. Güntekin (T.S: 1989).

Rüküşlük: (Ar.+Tür.) Rüküş olma durumu: "O öyle bir fettanedir ki pisliği, rüküşlüğü bile yakışır haspaya ... güzelliğine, inceliğine halel getirmez." – H. Taner (T.S: 1990).

Süs: (Tür.) 1. Süslemeye, süslenmeye yarayan şey, bezek, süs püs. 2. Süsleme veya süslenme işi: Süse düşkün. 3. Güzellik veren, güzelleştiren şey: "Kitabı bir süs kabul etmek, kültür görgüsüzlüğünün en somut örneğini oluşturur." - Tarık Dursun K. (T.S: 2189).

Süsleyip Püslemek: Özenle, özen göstererek süslemek, göze çarpacak kadar süslemek, telleyip pullamak (T.S: 2189).

Takıştırma: (Tür.) Takıştırmak işi (T.S: 2250).

Takıştırmak: (Tür.) Küpe, bilezik, yüzük vb. süs eşyasını çokça takmak (T.S: 2250).

Tango: (Fr.) Aşırı bir biçimde son modaya uyarak giyinmiş (kadın): "Yolda tangolara rast geldim, ne süslü, ne nazik..." – A. Gündüz (T.S: 2260).

Telleyip Pullamak: Birçok süsle süslemek (T.S: 2314).

Telli Pullu: (Tür.+Far.+Tür.) Zevksiz bir biçimde süslenmiş (şey veya kimse) (T.S: 2314).

Tezyin: (Ar.) Süsleme (T.S: 2345).

Tuvalet Masası: (Fr.+Rum.+Tür.) Kadınların süslenmek, taranmak, makyaj yapmak amacıyla kullandıkları aynalı bir masa türü (T.S: 2395)

Ziynet: (Ar.) Süs, bezek: "Samimi bir kalabalık, zamanımıza ziynet olan benzersiz şairi görmekten, dinlemekten âdeta sarhoştu." – A. Kabaklı (T.S: 2662).

- **Gagauz Türkçesi**

Akssesuar: (Rus.) Donanım, aksesuar (G.T.G.S: 225).

Boya: (Tür.) Boya (G.T.S: 39).

Boyalamaa: (Tür.) Boyamak (G.T.S: 39).

Boyanmaa: (Tür.) 1. Boyanmak. 2. Süslenmek (G.T.S: 39).

Cicilemee: (Tür.) Süslemek (G.T.S: 48).

Cicileşmee: (Tür.) Bk. Cicilemee (G.T.S: 48).

Cicili Bicili: (Tür.) Süslü (G.T.S: 48).

Cicili: (Tür.) Cicili, süslü (G.T.S: 48).

Donak: (Tür.) Süs (G.T.S: 80).

Donaklamaa: (Tür.) Donatmak; süslemek (G.T.S: 80).

Donaklamak: (Tür.) Donatma; süsleme (G.T.S: 80).

Donaklı: (Tür.) Süslenmiş (G.T.S: 80).

Donanma: (Tür.) Donatılmak; süslenmek (G.T.S: 80).

Donatmaa: (Tür.) Süslenmek (G.T.S: 80).

Düzün-: (Tür.) Süslenmek (G.T.G.S: 233).

Gercik Kadın: (Tür.) Süslü kadın (G.T.G.S: 236).

Gerciklemee: (Tür.) Süslemek (G.T.S: 102).

Gerciklenmee: (Tür.) 1. Süslenmek. 2. Güzelleşmek (G.T.S: 102).

Gözellemee: (Tür.) Bk.Gözelletmee (G.T.S: 107).

Gözelleşmee: (Tür.) Güzelleşmek (G.T.S: 107).

Gözelleştirmee: (Tür.) Güzelleştirmek (G.T.S: 107).

Gözelletmee: (Tür.) Güzellenmek (G.T.S: 107).

Grim: (Rus.) Makyaj, yüz boyası (G.T.G.S: 236).

Kukonalanmaa: (Rom.+Tür.) Süslü giyinip kuşanmak (G.T.S: 154).

- **Türkmen Türkçesi**

Belila: (Rus.) Grim ve kosmetika üçin ulanılyan ak boyağ (Tü.T.S: 118).

Besle-: (Tür.) Süslemek (Tü.T.S: 61).

Beslen-: (Tür.) bk. Besle-: Süslenmek, kendini süslemek: Ol beslenip toya gitdi-O giyinip kuşanıp düğüne gitti (Tü.T.S: 61).

Beslenmek: (Tür.) Ovadan görnüşe girmek, bezenmek, geyinmek, şaylanmak: Ayna ümä beslenip gelipdi (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim). Al-asmanda beslenip, älemğoşar göründi ("Sovet Edebiyatı" Jurnalı). Sansız gozalar bilen beslenen göm-gök govaçalar berlen sözüñ artığı bilen yerine yetirilcekdiğine şayatlık edyär (B. Pürliyev, İlkinci Gün) (T.D.S: 123).

Bezeg: (Tür.) Süs, süs eşyası: Ziynet bezeg dakın--Ziynet takınmak. Gımmat baha bezegler-Pahalı mücevherler (Tü.T.S: 61).

Bezeği: (Tür.) Ovadan görnüş, gelşik, görk, zınat: Bu gızıñ yüzünde emeli bezeğden hiçbir nışana yokdı (A. Govşudov, Mäahri-Vepa). Gök ağaçlar kolhoz obasınıñ bezeğidir ("Sovet Türkmenistanı" gazeti). Çep yañağa bezeğ beryärdi halı, İnçe, sağdın katdı guyulan yalı. Dürli halı bezeğ beryär cayıña, Beyle bağt nirden düşdi payıña ("Sovet Edebiyatı" Jurnalı) (T.D.S: 127).

Bezeğli: (Tür.) Her hili bezeğler bilen bezelen, bezelip ovadan edilip goylan: Magazinleriñ, kinolarıñ, teatrlarıñ öñi dürlü çıralar bilen bezeğlidir (M:N. Skatkiy, Cansız Tebiğat). Gül pürklen yalı gözel bezeğli otağıñ içinde Minskiy oturan ekeni (A.S. Puşkin, Saylanan Eserler) (T.D.S: 127).

Bezelmek: (Tür.) Ovadan görnüşe girmek: Köşçäniñ iki yanındaki suv akyan yapcağızlarıñ gıraları yaşıl-gök otlar bilen bezelipdir (B. erbabayev. Ayğıtlı Ädim) (T.D.S: 127).

Bezemek: (Tür.) 1. Bezeğ şayları bilen timarlap goymak, bezeğ zatlarını goyup gelşiğe getirmek. Köp vağtdan bäri dovam edip gelyän adata görä, paytunçılar atlarınıñ boyunlarını gotaz ve türli şaylar bilen bezäpdirler (M.İbrahimov, Ol Gün Geler). 2. Birini ya-da bir zadı ovadan görnüşe salmak, görk, gelşik bermek. Gelcekde respublikanıñ yaptağtını bezecek bu acayıp caya meniñ-de zähmetimiñ siñendiği baradakı duyğı meni näçe işlesem-de yatırmayardı ("Sovet Edebiyatı" Jurnalı) (T.D.S: 127).

Bezemen: (Tür.) Govı geyinmeği, timarlanmağı söyyän, bezenceñ: Bolsa-da peşeneli, bezemen yiğit ekeni (N. Pomma, Sebäbini Soñ Bildim). Başğa bir bezemen adamını görkezip, ine bu adamınıñ geyimine seretme diyseñ: - Nüki samanmı?-diyip, oña yiğrenç bilen seredyär (N. Pomma, Taylak Hızzın) (T.D.S: 127).

Bezemenlik: (Tür.) Govı geyinmeği, timarlanmağı söycilik: Onda bezemenlikden, şatlıkdan hiç zat galmandır (N. Pomma, Sebäbini Soñ Bildim) (T.D.S: 127).

Bezenmek: (Tür.) Özüñi bezemek, ovadan görnüşe, gelşiğe girmek, timarlanmak: Gelin özüne timar berip, bezenip, patışanıñ köşğüne baryar (Ata Salıh, Saylanan Eserler). Ol bezenip, şaylanıp çıkıpdır (Mıralı). Al-yaşıl bezendik yüpekden geyip, Çinki sayasını goyrı etdi kanun (N. Pomma, Saylanan Eserler) (T.D.S: 127).

Bezeşmek: (Tür.) Bezemäğe kömekleşmek, ovadan görnüşe salmağa kömek etmek (T.D.S: 127).

Bezetmek: (Tür.) Birini ya-da bir zadı ovadan görnüşe saldırmak, görk, gelşik berdirmek (T.D.S: 127).

Boyalmak: (Tür.) Boyağ çalınmak, reñklenmek: Mazarıñ esası cayında surik bilen çım gızıl edilip boyalan süñk tapıldı (SSSR Tarıhı). Emma köplenç dürli reñkoeki garıntğılara boyalan daş duzları-da duş gelyär (M.N. Skatkin, Cansız Tebiğat) (T.D.S: 149).

Boyamak: (Tür.) Bir zada reñk bermek, boyağ çalmak, reñklemek: Göz öñüme sakgalını hına bilen boyan cerçi geldi. (N. Sarıhanov, Saylanan Eserler). Pavel onı derrev alıp nışana, Geyen köyneğini boyadı gana (N. Pomma, Saylanan Eserler) (T.D.S: 149).

Boyanmak: (Tür.) Özüñ üçin boyamak, reñklenmek: Yüñ boyanmak. boyaşmak: Birine boyamağa kömekleşmek, reñkleşmek. Yüpek boyaşmak. Halıçı ayallar biri- birine yüplük boyaşyardılar (T.D.S: 149).

Boyaşmak: (Tür.) Birine boyamağa kömekleşmek, reñkleşmek. Yüpek boyaşmak. Halıçı ayallar biri- birine yüplük boyaşyardılar (T.D.S: 149).

Boyatmak: (Tür.) Birine boyağ çaldırmak, reñkletmek (T.D.S: 149).

Dakışdır-: (Tür.) bk. Dak-. Şayları dak--Süs eşyası takınmak, takmak takıştırmak (Tü.T.S: 132).

Dellekhana: (Tür.) Berber dükkanı, kuaför salonu (Tü.T.S: 143).

Eliksir: Meditsinada ve kosmetikada ulanılyan spirtli şire (T.D.S: 358).

Gözellen-: (Tür.) bk. Güzelleş- (Tü.T.S: 302).

Gözellendir-: (Tür.) bk. Gözellen- (Tü.T.S: 302).

Gözelleş-: (Tür.) Güzelleşmek: Biziñ şäherimiz gün-günden gözelleşyär.-Şehrimiz günden güne güzelleşiyor (Tü.T.S: 302).

Grim: (Rus.) Makyaj. Grim renkleri.-Makyaj boyaları. Grim çal--Makyaj yapmak (Tü.T.S: 304)

Grimçi: (Rus.+Tür.) Makyajcı (Tü.T.S: 304).

Grimle-: (Rus.+Tür.) Boyamak (Tü.T.S: 304).

Grimlen-: (Rus.+Tür.) bk. Grimle-: Makyaj yapmak (Tü.T.S: 304).

Grimleş-: (Rus.+Tür.) bk. Grimle- (Tü.T.S: 304).

Grimleşdir-: (Rus.+Tür.) bk. Grimle- (T.D.S: 304).

Grimlet: (Rus.+Tür.) bk. Grimle- (Tü.T.S: 304).

Haşam Et-/Çek-: Süslemek (Tü.T.S: 337).

Haşam: (Tür.) Bezeme, süsleme, nakış (Tü.T.S: 337).

Haşamla-: (Tür.) Süslemek, bezemek (Tü.T.S: 337).

Haşamlı: (Tür.) Süslü, nakışlı (Tü.T.S: 337).

Kosmetika: (Fr.) Emeli yol bilen yüze görk berkmeklik usulı (T.D.S: 725).

Kosmetoloğ: (Fr.) Kosmetika boyunça spetsialist: Kosmetoloğ vraçı (T.D.S: 725).

Ovadan: (Tür.) Daşkı görnüşi boyunca yakımlı, görmeğey, gelşikli: Özüniñ, medeniyetliliği ve ovadan posyoloğı bilen bütin respublikamızda şöhratlanyan «Täze yol»

kolkozınıñ aydın, yağtı gelcegi bar («Sovet Türkmemistanı» Gazeti) . Dursun ayratın ovadan gızdı(H. Ismaılov, Povestler). Hatı ovadan yazmak (T.D.S: 886).

Ovadanlamak: (Tür.) Ovadan görnüş bermek, ovadan etmek, bezemek: Cayıñ bir näçe böleklerini pökgi şekiller bilen ovadanlapdırlar(Gadımlı Dünyä Tarıhı) (T.D.S: 886).

Ovadanlık: (Tür.) Gelşiklilik, timarlılık, receklilik, gözellik, bezeğlilik (G. Muhrarov,G. Seyitliyev, Çopanoğlı) (T.D.S: 886).

Oynavaç: (Tür.) Ovadan görnüşli, gelşikli: Oba hem şäher indi oynavaç yalıdı («Sovet Edebiyatı» Jurnalı) (T.D.S: 893).

Şay: Bezek, takı: Gizil ve gümüş şay-Altın ve gümüş takılar (Tü.T.S: 601).

Şay-Sep: Metaldan, kümüşden yasalan bezegler: Gızıl, kümüş ve gızıl, kümüşden edilen şay-sepler belli bir derecede zatlarıñ gımmat ölçeği bolup hızmat edipdir («Edebiyat») (T.D.S: 1125).

Şelpe I: Türkmen ayal-gızlarınıñ käbir şaylarınıñ halka berkidilen aşakı böleği: Eğnine dökülip şelpe gotazlar, Gızıl gupba yalpıldayar başında (B. Kerbabayev, Aylar) (T.D.S: 1127).

Yagşıla-: (Tür.) bk. Yagşılandır (Tü.T.S: 670).

Yagşılan-: (Tür.) İyileşmek, güzelleşmek (Tü.T.S: 670).

Yagşılandır-: (Tür.) İyileştirmek, güzelleştirmek (Tü.T.S: 670).

Yagşılat-: (Tür.) bk. Yagşıla- (Tü.T.S: 670).

Zınat: (Ar.) Bezeğ, serencam, zibi-zinet, ovadanlık: Şu dövletiñ düyp sırı-söymek gerek zähmeti, Zähmetdir bu durmuşıñ misilsiz päk zınatı (G. Seyitliyev, Goşgular). Gün tebiğata ayratın zınat hem gözellik beryärdi (G. Kulıyev, Köpetdağıñ Añırsında) (T.S: 1377)

Zınatlamak: (Ar.+Tür.) Ovadan görnüş bermek, serencam berip bezemek, ovadanlamak, görnüğe getirmek (T.S: 1377)

Zınatlanmak: (Ar.+Tür.) Ovadan görnüş berilmek, serencam berlip bezelmek, ovadanlanmak, görnüğe gelmek (T.S: 1377)

Zınatlı: (Ar.+Tür.) Ovadan görnüşli, serencamlı, bezeğli: Zınatlı binalar, acap köşükler, Ayna dek köçeler ovlav dey göni («Sovet Edebiyatı » Jurnalı) (T.D.S: 1377).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Aksessuar: (Fr.) Kadın giyiminde kıyafeti tamamlayan ve bütünleyen ayakkabı, çanta, kemer, eldiven, çorap, mücevher vb. aksesuar (A.T.S: 115).

Araste: (Far.) Süslenmiş, bezekli (A.T.S: 201).

Arayiş: (Far.) Süslemeye süslenmeye yarayan şey, bezek, ziynet (A.T.S: 202).

Arəstə: (Far.) Bezenmiş, ziynetli, güzel (A.T.S: 205).

Arəstələşdirilmək: (Far.+Tür.) Güzelleştirilmek, süsletilmek, bir düzene bindirilmek (A.T.S: 205).

Arəstələşdirilmək: (Far.+Tür.) Güzelleştirmek, süsletmek, düzenletmek (A.T.S: 205).

Arəstələşmək: (Far.+Tür.) Güzelleşmek, süslenmek, düzenlenmek (A.T.S: 205).

Atil: (Ar.) Süssüz, süslenip püslenmeyen (kadın) (A.T.S: 254).

Aynalanmaq: (Far.) Aynaya bakınmak, süslenmek (A.T.S: 289).

Bəbəzək: (Tür.) Bir şeyi süslemek için kullanılan renkli, renksiz, düz veya kabartma motiflerinden oluşan süs şekli, süs (A.T.S: 432).

Bəbəzəkli: Bezekli (A.T.S: 428).

Bəbəzəklik: Süse düşkünlük, frapan olma, süslü püslü olma (A.T.S: 428).

Bərli Bəzəkli: İtinayla süslenmiş, çok süslü (A.T.S: 432).

Bərli Bəzəklilik: Süslü püslülük zariflik, şıklık, süslü olma hâli (A.T.S: 432).

Bəzədilmək: (Tür.) 1. Bezek, süs takılmak, süsletilmek. 2. Giydirilmek, takıp takıştırılmak, süslü hâle getirilmek. Bk. Bəzənilmək (A.T.S: 440).

Bəzək: (Tür.) Süs, ziynet, güzelik veren şey (A.T.S: 440).

Bəzəkçilik: (Tür.) 1. Süsleme işiyle uğraşma. 2. Süs düşkünlüğü; süsleyip püslemeye düşkünlük, tumturaklık, frapan olma durumu (A.T.S: 440).

Bəzək-Düzək: (Tür.) Süsemeye, süslenmeye yarayan şey, bezek, tezyin. Bk. Düzək (A.T.S: 440).

Bəzək-Düzəkli: (Tür.) Bezekli, ziynetli, tezyinli (A.T.S: 440).

Bəzəklənmək: (Tür.) Bezenmek, donanmak, güzelleşmek (A.T.S: 440).

Bəzəkli: (Tür.) Süslü, güzel, donanımlı; nakışlı (A.T.S: 440).

Bəzəklilik: (Tür.) Süslü püslü olma hâli, süslülük (A.T.S: 441).

Bəzəksiz: (Tür.) Süsü, bezeyi, donanımı olmayan (A.T.S: 441).

Bəzəksizlik: (Tür.) Her hangi bir süsü veya bezeği olmam durumu (A.T.S: 441).

Bəzəməçi (I): (Tür.) Süsleme, bezeme işiyle uğraşan kimse (A.T.S: 441).

Bəzəmək: (Tür.) Süslemek, güzelleştirmek (A.T.S: 441).

Bəzəndirilmək: (Tür.) Süslü hâle getirilmek, bezemek fiili tatbik etmek (A.T.S: 441).

Bəzəndirmək: (Tür.) Bezendirmek. Süsletmek, bezenme işi yaptırmak (A.T.S: 441).

Bəzənib–Düzənmək: (Tür.) Kendini bezemek, süslemek, gzel giyinmek, takıp takıştırmak (A.T.S: 441).

Bəzəniş: (Tür.) Bezenme ve süslenme tarzı ve şekli (A.T.S: 441).

Bəzənmək: (Tür.) 1. Süslenmek, kendini bezemek, güzel giyinmek. 2. Başkası tarafından bezenmek, süslenmek, güzelleştirilmek (A.T.S: 441).

Bəzəşmək: (Tür.) Birlikte süslenmek, birlikte bezenmek (A.T.S: 441).

Bəzətgən: (Tür.) Süsleyen, dekoratif, bezeyen (A.T.S: 441).

Bəzətmək: (Tür.) Süsletmek, bezemek işini yaptırmak (A.T.S: 441).

Boyalılıq: (Tür.) Boyalı olma hâli (A.T.S: 508).

Boyanmaq: (Tür.) Makyaj yapmak (A.T.S: 509).

Boyanmış: (Tür.) Makyajlı, makyaj yapmış (A.T.S: 509).

Boyaqlı: (Tür.) Makyajlı, yüzüne makyaj malzemesi sürülmüş (A.T.S: 508).

Boyasız: (Tür.) Makyajsız (A.T.S: 509).

Burmatel: (Tür.) Cafcaflı, gösterişli, süslü püslü (A.T.S: 543).

Camallanmaq: (Ar.+Tür.) Güzel hâle gelmek, güzellenmek, daha güzel olmak; daha tatlı hâle gelmek (A.T.S: 571).

Cığcığa: Süs eşyası, takı (A.T.S: 608).

Cimciməli: Süslenmiş, bezenmiş, süsü olan (A.T.S: 623).

Çinu-Zin: Yüzü güzeleştirmek için boyama, yüz boyama, yüz bakımı (A.T.S: 717).

Donanmaq: (Tür.) Süslenmek; güzelleşmek; giyinip kuşanmak (A.T.S: 941).

Donatdırmaq: (Tür.) Bezetmek, süslemek (A.T.S: 941).

Donatmaq: (Tür.) Bezemek, süslü hâle getirmek (A.T.S: 941).

Düzək: (Tür.) 1. İkmal (etme), işleyip tamamlama; süsleme, bezeme, tezyin etme; süs, bezek, ziynet; garnitür. 2. İkmal; süsleme (A.T.S: 999).

Düzəkli: (Tür.) Bezekli, güzel, alımlı (A.T.S: 999).

Düzənmə: (Tür.) Giyinme, süslenme (A.T.S: 1001).

Düzənmək: (Tür.) Giyinmek, giyinip kuşanmak, süslenmek (A.T.S: 1001).

Düzgü (II): (Tür.) Gelinin süslenmesi esnasında bezekçinin kullandığı makyaj malzemeleri (A.T.S: 1001).

Ənliklənmək: (Tür.) Makyaj yapmak, süslenmek (A.T.S: 1129).

Fiqurluluq: (Lat.+Tür.) Süslü olma hâli (A.T.S: 1210).

Görəklənmək: (Tür.) Güzel bir durum almak (A.T.S: 1306).

Göyçəklənmək: (Tür.) 1. Güzel hâle gelmek, güzel olmak. 2. Süslenmek (A.T.S: 1316).

Göyçəkləşdirilmək: (Tür.) Güzel hâle getirilmek (A.T.S: 1316).

Göyçəkləşdirmək: (Tür.) Güzel hâle getirmek, güzel göstermek (A.T.S: 1316).

Göyçəklətmək: (Tür.) Güzel hâle getirmek, güzel göstermek. Bk. Göyçəkləndirmək (A.T.S: 1316).

Gözəlləndirilmək: (Tür.) Daha güzel hale getirilmek (A.T.S: 1326).

Gözəlləndirmək: (Tür.) Güzel etmek, süslemek, güzel hale getirmek (A.T.S: 1326).

Gözəlləşdirilmək: (Tür.) Daha güzel hale getirilmek; iyileştirilmek (A.T.S: 1326).

Gözəlləşdirmək: (Tür.) Daha güzel hale getirmek, güzellik vermek, güzellik kazandırmak. Bk.gözəllətmək (A.T.S: 1327).

Gözəlləşdirtmək: (Tür.) Güzellik vermesini sağlamak, güzellik kazandırmasını sağlamak, bezetmek, tezyin ettirmek; donattırmak (A.T.S: 1327).

Gözəlləşmək: (Tür.) Daha güzel olmak; alımlı hale gelmek (A.T.S: 1327).

Güllülük: Tumturaklılık, süslü olma hâli (A.T.S: 1344).

Güzəllənmək: (Tür.) Daha güzel olmak, güzel hâle gelmek (A.T.S: 1356).

Hilyə: Bezek, zinet (A.T.S: 1439).

Kosmetik: Kozmetiğe ait olan, ona gerekli olan (A.T.S: 1844).

Kosmetika: 1. Cilt, saç ve vücut bakımı için kullanılan maddelere verilen ad. 2. Yüze ve vücuda güzellik ve canlılık vermek için gereken vasıta ve maddeleri hazırlama ve kullanma sanatı (A.T.S: 1844).

Qalantereya: Çeşitli küçük makyaj malzemeleri tarak, boncuk, gerdanlık (A.T.S: 1929).

Qaşalan: Kadın berberi, kaş alan kimse (A.T.S: 2009).

Qaşalma (I): Kadın berberi, kaş alan kimse (A.T.S: 2009).

Qəcərləmək (I): Bir takım katkılarla bir şeyin daha güzel, daha göz alıcı olmasını, daha hoş görünmesini sağlamak, bezemek, bezeklemek, donatmak, tezyin etmek (A.T.S: 2052).

Qəşəngləndirmək: Alımlı, cazibeli, güzel hâle gelmek (A.T.S: 2075).

Qəşənglənmək: Güzel hâl almak, cazibeli ve alımlı hâle getirme (A.T.S: 2075).

Qəşəngləşmək: Daha da güzel olmak, alımlı hâle gelmek (A.T.S: 2075).

Qırtışlanmaq: Güzel duruma gelmek (A.T.S: 2109).

Qozanmaq: Bezeme işine konu olmak, süslenmek (A.T.S: 2175).

Qrim: Artistlerin sahnede icra edecekleri rollere göre yüzlerine gereken ifadeyi vermek için kullandıkları şeyler makyaj malzemeleri, sakal, bıyık, saç vb. *qrim elemek (etmek) Makyaj malzemeleri ile yüze gereken şekli vermek (A.T.S: 2182).

Qrimlənmiş: Yüzüne makyaj yapılmış (A.T.S: 2182).

Qrimli: Yüzünde makyaj olan, makyaj yapılmış (A.T.S: 2182).

Qurqurma: Süsü olan, bezenmiş, bezekli (A.T.S: 2207).

Malalanmaq (I): Makyaj yapmak, süslenmek (A.T.S: 2305).

Mazlanmaq: Boyanmak; makyaj yapmak (A.T.S: 2330).

Məşşatə (I): Eskiden zengin ailelerde kadın ve kızları süsleyen, giyimleriyle ilgilenen kimse (A.T.S: 2399).

Munculu: Süslenmiş, bezenmiş, süsleri olan, güzel, süslü püslü (A.T.S: 2453).

Müzəyyən: Süslü, bezenmiş; ziynetli (A.T.S: 2508).

Nəzif: Temiz, süslü (A.T.S: 2567).

Növraq: Bezek, letafet, güzellik, parlaklık (A.T.S: 2589).

Özünə Zinət Vermək: 1. Süslemek, değerli taşlar takarak süslenmek ve güzel giibnek. 2. Makyaj yapmak (A.T.S: 2672).

Pirayə: Bezek, ziynet (A.T.S: 2743).

Sığalı: Bezekli, cilalı, parlak; zarif (A.T.S: 2966).

Sığallamaq (II): Kendini veya bir başkasını süslemek, bezemek, makyaj yapmak (A.T.S: 2966).

Sığallanmaq: 1. Kendi kendini süslemek 2. Süslemek fiiline konu olmak (A.T.S: 2966).

Surətara: Makyaj yapan (A.T.S: 3069).

Süs: Süslemeye, süslenmeye yarayan şey, bezek (A.T.S: 3094).

Şəkilləndirmək: Daha güzel hâle sokmak, güzellik vermek, tezyin etmek (A.T.S: 3135).

Şəkillənmək: Güzel hâl almak, alımlı duruma gelmek. Bk. Şəkilləşmək (A.T.S: 3135).

Şəşəə: Debdebe; zahiri süs, ziynet, parlaklık (A.T.S: 3145).

Şəşəəli: Tantanalı, parıltılı, süslü (A.T.S: 3145).

Şırğa Vermək: Süslenmek (A.T.S: 3148).

Şırğa: Bezek, tezyin; donanım (A.T.S: 3148).

Şırğalamaq: Bezemek, tezyin etmek (A.T.S: 3148).

Şırğalanmaq: Bezenmek, tezyin edilmek (A.T.S: 3148).

Şırğalı: Bezekli, tezyinli (A.T.S: 3148).

Tarım Vermək: Süslemek, bezemek (A.T.S: 3211).

Təcəmmül: Bezenme, ziynetlene, süslenmek işi (A.T.S: 3240).

Təcəmmülat: Süs için kullanılan şeyler, ziynet eşyaları (A.T.S: 3240).

Təlmit: Kullanılan bütün süs eşyalarına verilen ad (A.T.S: 3268).

Təzəyyün: Ziynetlenme, süslenip püslenme (A.T.S: 3307).

Təzyin: Zinetlendirme, bezeme, donama (A.T.S: 3308).

Təzyinat: Süslemeler, bezekler (A.T.S: 3308).

Tonamaq: Birtakım katkılarla bir şeyin daha güzel, daha göz alıcı olmasını, daha hoş görünmesini sağlamak, bezemek, bezeklemek, donatmak, tezyin etmek, süslemek (A.T.S: 3334).

Ürastə: Süsü olan, süslenmiş, bezenmiş (A.T.S: 3440).

Xal (III): Bezek, ornöman, güzellik katan şey (A.T.S: 1477).

Yaraşacaq: Süs eşyaları, takı (A.T.S: 3567).

Yaraşıq: Süs (A.T.S: 3567).

Yar-Yaraşıqlı: Güzel, sevimli; tatlı; zarif, şık; süslü (A.T.S: 3563).

Yeddi Kələm Bəzənmək: Süslenip püslenmek, güzelgiyinip kuşanmak (A.T.S: 3607).

Zər-Zivər: Ziynet, güzellik (A.T.S: 3714).

Zib: 1. Süs, ziynet. 2. Süs (A.T.S: 3725).

Ziba: Süslü püslü, güzel, hoş (A.T.S: 3725).

Zibalı: Süslü, tezyinli; yakışıklı, güzel; zarif, şık (A.T.S: 3725).

Zinət: Süs, ziynet (A.T.S: 3729).

Zinətçi (I): 1. Süzleyen, süs yapan. 2. Makyaj yapan kimse (A.T.S: 3729).

Zinətçilik: 1.Süs, bezek yapan, süsleyen kimsenin işi. 2. Makyaj yapan kimsenin sanatı (A.T.S: 3729).

Zinətlenmek: Bezemek, zinetlendirmek (A.T.S: 3729).

Zinətli: Bezekli; güzel giyinmiş, zinetli, müzeyyen (A.T.S: 3729).

Zivər: Bezek, ziynet, ziver (A.T.S: 3732).

II.7.2.2.Kadının Güzelleşmek İçin Kullandığı Malzemeler ve Yapılan Eylemlerle İlgili Sözler

II.7.2.2.1.El, Ayak ve Vücut Bakımı, Temizliği ve Süslenmesiyle İlgili Sözler

El, ayak ve vücut bakımı, temizliği ve süslenmesiyle ilgili Türkiye Türkçesinde 16, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 3 ve Azerbaycan Türkçesinde 12 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki cımbız sözcüğü Gagauz Türkçesinde cimbiz Azerbaycan Türkçesinde cumbuz şeklindedir.

Manikür sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Bu sözcük Türkmen Türkçesinde manikyur olarak bulunmaktadır.

Vazelin sözcüğü Türkiye ve Türkmen Türkçesinde ortaktır.

Pedikür sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

- **Türkiye Türkçesi**

Ağda: (Ar.) 1. Kaynatılarak çok koyu ve yapışkan bir macun durumuna getirilen pekmez veya limonlu şeker eriyiği. 2. Şekerle yapılan ürünlerin hazırlanması veya beklemesi sırasında şekerin ulaştığı koyuluk (T.S: 39).

Ağda Yapmak: Vücuttaki fazla tüyleri ağda ile almak, temizlemek (T.S: 39).

Ağdacı: (Ar.+Tür.) Ağda ile vücuttaki fazla tüyleri veya kılları temizlemeyi meslek edinmiş kimse (T.S: 39).

Ağdacılık: (Ar.+Tür.) Ağdacının yaptığı iş (T.S: 39).

Cımbız: (Rum.) Kıl vb. ince şeyleri tutmak veya çekmek için kullanılan küçük maşa: “Bir elinde cımbız, bir elinde ayna / Umurunda mı dünya?” – O.V. Kanık (T.S: 460)

Krem: (Fr.) Tene yumuşaklık vermek veya güneş, yağmur vb. dış etkilerden korunmak için sürülen koyu kıvamlı madde (T.S: 1511)

Manikür: (Fr.) Elin ve özellikle el tırnaklarının bakımı (T.S: 1621).

Manikürlü: (Fr.+Tür.) Manikür yapılmış: “Manikürlü parmaklarıyla kırmızı tırnaklı ayak parmaklarını tutuyordu.” – Ç. Altan (T.S: 1621).

Manikürsüz: (Fr.+Tür.) Manikürü olmayan (T.S: 1621).

Nemlendirici Krem: (Far.+Tür.+Fr.) Kuru ciltlerin bakımı için veya makyaj öncesinde kullanılan özel krem (T.S: 1763)

Pedikür: (Fr.) Tırnakları kesip düzeltme, nasırları yumuşatma veya çıkarma gibi işlerle ilgili ayak bakımı: “Ayağımdaki nasır düştü. Çok zahmet verirdi, hep pediküre giderdim.” – A. Erhat (T.S: 1905).

Piling: (İng.) Cildin ölü hücrelerden arındırılması işlemi (T.S: 1924).

Silikon: (Fr.) Güzel görünmek amacıyla çeşitli organlara eklenen madde (T.S: 2111).

Sir Ağda: (Fr.+Tür.) Reçineden üretilen, elektrikle ısıtılan makinelerde eritildikten sonra tene uygulanan ardından özel kağıtlarıyla bastırılıp çekilen bir tür ağda (T.S: 2121).

Toparlayıcı Krem: (Tür.+Fr.) Esnekliğini yitirmiş cildi sıkıştırıp düzelten krem türü (T.S: 2367).

Vazelin: (Fr.) Ham petrolden çıkarılan, merhem ve kremlerde kullanılan ve 31 °C'de eriyen bir tür mineral yağ (T.S: 2474).

- **Gagauz Türkçesi**

Cimbiz: (Rum.) Cımbız, penset (G.T.S: 48).

- **Türkmen Türkçesi**

Manikyur: (Rus.) Eliñ dırnaklarını yılmap becermeklik (T.D.S: 779).

Manikyurşa: Manikyur edyän spetsialist ayal, manikyurçı ayal (T.D.S: 779).

Vazelin: (Fr.) Meditsinada, kosmetikada ve tehnikada ulanılyan, nebitden alınyan yağ: Kävağtlar bolsa sakgalını yalpıldatcak bolup, vazelin-de çalyardı(A. Durdıyev, Saylanan Eserler). Dağlamadan soñ gabağıñ gıralarını sarı reñkli simap yağı ya-da vazelin bilen bilen yağlayarlar(S. K. Karanov, Beterlän İriñli Göz Ağırı) (T.D.S: 1247).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Cumbuz: (Yun.) Kıl vb. ince şeyleri tutmak veya çekmek için kullanılan küçük maşa (A.T.S: 636).

Cumbuzlamaq: (Yun.+Tür.) Cımbızla tüyleri almak (A.T.S: 636).

Qaşalan: (Tür.) İnce ve çok küçük şeyleri tutmaya veya kıl benzeri şeyleri koparmaya yarayan küçük maşa (A.T.S: 2009).

Qaşalma (I): (Tür.) Kaşta fazla kabul edilen şeyleri tutmaya veya kıl benzeri şeyleri koparmaya yarayan küçük maşa (A.T.S: 2009).

Maqqac: (Ar.) İnce ve çok küçük şeyleri tutmaya, tüy gibi şeyleri koparmaya yarayan küçük maşa. bk.maqqaş 1, pinset (A.T.S: 2301).

Manikür: (Fr.) Tırnakların temizlenmesi ve parlatılması işi (A.T.S: 2312).

Manikürlü: (Fr.+Tür.) Manikür yapılmış, manikürü olan (A.T.S: 2312).

Matqab (II): (Ar.) İnce ve çok ufak şeyleri tutmaya veya kıl benzeri şeyleri koparmaya yarayan küçük alet (A.T.S: 2326).

Maz: (Rus.) Cilde sürülen ve içinde ilaç bulunan katı yağ karışımı bir madde (A.T.S: 2330).

Pedikür: (Fr.) Ayak tırnaklarını temizleyip cilalama, nasırları kesip temizleme işi, tırnak tuvaleti (A.T.S: 2712).

Pedikürçü: (Fr.+Tür.) Pedikür yapan kadın (kız) (A.T.S: 2712).

Üzyağı: (Tür.) Tene yumuşaklık vermek veya güneş, yağmur gibi dış etkilerden korunmak için sürülen güzel kokulu merhem, cilt kremi (A.T.S: 3471).

II.7.2.2.2. Renk Veren Süslenmeyle İlgili Sözler

II.7.2.2.2.1.Göz, Kaş ve Kirpikle İlgili Sözler

Kaş, kirpik ve göz çevresinin renklendirilmesinde kullanılanlara dair Türkiye Türkçesinde 22, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 3 ve Azerbaycan Türkçesinde 5 söz tespit edilmiştir.

Sürme sözcüğü 3 lehçede de bulunmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde diğerlerinden farklı olarak e sesi kapalı e şeklindedir.

- **Türkiye Türkçesi**

Far (II): (Fr.) Kadınların süs için göz kapaklarına sürdükleri çeşitli renkte boya, düzgün: "Uzun ve kıvırcık kirpiklerini göz kapaklarına kadar sürdüğü farla boyadı." – C. Uçuk (T.S: 850).

İs: (Tür.) Sürme (II) (T.S: 1206).

Kaş Jölesi: (Tür+Fr.+Tür.) Kaşın düzgün görünmesini sağlayan bir madde (T.S: 1347)

Laden: (Far.) Bu bitkiden elde edilen sürme, rastık (T.S: 1568).

Ladenli: (Far.+Tür.) Laden sürülmüş olan: "... yanağı ladenli falcı kadın." – H.R.Gürpınar (T.S: 1568)

Maskara: (Ar.) Rimel (T.S:1631).

Rastık: (Far.) 1. Kadınların kaşlarını veya saçlarını boyamak için sürdükleri siyah boya: "Rastıkla, yanağındaki beni boyamayı da unutmadı." – S.M. Alus 2. Sürme (II) (T.S: 1966).

Rastıklı: (Far.+Tür.) Rastık sürülmüş olan (kaş veya saç): "Kaşları rastıklı taze, tatlı bir gözle şimdi kendilerine yaklaşmış askeri süzdü." – S.F. Abasıyanık (T.S: 1966).

Rastık Çekmek: Rastık sürmek (T.S: 1966).

Rimel: (Fr.) Kadınların kirpiklerini kıvırmak ve daha uzun göstermek için fırça ile sürdükleri yağlı sürme, maskara: "Nihayet kirpiklerine de birer fırça rimel dokundurdu, onları da dikleştirdi." – P. Safa (T.S: 1980).

Rimelli: (Fr.+Tür.) Rimel sürülmüş (kirpik) (T.S: 1980).

Rimelsiz: (Fr.+Tür.) Rimel sürülmemiş (kirpik) (T.S: 1980).

Rimelleme: (Fr.+Tür.) Rimellemek işi (T.S: 1980).

Rimellemek: (Fr.+Tür.) Göze rimel sürmek: "Gözlerini rimelledi." – Y.Z. Ortaç (T.S: 1980).

Sürme Çekmek: Gözleri sürme ile boyamak (T.S: 2185).

Sürmeyi Gözden Çekmek: gözden sürmeyi çekmek (T.S: 2185).

Sürmeleme: (Tür.) Sürmelemek işi (T.S: 2186).

Sürmelemek: (Tür.) Göze sürme çekmek (T.S: 2186).

Sürmelenme: (Tür.) Sürmelenmek işi (T.S: 2186).

Sürmelenmek: (Tür.) Sürmeleme işi yapılmak (T.S: 2186).

Sürmeli: (Tür.) Sürme ile boyanmış olan: “Kirpikleri kudretten sürmelidir.” – S.F. Abasıyanık (T.S: 2186).

Sürme (II): (Tür.) Kirpik diplerine sürülen siyah boya, sürme, is: “Genç güzel aşçı kadının kirpiklerinde sürme, parmaklarında kına yoktu.” – A. Gündüz (T.S: 2185).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Sürme: (Tür.) Saçı, kirpiği ve ş. m. garaltmak üçin ulanılyan boyağ: Gözüñ gızıl bolsa, sürme bilen gizläp bilmersiñ (N. Pomma, Eğri Eyikmez) (T.D.S: 1108).

Sürme Çekmek: Sürme çalıp ovadanlanmak, sürme çalmak: Göze sürme etmek — ser. Göz. Dövlet üçin, halk üçin alada eden adamıñ ayağınıñ tozunı gözüñe sürme etseñ azdır (Mıralı) (T.D.S: 1108).

Sürmelemek: (Tür.) Sürme bilen boyamak, sürme çalmak (T.D.S: 1109).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Pülçük (II): (Tür.) Sürme çekmede kullanılan ince çubuk (A.T.S: 2793).

Sürmə (I): (Tür.) Kadınların kaş ve kirpik diplerine sürdükleri siyah boya (A.T.S: 3091).

Sürmələmək: (Tür.) Sürme çekmek, rastık çekmek, sürme sürmek (A.T.S: 3091).

Sürmələnmək: (Tür.) Kaşlarına ve gözlerine sürme çekmek (A.T.S: 3091).

Sürməli: (Tür.) Sürme ile boyanmış, sürme çekmiş, çekilmiş (A.T.S: 3091).

II.7.2.2.2.2.Yanak ve Yüzle İlgili Sözler

Yanak ve yüzün renklendirilmesinde kullanılanlarla ilgili Türkiye Türkçesinde 18, Gagauz Türkçesinde 6, Türkmen Türkçesinde 2 ve Azerbaycan Türkçesinde 17 söz tespit edilmiştir.

Pudra sözcüğü Türkiye, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

Düzgün sözcüğü Gagauz ve Türkiye Türkçesinde ortaktır.

Gagauz Türkçesinde bulunan kırmızılık sözcüğündeki k sesleri Azerbaycan Türkçesinde q'dir, sözcük qırmızılıq olarak bulunur.

- **Türkiye Türkçesi**

Allık: (Tür.) Kadınların süs için yanaklarına sürdükleri al boya (T.S: 102).

Aklık: (Tür.) Kadınların makyaj için yüzlerine sürdükleri beyaz bir sıvı, düzgün (T.S:70).

Düzgün: (Tür.) Fondöten (T.S: 748).

Düzgüncü: (Tür.) Gelinin düzgününü süren ve onu süsleyen kadın (T.S: 749).

Düzgüncülük: (Tür.) Düzgüncünün yaptığı iş, makyajcılık (T.S: 749).

Düzgünlü: (Tür.) Yüzüne düzgün sürmüş olan: "Suratı hâlâ düzgünlü, kirpikleri hâlâ sürmeli, deli saraylı bir kadıncağızmış." – H. Taner (T.S: 749).

Düzgünsüz: (Tür.) Yüzüne düzgün sürmemiş olan: "Şu kadını düzgünsüz, boyasız bir hâlde yakından bir görsem." – O.C. Kaygılı (T.S: 749).

Fondöten: (Fr.) Cildi pürüzsüz göstermesi, renk vermesi için yüze sürülen yarı sıvı veya boyalı krem, düzgün (T.S: 886).

Göz Altı Kremi: (Tür.+Tür.+Fr.) Gözaltı morluklarını, torbalanmalarını gideren bir krem türü (T.S: 983).

Maske: (Fr.) Yüz ve boyun güzelliği için cilde sürülen krem, macun vb. şeyler (T.S: 1631).

Paskalya Yumurtası Gibi: Yüzüne çok allık süren (T.S: 1895).

Pudra: (Fr.) Bazı mineral ürünlerin karışımı ile elde edilen, cildi korumak, düzgün ve güzel göstermek veya kırışıklıkları, pürüzleri gizlemek amacıyla yüze ve tene sürülen, kokulu ince toz: "Hiç boya kullanmaz, az pudra sürerdi." – P. Safa (T.S: 1951).

Pudralama: (Fr.+Tür.) Pudralamak işi (T.S: 1951).

Pudralamak: (Fr.+Tür.) Pudra sürmek: "Kolonya çarpar, pudralar, kremle ikinci bir masaj daha yapardı yüze." – N. Cumalı (T.S: 1951).

Pudralı: (Fr.+Tür.) Pudra sürülmüş olan (yüz, cilt): "Yüzü biraz çokça pudralı, saçları biraz kabartılmış, tepesinde topuz yapılmış, esmer, kara kuru bir hanım." – M.Ş. Esendal (T.S: 1951).

Pudralık: (Fr.+Tür.) Pudra kutusu, pudriyer (T.S: 1951).

Pudriyer: (Fr.+Tür.) Pudralık (T.S: 1951).

Taş Pudra: (Tür.+Fr.) Süslenmek için kullanılan pudra ve krem karışımı katı madde (T.S: 2282).

- **Gagauz Türkçesi**

Düzgün: (Tür.) Bir kozmetik krem (G.T.S: 88).

Kımız: (Ar.) Ruj, allık (G.T.S: 146).

Kımızlama: (Ar.+Tür.) Allık sürmek (G.T.S: 146).

Kımızlanmaa: (Ar.+Tür.) Allık sürerek boyanmak (G.T.S: 146).

Kımızlatmaa: (Ar.+Tür.) Allıkla boyatma (G.T.S: 146).

Kırmızılık: (Ar.+Tür.) Allık (G.T.S: 148).

- **Türkmen Türkçesi**

Pudra: (Fr.) Pudra (Tü.T.S: 538).

Pudrala-: (Fr.+Tür.) Pudralamak (Tü.T.S: 538).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ağartı: (Tür.) Makyaj malzemesi (A.T.S: 64).

Al (I): (Tür.) Kadınların yüzlerine sürdüleri pembe toz, allık (A.T.S: 121).

Ənlik (I): (Tür.) Kadınların makyaj yaparken yanaklarına sürdükleri allık (A.T.S: 1128).

Ənlik-Kirşan: (Tür.) Makyaj malzemesi, pudra ve allık (A.T.S: 1129).

Ənlikli: (Tür.) Yüzüne allık sürmüş kadın (A.T.S: 1129).

Ənlikli-Kirşanlı: (Tür.) Makyaj yapmış, allık sürülmüş (A.T.S: 1129).

Kirşan Sürtmək (Vurmaq): Süslenmek, makyaj yapmak; cilde pudra vurmak (A.T.S: 1805).

Kirşan: (Tür.) 1. Yüze sürülen baz madde, düzgün. 2. Kadınların makyaj malzemesi olarak kullandkları ve yüzlerine sürdükleri ince toz madde (A.T.S: 1805).

Kirşanlamaq: (Tür.) 1. Yüze allık sürmek. 2. Cildi pudralamak, pudra sürmek (A.T.S: 1805).

Kirşanlanmaq: (Tür.) 1. Allık sürülmek. 2. Pudra sürülmek, süslenmek (A.T.S: 1805).

Kirşanlı: (Tür.) 1. Yüzünde allık olan, allıklı. 2. Yüzüne pudra sürmüş (A.T.S: 1805).

Qazə (II): (Far.) Kırmızı renkli allık (A.T.S: 2036).

Qırmızılıq: (Ar.+Tür.) Kırmızı renkte olan şeyin hali; allık (A.T.S: 2107).

Pudra: (Fr.) Cilde ve daha çok yüze sağlıkla ve makyaj gayesiyle sürülen toz madde (A.T.S: 2789).

Pudraqabı: (Fr.+Tür.) Pudra konan küçük kap, kutu (A.T.S: 2789).

Rumyan: (Rus.) Kadınların süs için yanaklarına sürdükleri al boya (A.T.S: 2845).

Yanaqlıq: (Tür.) Kadınların süs için yanaklarına sürdükleri al boya (A.T.S: 3552).

II.7.2.2.2.3.Dudakla İlgili Sözler

Dudağın renklendirilmesinde kullanılanlara dair Türkiye Türkçesinde 8, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 0 ve Azerbaycan Türkçesinde 2 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Dudak Boyası: (Tür.) Dudakları boyamak için kullanılan kokulu, renkli madde, ruj (T.S: 721).

Dudak Kalemi: (Tür.+Ar.) Rujun daha kalıcı olmasını sağlayan ve dudak çizgilerini belirlemeye yarayan kalem (T.S: 721).

Kalıcı Ruj: (Tür.+Fr.) Dayanıklılığını uzun süre koruyan ruj (T.S: 1278).

Ruj: (Fr.) Türlü renklerde dudak boyası: "Yanaklara, dudaklara, gül renkli ruj sürülmüş ama belli belirsiz." – H.R. Gürpınar (T.S: 1987).

Rujlama: (Fr.+Tür.) Rujlamak işi (T.S: 1987)

Rujlamak: (Fr.+Tür.) Ruj sürmek (T.S: 1987)

Rujlu: (Fr.+Tür.) Ruj sürülmüş (T.S: 1987).

Rujsuz: (Fr.+Tür.) Ruj sürülmemiş (T.S: 1987).

- **Gagauz Türkçesi**

Kımız: (Ar.) Ruj, allık (G.T.S: 146).

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Allandırmaq: (Tür.) Ruj sürmek (A.T.S: 146).

Rəng (I): (Far.) Kadınların dudaklarına, yüzlerine sürdükleri (genelde) kırmızı boya, ruj (A.T.S: 2829).

II.7.2.2.2.4.El veTırnakla İlgili Sözler

El ve tırnak renklendirilmesine dair Türkiye Türkçesinde 10, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 3 ve Azerbaycan Türkçesinde 7 söz tespit edilmiştir.

Kına sözcüğü 3 lehçede de ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde, Türkiye ve Türkmen Türkçesinden farklı olarak sözcük başı k sesi hırıltılı h'dir ve sözcük xına şeklindedir.

- **Türkiye Türkçesi**

Kına: (Ar.) Kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen, saç ve elleri boyamakta kullanılan toz: “Altın tas içinde kınam ezildi / Gümüş tarak ile zülfüm düzüldü” - Halk türküsü (T.S: 1410).

Kına (veya Kınalar) Yakmak (veya Koymak veya Sürmek veya Vurmak veya Yakınmak veya Yakılmak): Kınayı su ile karıştırıp bulamaç kıvamına getirerek boyanacak yere sürmek: “Bazıları bütün ele, avuçlara değil, yalnız bir tek parmağın baş kısmına kına koyarlardı ki buna yüksük kına tabir olunurdu.” – R.H. Karay (T.S: 1410).

Kınalama: (Ar.+Tür.) Kınalamak işi (T.S: 1410).

Kınalamak: (Ar.+Tür.) Kına koymak, kına ile boyamak: Ellerini kınaladı (T.S: 1410).

Kınalanmak: (Ar.+Tür.) 1. Kına konulmak, kına yakılmak. 2. Kına ile boyanmak: “Kınalanmış gibi dağlar, dereler / Ne güzel güz, ne güzel eylül olur” – A.N. Asya (T.S: 1410).

Kınalanma: (Ar.+Tür.) Kınalanmak işi (T.S: 1410).

Kınalı: (Ar.+Tür.) 1. Kına ile boyanmış olan. 2. Kınanın renginde veya kızıl renkte olan: “Bıyıklarının ortası belli ki tütün zifirinden kınalı bir renk almıştı.” – R.H. Karay (T.S: 1411).

Kınasız: (Ar.+Tür.) Kına ile boyanmamış: “Ellerinin ve ayaklarının parmaklarını kınasız bırakmazlardı.” – Y.K. Beyatlı (T.S: 1411).

Oje: (Fr.) Türlü renklerde tırnak cilası: “Tırnaklarına az önce sürdüğü gülkurusu ojenin kokusunu duyuyorum.” – İ. Aral (T.S: 1790).

Ojeli: (Fr.+Tür.) 1. İçinde oje bulunan. 2. Oje sürülmüş: “Onun hemen yanında duran küçük kız başını önüne eğmiş, alt dudağını sarkıtmış, kırmızı ojeli parmaklarını kucağında kavuşturup taş kesilmişti.” – E. Şafak (T.S: 1790).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Hına: (Ar.) Saç, dırnak reñklenyän, gızğıl-sarı reñk alınyan ösümlik ve şol reñk, boyağ: Onuñ hına urlan gür goñur sakgalı bardı (A. Govşudov, Povestler ve Hekayalar). Olardan biri hına çalnan geçi sakgalını eliniñ ayası bilen sıpaladı (G. Kulıyev, Köpetdağıñ Añırsında) (T.D.S: 597)

Hınalamak: (Ar.+Tür.) Hına çalmak, hına bilen reñklemek, hına urmak: Ol, dırnağını hınalamağa oturdı («Tokmak» jurnalı) (T.D.S: 598).

Hınatlatmak: (Ar.+Tür.) Hına çaldırmak, hına bilen reñkletmek, hına urdurmak (T.D.S: 598).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Fındıqça (III): (Far.+Tür.) Kadınların, kızların parmak uçlarına yaktıkları kına (A.T.S: 1202).

Ələ Xına Qoymaq: Ellerine kına yakmak (A.T.S: 1096).

Həna: (Ar.) Kına ağacıgillerden Arabistan'da yetişen bitki (lavvsonya alba) ve bu ağacın kurutulmuş yapraklarından elde edilen, el ve saçları boyamada kullanılan toz (A.T.S: 1412).

Xınalamaq: (Ar.+Tür.) Saç, el veya ayaklara kına yakmak (A.T.S: 1517).

Xınalanmaq: (Ar.+Tür.) 1. Kına yakınmak. 2. Kına ile süslenmek (A.T.S: 1517).

Xınalatmaq: (Ar.+Tür.) Kına yaktırmak (A.T.S: 1517).

Xınalı: (Ar.+Tür.) 1. Kına yakılmış, kınalanmış. 2. Kınaya bulaşmış, kınalı (A.T.S: 1517).

II.7.2.3.Kadınların Kullandığı Takılarla İlgili Sözler

Takılar her dönemde ilgili çekici olmuştur, süslenmede önemli bir yeri vardır. Anadolu'daki uygarlıklar değerli taşları ya da metalleri işleyerek takılar ortaya çıkarmışlardır. En ilkelinden en gelişmişine kadar takılar, güzel görünmek için kullanılmıştır. Osmanlı'da II. Murat'tan beri değerli maden ve madeni eşya üretimi artmış,

II. Mehmet'ten sonra da maden çeşiti artmış ve kuyumculuk sanatı gelişmiştir. Devlet güçlendikçe mücevhercilik öne çıkmıştır (Akpınarlı-Büyükyazıcı 2007: 61).

Gagauz kadınlarının, süslenmek için kullandıkları nesnelere gözellikler denmektedir. Boncuktan veya para görünümlü metalden yapılmış kolyelerin kullanımı yaygındır. Zengin Gagauz kadınları, değerli madenlerden oluşan takılar takmaktadır. Geçmişten günümüze kadar ulaşan altın, kemik, gümüş ve sedeften yapılmış stavro (haç) takma geleneği vardır. Kadınlar gümüş tokalı kemerleri (pahtalı kolon) de süslenmekte kullanmışlardır. Eski dönemlerde gelinlere düğün zamanlarında takılan gümüş kemerler bulunmaktadır (Uçkun 2010: 168).

Türkmen kadınları kıyafeti çok umursamazken takılara çok düşkündür. Takıları aşırı süslü ve dikkat çekicidir. Türkmen kadınlarının en sevdiği takılar şunlardır; bilezik, kulağa ya da buruna takılan halkalar, göğse iliştirilen hamaylılar, gerdanlık, küpe. Kadınların takıları daima bedenlerindedir, hiç çıkarmazlar. Maddi duruma göre takı takmak Türkmen kadınları için geçerli değildir. Maddi durumu iyi de olsa kötü de olsa benzer takılara sahiptirler (Spalding 2005: 70, Vambery 1993: 56'den aktaran Gökçe 2008: 238). Türkmen kadınlarının kullandıkları küpeler üçgen şeklindedir ve saf gümüşten yapılmıştır. Küpelerin üzerinde altından motifler vardır. Ortalarına sarı veya kırmızı akik taşı konulmuştur. Bilezikler oval şekilde ve iki üç parmak kalınlığındadır. Küpe gibi gümüşten yapılmıştır, altın motiflerle ve akiklerle süslenmiştir. Gerdanlıklar da benzer şekilde süslenmiştir (Blockqueville 1986: 50-51, Spalding 2005: 67, Bacon t.y.: 65-66, Vambery 2004: 121'den aktaran Gökçe 2008: 238).

19. ve 20. yy.ın başlarında Azerbaycan'ın her yerinde boncuktan yapılmış gerdanlıklar yaygındı. Gümüş, altın gibi değerli madenlerden yapılan takılar özel günlerde takılıyordu. Gümüş ve altından yapılan takıları zenginler takmaktaydı. Boncuktan yapılan gerdanlıklar ise günlük kullanılıyordu. Bu gerdanlıklar manevi değeri olan pahada değersiz taşlardan yapılmaktaydı. Kırmızı akik ve üzeri beyaz noktası olan siyah boncuğun -nazar boncuğu- kullanımı oldukça yaygındı (İzmaylova 2014: 61).

Yüzüklerde ise daha çok türkuaz, akik ve yakut taşları kullanılmıştır. Zengin ailelerden olan şehir kadınları, pahalı taşlardan yapılmış altın yüzükler takıyordu. 19.-20. yüzyılda şehirlerde, eşkenar dörtgen veya badem ("baklava yüzük") şeklinde yüzükler yaygındı. Bu şekilli yüzükleri elmas ve pırlanta gibi değerli taşlarla süslüyorlardı. Elmas veya pırlanta taşlardan yapılmış "gül" şeklinde yüzükler de yaygındı (İzmaylova 2014: 62).

19.-20. yüzyılda Azerbaycan'da boncuktan yapılmış "kolbağ" bilezikler yaygındı. Bu bilezikler, daha çok küçük boncuklardan yapılmaktaydı. Gümüş bileziklerin kullanımına daha çok Azerbaycan'ın Zakatala ve Kuba-Haçmaz bölgelerinde rastlanmaktaydı. 20. yüzyılın sonlarında, şehirlerde gümüş ve altın bilezikler çok az derecede yaygınlaşmaya başladı (İzmaylova 2014: 62).

19.yüzyılda Zakatala, Şeki ve Kuba-Haçmaz bölgelerinde küpe karakteristik değildi. Bunda ev ortamında dahi kullanılan başörtülerinin etkisi vardı. Küpe, Abşeron, Nahçıvan, Talış ve Karabağ bölgeleri için karakteristikti. Küpelerin çok fazla çeşidi bulunmaktadır. Şekilleri farklı olan küpelerin isimleri de farklıdır (İzmaylova 2014: 60).

II.7.2.3.1.Boyun İçin Kullanılan Takılarla İlgili Sözler

Boyun için kullanılan takılara dair Türkiye Türkçesinde 4, Gagauz Türkçesinde 4, Türkmen Türkçesinde 4 ve Azerbaycan Türkçesinde 15 söz tespit edilmiştir.

Gerdan sözcüğü Türkiye, Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde iki lehçeden farklı olarak gərdən olarak bulunmaktadır. Gerdana takılan takı anlamı için Türkiye Türkçesinde gerdan sözcüğüne +lIK eki, Azerbaycan Türkçesinde +bənd ve +lİ ekleri getirilmiştir. Gagauz Türkçesinde ise tek başına gerdan sözcüğü takı anlamına gelmektedir.

Küpe sözcüğü Gagauz Türkçesinde hem kulak takısı hem boyuna takılan takı için kullanılmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Gerdanlık: (Far.+Tür.) Çoğu değerli taş ve madenlerden veya altın paradan yapılmış, boyna takılan takı: "İki kadının boynuna çok değerli gerdanlıklar takılmıştır." – S. Birsel (T.S: 932).

Kılade: (Ar.) Gerdanlık, boyna takılan süs eşyası (T.S: 1406).

Kolye: (Fr.) Ucuna süs eşyaları konularak boyna takılan takı: "Mercandan bir kolye ile mercan küpeler takmıştı." – N. Cumalı (T.S: 1466).

Sakandırık: (Tür.) Baş giysilerinde çene bağı (T.S: 2012)

- **Gagauz Türkçesi**

Gerdan: (Far.) İnce kolye (G.T.S: 102).

Küpeli: (Tür.) Gerdanlıklı (G.T.S: 159).

Left: Altın veya gümüş para (kolye yapımında kullanılır) (G.T.S: 168).

Mahmude: Küçük altınlardan yapılan kolye (G.T.S: 171).

- **Türkmen Türkçesi**

Bukav: (Tür.) Ayallarıñ boyunlarına dakınyan kümüşden yasalan gaşlı, şelpeli şayı: Bilyärin, ol gızıñ adı sülğündi, boynı bukavlıdı, yüzü gülğündi (N.Pomma, Soylanan Eserler. Halayık hayran oynuña, golüm bukavlı boynuña ("Türkmen Halk Şahırana Döredicilig̃i) (T.D.S: 159).

Heykel II: (Ar.) Gartaşan ayallarıñ gerdenlerinden aşırıp yanın dakınyan gayış gapcığı: Asıpdır boynundan köne heykeli («Sovet Edebiyatı» jurnalı). Yılmatan dörtğoşma bileziği etlek bileklerine dakınıp, kümüşli heykeli yanın dakındı (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim) (T.D.S: 596).

Hünci: (Tür.) Kolye: Aşgabat'dan inen eceme ovadan bir hünci aldım.-Aşkabat'tan ben anneme güzel bir kolye aldım (Tü.T.S: 358).

Yeñselik: (Tür.) Gelin-gızlarıñ yeñsesine dakılyan şelpeli, yası şayı: Nursoltan yeñselik dakınıpdır (T.D.S: 1314).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Aypərək: (Tür.) Altın, gümüş vb. pullarla hazırlanan gerdanlık (A.T.S: 289).

Boğazaltı: (Tür.) Kadınların, kızların süs olarak taktıkları altın gerdanlık. bk. boğazlıq (I) 3. (A.T.S: 495).

Boyunbağı: (Tür.) Boyna takılan süs eşyası, çoğu değerli taş ve madenlerden veya altın paradan yapılmış, boyna takılan takı. bk. gülbənd (A.T.S: 513).

Cumalə: Ucuna süs eşyaları konularak boyna takılan takı (A.T.S: 636).

Çəçik: (Tür.) Altın gerdanlık (A.T.S: 679).

Döşbağı: (Tür.) Kadınlarda taktıkları gerdanlık (A.T.S: 960).

Ənbərcə: (Tür.) Altın gerdanlık, takı (A.T.S: 1123).

Ənbirçə: Altın gerdanlık, takı (A.T.S: 1124).

Gərdənbənd: (Far.) Boyuna takılan süs eşyası, kolye (A.T.S: 1276).

Gərdənbəndli: (Far.+Tür.) Gerdanlığı olan, gerdanlık takmış; boyun bağı olan (A.T.S: 1276).

Gərdənlik: (Far.+Tür.) 1. Boyuna takılan süs eşyası 2. Fular (A.T.S: 1276).

Hil (II): Ucuna süs eşyası takılarak boyna bağlanan takı, ziynet eşyası (A.T.S: 1439).

Kulon (II): (Fr.) Zincire takılmış kıymetli taş veya taşlardan oluşan kadın takısı, pandantif. (A.T.S: 1877).

Pərəng: (Tür.) Çoğu değerli taş ve madenlerden veya altın paradan yapılan ve boyna takılan takı (A.T.S: 2729).

Şəddə (I): (Ar.) İpliğe dizilmiş incilerden oluşan gerdanlık (A.T.S: 3129).

II.7.2.3.2.Kulak İçin Kullanılan Takılarla İlgili Sözler

Kulak için kullanılan takılara dair Türkiye Türkçesinde 5, Gagauz Türkçesinde 3, Türkmen Türkçesinde 4 ve Azerbaycan Türkçesinde 7 söz tespit edilmiştir.

Küpe sözcüğü Türkiye ve Gagauz Türkçesinde ortaktır.

- **Türkiye Türkçesi**

Hızma: (Tür.) Küpe (T.S: 1097).

Klips: (Fr.) Yaylı bir pensle tutturulmuş küpe, iğne vb. (T.S: 1453).

Küpe: (Tür.) Kulak memelerine takılan süs eşyası: ”İki bin lira saydı, bana bir küpe aldı.” – M.Ş. Esendal (T.S: 1561).

Küpeli: (Tür.) Küpe takmış olan (T.S: 1561).

Salkım Küpe: (Tür.) Değerli taşlardan yapılmış salkım biçiminde küpe (T.S: 2020).

- **Gagauz Türkçesi**

Küpe: (Tür.) Küpe (G.T.S: 159).

Küpecik: (Tür.) Küçük küpe (G.T.S: 159).

Küpeli: (Tür.) Küpeli (G.T.S: 159).

- **Türkmen Türkçesi**

Çekelik: (Tür.) Durmuşa çıkmadık Türkmen gızlarıñ tahya dakınıp, gulaklarınıñ öñ yüzünden, duluğınıñ üstünden sallap goyberyän bezeğ şayı (T.D.S: 206).

Gulakhalka: (Tür.+Ar.) Küpe (Tü.T.S: 306).

Teneçir: Küpe (Tü.T.S: 624).

Tumar: Ayal-gızlarıñ dakınyan toğalacık süynmek bezeğ şayı.: Goydı asta tereziniñ camına, Bukav, yeñseliğin, tumar, düvmesin (B. Kerbabayev, Aylar). Onuñ çäkmenine, gulakcınına doğa, tumar, gözmoncuk, dağdan, çile saçı, garaz tapan- tupanlarını dakıpdırlar («Sovet Türkmenistanınıñ Ayalları» Jurnalı) (T.D.S: 1203).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Asırqaç: (Tür.) Kulak memesine takılan altından süs eşyası (A.T.S: 228).

Aypara (II): (Tür.+Far.) Yapılışı ve şekline göre adlandırılan bir küpe. bk.badamı (II), buta (IV), dörddüymə (II), ətəkli (II), fındığı, gilası, gül (IV), heydəri (I), kufə, qırxdüymə, qozalı, lolu, minarə (II), pərəkli (II), piyalə (II), piyalə-zəng, satıl (II), səbəti, şarlı (II), üçdüymə (II), yarpaq (III), zanqaguş (A.T.S: 289).

Guş: (Far.) Küpe (A.T.S: 1334).

Sırğa (II): (Tür.) Kadınların kulaklarına taktıkları küpe. bk. guşvar(ə) (A.T.S: 2973).

Sırğacıq: (Tür.) Küçük küpe (A.T.S: 2973).

Sırğalı: (Tür.) Küpesi olan, küpe takmış olan (A.T.S: 2973).

Tana (I): Kulak memesine takılan süs eşyası (A.T.S: 3203).

II.7.2.3.3.Burun İçin Kullanılan Takılarla İlgili Sözler

Burun için kullanılan takılara dair Türkiye Türkçesinde 2, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 1 ve Azerbaycan Türkçesinde 1 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki hızma sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde hrizma olarak bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Hızma: (Tür.) Burun kanadına takılan süslü, altın veya gümüş halka (T.S: 1097).

Pirsing: (İng.) Vücudun herhangi bir yerine süs amacıyla takılan metal halka, kanca, top vb. (T.S: 1927)

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Çekelik: (Tür.) Durmuşa çıkmadık Türkmen gızlarıñ tahya dakınıp, gulaklarınıñ öñ yüzünden, duluğınıñ üstünden sallap goyberyän bezeğ şayı (Tü.T.S: 206).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Xrizma: Bazı ülkelerde kadınların burunlarına takılan süs halkası (A.T.S: 1547).

II.7.2.3.4.Baş ve Alın İçin Kullanılan Takılarla İlgili Sözler

Baş ve alın için kullanılan takılara dair Türkiye Türkçesinde 5, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 8 ve Azerbaycan Türkçesinde 5 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Alınlık: (Tür.) Kadınların alınlarına taktıkları altın veya gümüşten süs eşyası (T.S: 94).

Taç: (Ar.) Gelinlerin başlarına takılan süs (T.S: 2240).

Tarak: (Tür.) Saçların, sakalın, hayvan tüylerinin karışıklığını gidermeye veya kadınların saçlarını tutturmaya yarayan dişli araç: “Bir ay boyunca, kırlaşan saçlarına tarak sürmedi.” – L. Tekin (T.S: 2268)

Taraklı: (Tür.) 1. Tarağı olan. 2. Başında tarak bulunan (kuş veya kadın) (T.S: 2268)

Tepelik: (Tür.) Anadolu'da köylü kadınların kullandıkları, altın ve gümüş paralarla, bazı değerli taşlarla süslü başlık (T.S: 2325).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Asık: (Tür.) Ayallarıñ saçına dakınyan pilçe görnüşli kümüş şayı, bezeği (T.D.S: 62).

Cugur: Ayallarıñ saça dakınyan bezeğ şayı (T.D.S: 186).

Goza: Ayalların saça dakyan kümüş sayı (T.D.S: 504).

Gupba: (Ar.) Genç kızların başlığına işlenmiş saçaklı kubbe şeklindeki süs (Tü.T.S: 308).

İldirgiç: (Tür.) Kadınların başlarına giydikleri süslü başlık (Tü.T.S: 374).

Otaga: (Tür.) Kızların başlığının tepesine itilan süs: Kümüş gupba güneş nuru değende otagalar oynar yeller içinde.- Gümüş başlığa güneş ışığı vurduğu zaman ‘otaga’lar parlar (Tü.T.S: 493).

Siñsile: (Tür.) Gelin–gızlarıñ tahyalarınıñ ya–da börükleriniñ mañlay tarapına dakılyan yüzi gaşlı, aşağı şelpeli bezeğ şayı (T.D.S: 1076).

Sümsüle: (Tür.) Gelin–gızlarıñ börüklerine, tahyalarına dakınyan şelpeli bezeğ şayı: Börüğiniñ eteğindäki sümsüleler iki baka ıranışıp, çala şıññırdayar (B. Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim) (T.D.S: 1106).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Astığ: (Tür.) Kadınların saçlarının arkasına taktıkları süs eşyası (A.T.S: 236).

Başlıq (I): (Tür.) Eskiden kadınların başörtüsü altından taktıkları altın veya gümüşten yapılmış takı, süs eşyası (A.T.S: 374).

Diadema: (Fr.) Hükümdar tacı; kadın tacı, didem (A.T.S: 878).

Qabaqlıq (I): (Tür.) Kadınların alınlarına taktıkları altın veya gümüş takı (A.T.S: 1910).

Oraşın (I): (Tür.) Gümüş pullarla süslü kadın alınlığı (A.T.S: 2624).

II.7.2.3.5.El ve Parmaklar İçin Kullanılan Takılarla İlgili Sözler

El ve parmak için kullanılan takılara dair Türkiye Türkçesinde 2, Gagauz Türkçesinde 3, Türkmen Türkçesinde 2 ve Azerbaycan Türkçesinde 5 söz tespit edilmiştir.

Yüzük sözcüğü dört lehçede de bulunmaktadır. Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde diğer iki lehçeden farklı olarak baştaki y yoktur, üzük.

- **Türkiye Türkçesi**

Tektaş: (Tür.) Sadece bir pırlantası veya elması olan (yüzük, küpe): "Pırlanta gerdanlığı da tektaş küpesi de zümrüt yüzüğü de kendinin olsun!" – S.M. Alus (T.S: 2308).

Yüzük: (Tür.) Parmağa geçirilen genellikle metal halka: "Kalın parmaklarımın her bir boğumuna ayrı bir taştan, ayrı bir büyüklükte yüzükler geçirmişti." – Y.K. Karaosmanoğlu (T.S: 2636)

- **Gagauz Türkçesi**

Alka: (Ar.) Yüzük, daire (G.T.S: 10).

Halka: (Ar.) Halka, yüzük (G.T.S: 112).

Üzük: (Tür.) Yüzük (G.T.S: 252).

- **Türkmen Türkçesi**

Köken I: (Tür.) Küçük zincir, köstek (kadınların parmaklarına geçirdikler): Kökenli yüzük-Zincirli yüzük (Tü.T.S: 419).

Yüzük: (Tür.) Bezeğ üçin barmağa ötürilyän, kümüş ya da gızıldan yasalyan, gaşlı ya da gaşsız halka: Şol vağt patışanıñ gızınıñ yüzüği yiten ekeni («Türkmen Halk Ertekiler Yığındısı»). Golları hınalı, bendinde yüzük, Edep bilen sözlär, gözleri süzük («Göroğlı» Eposı). Altınıñ barmağında altın yüzüği bardı (T.D.S: 1364).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Barmaqcıl: (Tür.) Parmağa takılan süslü veya düz halka, hatem, alyans (A.T.S: 350).

Nigini- Əngüştər: (Far.) Parmağa geçirilen metal halka (A.T.S: 2570).

Şal-Üzük: (Far.+Tür.) Yüzük (A.T.S: 3112).

Üzük (I): (Tür.) Genelde altından yapılan, süs veya evlilik işareti olarak parmağa takılan halka, alyans, hâtem (A.T.S: 3468).

Üzükcük: (Tür.) Küçük yüzük (A.T.S: 3469).

II.7.2.3.6.Kol ve Bilek İçin Kullanılan Takılarla İlgili Sözler

Kol ve bilek için kullanılan takılara dair Türkiye Türkçesinde 7, Gagauz Türkçesinde 2, Türkmen Türkçesinde 1 ve Azerbaycan Türkçesinde 8 söz tespit edilmiştir.

Bilezik sözcüğü Türkiye, Gagauz ve Türkmen Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde bilezik sözcüğü bilerzik şeklinde bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesindeki kol bağı sözü Azerbaycan Türkçesinde qolbağı olarak bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Akıtma: (Tür.) Enli bilezik (T.S: 68).

Altın Bilezik: (Tür.) Kola takılan ve pek çok türü olan, altından yapılmış süs eşyası (T.S: 107).

Bileklik: (Tür.) Aksesuar amacıyla bileğe takılan ince zincir (T.S: 336).

Bilezik: (Tür.) Genellikle altın, gümüş vb. elementlerden yapılan ve bileğe süs için takılan halka (T.S: 337).

Bilezikli: (Tür.) 1. Bileziği olan. 2. Bilezik takmış olan: “Panjurun gölgesinde beliren altın bilezikli, zayıf bir kadın kolu gördüm.” – H.E. Adıvar (T.S: 337).

Burma: (Tür.) Burularak yapılmış altın bilezik (T.S: 415).

Kol Bağı: (Tür.) Kadın bileziği (T.S: 1462).

- **Gagauz Türkçesi**

Bilezik: (Tür.) Bilezik (G.T.S: 36).

Blezik: (Tür.) bk. Bilezik (G.T.S: 38).

- **Türkmen Türkçesi**

Bilezik: (Tür.) Bilezik. (Tü.T.S: 68)

- **Azerbaycan Türkçesi**

Bazubənd: (Far.) Bilezik (A.T.S: 387).

Bilərzik: (Tür.) Bileğe takılan süs halkası (A.T.S: 458).

Bilərzikli: (Tür.) Kolunda bileziği olan (A.T.S: 458).

Dəstbənd: (Far.) Bileğe takılan süs halkası, kol bağı (A.T.S: 862).

Əyrimçə (I): (Tür.) Halka; bilezik (A.T.S: 1166).

Qolbağı: (Tür.) Kadınların bileklerine taktıkları altın veya gümüş vb.den yapılmış halka, bilezik. bk. qolbaq, qolbənd (A.T.S: 2147).

Qolbağlı: (Tür.) Bileğinde bilezik olan. bk. qolbaqlı (A.T.S: 2147).

Qolbənd: (Far.+Tür.) Kadınların bileklerine taktıkları altın veya gümüşten vb.den yapılmış halka, bilezik. bk. qolbağı*, qolbaq (A.T.S: 2147).

II.7.2.3.7.Bel İçin Kullanılan Takılarla İlgili Sözler

Bel için kullanılan takılara dair Türkiye Türkçesinde 2, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 0 ve Azerbaycan Türkçesinde 1 söz tespit edilmiştir. Kemer hem kadının hem erkeğin kullandığı bir takı olduğu için sadece kadına özgü olanlar dikkate alınmıştır.

- **Türkiye Türkçesi**

Bel Kemeri: (Tür.) Elbise üzerinden bele dolayarak bir toka ile tuturulan, deri, kumaş veya metalden yapılan özel bağ, bel bağı (T.S: 304).

Şal Kuşak: (Far.+Tür.) Şaldan yapılmış bele sarılan kuşak: “Sırtında dört peşli entari, belinde şal kuşak, başında namaz bezi.” – R.H. Karay (T.S: 2200)

- **Gagauz Türkçesi**

Dolma: (Tür.) Kadın kuşağı (G.T.S: 79).

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Şəddə (II): (Ar.) Bele dolayarak çeşitli kıymetli taşlarla süslenmiş tokası ile tutturulan, kumaş, deri veya metalden yapılan bel bağı (A.T.S: 3129).

II.7.2.3.8.Ayak Bileği İçin Kullanılan Takılarla İlgili Sözler

Ayak bileği için kullanılan takılara dair Türkiye Türkçesinde 1, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 0 ve Azerbaycan Türkçesinde 3 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki halhal sözcüğündeki h sesleri Azerbaycan Türkçesinde hırıltılı h'dir: xalxal.

- **Türkiye Türkçesi**

Halhal: (Ar.) Kadınların ayak bileklerine taktıkları bilezik: "Vişneçürüğü ipekliden kuş tüyü yastıklara gömülmüş, şaşılacak incelikteki ayak bileklerindeki gümüş halhallar." – A. İlhan (T.S:1032).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Çəçik: (Tür.) Kadınların topuklarına bağladıkları boncuk (A.T.S: 679).

Xalxal (I): (Ar.) Eskiden kadınların süs için ayak bileklerine taktıkları gümüş, altın vb. metallerden yapılmış çanlı bilezik, halka (A.T.S: 1478).

Topuğluq: (Tür.) Kadınların ayak bileklerine taktıkları bilezik (A.T.S: 3339).

II.7.2.3.9.Giysi Üzerine Kullanılan Takılarla İlgili Sözler

Kadınların giysi üzerine kullandığı takılara dair Türkiye Türkçesinde 1, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 6 ve Azerbaycan Türkçesinde 4 söz tespit edilmiştir. Çantanın kıyafet tamamlayıcı bir unsur olduğu düşünülerek bu başlık altına alınmıştır. Çanta erkek ve kadınların kullandığı bir parçadır. Kadın çantası olarak belirtilen sözler çalışmaya dahil edilmişir.

Türkiye Türkçesindeki broş sözcüğü Türkmen Türkçesinde broşka olarak bulunmaktadır.

Türkmen Türkçesinde bulunan ridikyul sözcüğündeki y sesi Azerbaycan Türkçesinde yoktur, sözcük ridikül olarak bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Broş: (Fr.) Kadınların takındıkları süs iğnesi (T.S: 401).

- **Gagauz Türkçesi**

Poşeta: (Fr.+Rus.) Poşet; kadın çantası; para cüzdanı (G.T.S: 198).

- **Türkmen Türkçesi**

Broşka: (Fr.+Rus.) Ayallarıñ köyneğiniñ yakasına ildirilyän bezeğ şayı gülyaka (T.D.S: 156).

Eğinlil: Ayal köyneğine gövsüñ her tarapından dakılyan bezeg aşyı (T.D.S: 342).

Göncük: (Tür.) Ayallarıñ köyneğiniñ üstünden dakınyan ucı şelpeli bezeğ şayı: Hıññırdap cañ sesi gelyär, Bilmedim, göncükmi, tumar (Çarı Aşır, Poemalar). Onuñ boynunda goşa tovuk, gızıllı apbasilarıñ aşak eteğinde göncük, barmaklarında hatara yüzükdi (B. Kerbabayev, AyğıtlıÄdim) (T.D.S: 509).

Gülyaka II: (Far.+Tür.) Yuvarlak, taşlı broş: Kümüş gülyaka-Gümüş broş (Tü.T.S: 317).

Ridikyul: (Rus.) Ayallarıñ yanlarında göteryän sumkacığınıñ bir görnüşi: Mağazinden ridikyul satın almak (T.D.S: 1012).

Yaprak: (Tür.) Genç kızların giysilerinin önüne taktıkları yaprağa benzeyen gümüş takı (Tü.T.S: 677).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ridikül: (Rus.) Küçük kadın çantası (A.T.S: 2835).

Sinəbənd: (Far.) Kadınların göğüslerine taktıkları altın veya gümüş takı, bezek, yaka gülü vb. (A.T.S: 2994).

Sinəbəndli: (Far.+Tür.) Göğsüne takı, göğüslük vb. takmış kimse (A.T.S: 2994).

Sumka: (Rus.) Kadın el çantası (A.T.S: 3066).

II.7.2.3.10.Kadın Bedeni İçin Kullanılan Takılarla İlgili Sözler

Kadın bedeni için kullanılan takılara dair Türkiye Türkçesinde 0, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 1 ve Azerbaycan Türkçesinde 0 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Göbeklik: (Tür.) Yokarsı üç burç, aşağı hem göncük yalı, üsti gaşlı ayallarıň gursağına dakılyan bezeğ sayı. (T.D.S: 505)

- **Azerbaycan Türkçesi**

II.7.2.3.11.Kadınların Kullandığı Ziynet Eşyalarla İlgili Sözler

Kadınların kullandığı ziynet eşyalara dair Türkiye Türkçesinde 22, Gagauz Türkçesinde 4, Türkmen Türkçesinde 6 ve Azerbaycan Türkçesinde 10 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki elmas sözcüğü Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde almaz olarak bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Askı: (Tür.) Kadınların kullandığı altın dizisi veya zincirli mücevherat (T.S: 167).

Beşibirarada: (Tür.) Beşibirlik: "Her ay iki beşibirarada yaptırıyor, karısı Gülsüm'ün kalın boynuna takıyordu." –Ö. Seyfettin (T.S: 317).

Beşibirlik: (Tür.) Kadınların süs için takındıkları, beş tam altının bir arada bulunduğu süs eşyası, beşibiryerde, beşibirarada. (T.S: 317).

Beşibiryerde: (Tür.) Beşibirlik (T.S: 317).

Cevher: (Ar.) Değerli süs taşı, mücevher (T.S: 457).

Elmas: (Ar.) 1.Mücevher olarak kullanılan, saydam, değerli taş: "Bazı nadir inciler, elmaslar vardır ki onların biri yalnız saltanat tacı olabilir." – A.H. Müftüoğlu 2. Bu taşlarla yapılmış: "Elim değmişken elmas kılıcımla canını cehenneme yollayayım." – T. Oflazoğlu (T.S: 790).

Elmaslı: (Ar.+Tür.) Elmas takmış olan: "Zenginliğe doğru kendimde bir yakınlaşma duyar, elmaslı, kürklü kadınlara sokulmak isterdim." – R. H. Karay (T.S: 790).

Halka: (Ar.) Değerli metallerden yapılan çember biçimindeki süs eşyası: Kulağındaki altın halka. Nişan halkası. (T.S: 1033).

İnci: (Tür.) 1. İstiridye gibi bazı kavkılı deniz hayvanlarının içerisinde oluşan, değerli, küçük, sert, sedef renginde süs tanesi. 2. Bu tanelerden oluşan takı: "Yalıdaki ev, Dürnev Hanım'ın halılarını, incilerini gözden çıkarmasıyla kurtuldu." – N. Cumalı (T.S: 1189).

Karavana: (İt.) İnce, yassı elmas (T.S: 1323).

Kırat: (Ar.) Elmas, zümrüt vb. değerli taşların tartısında kullanılan, 0,20043 gramlık ağırlık ölçü birimi: "Bilmem hangi milyarder kocakarının porsuk gerdanında ışıldayan bilmem kaç kırat pırlanta mı diyeceksiniz?" – N. Hikmet (T.S: 1413).

Kıratlık: (Ar.+Tür.) Herhangi bir kırat değerinde olan (taş): On kıratlık pırlanta (T.S: 1413).

Mücevher: (Ar.) Değerli süs eşyası: “Onun mücevherlerine, incilerine malik tarihte az imparatoriçe gelmiştir.” – N. F. Kısakürek (T.S: 1720).

Mücevherat: (Ar.) Mücevherler (T.S: 1720).

Mücevherli: (Ar.+Tür.) Mücevher takınmış olan: “Sari denir kumaşa bürünen, ayağı bilezikli ve burunları incili veya mücevherli kadınlar...” – F.R. Atay (T.S: 1720).

Penes: (Mac.) Genellikle halk oyunlarında kızların süs olarak kullandığı, altın taklidi, sarı tenekeden pul (T.S: 1910).

Pırlanta: (İt.) 1. Birçok façetası olacak biçimde yontulmuş foyasız parlak elmas: “Onlara hakiki pırlanta diye geçirilmek istenen yalancı elmaslara bir kuyumcunun baktığı gibi bakmıştı.” – H.E. Adıvar 2. Üzerinde bu elmas bulunan (yüzük vb.): “Bu yüzükle bu pırlanta küpe benim sana yadigârım olsun. Güle güle kullan!” – A. Rasim (T.S: 1921).

Pırlantalı: (İt.+Tür.) Pırlantası olan: “Başında yapma çiçekler ve pırlantalı iğnelerle süslü pembe bir hotoz vardır.” – S. Birsel (T.S: 1921).

Pırlantasız: (İt.+Tür.) Pırlantası olmayan (T.S: 1921).

Roza: (İt.) 1. Bir tür pembe elmas. 2. Bu elmasla yapılan (takı): Roza küpe (T.S: 1984).

Takı: (Tür.) 1. Çoğunlukla evlenen veya nişanlanan birine armağan olarak verilen küpe, bilezik, yüzük, zincir gibi şeylerin tümü. 2. Kadınların ziynet eşyası, asım takım: “Abuk sabukluktan bir çizgi yaratan giysileri, ilginç takılarıyla çağdaş bir efsaneydi.” – M. Mungan (T.S: 2248).

Taş: (Tür.) Mücevherlerde kullanılan yüksek değerli cevher: Bu küpenin taşları o kadar temiz değil (T.S: 2277).

- **Gagauz Türkçesi**

Almaz: (Ar.) Elmas (G.T.S: 12).

Boncuk: (Tür.) İnci (G.T.S: 38).

Cafayır: (Ar.) Cevahir, kıymetli taş elmas (G.T.S: 233).

Diament: Elmas (G.T.S: 233).

- **Türkmen Türkçesi**

Brilyant: (Fr.) Pırlanta: Brilyant yüzük-Pırlanta yüzük (Tü.T.S: 84).

Dür: (Ar.) İnci: Yasama dür-Yapma inci (Tü.T.S: 182).

Dürdäne: (Ar.+Far.) İnci tanesi (Tü.T.S: 182).

Gövher: (Far.) Gevher, inci: Gövher moncuklar-İnci gerdanlık (Tü.T.S: 298).

Merverit: İnci (Tü.T.S: 455).

Hünci: (Tür.) Sapağa düzülip boyna dakılyan dürli reñkli moncuk: Gülen vağtlarında ak ovadan dişleri hünci yalı bolup görünyärdi («Sovet Edebiyatı» Jurnalı). Gezip yör kolhozıñ süri goyunı, Hünci yalı bezäp yabıñ boyunı («Pioner» Jurnalı) (T.D.S: 621).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Almaz (I): (Ar.) Billurlaşmış saf ve şeffaf karbon olan kıymetli bir mücevher (A.T.S: 150).

Babaxanı: Eskiden kadınların süs, takı olarak kullandıkları altın pulcuk (A.T.S: 304).

Brilyant: (Fr.) İşlenmiş cilalanmış elmas; çoğunlukla kıymetli taş (A.T.S: 524).

Daş: (Tür.) Süs, takı için kullanılan yakut, firuze, pırlanta, elmas vb. (A.T.S: 794).

Daş-Qaş: (Tür.) Değerli taşlar, mücevherler (A.T.S: 795).

Gövhər: (Far.) İnci, kıymetli taş, cevahir (A.T.S: 1312).

Gühər: (Far.) Kıymetli taş, cevahir, gevher (A.T.S: 1338).

Hamayıl (I): (Ar.) Kadınların takındıkları değerli süs eşyası, mücevher, asım takım, muska (A.T.S: 1368).

Şahdanə: (Far.) Büyük inci, iri inci tanesi (A.T.S: 3104).

Zivər: (Far.) Mücevher, cevahir, mücevherat (A.T.S: 3732).

II.7.3.Kadın Saçıyla İlgili Sözler

Kadınlar için saç güzellik unsurudur. Kadınlar, saçlarının rengine, yüzlerine yakışacak şekilde kesilmesine ve şekillendirilmesine dikkat etmişlerdir.

II.7.3.1.Saçın Rengi ve Şekliyle İlgili Olan Sözler

Kadın saçının rengi ve şekliyle ilgili Türkiye Türkçesinde 26, Gagauz Türkçesinde 8, Türkmen Türkçesinde 6 ve Azerbaycan Türkçesinde 43 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki perçem sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde pərçəm şeklinde bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesindeki kakül sözcüğününün ikinci vokali Azerbaycan Türkçesinde i olmuştur, kakil.

Türkiye Türkçesindeki bukle sözcüğününün son vokali Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde i olmuştur, bukli.

Zülf sözcüğü dört lehçede de ortaktır. Türkmen Türkçesinde diğer lehçelerden farklı olarak sondaki f sesi p olmuştur: zülp.

- **Türkiye Türkçesi**

Alagarson: (Fr.) Oğlan saçı biçiminde kısa kesilmiş kadın saçı (T.S: 82).

Atkuyruğu: (Tür.) Genç kızların saçlarını başlarının arkasına toplayarak uç bölümünü kaldırıp serbest bıraktıkları saç biçimi (T.S: 185).

Bukle: (Fr.) Küçük lüle durumunda, kıvrımlı saç: ”Saçlarını arkaya atıp ensesine dökülen buklelerini kabarttı.” – H. Taner (T.S: 406)

Belik: (Tür.) Saç örgüsü (T.S: 301).

Gölge: (Tür.) Röfle (T.S: 959)

Kâkül: (Far.) Alna düşen kısa kesilmiş saç, perçem: “Kâküllerini alnına düşürmüş, yanakları al al...” – A. İlhan (T.S: 1272)

Lüleli: (Far.+Tür.) Kıvrık kıvrık (saç) (T.S: 1595).

Maşalı: (Far.+Tür.) 1.Maşası olan: Maşalı saat. 2. Maşa ile kıvrılmış (saç) (T.S: 1633)

Meç (II): (Fr.) Saçın küçük tutamlar biçiminde değişik renklerde boyanmış durumu (T.S: 1642).

Ondüle: (Fr.) Dalgalı, kıvrımlı, kıvrılmış (T.S: 1805)

Ondüleli: (Fr.+Tür.) Ondülesi olan: ”İri yarı, saçları ondüleli, mavi gözlü bir kadın.” – Ç. Altan (T.S: 1805)

Örgü: (Tür.) 1. Örme işi veya biçimi. 2. Örülmüş saç bölüğü, belik: “Kadının başına doladığı örgülerden biri, firketelerden kurtulup omzuna düşüyor eğilince.” – N. Meriç (T.S: 1857).

Örgülü: (Tür.) Örgüsü olan, örgü biçiminde bulunan: “Külahının altındaki örgülü beyaz saçlarını tutup koparmak ... ihtiyacını duydu.” – Ö. Seyfettin (T.S: 1857).

Örgüsüz: (Tür.) Örgüsü olmayan (T.S: 1857).

Örük: (Tür.) Saç örgüsü (T.S: 1861).

Örülü: (Tür.) Örülmüş olan (T.S: 1861).

Perçem: (Far.) 1. Başlarını tıraş edenlerin tepede bıraktıkları saç tutamı. 2. Kâkül: “Selma alnına düşen bir perçemi eliyle kaldırıyor.” – A. İlhan (T.S: 1911).

Perçemli: (Far.+Tür.) Perçemi, kâkülü olan: “Badik kızların yanı sıra perçemli öğrenciler geçiyordu.” – S.F.Abasıyanık (T.S: 1911).

Pürçek: (Tür.) Şakaklardan sarkan saç, zülüf (T.S: 1954).

Pürçekli: (Tür.) Pürçeği olan (T.S: 1954).

Pürçeksiz: (Tür.) Pürçeği olmayan (T.S: 1954).

Röfle: (Fr.) 1. Saçı yer yer değişik tonlarda boyama işlemi. 2. Saçın yansıması, gölge (T.S: 1984).

Röfleli: (Fr.+Tür.) Değişik tonlarda boyanmış (saç) (T.S: 1984).

Topuz: (Tür.) Top biçiminde toplanmış saç (T.S: 2373).

Topuzlu: (Tür.) Topuzu olan: “Hepsi de kılıç kuşanmıştır; yaylı, sadaklı, topuzludur.” – T. Buğra (T.S: 2373).

Zülüf: (Far.) 1. Şakaklardan sarkan saç lülesi: “Eser seher yeli zülfün dağıtır / Gerdana dökülen tel incinmesin” – Karacaoğlan 2. Sevgilinin saçı, zülfüyâr: ”Üçü orta boylu, boyları uzar / Üçü uzun boylu, zülfünü düzer” - Halk Türküsü (T.S: 2666).

- **Gagauz Türkçesi**

Bukli: (Fr.) Bukle, zülüf (G.T.S: 42).

Doga: (Rom.) Perçim (G.T.S: 77).

Ense: Perçem (G.T.S: 91).

Frezalı: Perçemli (G.T.S: 99).

Pelik: (Tür.) Bir saç örgüsü tür (kadınlarda) (G.T.S: 194).

Pürçek: (Tür.) Zülüf, bukle (G.T.S: 199).

Topuz: (Tür.) Topuz (G.T.S: 245).

Zülüf: (Far.) Saç, saçın ön kısmı (G.T.G.S: 261).

- **Türkmen Türkçesi**

Burum Burum: (Tür.) Kıvrım kıvrım, kıvırcık: Burum burum saç-Kıvırcık saç (Tü.T.S: 88).

Burum: (Tür.) Kıvrım, bukle: Burum saç-Bir bukle (Tü.T.S: 88).

Buyra: (Tür.) Buyra Bukleli, kıvırcık: Buyra saç-Bukleli saç (Tü.T.S: 89).

Çokul: Gızlarıñ yeñse çukurında goyulyan çoğdam saç (T.D.S: 226).

Gulpak: (Tür.) 1. Galapın yaşacık gızların kellesinin iki gap dalından goyulyan çoğdam saç: Maysa uzınca gulpaklarını yanıca örüpdi. (B. Kerbabayev, Aysoltan). Gızımın garaca gulpaklarını yuvdım (A. Durdıyev, Saylanan Eserler). 2. Umuman örülen saç (T.D.S: 533).

Zülp: (Far.) Saç, iki yanda duran saç (Tü.T.S: 725).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Balabirçək (I): (Tür.) Süs gayesi ile kadınların alınlarına doğru döktükleri saç (A.T.S: 330).

Birçək Boğur: (Tür.) Alna düşen kısa kesilmiş saç, perçem; atın kâkülü. bk.cığa(I) 1, cığcığ (IV) (A.T.S: 473).

Birçək: (Tür.) Perçem, kâkül (A.T.S: 473).

Birçəkli: (Tür.) Perçemi olan; kâküllü (A.T.S: 474).

Birçəksiz: (Tür.) Kâkülü olmayan (A.T.S: 474).

Bukli: (Fr.) Küçük lüle durumunda kıvrımlı saç (A.T.S: 534).

Cığalı (I): (Tür.) Süslü püslü, kâküllü, kıvrık saçlı (A.T.S: 607).

Cıqqa (I): (Tür.) 1. Kalkık saç perçemi. 2. Başın ön ve yan tarafına dökülen saçlar, saç tutamı, tepelik (A.T.S: 608).

Cıqqalı: (Tür.) Saçları perçem perçem kalkık (A.T.S: 608).

Çətirli: (Far.+Tür.) Saçlarını şemsiye gibi keserek alnına döken, kâküllü (A.T.S: 697).

Geysu: (Far.) Saç örgüsü, zülüf (A.T.S: 1260).

Həna: (Ar.) Kına ağacıgillerden Arabistan'da yetişen bitki (lavvsonya alba) ve bu ağacın kurutulmuş yapraklarından elde edilen, el ve saçları boyamada kullanılan toz (A.T.S: 1412).

Hörgü: (Tür.) Saç örgüsü (A.T.S: 1458).

Hörük: (Tür.) 1. Örülmüş kadın, kız saçı; örgü. 2. Örülmüş, örgü şeklinde olan (A.T.S: 1459).

Hörükcük: (Tür.) Küçük örgü (A.T.S: 1459).

Hörüklü: (Tür.) Örgüsü olan, saçı örgülü (A.T.S: 1460).

Xınalamaq: (Ar.+Tür.) Saç, el veya ayaklara kına yakmak (A.T.S: 1517).

Xınalanmaq: (Ar.+Tür.) 1. Kına yakınmak 2. Kına ile süslenmek. (A.T.S: 1517)

Xınalatmaq: (Ar.+Tür.) Kına yaktırmak. (A.T.S: 1517)

Xınalı: (Ar.+Tür.) 1. Kına yakılmış, kınalanmış. 2. Kınaya bulaşmış, kınalı. (A.T.S: 1517)

Kakil: (Far.) 1. Alnın üzerine dökülen saç, perçem. 2. Yüzün iki tarafına sarkan zülüf (A.T.S: 1701).

Kəkilbaş: (Far.+Tür.) Kafasında kâkülü olan, perçemli (A.T.S: 1753).

Kəkilbaz: (Far.) Kâkül bırakmayı seven kimse (A.T.S: 1753).

Kəkilcik: (Ar.+Tür.) Küçük kâkül (A.T.S: 1753).

Kəkilli: (Ar.+Tür.) 1. Kafasında kâkülü olan, perçemli, zülüflü. 2. Kâkül bırakmış (A.T.S: 1753).

Kəsmələnmək: (Tür.) Kafasında kakül oluşmak (A.T.S: 1782).

Keysu: (Far.) 1. Uzun saç örgüsü. 2. Saç, zülüf (A.T.S: 1747).

Qaliyə: (Far.) Kadınların saç ve kaşlarına sürdükleri kokulu bir tür kına (A.T.S: 1936).

Qırcan: (Tür.) Baş derisinin kaplayan kıllar (genelde kadın ve kızlar için kullanılır) (A.T.S: 2097).

Qıvrıntı: (Tür.) Bir şeyin kıvrılmış, bükülmüş yeri, lüle saç lülesi, helezon kıvrım (A.T.S: 2117).

Papıl: Alna dökülen kesik saç (A.T.S: 2693).

Pərçəm (I): (Far.) Tepeden bırakılan saç, tepe saçı (A.T.S: 2727).

Pompul: Alnın üzerine dökülen saç, perçem (A.T.S: 2768).

Pürçüm: (Tür.) Alna düşen kısa kesilmiş saç, perçem (A.T.S: 2794).

Saçlı-Birçəkli: (Tür.) Uzun saçları olan ve kâkülü olan (A.T.S: 2857).

Telli: (Tür.) Saçlarını alnına döken (kimse), perçemli (A.T.S: 3225).

Telsiz: (Tür.) 1. Alnına dökülmüş saçları olmayan. 2. Kâkülü olmayan, perçemsiz (A.T.S: 3226).

Tumağal: (Tür.) Alna düşen kısa kesilmiş saç, perçem. bk.tumaq (A.T.S: 3370).

Yelbiz: (Tür.) Kadın saçı (A.T.S: 3614).

Yelgə: (Tür.) Kadın saçı (A.T.S: 3615).

Yelmən: (Tür.) Saç örgüsü (A.T.S: 3617).

Zülf: (Far.) Saç (genelde yüzün iki tarafına sarkan saçlar) (A.T.S: 3743).

Zülflü: (Far.+Tür.) Zülüfleri olan, saçlı (A.T.S: 3743).

II.7.3.2.Saçı Şekillendirmekte Kullanılan Nesnelerle İlgili Sözler

Kadınlar saçlarını şekillendirmek için farklı nesneler kullanmıştır. Bu nesnelerle ilgili Türkiye Türkçesinde 13, Gagauz Türkçesinde 8, Türkmen Türkçesinde 5 ve Azerbaycan Türkçesinde 13 söz tespit edilmiştir.

Parik sözcüğü Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Bu sözcük Türkiye Türkçesinde peruk olarak bulunmaktadır.

Toka sözcüğü Türkiye, Gagauz ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

Saçbağ sözcüğü Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde, Türkmen Türkçesinden farklı olarak ikinci sözcük tamlanan eki almıştır: saçbağı.

- **Türkiye Türkçesi**

Bigudi: (Fr.) Kadınların saçlarını kıvırmak için kullandıkları, metal, sünger veya plastikten, boru biçiminde küçük araç, sarmaç: "Aynanın önünde dizili kadınlar, tırtıklı, turuncu, kocaman bigudiye baktılar sempatiyle." –E. Şafak (T.S: 333).

Çıtçıt: (Tür.) Kadınların saçlarını daha uzun göstermek için taktıkları ek saç (T.S: 539).

File: (Fr.) Saçların dağılmaması için kullanılan ağ biçiminde örgü (T.S: 876).

Firkete: (İt.) Kadınların saçlarını tutturmak için kullandıkları U biçimindeki naylon veya telden saç tokası: "Kadının başına doladığı örgülerden biri, firketelerden kurtulup omzuna düşüyor eğilince." – N. Meriç (T.S: 879).

Maşa: (Far.) Saçları kıvırmak, düzeltmek için elektrik veya ateşle ısıtılan maşa biçiminde alet: "Maşa ile kıvrılmış gibi dalgalı saçları vardı." – P. Safa (T.S: 1633).

Peruk: (Fr.) Takma saç (T.S: 1915).

Peruka: (İt.) Takma saç: "Biraz dalgalı kısa saçları güzel bir peruka gibi görünüyor." – H. E. Adıvar (T.S: 1915).

Postiş: (Fr.) Kadınların genellikle başlarının arkasına taktıkları ek saç (T.S: 1941).

Sarmaç: (Tür.) Bigudi (T.S: 2039).

Tarak: (Tür.) Saçların, sakalın, hayvan tüylerinin karışıklığını gidermeye veya kadınların saçlarını tutturmaya yarayan dişli araç: "Bir ay boyunca, kırlaşan saçlarına tarak sürmedi." – L. Tekin (T.S: 2268)

Toka (I): (Tür.) Kadınların saçlarını bir arada tutmaya yarayan, bazen de süs olarak kullanılan araç: "Bir de sahte taşlı bir toka takmış saçlarına." – Ç. Altan (T.S: 2361).

Tokalı: (Tür.) Tokası olan, toka takılmış olan: “Başına, altın kaplama tokalı, yana sarkan çuha püsküllü bir şapka giymiş.” – M.Ş. Esendal (T.S: 2361).

Tokasız: (Tür.) Tokası olmayan (T.S: 2361).

- **Gagauz Türkçesi**

Boldurka: Saç tokası (G.T.S: 38).

Cimbiz: (Rum.) Saç tokası (G.T.S: 48).

Katarama: Toka (G.T.S: 138).

Pafta: (Bul.) Kopça, toka (G.T.G.S: 248).

Pahta: (Bul.) Madeni toka (G.T.S: 190).

Parik: (Fr.) Peruk (G.T.S: 192).

Parik Taşımaa: Peruk taşımak (G.T.S: 192).

Toka: (Tür.) Toka (G.T.S: 243).

- **Türkmen Türkçesi**

Bant: (Fr.) Halka salnıp dañlan lenta: Saçlarına bant dañlan gızcağazlar oynaşıp yördüler (T.D.S: 95).

Gara Gotaz: (Tür.) Türkmen gızlarını çekgesinden sallap goyberyan tokga seçeği: Seredin, şar gara saçlarını maydaca örüp, gara gotazın bağı bilen şabırdadıp, iki yan çekgesinden goyberipdir. (N. Pomma, Sebabini Son Bildim) (T.D.S: 421).

Saçbağ: (Tür.) Ayallarıñ saçlarınıñ çözülip darğamazlığı üçin saçlarına goşulıp örülyän bağ: Saçbağıñ ucunıñ simdir işmesi üstüñden yol düşse kındır aşması («Türkmen Halk Şahırana Döredicilig̈i») (T.D.S: 1018).

Saçmoncuk: (Tür.) Saç örgülerini birleştirmek için kullanılan boncuklu saç bağı (T.D.S: 551).

Toka: (Tür.) Toka (Tü.T.S: 631).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Basma (VIII): (Tür.) Kadınların saç boyası olarak kullandığı siyah renkli tabii boya (A.T.S: 356).

Birçəklik: (Tür.) Kadınların saçlarını toplamak ve tutturmak için kullandıkları “u” şeklinde bir nevi saç tokası (A.T.S: 474).

Əmbərçə: Saç bağlamak için kullanılan bant, lastik vb. (A.T.S: 1116).

Hotuz: Kadınların süs olarak taktıkları taç (A.T.S: 1455).

Marqa: (Fr.) Kadınların saçlarını bir arada tutmaya yarayan, bazen de süs olarak kullanılan araç (A.T.S: 2319).

Maşqa: Kadınların saçlarını bir arada tutmaya yarayan, bazen de süs olarak kullanılan araç (A.T.S: 2324).

Parik: (Fr.) Takma saç (A.T.S: 2700).

Parikli: (Fr.+Tür.) Takma saçlı, peruk takmış (A.T.S: 2700).

Saçayıran: (Tür.) Kadınların saçlarını toplamak ve tutturmak gayesiyle kullandıkları “u” şeklindeki toka (A.T.S: 2856).

Saçbağı: (Tür.) Süs için saça takılan bant (A.T.S: 2856).

Saçburan: (Tür.) Saç kıvramak için kullanılan metal veya plâstikten yapılmış boru şeklindeki araç (A.T.S: 2856).

Sancaq: (Tür.) Kadınların yakalarına veya saçlarına tattıkları basit veya kıymetli madenden yapılan toka, süs eşyası (A.T.S: 2881).

Telbasan: (Tür.) Kadınların, saçlarını düzgün tutturmak ve bazen de süs olarak kullandıkları araç (A.T.S: 3223).

II.7.3.3.Saça Şekil Vermeyle İlgili Sözler

Saça şekil vermeyle ilgili Türkiye Türkçesinde 22, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 8 ve Azerbaycan Türkçesinde 16 söz tespit edilmiştir.

Ör- fiili Gagauz Türkçesi hariç üç lehçede de ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde diğer lehçelerden farklı olarak sözcük başında h sesi türemiştir: hör-.

Permanant sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

- **Türkiye Türkçesi**

Başını Toplamak: Kadın, saçını toplayıp başına bir çeki-düzen vermek (T.S: 268).

Belikleme: (Tür.) Belikleme işi (T.S: 301).

Beliklemek: (Tür.) Saçları örmek (T.S: 301).

Firketeleme: (İt.+Tür.) Firketelemek işi (T.S: 879)

Firketelemek: (İt.+Tür.) Firkete ile tutturmak (T.S: 879)

Fön: (Alm.) Sıcak veya soğuk hava üfleyen bir aletle saçı kurutup biçim vererek tarama (T.S: 890).

Fön Çekmek: Aletle saçı kurutup biçim vererek taramak: "Birkaç dakika içinde üçü üç koldan çalışarak hem yaşlı kadına, hem de küçük kıza fön çektiler." – E. Şafak (T.S: 890).

Maşalama: (Far.+Tür.) Maşalamak işi (T.S: 1634).

Maşalamak: (Far.+Tür.) Saçları maşa ile kıvırmak veya düzeltmek (T.S: 1634).

Örme: (Tür.) Örmek işi: "Kale kapısından yalnız birini açık bırakarak bakilerini örmeye başlamışlardı." – O.S. Orhon (T.S:1858).

Örmek: (Tür.) Saç, yele vb. şeylerin tellerini birkaç bölüme ayırıp birbirine geçirmek yolu ile dağınıklıktan kurtarmak: Kız saçlarını örmüş (T.S:1858).

Örmeli: (Tür.) Örülerek yapılmış: "Valde Paşa'nın üç çifte kayığındaki gümüş kafes örmeli ve kenarları balık şeklinde yine gümüş saçaklı ihramı meşhurdu." – A.Ş. Hisar (T.S:1858).

Örülme: (Tür.) Örülmek işi: "Kelimelerin seçilmesi, cümlelerin örülmesi, ahengin bulunması için müşahhas esaslara sahip olmuştu." – İ.A. Gövsa (T.S:1861).

Örülmek: (Tür.) Örme işi yapılmak: "Haftalık magazinlerin ağız sakızı ettiği konulardan ne ararsanız onlarla örülmüştür konuşmaları." – N. Cumalı (T.S:1861).

Örülüş: (Tür.) Örülme işi: "Bu ağır ve etkili örülüşün ilmikleri arasında sıkışıp inceliyor, ufak ufak koparak toz olup dağılıyordu." – A. İlhan (T.S:1861).

Perma: (Fr.) Saçların uzun süre dalgalı veya kıvırcık kalmasını sağlamak için uygulanan işlem, permanant (T.S: 1915).

Permalı: (Fr.+Tür.) Saçları perma olan (T.S: 1915).

Permanant: (Fr.) Perma (T.S: 1915).

Permasız: (Fr.+Tür.) Saçları perma olmayan (T.S: 1915).

Röfle Yaptırmak (veya Attırmak): saçı yer yer değişik tonlarda boyatmak: "Saçlarına röfle attırmış, çok şık bir elbise giymişti." – A. Kulin (T.S: 1984).

Saçı Topuklarını Dövmek: Saçı çok uzun olmak (1998).

Takma Saç: (Tür.) Farklı görüntüye sahip olmak için değişik renk ve boyda yapılarak başa takılan saç, peruk, peruka (T.S: 2252).

- **Gagauz Türkçesi**

Pelik Örme: Saç örmek (G.T.S: 194).

- **Türkmen Türkçesi**

Buyrala-: (Tür.) (saçı) Kıvırmak, kıvrım kıvrım yapmak: saçı buyrulamk-Saçı kıvrım kıvrım yapmak (Tü.T.S: 89).

Buyralan-: (Tür.) bk. Buyrala- (Tü.T.S: 89).

Buyralat-: (Tür.) bk. Buyrala- (Tü.T.S: 89).

Ör- : (Tür.) Örgü yapmak: Çağanın saçını örmek-Çocuğun saçını örmek (Tü.T.S: 506).

Örül-: (Tür.) bk. Ör- I (Tü.T.S: 506).

Örüm: (Tür.) Saçıñ orülişi işimi: Sahır gaşğınıñ dovamında saçları dart ozüm Türkmen gızlarını tarıplayar. Enäniñ çal saçlarınıñ ozümleri yığırt atam yañaklarına dokülipdi («Sovet Edebiyatı» Jurnalı) (T.D.S: 907).

Örünmek: (Tür.) Öz saçıñı ozüñ ormek: Sanacık indi oz saçını ozi orünip bilyär (T.D.S: 907).

Örüşmek: (Tür.) Örmäğe komekleşmek (corap, geyim, saç. ve ş. m. hakda): Bibi gelnecesine corap orüşyär (T.D.S: 907).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Hörçün: (Tür.) Örülerek yapılan (A.T.S: 1458).

Hördürmek: (Tür.) Bir başkasına ördürmek, bir başkasına örmek işini yaptırmak (A.T.S: 1458).

Hörgülü: (Tür.) Örülmüş, istiflenmiş (A.T.S: 1458).

Hörmə: (Tür.) 1. Örmek fiili. 2. Örerek yapılmış, örtülmüş. 3. Örülmüş her şey (A.T.S: 1458).

Hörməcə: (Tür.) Örülmüş olan (A.T.S: 1458).

Hörmək: (Tür.) Örgü yapmak, örmek (saç) (A.T.S: 1459).

Hörmələmək: (Tür.) Özen göstermeden örmek (A.T.S: 1459).

Hörü: (Tür.) Örülmüş olan (A.T.S: 1459).

Hörük: (Tür.) Örülmüş, örgü şekinde olan (A.T.S: 1459).

Hörükləmək: (Tür.) Saçı örgü şeklinde örmek (A.T.S: 1459).

Hörüklənmək: (Tür.) Örgülü hale getirmek (A.T.S: 1459).

Hörülmə: (Tür.) Örerek yapılmış (A.T.S: 1460).

Hörülmək: (Tür.) Örme yolu ile hazırlanmak, dokunmak (A.T.S: 1460).

Hörülmüş: (Tür.) Örülerek yapılmış (A.T.S: 1460).

Qufravat: (Fr.) Saçları dalga dalga yapma, saçları kıvır kıvır duruma getire (A.T.S: 2186).

Permanent: (Fr.) Saçarının uzun süre dalgalı kalmasını sağlamak için uygulanan işlem (A.T.S: 2718).

II.8.KADININ SOSYAL KONUMUYLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

Geniş bir coğrafyaya yayılan, tarih sahnesinde uzun zamandır var olan Türk devletlerinde kadın sosyal açıdan önemli bir yere sahiptir. Türk kadını gerektiğinde savaşan gerektiğinde devlet yöneten olmuştur. Bunların yanında evinin hanımı da olmuştur, evin hakimiyeti kadındadır.

Türkçenin bilinen en eski kaynağı olan Orhun Yazıtlarından Kültigin Yazıtında, Tanrı'nın Türk milleti yok olmasın diye yarattığı kişiler arasında hem kağan hem de kağanın eşi İlbilge Hatun'un adı geçer. Bu ifade Eski Türklerde siyasi hayatta kadına verilen değeri göstermesi açısından önemlidir (Tellioğlu 2016: 219).

Göktürk Devleti'nde kulluk ve kölelik yoktu. İnsanların hepsi özgürdü. Kadınların da toplumda önemli yerleri vardı. Devlet yönetiminde hatunların da söz sahibi olduğuna dair bilgilere 585 ve 615 yıllarına ait vesikalardan ulaşılabilmektedir (Taşağıl 2015: 185). Kağanın eşi, devletin başına törenle geçerdi. Devleti kağan ve kağanın eşi ortak bir şekilde yönetmekteydi. Devlet yönetiminde kağanın eşi söz sahibiydi. Emirnameler, hatun ve kağan tarafından ortak imzalanmaktaydı (Acar 2019: 398).

II.8.1.Toplumda Yüksek Bir Sosyal Statüye Sahip Kadınlar İle İlgili Sözler

Kadının toplumda yüksek bir statüsünün olması kendisiyle ilgili olabildiği gibi bir başkasının vasıtasıyla da olabilmektedir. Eşinin ya da babasının konumundan dolayı hiyerarşik sistem vasıtasıyla yüksek bir sosyal konumda olan kadınlar da mevcuttur.

Toplumda yüksek bir sosyal statüye sahip kadınlara dair Türkiye Türkçesinde 21, Gagauz Türkçesinde 3, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 8 söz tespit edilmiştir.

Kraliçe sözcüğü Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde kraliça şeklinde bulunmaktadır.

Sahibe sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Türkiye Türkçesindeki sahibe sözcüğünde bulunan e sesi Azerbaycan Türkçesinde kapalı e'dir, sahibə.

- **Türkiye Türkçesi**

Ana: (Tür.) Dinî bakımdan aziz tanınan bazı kadınlara verilen saygı unvanı: Fatma Anamız. Meryem Ana (T.S: 117).

Bacı: (Tür.) Tarikat şeyhlerinin karısı (T.S: 222).

Başbayan: (Tür.) Devlet büyüklerinin eşi (T.S: 271).

Başmaklık: (Tür.) Padişahın anne, kız kardeş, kız ve hasekilerine bağlanan ödenek, has (T.S: 277).

Cariyeniz (veya Cariyeleri): (Ar.+Tür.) Söz söylenen kimseye aşırı bir saygı göstermiş olmak için kadınlar tarafından `ben` zamiri yerine kullanılan bir söz (T.S: 445).

Ece: (Tür.) Kraliçe (T.S: 752).

First Lady: (İng.) bknz. Başbayan (T.S: 879).

Haseki: (Ar.+Far.) Osmanlı sarayında karavaşlar arasından seçilen padişah gözdesi (T.S: 1053).

Hatun: (Tür.) Yüksek makamdaki kadınlara ve hakan eşlerine verilen unvan: Bağdat Hatun (T.S: 1060).

Kadınana: (Tür.) Deneyimli, yaşlı, saygı gösterilen kadın: "Adlarına kadınana denilen Havva kızlarını biricik can yoldaşı olarak gösteriyordu." – O.C. Kaygılı (T.S: 1258).

Kraliçe: (Sırp.) Kral karısı veya krallığı yöneten kadın, ece: İngiltere kraliçesi (T.S: 1510).

Kraliçelik: (Sırp.+Tür.) Kraliçe olma durumu (T.S: 1510).

Melike: (Ar.) 1. Kadın hükümdar: "Saba melikesi Belkıs da kendisine Yemen iklimlerinin en güzel atlarından hediyeler göndermişti." – N.F. Kısakürek 2. Padişah karısı (T.S: 1648).

Nedime: (Ar.) Hanım sultanın, yüksek makamda bulunan kadınların yardımcısı olan hanım (T.S: 1760).

Prenses: (Fr.) 1. Hükümdar ailesinden olan kadın veya kızlara verilen unvan: "Yengem, ağzındaki lokmayla beraber, prensesten hiç de iyi haberler almadığını geveliyor." – Y.Z. Ortaç 2. Hükümdar karısı (T.S: 1945).

Prenseslik: (Fr.+Tür.) 1. Prenses olma durumu. 2. Prensesin görevi (T.S: 1945).

Sahibe: (Ar.) Herhangi bir şey üzerinde mülkiyeti olan kadın: "Şato sahibesini ancak haftanın nihayetinde tekrar görebildim." – N. Hikmet (T.S: 2008).

Salon Kadını: (Fr.+Tür.) Kadınlı erkekli özel toplantılara katılan, bu gibi yerlerde nasıl davranılacağını iyi bilen ve durumuyla dikkati çeken kadın: "Az zamanda Faika, Üsküdar'ın yoksul mahalle kızından, kendi cinsinde bir salon kadını çıkardı." – F.R. Atay (T.S: 2021).

Saraylı: (Far.+Tür.) Osmanlı Devleti'nde padişah sarayında bulunmuş olan (kadın): "Fena değil, saraya gidecek, saraylı olacak." – H.E. Adıvar (T.S: 2034).

Sultan: (Ar.) Padişahların erkek ve kız çocukları ile anne ve eşlerine verilen unvan: Naciye Sultan. Hürrem Sultan (T.S: 2169).

Valide Sultan: (Ar.) Padişahın annesine verilen unvan (T.S: 2467).

- **Gagauz Türkçesi**

Çorbacıyka: Sahibe (G.T.S: 63).

Padişaaka: (Far.+Rus.) Sultan Hanım (padişahın karısı) (G.T.S: 190).

Saabiyka: (Ar.+Rus.) Sahibe (G.T.S: 204).

- **Türkmen Türkçesi**

Bike: Revolyutsiyadan ozal yerli häkimleriñ ve ş.m. ayalına yüz tutulıp aydılyan söz, hocayın ayal: Yerli häkimleriñ ayalları, yağnı suvlı yeriñ bikeleri, beylekiler yalı yüz bermän duryardılar (M. Yu. Lermontov. Biziñ Zamanımızıñ Gahrımanı). İñ govusı bu yağlığı sen alma, yitenini biläyse, bikäm dälirär (Şekspir, Otello) (T.D.S: 132).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ağaça: (Tür.) Ağanın eşi; beyaz tenli; alt tabakaya mahsus kadın (A.T.S: 62).

Banu Harəm: (Far.+Ar.) Harem yöneticisi, yönetici kadın (A.T.S: 343).

Kraliça: (Sırp.) 1. Kadın hükümdar. 2. Kralın karısı (A.T.S: 1869).

Kraliçalıq: (Sırp.+Tür.) Kraliçe olma hâli (A.T.S: 1869).

Malikə: (Ar.) Kadın malik, kadın sahip (A.T.S: 2306).

Mələkə (I): (Ar.) 1. Padişahın hanımı, eşi. 2. Kadın hükümdar, kraliçe (A.T.S: 2372).

Məlikə: (Ar.) 1. Kadın hükümdar. 2. Hükümdar karısı, kraliçe (A.T.S: 2373).

Sahibə: (Ar.) Kadın sahip, malik (A.T.S: 2864).

II.8.2.Farklı Millet, Din ve Kültürden Kadınlar İçin Kullanılan Sözler

Türkler göçler, savaşlar gibi nedenlerle çok fazla kültür tanımış, bu kültürlerle iç içe olup etkileşime girmiştir. Farklı dinleri tanımıştır, farklı dinlere sahip toplumlarla iç içe olmuşlardır. Bu sosyal durum söz varlığına da yansımıştır.

Bu başlık altında lehçelerde farklı kültür ve dinden olan kadınlara dair sözlere yer verilmiştir. Gagauzlar Ortodoks Hıristiyan olduğu için farklılıklara yer verilirken toplumların dini yapısına dikkat edilmiştir.

Türkiye Türkçesinde 29, Gagauz Türkçesinde 21, Türkmen Türkçesinde 6, Azerbaycan Türkçesinde 23 söz tespit edilmiştir.

Gagauz Türkçesinde bir millete ait kadınları ifade etmek için millet adlarına +kA getirilmiştir.

Amazon sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır.

İmparatoriçe sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde şu şekilde bulunur; imperatoriçə.

Baronessa sözcüğü Türkmen Türkçesinde de Azerbaycan Türkçesinde de bulunmaktadır.

Çariçe sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde şu şekilde bulunur; çariçə.

Mis sözcüğü Türkiye Türkçesinde de Azerbaycan Türkçesinde de bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesindeki sinyora sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde senyora'dır.

- **Türkiye Türkçesi**

Altes: (Tür.) 1. Prens ve prenseslere verilen şeref unvanı. 2. Bu unvanı taşıyan kimse (T.S: 106).

Amazon: (Fr.) 1. Savaşa katılan kadınlara eski çağların Amazonlarına benzetilerek verilen san. 2. Ata binen kadın (T.S: 112).

Amazonlar: MÖ 1200 yılından itibaren Karadeniz Bölgesi'nde yaşamış, savaş aletleri ok, yay, kargı ve iki ağızlı balta olan, tamamen kadın savaşçılardan oluşan tarihi bir ulus (T.S: 112).

Ana Kraliçe: (Tür.+Sırp.) Kralın annesi (T.S: 120).

Arşidüşes: (Fr.) 1. Arşidükün karısı veya kızı. 2. Avusturya hanedanında prenses (T.S: 157).

Azize: (Ar.) Ermiş kadın (T.S:217).

Begüm: (Tür.) Hint prenseslerine verilen unvan (T.S: 293).

Boliçe: (İbr.) Yahudi kadını: "Balat kapısından girdim içeri / Boliçeler oturmuş iki geçeli" –Halk Türküsü (T.S: 375).

Çariçe: (Rus.) Çarın karısına veya kadın çara verilen unvan (T.S: 497).

Çariçelik: (Rus.+Tür.) Çariçe olma durumu (T.S: 497).

Dudu: (Far.) Yaşlı Ermeni kadını (T.S: 722).

Düşes: (Fr.) Dükün karısı (T.S: 739).

Düşeslik: (Fr.+Tür.) Düşes olma durumu (T.S: 739).

İmparatoriçe: (Tür.) 1. İmparator eşi: "Onun mücevherlerine, incilerine malik tarihte az imparatoriçe gelmiştir." – N.F. Kısakürek 2. İmparatorluğu yöneten kadın (T.S: 1183).

İmparatoriçelik: (Tür.) İmparatoriçe olma durumu (T.S: 1183).

Kokona: (Rum.) Hıristiyan kadını (T.S: 1458).

Kontes: (Fr.) Kontun karısı (T.S: 1474).

Leydi: (İng.) Hanım, hanımefendi: "Sonra öteki leydi araya giriyor, o da galiba genç lorda tutkun." – S. İleri (T.S: 1584).

Madam: (Fr.) Fransa'da evli kadınlara verilen san, madama (T.S: 1599).

Madama: (Fr.) Madam: "Zeminden yükselirken binen hanımlarda ve madamlarda ciyak ciyak feryatlar." – S.M. Alus (T.S: 1599).

Markiz: (Fr.) Markinin karısı (T.S: 1628).

Matmazel: (Fr.) Evlenmemiş Hıristiyan kızlar için "bayan" sözü yerine kullanılan bir unvan: "Matmazelin saçı başı birbirine karışmıştı." – S.F. Abasıyanık (T.S: 1635).

Mis (II): (Ar.) Evlenmemiş kadın (T.S: 1689).

Misis: (İng.) Evlenmiş kadın (T.S: 1689).

Rahibe: (Ar.) Kadın rahip: "İşgali müteakip tekmil yabancı kadınları, rahibeler ve hasta bakıcılar da dâhil, alıp götürdüler." – R.H. Karay (T.S: 1961).

Rahibelik: (Ar.+Tür.) 1. Rahibe olma durumu. 2. Rahibenin görevi. (T.S: 1961).

Sinyora: (İt.) İtalya'da "bayan" anlamında kullanılan bir unvan (T.S: 2120).

Sör (I): (Fr.) 1. Katolik mezhebinde kendini dine adayan ve manastırda yaşayan kadın. 2. Katolik mezhebinde dinle ilgili bir yükümlülük almayan ancak din uğruna hemşirelik, hasta bakıcılık vb. işlerde çalışan kadın (T.S: 2151).

Vikontes: (Fr.) Kadın vikont veya vikont karısı (T.S: 2486).

- **Gagauz Türkçesi**

Altayka: (Tür.+Rus.) Altaylı kadın (G.T.S: 12).

Armyanka: Ermeni kadın (G.T.S: 16).

Azerbaycanka: (Tür.+Rus.) Azerbaycanlı kadın (G.T.S: 25).

Boyarka: (Rus.) Aristokrat kadın (G.T.S: 39).

Bulgarka: (Tür.+Rus.) Bulgar kadın (G.T.S: 42).

Frantsuzka: (Rus.) Bk. Frantsuzoyka (G.T.S: 98).

Frantsuzoyka: (Rus.) Fransız kadın (G.T.S: 98).

Gagauzka: (Tür.+Rus.) Gagauz kadın (G.T.S: 99).

Kalugerka: (Bul.) Rahibe, kadın kesiş (G.T.S: 130).

Latışça: Letonyalı kadın (G.T.S: 167).

Nagayka: (Rus.) Bk. Nogayka (G.T.S: 180).

Nanayka: Nanaylı kadın (G.T.S: 180).

Negroska: (Lat.+Rus.) Zenci kadın (G.T.S: 181).

Nemka: (Rus.) Avusturyalı kadın, nemçeli (G.T.S: 181).

Nemtsoyka: Nemçeli kadın (G.T.S: 182).

Nenka: Neneçli kadın (G.T.S: 182).

Nogayka: (Moğ.(?)+Rus.) Nogay kadını (G.T.S: 184).

Norvejka: (Bul.+Rus.)Norveçli kadın (G.T.S: 184).

Popadiye: Papaz eşi (G.T.S: 198).

Romınka: Romen kadın (G.T.S: 203).

Slovakça: (Fr.+Rus.) Slovak kadın (G.T.S: 220).

- **Türkmen Türkçesi**

Baronessa: (İt.) Baroniñ ayalı ya da gızı (T.D.S: 99).

Bibi: (Tür.) 1. Ruhanılarıñ ayallarınıñ hormat bilen tutulyan adı. 2. Özüñden ulı ayal doğanıña yüzlenilip aydılyan ve garındaşlık arağatnaşığını görkezyän söz (T.D.S: 129).

Elti: (Tür.) Ruhanılarıñ ayalarına hormat goylup aydılyan söz (T.D.S: 360).

Kabardinka: (Rus.) Kabardin ayalı gızı (T.D.S: 674).

Koroleva: (Rus.) 1. Korol ayal. 2. Korolıñ ayalı (T.D.S: 725).

Markiza I: (Leh.) Markiziñ ayalı ya da gızı (T.D.S: 781).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Abay: (Tür.) Lezgi kadını. (A.T.S: 14).

Amazon: (Fr.) Mitoloji kahramanlarına denk savaşçı kadınlar olduğu ileri sürülmektedir… (A.T.S:158).

Asanak: (Tür.) Annesi As boyundan olan kıza verilen ad. (A.T.S: 225).

Baronessa: (İt.) Baronun eşi (A.T.S: 352).

Baronet: (İng.) Baronun eşi (A.T.S: 352).

Çariçə: (Rus.) Çarın eşi, Rus imparatoriçesi (A.T.S: 663).

Çingənə: (Tür.) Kıpti, Çingene kızı (A.T.S: 716).

Hersoginya: (Alm.) Dükün karısı (A.T.S: 1390).

İmperatoriçə: (Tür.) İmparatorun eşi, zevcesi (A.T.S: 1608).

Knyaginya: (Rus.) Rus knezinin karısı (A.T.S: 1814).

Knyajna: (Rus.) Kocaya varamamış, evlenememiş, knez kızı (A.T.S: 1814).

Maharaça: (Sans.) Hindistan'da kral ve prenslere verilen unvan (A.T.S: 2295).

Matrona: (Lat.) Eski Roma'da hür doğmuş ve meşru nikahı olan kadın (A.T.S: 2326).

Miledi: (İng.) 1. İngiltere'de evli kadın veya lordun eşi 2. Soylu kadınlara seslenme şekli (A.T.S: 2419).

Misis: (İng.) İngilizcede evli kadınları için kullanılan bir unvan (A.T.S: 2430).

Miss: (İng.) İngiltere ve Amerika'da evlenmemiş hanımların adından önce söylenir (A.T.S: 2430).

Prinses: (Fr.) 1. Hükümdar ailesine mensup kadın veya kız. 2. Hükümdar eşi (A.T.S: 2779).

Qrafinya: (Rus.) Graf rütbesinde olan şahsın karısı veya kızı (A.T.S: 2179).

Senyora: (İsp.) İspanya'da ve İspanyolca konuşan halklar arasında evli kadına seslenme şekli (A.T.S: 2915).

Senyorita: (İsp.) İspanya'da genç kızlara (hitap) seslenme şekli (A.T.S: 2915).

Şahbanu: (Far.+Far.) Şahın eşi, şahın zevcesi (A.T.S: 3104).

Şahbanuluq: (Far.+Far.+Tür.) Şahın eşinin unvanı (A.T.S: 3104).

Yad Qızı: (Tür.) Yabancı kız, kadın (A.T.S: 3526).

II.8.3.Köle, Cariye ve Esir Kadınları Adlandırmayla İlgili Sözler

Orhun Yazıtlarındaki "küng" kelimesi için çevirilerde cariye, hizmetçi, esir sözcükleri kullanılmıştır. Fakat cariyelik ve kölelik Türklerde var olan bir durum değildir. Esirlik ile kölelik sosyal ve hukuki bakımlardan birbirinden farklı şeylerdir. Buralarda kastedilen şey mülkten ve haktan mahrum olma durumu değil bazı siyasi ve medeni hakların kaybedilmesi söz konusudur. Yazıtlarda ifade edilmek istenen şey esirliktir. Yazıtlarda görülen kün/küng sözü de Çincedir (kü"en") (Kafesoğlu 1998: 239).

Türkiye Türkçesinde 24, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 3, Azerbaycan Türkçesinde 9 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesinde cariye sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde cariyə şeklindedir.

Türkmen Türkçesinde keniz sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde kəniz şeklindedir.

Halayık sözcüğü hem Türkiye hem Türkmen Türkçesinde bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Acemi Ağası: (Ar.+Tür.) Hareme yeni alınan cariyelerin ağası (T.S: 8).

Acemi: (Ar.) Saraya yeni alınmış cariye (T.S: 8).

Avret Pazarı: (Ar.+Far.+Tür.) Cariyelerin satıldığı pazar (T.S: 192).

Beslek: (Tür.) Besleme, hizmetçi, ahretlik (T.S: 314).

Besleme Gibi: (Tür.) Giydiğini kendi yakıştırmayan (kız) (T.S: 314).

Besleme Kız: (Tür.) Besleme: "Besleme kız utandı, bütün kanı yüzüne çıktı, hemen ayağa kalktı." – M.Ş. Esendal (T.S: 315).

Besleme: (Tür.) Evlatlık olarak alınarak ev işlerinde çalıştırılan kız, besleme kız, beslemelik, beslek: "Evin içinde yaşlı bir kalfa ve bir besleme ile kalmıştı." –S.M. Alus (T.S: 314).

Cariye: (Ar.) Yabancı ülkelerden kaçırılıp özgürlükten yoksun bırakılan, alınıp satılabilen, her konuda efendisinin isteklerine bağlı bulunan genç kadın, halayık: "Ben, dedi, zevce ile cariye arasındaki farkı hâlâ anlamış değilim." – P. Safa (T.S: 445).

Cariyelik Etmek: Cariye gibi hizmet etmek: "Bir erkek çocuğu doğuruncaya kadar bu yabancı adama cariyelik eder." – F.R. Atay (T.S: 445).

Cariyelik: (Ar.+Tür.) Cariye olma durumu (T.S: 445).

Çaker: (Far.) Kul, köle, cariye, yanaşma: "Ayağınızın türabıyım, çakeriniz, efendimizi dünyada bırakmam." – M.Ş. Esendal (T.S: 482).

Esire: (Ar.) 1. Dişi tutsak. 2. Cariye, dişi köle (T.S: 816).

Gözde: (Tür.) Önemli bir kimsenin beğendiği kadın (T.S: 984).

Gözdelik: (Tür.) Gözde olma durumu (T.S: 984).

Halayık: (Ar.) Kadın köle, cariye: “Ailemizin emektar Arap halayıklarından biri de bize aşçılık etmekteydi.” – R.N. Güntekin (T.S: 1031).

Halayıklık: (Ar.+Tür.) Halayık olma durumu (T.S: 1031).

Halayıktan Kadın Olmaz, Gül Ağacından Odun: “her şey, kendisinden beklenen görevi yapabilecek niteliklere sahip olmalıdır” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 1031).

Harem Ağası: (Ar.+Tür.) Osmanlı saraylarında ve büyük konaklarda haremle selamlık arasında hizmet gören zenci köle, hadım ağası: “Hizmetime bir harem ağası ile bir Çerkez halayık tayin edilmişti.” – R.H. Karay (T.S: 1049).

Harem Kâhyası: (Ar.+Far.) Haremin alışverişine bakan erkek görevli (T.S: 1049).

Haseki Sultan: (Ar.+Far.+Ar.) Padişahtan çocuğu olan karavaş (T.S: 1053).

Karavaş: (Tür.) Savaşta tutsak edilen veya satın alınan kadın köle, kul (T.S: 1323).

Karavaşlık: (Tür.) Karavaş olma durumu. (T.S: 1323).

Kırnak: (Tür.) Cariye (T.S: 1421).

Odalık: (Tür.) Padişah, şehzade ve paşaların saraya alınan karavaşlar arasından seçtikleri kadın, ikbal: “Rahmetli bilmem ne paşanın odalığı imiş.” – E.E. Talu (T.S: 1788).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Halayık: (Ar.) Halayık, kadın köle, cariye (Tü.T.S: 329).

Keniz: (Far.) Patışanıñ ayalına ya–da gızına hızmat edyän gız. Bir zamandan soñ kenizler Mahımıñ yüzüne gulap sepip, huşuna getirdiler («Häzirki Zaman Edebiyatı ») (T.D.S:696).

Kenizek: Keniz (T.D.S: 696).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Cariyə: (Ar.) 1. Eski zamanlarda düşman ülkelerine yapılan akınlarda elde edilerek veya yabancı ülkelerden kaçırılarak mal gibi para ile alınıp satan kız, kadın, kadın köle. 2. Hizmetçi (kız, kadın); odalık (A.T.S: 582).

Cariyəlik: (Ar.+Tür.) 1. Cariye olma hali. 2. (kız, kadın) Hizmetçi olma durumu, hizmetçilik (A.T.S: 582).

Çakəran: (Far.) Hizmetçiler, köleler, cariyeler, yanaşmalar (A.T.S: 650).

Xacə (II): (Far.) Harem ağası (A.T.S: 1473).

Xacəbaşı: (Far.+Tür.) Eskiden sarayda çalışan hadımların, hizmetçilerin başı (A.T.S: 1473).

Xacəyəbənzər: (Far.+Tür.) Hadıma benzeyen; harem ağasına benzeyen (A.T.S: 1473).

Kəniz: (Far.) Eskiden köle gibi hediye edilen kız (kadın), cariye, halayık (A.T.S: 1769).

Kənizlik: (Far.+Tür.) 1. Cariyenin işi. 2. Cariyenin, halayığının iş veya durumu (A.T.S: 1769).

Kənizpərəst: (Far.) Güzel hizmetçi kadınları evinde saklamayı seven kimse (A.T.S: 1769).

II.9.KADININ EKONOMİK HAYATTAKİ KONUMUYLA İLGİLİ SÖZLER

Toplumsal yapılanmanın değişimler geçirmesiyle beraber kadınlara yeni ve farklı roller yüklenmiştir. Bu değişimler kadınların eğitim ve iş hayatında yer edinmesine ve kendi varlıklarının farkına varmalarına neden olmuştur. Fakat tüm bunların yanı sıra toplumdaki kadına dair geleneksel davranışlar ve düşünceler, kadınların çalışma hayatına kısıtlamalar getirebilmektedir. Bu düşüncelere göre kadının yeri kendi evidir. Kadınların çalışma isteğinde bulunması çatışmaların çıkmasına neden olabilmektedir. Kadınlar bu içsel çatışmalarının yanı sıra erkeklerle benzer işleri yapmalarına rağmen erkeklerden daha düşük ücrete maruz kalmakta ve ikincil konuma düşürülmektedir (Kocacık-Gökkaya 2005: 196).

Kadınların ev içinde yaptığı, kullanım değeri olduğu halde maddi karşılığı bulunmayan işler, yemek pişirme, temizlik, çocuk bakımı vb., üretim faaliyetleri içerisine değerlendirilmeyip değer görmemektedir. Kadın çalışma hayatına katılsa da ev işleri, çocuk bakımı kadının sorumluluğunda olmaya devam etmektedir. Çalışma hayatında cinsiyet eşitsizliği bulunmaktadır. Kadın çalışma hayatında erkekten farklı olarak; belli mesleklere yoğunlaşmak zorunda kalmaktadır, iş ve eğitimde yükselme imkanı kısıtlıdır, aynı işi yapsalar da kadın daha düşük statülü ve düşük ücretli işlerde çalışmaktadır (Özçatal 2011: 22).

II.9.1.Ev İçi Hayat ve Ev İçi Hizmetlerle İlgili Sözler

Kadınlar ile ev özdeşleştirilmiştir. Kadının yeri evidir mantığı toplumda yerleşmiş bir algıdır. Ev, kadının sorumluluğundadır. Kadın başka bir işte çalışsa da evin sorumluluğu ihmal etmemelidir. Çocukların, eşin bakımı, yemek, temizlik gibi roller hep kadının üstüne yıkılmıştır. Evin hanımına yüklenen bu roller evin hanımının çalışma hayatına başlamasıyla başka kadınlar için iş fırsatı olmuştur.

Ev içi hizmette bulunan kadınlara bu başlıkta yer verilmiştir. Bakıcılık, dadılık ev içi hizmetle ilişkilendirilip bu başlık altına alınmıştır.

Kadının toplumdaki değerini belirten sözler tespit edilmiştir. Ev bir mekandan daha fazlasıdır, yuvadır. Yuvayı ayakta tutanın kadın olduğu belirtilmiştir.

Bu başlığa dair Türkiye Türkçesinde 31, Gagauz Türkçesinde 2, Türkmen Türkçesinde 8, Azerbaycan Türkçesinde 20 söz tespit edilmiştir.

Türkmen Türkçesindeki gırnak sözcüğünde bulunan sözcük başı g sesi Azerbaycan Türkçesinde q olmuştur: qırnaq.

- **Türkiye Türkçesi**

Aşı Pişiren Yağ Olur, Gelinin Yüzü Ağ Olur: "Güzel şey, iyi gereç kullanılarak meydana gelir, bundan da iş yapana övünme payı çıkar" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 626).

Bacı: (Tür.) Bir evde uzun zaman çalışmış yaşlı kadınlara verilen unvan: "Tam o sırada içeri Habeş bir bacı girdi." –B. Felek (T.S:222).

Bakıcı: (Tür.) Genellikle çocuk, yaşlı ve hastalara bakma işiyle görevli kimse (T.S: 319).

Bakıcılık: (Tür.) 1. Bakıcının yaptığı iş, falcılık: "Bu bakıcılık sanatı boyacı küpü değildir ki kızım, daldırayım da istediğin boyda sana iş çıkarayım." – H.R. Gürpınar 2. Bakıcı olma durumu (T.S: 319).

Beslek: (Tür.) Besleme, hizmetçi, ahretlik (T.S: 314).

Besleme Kız: (Tür.) Besleme: "Besleme kız utandı, bütün kanı yüzüne çıktı, hemen ayağa kalktı." – M.Ş. Esendal (T.S: 315).

Besleme: (Tür.) Evlatlık olarak alınarak ev işlerinde çalıştırılan kız, besleme kız, beslemelik, beslek: "Evin içinde yaşlı bir kalfa ve bir besleme ile kalmıştı." –S.M. Alus (T.S: 314).

Çocuk Bakıcılığı: (Tür.) Çocuk bakıcısı olma durumu (T.S: 557).

Çocuk Bakıcısı: (Tür.) Çocuk bakımı ile görevlendirilmiş kız veya kadın (T.S: 557).

Dadı Olmak: Çocuk bakıcılığını üstlenmek: "Yaşlanınca torunlarına dadı olmuş bütün kadınların öçlerini almak istiyor gibiydi." – M. Ş. Esendal (T.S: 576).

Dadı: (Far.) Evlerde çocuğa bakan kimse, daye: "Çocuk iken arife gecesi validemiz, dadılarımız bizi erken yatmaya mecbur ederlerdi." – A.H. Müftüoğlu (T.S: 576).

Dadılı: (Far.+Tür.) Dadısı olan (T.S: 576).

Dadılık Etmek: 1. Çocuk bakıcılığı ile uğraşmak: "Elli yaşlarında bir adam, konaklarda dadılık eden bir kadının erkeğidir." – M.Ş. Esendal (T.S: 576).

Dadılık: (Far.+Tür.) Dadının yaptığı iş (T.S: 576).

Daye: (Far.) Dadı (T.S: 603).

Ev Hanımı: (Tür.) Ev kadını (T.S: 836).

Ev Hanımlığı: (Tür.) Ev kadınlığı (T.S: 836).

Ev Kadını: (Tür.) Dışarıda herhangi bir işte çalışmayıp kendi ev işlerini gören kadın, ev hanımı (T.S: 836).

Ev Kadınlığı: (Tür.) Ev kadını olma durumu, ev hanımlığı (T.S: 836).

Evi Ev Eden Avrat: "Bir evin dirlik ve düzenini kadın sağlar" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 834).

Gündelikçi: (Tür.) Gündelikle ev işlerinde çalışan kimse (T.S: 1005)

Hanım İğnesi: (Tür.) Kadınların ince el işlerinde kullandıkları iğne (T.S: 1042).

Hizmetçi: (Tür.) Belli bir ücretle ev işlerini yapmak için tutulan kadın: "Arkasından kucağı paketlerle dolu hizmetçi kızla içeri giriyorlar."– Y. Z. Ortaç (T.S: 1106).

Hizmetçilik: (Tür.) Hizmetçinin yaptığı iş. (T.S: 1106)

Kadın: (Tür.) Hizmetçi bayan (T.S: 1258).

Kız Kilimi: (Tür.+Far.+Tür.) Göçebe kızların işledikleri süslü çeyizlik kilim (T.S: 1437).

Saçını Süpürge Etmek: Kadın Özveri İle Çalışıp Hizmet Etmek: "Ah gençliğim, ah sana saçımı süpürge ettiğim gençliğim de diyecek değilim."– A. Ağaoğlu (T.S: 1998).

Taya: (Far.) Dadı (T.S: 2290).

Tayalık: (Far.+Tür.) Dadılık: "Osman Efendi tayalık vazifesini üstüne almıştı." – E.E. Talu (T.S: 2290).

Temizlikçi Kadın: (Tür.) Ev, iş yeri vb. yerlerde ücret karşılığı temizlik işleri yapan kadın (T.S: 2319).

Yuvayı Yapan Dişi Kuştur: “Evin kadını anlayışlı, idareci ve tutumlu olursa ancak o zaman evde dirlik düzenlik sağlanır” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 2619).

- **Gagauz Türkçesi**

Bakıcı: (Tür.) Bakıcı (G.T.S: 28).

Nyanka: (Rus.) Çocuk yetiştiricisi, dadı (G.T.S: 184).

- **Türkmen Türkçesi**

Bukca: (Tür.) Türkmen ayal- gızlarınıñ üç burçı yeplenip biri-birine tikilen ve bir burçı hem açık, el işlerini salyan gabı: Ayalı bir köne bukcanı alıp çıkdı (N. Sarıhanov, Saylanan Eserler). (T.D.S: 159).

Elbukca: (Tür.) Ayal-gızlarıñ ovnuk-uşak zat salyan gotazlıca haltası: Ol häli-şindi gerek zatlarını elbukcada saklayardı (T.D.S: 355).

Enece: (Tür.) Çocuk bakıcısı, dadı (Tü.T.S: 201).

Gırnak: (Tür.) Oktyabr revolyutsiyasındaı ozal; baylarıñ, hanlarıñ öy hızmatkäri hökmünde saklan ayalı: Bay gırnak ayalınıñ gapısına alarlıp seretdi (A. Govşudov, Eserler). Gurban bayıñ gapısınıñ / Gırnağıdı Garağız (R. Seyidov, Lebap Gızı) (T.D.S:473).

Gırnaklık: (Tür.) Gırnağıñ yağdayı, halı, gırnak bolup yaşamaklık (T.D.S: 473).

Nyanya: (Rus.) Maşğalada çağacıklara, bäbeğe seredyän ayal (T.D.S: 861).

Öy Hocalıkçı Ayal: (Tür.+Far.+Tür.+Ar.) Cemğıyetçilik işinde işlemän, diñe öy hocalık işi bilen meşğullanyan ayal (T.D.S: 74).

Üme: Kadın ve kızların çabuk bitmesi için, yardım amacıyla birine yaptıkları dikiş işi (T.D.S: 655).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Bacı: (Tür.) Belirli bir eğitim alarak hastabakıcılığı yapan kadın (A.T.S: 307).

Cariyə: (Ar.) Hizmetçi (kız, kadın); odalık (A.T.S: 582).

Cariyəlik: (Ar.+Tür.) (kız, kadın) Hizmetçi olma durumu, hizmetçilik. (A.T.S: 582).

Cəvanəzən: (Far.) Genç kadın, ev kadını. (A.T.S: 603).

Çakəran: (Far.) Hizmetçiler, köleler, cariyeler, yanaşmalar. (A.T.S: 650).

Daya: (Far.) 1. Çocuğa bakan kadın, mürebbiye, daya. 2. Hastabakıcı kadın (A.T.S: 805).

Dayalıq: (Far.+Tür.) Dadının işi ve vazifesi, dadılık. bk.dayəlik (A.T.S: 805).

Dayə: (Far.) 1. Çocuğa bakan kadın, mürebbiye. 2. Başka çocukları kendi sütle besleyen kadın. 3. Hastanelerde hastalara bakan kadın, hastabakıcı. 4. Bakıcı, hizmetçi (A.T.S: 808).

Döşəməyuyan: (Tür.) Tahta silen hizmetçi kadın. (A.T.S: 961).

Xacə (II): (Far.) Harem ağası. (A.T.S: 1473).

Xacəbaşı: (Far.+Tür.) Eskiden sarayda çalışan hadımların, hizmetçilerin başı (A.T.S: 1473).

Xacəyəbənzər: (Far.+Tür.) Hadıma benzeyen; harem ağasına benzeyen (A.T.S: 1473).

Xadimə: (Ar.) Hizmetçi kadın (A.T.S: 1475).

Kədbanu: (Ar.+Far.) Ev kadını (A.T.S: 1749).

Kəniz: (Far.) 1. Hizmetçi kız, kadın. 2. Eskiden köle gibi hediye edilen kız (kadın), cariye, halayık (A.T.S: 1769).

Keyvani: (Far.) Kadın hizmetçi (A.T.S: 1747).

Qaravaş: (Tür.) Hizmetçi kadın, kız (A.T.S: 1985).

Qırnaq: (Tür.) Hizmet eden kimse (A.T.S: 2107).

Qulluqçu (I): (Tür.) Ev hizmetçisi (kız, kadın) (A.T.S: 2192).

Sanitarka: (Lat.+Rus.) Hastabakıcı kadın (A.T.S: 2883).

II.9.2.İş Hayatında Kadınla İlgili Sözler

Toplumun bakış açısına göre kadınların yeri evken modern dünyanın getirdiği değişimle beraber kadınlar her alanda çalışma imkanı bulmuştur. Kadın her işi yapabileceğini, her işin altından kalkabileceğini göstermiştir. Ticaret, sağlık, eğitim, yöneticilik gibi birçok alanda çalışmaktadırlar.

İş hayatındaki kadınla ilgili sözlere yer verilmiştir. Ayrıca kadını ilgilendiren, kadına hizmet eden mesleklere de bu başlık altında yer verilmiştir. Bu başlığa dair Türkiye Türkçesinde 53, Gagauz Türkçesinde 25, Türkmen Türkçesinde 8, Azerbaycan Türkçesinde 27 söz tespit edilmiştir.

Gagauz ve Türkmen Türkçesinde +kA cinsiyet eki kullanılarak kadına özgü meslek adları oluşturulmuştur.

Türkiye Türkçesindeki muallime sözcüğü Türkmen Türkçesinde mugallımä, Azerbaycan Türkçesinde müəllimə olarak bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Avrat Malı, Kapı Mandalı: "Bir erkek, karısının malından yararlanmayı düşünmemelidir" anlamında kullanıla söz (T.S: 192).

Avret Pazarı: (Ar.+Far.+Tür.) Kadınların öteberi sattıkları pazar yeri (T.S: 192).

Başhemşire: (Tür.+Far.) Sağlık kuruluşlarında hemşirelik hizmetlerinin en üst düzeyde sunulması için hizmetlerin düzenlenmesinden, yürütülmesinden, denetlenmesinden sorumlu yönetici hemşire: "Halil'le Kerim içeri girdiler, başhemşireyi buldular, pansuman yapıldı." – N. Hikmet (T.S: 427).

Başhemşirelik: (Tür.+Far.+Tür.) 1. Başhemşire olma durumu. 2. Başhemşirenin yaptığı iş (T.S: 428).

Bezekçi: (Tür.) Gelinleri süsleyen kadın (T.S: 325).

Bilim Kadını: (Tür.) Bilim adamı (T.S: 340).

Bohçacı Kadın: (Tür.) Gezerek bohça içinde dokuma eşya satan kadın, bohçacı: "Bir bohçacı kadın gelmiş, beni sormuş, görmek istemiş." –S.M. Alus (T.S: 373).

Bohçacı: (Tür.) Bohçacı kadın (T.S: 373).

Bohçacılık: (Tür.) Bohçacının yaptığı iş (T.S: 373).

Çeyizci: (Ar.+Tür.) Çeyiz hazırlayan veya satan kimse (T.S: 528).

Çeyizcilik: (Ar.+Tür.) Çeyizcinin yaptığı iş (T.S: 528).

Ebe: (Tür.) Doğum işini yaptıran kadın: "Babam ebe bulmaya koştu." – A.Kutlu (T.S: 751).

Feminist: (Fr.) Feminizm yanlısı kimse veya görüş: “Ayrıntılarda görüş farklılıklarımız olsa da temelde feministlerden yanayım.” – R. Erduran (T.S: 859).

Feminizm: (Fr.) Toplumda kadının haklarını çoğaltma, erkeğinkiler düzeyine çıkarma, eşitlik sağlama amacını güden düşünce akımı, kadın hareketi: “Feminizmi destekleyecek bir dernek yahut vakıf kuracaklarmış.” – E. Işınsu (T.S: 859).

Hamam Anası: (Ar.+Tür.) Kadınlar hamamında natırları yöneten kadın: “Sen ise alık karı, evde, sokakta hamam anası gibi gezersin.” – H.R. Gürpınar (T.S: 1037).

Hemşire: (Far.) Doktor tarafından acil durumlar dışında yazılı olarak verilen tedavileri uygulamak, hastanın bakımını düzenlemek, denetlemek ve değerlendirmekle görevli ve yetkili sağlık çalışanı, şvester: “Hemşirenin onlara ters ters bir şeyler söylediğini işitiyorum.” – A.Ümit (T.S: 1083).

Hemşirelik: (Far.+Tür.) Hemşirenin yaptığı iş (T.S: 1083).

Hostes: (İng.) 1. Taşıtlarda, özellikle uçaklarda yolcu ağırlayan bayan. 2. Bir topluluk, kongre vb. yerlerde katılanları ağırlayan, onlara kılavuzluk eden bayan. 3. Yarışma programlarında sunucuya yardımcı olan bayan (T.S: 1111).

Hosteslik: (İng.+Tür.) 1. Hostes olma durumu. 2. Hostesin görevi. (T.S:1111).

Kadın Berberi: (Tür.+Far.) Kadınların saçını kesen ve saç tuvaleti yapan berber, kuaför (T.S: 1258).

Kadın Hareketi: (Tür.+Ar.) Feminizm (T.S: 1259).

Kadın Terzisi: (Tür.+Far.) Kadın giysisi diken terzi (T.S: 1259).

Kâtibe: (Ar.) Kadın yazman, kadın sekreter: “Şu bizim delişmen küçük katibe mi? “ R.N. Güntekin (T.S: 1351).

Korseci: (Tür.) Korse yapan veya satan kimse (T.S: 1484).

Korsecilik: (Tür.) Korsecinin yaptığı iş (T.S: 1484).

Lavta (II): (İt.<Ar.) Ebe (T.S: 1579).

Makyöz: (Fr.) İyi görüntü sağlamak, belli bir tip yaratmak veya yalnızca bazı düzeltmeler yapmak için oyuncunun yüzünde ve vücudunda yapılan boyama ve değişim yapan kadın. (T.S: 1614).

Manikürcü: (Fr.+Tür.) Mesleği manikür yapmak olan kimse: “Manikürcü kız artık ileri gittiğini fark edip suspus oldu.” – E. Şafak (T.S: 1621).

Manikürcülük: (Fr.+Tür.) Manikürcünün yaptığı iş: “Melek manikürcülük de öğreniyormuş.” – S.F. Abasıyanık (T.S: 1621).

Masöz: (Fr.) Bayan masajcı (T.S: 1632).

Matmazel: (Fr.) Konaklarda yabancı dil eğitimi veren kadın (T.S: 1635).

Memure: (Ar.) Bayan memur: “Patronun, benim gibi bir memurenin nazını çekmeye ne mecburiyeti var?” – R.N. Güntekin (T.S: 1651).

Modistra: (İt.) Kadın terzi (T.S: 1694).

Muallime: (Ar.) Kadın öğretmen: “Bir eski muallime olan annem, istese de büyüklük satamazdı, elinden gelmezdi.” – O. Kemal (T.S: 1700).

Mücevherci: (Ar.+Tür.) Kuyumcu (T.S: 1720).

Mücevhercilik: (Ar.+Tür.) Mücevhercinin işi, kuyumculuk (T.S: 1720).

Müdire: (Ar.) Kadın müdür, kadın yönetici (T.S: 1721).

Mürebbiye: (Ar.) Bir çocuğun eğitim ve bakımıyla görevlendirilmiş kadın (T.S: 1730).

Operatris: (Fr.) Kadın operatör (T.S: 1807).

Patroniçe: (Fr.+Slav.) İş sahibi kadın (T.S: 1901).

Pedikürcü: (Fr.+Tür.) Pedikür yapan kadın (kız) (A.T.S: 2712).

Peştamalcı: (Far.+Tür.) Peştamal, futa, havlu vb. dokuyan veya satan kimse (T.S: 1918).

Peştamalcılık: (Far.+Tür.) Peştamalcının işi (T.S: 1918).

Sefire: (Ar.) Bayan elçi: “Sefiremizin tiyatrosever oluşu konuşmalara daha da revnak verdi.” – H. Taner (T.S: 2057).

Sütyenci: (Fr.+Tür.) Sütyen diken ve satan kimse (T.S: 2192)

Sütyencilik: (Fr.+Tür.) Sütyencinin işi (T.S: 2192)

Tülbentçi: (Far.+Tür.) Tülbent satan kimse (T.S: 2398).

Tülbentçilik: (Tür.) Tülbentçinin işi (T.S: 2398).

Yazmacı: (Tür.) 1. Yemeni, yorgan yüzü vb. şeylere elle veya tahta kalıplarla desen yapan kimse: "İki yazmacı, kenarda kayaların üstünde yazmalarını sermiş, kurutuyorlar." – M.Ş. Esendal 2. Yazma satan kimse: "Ön arabanın karşısına geçerler, bohçacı ve yazmacı kadınların tuhaflığa vurarak etrafını alırlar." – R.H. Karay (T.S: 2562).

Yazmacılık: (Tür.) Yazmacının işi (T.S: 2562).

Yemenici: (Tür.) Yemeni yapan veya satan kimse: "Mektepli yemeniciye davulun üstünden yirmi beş kuruşu göstererek..." – S.F. Abasıyanık (T.S: 2570).

Yemenicilik: (Tür.) Yemeni yapma işi (T.S: 2570).

Zenneci: (Far.+Tür.) Kadın eşyası satan kimse (T.S: 2651).

- **Gagauz Türkçesi**

Akuşerka: (Rus.) Ebe (G.T.S: 8).

Ard Babusu: Ebeye yardımcı olan kadın (G.T.G.S: 1).

Assistenka: (Fr.+Rus.) Asistan hanım (G.T.S: 18).

Aşçiyka: (Tür.+Rus.) Aşçı kadın (G.T.S: 18).

Babu: (Bul.) Ocakçı kadındır (G.Y.K.S: 1).

Buzaacıyka: (Tür.+Rus.) Kadın danacı (G.T.S:44).

Çamaşırcıyka: (Far.+Tür.+Rus.) Çamaşırcı kadın (G.T.S: 51).

Çok Nyanka, Çok Bela: Çok dadı, çok bela (G.T.S: 184).

Dikiciyka: (Tür.+Rus.) Dikişçi kadın (G.T.S: 74).

Dokucuyka: (Tür.+Rus.) Dokumacı kadın (G.T.S: 78).

Domna: (Yun.<Lat.) Öğretmen hanım (G.T.S: 80).

Domnu: (Yun.<Lat.) Bayan öğretmen (G.T.S: 233).

Domuzcuyka: (Tür.+Rus.) Domuzcu kadın (G.T.S: 80).

Doyarka: (Tür.+Rus.) İnek sağıcısı kadın (G.T.S: 81).

Düzenciyka: (Tür.+Rus.) Dokumacı kadın (G.T.S: 88).

Falcı Karı: (Ar.+Tür.+Tür.) Bk. Falcıyka (G.T.S: 94).

Falcıyka: (Ar.+Tür.+Rus.) Falcı kadın (G.T.S: 94).

Konduktorka: (Fr.+Rus.) Kadın kondüktör (G.T.S: 242).

Krıçmaritsa: Meyhaneci kadın (G.T.S: 153).

Krıçmarka: Bk. Krıçmaritsa (G.T.S: 153).

Küü Babusu: Ebe (G.Y.K.S: 2).

Pilotka: (Fr.+Rus.) Pridenka Kadın pilot (G.T.S: 196).

Pridenka: Bakıcı kadın (G.T.S: 199).

Süpürücüyka: (Tür.+Rus.) Kadın süpürücü (G.T.S: 228).

Terziyka: (Far.+Rus.) Terzi kadın (G.T.S: 242).

- **Türkmen Türkçesi**

Akuşerka: (Rus.) Akuşerlikden orta bilimi bolan spetsialist ayal. Bibi bolnitsada akuşerka bolup işleyär (T.D.S: 34).

Grimçi: (Tür.) Makyajcı (Tü.T.S: 304).

Kosmetoloğ: (Fr.) Kosmetika boyunça spetsialist: Kosmetoloğ vraçı (T.D.S: 725).

Laborantka: (Lat.+Rus.) Lobarant bolup işleyän ayal: İrki smena gelen laborantkalar, Zavadıñ yanında bolupdırlar cem (« Sovet Edebiyatı » Jurnalı) (T.D.S: 750).

Mugallımä: (Ar.) Bayan öğretmen: At gazanan mugallımä-Ad kazanmış (ünlü) öğretmen (Tü.T.S: 464).

Ofitsiantka: (Rus.) Bayan garson (Tü.T.S: 482).

Sanitarka: (Rus.) Sanitar ayal, gız (T.D.S: 1055).

Telefonistka: Telefonist ayal (T.D.S: 1170).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Arvad Başı: (Ar.+Tür.) Her yönüyle mükemmel olan yönetici kadın (A.T.S: 222).

Bəzəməçi (I): (Tür.) Süsleme, bezeme işiyle uğraşan kimse (A.T.S: 441).

Əbə (II): (Tür.) Eskiden kadınlara doğum zamanı yardımcı olan tahsilsiz kadın; doğum işini yaptıran kadın. bk. əbəçi (A.T.S: 1070).

Əbəçilik: (Tür.) Tahsilsiz, kadınlara doğum yaptıran mahalli ebenin işi, mesleği (A.T.S: 1070).

Əvənçi: Doğum işini yaptıran kadın (A.T.S:1158)

Feldşer-Mama: (Alm.) Doğum yaptıran kadın görevli (A.T.S: 1186).

Həbəçi: (Tür.) Doğum işini yaptıran kadın (A.T.S: 1398).

Madam (II): (Fr.) Komünist İhtilali'nden önce kız enstitüsünün müdiresi (A.T.S: 2292).

Makinaçı: (İt.+Tür.) Daktilo ile yazı yazan (kadın), daktilograf. bk. maşinistika (A.T.S: 2299).

Mama (I): (İng.) Doğum yaptıran kadın (A.T.S: 2308).

Mamaça: Doğum yaptıran kadın (tahsilsiz) (A.T.S: 2308).

Mamaçalıq: Doğum yaptıran kadının işi, mesleği (A.T.S: 2308).

Mamalıq: (İng.+Tür.) Ebenin işi, mesleği (A.T.S: 2308).

Müdirə: (Ar.) Kadın müdür, kadın yönetici (A.T.S: 2464).

Müəllimə: (Ar.) Ders veren kadın öğretmen (A.T.S: 2465).

Müvəllid: (Ar.) Doğurtan, doğuma yardım eden (A.T.S: 2507).

Qabilə: (Ar.) Doğum işini yaptıran kadın (A.T.S: 1914).

Qabilələik: (Ar.+Tür.) 1. Ebe olma hali. 2. Ebenin yaptığı iş, ebenin mesleği (A.T.S: 1914).

Qaşalan: (Tür.) Kadın berberi, kaş alan kimse (A.T.S: 2009).

Qaşalma (I): (Tür.) Kadın berberi, kaş alan kimse (A.T.S: 2009).

Sailə: (Ar.) Geçimini dilenerek sağlayan kadın (A.T.S: 2867).

Stüardessa: (İng.) Ulaştırma vasıtalarında seyahat edenlere hizmet eden kadın (A.T.S: 3051).

Stüardessalıq: (İng.+Tür.) Hostesin yaptığı iş (A.T.S: 3051).

Sufrajizm: (İng.) Kadınların da erkeklerle aynı oranda seçme ve seçilme hakkını savunan hareket, kadın hakları hareketi (A.T.S: 3060).

Talibə: (Ar.) Yüksek okulda okuyan kız öğrenci (A.T.S: 3199).

Talibəlik: (Ar.+Tür.) (kız) Yüksek okulda öğrenci olarak bulunma durumu (A.T.S: 3199).

Toxmacal: (Tür.) İpek üretiminde çalışan genç kız (A.T.S: 3328).

II.10.KADIN VE DİN İLİŞKİSİYLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

Bu bölümde bağlı oldukları dinlerin inançlarını kabul eden bu inançlar için çalışıp belli bir konuma ulaşan kadınlara, yüceltilen inanılan soyut dişi varlıklara ve dinlerde eş-anne olarak kutsiyet adanmış kadınlara yer verilmiştir. Toplum genelinin kabul ettiği dine mensup olan kadınlara dair söz varlığı tespit edilememiştir fakat toplumda yaygın dine mensup olmayan kadınlarla ilgili sözler tespit edilmiştir.

Toplumlardaki dini inanışlara göre söz varlığı şekillenmiştir. Örneğin; Gagauz Türkçesinde dini söz varlığında Hıristiyanlığa dair sözler fazladır, bunda Gagauzların Ortodoks olması etkili olmuştur.

II.10.1.Kadınların Dinen Edindikleri Mertebelerle İlgili Söz Varlığı

Dinine bağlı ve bağlı olduğu dinde görev almış, belli bir konuma ulaşmış kadınlar bu başlık altında alınmıştır.

Türkiye Türkçesinde 6, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 1 söz tespit edilmiştir. Gagauz Türkçesinde bu başlığa dair söz tespit edilememiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Ana: (Tür.) Dinî bakımdan aziz tanınan bazı kadınlara verilen saygı unvanı: Fatma Anamız. Meryem Ana (T.S: 117).

Azize: (Ar.) Ermiş kadın (T.S: 217).

Bacı: (Tür.) Tarikat şeyhlerinin karısı (T.S: 222).

Rahibe: (Ar.) Kadın rahip: “İşgali müteakip tekmil yabancı kadınları, rahibeler ve hasta bakıcılar da dâhil, alıp götürdüler.” – R.H. Karay (T.S: 1961).

Rahibelik: (Ar.+Tür.) 1. Rahibe olma durumu. 2. Rahibenin görevi (T.S:1961).

Sör (I): (Fr.) 1. Katolik mezhebinde kendini dine adayan ve manastırda yaşayan kadın. 2. Katolik mezhebinde dinle ilgili bir yükümlülük almayan ancak din uğruna hemşirelik, hasta bakıcılık vb. işlerde çalışan kadın (T.S: 2151).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Abbatissa: (Lat.) Katolik ayallar manastırınıñ başlığı (T.D.S: 9).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Rahibə: (Ar.) Kadın rahip (A.T.S: 2805).

II.10.2.Kendisine Tapınılan Dişi Unsurlarla İlgili Sözler

Kadınlar, tapınılan ibadet edilen ve dinen kutsal sayılan varlıklar olarak dinde yer edinmişlerdir.

Gagauz ve Türkmen Türkçesinde bu konuya dair söz tespit edilememiştir. Türkiye Türkçesinde kadın Tanrı için kullanılan 3 söz mevcuttur. Azerbaycan Türkçesinde ise Yunan ve Roma kültürlerinde bulunan çeşitli Tanrıçalara dair 6 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki ilahe sözcüğünde bulunan e sesi Azerbaycan Türkçesinde kapalı e'dir: ilahə.

- **Türkiye Türkçesi**

İlahe: (Ar.) Tanrıça (T.S: 1170).

Mabude: (Ar.) Çok tanrılı dinlerde kendisine tapınılan dişi tanrı, tanrıça, ilahe (T.S: 1598).

Tanrıça: (Tür.+Slav.) Çok tanrıcılıkta kadın tanrı, ilahe (T.S: 2264).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Afrodita: (Yun.) 1. Romalıların "Venüs" dedikleri, mitolojinin güzellik tanrıçası. 2. Yunan mitolojisinde aşk ve güzellik ilahesi (A.T.S: 55).

Artemida: (Yun.) Eski Yunan dininde vahşi hayvanlar, av, bereket, ergenlik ve doğurganlık ilahesi (A.T.S: 219).

Favn: (Lat.) Eski Roma mitolojisinde dağların, ormanların, tarlaların, kırların ve sürülerin bereket ilahesi, Faunus'un karısı, bacısı veya kızı olarak değişik şekillerde tasvir edilir (A.T.S: 1183).

İlahə: (Ar.) Tanrıça, mabude (A.T.S: 1592).

Venera (II): (Lat.) Eski Roma mitolojisinde güzellik ve aşk tanrıçası (A.T.S: 3491).

Vestelka: (Lat.) Eski Roma efsanelerinde kadın kâhin, ocak, aile tanrıçası (A.T.S: 3494).

II.10.3.Dinde Yeri Olan Kadınlarla İlgili Sözler

Dinlerde, kadınlar eş ve anne özellikleriyle de yer edinmiştir. Hz. Meryem Hz. İsa'nın annesi, Hz. Fatma ise Hz. Muhammed'in eşi olması nedeniyle dinlerde yer edinmiştir.

Türkiye Türkçesinde 2, Gagauz Türkçesinde 4, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 5 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki Havva sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde Həvva olarak bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Havva: (Ar.) Dinî inanışlara göre dünya üzerindeki ilk kadın, Havva Ana (T.S: 1066).

Havva Ana: (Ar.+Tür.) Havva (T.S: 1066).

- **Gagauz Türkçesi**

Dayma Kız: Meyrem Ana (G.T.S: 70).

Krestnitsa: (Rus) 1. Vaftiz edilen kız (vaftiz kız). 2. Vaftiz anası (G.T.S: 153).

Krisnitsa: (Rus) Vaftiz kızı, vaftiz anası (G.T.G.S: 243).

Panayıya: Meryem Ana (G.Y.K.S: 2).

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Bəyim: (Tür.) Hz. Ali ve Hz. Fatma'nın neslinden geldiği söylenen kimselerin (seyitler) kızlarına ve kadınlarına saygı ifadesi olarak seslenme şekli (A.T.S: 439).

Həvva: (Ar.) Havva İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdemin karısı, ilk kadın (A.T.S: 1426).

Madonna: (İt.) Katoliklerde Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem'e verilen as, onun heykeli veya tablosu madonna (A.T.S: 2293).

Məcməülbəhreyn: (Ar.) Fatma'ya verilmiş ad (A.T.S: 2354).

Məryəm: (Sür.) Hıristiyanlığın yayıcısı Hz. İsa'nın annesi (A.T.S: 2392).

II.10.4.Toplumda Yaygın Dine Mensup Olmayan Kadınlarla İlgili Sözler

Türk toplumunda yaygın olan din İslamiyet'tir. İstisna olarak Gagauz Türkleri Ortodoks Hıristiyan'dır. Toplumlarda yaygın olan dine mensup olmayan kadınlara dair Türkmen ve Gagauz Türkçesinde söz tespit edilememiştir. Türkiye Türkçesinde 2 ve Azerbaycan Türkçesinde 3 söz tespit edilmiştir.

Azerbaycan ve Türkiye Türkçesinde tespit edilen sözcüklerde madam ve matmazel sözcükleri ortaktır. Türkiye Türkçesindeki matmazel sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde sözcük ortası t sesinin d olmasıyla madmazel olmuştur.

- **Türkiye Türkçesi**

Madam: (Fr.) Türkiye'de Müslüman olmayan evli kadın, madama (T.S: 1599).

Matmazel: (Fr.) Evlenmemiş Hıristiyan kızlar için "bayan" sözü yerine kullanılan bir unvan: "Matmazelin saçı başı birbirine karışmıştı." – S.F. Abasıyanık (T.S: 1635).

- **Türkmen Türkçesi**

- **Gagauz Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Dühtəri-Tərsa: (Far.+Far.) Hıristiyan dininden olan kız (A.T.S: 984).

Madam (II): (Fr.) 1. Müslüman olmayan evlenmiş kadın, eş. 2. Müslüman olmayan kadına seslenme şekli, hanımefendi (A.T.S: 2922).

Madmazel: (Fr.) Müslüman olmayan kadın veya kızların ismine takılan söz; hanım (A.T.S: 2293).

II.11.KADININ ÖLÜM VE YAS KARŞISINDAKİ TUTUMUYLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

Ölüm; doğum, evlenme gibi yaşamın doğal süreçlerindendir. Hayatın son aşamasıdır. Bu sona, bakış açısı toplumlarda değişiklik gösterebilmektedir. Bakış açısının farklı olmasında toplumun inancı ve kültürü etkili olmuştur.

Türkler ebediliğin Tanrı'ya mahsus olduğuna, insanın fani olduğuna inanmaktadırlar. Orhun Yazıtlarında bu inanış şu şekilde anlatılmaktadır: "*Öd tengri yasar, kişi oglı kop ölüglü törümüş*" yani "Zamanı Tanrı takdir eder; kişioğlu hep ölmek için türemiş" (KT-Ş10) **(**Ersoy R. 2002: 87).

Türkler tarihsel süreç içerisinde farklı dinleri/inançları tanımışlar ve bunların kurallarını kabul edip ona göre yaşamışlardır. Gök Tanrı inancını benimsediklerinde de İslamiyet'i kabul ettiklerinde de ölüm ve ölümden sonraki yaşamı kabul etmişlerdir. Osman Nedim Tuna'ya göre "Orhun Yazıtlarından ancak şu kadarı malum oluyor ki Türk halk itikadınca, insanın ruhu öldükten sonra, kuş yahut böcek suretinde tenasüh edermiş. Vefat eden hakkında "uçdı" deniliyor. Malumdur ki Batı Türklerinde de hatta İslamiyet'i kabul ettikten sonra da öldü yerine "şunkar boldı" yani "şahin oldu" ibaresi kullanılıyordu" (Tuna 1960: 133).

Türkler ölüye saygı duymuşlardır. Orhun Yazıtlarında sevilen biri öldüğünde kergek boldu, uçmağ vardı sözleri kullanılırken düşman biri öldüğünde ölti fiili kullanılmıştır. Ölüler için törenler düzenlemişlerdir. Orhun Yazıtlarında tören yapıldığına dair şu ifade bulunmaktadır: (KT KD) *kül tigin koon yılka yiti yegirme uçdı tokuzunç ay yeti otuzka yog ertürtümiz barkin bedizm bitig taşin biçin yılka yitinç ay yiti otuzka koop alkdımız….* "Kül Tigin Koyun yılında, on yedinci günde vefat etti. Dokuzuncu ayın yirmi yedisinde yas törenini tamamladık. Türbesini, resimlerini-heykellerini ve kitabe taşını Maymun yılında, yedinci ayın yirmi yedisinde hep bitirdik…" (Tekin 2014: 40-41).

Orhun Yazıtlarında Türklerin ölenin arkasından yas tuttuğuna dair bilgi vardır. Bilge Kağan'ın, Kül Tigin'in ardından tuttuğu yas şöyle anlatılmaktadır: (KT K10*) kül tigin yok erser koop ölteçi ertigiz inim kül tigin kergek boltı özüm sakıntım körür közüm körmez teg bilir biligim bilmez teg boltı özüm sakıntım öd tenri aysar kişi oglı koop ölgeli törimiş*. "Kül Tigin yok olsa idi hep ölecek idiniz. Kardeşim Kül Tigin vefat etti. Kendim yas

tuttum. Gören gözlerim görmez gibi, eren aklım ermez gibi oldu. Kendim düşünceye daldım. Zaman Tanrısı buyurunca insanoğlu hep ölümlü yaratılmış" (Tekin 2014: 38-39).

Dede Korkut'ta ise yas için şöyle bir anlatış vardır: "Beyreğin babasına anasına haber oldu. Ak evinin eşiğinde feryat koptu. Kaza benzer kızı gelini ak çıkardı kara giydi. Ak boz atının kuyruğunu kestiler. Kırk elli yiğit kara giyip mavi sarındılar, Kazan Beye geldiler. Sarıklarını yere vurdular, Beyrek diye çok ağladılar" (Ergin 1971: 237).

İslamiyet öncesi Türklerin ölen kişinin ardından yaptıkları törene "yuğ" denir. Bu törenlerde okunan ağıtlara da "sagu" denmektedir. Bu ağıtların içeriğini vefat edenin yiğitlikleri, iyilikleri ve anıları oluşturur. Yuğ törenlerinde saguları söyleyen kişilere "yugcı" ve "sıgıtçı" denmektedir. Türk edebiyatında ağıtların ilk şekli sagulardır (Sever 2002: 20). Günümüzde ağıt için Azerbaycan Türkleri "ağı", "şiven (yas)" ve "bayatıları", Türkmenler "ağı", "tavş" ve "tavşa" sözcüklerini kullanmaktadırlar (Görkem 2001: 55-56). Gagauzlar da ise iki çeşit ölüm türküsü görülmektedir. Birincisi yaslar ve cenaze töreniyle bağlantılı olanlar, ikincisi vasiyetnâme türküleri. Bu ikincisine Gagauzlar "aalamak türküleri" demektedir. Gagauzların bu türküleri lirik-epik karakterlidir. Günümüzde, cenaze ve ölüm ile ilgili konulardan bağımsızdır. Bu türküler sadece lirik karakterleriyle devam etmektedir (Zajaczkowski 1976: 237'den aktaran Görkem 2001: 61).

Yas, ağlamak gibi kavramlar erkekten daha çok kadınla bağdaştırılmıştır. Bunda kadınların duygularını daha rahat ifade etmesi etkili olmuştur. Ayrıca bir erkek duygularını ifade ettiğinde, ağladığında toplum tarafından yargılanabilir fakat kadınlar için böyle bir yargılama söz konusu değildir.

Türkmen Türkçesi ve Gagauz Türkçesinde bu başlığa dair herhangi bir söz tespit edilememiştir. Türkiye Türkçesinde 3 ve Azerbaycan Türkçesinde 7 söz tespit edilmiştir.

Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde tespit edilen sözlerde "kara" sözcüğü dikkat çekicidir. Yasın, üzüntünün rengi siyah olarak kabul edilmiştir ve yas ile ilgili adlandırmalarda bu renk adı kullanılmıştır. Dede Korkut'ta yas zamanları siyah renkte kıyafetler giyildiği belirtilmiştir. Geçmişten günümüze kadar uzanan kültürel bir durumdur.

- **Türkiye Türkçesi**

Başına Karalar Bağlamak: Çok kederlenmek. (T.S: 267).

Duvağına Doymamak: Yeni gelinken ölmek veya kocasından ayrılmak (T.S: 727).

Merhume: (Ar.) Ölmüş Müslüman kadın, rahmetli, rahmetlik: "Merhumenin vasiyeti varmış, Karacaahmet'e defnolunacak." – M.Ş. Esendal (T.S: 1658).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Anası Vay Şivəninə Oturmaq: Anası yasını tutmak (A.T.S: 167).

Anası Başına Qara (Qaralaq) Bağlamak: Ölmek ve annesi yasını tutmak (A.T.S: 167).

Flor (II): (İng.) Siyah krep, yas törenlerinde kullanılan, siyah renkli matem işareti (A.T.S: 1223).

Gəlin Ölmək: Evlendikten sonra hayatını kaybetmek (A.T.S:1263).

Qara Əmcək: (Tür.) Doğurduğu çocuğu ölen kadın (A.T.S: 1963).

Qaradovaq: (Tür.) Eşini henüz kaybetmiş (gelin) (A.T.S: 1971).

Qaranişan (I): (Tür.+Far.) Nişanlısını kaybeden genç veya kız (A.T.S: 1980)

II.12.SANAT VE EĞLENCE HAYATINDA KADINLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

Kadın, teorik olarak yüceltilmiş olarak platonik olarak ve bir ideali yansıtması açısından hep sanatın içindedir (Kutlu 1997: 1). Tabiatları bakımından kadın yaratıcı bir varlıktır fakat kendilerini sanatta göstermeleri zaman almıştır. Kendi doğal özellikleri bunda etkili olmuştur. Kadının sanatta yer edinememesinin bir nedeni de toplumdur. Toplumlar cinsiyetlere roller biçerek cinsiyetlerin özgürlük alanlarını bazı kalıplarla daraltmış ve baskılamıştır. Kadının üretici konumunda sanatta yer edinmesi zaman alsa da sanatta hep vardır. Kadınlar, erkek sanatçılar tarafından gözlemlenmiş; fiziksel, görsel ve estetik yönleri sanatın birçok alanına yansıtılmıştır. Mesela Salvador Dali kadını sürrealist bir tavırla eserlerine yansıtmıştır (Gülaçtı 2012: 86). Kadın bu şekilde yalnızca sanatta nesne konumundadır. Mesela kadın tiyatroda ana karakter olarak değil de yan karakter, mizah unsuru, renk katıcı öğe olarak girmiştir. Hatta kadın karakterleri erkekler canlandırmış bu durumdan mizah yaratılmıştır (Kutlu 1997: 1).

Bu bölümde sanatın içinde olan sanatı meslek haline getiren kadınlara dair söz varlığı bulunmaktadır. Kadınlara özgü olan ses tonlarına bu başlıkta yer verilmiştir. Ayrıca kadının eğlence ortamlarındaki konumuna dair sözlere de bu bölümde değinilmiştir. Kadın eğlence ortamlarında bazen eğlenen konumunda merkezde iken bazen de erkeğin gönlünü hoş tutan erkeğin göz zevkine hitap eden erkeği eğlendiren yani eğlenceye dolaylı yoldan katılan konumdadır. Düğün eğlencelerinde ya da kadınların kendi aralarında düzenledikleri eğlencelerde yaptıkları oyunlara, kadınların ifade ettikleri folklor danslarına ve kız çocuklarının oynadıkları oyunlara bu başlık altında yer verilmiştir.

Bu başlığa dair Türkiye Türkçesinde 36, Gagauz Türkçesinde 3, Türkmen Türkçesinde 9, Azerbaycan Türkçesinde 35 söz tespit edilmiştir.

Aktrisa sözcüğü Gagauz, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır ve üç lehçede de aynı şekilde bulunmaktadır.

Artistka sözcüğü Gagauz ve Türkmen Türkçesinde ortaktır ve iki lehçede de aynı şekilde bulunmaktadır.

Balerina sözcüğü hem Türkmen Türkçesinde hem de Azerbaycan Türkçesinde bulunmaktadır.

Soprana, geyşa, rakkase ve şaire sözleri Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Şaire sözcüğü Türkiye Türkçesinden farklı olarak Azerbaycan Türkçesinde kapalı e'lidir: şairə. Türkiye Türkçesindeki rakkase sözcüğünde bulunan k sesleri Azerbaycan Türkçesinde q, sözcükteki ikinci ve üçüncü vokal kapalı e olmuştur: rəqqasə.

- **Türkiye Türkçesi**

Aktris: (Fr.) Kadın oyuncu: "Matmazel, sizin mükemmel bir aktris olduğumuzu işitiyorum." –P. Safa (T.S: 78).

Balerin: (Fr.) Bale yapan bayan sanatçı: "Büyük balerinler gibi tülden, kısa bir fistanı var." –H.C. Yalçın (T.S: 243).

Balerinlik: (Fr.+Tür.) 1. Balerin olma durumu. 2. Balerinin işi (T.S: 243).

Başaktrist: (Tür.+Fr.) Başoyuncu (kadın) (T.S: 270).

Başoyuncu: (Tür.) Bir filmde veya tiyatro esrinde başrolü canlandıran kadın oyuncu, başaktris, primadonna (T.S: 278).

Damsız (II): (Tür.) Yanında bayan olmadan: Salona damsız girilmez (T.S: 592).

Damsızlık: (Tür.) Damsız (I), (II) olma durumu (T.S:592).

Dansöz: (Fr.) Dans etmeyi meslek edinmiş kadın (T.S: 593).

Dansözlük: (Fr.+Tür.) Dansözün işi veya mesleği (T.S: 594).

Duetto: (İt.) Bir kadın ve bir erkek sesin sözleri dönüşümlü olarak okudukları hafif müzik parçası (T.S: 722).

Gerdan Kırmak: Naz ile boynu başla birlikte iki yana oynatarak kırıtmak: "Avrupa tiyatrosunda işveli gerdan kırışları, meşhur kantolarıyla, ortalığı kırıp geçirdiği zamanlar!" – A. İlhan (T.S: 932).

Geyşa: (İng.) 1. Dansçı ve şarkıcı Japon kadını. 2. Özel olarak konuk ağırlamak için yetiştirilmiş Japon kadını (T.S: 939).

Geyşalık: (İng.+Tür.) Geyşa Geyşa olma durumu (T.S: 939).

Kankan: (Fr.) Kadınların oynadığı hareketli bir Fransız dansı (T.S: 1299).

Kanto: (İt.) 1. Tuluat tiyatrolarında oyundan önce genellikle kadın sanatçıların şarkı söyleyip dans ederek yaptığı gösteri: "Kantodan piyese kadar her gösteriye katılıyor; herkesi hüzne, sevgiye, coşkuya, isteğe boğuyordu." – C. Külebi 2. Bu gösteri sırasında söylenen şarkı (T.S: 1301).

Kantocu: (İt.+Tür.) Kanto söyleyen kadın: "Tıpkı kantocu bir kız gibi ellerini şakırdatıp omuzlarını titretiyordu." – O.C. Kaygılı (T.S: 1301).

Kantoculuk: (İt.+Tür.) Kantocunun yaptığı iş: "Kantoculuk üzerine tartışmayı bal gibi önlemişti." – T. Buğra (T.S: 1301).

Konsomasyon: (Fr.) Eğlence yerlerinde konsomatrisin masadan masaya dolaşması (T.S: 1473).

Konsomatris: (Fr.) Gazino, bar vb. eğlence yerlerinde müşteri ile birlikte yiyip içerek çalıştığı yere kazanç sağlayan kadın (T.S: 1473).

Konsomatrislik: (Fr.+Tür.) Konsomatris olma durumu (T.S: 1474).

Köçek: (Tür.) Kadın kılığına girip oynayan erkek: "Şehrin bütün köçekleri, çengileri çağrılsın!" – T. Oflazoğlu (T.S: 1494).

Muganniye: (Ar.) Kadın şarkıcı (T.S: 1702).

Oryantal: (Fr.) 1. Genellikle Doğu ülkelerinde, kadınların tek başlarına ve yarı çıplak olarak müzik eşliğinde yaptıkları, vücut ve göbek hareketlerine dayalı dans. 2. Bu dansı yapan kadın (T.S: 1819).

Oturak Âlemi: (Tr.+Ar.+Tür.) Anadolu'nun bazı yörelerinde, sadece erkeklerin katıldığı, çalgılı, kadın oynatılan içkili toplantı: "Dillere destan olan oturak âlemlerinde göbeği atan, erkek değil, kadındır." – B.R. Eyuboğlu (T.S: 1824).

Oturak: (Tür.) İçkili, çalgılı ve kadınlı eğlenti (T.S: 1824).

Rakkase: (Ar.) Raksı meslek edinmiş kadın: "Gezegenlerin hareketleri nasıl kati bir nizam içinde cereyan ederse rakkaselerinki de öyledir." – M. Kaplan (T.S: 1962).

Soprano: (İt.) Kadın veya çocuklarda en ince ses (T.S: 2141).

Striptiz: (İng.) Genellikle gece kulüplerinde, pavyonlarda genç bir kadın oyuncunun müzik eşliğinde dans edip soyunarak yaptığı gösteri: "Vals, kankan ve striptiz devri böylece sona erdi." - Halikarnas Balıkçısı (T.S: 2162).

Striptizci: (İng.+Tür.) Striptiz yapan kadın (T.S: 2162).

Striptizcilik: (İng.+Tür.) Striptizci olma durumu (T.S: 2162).

Subret: (Fr.) Komedilerde hafifmeşrep genç kadın veya işveli hizmetçi rollerine çıkan kadın oyuncu (T.S: 2166).

Suflöz: (Fr.) Oyunculara, rollerinde unuttukları sözleri izleyicilere duyurmadan söyleyip hatırlatan kadın (T.S: 2167).

Şaire: (Ar.) Kadın şair (T.S: 2198).

Şantöz: (Fr.) Kadın şarkıcı (T.S: 2203).

Tellice: (Tür.) Tek kadın tarafından oynanan bir oyun türü (T.S: 2314).

Zılgıt: (Tür.) Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin bazı yerlerinde genellikle düğünlerde eğlenmek amacıyla dili ağız içinde değişik bir biçimde oynatarak ahenkli bir ses çıkarma (T.S: 2654).

- **Gagauz Türkçesi**

Aktrisa: (Fr.) Aktris (G.T.S: 8).

Artistka: (Fr.+Rus.) Kadın artist (G.T.S: 17).

Kadınca: (Tür.) Gagauz halk oyunu (G.T.S: 126).

- **Türkmen Türkçesi**

Aktrisa: (Fr.) Kadın aktör, kadın oyuncu (Tü.T.S: 27).

Artistka: (Fr.+Rus.) Kadın oyuncu (Tü.T.S: 34).

Bale Artistikası: (Fr.+Fr.+Rus.+Tür.) Kadın bale oyuncusu: Opera ve bale teatn- Opera ve bale tiyatrosu (Tü.T.S: 45).

Balerina: (İt.) Balet artistkası: Ol häzir Türkmen devlet opera ve balet teatrınıñ balerinası (R. Alıyev, Sülğüniñ Hatları) (T.D.S: 93).

Garsak II: Gızlarıñ bäş sanı toğlacaık daşı oklap hem gapıp oynayan oynı, bäşdaş: Gızlar bäş daş bilen garsak oynayardılar (T.D.S: 435).

Läle I: Gızlarıñ üyşüp ya-da yekelikde aydyan aydımı: Golayrak baramda eşitdim birden, Läle kakyan gızlañ şadıyan sesin (Ş. Borcakov, Kaspi Kenarında). Doğanlarmız tiz geler, Coşup läle kak, cora (Nurı Annağılıç, Saylanan Eserler) (T.D.S: 757).

Moncuğatdı: (Tür.) Türkmen halk döredíciliğiniñ janrlarınıñ bir görnüşi. Türkmen gelin-gızlarınñ täze yılda (nevruzda) öz bağtlarını sınamak üçin oynayan aydımlı oyun: Muğallım çağalara moncuğatdınıñ nämediğini düşündirdi (T.D.S: 823).

Solistka: (Fr.+Rus.) Saz eserlerini aydımları, tansları yekelikde yerine yetiryän ayal, artistka: Meniñ özüm hem Türkmen dövlet filarmoniyasında solistka bolup işleyärin («Sovet Türkmenistanınıñ Ayalları» Jurnalı) (T.D.S: 1081).

Şahıra: (Ar.) Şaire, bayan ozan: Beyleki bir türk şahırası-Diğer bir Türk şairesi (Tü.T.S: 597).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Aktrisa: (Fr.) Kadın sinema ve tiyatro oyuncusu (A.T.S: 117).

Aktrisalıg: (Fr.+Tür.) 1. Artis olma hâli. 2. Aktrisin yaptığı iş; başrolde oynama (A.T.S:117).

Alt (II): (İt.) Kadın seslerinin en kalını, alto, bu sesle şarkı söyleyen sanatçı (A.T.S: 152).

Alto: (İt.) Kontralto; kadın seslerinin en pesi (A.T.S: 155).

Balerina: (İt.) Kadın bale sanatçısı (A.T.S: 333).

Bayaderka: (Rus.) Hindistan'da dinî törenlerin seramonisine katılan dansçı; dansöz (A.T.S: 380).

Cangülüm: (Far.+Ar.) Kızların gruplaşıp iki sıra oluşturarak ve karşılıklı türkü söyleyip oynadıkları bir oyun (A.T.S: 578).

Cəhribəyim: Azerbaycan'da kadınların oynadığı bir halk dansı (A.T.S: 594).

Dilyallısı: (Tür.) Kız evinde yapılan düğünün ikinci günü, kına yakma töreninde 8-10 kız tarafından el ele tutulup sözleri de söylenerek icra edilen bir halk dansının adı. Bazen bu dansa erkekler de katılır ve genelde Nahçıvan bölgesinde ifa edilir. bk.gülümey (A.T.S: 902).

Döndərmə (I): (Tür.) Kadınların ve kızların karşılıklı olarak söyledikleri halk türkülerinde tekrarlanan ara nağme (A.T.S:952).

Duvaqqapma: (Tür.) Ozanların söyledikleri halk destanlarının sonunda, genellikle gelini öven ve ona nasihat eden koşma tarzı âşık şiiri (A.T.S: 979).

Əlimqaldı: (Tür.) Genelde kız çocuklarının oynadığı bir oyun (A.T.S: 1110).

Əyrimçə (II): (Tür.) Çarpık bacaklı (kız, kız çocuğu, çoğunlukla şaka ile karışık hakaret ifadesi olarak kullanılır) (A.T.S: 1166).

Gəlin-Gəlin: (Tür.) Kız çocuklarının bebekle oynadıkları oyun, evcilik oyunu. bk.gəlincik-gəlincik (A.T.S: 1263).

Gəlinəbaxma: (Tür.) Azerbaycan'ın Şeki bölgesinde gelin ve güveyinin yengelerinin mahalledeki kadınlar için ifa ettikleri bir seyirlik… (A.T.S:1266)

Geyşa: (Jap.) Özel bir eğitimle yetiştirilip, dans, şarkı, ev işi, çiçek düzenlemesi vb. öğretilen Japon kızları (A.T.S: 1260).

Xala-Xala: (Ar.) Küçük kız çocuklarının bebekle oynadıkları bir oyunun adı (A.T.S: 1477).

Kinoaktrisa: (Yun.+Fr.) Sinema ve tiyatroda kadın oyuncu (A.T.S: 1797).

Kontralto: (İt.) En kalın kadın sesi, alto (A.T.S: 1834).

Kos-Kos: Azerbaycan Türk kültür dairesinde Nevruz Ergenekon Bayramı arifesinde özel giyimli köse ile gelinin katıldığı halk gösterisi, halk tiyatrosu. bk.kosagəlin, kosa (A.T.S: 1843).

Qarabirçək (II): (Tür.) Kız evinde yapılan toplantılarda ifa edilen bir halk dansı (A.T.S: 1967).

Qaradonnu: (Tür.) Borçalı bölgesinde düğünlerde yaşlı kimselerin ifa ettikleri özel halk dansının adı. bk.ağırdonlu (A.T.S: 1971).

Qayınana-Gəlin: (Tür.) Bir vakitler kız evinde yapılan düğünlerde gelinin arkadaşları tarafından ifa edilen gelinle yaşlı kaynanasının karşılıklı atışmalarını dile getiren komik bir oyun (A.T.S: 2026).

Qıtqılda: Azerbaycan'da gelin ve kaynana arasındaki çekişmeyi taklit ederek oynanan halk danslarından biri (A.T.S: 2115).

Qız Oyunları: (Tür.) Kına gecesi gelin adayının evinde yapılan toplantıda bekâr kızların ifa ettiği mizahi oyunlara verilen ad (A.T.S: 2120).

Qızılgül (II): (Tür.+Far.) Azerbaycan'da kadınların, kızların oynadığı bir halk dansı (A.T.S: 2127).

Madriqal: (İt.) Kadının güzelliğine, sevgisine ait olan küçük şiir, methiye, madrigal (A.T.S: 2293).

Medium (II): (Lat.) Kadın sesinin yükseklik ve güç seviyesi (A.T.S: 2332).

Primadonna: (İt.) Kadınların tiyatroda oynaması kabul edildikten sonra İtalyan operalarında başrole çıkan kadın şarkıcı (Sekiz ile on yıl arasında öğrenim gören primadonnalar İtalya dışında bütün Avrupa başkentlerinde 19. yüzyıldan itibaren de Amerika'da çalışmak imkânı buldular) (A.T.S: 2778).

Rəqqasə: (Ar.) Dansı meslek edinmiş kadın, raks eden, dans eden, oynayan kız, kadın (A.T.S: 2827).

Rəqqasəlik: (Ar.+Tür.) Balerinlik (A.T.S: 2828)

Səbiyə: (Ar.) Buluğ çağına ermemiş kız çocuğu, çok küçük yaşta kız çocuğu (A.T.S: 2923).

Soprano: (İt.) 1. Kadın veya genç erkek çocuklarda en ince ses. 2. Böylesi sese sahip sanatçı (A.T.S: 3021).

Şairə: (Ar.) Kadın şair (A.T.S: 3109).

Şansonetka: (Fr.+Rus.) Tuluat tiyatrolarında oyundan önce ve genellikle kadın sanatçıların dans ederek söylediği şarkı (A.T.S: 3117).

II.13.GÜZELLİK, BEĞENİ VE AŞK ÖZNESİ OLARAK KADINLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

İlk çağlardan beri güzellik kavramı bulunmaktadır. İnsanoğlu güzeli aramış, kendisine göre güzellik anlayışı geliştirmiştir. Bu güzellik anlayışı tarih boyunca değişmiştir. Güzellik kavramı özneldir. Farklı zamanlarda, farklı coğrafyalarda yaşayanlar için bu kavram farklılık göstermektedir.

Kadına birçok görev, sorumluluk ve rol yüklenmiştir. Kadından hamarat olması, çocuk doğurması ve iyi bir anne-eş olmasının yanı sıra kadından güzel, genç, alımlı, cazibeli olması beklenmiştir.

Kültürden kültüre değişen güzellik algısının kadınlara yüklenmesi, kadının estetik kaygılar çekmesine, yaşamdan, kendinden, değerlerinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Güzellik algısı kadın için sorunsala dönmüştür. Tüketim ekonomisi, ataerkil düzen ve medya bu sorunsala çanak tutmaktadır. Kadın için ideal güzellik imajı belirlenmektedir. Bu ideal güzellik imajını yakalamaya çalışan kadınlar; bir araç, süs ve seks imgesine dönüştürülmektedir. Tüketim ekonomisine göre tüketmeye yönlendirilen kadın için güzellik, ulaşılması gereken bir zorunluluktur (Güzel 2013: 82).

Bu bölümden güzel kadının adlandırmasına, kadının güzelliğini tasvir etmede kullanılan unsurlara, kadına beslenen duygulara ve kadının erkeğin gönlündeki yeri ile ilgili sözlere yer verilmiştir.

II.13.1. Kadının Fizikî Özellikleri Ön Plana Çıkararak Adlandırma

II.13.1.1.Güzel Kadının Adlandırılmasıyla İlgili Sözler

Güzel, güzellik ve güzel kadın kavramları için Türkiye Türkçesinde 34, Gagauz Türkçesinde 9, Türkmen Türkçesinde 44, Azerbaycan Türkçesinde 77 söz tespit edilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki güzel sözcüğünde bulunan ü sesi Gagauz, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde yuvarlaklaşmaya uğramıştır, gözel olmuştur. Gagauz Türkçesinde

sözcük hem gözel hem güzel olarak yaşamaktadır. Azerbaycan Türkçesinde sözcükteki e sesi kapalı e olmuştur: gözəl.

Türkmen Türkçesinde bulunan hub sözcüğündeki h sesi Azerbaycan Türkçesinde hırıltılı h olmuştur: xub.

Hüsn sözcüğü Türkiye, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Türkmen Türkçesinde ü sesi u'dur: husn.

Türkiye Türkçesinde dilber sözcüğündeki e sesi Azerbaycan Türkçesinde kapalı e olmuştur, dilbər.

Afet sözcüğü Türkiye Türkçesinde ve Azerbaycan Türkçesinde şekil ve anlam bakımından ortaktır.

Eski Türkçede "güzel şekle sahip, güzel" anlamına gelen görk sözcüğü bulunmaktadır (Clauson 1972: 743). Görk sözcüğü Türkiye Türkçesinde ve Türkmen Türkçesinde şekil ve anlam bakımından aynı şekilde yaşamaktadır. Azerbaycan Türkçesindeki görkəm sözcüğü bu sözcükten türetilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki cemal sözcüğü Türkmen Türkçesinde camal, Azerbaycan Türkçesinde camal ve cəmal olarak bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesindeki nefis sözcüğünde bulunan f sesi Türkmen Türkçesinde p olmuştur: nepis.

- **Türkiye Türkçesi**

Afet: (Ar.) Güzelliği ile insanı şaşkına çeviren, aklını başından alan kadın: "Gül yüzlü bir afetti ki her busesi lale." – Y.K. Beyatlı (T.S: 33).

Cami Yıkılmış Ama Mihrabı Yerinde: "Yaşlandığı halde güzelliği bozulmamış" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 436).

Cemal: (Ar.) Yüz güzelliği: "Sadakatinden dinî bir zevk duyuyor, cemaline tutkun kalmaktan temiz neşeler topluyordu." – R.H. Karay (T.S: 451).

Cemile: (Ar.) Güzel (kadın) (T.S: 451).

Cinsilatif: (Ar.) Güzel, alımlı, hoşa giden kadın (T.S: 468).

Civan: (Far.) Yakışıklı genç erkek veya güzel genç kadın: "Henüz on yedi yaşında pembe, beyaz, saf, masum bir civandı." – Ö. Seyfettin (T.S: 469).

Dilber: (Far.) Alımlı, güzel kadın: “Ala gözlü nazlı dilber / Koma beni el yerine” – Karacaoğlan (T.S: 665).

Dilberlik: (Far.+Tür.) Dilber olma durumu (T.S: 665).

Ece: (Tür.) Güzel kadın: “Dün Sirkeci istasyonunu görmeliydiniz, ecemiz geldi.” – F.R. Atay (T.S: 752).

Filinta: (Alm.) Güzel, yakışıklı (T.S: 876).

Gökçe: (Tür.) Güzel, hoşa giden: “Kutlu Melek yüzü güneş esmeri, gözü menekşe moru, kumral saçı belikli, gökçe gonca artık yoktur.” – T. Buğra (T.S:957).

Gökçek: (Tür.) Güzel, sevimli (kimse): “Gökçektin kız, daha bir gökçek oldun.” – T. Buğra (T.S: 958).

Gökçeklik: (Tür.) Gökçek olma durumu (T.S:958).

Görk: (Tür.) Güzellik, gösteriş (T.S:969).

Görklü: (Tür.) Güzel, gösterişli: “Üstünde, içeri doğru, büyük ve görklü bir yarım ay bükülür.” – S. Birsel (T.S: 969).

Görklülük: (Tür.) Görklü olma durumu (T.S: 969).

Güzel Bürünür, Çirkin Görünür: “Güzeller nazlı olur, çirkinler ise kendilerini beğendirmeye çalışırlar” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 1014) .

Güzel Olmak: Güzelleşmek: “Güzel ne güzel olmuşsun / Görülmeyi görülmeyi” – Karacaoğlan (T.S: 1014).

Güzel: (Tür.) 1. Güzel kız veya kadın: “Güzeller deniz kenarına geldikleri zaman âşıklar da kale burçlarına ve bedenlerine dolarlar.” – A.H. Çelebi 2. Güzellik kraliçesi (T.S: 1014).

Güzelce: (Tür.) Güzele yakın, güzel gibi: “Kızı belki anasından biraz güzelce.” – M.Ş. Esendal (T.S: 1015).

Güzele Bakmak Sevaptır: “Güzele bakarken Tanrı'nın neler yarattığını düşünür ve büyüklüğünü anlarız” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 1014).

Güzellerin Talihi Çirkin Olur: “Güzeller kendilerine yaraşan bir yaşayışı her zaman bulamadıkları için mutsuz olurlar” anlamında kullanılan bir söz (T.S: 1014).

Güzellik Kraliçesi: Vücut ölçülerine, yüz güzelliğine ve gelen kültür düzeyine göre yapılan yarışmalarda birinciliği kazanan kız (T.S: 1015).

Güzellik Ondur, Dokuzu Dondur: "Güzelliğin büyük bir kısmı giyimle sağlanır" anlamında kullanılan bir söz (T.S: 1015).

Güzellik Yarışması: Yalnız yüz ve vücut güzelliğinin ölçü olarak kabul edildiği yarışma (T.S: 1015).

Güzellik: (Tür.) 1. Estetik bir zevk, coşku, hoşlanma duygusu uyandıran nitelik, hüsün: "Bizim balıkçı Süleyman doyamamış bu güzelliği seyretmeye." – E. Şafak 2. Güzel olan bir kimsenin niteliği:"Güzelliğin on para etmez / Bu bendeki aşk olmasa" - Âşık Veysel (T.S: 1015).

Hüsün: (Ar.) Güzellik (T.S: 1122).

Karının Saçlısı, Tarlanın Taşlısı: "Kadının saçlı olanı ile tarlanın taşlı olanı makbuldür" anlamında kullanılan bir söz: "Vay başına, sen tarlada hiç taş koymamışsın. Sonunda bunun sana zararı dokunur. Karının saçlısı, tarlanın taşlısı, demişler." K. Tahir (T.S: 1328).

Küşat: (Far.) Güzellik, hoşluk (T.S: 1564).

Letafet: (Ar.) Güzel olma durumu, hoşluk: "Evet, bu kadının tebessümünde başka letafet var." – A. Rasim (T.S: 1583).

Nefes Kesici: Çok güzel (T.S: 1760).

Nefis (II): (Ar.) Pek hoş, çok güzel: "Duvarlardaki pastel ve yağlı boya nefis levhalara uzaktan bir göz atmadan geçemiyorduk." – A.H. Müftüoğlu (T.S: 1761).

Nefislik: (Ar.+Tür.) Nefis (II) olma durumu (T.S: 1761).

Yalabık: (Tür.) Güzel, yakışıklı, sevimli (T.S: 2510).

- **Gagauz Türkçesi**

Ciciş: (Tür.) Güzel, yakışıklı (G.T.S: 48).

Dilber: (Far.) Dilber (G.T.S: 75).

Gercik: (Tür.) Güzel (G.T.S: 102).

Görüşüklü: (Tür.) Görünüşü güzel, yakışıklı (G.T.G.S: 236).

Gözel: (Tür.) Güzel (G.T.S: 107).

Gözellik: (Tür.) Güzellik (G.T.S: 107).

Güzel: (Tür.) Güzel (G.T.S: 110).

Güzellik: (Tür.) bk.Gözellik (G.T.S: 110).

Kukona: (Rum.) Güzel kadın (G.T.S: 154).

- **Türkmen Türkçesi**

Ancayın: (Tür.) Güzel: Ancayın Ayal-Güzel kadın (Tü.T.S: 30).

Camal: (Ar.) Güzellik, letafet: Camalına aşık bol-Güzelliğine aşık olmak (Tü.T.S: 94).

Çıraylı: (Tür.) Güzel: Çıraylı görün-Güzel görünmek (Tü.T.S: 121).

Enayıca: Güzele yakın, güzelce. Enayı Gız-Güzel kız (Tü.T.S: 201).

Enayi: Hoş, sevimli, güzel (Tü.T.S: 201).

Gelşik: (Tür.) Görk, ovadanlık: Obanın gelşiği govı. (T.D.S: 456).

Gelşiklenmek: (Tür.) Gelşiğine gelmek, gelişli bolmak, ovadanlamak: Otağın içi gelşiklendi (M. Gorkiy Ene) (T.D.S: 456).

Gelşikli: (Tür.) Güzel (Tü.T.S: 249).

Gelşiklik: (Tür.) Güzellik (Tü.T.S: 249).

Gelşiklilik: (Tür.) Ovadanlık, görmeğeylik, yaraşıklık (T.D.S: 456).

Görk: (Tür.) Görnüş, sırat, keşp, ovadanlik: Parlak gün suğlası da, bu gızıñ aslı görküne görk goşyan yalıdı (A.Govşudov, Mähri-Vepa). Köçeler bezelği, çañdan yok nova, Tebiğatıñ bezeğine görk goşyar. (N.Pomma, Saylanan Eserler). Azat Vatanımızıñ görki, Mert nesli, merdana yaşlar (Nuri Annağılıç, Saylanan Eserler) (T.D.S: 511**).**

Görkana: (Tür.) Ovadan, görmeğey: Sen bir görkana gözel ahırın (M. Gorkiy, Eserler). Ey görkana, giñ, bay Vatanım sende insanıñ bar çın mınasıp görküñe (R.Seyidov, Eserler) (T.D.S: 512).

Görkanalık: (Tür.) Güzellik, sevimlilik (Tü.T.S: 295).

Görkli: (Tür.) Görmeğey: Totı - gumruları arzuvlı peri, Gün kimin görklüdir kolhozıñ bağı (Nurı Annağılıç, Saylanan Eserler) (T.D.S: 512).

Görmegey: (Tür.) Güzel, sevimli, sempatik: g. gelin güzel gelin (Tü.T.S: 296).

Görmegeylik: (Tür.) Güzellik, sevimlilik (Tü.T.S: 296).

Gözel: (Tür.) 1. Ovadan, yaraşıklı, gelşikli, gelmeğey: Her kimin öz sıpatı özüne gözel diyen yalı özinin şol görnişi on ağözeldi. Seydi öz döredíciliğinde Türkmenistanın gözel tebiğatının ulı usaklık bilen suratlandırıp bilipdir ("Edebiyat"). Vepa özlerinin gozel yaşlık dövürlerini gözünün önüne getirdi ve kayıza seretti-de ulıdan demini aldı. 2. Ayal, gız maşğala. Başın galdır, seret, eğran gözeli, seret-de sınlap gör, tana ozalı (oktyalar Yalıkımı). Bir kemsiz gözel bolmaz (T.D.S: 524).

Gözelik: (Tür.) Yakımlı şekillilik, görmeğeylik, ovdanlık: Yağşı yiğit, biz tebiğatın eşilerine garaşıp durmayarıs onun baylığını, gözeliğini galdıp, alyarıs (N. Pomma, Sebabini Son Bildim). Suy, jetin halkılğı, çekilen suratların gözelliği sığrın gulağa yakımlılığı olpo emanı şol vağtı Edebiyattan saylayardı. Senem bu gözeliğe bir sın etsene (N. Pomma, Taylak Hızın) (T.D.S: 524).

Hoşroy: (Far.) Güzel (Tü.T.S: 353).

Hoşroylık: (Far.+Tür.) Güzel yüzlülük (Tü.T.S: 353).

Hoştap: Sevimli, hoş, güzel (Tü.T.S: 353).

Hup: (Far.) İyi, güzel (Tü.T.S: 357).

Husn: (Ar.) Yüz, cemal, güzellik (Tü.T.S: 357).

Hüyr: (Ar.) Güzel, nazlı (Tü.T.S: 359).

Issı: (Tür.) Güzel, sevimli. Göze ıssı görün-Göze güzel görünmek (Tü.T.S: 366).

Naybaşı: İñ govı, ovadan, sıratlı, say: Halnazar bu gün yüzi gemrilen terne yalı gotur, dul ogluna naybaşı gızı- Merediñ gızını alıp, bermekçidi. Ey keççal ağsak, şu adamları göryämiñ? Bular biziñ ilimiziñ naybaşı adamları (B.Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim). Menin naybaşı yiğitlerimden 500 atlım bar («Mıdam Tayyar» Gazeti) (T.D.S: 845) .

Nebir: (Tür.) Güzel, sevimli: Nebir yadıgärlık güzel anıt-Nebir gözel zat güzel, sevimli şey (Tü.T.S: 475).

Nepis: (Ar.) Inçeden edilen, çeper, näzik, ovadan kaşañ. Aynanıñ sıratlı gövresi nepis çekilen surata çalım edyär (B.Kerbabayev, Ayğıtlı Ädim). Onuñ nepis barmaklarını eliniñ ayasında oynap, sadalık bilen gısışıdırdı (N.Pomma, Sebäbini Soñ Bildim) (T.D.S: 852).

Nepislik: (Ar.+Tür.) Çeperçilik, näziklik, kaşañlık, ovadanlık. Keşdeleriñ inçeden nepisliği ulı adamınıñ işini yadıña salyar («Pinoer» Jurnalı) (T.D.S:853).

Nurana: Hoş, güzel: Nurana yüzli ihtiyar-Güzel yüzlü, nur yüzlü ihtiyar (Tü.T.S: 480).

Ovadan: (Tür.) Güzel, hoş: Ovadan gül-Güzel çiçek; Bicay ovadan giz-Çok güzel kız; Ovadan yaz-Güzel yazmak (Tü.T.S: 495).

Ovadanlık: (Tür.) Güzellik: ovadanlıkıñ bilen tapavutlan-Güzelliği ile kendini göstermek, fark edilmek (Tü.T.S: 495).

Sıratlı: (Ar.+Tür.) Güzel, hoş: Sıratlı ayal-Güzel kadın; Orta boylı sıratlı giz-Orta boylu güzel kız (Tü.T.S: 578).

Sıratlılık: (Ar.+Tür.) Sıratı gelşiklilik, görmeğeylik, ovadanlık (T.D.S: 1069).

Şekilli: (Ar.+Tür.) Güzel görünüşlü, biçimli: Şekilli giz-Güzel kız (Tü.T.S:604).

Şekillilik: (Ar.+Tür.) Güzel görünüşlülük, endamlılık, muntazamlık (Tü.T.S:604).

Uz: (Tür.) Güzel, güzel biçimli, hoş: Agzı uz yaşmaklı yaş gelin-Ağzı güzel yaşmaklı genç gelin (Tü.T.S:652).

Yagşı: (Tür.) İyi, güzel: Dünyäniñ yagşı yamanın bileyin diyseñ, öylengin-Dünyanın iyisini, kötüsünü bileyim dersen, evlen; Örän yagşı-Çok güzel (Tü.T.S: 670).

Yagşılık: (Tür.) İyilik, güzellilik (Tü.T.S: 670).

Yakımlı: (Tür.) Hoş, tatlı, güzel, sevimli: Yakımlı sesi bar-Hoş sesi var (Tü.T.S: 671).

Yakımlılık: (Tür.) Hoşluk, tatlılık, güzellik, sevimlilik (Tü.T.S: 671).

Yaraşık II: (Tür.) Hoşluk, güzellik (Tü.T.S: 679).

Zıba: (Far.) Ovadan, görmeğey, gelşikli, gözel: Ayna ak zıba barmakları bilen pişeğiñ sapından penceläpdir-de yanlığı yığı-yığıdan güjjüdedyär (B. Kerbabayev, Aygıtlı Ädim). Belli sen gızlar içinde ovadan zıba gözel (Ata Salıh, Saylanan Eserler) (T.D.S: 1376).

Zıbalık: (Tür.) Ovadanlık, gelşiklilik, görmeğeylik, gözellik: Zarpçı yadamaz yumuşdan, Zıbalığı sap gümüşden (Durdı Gılıç, Goşgular) (T.D.S: 1376).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Abdar: (Far.) Zarif, güzel, alımlı (A.T.S: 16).

Afet (II): (Ar.) Güzelliği ile insanı şaşkına çeviren, insanın alını başından alan kadın, kız (A.T.S: 55).

Bahir: (Ar.) Parlak, güzel, alımlı (A.T.S: 323).

Baxanda Qarnı Doymaq: Çok güzel olmak (A.T.S: 324).

Bəha (I): (Far.) Güzel olan şeyin vasfı, hüsn, melehar, cemâl (A.T.S: 411).

Bəyənc: (Tür.) Güzel kız veya kadın (A.T.S: 438).

Camal: (Ar.) Yüz güzelliği; iç ve dış güzellik (A.T.S: 570).

Camallı: (Ar.+Tür.) Alımlı, güzel yüzlü (A.T.S: 571).

Cəmal: (Ar.) 1. Güzellik, yüz güzelliği. 2. Güzel yüz (A.T.S: 596).

Cəmil: (Ar.) Güzellik, yüz güzelliği (A.T.S: 597).

Dilbər: (Far.) Güzel, sevgili, canan, alımlı (kadın) (A.T.S: 895).

Dilbərcəsinə: (Far.+Tür.) Dilber gibi, dilbere yakışır tarz ve üslupta. bk. dilbəranə (A.T.S: 895).

Dilbərlik: (Far.+Tür.) Güzellik, gönül açıcılık (A.T.S: 895).

Əntiqə: (Ar.) Çok güzel, göz okşayan, alımlı (A.T.S: 1129).

Əsnam: (Ar.) Güzeller (A.T.S: 1147).

Füsunkarlıq: (Far.+Tür.) Meftun edicilik, efsanevi güzellik (A.T.S: 1243).

Giranmaye: (Far.) 1. Güzel, alımlı, görkemli. 2. Temiz, alımlı, güzel, nazik, necip (A.T.S: 1290).

Görkəmli: (Tür.) Gösterişli, muhteşem // Güzel, alımlı (A.T.S: 1307).

Görkəmlilik: (Tür.) Görkemli şahıs veya bir şeyin hâli ve durumu (A.T.S: 1307).

Görükəmli: (Tür.) Güzel, albenili, göz okşayan, görkemli (A.T.S: 1309).

Göyçəksifət: (Tür.+Ar.) Güzel yüzlü. bk. göyçəksifətli (A.T.S: 1316).

Gözəl: (Tür.) Yüz hatları, vücudunun uygunluğu, kaş ve gözleri kusursuz olan, hayranlık uyandıran, alımlı. // gözəlim şeklinde: güzele hitap şekli (A.T.S: 1326).

Gözəlcə: (Tür.) Çok güzel, çok iyi (A.T.S: 1326).

Gözəl-Göyçək: (Tür.) Yüz hatları, vücudunun uygunluğu, mütenasipliği, kaş ve gözleri kusursuz olan (A.T.S:1326).

Gözəl-Gözəl: (Tür.) Hoş, göze hoş gelen (genelde çoğul olarak kullanılır) (A.T.S:1326).

Gözəllik: (Tür.) Güzel insan veya bir nesnenin keyfiyeti, durumu; alımlılık, güzellik (A.T.S: 1327).

Gözgəlimli: (Tür.) 1. Göze hoş görünen, güzel, cazip, cazibeli, albenili, sevimli, tatlı, lâtif. 2. Göze çarpan, dikkat çeken, diğerlerinden ayrılan bk. gözgələn (A.T.S: 1326).

Gözgəlimlilik: (Tür.) Göze hoş görünen, göz okşayan şeyin hâli ve durumu, sevimlilik, tatlılık lâtiflik (A.T.S: 1326).

Hüsn: (Ar.) Güzellik (A.T.S: 1470).

Hüsn-Camal: (Ar.) 1. Güzel yüz. 2. Güzel, dilber, yosma, güzel kadın, güzel kız (A.T.S: 1470).

Xəttü-Xal: (Ar.) 1. Güzel yüz, güzel çehre, alımlı sima. 2. Güzellik, füsun; letafet; yakışıklılık (A.T.S: 1512).

Xosrovi-Hüsn: (Far.+Ar.) Güzellik sultanı, güzeller şahı (A.T.S: 1538).

Xoşagəlimli: (Far.+Tür.) 1. Göze hoş görünen, güzel yüzlü, sıcakkanlı. 2. Güzel, alımlı, iyi (A.T.S: 1540).

Xoşagəlimlilik: (Far.+Tür.) Güzel, göze hoş görünen şeyin durumu (A.T.S:1541).

Xoşru: (Far.) Güzel yüzlü, alımlı (A.T.S: 1544).

Xoşsurət: (Far.+Ar.) Alımlı, güzel görkemli; sıcakkanlı. bk. xoşsurətli (A.T.S: 1545).

Xoşüzlü: (Far.+Tür.) Güzel yüzlü, tatlı; güzel görkemli, güzel. bk.xoşsima, xoşsimalı, xoşüz (A.T.S: 1545).

Xub: (Far.) Güzel, dilber (A.T.S: 1549).

Xubçehrə: (Far.) Güzel yüzlü, hoş simalı, alımlı, güzel (kız, kadın) (A.T.S: 1549).

Xubluq: (Far.+Tür.) Güzellik, alımlılık, hoşluk, sevimlilik, hubî (A.T.S: 1549).

Xubsurət: (Far.+Ar.) Güzel yüzlü, hoş simalı. bk.xubru (A.T.S: 1549).

İşığı Düşmək: Çok güzel kadın, kız olmak, güzelliği göz kamaştırmak (A.T.S: 1664).

Klasik Gözəllik: (Fr.+Tür.) Kadın (eski) Yunanlılarda ve Romalılarda güzellik idealini yansıtan (A.T.S: 1811).

Köçəl (I): (Tür.) Güzel, alımlı (A.T.S: 1848).

Qəşəng: (Far.) 1. Görünüş olarak çok güzel, alımlı, süslü, insanda güzel duygular uyandıran. 2. Güzel, zarif, alımlı, çok güzel (A.T.S: 2075).

Qibləgah: (Ar.+Far.) Klasik edebiyatta güzelin, sevgilinin sıfatlarından biri, secde edilecek kadar güzel olan (A.T.S: 2132).

Lətifə (II): (Ar.) Güzel, ince, nazik, alımlı (kız ve kadın) (A.T.S: 2266).

Lətifləşmək: (Ar.+Tür.) Güzelleşmek, alımlı olmak (A.T.S: 2266).

Lətiflik: (Ar.+Tür.) İncelik, zarafet, güzellik, hoşluk (A.T.S: 2266).

Löbət: (Ar.) Güzel, hoş, alımlı (A.T.S: 2283).

Mal (II): (Ar.) Tatlı, hoş kadın (kız) (A.T.S: 2304).

Min Cana Dəyər: Çok güzel kadın, kız yakışıklı genç (A.T.S: 2421).

Nikru: (Far.) Güzel yüzlü, alımlı çehresi olan (A.T.S: 2571).

Püstədəhan: (Far.) Ağzı güzel olan, güzel, alımlı (güzelin sıfatlarından biri) (A.T.S: 2796).

Püstələb: (Far.) Güzelin sıfatlarından biri, zarif dudaklı. bk. püstədodaq (A.T.S: 2796).

Rəna: (Ar.) 1. Güzel (kız, kadın). 2. Güzel, latif, iyi, hoş, göze hoş görünen (A.T.S: 2828).

Səbahət (I): (Ar.) Güzellik, letafet, latiflik, yüz güzelliği (A.T.S: 2922).

Seçmə (I): (Tür.) Güzel, hoş, iyi, alımlı (A.T.S: 2906).

Sehrkar: (Ar.+Far.) Meftun eden, hayran bırakan, çok güzel, füsunkâr (A.T.S: 2907).

Sehrkarlıq: (Ar.+Far.+Tür.) Meftun edicilik, çekicilik, fevkalâde güzellik (A.T.S: 2907).

Sənəmmənzər: (Ar.+Tür.) Güzel yüzlü (A.T.S: 2945).

Sıca: (Tür.) Güzel, hoşa giden, göz okşayan (A.T.S: 2965).

Şəkilli: (Ar.+Tür.) Güzel çehresi olan, güzel yüzlü (A.T.S: 3135).

Ürəyəyatan: (Tür.) Gönüle göre olan, beğenilen, cazibeli, güzel (A.T.S: 3448).

Üzünə Baxanda Göz Qamaşmaq: Çok güzel olmak (A.T.S: 3459).

Vəcahət: (Ar.) Güzellik, güzel yüz (A.T.S: 3495).

Vəcahətli: (Ar.+Tür.) Güzel, güzel yüzlü (A.T.S: 3495).

Vəchülhəsənə: (Ar.) Hoş simalı, yüzü nurlu; güzel (A.T.S: 3495).

Vəcihə: (Ar.) Yüzü güzel, hoş, alımlı (A.T.S: 3495).

Yaraşıq: (Tür.) Güzellik (A.T.S: 3567).

Yaraşıqlanmaq: (Tür.) Yakışıklı, güzel, alımlı olmak (A.T.S: 3567).

Yaraşıqlı: (Tür.) Güzel görünüşlü, güzel, cazibeli (A.T.S: 3567).

Yaraşıqlılıq: (Tür.) Yakışıklı, güzel olma hâli (A.T.S: 3568).

Yaraşıqlıq: (Tür.) Güzellik, alımlılık, letafet (A.T.S: 3567).

Yar-Yaraşıqlı: (Tür.) Güzel, sevimli; tatlı; zarif, şık; süslü (A.T.S: 3563).

Yöndəmli: (Tür.) Görünüş olarak iyi, güzel, görkemli, göze hoş görünen (A.T.S: 3665).

Zərəndam: (Far.) Güzel görünüşlü, güzel vücutlu, zarif yapılı, latif, hoş, endamlı kadın (A.T.S: 3717).

II.13.1.2.Kadında Beğenilen Fizikî Özellikleri Tasvir İçin Kullanılan Sözler

II.13.1.2.1.Renkle İlgili Sözler

Kadının teninin, saçının, dudaklarının ve gözlerinin güzelliği renklerle betimlenmiştir. Kadınlarda al yanak, beyaz ten, siyah göz ve siyah saç güzel olarak kabul edilmiştir. Türkiye Türkçesinde 1, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 25 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Akça Pakça: (Tür.+Far+Tür.) Beyaz tenli kadın: “Genç karısı ince, uzun boylu, akça pakça bir kadın.” –M.Ş. Esendal (T.S: 61).

- **Gagauz Türkçesi**

Karagözka: (Tür.+Tür.+Rus.) 1. Kara gözlü kadın. 2. Esmer kadın (G.T.S: 134).

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ağaça: (Tür.) Ağanın eşi; beyaz tenli; alt tabakaya mahsus kadın (A.T.S: 62).

Ağay: (Tür.) Beyaz tenli ve güzel olan (kız, kadın) (A.T.S: 65).

Ağbanı (II): (Tür.+Far.) Beyaz tenli kadın ve kız (A.T.S: 66).

Ağcamatan: (Tür.) Beyaz tenli dolgun ve güzel (kız, kadın). bk.ağcamaya 1 (A.T.S: 68).

Ağmatan: (Tür.) Beyaz tenli ve dolgun güzel kız, kadın (A.T.S: 91).

Ağmaya: (Tür.) Beyaz tenli ve toplu (çocuk veya kadın, kız) (A.T.S: 91).

Alyanaq: (Tür.) Güzel, dilber. bk.alyanaq (A.T.S: 156).

Arizi Al: (Ar.+Tür.) Al yanak (A.T.S: 213).

Atəşinrüxsar: (Far.) Kırmızı yanaklı, parlak yüzlü (A.T.S: 252).

Atəşinzar: (Far.+Ar.) Yanakları ateş gibi kırmızı, kırmızı yanaklı (A.T.S: 252).

Halıca-Dulluca: Beyaz tenli dolgun kadın (A.T.S: 1366).

Hur: (Ar.) Ahu gözlüler, gözlerinin akı karasından çok olanlar (A.T.S: 1462).

Hurieyn: (Ar.) Gözleri kapkara ve iri olan güzel (A.T.S: 1462).

Qaliyəmu: (Far.) Siyah saçlı; saçlarına güzel kokular sürmüş dilber (A.T.S: 1936).

Qaragöz (II): (Tür.) Kara gözlü kız. bk.qaragözlü (A.T.S: 1972).

Qaraqaxcey: (Tür.) Teni ve saçları karaya çalan, koyu buğday rengi olan kız, yağız, karakız (A.T.S: 1975).

Qaraqız: (Tür.) Esmer tenli kız (A.T.S: 1976).

Ləli Gülfam: (Far.) Gül renkli lal; güzelin kırmızı dudağı (A.T.S: 2259).

Mamılı-Matan: Şişman, beyaz tenli ve güzel (genelde kadın cinsi) (A.T.S: 2308).

Maya (III): (Far.) Beyaz tenli, dolgun, göz okşayan kadın (A.T.S: 2327).

Mayabud: (Far.+Tür.) Beyaz tenli bacaklı kadın (A.T.S: 2327).

Səmənrüxsar: (Far.) Alımlı, güzel yüzlü, yüzü beyaz ve cazibeli olan. bk. səmənsar (A.T.S: 2941).

Simbədən: (Far.+Ar.) Gümüş vücutlu, vücudu ak ve güzel olan; güzel. bk. simbər, simməndam (A.T.S: 2989).

Siminbər: (Far.) Vücudu ve yüzü süt gibi beyaz olan, güzelin sıfatlarından biri (A.T.S: 2990).

Simtən: (Far.) Beyaz tenli "güzel" kız veya kadın (A.T.S: 2991).

II.13.1.2.2.Biçimle İlgili Sözler

Kadının boyunu, kilosunu betimleyen sözler bu başlık altına alınmıştır. Burada net bir güzel anlayışı yoktur. Kadının zayıf ya da fazla kilolu olması çirkin olarak tanımlanmamıştır. Türkiye Türkçesinde 8, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 10 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Babaçko: (Tür.) Güçlü, gösterişli, iri yarı (kadın) (T.S: 220).

Balıketi: (Tür.) Balıketinde (T.S: 244).

Balıketinde: (Tür.) Kilosu ortalamanın biraz üstünde olan (kadın), balıketi, dolgun: "Bu balıketinde, kumral ve genç bir hanımdı." –Ö. Seyfettin (T.S: 244).

Dolgun: (Tür.) Balıketinde: "Dolgun karnını güçlükle taşıyan genç bir kadın gelip oturdu." – B. Felek (T.S: 700).

Etine Dolgun: (Tür.) Şişman sayılmayan, balıketinde (T.S: 830).

Hamam Anası: (Ar.+Tür.) İri yarı, güçlü ve şişman kadın (T.S: 1037).

Hoşur: (Erm.) Şişman, dolgun (kadın): “Ah, bir hoşur karıya rast gelsem.” – H.R.Gürpınar (T.S: 1113).

Vardakosta: (İt.) İri yarı ve gösterişli (kadın): “Bir bakanlık arabasından çıkan vardakosta bir hanımefendi resmen gelip Kevser Hanım'ın naçiz helasına şeref vermişti.” – H.Taner (T.S: 2469).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Mañızlı-Mayalı: Göze dolı, etli-ganlı: Kävağt öz işi bilen daş çıkıp — iç giryän, etli-ganlı, mañızlı-mayalı, otuz bäş yaşlar çemeli görmeğey ayal, edyän hereketleri bilen özüniñ şu çağalarıñ enisidiğini añlayadyardı (A. Govşudov, Köpetdağıñ Eteğinde) (T.D.S: 779).

Çöp Gelin: (Tür.) Göze dolı, etli-ganlı: Kävağt öz işi bilen daş çıkıp — iç giryän, etli-ganlı, mañızlı-mayalı, otuz bäş yaşlar çemeli görmeğey ayal, edyän hereketleri bilen özüniñ şu çağalarıñ enisidiğini añlayadyardı (A. Govşudov, Köpetdağıñ Eteğinde) (T.D.S: 779).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Çəlik Məsmə: (Tür.) Zayıf ve uzun boylu (kız veya kadın) (A.T.S: 684).

Çöp Gəlin: (Tür.) İnce ve zayıf kız, kadın (A.T.S: 742).

Çuğay: (Tür.) Kısa boylu ve işveli kız (A.T.S: 747).

Ərər: (Ar.) Güzellerin boyu bosu (A.T.S:1134).

Gərdənli: (Far.+Tür.) 1. Güzel, alımlı boynu olan. 2. Geniş göğüslü (A.T.S: 1276).

Gör Görkəmli: (Tür.) Uzun boylu ve çok güzel kadın (A.T.S:1305).

Qaraqaytan: (Tür.) İnce, zarif ve esmer kadın, kız (A.T.S: 1976).

Mamılı-Matan: Şişman, beyaz tenli ve güzel (genelde kadın cinsi) (A.T.S: 2308).

Sənubər (I): (Ar.) Güzelin boyu, endamı (A.T.S:2946).

Şəstli-Bəstli: Güzel endamlı, boyu bosu yerinde (A.T.S:3144).

II.13.1.2.3. Kadında Beğenilen Fizikî Özellikleri Benzetme ve Aktarma Yoluyla Anlatan Sözler

II.13.1.2.3.1.Kadını Doğaüstü Varlıklara Benzeterek Adlandıran Sözler

Kadınların güzellikleri ve iyi huyları nedeniyle peri, melek, huri gibi doğaüstü varlıklara benzetilmiştir. Türkiye Türkçesinde 5, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 3, Azerbaycan Türkçesinde 18 söz tespit edilmiştir.

Peri sözcüğü Türkiye, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde sözcük kapalı e ile yazılmaktadır: pəri.

Pərizat sözcüğü Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde sözcük sonu t sesi d olmuştur, pərizad.

Melek sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Sözcükteki e sesleri kapalı e'dir: mələk.

- **Türkiye Türkçesi**

Huri Gibi: (Ar.+Tür.) Çok güzel (genç kadın) (T.S: 1116).

Melaike: (Ar.) Melek gibi güzel kadın: "Yerin melaikesi misin yoksa cennetin hurisi mi?" – S.M. Alus (T.S: 1647).

Melek Gibi: (Ar.+Tür.) Güzel: "Kimi tarafları pek ince delikanlılar melek gibi kızları övüyorlardı." – S.F. Abasıyanık (T.S: 1648).

Peri: (Far.) Çok güzel, alımlı, becerikli kadın (T.S: 1914).

Peri Gibi: (Far.+Tür.) Çok güzel (T.S: 1914).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Peri: (Far.) Güzel, ince, zarif (Tü.T.S: 524).

Peri-Peyker: (Far.+Far.) bk. Peri (Tü.T.S: 525).

Perizat: (Far.) Çok güzel (Tü.T.S: 525).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Cənnətrüx: (Ar.+Far.) Çok güzel yüzlü olan, dilber yanaklı (A.T.S:600).

Huri: (Ar.) Klasik şiirde güzelin sıfatlarından birisi gibi kullanılır (A.T.S: 1462).

Huriliqa: (Ar.) Güzel yüzlü veya kadın. bk. huriçöhrə, hurisifət (A.T.S: 1462).

Huripeykər: (Ar.+Far.) Huri bedenli, güzel vücutlu (A.T.S: 1462).

Hurivəş: (Ar.+Far.) Huri gibi güzel kız veya kadın (A.T.S: 1462).

Hurizad: (Ar.+Far.) Çok güzel kız veya kadın. bk. hurizadə (A.T.S: 1462).

Hurizar: (Ar.) Huri yüzlü, huri çehreli, güzel, alımlı (kız veya kadın) (A.T.S: 1462).

Mələkədalı: (Ar.+Far.+Tür.) Nazlı, işveli, edalı (A.T.S: 2372).

Mələkmənzər: (Ar.+Tür.) Halk şiirinde, folklorda güzelin suretlerinden, teşbihlerinden birisi (A.T.S: 2372).

Mələksima: (Ar.) Yüzü meleğe benzeyen melek gibi güzel. bk.mələkçöhrəli, mələkçöhrə, mələksimalı, mələksurət, mələksurətli, mələküz, mələküzlü (A.T.S: 2372).

Mələkxəndə: (Ar.+Far.) Gülüşü melek gibi güzel olan (A.T.S: 2372).

Mələkzadə: (Ar.+Far.) Folklorda ve halk şiirinde güzelin suretlerinden birisi (A.T.S: 2372).

Pəri: (Far.) 1. Mitolojide cinlerin çok güzel ve cazibeli kadın simasında tasavvur olunan kısmı. 2. Çok güzel, masum, güzel huylu kadın veya kız (A.T.S: 2730).

Pəricamal: (Far.+Ar.) Periye benzeyen, peri gibi güzel, alımlı. bk. pəriçöhrə, pəriçöhreli, pəriliqa, pəriru, pərirüxsar, pərisima, pəriüz, pəriüzlü (A.T.S: 2730)

Pəripəykər: (Far.) Çok güzel vücutlu, güzel endamlı (A.T.S: 2730).

Pəriruy: (Far.) Peri yüzlü, çok güzel, dilber (A.T.S: 2730).

Pərivar: (Far.) Alımlı, peri gibi; şirin, latif (A.T.S: 2730).

Pərizad(ə): (Far.) Folklor ve şiirde güzelin sıfatlarından biri (A.T.S: 2730).

II.13.1.2.3.2.Kadını Hayvanlara Benzeterek Adlandıran Sözler

Kadınların güzel fiziki özelliklerini anlatırken kadınlar ile hayvanların güzel fiziki özellikleri arasında benzetme yoluyla bağ kurulmuştur. Bu benzetmelerde zarif, güzel ve alımlı kadınlar için kuş türleri, güzel gözlü kadınlar için ceylan, sağlam yapılı kadınlar için at ve ince bele sahip kadınlar için karınca kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde 6, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 3, Azerbaycan Türkçesinde 9 söz tespit edilmiştir.

Ahu sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Ahu gözlü tabiri her iki lehçede de bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Ahu Gözlü: (Far.+Tür.) Gözleri çok güzel olan (kadın) (T.S: 56).

Ahu Parçası: (Far.+Tür.) Çok güzel, çekici (kadın): "Benim gibi bir ahu parçası doğuran anaya da aşk olsun." M. Ş. Esendal (T.S: 56).

Bıldırcın Gibi: Kısa boylu, dolgunca, alımlı (kadın) (T.S: 328).

Cennet Kuşu: (Ar.+Tür.) Güzel, alımlı kadın: "İbiş'in odasına cennet kuşları baskın vermişti." – T. Buğra (T.S: 453).

Ceylan Gibi: (Far.+Tür.) Vücudu ince ve narin olan (kadın) (T.S: 458).

Piliç: (Tür.) Genç, güzel ve alımlı kız veya kadın (T.S: 1924).

- **Gagauz Türkçesi**

Baytal: (Tür.) Sağlam yapılı kadın (mec.) (G.T.S: 32).

- **Türkmen Türkçesi**

Humay: (Ar.) Çok güzel, çok alımlı (Tü.T.S: 357).

Gaz Boyun: (Tür.) Ovadan, uzından ak boyunlı (T.D.S: 150).

Mürçe-Mıyan: Garınca bil, ince bil. (yaş ayal-gız hakda) (T.D.S: 835).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ahu: (Far.) Şairane benzetmelerde insanı celbedici güzelliği tasvir edilen (kız, kadın) (A.T.S: 102).

Ahubaxış: (Far.+Tür.) Güzel gözlü, ceylan gözlü. bk.axu baxışlı (A.T.S: 102).

Ahugözlü: (Far.+Tür.) Ahu gibi güzel gözleri olan (kadın, kız) (A.T.S: 102)ç

Ahunəzər: (Far.+Ar.) Ceylan gibi (A.T.S: 102).

Ceyranbaxışlı: (Far.+Tür.) Süzgün ve güzel bakışlı, güzel gözlü. bk.ceyrangözlü (A.T.S: 589).

Ceyransayaq: Ceylan gibi. Ceylana benzeyen, ceylan andıran (A.T.S: 589).

Ceyranyerişli: (Far.+Tür.)Kibar, nazik yürüyüşlü, ceylan sekişli, salına salına yürüyen (A.T.S: 589).

Sona: Âşık şiirinde güzelin vasıflarından biri; boy bosu düzgün, ince, güzel ve yakışıklı kimse, erkek ördek (A.T.S: 3019).

Sona Boylu: Boylu boslu, boy bosu ince ve güzel, alımlı, yakışıklı (A.T.S: 3019).

II.13.1.2.3.3.Kadını Gök Cisimlerine Benzeterek Adlandıran Sözler

Kadının yüzünün parlak ve beyaz olmasını, güzel olmasını betimlemek için ay ve güneşle bağlantı kurulmuştur. Türkiye Türkçesinde 2, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 23 söz tespit edilmiştir. Azerbaycan Türkçesinde gök cisimlerinin genelde Farsça “mah, hurşid” ve Arapça “hilal, kamer” adları kullanılmıştır.

- **Türkiye Türkçesi**

Ay Parçası: (Tür.) Çok güzel (kadın veya kız) (T.S: 208).

Hilal Gibi: (Ar.+Tür.) İnce ve düzgün kaş (T.S: 1101).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Ayıñ Böleki: (Tür.) Dilber, güzel, ay parçası: Ol giz ayıñ böleki-O kız ay parçası (Tü.T.S: 83).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Afitab: (Far.) Çok güzel kız veya kadın. bk.aftab (A.T.S: 55).

Aybəniz: (Tür.) ve yuvarlak yüzlü, güzel, alımlı, ay yüzlü. bk. aybənizli (A.T.S: 282).

Ayçöhrəli: (Tür.+Far.+Tür.) Yüzü ay gibi güzel olan, alımlı (A.T.S: 282).

Ayman: (Tür.) Ay gibi güzel yüzü olan (A.T.S: 288).

Ayqabaq: (Tür.) Yuvarlak ve beyaz yüzlü bk.ayqabaqlı, ayüzlü (A.T.S: 287).

Hilal: (Ar.) Klasik ve halk edebiyatında güzelin kaşına işaret anlamında (A.T.S: 1439).

Hilaləbru: (Ar.+Far.) Kaşı yay gibi, hilal gibi olan, güzel (A.T.S: 1439).

Xurşid: (Far.) Göz kamaştıran, insanı kendine celbeden (klasik şiirde güzelin sıfatlarından birisi) (A.T.S: 1552).

Xurşidvəş: (Far.) Güneş gibi güzel, güneş yüzlü, çok güzel, alımlı (A.T.S: 1552).

Qəmər (I): (Ar.) Klasik şiirde güzel yüz anlamında (A.T.S:2065).

Qəmərçöhrə: (Ar.+Far.) Ay çehreli, güzel yüzlü (A.T.S: 2065).

Qəmərsurət: (Ar.) Ay yüzlü, ay gibi güzel yüzü olan. bk. qəmərsurətli, qəmərüz, qəmərüzlü (A.T.S: 2065).

Mahcamal: (Far.+Ar.) Güzelin sıfatlarından biri; çok güzel. bk.mahcamallı, mahcəmal (A.T.S: 2295).

Mahcəbin: (Far.+Ar.) Güzel, dilber. bk.məhcəbin (A.T.S: 2295).

Mahliqa: (Far.+Ar.) Ay yüzlü, güzel, mahlika. bk.mahpeykər 1, mahsima, mahsurət, mahtələt, məhcəmal, məhliqa (A.T.S: 2296).

Mahparə: (Far.) Ay parçası, çok güzel kadın (güzelin sıfatlarından biri). bk. mahru, mahrux, mahruxsar, mahuxsarlı, mehparə (A.T.S: 2297).

Mahpeykər: (Far.) Güzel, dilber (A.T.S: 2297).

Mahvəş: (Far.) Ay yüzlü; güzel, alımlı (A.T.S: 2297).

Məhi-Taban: (Far.) Güzelin sıfatlarından biri (A.T.S: 2363).

Məhru: (Far.) Ay yüzlü (güzelin sıfatlarından biri), ay yüzlü, aybeniz. bk.mahru (A.T.S: 2364).

Məhtələt: (Far.+Ar.) Yüzü ay gibi parlak olan, güzel olan, ay yüzlü (A.T.S: 2365).

Məhvəş: (Far.) Ay yüzlü, güzel (A.T.S: 2365).

Venera (II): (Lat.) Güzel kadın veya kız (A.T.S:3491).

II.13.1.2.3.4.Kadını Bitkilere Benzeterek Adlandıran Sözler

Kadının güzelliği betimlenirken bitkilerden yararlanılmıştır. Kadının boyu betimlenirken serviden, yanaklarının al olması betimlenirken gülden, dudağının kırmızılığı betimlenirken kirazdan ve gülden, dudağının şekli betimlenirken goncadan ve bademden yararlanılmıştır. Türkiye Türkçesinde 4, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 16 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Çiçek Gibi: (Tür.) Temiz, Bakımlı, Güzel: "Sen yirmi beşine bile gelmemiş çiçek gibi bir taze duldun." – R.N. Güntekin (T.S: 541).

Fıstık: (Ar.<Far.) Güzel, gösterişli kadın: "Çok iyi bir akşam yemeği yedi, üstelik yanında da gencecik bir fıstık." – M. İzgü (T.S: 871).

Kiraz Dudaklı: (Rum.+Tür.) Dudağı kırmızı, kalın ve kısa olan kimse (T.S: 1445).

Servi Boylu: (Far.+Tür.) İnce ve uzun boylu (kız veya kadın) (T.S: 2076).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Üzümiñ Suvı Yalı: İçen suvı alkımından görünyän, öz mähri bilen özüne çekici, mılakatlı, görmeğey (ayal maşğala hakda): Görsene munı, edil üzümiñ suvı yalcak, ezip içäymeli («Sovet Edebiyatı» jurnalı) (T.D.S: 1245).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Badamağız: (Far.+Tür.) 1. Ağzı küçük ve güzel olan. 2. Güzel (A.T.S: 309).

Gül (II): (Far.) Güzel, alımlı (A.T.S: 1339).

Gülbəniz: (Far.+Tür.) Yüzü güzel gibi güzel olan (güzelin sıfatlarından biri, gül gibi güzel yüzlü). bk. gülbənizli (A.T.S: 1340).

Gülbənizli: (Far.+Tür.) Yüzü güzel gibi güzel olan (güzelin sıfatlarından biri, gül gibi güzel yüzlü). bk. gülbəniz (A.T.S: 1340).

Gülcamal: (Far.+Ar.) Gül gibi güzel yüzlü (güzelin sıfatlarından biri, gül gibi güzel yüzlü). bk. gülcamallı (A.T.S: 1340).

Gülcamallı: (Far.+Ar.+Tür.) Gül gibi güzel yüzlü (güzelin sıfatlarından biri, gül gibi güzel yüzlü). bk. gülcamal (A.T.S: 1340).

Gülçöhrə: (Far.) Yüzü gül gibi güzel olan (güzelin sıfatlarından biri) (A.T.S: 1340).

Güləndam: (Far.+Tür.) Gül boylu, ince uzun, güzel endamlı (klasik Azerbaycan şiirinde güzelin sıfatlarından biri) bk. güləndamlı (A.T.S: 1341).

Güləndamlı: (Far.+Tür.) Gül boylu, ince uzun, güzel endamlı (klasik Azerbaycan şiirinde güzelin sıfatlarından biri). bk.güləndam (A.T.S: 1341).

Güli-Rəna: (Far.+Ar.) Gül gibi hoş, çok güzel, güzelin sıfatlarından biri (A.T.S: 1343).

Gülüzar: (Far.+Ar.) Yüzü gül gibi güzel olan (güzelin sıfatlarından biri), gülçehre (A.T.S: 1346).

Gülüzlü: (Far.+Tür.) Yüzü gül gibi güzel olan (güzelin sıfatlarından biri). bk. gülüzar (A.T.S: 1346).

Gülyanaq: (Far.+Tür.) Pembe yanaklı, kırmızı yanaklı, güzelin sıfatlarından biri (A.T.S: 1346).

Gülyanaqlı: (Far.+Tür.) Pembe yanaklı, kırmızı yanaklı, güzelin sıfatlarından biri (A.T.S: 1346).

Qönçə: (Far.) Güzelin ağzı, dudakları veya kendisi goncaya benzetilir (A.T.S: 2177).

Ləli Gülfam: (Far.) Gül renkli lal; güzelin kırmızı dudağı (A.T.S: 2259).

II.13.1.2.3.5.Kadını Değerli Taş ve Madenlere Benzeterek Adlandıran Sözler

Kadınların güzelliği değerli taşlardan billur ve inciyle betimlenmiştir. Türkiye Türkçesinde 1, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 1 söz tespit edilmiştir.

Türkmen Türkçesindeki dürdane sözcüğü güzeli genel anlamda ifade ederken Azerbaycan Türkçesinde güzelin dişini ifade etmektedir.

- **Türkiye Türkçesi**

Billur Gibi: (Far.+Tür.) Çok beyaz ve pürüzsüz (kol, gerdan, göğüs) (T.S: 343).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Dürdäne: (Ar.+Far.) Çok güzel (Tü.T.S: 182).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Dürdanə: (Ar.+Far.) Klasik şiirde güzelin dişlerine işaret (A.T.S: 989).

II.13.1.2.3.6.Kadını Somut Nesnelere Benzeterek Adlandıran Sözler

Kadının güzelliğini anlatmak için görünüşü ve tadı güzel olan somut nesnelerle bağ kurulmuştur. Kadının güzelliği betimlenirken bu nesnelere benzetilmiştir. Örneğin; Azerbaycan Türkçesinde peykan sözcüğüyle güzelin kirpikleri oka benzetilmiştir. Türkiye Türkçesinde 8, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 10 söz tespit edilmiştir.

Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde güzel kadını puta benzetmişlerdir. Türkiye Türkçesinde put sözcüğünün Arapçası “sanem”, Azerbaycan Türkçesinde ise put sözcüğünün Farsçası “büt” kullanılmıştır.

- **Türkiye Türkçesi**

Bebek Gibi: (Tür.) Çok güzel (kadın) (T.S: 290).

Biblo Gibi: (Far.+Tür.) Ufak tefek zarif kız (T.S: 331).

Bomba: (Tür.) Çekiciliği olan çok güzel kadın veya kız (T.S: 375).

Lokum Gibi: (Tür.) Çok güzel (kadın) (T.S: 1592).

Manken Gibi: (Fr.+Tür.) Vücut ölçüleri düzgün ve ince olan (T.S: 1622).

Sanem: (Ar.+Tür.) Çok güzel kadın (T.S: 2028).

Şeker: (Far.) Sevimli, cana yakın ve güzel: Hele bak, ne şeker şey! (T.S: 2212).

Taş Bebek Gibi: (Tür.) Çok güzel fakat genellikle soğuk ve donuk (kadın) (T.S: 2279).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Balqaşqay: Güzel yüzlü, alımlı (kız veya kadın) (A.T.S:336).

Bəbək: (Tür.) Güzel kız veya kadın (A.T.S: 402).

Büt: (Far.) Çok güzel kimse, güzelin vasıflarından biri (A.T.S: 561).

Büti-Çin: Çok güzel kız veya çok yakışıklı genç (A.T.S: 561).

Büti-Ziba: (Far.) Tapılacak kadar güzel (A.T.S: 561).

Kəmənd: (Far.) Şairane ifadelerde güzelin saçları (A.T.S: 1763).

Kukla Kimi: (Yun.+Tür.) Çok güzel giyimli, ince, güzel alımlı kız, kadın (A.T.S: 1876).

Ləbşəkər: (Far.) Şeker dudaklı, güzel kadın veya kız (A.T.S: 2256).

Maneken: (Fr.) Çok güzel kız, kadın ve erkek (A.T.S: 2311).

Peykan: (Far.) Klasik edebiyatta “kirpik” (güzelin kirpiği) anlamında kullanılır (A.T.S: 2722).

II.13.1.2.3.7.Kadını Yönetici Makamındakilere Benzeterek Adlandıran Sözler

Kraliçe, prenses gibi toplumda yüksek bir tabakaya ait kesimler giyim-kuşam ve süslenmeleriyle dikkat çekmiştir. Halkın içinde bulunan güzel kadınlarda onlara benzetilerek yüceltilmiştir. Türkiye Türkçesinde 2, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 0 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Ece: (Tür.) Güzel kadın: "Dün Sirkeci istasyonunu görmeliydiniz, ecemiz geldi." – F.R. Atay (T.S: 752).

Kraliçe Gibi: (Sırp.+Tür.) Gösterişli ve ağır giyinmiş, güzel (kadın) (T.S: 1510).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

II.13.1.3.Kadında Beğenilmeyen Fizikî Özellikleri Tasvir İçin Kullanılan Sözler

Kadında beğenilmeyen fiziki özelliklerle ilgili Türkiye Türkçesinde 6, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 0, Azerbaycan Türkçesinde 1 söz tespit edilmiştir.

Dağ anası sözcüğü Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde şekil ve anlam açısından ortaktır.

- **Türkiye Türkçesi**

Cadı Gibi: (Far.+Tür.) Saçı başı dağınık, tırnakları uzun ve pis (kadın) (T.S: 433).

Çarşamba Karısı: (Far.+Tür.) Saçı başı karmakarışık, üstü başı özensiz kadın (T.S: 500).

Dağ Anası: (Tür.) Çok iri kadın, dağlar anası (T.S: 576).

Dev Anası: (Far.+Tür.) İri yarı kadın (T.S: 645).

Tahta Göğüs: (Far.+Tür.) Tahta göğüslü (T.S: 2245).

Tahta Göğüslü: (Far.+Tür.) Göğsü küçük olan, tahta göğüs: "Bu kızın inceliği, plajlarda moda olan tahta göğüslü, kalçasız mayolulara pek benzemiyor." – H.E. Adıvar (T.S: 2245).

- **Gagauz Türkçesi**

Kamila: Biçimsiz, sırık boylu (zayıf kız i.) (G.T.S: 131).

- **Türkmen Türkçesi**

- **Azerbaycan Türkçesi**

Dağ Anası: (Tür.) İri kıyım, cüsseli, çok iri kadın, dağlar anası (A.T.S: 759).

II.13.2.Kadına Beslenen Duygular ve Erkeğin Gönlündeki Yeri İle İlgili Sözler

Aşk, kadın ve erkek arasında olan bir ilişkidir. Bu ilişkide kadına ve erkeğe dair adlandırmalar mevcuttur. Bu adlandırmalarda kadın için ya da erkek için tam bir netlik yoktur. Bu çalışmada kadın için kullanıldığı belirtilen adlandırmalar dikkate alınmıştır. Kadın ruhuyla ve fiziki özellikleriyle erkeğin gönlünde yer edinmiştir. Erkeğin gönlünde yer edinen kadınlara da bu bölümde yer verilmiştir.

Türkiye Türkçesinde 4, Gagauz Türkçesinde 0, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 17 söz tespit edilmiştir.

Canan sözcüğü Türkiye, Türkmen ve Azerbaycan Türkçesinde ortaktır. Sözcük Türkmen Türkçesinde cenan olarak bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesinde maşuka sözcüğünde bulunan a sesi Azerbaycan Türkçesinde kapalı e, k sesi ise q olmuştur: məşuqə.

Türkiye Türkçesinde mahbube sözcüğünde bulunan a sesi Azerbaycan Türkçesinde kapalı e'dir: məhbubə.

- **Türkiye Türkçesi**

Canan: (Far.) Gönülden sevilen, gönül verilmiş olan kadın, sevgili: "Canı canan dilemiş vermemek olmaz ey dil!" – Fuzuli (T.S: 727)

Mabude: (Ar.) Tapınırcasına sevilen kadın, sevgili (T.S: 1598).

Mahbube: (Ar.) Sevilen kadın (T.S: 1604).

Maşuka: (Ar.) Maşuka Sevilen, âşık olunan kadın: "Demek hamal Mehmet'in, sürücü Ahmet'in maşukalarına yaptıklarını sen de bana yapacaksın?" – H.R. Gürpınar (T.S: 1634).

- **Gagauz Türkçesi**

- **Türkmen Türkçesi**

Cenan: (Ar.) Görkli, görmeğey, näzenin (ayal maşğala hakda): Galkın, gözüñ görkez, hindi zenanı, gül meñzi saralan arap cenanı («Oktyabr Yalkımı»). Meniñ yüreyime bu cenanıñ suratı nağış bolalı bäri, gice-gündiz meniñ keypim bäşdi (G. Muhtarov, g. Seyitliyev, Çopan Oğlı) (T.D.S: 176).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Can Alıb Can Vermək: Çok güzel olmak (kadın, kız) (A.T.S: 571).

Canalan: Çok güzel, insanın aklını başından alan. bk.canalıcı, canlaralan (A.T.S: 575).

Canan: (Ar.) Yar, dilber, âşık olunan sevgili, canan (A.T.S: 575).

Cansitan: (Far.) Ruh alıcı, can çıkarıcı, insana bela olan güzel (A.T.S: 581).

Canşikar: (Far.) Ruh alıcı, can çıkarıcı, insana bela olan güzel (A.T.S: 581).

Dilara: (Far.) Dilber, sevgili, yürek yakan, gönül açan, gönül okşayan, gönül alan (A.T.S: 894).

Dilaram: (Far.) Dilber, sevgili, gönül açan, yürek yakan (A.T.S: 894).

Dilaviz: (Far.) Gönül okşayan, yüreğe yatan, kalbi okşayan, ruhu okşayan, dilâviz (A.T.S: 895).

Dilbaz: (Far.) Gönül açan, güzel, dilbaz (A.T.S: 895).

Dilnəvaz: (Far.) Gönül okşayan, son derece hoş, gönül açan, dilnüvâz (A.T.S: 900).

Dilrüba: (Far.) Gönlü celbeden, cazibeli, hoşlanılan, meftun eden, dilrübâ (A.T.S: 901).

Dilsəyyad: (Far.+Ar.) Sevdiğini aşk ağına düşüren, gönül oklayan, güzel (A.T.S: 901).

Döşəyatan: (Tür.) Gönle göre olan, cazibeli, hoş (A.T.S: 961).

İlahə: (Ar.) Canan, sevgili, dilber; aşk perisi (A.T.S: 1592).

Məhbubə: (Ar.) Sevgili, aşık olunan kadın (A.T.S: 2361).

Məşuqə: (Ar.) Sevilen, sevgili, aşık olunan kadın, mahbube (A.T.S: 2399).

Məşuqəlik: (Ar.+Tür.) Sevgili olma durumu (A.T.S: 2399).

II.14.KADINLA İLİŞKİLENDİRİLEN DOĞAÜSTÜ VARLIKLARLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

Kadınla ilişkilendirilen doğaüstü varlıklar olumlu nitelik ve olumsuz nitelik taşıyanlar olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

II.14.1.Olumlu Nitelik Taşıyan Doğaüstü Varlıklarla İlgili Sözler

Güzel görünüme ve güzel huylara sahip doğaüstü varlıklar genelde kadınla ilişkilendirilmiştir.

Konuya dair Türkiye Türkçesinde 2, Gagauz Türkçesinde 2, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 7 söz tespit edilmiştir.

Huri sözcüğü Türkiye, Azerbaycan ve Türkmen lehçelerinde ortaktır, Gagauz Türkçesinde tespit edilememiştir. Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde huri, Türkmen Türkçesinde hüyr şeklinde bulunmaktadır.

Deniz kızı sözcüğü Türkiye ve Gagauz Türkçesinde ortaktır. Azerbaycan Türkçesinde deniz kızı için dənizpərisi ifadesi kullanılmaktadır. Türkmen Türkçesinde bu sözcük tespit edilememiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Deniz Kızı: (Tür.) Denize yakın kayalıklar üzerinde şarkı söyleyen, başı ve göğsü kadın biçiminde, belden aşağısı balık kuyruklu olduğu varsayılan doğaüstü yaratık (T.S: 629).

Huri: (Ar.) Cennette yaşadığına inanılan dişi varlık: “Cennet cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri / İsteyene ver sen anı, bana seni gerek seni” – Y. Emre (T.S: 1116).

- **Gagauz Türkçesi**

Deniz Kızı: (Tür.) Denizkızı (G.T.S: 72).

Rusali: (Rus.) Rus mitolojisinde su perileri (G.T.S: 203).

- **Türkmen Türkçesi**

Hüyr: (Ar.) Ovadan, görmeğey, şekilli, näzenin: Cennetdäki hüyr gızlar bolup bilse sençedir (N. Pomma, Taylak Hızzın). Maral can, sen häzir edil ertekilerdäki hüyr gızlara meñzeyärsiñ! (T.D.S: 623).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Dənizpərisi: (Tür.+Far.) Masallarda suda yaşayan, saçları yüzüne dökülmüş, çıplak, balık kuyruklu kadın şeklinde tasavvur edilen efsanevi yaratık (A.T.S: 847).

Həvvari: (Ar.) Huriler (A.T.S: 1426).

Hur: (Ar.) Cennet kızları, huriler (A.T.S: 1462).

Huri: (Ar.) Cennet kızı, cennet güzeli (A.T.S: 1462).

Huri-Qılman: (Ar.+Far.) Cennete insanlara hizmet edeceği söylenen kız ve genç (A.T.S: 1462).

Kahinə: (Ar.) Geleceği haber veren, eski İsraillilerde ve bazı başka dinlerde gaipten haber verme, gelecekle ilgili şeyleri bilme iddiasında bulunan kadın ruhanî (A.T.S: 1700).

Pəri: (Far.) Mitolojide cinlerin çok güzel ve cazibeli kadın simasında tasavvur olunan kısmı (A.T.S: 2730).

II.14.2.Olumsuz Nitelik Taşıyan Doğaüstü Varlıklarla İlgili Sözler

Kadın genelde olumlu nitelik taşıyan doğaüstü varlıklarla özdeşleştirilmiştir. Kötü nitelikleri olan soyut varlıklarla çok ilişkilendirilmemiştir. Lehçelerdeki ortak kötü soyut varlık, kadınları loğusa zamanlarında rahatsız eden ruhtur. Bu ruh Türk coğrafyalarında oldukça bilinmektedir, adlandırması coğrafyaya göre değişiklik göstermektedir. Ayrıca bu ruhtan korunmak için yapılan uygulamalar toplumlarda farklılık göstermektedir.

Anadolu Türklerine göre Al Karısı kayalık dağlar, nehir kenarları gibi ıssız yerlerde, ahırlarda yaşayan peri kızı gibi bir varlıktır (Beydili 2003: 29). Anadolu'da al karasından korunmak için çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Loğusanın başına kırmızı tülbent örtülür. Çocuğun bu ruhtan korunması için yastığının altına bıçak, ekmek, tuz, Kuran-ı Kerim, sarımsak gibi şeyler konulmaktadır (Kalafat 2009: 126).

Gagauzlar, albastıya inanmaktadırlar. Loğusayı albastının kötülüğünden korumak için loğusaya, doğumdan üç gün önce ve üç gün sonra su verilmemektedir. Loğusa uzun süre yıkanmaz. Loğusanın odasına gece kimse giremez, girilmesi gerekiyorsa da kapısının önüne konan ateş üzerinden atlamak zorundadır. Türk boylarında ateşin, hastaları kötü ruhların etkisinden koruduğuna dair bir inanış vardır. Kırkıncı güne kadar loğusa dışarı çıkmaz. Kırkıncı gün büyükanne, anne ve çocuk ile birlikte kiliseye gider. Çocuk kötü ruhlardan arındırılır (Güngör-Argunşah 1991: 25-26).

Azerbaycan'da al karası kötü ruh olarak kabul edilmiştir. Hal anası veya hal garısı olarak adlandırmaktadırlar. Bazen sarı, bazen siyah örgülü saçlı büyük dişli ve iri göğüslü bir kadın olduğuna inanılmaktadır. Su kenarları ve meşe ormanları gibi sessiz sakin yerlerde yaşadığı düşünülmektedir. Doğum anında loğusayı kendinden geçirdiğine ve loğusanın ciğeri ile yüreğini çıkartarak yakınlardaki bir su kenarında yediğine inanılmaktadır. Ayrıca bu hal anasının göğüsleriyle çocuğun yüzünü kapatarak onu boğduğuna inanılır. Azerbaycan'da al karasının çelikten korktuğuna inanıldığı için loğusanın yanına çelik eşya konulmaktadır. Doğum esnasında evin yakınındaki su kaynağına gidilip hançer, kılıç gibi keskin aletlerle suya vurulur. Evin çatısına tüfekle ateş edilir. Loğusanın elbisesine iğne takılır (Qädir Qädirzade 1994: 71'den aktaran Peler-Yükselen 2013: 123-124).

Türkmenistan'da al basmasından korunmak için abdestli olmaya ve vücudun güçten düşmemesi için beslenmeye dikkat edilmektedir. İnsan bünyesini hem maddi açıdan hem manevi açıdan güçlü tutmak önemlidir zira bünye zayıf ise o kişiyi al basma ihtimali yüksektir. Yeni doğan bebekler güçsüz ve savunmasız oldukları için al genelde onları basmaktadır. Loğusalık sürecinde dua önemli bir yer tutmaktadır. Türkmenistan'da zėk adlı ekşimsi tadı olan bir taş bulunmaktadır, al basmasını uzaklaştırmak için o taş çocuğun başında bekletilir ateşte kızdırıldıktan sonra suya karıştırıp çocuğun bedenine sürülür. Bu uygulama işe yaramadığı takdirde bir hoca çağrılır ve okutulur (https://bilimdili.com/toplum/sosyoloji/turkmenistanda-dogum-gelenek-ve-gorenekleri/). Ayrıca Türkmenistan'da çileli/kırklı çocuğu al karasından korunmak için çocuğun yastığının altına cevher, bıçak, tuz ve ekmek gibi nesneler konulur. Çocuğun kırkı çıkıncaya kadar kundağına bez içinde karanfil, ekmek ve bıçak konulur (Kalafat 2009: 126).

Konuya dair Türkiye Türkçesinde 9, Gagauz Türkçesinde 7, Türkmen Türkçesinde 1, Azerbaycan Türkçesinde 3 söz tespit edilmiştir.

Çarşamba karısı tabiri Türkiye Türklerinde ve Gagauz Türklerinde mevcuttur. Türkiye Türkçesinde, Gagauz Türkçesinden farklı olarak sözcükte tamlanan eki bulunmaktadır.

Kırkla- fiili Türkiye ve Gagauz Türkçesinde ortaktır.

- **Türkiye Türkçesi**

Albastı: (Tür.) Doğum sırasında temizliğe dikkat edilmemesi yüzünden lohusanın tutulduğu ateşli hastalık, loğusa humması, albasma: "Ferit kederinden bir lohusanın albastı olamayacağını söyleyemedi." –P. Safa (T.S: 85).

Alkarası: (Tür.) Lohusalara musallat olarak onları boğduğuna inanılan görüntü, Çarşamba karısı (T.S: 97).

Çarşamba Karısı: (Far.+Tür.) Alkarısı (T.S: 500).

Dev Anası: (Far.+Tür.) Masallarda geçen dişi dev (T.S: 649).

Kırk Basmak: Doğum yapmış annenin ve bebeğin kırk gün dolmadan dışarı çıkarılmasının tehlikeli olacağını geleneksel olarak kabul etmek: "Yeni doğmuş iki çocuğu da kırk basar diye yan yana getirmezler." – R.H. Karay (T.S: 1417).

Kırk Basması: Doğumdan sonraki kırk gün içinde çocuğun ateşli bir hastalığa yakalanması (T.S: 1417).

Kırk Hamamı: (Tür.+Ar.+Tür.) Kadının lohusalıkta ilk kırk günü doldurmasından sonra temizlenmesi için hamamda yapılan özel toplantı: "Bu kırk hamamından iki gün sonra idi, bir gece ateşler içinde uyandı." – E. E. Talu (T.S: 1417).

Kırklama: (Tür.) Kırklamak işi (T.S: 1418).

Kırklamak: (Tür.) Lohusa veya yeni doğmuş bebek için kırk günü doldurmak: Lohusa kırkladı (T.S: 1418).

- **Gagauz Türkçesi**

Çarşamba Karı: (Far.+Tür.) Mitolojide kadın tipinde bir kahraman (G.T.S: 52).

Kırklanma: (Tür.) Kırklanma (G.T.S: 147).

Kırklanmaa: (Tür.) Yeni doğum yapmış kadının 40. günü dua etmesi için kiliseye gitmesi (G.T.S: 147).

Lofusnitsa: Albastı. Gagauzlar arasında “bet karısı” olarak da bilinmektedir (G.Y.K.S: 2).

Lohusa Humması: (Rum.+Ar.+Tür.) Albastı (G.T.S: 169).

Lufisnitsa: Mitolojik olarak doğumdan sonra bebeğin kısmetini belirlemek için lohusanın başına gelen kadın (G.T.S: 169).

Okumaa: (Tür.) Çocuğun doğuşunun 40.gününde lohusaya dua etmek (G.T.S: 186).

- **Türkmen Türkçesi**

Albassı: (Tür.) Gara basmaklık yağdayında göze görünyän al-arvah (T.D.S: 37).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Antiqona: (Yun.) Eski Yunan mitolojisinde Odipus’un annesi İokaste ile bilmeden girdiği cinsel ilişkiden doğan kızı (A.T.S: 185).

Al Anası: (Tür.) Karanlık ve ıssız yerlerde, kalın ormanlarda yalnız kalındığı zaman insanın gözüne görünen veya göründüğü sanılan korkunç hayalî varlık, hayalet bk.al arvadı, aleybanı, aleyvanı, bəlləban, qulbiyabanı, quleybanı, quli-biyaban, qulyabanı (A.T.S:121).

Şeşə Vurmaq: Halkın inancına göre (aslında mevcut olmayan, hayalî bir varlık olan) “al karısı”nın darbesine maruz kalmak (A.T.S: 3123).

II.15.KADINLARA ÖZEL AYRILAN ORTAMLAR VE GÜNLERLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

Sosyal hayatta kadının rahat etmesi için kadına özel ortamlar ortaya çıkmıştır. Kadınlara özel ortamların ortaya çıkmasında din etkili olmuştur. Ayrıca bazı mecburiyetler de özel ortamların oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Kadınlar hamamı tabiri, Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde bulunmaktadır. Mecaz anlamı aynıdır. Kadınların çok konuşmasından dem vurularak bu adlandırma yapılmıştır.

Kadınlara özel ayrılan ortamlar ve günler için Türkiye Türkçesinde 6, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 18 söz tespit edilmiştir.

- **Türkiye Türkçesi**

Harem Selamlık Olmak: Bir yerde kadın erkek ayrı oturmak (T.S: 1049).

Harem Selamlık: (Ar.+Ar.+Tür.) 1. Kadın ve erkeğin ayrı ayrı oturması. 2. Kadın ve erkeğin ayrı ayrı oturduğu yer (T.S: 1049).

Haremlik Selamlık: (Ar.+Tür.+Ar.+Tür.) bk. harem selamlık (T.S: 1049).

İmamevi: (Ar.+Tür.) Kadınlara özgü cezaevi (T.S: 1181).

Kadınevi: (Tür.) Yoksul, mağdur veya başka bir özelliği dolayısıyla muhtaç durumda kalan kadınların geçici olarak barındıkları yer (T.S: 1259).

Kadınlar Hamamı: (Tür.+Ar.+Tür.) 1. Kadınlara ayrılan özel hamam. 2. Herkesin aynı anda ve yüksek sesle konuştuğu yer (T.S: 1259).

- **Gagauz Türkçesi**

Jensovet: Kadınlar şurası (G.Y.K.S: 1).

- **Türkmen Türkçesi**

Haremhana: (Ar.+Far.) Diñe ayallar oturmak üçin cay, cayıñ diñe ayallar bolyan(yaşayan) yeri, öyüñ ayallar saklanyan böleği: Deslap haremhananı beceryärin («Göroğlı» eposı) (T.D.S: 575) .

Mart Bayramı: (Yun.+Tür.) Ayallarıñ halkara bayramı: Ay, Vüşi iner oguldır, onı ınha mart bayramınıza çağırarıs (A.Govşudov, Köpetdağıñ Eteğinde) (T.D.S: 782).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Ağalıq Tövləsi: (Tür.) Kadınlar hamamı, gürültü patırtının çok olduğu yer (A.T.S: 63).

Analar Bayramı: (Tür.) Anneleri anmak ve onurlandırmak amacıyla tüm dünyada farklı zamanlarda kutlanan özel gündür (A.T.S: 169)

Arakəsmə (II): (Tür.) Gelin getirildikten sonra gelin odasının üst tarafında veya bir köşesinde halı, kilim, palas veya kumaşlar ile yapılan gerdek yeri. bk.həcleyi-ərus, həclə, həcləgah (I), qangah (I), qüsurə, pərdə (II) (A.T.S: 197).

Cilvəgah: (Ar.+Far.) Gelin için süslenen oda; cilve yapılan yer (A.T.S: 623).

Çirallıq: (Tür.) Kızın çeyizinin konduğu oda (A.T.S: 717).

Çörəkyığdı: (Tür.) Gelinin gelişi bereket getirsin diye "oğlan toyu" adı verilen ve damat adayı evinde yapılan düğünün ikinci günü "gəlingətirdi toyu" gelin adayı kendisi için ayrılan odaya götürüldüğü zaman yapılan bir tören (A.T.S: 745).

Darülmüəllimat: (Ar.) Kız pedagoji enstitüsünün eski adı, darülmuallimat (A.T.S: 793).

Dəllal Bazarına Dönmək: Kadınlar hamamına dönmek, pazara dönmek, alışveriş yerine dönmek, gürültü oluşmak (A.T.S: 837).

Dör-Başı: (Tür.) Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde yapılan düğünlerde gelinin oturması için özel olarak ayrılan ve yüzü kıbleye dönük olan köşeye verilen ad. bk. dör, devir, dor (II), dörbaşı*, dövr (III), gəlin dörü, toyun dorbaşı (A.T.S: 954).

Dördöşək: (Tür.) Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde düğünü olan nişanlı kız, yani gelin için meclisin en yukarı kısmında hazırlanan köşede gelinin üzerinde oturması için özel olarak hazırlanan minder. bk.dördöşeyi, nazbalınc, nazbalış (A.T.S: 957).

Gəlin Otağı: (Tür.) Düğünün bittiği gece güveyi ile gelinin ilk defa birlikte olmaları için hazırlanan süslü oda. bəy otağı (I), bəylik otağı (II), ağ otaq, gəlin otağı* 1, gəlinlik otağı, gərdək otağı, güvəki otağı, həcləgah (II), xan otağı, qangah (II). (A.T.S:1264)

Gəlinlik Qapısı: (Tür.) Kuzey Azerbaycan'ın Muğan bölgesinde gelin için ayrılan özel odanın kapısına verilen ad (A.T.S: 1268).

Hərəm (I): (Ar.) Haremde kadınların yaşadığı odalar, bina. bk. hərəmgah, hərəmxana, hərəmsəra (A.T.S: 1418).

Xına Otağı: (Ar.+Tür.) Kına töreni için kızın babası evinde hazırlanan özel oda veya bir odanın özel olarak ayrılan bölümü (A.T.S: 1516).

İç Otaq: (Tür.) Eski evlerde ailenin kadın ve kızlarının kaldığı oda (A.T.S: 1566).

İnstitut: (Lat.) Rus işgalinden önce Azerbaycan'da kız ortaokulu (A.T.S: 1628).

Qız Otağı: (Tür.) Gelinin bezendirilmesi için ayrılan özel oda (A.T.S: 2120).

Zənən Hamamı: (Far.+Ar.+Tür.) Herkesin aynı anda yüksek sesle konuştuğu mekân, son derece gürültülü yer (A.T.S: 3712).

II.16.KADININ SİYASİ HAYATTAKİ YERİNE DAİR SÖZ VARLIĞI

Siyaset toplumsal bir olgudur. Toplumun bir parçası olan kadını siyasi alandan ve siyasi olgulardan ayrı tutmak doğru olmaz. Siyaset içerisinde olan biten tüm olaylar, topluma dair alınan kararlar, erkekleri etkilediği kadar kadınları da etkilemektedir. Kadınlar, kendilerini ve yaşadıkları toplumu etkileyecek kararlarda etkin olabilmesi için siyasette etkin rol almalıdır (Sumbas t.y.: 1).

Bu bölümde siyasette yer edinmiş kadınlar için kullanılan sözler bulunmaktadır. Siyasi anlamda yönetici konumunda olan kadınlar için kullanılan sözlere bakıldığında herhangi bir toplumsal seçme hareketinin bulunmadığı aileden gelen bir yöneticilik durumu söz konusudur. İstisna olarak sadece Türkiye Türkçesinde "müvekkile" sözcüğü bulunmaktadır. Bunda toplumların yönetim şekli ve kadınların siyasette yer edinip edinememesi etkili olmuştur. Siyasette kadınlar ailelerinden dolayı da yer edinmiştir, bu sözler bu başlık altına alınmıştır.

Toplumlarda toplumsal ve ekonomik ilişkilerdeki roller ve konumlar cinsiyetlere göre farklı şekillenmiştir. Bu farklılıklardan dolayı kadın ve erkeği siyasi alandaki varlıkları, ilişkileri, hak ve görevleri birbirlerinden farklı seyir göstermiştir (Sumbas t.y.: 1). Bunun sonucuna ataerillik ve anaerkillik düzenleri oluşmuştur.

Anaerkillik, kadının üstünlüğüne dayalı toplumsal örgütlenme düzenidir. Bu düzene göre kadın üstündür. Merkezde kadın vardır; soy kadınlar tarafından belirlenir. Hakimiyet kadındadır. Kadınlar, erkeklerden daha çok saygı görür. Lehçelerde bu düzenle ilgili tespit edilen sözler bu başlık altına alınmıştır.

Kadının siyasi hayattaki yeri için Türkiye Türkçesinde 26, Gagauz Türkçesinde 1, Türkmen Türkçesinde 2, Azerbaycan Türkçesinde 4 söz tespit edilmiştir.

Gagauz Türkçesinde padişah sözcüğüne dişilik eki olan +kA eki getirilerek dişillik sağlanmıştır.

Türkiye Türkçesindeki kraliçe ve melike sözcükleri Azerbaycan Türkçesinde kraliça ve məlikə şeklinde bulunmaktadır.

- **Türkiye Türkçesi**

Altes: (Fr.) 1. Prens ve prenseslere verilen şeref unvanı. 2. Bu unvanı taşıyan kimse (T.S: 106).

Ana Kraliçe: (Tür.+Sırp) Kralın annesi (T.S: 120).

Anaerki: (Tür.) Soyda temel olarak anayı alan ve ailede çocukları ana soyuna mal eden ilkel bir toplum düzeni (T.S: 119).

Anaerkil: (Tür.) Anaerki temeline dayanan, maderşahi, matriarkal (T.S: 119).

Anaerkillik: (Tür.) 1. Kadının üstünlüğüne dayalı toplumsal örgütlenme düzeni, maderşahilik. 2. Ananın egemen olduğu aile hayatı (T.S: 119).

Arşidüşes: (Fr.) 1. Arşidükün karısı veya kızı. 2. Avusturya hanedanında prenses (T.S: 157).

Başbayan: (Tür.) Devlet büyüklerinin eşi (T.S: 271).

Begüm: (Tür.) Hint prenseslerine verilen unvan (T.S: 293).

Çariçe: (Rus.) Çarın karısına veya kadın çara verilen unvan (T.S: 497).

Düşes: (Fr.) Dükün karısı (T.S: 739).

Düşeslik: (Fr.+Tür.) Düşes olma durumu (T.S: 739).

Ece: (Tür.) Kraliçe (T.S: 752).

First Lady: (İng.) bknz. Başbayan (T.S: 879).

Hatun: (Tür.) Yüksek makamdaki kadınlara ve hakan eşlerine verilen unvan: Bağdat Hatun (T.S: 1060).

İmparatoriçe: (Tür.) 1. İmparator eşi: "Onun mücevherlerine, incilerine malik tarihte az imparatoriçe gelmiştir." – N.F. Kısakürek 2. İmparatorluğu yöneten kadın (T.S: 1183).

İmparatoriçelik: (Tür.) İmparatoriçe olma durumu (T.S: 1183).

Kontes: (Fr.) Kontun karısı (T.S: 1474).

Kraliçe: (Sırp.) Kral karısı veya krallığı yöneten kadın, ece: İngiltere kraliçesi (T.S: 1510).

Kraliçelik: (Sırp.+Tür.) Kraliçe olma durumu (T.S: 1510).

Melike: (Ar.) 1. Kadın hükümdar: “Saba melikesi Belkıs da kendisine Yemen iklimlerinin en güzel atlarından hediyeler göndermişti.” – N.F. Kısakürek 2. Padişah karısı (T.S: 1648)

Müvekkile: (Ar.) Birini kendine vekil olarak seçen bayan: “Osmanlı Bankasında çalışan bir müvekkilesi bir kış günü telefon etmiş.” – R. Erduran (T.S: 1739).

Prenses: (Fr.) 1. Hükümdar ailesinden olan kadın veya kızlara verilen unvan: “Yengem, ağzındaki lokmayla beraber, prensesten hiç de iyi haberler almadığını geveliyor.” – Y.Z. Ortaç 2. Hükümdar karısı (T.S: 1945).

Prenseslik: (Fr.+Tür.) 1. Prenses olma durumu. 2. Prensesin görevi (T.S: 1945).

Sultan: (Ar.) Padişahların erkek ve kız çocukları ile anne ve eşlerine verilen unvan: Naciye Sultan. Hürrem Sultan (T.S: 2169).

Valide Sultan: (Ar.) Padişahın annesine verilen unvan (T.S: 2467).

Vikontes: (Fr.) Kadın vikont veya vikont karısı (T.S: 2486).

- **Gagauz Türkçesi**

Padişaaka: (Far.+Rus.) Sultan hanım (padişahın karısı) (G.T.S: 190).

- **Türkmen Türkçesi**

Matriarhat: (Lat.+Yun.) Ayallarıñ hocalık başında bolmakları esasında dörän ilki uruğçılık cemğiyetiniñ forması (T.D.S: 786).

Revolyutsionerka: Revolyutsiya gatnaşan ayal maşğala (T.D.S: 1010).

- **Azerbaycan Türkçesi**

Kraliça: (Sırp.) 1. Kadın hükümdar. 2. Kralın karısı (A.T.S: 1869).

Kraliçalıq: (Sırp+Tür.) Kraliçe olma hâli (A.T.S: 1869).

Mələkə (I): (Ar.) 1. Padişahın hanımı, eşi. 2. Kadın hükümdar, kraliçe (A.T.S: 2372).

Məlikə: (Ar.) 1. Kadın hükümdar. 2. Hükümdar karısı, kraliçe (A.T.S: 2373).

SONUÇ

Kadının biyolojik ve toplumsal cinsiyetiyle ilgili 272 söz tespit edilmiştir. Bunlardan, 148'i Türkiye Türkçesine, 15'i Gagauz Türkçesine, 17'si Türkmen Türkçesine, 92'si Azerbaycan Türkçesine aittir. Kadınla ilgili hem biyolojik hem toplumsal adlandırmalar yapılmıştır. Toplumsal adlandırmalarda toplumun kadına bakış açısı etkili olmuştur. Kadınlarla ilgili olumsuz yargı bildiren sözler olumlu sözlere göre daha fazladır. Toplumsal adlandırmalar kadın ve erkek cinsiyetlerinin karşılaştırılması üzerine yapılmıştır. Toplumda bazı davranışlar kadınla bütünleşmiştir ve erkeği küçümsemek için bu davranışlarla ilgili sözler kullanılmıştır. Örneğin; ağlayan erkek için Türkiye Türkçesinde "karı gibi ağlamak", utangaç erkek için Türkiye Türkçesinde "karı gibi", Azerbaycan Türkçesinde "kız kimi utancaq" sözleri kullanılmıştır. Kadınların anaç, hamarat, temiz gibi özellikleri olumlu sayılırken çok konuşması, açık giyinmesi, kavgacı olması, çok gezmesi olumsuz davranış olarak kabul edilmiştir.

Kadının yaşıyla ilgili 82 söz tespit edilmiştir. Tespit edilen sözlerden 30'u Türkiye Türkçesine, 9'u Gagauz Türkçesine, 8'i Türkmen Türkçesine, 35'i Azerbaycan Türkçesine aittir. Kadının her yaş dönemiyle ilgili adlandırmalar yapılmıştır. Ergenlik öncesi kız çocuğu olarak belirtilmiştir. Ergenlikle beraber genç kız evresi başlamıştır. Ergenliğe giren kıza evlenebilir gözüyle bakılmıştır ve ona göre adlandırmalar yapılmıştır. Örneğin; Türkiye ve Gagauz Türkçesinde gelin, Türkmen Türkçesinde gelin-gız, Azerbaycan Türkçesinde qız-gəlin. Orta yaş evresi için yaşı ilerlemesine rağmen evlenmeyen kadınlar üzerinden adlandırmalar yapılmıştır. Yaşlı kadın adlandırmalarında kadınların yaşı, tecrübesi ve süslenmesiyle ilgili olumlu söylemlerin yanında huysuzluğuyla ilgili olumsuz söylemler de mevcuttur.

Evlilik, cinsellik ve kadınla ilgili 1411 söz tespit edilmiştir. Bunlardan 487'si Türkiye Türkçesine, 52'si Gagauz Türkçesine, 120'si Türkmen Türkçesine, 752'si Azerbaycan Türkçesine aittir. Lehçeler arası ortak kültürün olduğu en net bu başlık altında görülmüştür. Evliliğe dair gelenekler dört lehçede de çok benzemektedir. Lehçelerde evlilik ve cinsellikteki kadına bakış açısı aynıdır. Boşanmaya bakış açısı, kadının yargılandığı durumlar vb. birçok konuda da ortaklıklar mevcuttur.

Doğurganlık ve anneliğe dair 575 söz tespit edilmiştir. Tespit edilenlerden 254'ü Türkiye Türkçesine, 61'i Gagauz Türkçesine, 46'sı Türkmen Türkçesine, 214'u Azerbaycan Türkçesine aittir. Gebelik, doğurganlığın bulunmasıyla başlayan doğumla biten bir süreçtir. Annelik de gebelikle başlayıp sonsuza kadar süren bir süreçtir. Kadın, yeni bir bireyi dünyaya getirmesiyle onu yetiştirmesiyle hep saygı duyulmuştur. Anne olmayan anne olmak istemeyen kadınlar toplumda yargılanmıştır.

Kadınla ilgili akrabalık bildiren 346 söz tespit edilmiştir. Bunlardan, 147'si Türkiye Türkçesine, 37'si Gagauz Türkçesine, 35'i Türkmen Türkçesine, 127'si Azerbaycan Türkçesine aittir. Türklerde akrabalık bağı kuvvetlidir. Her akrabalık bağını karşılayan bir söz mevcuttur. Hatta bazı akrabalık bağlarını anlatmak için birden fazla söz kullanılmıştır. Bir lehçedeki akrabalık bağı için kullanılan sözcük diğer lehçede farklı bir akrabalık bağını karşılamaktadır. Örneğin; Türkiye Türkçesinde anne anlamına gelen aba sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde abla anlamına gelmektedir.

Kadın bedeni ve sağlığıyla ilgili 238 söz tespit edilmiştir. Tespit edilen sözlerden 83'ü Türkiye Türkçesine, 13'ü Gagauz Türkçesine, 12'si Türkmen Türkçesine, 130'u Azerbaycan Türkçesine aittir. Kadın bedenini erkek bedeninden ayıran yapılar vardır. Buradaki söz varlığı bu farklılıklardan doğmuştur.

Kadın giyimi ve süslenmesiyle ilgili 1114 söz tespit edilmiştir. Tespit edilen sözlerden 423'ü Türkiye Türkçesine, 116'sı Gagauz Türkçesine, 179'u Türkmen Türkçesine, 396'sı Azerbaycan Türkçesine aittir. Toplumdaki dini, sosyal ve siyasi etkiler kadın kıyafetlerinin çeşitliliğini etkilemiştir. Kadınların süslenmeye olan eğilimleri de kıyafet çeşitliğin de etkilidir. Bu sebeplerle kadın giysi adları çok fazladır. Kadınlar güzel görünmek için kıyafetin yanında makyaj malzemeleri ve takılar da kullanmışlardır.

Kadının sosyal konumuyla ilgili toplam 148 söz tespit edilmiştir. Bunlardan, 74'ü Türkiye Türkçesine, 24'ü Gagauz Türkçesine, 10'u Türkmen Türkçesine, 40'ı Azerbaycan Türkçesine aittir. En eski zamanlardan beri Türklerde kadın, sosyal hayatta değerli bir konumdadır. Özgür ve savaşçılardır. Köle olarak kullanılmamışlardır. Yüksek bir sosyal konumda olan kadınların konumları hayatlarındaki erkeklerin vasıtasıyla olmaktadır.

Kadının ekonomik konumuyla ilgili 174 söz tespit edilmiştir. Tespit edilen sözlerden 84'ü Türkiye Türkçesine, 27'si Gagauz Türkçesine, 16'sı Türkmen Türkçesine, 47'si Azerbaycan Türkçesine aittir. Kadının yeri evidir düşüncesi kadının iş hayatına atılmasında engel olmuştur. Kadın iş hayatında eşitsizliğe maruz bırakılmıştır. Kadının tercih

edebileceği meslek alanları sınırlandırılmıştır. Aynı işi yapan erkek, kadından daha yüksek statüye ve ücrete sahiptir.

Kadının din ile ilişkisine dair 33 söz tespit edilmiştir. Bunlardan, 14'ü Türkiye Türkçesine, 4'ü Gagauz Türkçesine, 1'i Türkmen Türkçesine, 14'ü Azerbaycan Türkçesine aittir. Dinde kadınlar inanılan soyut varlıklar olarak, inandıkları din için çalışıp çabalayan ve peygamberlerin eşi ve annesi olarak yer edinmiştir. Dine ait söz varlığı toplumda hakim olan din üzerinden gelişmiştir. Gagauzlar Ortodoks Hıristiyan olduğu için Hıristiyanlıkla ilgili sözler fazladır.

Kadının ölüm ve yas karşısındaki tutumuyla ilgili 10 söz tespit edilmiştir. Tespit edilen sözlerden 3'ü Türkiye Türkçesine 7'si Azerbaycan Türkçesine aittir. Türkmen ve Gagauz Türkçesinde konuyla ilgili söz tespit edilememiştir. Türkler ölümden sonrası yaşama inanmışlardır. Ölülerine değer verip arkalarında yas tutmuşlardır. Türkiye ve Azerbaycan Türklerinde yasın, üzüntünün rengi kara olarak kabul edilmiştir. Örneğin; Türkiye Türkçesinde başına karalar bağlamak, Azerbaycan Türkçesinde qaranişan sözleri.

Sanat ve eğlence hayatındaki kadınla ilgili 83 söz tespit edilmiştir. Tespit edilen sözlerden 36'sı Türkiye Türkçesine, 3'ü Gagauz Türkçesine, 9'u Türkmen Türkçesine, 35'i Azerbaycan Türkçesine aittir. Kadın sanatta hep bulunmuştur fakat üretici olarak yer edinmesi zaman almıştır. Toplumun cinsiyet algıları bunda etkili olmuştur. Kadın, sanatta ve eğlencede özne konumundan çok nesne durumundadır. Erkeğin sanatını icra etmesinde yardımcı olan eğlenceye dolaylı yoldan katılıp erkekleri eğlendiren erkeğin gönlünü hoş tutan göz zevkine hitap eden konumdadır.

Güzellik, beğeni ve aşk öznesi olan kadınla ilgili 356 söz tespit edilmiştir. Bunlardan, 81'i Türkiye Türkçesine, 12'si Gagauz Türkçesine, 56'sı Türkmen Türkçesine, 207'si Azerbaycan Türkçesine aittir. Kadınının güzel fiziki özellikleri renklerle betimlenmiştir. Betimlemede gözler için kara, ten rengi için ak, yanaklar için al rengi kullanılmıştır. Kadının güzel fiziki özelliklerinin tasvirinde peri, melek, ay, güneş, gül, gonca, badem, dürdane, put, lokum gibi doğa ve doğaüstüne ait şeyler kullanılmıştır.

Kadınla ilişkilendirilen doğaüstü varlıklarla ilgili 32 söz tespit edilmiştir. Bunlardan, 11'i Türkiye Türkçesine, 9'u Gagauz Türkçesine, 2'si Türkmen Türkçesine, 10'u Azerbaycan Türkçesine aittir. İlişkilendirilen doğaüstü varlıklar olumlu ve olumsuz nitelikler bildiren olarak sınıflandırılmıştır. Olumsuz nitelik bildiren doğaüstü varlıklarda dört kültürde de alkarısı ortaktır. Dört halk da loğusa döneminde ortaya çıkan bu soyut

varlığı, kötü ruhlu olarak kabul etmiştir. Alkarısının adlandırmalarında ve alkarısından korunma yöntemlerinde lehçeler arasında farklılık vardır.

Kadınlara özel ayrılan ortamlara ve günlere dair 27 söz tespit edilmiştir. Tespit edilen sözlerden 6'sı Türkiye Türkçesine, 1'i Gagauz Türkçesine, 2'si Türkmen Türkçesine, 18'i Azerbaycan Türkçesine aittir. Kadınlara özel ortam ayrı ortamların düzenlenmesinde zorunluluklar ve kadınların kendisini rahat etmesi düşüncesi etkili olmuştur. Azerbaycan Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde kadınlar hamamının mecaz anlamı ortaktır. Kadınların çok konuştuğundan dem vurarak böyle bir adlandırma yapılmıştır.

Kadının siyasi hayattaki yeri ilgili 33 söz tespit edilmiştir. Bunlardan, 26'sı Türkiye Türkçesine, 1'i Gagauz Türkçesine, 2'si Türkmen Türkçesine, 4'ü Azerbaycan Türkçesine aittir. Siyasi anlamda yönetici konumunda olan kadınlar için kullanılan sözlere bakıldığında herhangi bir toplumsal seçme hareketinin bulunmadığı aileden gelen bir yöneticilik durumu söz konusudur.

Çalışmada dört lehçede kadın söz varlığına dair ortak sözler tespit edilmeye çalışılmıştır. Ortak 244 söz tespit edilmiştir.

Dört lehçede kadınla ilgili toplam 4934 söz tespit edilmiştir. Tespit edilen sözlerden 1907'si Türkiye Türkçesine, 384'ü Gagauz Türkçesine, 515'i Türkmen Türkçesine, 2128'i Azerbaycan Türkçesine aittir. Türkiye, Gagauzya, Türkmenistan ve Azerbaycan'ın birbirlerinden coğrafi olarak uzak olması, farklı siyasi yapılardan etkilenmesi, farklı dinlere inanması kültür birliğini çok etkilememiştir. Türk kültürünün kodlarını günümüze kadar taşımışlardır. Bu kültürel kodlar kadına bakış açısını etkilemiştir. Kadına ve kadın çevresinde gelişen olaylara bakış açıları birçok konuda ortaktır.

4.KAYNAKLAR

Acar H. (2019). Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın. *İnsan&İnsan*, 21: 395-411.

Açıl O. (2016). İlk Türk Devletlerinde Kadın Algısı ve Kadın Hakları. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (3): 63-72.

Adıvar HE. (2018). *Tatarcık*, İstanbul, Can Yayınları.

Akpınarlı, Feriha-Büyükyazıcı, Meral (2007). Şanlıurfa Kadın Takılarında Motif Ve Kompozisyon Özellikleri, Dilek Z.- Akbulut M.- Arlı M.- Bağlan Özer Z.- Gürses R.- Karababa Taşkın B. (Editör), *38.Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Aksan D. (2000). *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını*, Ankara, Bilgi Yayınevi.

Aksan D. (2004). *Türkçenin Sözvarlığı*, Ankara, Engin Yayınevi.

Aksan D. (2009). *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Albalıyev Ş. (2011). Azerbaycan'da Düğün Adetlerine Dair. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, (Azerbaycan Özel Sayısı-I)*: 60-66.

Altaylı S. (2018). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti (2006). *C.I-II*, Bakı, Şerq-Qerb.

Baskakov, NA. (1991). *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü.* Çeviri: Kaynak İ, Doğru M. Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bayraktar F. (1999). Azerbaycan Kadın Giyim-Kuşamından Alınmış Örnekler. *Erdem Halı Özel Sayısı I*, 10 (28): 53-57.

Berbercan MT. (2017). İslam Öncesi Türk Metinlerinde 'Kız' ve 'Kadın'. *Journal of Old Turkic Studies*, 1 (1): 7-19.

Beydili, C. (2003). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük.* Çeviri: Ercan E. Ankara, Yurt Kitap.

Bingöl O. (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (Özel Sayı I): 108-114.

Bläsıng U. (2011). Bir Hanımefendinin "Kadın" İle İlgili Sözcükler Üzerine Düşüncelerine Dair Birkaç Söz. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 18 (2): 31-47.

Buran A, Alkaya E. (2015). *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Ankara, Akçağ.

Clauson SG. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish,* Oxford At The Clarendon Press.

Çağatay S. (1963). Türkçede "Kadın" İçin Kullanılan Sözler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 10 (): 13-49.

Çelik A. (1994). Trabzon, Bakü, Merv, Kızıl - Orda, Jambıl, Oagauz Düğünlerinde Gelin - Güvey Motifi. *Milli Folklor*: 20-28

Çeltikçi O. (2010). Türk Dünyası Kültüründe Doğum Üzerine Ortak Uygulamalar. *Journal of Azerbaijani Studies*: 511-521.

Çeneli İ. (1986). Türkmen Türkçesi Sözlüğü, *TDAY- Belleten*, 1982-1983: 29-84.

Çevlik HH. (2012). Güzel Olarak Nitelendirilen Kadın İmgesinin Yorumlanması, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

Çiftoğlu Çabuk, A. (2017). Türk Kültüründe Gelin Süsleme ve Süsleme Ustaları. *Millî Folklor*, 113: 54-68.

Dinç A, Çakır R. (2010). Türkmenlerde Kuyumculuk Sanatının ve Takıların Tarihi Gelişimi ve Türkmen Kadını. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 10 (1): 23-34.

Efendi ME. (1986). *İstanbul'dan Orta Asya'ya Seyahat.* Hazırlayan: Akdemir R. Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Erden A. (1998). *Anadolu Giysi Kültürü,* Ankara, Duman Ofset.

Ergin M. (1971). *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.

Ergin M. (1989). *Dede Korkut Kitabı I,* Ankara: TTK.

Erkul A. (2002). Eski Türklerde Evlenme Gelenekleri. *Türkler Ansiklopedisi,* Ankara, 3: 90-106.

Ersoy H. (2012). Başkurt Türkçesinde "Kadın" ile İlgili Söz Varlığı. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (31): 55-82

Ersoy R. (2002). Türklerde Ölüm Ve Ölü İle İlgili Rit Ve Ritüeller. *Millî Folklor Dergisi*, 54: 86-101

Ersoy Yazıcı H. (2011). Başkurt Türkçesinde Aile Ve Akrabalık İsimlerinde Kullanılan-Y Biçimbirimi. *Türkbilig*, 21: 87- 112.

Ersöz Günindi, A. (2011). Türkiye'de Boşanma Olgusu Ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Istanbul Journal Of Sociological Studies*, 0 (43): 249-264.

Gagauz Yeri Temel Kanunu (1918): http://dimpo67.narod.ru/knigi/Gagauz_Yeri_Temel_Kanonu.pdf. (E.T: 22.10.2019)

Gökçe M. (2008). Seyyahlara Göre 19. Yüzyıl Türkmenistan'ında Kadın. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (4): 230-241.

Gömeç, S. (2001). Divanü Lügat-İt-Türk'te Akrabalık Bildiren Terimler. *Türk Kültürü*, 464: 714-724.

Görkem İ. (2001). *Türk Edebiyatında Ağıtlar-Çukurova Ağıtları-(İnceleme Metinler)*, Ankara, Akçağ Yayınları.

Gülaçtı N. (2012). Sanatsal Bir Obje Olarak Kadın Ve Bazı Toplumlarda Kadına Bakış. *İdil Dergisi*, (1) 2: 76-91.

Güner N. (2013). Kadınla İlgili Eski Türkçe Bir Kelime: Uragut. Turkish Studies, 8/9: 2659-2669.

Güner N. (2018 a). Eski ve Orta Türkçede Annelik Kavramı Etrafında Gelişmiş Söz Varlığı. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32 (45): 39-59.

Güner N. (2018 b). Türkçenin Kadın Söz Varlığı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Güngör H, Argunşah M. (1991). *Gagauz Türkleri (Tarihi, Dil, Folklor ve Halk Edebiyatı)*, Ankara, Kültür Bakanlığı.

Güngör H. (1994). Gagauz İnanış ve Âdetleri ile İlgili Bazı Notlar. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 87: 21-26.

Gürsoy E, Arslan Özkan H. (2014). Türkiye'de Üniversite Öğrencilerinin Kadına İlişkin "Namus" Algısı. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 5 (3): 149-159.

Gürsoy Naskal, E. (1996). Sovyet Türk Edebiyatı. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyatı Dergisi*: 54-64.

Güzel E. (2013). Güzellik Dayatması Altında Tüketim Nesnesine Dönüşen Kadın. *Global Media Journal-Turkish Edition*, 4 (7): 81-96

Hamzayev M. (1962). *Türkmen Dilinin Sözlügi*, Aşgabat, Türkmenistan Ilımlar Akademiyası DilBilimi İnstitutı.

http://lugatim.com/

http://usaum.ankara.edu.tr/?page_id=132. (17.04.2020)

http://www.belginkocak.com/Makaleler-166-117-aserme_hamilelik.html (20.04.2020)

http://www.biyolojiegitim.yyu.edu.tr/kf/toovarym/index.htm (17.04.2020)

https://bilimdili.com/toplum/sosyoloji/turkmenistanda-dogum-gelenek-ve-gorenekleri/. (E.T: 29.01.2020)

https://islamansiklopedisi.org.tr/ceyiz. (E.T: 20.05.2020).

https://islamansiklopedisi.org.tr/hulle. (E.T: 20.05.2020).

https://islamansiklopedisi.org.tr/muta. (E.T: 20.05.2020).

https://sozluk.gov.tr/

https://tr.wikipedia.org/wiki/Anaerkillik. (E.T: 01.02.2020)

https://turklehceleri.org/tr/s%c3%b6zl%c3%bck

https://www.azerbaijans.com/content_1571_tr.html /. (E.T: 04.01.2020)

https://www.azerbaycandaegitim.net/azerbaycan-geleneksel-oyunlari-ve-kiyafetleri/. (E.T: 05.01.2020)

https://www.bulenttiras.com/dollenme-nedir-nasil-olur. (17.04.2020)

Iusıumbelı İ. (2008). Gagauz Yeri'nde Kadın, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

İzmaylova A. (2014). Azerbaycan'ın Kadın Ziynet Eşyaları. *İrs-Gelenek Dergisi*, 3 (11): 58-63.

Kaçar I. (2017). Başlangıçtan Günümüze Türk Dilinde Kadınla İlgili Kelime Düzeyinde Yapılmış Çalışmaların Değerlendirilmesi, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında "Kadın" Sempozyumu Amasya Üniversitesi*, 536-545.

Kafesoğlu İ. (1998). *Türk Millî Kültürü*, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

Kalafat Y. (2009). *Kodlar – Kültler-1 (Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları),* Ankara, Berikan Yayınevi.

Kaplankıran, D. (2017). Kazak Türkçesinde Kullanılan Akrabalık ve Yakınlık Terimleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6 (2): 847-864.

Kapusuzoğlu G. (2005). Çin Kaynaklarına Göre Türk Kültür Çevresinde Evlenme ve Cenaze Gelenekleri. *TAD*, 34 (58): 507-522.

Karadoğan A. (2004). *Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Sorunları*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.

Karahan, Akartürk (2006). Tarihi Türk Dilinin Söz Varlığına Katkılar: Kadınla İlgili Kelimeler Üzerine, Ankara, *Bilkent Üniversitesi l. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, 1-12.

Kaya, Doğan. Gagauzlar Türklerinde Düğünle İlgili Terimler: https://www.kulturportali.gov.tr/mrepo/eKitap/eb-Gagauzlarin%20Ilkyaz%20Yortulari/10/ (E.T: 15.05.2020).

Koca E, Kumaş N. (2015). Yitirilen Kültürel Değerler: Giresun İli Yöresel Gelin Giysileri. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (2): 84-95.

Kocacık F, Gökkaya V. (2005). Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6 (1): 195-219.

Köksal, Behiye (2011). "Orhon Yazıtları'nda Kadın". *e-Journal of New World Sciences Academy*. Volume: 6, Number: 2, Article Number: 4C0094.

Kulıeva, Nargiz (2012). Azerbaycan'da Düğün Gelenekleri. *İrs-Gelenek:* 28-33.

Kutlu A. (1994). Türkiye'de Toplumsal Ve Siyasal Yaşama Katılımından Bugüne Kadının Sanattaki Yeri. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 11: 1-6.

Küçük, Salim. "Karımak Sözcüğünün Tarihçesi Ve Anlam Boyutu": https://www.academia.edu/35332319/KARIMAK_S%C3%96ZC%C3%9C%C4%9E%C3%9CN%C3%9CN_TAR%C4%B0H%C3%87ES%C4%B0_VE_ANLAM_BOYUTU. (E.T: 27.05.2020)

Mustafayev A. (2012). Azerbaycan Düğün Gelenekleri Gelinlik Biçimi. *İrs-Gelenek:* 56-59.

Nuruzade Ş. (2018). Halkın Milli Manevi Değeri Olarak Azerbaycanlıların Geleneksel Düğün Töreni. *Kültür Evreni*, 35: 64-77.

Orucov, Asef. Evlenme Gelenekleri: Palu Ve Nahçivan Yöresi Üzerine Bir Araştırma, *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Palu Sempozyumu Bildiriler Kitabı*: 179-184: http://web.firat.edu.tr/harput/sempozyum/4-2/16.%20Asef%20Orucov.pdf. (E.T: 08.05.2020)

Ölmez M. (2015). Türkçede Ama "Hala" Ve Hala "Teyze" Hakkında. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 25 (2): 177-182.

Özçatal EÖ. (2011). Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (1): 21-39.

Özdarıcı Ö. (2011). Dîvânü Lûgati't-Türk'te Kadın ve Kadına İlişkin Unsurlar. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1): 127-156.

Özkan N. (1996). *Gagauz Türkçesi Grameri*, Ankara, TDK.

Özkan N. (2002). *Türk Dilinin Yurtları*, Ankara, Akçağ.

Özkan N. (2007). Gagauz Türkçesi. İçinde: Ercilasun AB. (Editör). *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara, Akçağ.

Özyetgin, Melek, Tarihten Bugüne Türk Dili Alanı: http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/ozyetgin_tarihten_bugune_turkdili.pdf (E.T: 20.10.2019)

Peler A, Yükselen G. (2013). Doğumla İlgili Bazı Âdetler Bağlamında Kıbrıs Türklerinin Etnik Kökeni Üzerine Düşünceler. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 6 (11): 118-127.

Ramazanoğlu MK. (2020). Azerbaycan Türkçesindeki Kadın Giysi Adları Üzerine Bir İnceleme. *Külliye*, 1 (1): 127-152.

Rasonyi, Laszlo (1963). Türklükte Kadın Adları. *TDAY-Belleten*, 63-87.

Sağlık Ansiklopedisi, Cilt 1-2, İstanbul, Türkiye Gazetesi Yayını.

Sağlık GS. (2006). Türkmen Düğün Geleneği. *Modern Türklük Araştırma Dergisi,* 3 (2): 71-85.

SağlıkŞahin GS. (2016). Geçmişten Günümüze Türkmenlerde (Oğuzlarda) Kadına Bakış. İçinde: Ulusan Ş, Kayhan S. (Editör).*Türk Dünyasında Kadın Algısı,* Manisa Celal Bayar Üniversitesi Rektörlük Matbaası.

Sakallı N, Karakurt G, Uğurlu O. (2012). Evlilik Öncesi Yaşanan Cinsel İlişkiye Ve Kadınların Evlilik Öncesi Cinsel İlişkide Bulunmasına Karşı Tutumlar. *Psikoloji Çalışmaları*, 22 (0), 15-29.

Salman R. (1997). Gagauz Türkçesi. *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi*, 11: 73-85.

Savran H. (2004). Dede Korkut Kitabı'nda Anne-Çocuk İlişkisi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (12): 89-103.

Sever M. (2002). Türlerde Ağıt. *Türk Kültürü Dergisi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 20-32.

Sezen L. (2005). Türkiye'de Evlenme Biçimleri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı*, 27: 185-195.

Sumbas A. Kadın ve Siyaset: http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2019/08/Kad%C4%B1n-ve-Siyaset_Siyaset-Sosyolojisi.pdf. (E.T: 01.02.2020)

Şahin Y. (2016). 19. Yüzyıl Türk Kadın Giyiminde Avrupa Modasının Etkileri-Bedenle Yüzleşme. *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 9 (1):106-122

Şimşek E. (2017). Türk Kültüründe "Alkarısı" İnancı Ve Bu İnanca Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler. *Akra Uluslararası Kültür Sanat Edebiyat Ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5 (12): 99-115.

Şirin User H. (2006). *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*, Ankara, Akçağ.

ŞirinUser H. (2011). Runik Türk Yazıtların Çerçevesinde Katun ve Kunçuy. *Ötüken'den İstanbul'a Türkçenin 1290 Yılı (720-2010) Sempozyumu*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 281-294.

Taşağıl A. (2017). *Kök Tengri'nin Çocukları*, İstanbul, Bilge Kültür Sanat.

Tatlılıoğlu D. (2001). Din Sosyolojisi Açısından Türkmen Ailesi Ve Kuruluşu Düğün Nikah Ve Boşanma. *Akademik Araştırmalar,* 3 (9-10).

Tekin T. (1960). 'Amca' ve 'Teyze' Kelimeleri Hakkında. *TDAY-Belleten*, 283-294.

Tekin T. (1986). Karahanlı Dönemi Türk Şiiri. *Türk Dili*, Türk Şiiri Özel Sayısı, LI (409): 81-157. (TDK)

Tekin T. (2014). *Orhun Yazıtları*, Ankara, TDK.

Tellioğlu İ. (2016). İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 55: 209-224.

Tezcan H. (1988). Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yüzyılında Kadın Kıyafetlerinde Batılılaşma. *Sanat Dünyamız*, 37: 48-49.

Tezcan M. (2000). *Türk Ailesi Antropolojisi*. Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.

Tezcan M. (2003). Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlenmesi. *Aile ve Toplum*, (2) 6.

Tıdıkova, N. (2004). Altay Kahramanlık Destanındaki Kadın İsimlerinin Dil Bakımından Tahlili. Çeviri: Güzelova H. *Bilig*, (31): 23-35.

Tuna, ON. (1957) Köktürk Yazıtlarında 'Ölüm' Kavramı ile İlgili Kelimeler ve 'Kergek bol-' Deyiminin İzahı, *VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler-1957*, Ankara, TDK Yayınları: 131-148.

Turan A.(1991). Törelerimizde Kalın (Başlık) Adeti. *Milli Folklor*, 2 (12): 39-43.

Turhan Tuna S. (2006). Türk Dünyasındaki Düğünlerde Koltuklama ve Kırmızı Kuşak Bağlama Geleneği. *Bilig*, 38: 149-158.

Türkçe Sözlük (2019). Ankara, TDK.

Uçar, Melike (2013). Anadolu Ağızlarında Kadının Söz Varlığına Dair Bir Tasnif Denemesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume* 8/9: 2465-2485.

Uçkun R. (2010). Gagauz Halk Kültüründe Geleneksel Kadın ve Erkek Giyimi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*: 165-172.

Useev N. (2012). Köktürk Harfli Yenisey Yazıtlarındaki Kadını Bildiren Kelimelerin Anlamına Göre Eski Türklerde Kadın İmajı. *Dil Araştırmaları*, 11: 57-66.

Vatandaş C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 35: 29-56.

Yıldırım H. (2016). Orhun Abidelerinde Geçen "İniygünüm" Kelimesinin Anlamı Üzerine. *Gazi Türkiyat*, 18: 111-135.

Yıldırım N. (2017). Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Kadına Yönelik Hitaplar. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)*, 1 (1): 123-137.

Yücel M. (2011). *Kadın Sağlığı Hastalıkları ve Aile Planlaması*, Ankara, Palme Yayıncılık.

Zahidoğlu V, Salahaddin B (2002). A. N. Samoyloviç (1880- 1938) ve 'Altay Türklerinde Kadınlara Özgü Kelimeler' Adlı Makalesi. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 13: 155-166.

5.EKLER

EK- 1. KADINLA İLGİLİ ORTAK SÖZ VARLIĞI

	Türkiye Türkçesi	**Gagauz Türkçesi**	**Türkmen Türkçesi**	**Azerbaycan Türkçesi**
1.		Nyanka	Nyanya	
2.		Artistka	Artistka	
3.		Nyanka	Nyanya	
4.			Çöp Gelin	Çöp Gəlin
5.			Abort	Abort
6.			Baronessa	Baronessa
7.			Başıboş	Başıboş
8.			Çadra	Çadra
9.			Çargat	Çarqat
10.		Dul Bırakmaa		Dul Qoymaq
11.			Dürdäne	Dürdanə
12.		Düz-		Düz-
13.			Göbek	Göbək
14.			Pərizat	Pərizad
15.		Kırmızılık		Qırmızılıq
16.		Kofta	Kofta	Qofta
17.			Grim	Qrim
18.			Saçbağ	Saçbağı
19.		Sarafan		Sarafan

20.			Hub	Xub
21.			Yubka	Yubka
22.	(Ere) Ver-			(Əre) Ver-
23.	(kız) Al-	Al-	(ayal) Al-	Al-
24.	Aba			Aba
25.	Abla	Abla		
26.	Adak			Adaq
27.	Adamsız		Adamsız	
28.	Afet			Afet
29.	Afife			Əfifə
30.	Ağırayak			Ağırayaq
31.	Ağırlık			Ağırlıq
32.	Ağlamayan Çocuğa Meme Vermezler	Aalamayan Uşaa Meme Vermezler		
33.	Ağrısı Tutmak			Ağru Tutmaq
34.	Ahu			Ahu
35.	Ahu Gözlü			Ahugözlü
36.	Aktris	Aktrisa	Aktrisa	Aktrisa
37.	Akuşerka	Akuşerka	Akuşerka	
38.	Alyans			Alyans
39.	Amazon			Amazon
40.	Amniyos			Amniıon
41.	Ana	Ana	Ene	Ana
42.	Anaç	Anaç		

43.	Anamın (veya Anasının) Ak Sütü Gibi (Helal Olsun)			Anasının Ağ Südü Kimi Halal Olmaq
44.	Anası Ağlamak			Anası Ağlamaq
45.	Anasından Doğduğuna Pişman Etmek			Anasından Olduğuna Peşman Eləmək
46.	Anasını Ağlatmak			Anasını Ağlatmaq
47.	Anasız			Anasız
48.	Anasızlık			Anasızlıq
49.	Anne Kuzusu			Anasının Quzusu
50.	Avrat	Avrat		Arvad
51.	Ayal		Ayal	Əyal
52.	Aybaşı		Aybaşı	Aybaşı
53.	Ayrıl-	Ayırıl-	Ayrıl-	
54.	Bacı		Bacı	Bacı
55.	Bacılık			Bacılıq
56.	Bakire			Bakirə
57.	Baldız	Baldıska	Baldız	
58.	Balerin		Balerina	Balerina
59.	Başını Bağlamak		Başını Bağlamak	Başını Bağlamak
60.	Bekaret			Bəkarət
61.	Beşik Kertiyi			Beşikkərtiyi
62.	Beşik Kertme			Beşikkərtmə

63.	Beze-		Beze-	Beze-
64.	Bibi		Bibi	Bibi
65.	Bikr			Bikir
66.	Bilezik	Bilezik	Bilezik	Bilerzik
67.	Bluz	Bluza	Bluzka	Bluza
68.	Boşan-			Boşan-
69.	Boya	Boya	Boya	Boya
70.	Broş		Broşka	
71.	Bukle			Bukli
72.	Canan		Cenan	Canan
73.	Cariye			Cariyə
74.	Cemal		Camal	Camal-Cəmal
75.	Cımbız	Cimbiz		Cumbuz
76.	Cicili Bicili	Cicili Bicili		
77.	Cilve		Cilve	Cilvə
78.	Çariçe			Çariçə
79.	Çarşaf	Çarşaf	Çarşav	Çarşab
80.	Çarşamba Karısı	Çarşamba Karı		
81.	Çeki			Çəki
82.	Çit	Çit	Çit	Çit
83.	Dağ Anası			Dağ Anası
84.	Daye		Taya	Daya-Dayə
85.	Dayı Kızı			Dayıqızı
86.	Deniz Kızı	Deniz Kızı		Dənizpərisi
87.	Deyyus			Dəyyus

88.	Dilber			Dilbər
89.	Dişi	Dişi		Dişi
90.	Doğur-		Doğur-	
91.	Doğurgan			Doğurğan
92.	Dona	Dona-		Dona-
93.	Döl			Döl
94.	Dul	Dul	Dul	Dul
95.	Dul Kalmak	Dul Kalmaa	Dul Galmak	Dul Qalmaq
96.	Duvak	Duvak-Duak	Duvak	Duvaq-Duvax
97.	Dünür	Dünür		
98.	Düzgün	Düzgün		
99.	Ebe			Əbə
100.	Ece		Ece	
101.	Eda			Əda
102.	Elkızı			Yad Qızı
103.	Elmas	Almaz		Almaz
104.	Em-	Em-	Em-	Əm-
105.	Embriyo		Embrion	Embrion
106.	Emcek			Əmcək
107.	Emmi Kızı			Əmiqızı
108.	Emzikli			Əmzikli
109.	Entari	Anteri		
110.	Ere Vermek			Ərə Vermək
111.	Eteği Arı			Ətəyi Arı
112.	Eteği Temiz			Pakdamən

113.	Etek	Etek	Etek	Ətək
114.	Etene	Etene		Ətənə
115.	Fahişe			Fahişə
116.	Ferace	Ferece		
117.	Fistan	Fistan		
118.	Gebe	Gebe		
119.	Gelin	Gelin	Gelin	Gəlin
120.	Gelin Gitmek			Gəlin Getmək
121.	Gelin Teli			Gəlin Teli
122.	Gelinlik		Gelinlik	Gəlinlik
123.	Gelinyazma			Gəlinyazma
124.	Gerdek			Gərdək
125.	Geyşa			Geyşa
126.	Godoş	Kodoş		
127.	Göğüs	Güüs	Gövüs	
128.	Görk		Görk	
129.	Görücü			Görücü
130.	Görücü Gitmek			Görücügetmə
131.	Görümce	Görümce		
132.	Güzel	Güzel-Gözel	Gözel	Gözəl
133.	Hala			Xala
134.	Hala Kızı			Bibiqızı
135.	Halayık		Halayık	
136.	Halhal			Xalxal
137.	Hamile		Hamıla	

138.	Hanım		Hanım	Xanım
139.	Hatun		Hatun	Hatun
140.	Havva			Həvva
141.	Hayız			Heyz
142.	Hızma			Hrizma
143.	Huri		Hüyr	Huri
144.	Hüsn		Husn	Hüsn
145.	İki Canlı			İkicanlı
146.	İlahe			İlahə
147.	İmparatoriçe			İmperatoriçə
148.	İnci			Hünci
149.	İşve			İşvə
150.	Kadın	Kadın		Qadın
151.	Kadınlar Hamamı			Zənən Hamamı
152.	Kahbe			Qəhbə
153.	Kakül			Kakil
154.	Kaltak			Qaltaq
155.	Karavaş			Qaravaş
156.	Karı	Karı		Qarı
157.	Karı Ağızlı			Arvadağız
158.	Karın			Qarın
159.	Kavat			Quvat
160.	Kaynana	Kaynana	Gayın Ene	Qaynana
161.	Keniz			Kəniz

162.	Kerime			Kərimə
163.	Kına		Kına	Xına
164.	Kırkla-	Kırkla-		
165.	Kırklı			Qırxlı
166.	Kırnak		Gırnak	Qırnak
167.	Kısır	Kısır		Qısır
168.	Kız		Gız	Qız
169.	Kız Kardeş			Kız Kardaş
170.	Kızlık	Kızlık	Gızlık	Qızlıq
171.	Klitoris			Klitor
172.	Kokona	Kukona		
173.	Kolbağı			Qolbağı
174.	Korse			Korset
175.	Kosmetik		Kosmetika	Kosmetika
176.	Kraliçe			Kraliça
177.	Kuma	Kuma		
178.	Küpe	Küpe		
179.	Lavta			Lavta
180.	Leçek			Ləçək
181.	Lezbiyenlik			Lesbiyanlıq
182.	Madam			Madam
183.	Mader			Madər
184.	Mahbube			Məhbubə
185.	Mama	Mamu	Mama	Mama
186.	Manikür		Manikyur	Manikür

187.	Manto		Manto	
188.	Maşuka			Məşuqə
189.	Matmazel			Madmazel
190.	Melek			Mələk
191.	Melike			Məlikə
192.	Meme	Meme	Mäme	Məmə
193.	Mis			Mis
194.	Muallime		Mugallımä	Müəllimə
195.	Müzeyyen			Müzəyyən
196.	Naz	Naz	Näz	Naz
197.	Nazende			Nazəndə
198.	Nazenin			Nazənin
199.	Nefis		Nepis	
200.	Nene	Nene		Nənə
201.	Nikah		Nika	Nikah
202.	Nikap		Nikap	Niqap
203.	Nişan			Nişan
204.	Oğulduruk			Oğulduruq
205.	Oynaş		Oynaş	Oynaş
206.	Öksüz	Üüsüz		Öksüz
207.	Ör-		Ör-	Hör-
208.	Perçem			Pərçəm
209.	Peri		Peri	Pəri
210.	Permanant			Permanant
211.	Peruk	Parik		Parik

212.	Plasenta			Plasenta
213.	Poligami		Poliğamiya	Poliqamiya
214.	Pudra		Pudra	Pudra
215.	Rahim			Rəhim
216.	Rakkase			Rəqqasə
217.	Sağdıç	Sağdıç-Saadıç		
218.	Sahibe			Sahibə
219.	Sikmek			Sikmək
220.	Sinyora			Senyora
221.	Sürme		Sürme	Sürmə
222.	Süs			Süs
223.	Süt	Süt	Süyt	Süd
224.	Şaire			Şairə
225.	Şal	Şal	Şal	Şal
226.	Şive			Şivə
227.	Şuh			Şux
228.	Talak		Talak	Talaq
229.	Talip			Talib
230.	Teyze		Dayza	
231.	Toka	Toka		Toka
232.	Vajina			Vagina
233.	Valide			Validə
234.	Vazelin		Vazelin	
235.	Yenge		Yeññe	Yengə
236.	Yumurtalık			Yumurtalıq

237.	Yüklü	Üklü		Yüklü
238.	Yüzük	Üzük	Yüzük	Üzük
239.	Zen			Zən
240.	Zenne			Zənnə
241.	Zevce			Zövcə
242.	Zifaf			Zifaf
243.	Ziynet		Zınat	Zinət
244.	Zülf			Zülp

DİZİN

A

Aalamayan Uşaa Meme Vermezler, 198
Aar Kalmaa, 164
Aba, 186, 203, 205
Aba (II), 204
Abacı, 204, 206, 216
Abay, 211, 216, 353
Abbatissa, 370
Abdar, 390
Abiye, 266
Abla, 27, 36, 126, 204
Ablacı, 137
Ablacılık, 137
Ablalık, 27, 204
Abluç, 82
Abort, 183
Abortiv, 183
Abrına Sataşmaq, 125
Acemi, 355
Acemi Ağası, 355
Acı, 142
Acığ Eləmek, 117
Acuze, 39
Acuzə, 33
Açık, 266
Açık Giyim, 266
Açık Giyimli, 266
Açık Saçık, 266
Açık Saçıklık, 266
Açık Seçik, 266
Açılıp Saçılmak, 30, 153, 266
Açıq (I), 268
Açıqgəzən, 268
Açıqlıq, 268
Açıq-Saçıqlıq, 268
Adağ, 57
Adağagetmə, 106
Adağlamak, 57
Adağlı, 57
Adağlı Oxşaması, 58
Adağlı Şirnisi, 82
Adağlılık, 58
Adaklanma, 55
Adaklanmak, 55
Adaklı, 55
Adaksız, 55
Adamsız, 46, 47
Adamsızlık, 46, 47
Adaq (II), 58
Adaq Eləmek, 58
Adaqlamaq (II), 58
Adaqlı, 58
Adax, 58
Adaxlandırmaq, 58
Adaxlanmaq, 58
Adaxlı, 58
Adaxlıbazlıq, 58
Adaxlılıq, 58
Addandırmaq (II), 58
Addanmaq, 58
Adelədi, 58
Âdet, 159, 248
Âdet Görmek, 159, 248
Adətgörmək, 160, 249
Âdetgörmezlik, 159, 251
Adını Qoymaq, 59
Ädik Çıkartmak, 121
Adlamaq (I), 59
Adlandırmaq, 59
Adnektis, 252
Afet, 385, 391
Afife, 156
Afifelik, 156
Afiflik, 156
Afitab, 402
Afrodit, 371
Agzı Bimaza, 169
Ağ İfrazat, 239
Ağ Xonça, 74, 82
Ağabacı, 204, 232
Ağabanı (I), 281
Ağaça, 349, 395
Ağadostu, 232
Ağainnə, 208
Ağalıq Tövləsi, 417

Ağanənə, 40, 208
Ağartı, 315
Ağay, 395
Ağbanı (I), 281
Ağbanı (II), 395
Ağbirçək (I), 40
Ağbirçək (II), 40
Ağbirçəkli, 40
Ağbirçəklilik, 40
Ağçamatan, 395
Ağda, 309
Ağda Yapmak, 309
Ağdacı, 309
Ağdacılık, 309
Ağduvaqlı, 45
Ağırayak, 168, 173
Ağırayaq, 169
Ağırayaqlıq (II), 171
Ağırlama, 98
Ağırlaşmak, 173
Ağırlaşmaq, 169
Ağırlık, 74
Ağırlıq, 75
Ağırşaklanma, 246
Ağırşaklanmak, 246
Ağıt, 98
Ağız Nişanı, 55
Ağızarama, 50
Ağlamayan Çocuğa Meme Vermezler, 197
Ağlarsa Anam Ağlar, Gayrısı Yalan Ağlar, 189
Ağmatan, 395
Ağmaya, 395
Ağnaz, 144
Ağrı Çələmək, 177
Ağrısı Tutmak, 175
Ağru Tutmaq, 177
Ağzı Dadsız Olmaq, 172
Ağzı Pis Olmak, 172
Ağzından Süt Isı Gitmedik, 195
Ahmak Gelin Yengeyi Halayığı Sanır, 223, 231
Ahretlik, 235
Ahu, 400
Ahu Gözlü, 400
Ahu Parçası, 400
Ahubaxış, 401
Ahugözlü, 401
Ahunəzər, 401
Aile, 219
Akça Pakça, 395
Akdırma, 280
Akıtma, 328
Aklık, 314
Aksessuar, 303
Akssesuar, 298
Aktris, 378
Aktrisa, 380, 381
Aktrisalıg, 381
Akuşerka, 179, 180, 257, 258, 366, 367
Akuşerlik, 180, 258
Al (I), 315
Al Anası, 415
Al Duaklı (Vuallı) Gelin, 89
Alagarson, 336
Alağovurdak, 263
Albassı, 415
Albastı, 414
Alfons, 132
Alıb-Boşamaq, 117
Alımlı, 138
Alımlı Çalımlı, 138
Alımlılık, 138
Alındañı, 280
Alınlık, 325
Alınmaa, 63
Alka, 327
Alkarası, 414
Allandırmaq, 317
Allanıp Pullanmak, 294
Allanmak Pullanmak, 294
Allı Pullu, 294
Allık, 314
Allı-Yandım, 264
Almaq, 64
Almaz, 334
Alt (II), 381

Altayka, 352
Altes, 350, 420
Altın Adı Pul Oldu, Kız Adı Dul Oldu, 126
Altın Bilezik, 328
Altınoluk, 284
Altıparmak, 88
Alto, 381
Alttuman, 272
Alüfte, 153
Alüftelik, 154
Alyanaq, 395
Alyans, 55, 59
Am, 238
Am (I), 239
Amazon, 351, 353
Amazonlar, 351
Amca Kızı, 212
Amenorreya, 249
Amnion, 245
Amniyon, 243
Amniyon Sıvısı, 243
Ana, 27, 39, 186, 205, 206, 348, 369
Ana (Anasının) Burnundan Gəlmək, 191
Ana (Anasının) Südü İlə Əmmək (Keçmək), 196
Ana Bir Baba Ayrı, 234
Ana Gibi Yâr Olmaz, Bağdat Gibi Diyar Olmaz, 189
Ana İle Kız, Helva İle Koz, 189
Ana Kraliçe, 351, 420
Ana Kucağı, 189
Ana Kuzusu, 189
Ana Rahmi, 240
Ana Rahmine Düşmek, 163
Ana Sevdası, 189
Ana Südünə Həsrət Qalmaq, 196
Ana Yarısı, 215
Ana Yüreği, 189
Anaa Kendi Buynuzu Aar Gelmeer, 191
Ana-Bacı, 236
Ana-Bacılıq, 236
Anacık, 186, 189
Anacıl, 189
Anacıllık, 189
Anaç, 27, 29
Anaçlaşma, 27
Anaçlaşmak, 27
Anaçlık, 28
Anadan Doğma, 174
Anadan Doğmuşa Dönmek (veya Anadan Yeni Doğmuş Gibi Olmak), 174
Anadan Dumaa, 174
Anadan Duumaa, 174
Anaerki, 420
Anaerkil, 420
Anaerkillik, 420
Analar Bayramı, 417
Analaştırma, 192
Analaştırmak, 192
Analı, 193
Analı Kuzu, Kınalı Kuzu, 193
Analık, 192, 229
Analık Fenalık, 229
Anamın (veya Anasının) Ak Sütü Gibi (Helal Olsun), 195
Ananın Bahtı Kızına, 209
Ananın Bastığı Yavru İncinmez, 189
Anası Ağlamak, 189
Anası Ağlamaq, 191
Anası Ağlar Qalmaq, 191
Anası Başına Qara (Qaralaq) Bağlamak, 376
Anası Danası, 189
Anası Kılıklı, 189
Anası Turp (veya Sarımsak), Babası Şalgam (veya Soğan), 189
Anası Vay Şivəninə Oturmaq, 376
Anası Yerinde, 27
Anasına Bak Kızını Al, Kenarına Bak Bezini Al, 209
Anasından Doğduğuna Bin Pişman, 189
Anasından Doğduğuna Pişman Olmak, 190
Anasından Emdiği Süt Burnundan (Fitil Fitil) Gelmek, 190
Anasından Emdiği Sütü Burnundan Getirmek, 190

Anasından Olduğuna Peşman Eləmək, 191
Anasını Ağlar (Mələr) Qoymaq, 191
Anasını Ağlatmak, 190
Anasını Ağlatmaq, 191
Anasını Bellemek, 190
Anasını Mələr Qalmaq, 191
Anasının Ağ Südü Kimi Halal Olmaq, 196
Anasının Kızı, 209
Anasının Oğlu, 190
Anasının Quzusu, 191
Anasının Südü İlə Dolanmaq, 196
Anasız, 193, 194
Anasızlık, 193
Anasızlıq, 194
Ancayın, 388
Anne, 186, 205
Anne Olmak, 159
Anne Üzünə Hasrət Qalmaq, 191
Anneanne, 207
Anneannelik, 207
Annecik, 186
Annelik, 192
Annelik Etmek, 186
Anovarıya, 252
Anteri, 287
Antiqona, 415
Arakəsmə (II), 417
Araste, 303
Araxçın, 90
Arayiş, 303
Ard Babusu, 179, 257, 366
Äre Bar-, 71
Äre Çık-, 65
Areola, 247
Arəstə, 303
Arəstələşdirilmək, 303
Arəstələşmək, 303
Arizi, 395
Ärlerçe, 26
Armyanka, 352
Arna, 59
Ar-Namus, 120
Arşidüşes, 351, 420
Artemida, 371
Artistka, 380
Arvad, 17, 45, 47, 222
Arvad Başı, 367
Arvad Elçiliyi, 50
Arvad Elçisi (I), 50
Arvad Eləmək (Etmək), 24
Arvad Kimi, 24
Arvad Kimi Heyz Görmək, 24
Arvad Toyu, 100
Arvad Yosunu, 24
Arvad(t)lanmaq, 33
Arvadağız, 24
Arvadağızlılıq, 24
Arvadaoxşar, 24
Arvadarası, 21
Arvadbaz, 132
Arvadbazlıq, 132
Arvadcasına, 21
Arvadcığaz, 17
Arvadçıq, 17
Arvadlanmaq, 29
Arvadlaşmaq, 41
Arvadlıq, 17, 21
Arvadsevən, 132
Arvadsifət, 24
Arvadüzlülük, 24
Arvadxasiyyət, 24
Arvadxasiyyətlilik, 24
Arvamaq, 144
Arxalıq, 275
Arzu Noğulu, 100
Asanak, 353
Asık, 326
Asırqaç, 324
Askı, 333
Aslık, 159
Asmalık, 98
Asqı (II), 121
Asqıçı, 82
Assistenka, 366
Astar- Köbə, 92
Astarlı Futsa, 285

Aş(i)nabaz, 132
Aşçiyka, 366
Aşerme, 172
Aşermek, 172
Aşı Pişiren Yağ Olur, Gelinin Yüzü Ağ Olur, 359
Aşığını Oğurlamaq, 112
Aşnabaz, 132
Aşnabazlıq, 132
Aşüfte, 154
Aşüftelik, 154
At Beslenirken Kız İstenirken, 51
At İle Avrat Yiğidin Bahtına, 219
Atabalaxanım, 33
Atalıq (II), 75
Atamalı (II), 107
Atbaşçı, 99
Atəşinrüxsar, 395
Atəşinzar, 395
Atğulak, 81
Atğulaklık, 82
Atı Atasıyla, Katırı Anasıyla, 190
Atışpara, 155
Atil, 303
Atkı, 292
Atkuyruğu, 336
Atlandırma, 100
Atta, Avratta Uğur Vardır, 219
Avrad, 15
Avradı Eri Saklar, Peyniri Deri, 219
Avrat, 14, 219
Avrat Malı, Kapı Mandalı, 363
Avrat Tuz Dedi Mi Ciğeri Cız Der, 219
Avrat Var Ev Yapar, Avrat Var Ev Yıkar, 219
Avrat Var, Arpa Ununda Aş Yapar; Avrat Var Buğday Ununda Keş Yapar, 219
Avret Pazarı, 355, 363
Ay Hâli, 159, 249
Ay Parçası, 401
Ayağıağır, 169
Ayağıağırlıq, 171
Ayağısürüşkən, 132
Ayağısürüşkənlik, 132
Ayal, 16, 220, 222
Ayal Al-, 64
Ayal-Gız, 16
Ayallık, 21
Ayaqaçdı, 107
Ayban, 26
Aybaşı, 159, 160, 249
Aybaşılı, 159, 249
Aybaşındanqabaqkı, 249
Aybəniz, 402
Ayçöhrəli, 402
Ayğırlaşmaq, 132
Ayı Günü Olmaq, 173
Ayıñ Böleki, 401
Ayırık, 116, 198
Ayırılmaa, 116
Ayırlanmaa, 116
Ayırlanmak, 116
Ayırmaa, 198
Ayırmak, 117
Ayinədar (II), 99, 100
Aylı, 168
Aylık, 160, 249
Aylıklar, 160, 249
Ayman, 402
Ayna-, 143
Aynalanmaq, 303
Aynaq, 144
Aynatutan, 99, 100
Aypara (II), 324
Aypərək, 322
Ayqabaq, 402
Ayrılmak, 115, 117
Azerbaycank, 352
Azıntı, 132
Azize, 351, 369

B

Baalamaa, 57
Babaanne, 207
Babaannelik, 207
Babaçko, 396
Babasının Kızı, 209
Babaxanı, 335
Babu, 40, 207, 366
Babuluk, 207
Babuluk Etme, 207
Bacı, 39, 204, 211, 348, 359, 361
Bacı:, 369
Bacıbacı, 100
Bacıcığaz, 211
Bacı-Cici, 236
Bacı-Cicilik, 236
Bacılaşmaq, 236
Bacılık, 39, 204, 211, 235
Bacılıq, 231, 236
Bacılıq Etmək, 29
Bacı-Qardaş, 211
Bacı-Qardaşlıq, 211
Bacıqızı, 213, 214
Badamağız, 404
Badambacı (I), 227
Bağan, 182
Bağbaşı (II), 75
Bağdadi (II), 281
Bağdatı (II), 281
Bağırdak, 159, 249
Bağlanc, 75
Bağlanış (II), 59
Bağlı Olmaq, 121
Baharı (I), 275
Bahir, 391
Bakıcı, 200, 359, 361
Bakıcılık, 200, 359
Bakire, 43, 119
Bakirə, 44
Bakirelik, 43, 119
Bakirəlik, 44
Bakirlik, 43, 119
Balabacı, 17
Balabibi, 209, 232
Balabirçək (I), 338
Balabirçək (II), 93
Balalamaq, 177
Balalatmaq, 180
Balalı, 169
Balalıq, 240
Balalıqdankənar, 240
Balapuş, 275
Balaq (III), 285
Balaqdar, 272
Balasalma, 183
Balası Ağlar Qalmaq, 194
Balavermə, 177
Baldır Bacak, 266
Baldıska, 217
Baldız, 217, 225
Bale Artistikası, 380
Balerin, 378
Balerina, 380, 381
Balerinlik, 378
Balıketi, 396
Balıketinde, 396
Balon, 180
Balqaşqay, 406
Banı, 17
Bant, 342
Banu Harəm, 349
Barhot Fistanı, 285
Barmaqcıl, 327
Barmaqçılıq, 59
Baronessa, 353
Baronet, 353
Basır-, 268
Basırın, 268
Basırış, 268
Basma (VIII), 342
Baş Bağlamak, 55, 266
Baş Bağlamaq, 59
Başa Çarqat Örtmek, 24
Başaçıq, 268
Başaktrist, 378
Başatğıç, 280
Başbayan, 348, 420

Başbəzəmə, 93
Başbəzəyən, 93
Başbəzəyi, 93, 100
Başhemşire, 363
Başhemşirelik, 363
Başı Açık, 266
Başı Açıklık, 266
Başı Bağlı, 56, 266
Başı baş, 47
Başı Bənd Olmaq, 59
Başı Boğulmak, 65
Başı Boş, 47
Başıaçıq, 269
Başıaçıqlılıq, 269
Başıboş, 48
Başıbütöv (II), 29
Başıləçəkli, 269
Başına İt Oyunu Açmaq (Gətirmək), 125
Başına Karalar Bağlamak, 375
Başına Pislik Açmaq (Gətirmək), 125
Başını Bağlamak, 56, 266
Başını Boğmak, 58
Başını Toplamak, 344
Başını Tutmaq, 125
Başıörtüklü, 269
Başıörtülü, 269
Başlık, 74
Başlık Almak, 74
Başlık Parası, 74
Başlık Vermek, 74
Başlıq (I), 326
Başlıqaltı, 281
Başlıqgödəmə, 75
Başmaklık, 348
Başoyuncu, 378
Başörtü, 277
Başörtülü, 266
Başörtülülük, 266
Başörtüsü, 277
Başörtüyü, 282
Başpaltar, 90
Başyiyən, 33
Başyoldaşı, 222
Batista, 279
Baxanda Qarnı Doymaq, 391
Bayaderka, 381
Bayamak, 210
Bayan, 14, 220
Bayram Xonçası, 75
Bayramaşı, 75
Baytal, 400
Bazarlıq, 75
Bazarlıq Etmək, 75
Bazubənd, 329
Be Marı Sıbıtma, 47
Bəbək, 406
Bebek Beklemek, 170
Bebek Gibi, 406
Bəbəzək, 303
Bəbəzəkli, 303
Bəbəzəklik, 303
Becermek, 124
Beçədan, 240
Beçələmək, 177
Beçəxor, 252
Bədəl (III), 108
Bədənçə, 272
Bədhərəkət, 144
Bədhərəkətlik, 144
Begüm, 351, 420
Beğeyik, 263
Bəha (I), 391
Bəhcət, 144
Bəhic, 144
Bekara Karı Boşaması Kolaydır, 220
Bekâret, 43, 119
Bəkarət, 44
Bekleme Süresi, 115
Bel Kemeri, 329
Belalı, 126
Belbağı (II), 100
Belbağı (III), 90
Belbağlama, 100
Belediye Nikâhı, 67
Bəlgə (I), 59
Bəlgə (II), 59
Bəlgəəvəzi, 59
Bəlgələmək, 59

Bəlgələnmək, 59
Bəlgəli, 60
Beli Qurumaq, 160
Belibağlı (II), 90
Belik, 336
Belikleme, 344
Beliklemek, 344
Belila, 299
Belini Çəkmək, 180
Bənat, 17
Berdel, 108
Bərkli Bəzəkli, 303
Bərkli Bəzəklilik, 303
Besle-, 299
Beslek, 355, 359
Besleme, 355, 359
Besleme Gibi, 355
Besleme Kız, 355, 359
Beslen-, 299
Beslengi, 230
Beslenmek, 299
Beşibirarada, 333
Beşibirlik, 333
Beşibiryerde, 333
Beşik Kertiği, 56
Beşik Kertme, 56
Beşikkərtiyi, 60
Beşikkərtmə, 60
Bətn, 240
Bətndaxili, 241
Bəxt Aynası, 100
Bəxt Köynəyi, 101
Bəxt Üzüyü, 60
Bəxtaçdı, 101
Bəy Boğçası, 82
Bəy Yengesi, 95
Bəyənc, 391
Bəyəntə, 144
Bəyəvrəzi, 60
Bəygörüşü, 60
Bəyim, 17, 372
Bəyimbacı, 236
Bəypayı, 82
Bəyü, 87
Bez Alırsan Mısır'dan, Kız Alırsan Asilden, 220
Bəzədilmək, 303
Bezeg, 299
Bezeği, 299
Bezeğli, 299
Bezek, 294
Bəzək, 93, 303
Bəzək Otağı, 93
Bəzək Xonçası, 93
Bezekçi, 294, 363
Bəzəkçi, 93
Bəzəkçilik, 303
Bəzək-Düzək, 303
Bəzək-Düzəkli, 303
Bezekleme, 294
Bezeklemek, 294
Bəzəklənmək, 303
Bezekli, 294
Bəzəkli, 144, 303
Bəzəklilik, 304
Bezekpulu, 95
Bəzəksiz, 304
Bəzəksizlik, 304
Bəzəkvurdu, 93
Bezelmek, 299
Bezeme, 294
Bəzəməçi (I), 304, 367
Bezemek, 294, 300
Bəzəmək, 304
Bezemeli, 294
Bezemen, 300
Bezemenlik, 300
Bezen, 294
Bəzəndirilmək, 304
Bəzəndirmək, 304
Bezenebilme, 294
Bezenebilmek, 295
Bəzənib–Düzənmək, 304
Bezeniş, 295
Bəzəniş, 304
Bezenme, 295
Bezenmek, 295, 300
Bəzənmək, 304

Bezeşmek, 300
Bəzəşmək, 304
Bəzətgən, 304
Bezetmek, 300
Bəzətmək, 304
Bezgi, 295
Bıldırcın Gibi, 400
Bırakmak: Boşamak, 115
Bızır, 238
Bibi, 208, 209, 353
Bibigəlini, 213
Bibilik, 208
Bibiqızı, 214
Bibiqızı:, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 361
Bibiyolu, 82
Biblo Gibi, 406
Bicəgi Doğmaq, 177
Bicik, 246
Biclik, 144
Bigudi, 341
Bike, 349
Bikini, 289
Bikir, 43
Bikr, 44
Bil Açıl-, 160, 249
Bileklik, 328
Bilərzik, 329
Bilərzikli, 329
Bilezik, 328, 329
Bilezikli, 328
Bilim Kadını, 363
Billur Gibi, 405
Bimaya, 199
Bindallı, 89, 286
Binika, 68
Bint (II), 210
Bipərdə, 269
Bir Anaya Bir Kız, Bir Kafaya Bir Göz, 210
Bir Kadın Bir Erkekte Gözünü Açmak, 120
Bir Kıza Dünür Düşmek, 51
Bir Kızı Bin Kişi İster, Bir Kişi Alır, 63
Bir Oğlanın Adını Bir Qıza Qoymaq, 60
Birçək, 338
Birçək Boğur, 338
Birçəkkəsdi, 82
Birçəkli, 338
Birçəklik, 343
Birçəksiz, 338
Bivə, 48
Bizim Gelin Bizden Kaçar, Tutar Ellere Başını Açar, 224
Blastosist, 166
Blastula, 166, 243
Blezik, 328
Bluz, 274
Bluza, 275
Bluzka, 275
Boa, 274
Boğaz (II), 169
Boğaz Olmaq, 169
Boğazaltı, 322
Boğazca, 169
Boğazlıq (II), 170
Boğı, 280
Bohçacı, 363
Bohçacı Kadın, 363
Bohçacılık, 363
Boldurka, 342
Bolero, 274
Bolero (I), 275
Boliçe, 351
Bomba, 406
Boncuk, 334
Boş, 117
Boş Ol (veya Olsun), 115
Boşama, 115, 117
Boşamak, 115
Boşamaq, 117
Boşanabilme, 115
Boşanabilmek, 115
Boşandırılma, 115
Boşandırılmak, 115
Boşandırma, 115
Boşandırmak, 115
Boşandırmaq, 117
Boşanılma, 115

Boşanılmak, 115
Boşanılmaq, 117
Boşanış, 115
Boşanıverme, 115
Boşanıvermek, 115
Boşanma, 115, 117
Boşanma Davası, 115
Boşanmak, 116
Boşanmaq, 117
Boşatabilme, 116
Boşatabilmek, 116
Boşatdırılmaq, 117
Boşatılma, 116
Boşatılmak, 116
Boşatma, 116
Boşatmak, 116
Boşatmaq, 117
Boşattırma, 116
Boşattırmak, 116
Boşayabilme, 116
Boşayabilmek, 116
Boşayıverme, 116
Boşayıvermek, 116
Botı, 293
Boya, 298
Boyalamaa, 298
Boyalılıq, 304
Boyalmak, 300
Boyama, 295
Boyamak, 295, 300
Boyanmaa, 298
Boyanmak, 300
Boyanmaq, 304
Boyanmış, 304
Boyaqlı, 304
Boyasız, 295, 304
Boyasızlık, 295
Boyaşmak, 301
Boyatmak, 301
Boydaş, 235
Boygizlətmə, 269
Boygörmə (I), 107
Boygörmə (III), 107
Boylu (II), 170
Boyluluq, 171
Boynuna Övlad (Uşaq) Düşmək, 164
Boynuzlamak, 126
Boynuzlanmak, 126
Boynuzlaşma, 126
Boynuzlaşmak, 126
Boynuzlatma, 126
Boynuzlatmak, 126
Boynuzlayabilme, 127
Boynuzlayabilmek, 127
Boynuzlu, 127
Boyudolu, 170
Boyudoluluq, 171
Boyunbağı, 322
Bozmak, 120
Böle, 214
Bölüt, 243
Bölütlenme, 244
Börkəmək, 269
Börük, 280
Böyük Nişan, 60
Brilyant, 334, 335
Broş, 331
Broşka, 331
Bukav, 322
Bukca, 361
Bukle, 336
Bukli, 337, 338
Bula, 231
Bulgarka, 352
Buluz, 275
Bulü, 215
Buraxmaq, 117
Burğı, 177
Burma, 328
Burmatel, 304
Burul-, 143
Burum, 338
Burum Burum, 338
Buruşuklu Fusta, 285
Buyra, 338
Buyrala-, 345
Buyralan-, 345
Buyralat-, 345

Buzaacıyka, 366
Bür-, 90
Bürel-, 268
Büremek, 268
Bürencek, 280
Bürenmek, 268
Bürgü, 277
Bürgülü, 277
Bürgüsüz, 277
Bürqə, 291
Bürük, 89, 277, 289
Bürülmək, 269
Bürülü, 269
Büründürmək, 269
Bürünmə, 269
Bürünmək, 269
Bürünük, 269
Büstiyer, 274
Büt, 406
Büti-Çin, 406
Büti-Ziba, 406
Büük Kaynana, 226
Büyük Hanım, 39
Büyük Pita, 184
Büyükana, 207
Büyükanne, 207
Büyükannelik, 207
Byustğalter, 272

C

Cadaloz, 30, 39
Cadalozlaşma, 30
Cadalozlaşmak, 30
Cadalozluk, 30
Cadı, 30
Cadı Babu, 40
Cadı Gibi, 30, 407
Cadılaşma, 30
Cadılaşmak, 30
Cadılık, 30
Cadu, 41
Cafayır, 334
Cakeş, 132
Cakeşlik Etmək (Eləmək), 132
Camal, 388, 391
Camallanmaq, 304
Camallı, 391
Cami Yıkılmış Ama Mihrabı Yerinde, 385
Can Alıb Can Vermək, 409
Can Sırdaşı, 222
Canalan, 409
Canan, 409
Can-Candan Ayrılmaq, 177
Cancanı, 232
Candonu, 275
Canevi (I), 241
Cangülüm, 381
Canına Çəkmək, 199
Canına Hopmaq, 199
Canrüba, 144
Cansitan, 409
Canşikar, 409
Cantəzələyən, 144
Car, 277, 289
Cariye, 355
Cariyə, 356, 361
Cariyelik, 355
Cariyəlik, 357, 361
Cariyelik Etmek, 355
Cariyeniz (veya Cariyeleri), 35, 348
Carlı, 277
Carsız, 277
Cavanəzən, 36
Caytar, 33
Cazib, 144
Cazibe, 138
Cazibə, 144
Cazibedar, 138
Cazibədar, 144
Cazibedarlık, 138
Cazibədarlıq, 144
Cazibeleşme, 138
Cazibeleşmek, 138
Cazibeleştirme, 138
Cazibeleştirmek, 138
Cazibeli, 139
Cazibəli, 145
Cazibelilik, 139
Cazibəlilik, 145
Cebbar, 28
Cəhdə, 145
Cehiz, 83
Cehiz Alayı, 83
Cehiz Günü, 83
Cehiz Sandığı, 83
Cehiz Xəlaiqi, 83
Cehizcəmən, 83
Cehizçi, 83
Cehizdüzdü, 83
Cehizli, 83
Cehizlik, 83
Cehizsiz, 83
Cehizüstü, 84
Cehizyazma, 84
Cəhribəyim, 381
Ceket, 274
Cələb (I), 132
Cəlvə, 75, 76
Cemal, 385
Cəmal, 391
Cəmil, 391
Cemile, 385
Cəmləşmə, 53
Cenan, 409
Cenin, 166

Cənin, 167
Ceninisakıt, 182
Cennet Kuşu, 400
Cənnətrüx, 399
Cəvanə, 36
Cəvanəzən, 36, 361
Cevher, 333
Ceylan Gibi, 400
Ceyranbaxışlı, 401
Ceyransayaq, 401
Ceyranyerişli, 401
Cəzbedici, 145
Cəzbedicilik, 145
Cəzzab, 145
Cıbrıx Eləmek, 175
Cıdırçılar, 101
Cığalı (I), 339
Cığcığa, 93, 304
Cığınqan, 145
Cımbız, 309
Cında (I), 132
Cındırından Cin (Cinler) Hürkmək (Hürküşmək), 132
Cıqqa (I), 339
Cıqqalı, 339
Cici, 191
Cici Bici:, 295
Cicianne, 39, 207, 229
Cici-Bacı Olmaq, 236
Cicik, 246
Cicilemee, 298
Cicileşmee, 298
Cicili, 298
Cicili Bicili, 295, 298
Cicimama, 127
Ciciş, 387
Cift (I), 245
Cihaz, 84
Cilovdar, 101
Cilve, 139, 143
Cilvə (I), 145
Cilvebaz, 139
Cilvəgah, 417
Cilvekâr, 139
Cilvəkar, 145
Cilvəkarlıq, 145
Cilvelenme, 139
Cilvələnmək, 145
Cilveleşebilme, 139
Cilveleşebilmek, 139
Cilveli, 143
Cilvəli, 145
Cimbiz, 310, 342
Cimcime, 34
Cimciməli, 304
Cinsilatif, 385
Cinsiyət Yarığı, 239
Civan, 35, 385
Ciyan, 132
Cora, 235
Coralık, 236
Cugur, 326
Cukka, 246
Cumalə, 322
Cumbuz, 310
Cumbuzlamaq, 310
Cuvanəzən, 29
Cuyuq, 133

Ç

Çabıt, 280
Çaça, 127
Çadra, 290, 291
Çadralı, 291
Çadrasız, 291
Çagala-, 177
Çagalat-, 177
Çağa Düşürmek, 183
Çağalatmak, 180
Çağnak, 244
Çäk, 263
Çaker, 355
Çakəran, 357, 361
Çalma, 279
Çalmalanmaq, 269
Çalmalı, 282
Çalmaq (III), 269
Çalos Çadrası, 282
Çamaşırcıyka, 366
Çaralanmaq, 269
Çarğab, 288
Çarğat, 280
Çariçe, 351, 420
Çariçə, 353
Çariçelik, 351
Çarqat, 282
Çarqatlı, 282
Çarqatlıq, 282
Çarşab, 291
Çarşablanmaq, 269
Çarşablı, 291
Çarşabsız, 291
Çarşabsızlıq, 269
Çarşabyolu, 101
Çarşaf, 277, 289, 290
Çarşafa Girmek, 266
Çarşafsız, 277
Çarşafsızlık, 277
Çarşamba Karı, 414
Çarşamba Karısı, 408, 414
Çarşav, 290
Çatdaq, 239
Çatkı, 277
Çatkılı, 277
Çatkısız, 277
Çatlaq (II), 133
Çaxçur, 285
Çəçik, 322, 330
Çekelik, 324, 325
Çeki, 277
Çəki (IV), 282
Çelgi, 278
Çəlik Məsmə, 397
Çelme, 278
Çember, 278
Çəm-Xəm, 145
Çəm-Xəmli, 145
Çepbetev, 263
Çepken, 275
Çəpkənli, 275
Çərç(ş)ov, 291
Çerçi Kızı Boncuğa Âşıktır, 30
Çətirli, 339
Çevz, 81
Çevzlemee, 81
Çeyiz, 80
Çeyiz Düzmek, 80
Çeyizci, 363
Çeyizcilik, 363
Çeyizli, 81
Çeyizlik, 81
Çeyizsiz, 81
Çeyzli, 81
Çeyzlik, 81
Çıkarıbermek, 66
Çıkarılmak, 66
Çıkarmak, 66
Çıkartmak, 66
Çıkmak, 66
Çıpıtma, 101
Çıraq Xeleti, 101
Çıraylı, 388
Çırpı, 280
Çıtçıt, 341
Çiçə (II), 208
Çiçek Gibi, 403

Çiide, 246
Çiiz, 81
Çiizlemee, 81
Çiizli, 81
Çiizlik, 81
Çingənə, 353
Çintiyan, 284
Çinu-Zin, 304
Çirallıq, 417
Çit, 276, 278, 279, 282, 287, 450
Çit (II), 278
Çobana Verme Kızı, Ya Koyun Güttürür Ya Kuzu, 64
Çocuğu Olmak, 175
Çocuk (veya Çocuğunu) Düşürmek, 182
Çocuk Aldırmak, 182
Çocuk Bakıcılığı, 200, 359
Çocuk Bakıcısı, 200, 359
Çocuk Dünyaya Getirmek, 175
Çocuk Peydahlamak, 163
Çocuklama, 175
Çocuklamak, 176
Çok Eşli, 111
Çok Eşlilik, 111
Çok Karılı, 111
Çok Karılılık, 111
Çok Kocalılık, 111
Çok Nyanka, Çok Bela, 201, 366
Çokul, 338
Çorbacıyka, 349
Çoxarvadlı, 112
Çoxarvadlılık, 112
Çoxdöllülük, 167
Çoxərli, 112
Çoxərlilik, 112
Çoxevlilk, 112
Çölə Atmaq, 65
Çöp Gəlin, 397
Çöpçatan, 49
Çörəkkəsdi (I), 60
Çörəkkəsdi (II), 60
Çörəkyığdı:, 417
Çuğay, 145, 397
Çupak, 272
Çutqabağı, 282
Çutqu (I), 282
Çutqulu, 282
Çuvalgız, 106

D

Dabanıqalxıq, 133
Dadı, 201, 359
Dadı Olmak, 201, 359
Dadılı, 201, 360
Dadılık, 201, 360
Dadılık Etmek, 201, 360
Dagdan II, 90
Dağ Anası, 408
Dağların Şenliği (veya Gelin Anası), 30
Dakdırmak, 112
Dakılmak, 112
Dakışdır-, 301
Dakmak, 112
Daldı-Duzlu, 145
Damən, 285
Damsız (II), 378
Damsızlık, 378
Dansöz, 378
Dansözlük, 378
Dar Köynəkdən Xilas Olmaq (Qurtulmaq), 178
Dar Tuman, 272
Darbalaq, 272
Dartı, 279
Dartılmaa Tepeden (Çeneden, Enseden), 268
Darülmüəllimat, 417
Dasnik, 127
Daş, 335
Daşını Dola-, 90
Daşını Dolamak, 74
Daş-Qaş, 335
Davetkâr, 139
Davetkârlık, 139
Daya, 202, 362
Dayalıq, 202, 362
Daye, 201, 360
Dayə, 202, 362
Dayı Kızı, 213
Dayıcanı, 232
Dayı-Dayza, 234
Dayıdostu, 232
Dayıgəlini, 213
Dayıqızı, 213
Dayma, 372
Dayqızılıq, 213
Dayza, 215
Deflorasiya, 121
Değirmen İki Taştan, Muhabbet İki Baştan, 220
Dəhrəburun (I), 264
Dekolte, 266
Dekoltə, 270
Dekoltelik, 266
Dəlal, 145
Deli Raziye Gibi, 30
Dəllal Bazarına Dönmək, 417
Dellekhana, 301
Dem Dökmek, 159, 249
Dəmək (II), 239, 241
Deniz Kızı, 411
Dənizpərisi, 412
Deqan, 282
Dərnə (I), 96
Dəsmal, 282
Dəstbənd, 329
Dəstdiraz, 133
Dəstdirazlıq, 133
Dev Anası, 408, 414
Deyikləme, 61
Deyikləmək, 60
Deyiklənmək, 60
Deyikli, 61
Deyiklilik, 60
Deyinikli, 61
Dəyyus, 133
Dəyyusluq, 133
Dılak, 238
Dılım-Dılım, 143
Dılmılda-, 143
Dırnaq (II), 84
Dış Gebelik, 182
Dızbizi, 263
Diadema, 326
Diament, 334
Didərüba, 146

Dikdöşlü, 247
Dikiciyka, 366
Dilara, 409
Dilaram, 409
Dilaviz, 410
Dilbağı, 76
Dilbaz, 410
Dilber, 386, 387
Dilbər, 145, 391
Dilbərcəsinə, 145, 391
Dilbəri, 146
Dilberlik, 386
Dilbərlik, 391
Dildar, 133
Dilişikar, 133
Dilkeş, 146
Dilnəvaz, 410
Dilrüba, 410
Dilsəyyad, 410
Dilsizin Dilinden Anası Anlar, 190
Dilşikar, 133
Dilyallısı, 101, 381
Dingə (II), 282
Diridoğan, 160
Diridoğma, 160
Dismenorreya, 249
Dişi, 14, 16, 17, 19, 159, 161
Dişileşme, 19
Dişileşmek, 19
Dişileştirme, 19
Dişileştirmek, 19
Dişilik, 19
Dişilik Organı, 238
Dişisel, 19
Dişisellik, 19
Dizdik, 272
Dizlik, 285
Djemper, 287
Doga, 338
Dogub-Törətmək, 178
Dogumlılık, 177
Dogurtmak, 180
Doğan (I), 161
Doğan Anası Olma, Doğuran Anası Ol, 190
Doğduğuna Bin Pişman, 190
Doğduğuna Pişman Etmek, 190
Doğduğuna Pişman Olmak, 190
Doğma, 174, 178
Doğmabacı, 212
Doğmak, 174
Doğub-Törəmək, 178
Doğulmaq, 175
Doğuluş, 175
Doğum, 174
Doğum İzni, 173
Doğum Odası, 176
Doğum Sancısı, 176
Doğum Yapmak, 176
Doğumayardım, 180
Doğumdansonrakı, 173
Doğumevi, 176
Doğumhane, 176
Doğumqabağı, 173
Doğur-, 177
Doğurabilme, 176
Doğurabilmek, 176
Doğurgan, 159
Doğurganlaşma, 159
Doğurganlaşmak, 159
Doğurganlaştırma, 159
Doğurganlaştırmak, 159
Doğurganlık, 159
Doğurğan, 161
Doğurğanlıq, 161
Doğurma, 176, 180
Doğurmak, 176
Doğurmaq, 180
Doğurtabilme, 179
Doğurtabilmek, 179
Doğurtma, 179
Doğurtmak, 179
Doğuruş, 176
Doğuruverme, 176
Doğuruvermek, 176
Doğuş, 175, 176, 177
Doğuşqabağı, 173

Doğuverme, 174
Doğuvermek, 174
Doğuzdurmaq, 180
Doğuzdurulmaq, 180
Doğuzmaq, 180
Dokucuyka, 366
Dokuz Babalı, 127
Dolak, 278
Dolgun, 396
Dolma, 329
Domna, 16, 366
Domnu, 366
Domuzcuyka, 366
Donak, 298
Donaklamaa, 298
Donaklamak, 298
Donaklı, 298
Donama, 295
Donamak, 295
Donanma, 298
Donanmak, 295
Donanmaq, 304
Donatdırmaq, 305
Donatmaa, 298
Donatmaq, 305
Donjuan, 133
Doqqazkəsdi, 101
Doqqazkəsmə, 101
Dostucan, 232
Doyarka, 366
Döl, 166, 167
Döl Eşi, 244
Döl Kesesi, 244
Döl Qovuğu, 241
Döl Vermek, 176
Döl Yatağı, 240
Döl Yolu, 238
Döllemek, 163
Dölləndirilmək, 165
Döllendirme, 163
Döllendirmek, 163
Dölləndirmək, 165
Dölleniş, 163
Döllenme, 163
Döllenmek, 163
Döllənmək, 165
Döllenmesiz, 163
Dölleyebilme, 163
Dölsalan, 183
Dölsüz, 161
Dölsüzləndirmək, 161
Dölsüzlənmə, 161
Dölsüzlənmək, 161
Dölsüzləşdirilmək, 161
Dölsüzləşdirmə, 161
Dölsüzləşdirmək, 161
Dölsüzləşmək, 161
Dölsüzlük, 161
Dölüt, 166
Dölvericilik, 161
Döndərmə (I), 381
Döpiyes, 286
Dör-Başı, 417
Dördöşək, 417
Dördrəng, 90
Döre-, 175
Döş, 247
Döşbağı, 322
Döş-Baş, 247
Döşdən Ayırmaq (Kəsmək), 196
Döşdənayırma, 196
Döşəkpulu, 96
Döşəməyuyan, 362
Döşəyatan, 410
Döşiçi, 247
Döşlü, 247
Döşü Gəlmək, 255
Döşünə Salmaq, 199
Döyəc (II), 264
Drahoma, 81
Drujka, 235
Duak, 89
Duak İçinde Duumaa, 174
Duaklama, 89
Duaklı, 89
Dudak Boyası, 316
Dudak Kalemi, 317
Dudu, 351

Dudu Dilli, 28
Duetto, 378
Dul, 46, 47
Dul (I), 48
Dul Bıramaa, 47
Dul Gal-, 47
Dul Gözi Bilen Ayal Alma, Pıyada Gözi Bilen, 64
Dul II, 47
Dul Kalmaa, 47
Dul Kalmak, 46
Dul Qalmaq, 48
Dul Qoymaq, 48
Dulcığaz, 48
Dullaşmaq, 48
Dulluk, 47
Dulluk Etmee, 47
Dulluq, 48
Dumansız Baca Olmaz, Kahırsız Koca Olmaz, 220
Dumca, 282
Durmuşa Çıkmak, 66
Duum, 174
Duumak, 174
Duurdurmaa, 177
Duurdurtmaa, 179
Duvağına Doymamak, 376
Duvak, 89
Duvak Düşkünü, 30
Duvaklama, 89
Duvaklamak, 89
Duvaklanmak, 89
Duvaklı, 89
Duvaqlamaq, 270
Duvaqqapma, 381
Duz (II), 146
Duzlu, 146
Duzluluq, 146
Düdüklemek, 123
Düğün Hamamı, 98
Dühtəri-Tərsa, 373
Düməşir, 93
Dünür Düşmek, 51
Dünür Gitmek, 51
Dünür Yollamaa, 52
Dünürcü, 51
Dünürcülüğe Gitmek, 51
Dünürcülük, 51, 52
Dünürdüşdü, 53
Dünyaya Getirmek, 176
Dür, 335
Dürdanə, 405
Dürdäne, 335, 405
Dürəng (II), 53
Dürü (I), 81
Düşes, 351, 420
Düşeslik, 351, 420
Düşük Yapmak, 182
Düşüt, 182
Düttürü, 30
Düttürü Leylâ, 30
Düzayağı (I), 76
Düzək, 305
Düzəkli, 305
Düzenciyka, 366
Düzənmə, 305
Düzənmək, 305
Düzgü (II), 305
Düzgün, 314, 315
Düzgüncü, 314
Düzgüncülük, 314
Düzgünlü, 314
Düzgünsüz, 314
Düzün-, 298

E

Ebe, 179, 207, 257, 363
Əbə (I), 208
Əbə (II), 180, 367
Əbəçilik, 181, 367
Ebeli, 179
Ebelik, 179
Ebesiz, 179
Ebussuut, 28
Ece, 187, 205, 348, 386, 407, 420
Eceke, 204
Ecelik, 229
Eda, 139
Əda (I), 146
Əda Satmaq, 146
Ədabaz, 146
Ədabazlıq, 146
Ədalanmaq, 146
Edalı, 139
Ədalı, 146
Ədalılıq, 146
Ədəbazlıq Etmək (Eləmək), 146
Əfçi, 24
Əfifə, 157
Eğinlil, 331
Eğne Kakmak, 236
Ehil, 220
Əhli-Naz, 146
Ehsan (II), 157
Ekeci, 225
Əkirəmək, 38
Eksik Doğmak, 182
Eksik Etek, 14
Eksikli, 14
Ektoderma, 167
El Ağzına Bakan, Karısını Tez Boşar, 220
Əl Atmaq, 125
El Değmek, 124
El Gat-, 124
Elbukca, 361
Elçek, 89
Elçekli, 89
Elçidaşı:, 36
Elçiləmək, 53
Elçilik, 53
Əldən Ələ Dəymək, 112
Elə Bil Kasıb Evinə Gəlin Gedir, 224
Ələ Xına Qoymaq, 319
Əli Ərindən Üzülmək, 117
Eliksir, 301
Əlimqaldı, 382
Eline Erkek Eli Değmemiş Olmak, 43, 156
Elinin Hamuruyla Erkek İşine Karışmak, 30
Elkızı, 220, 224
Ellemek, 124
Elletmek, 124
Elmas, 333
Elmaslı, 333
Elti, 218, 353
Elti Eltiden Kaçar, Görümceler Bayrak Açar, 218
Elti Eltiye Eş Olmaz, Arpa Unundan Aş Olmaz, 218
Eltilik, 218
Elyengəsi, 96
Em-, 199
Əmbərçə, 343
Embrioblast, 167
Embriogenez, 167
Embriologiya, 258
Embrioloji, 258
Embrioloq, 258
Embrion, 166, 167
Embrion Kisəsi, 167
Embrional, 167
Embriotom, 252
Embriotomiya, 167
Embriyo, 166
Emcek, 199, 246
Əmcək, 247
Əmcəkli, 247
Əmcəksiz, 247
Emcik, 246
Emdiği (Helal) Süt Haram Olmak, 197

Emdiği Sütü Burnundan Getirmek, 197
Emdir-, 199
Əmdirilmək, 199
Əmdirmək, 199
Emdirebilme, 197
Emdirebilmek, 197
Emdirme, 197
Emdirmek, 197
Emdirtme, 197
Emdirtmek, 197
Emecin, 199
Əmicanı, 232
Əmigəlini, 232
Əmiqızı, 212
Əmilmək, 199
Emiş, 57
Əmizdirilmək, 199
Əmizdirmək, 199
Əmizmək, 200
Emme, 197, 247
Emmee, 198
Əmmə (II), 200
Əmməc, 200
Əmmək, 200
Emmek, 197
Emmi Kızı, 212
Əmzikli, 188
Emzikli, 187, 197
Emzirebilme, 197
Emzirebilmek, 198
Emzirilme, 198
Emzirilmek, 198
Emziriş, 198
Əmzirgən, 202
Emzirme, 198
Emzirmee, 199
Emzirmek, 198
Emzirtme, 198
Emzirtmek, 198
Enayıca, 388
Enayi, 388
Ənbərcə, 322
Ənbirçə, 323
Endoderma, 167
Endometrioma, 252
Endometrioz, 252
Ene, 206, 207
Enece, 202, 361
Eneden Bol-/Dog-, 177
Eneke, 229
Enelik, 29, 192, 229
Ənlik (I), 315
Ənlik-Kirşan, 316
Ənliklənmək, 305
Ənlikli, 316
Ənlikli-Kirşanlı, 316
Ense, 338
Entari, 287
Entarilik, 262
Əntiqə, 391
Entoderma, 167
Epigenez, 167
Epiziorrafiya, 252
Epiziotomiya, 180
Əqd, 69
Əqdbəndi, 69
Əqdxanlıq, 69
Əqlrüba, 146
Əqquli-Məqquli, 69
Əqrəman, 264
Ər Deyə Deyə Ərimək, 38
Ərbaz, 222
Ərbazlıq, 222
Ərcanlı, 222
Ərcanlılıq, 222
Ərdə Olmaq, 45
Erden, 43
Erdenlik, 43
Ərəmik, 161
Ərəmikləmək, 161
Ərəmiklik, 161
Ərə Getmək, 66
Ere Gitmek (veya Varmak), 71
Ere Vermek, 64
Ərə Vermək, 65
Ərər, 397
Ergen Gözüyle Kız Alma, Gece Gözüyle Bez Alma, 63

Ergene Karı Boşamak Kolay, 220
Əri Üstünə Günü Gətirmək, 228
Erim Er Olsun Da Yerim Çalı Dibi Olsun, 220
Ərindən Boşanmaq, 117
Erkeğimsi, 25
Erkeğin Kalbine Giden Yol Midesinden Geçer, 220
Erkek Arslan Arslan Da Dişi Arslan Arslan Değil Mi?, 31
Erkek Fatma, 25
Erkek Gibi, 25
Erkek Sel, Kadın Göl, 220
Erkək Tükəzban, 26
Erkekçe, 25
Erkekçil, 135
Erkeklerçe, 26
Erkekleşme, 26
Erkekleşmek, 26
Erkəkləşmək, 26
Erkekleştirme, 26
Erkekleştirmek, 26
Erkekli, 45
Erkeksi, 26
Erkeksilik, 26
Erkeksiz, 46
Erkeksizlik, 46
Erkendoğan, 182
Ərli, 45
Ərlilki, 45
Ermeni Gelini Gibi Kırıtmak, 31
Ersemek, 135
Ersiz, 47
Ərsiz, 48
Ersizlik, 47
Ərsiz Qalmaq, 48
Ertesi Gün Hapı, 163
Ertesi Sabah Hapı, 163
Əriyini (Ərikini) Əzmə, 146
Ərk-Naz, 146
Ərrik, 36
Ərsək, 136
Ərsik, 26
Ərsinmək, 26
Ərus (I), 45
Ərusbər, 96
Esire, 355
Əsirəmək, 38
Əsməşal, 282
Əsnam, 391
Estrogen, 242
Estron, 242
Eş, 220, 227, 244
Eşarp, 278
Eşen, 240
Eşmək (II), 275
Eteği Arı, 156
Ətəyi Arı, 157
Eteği Belinde, 28
Eteği Düşük, 154
Eteği Kirlenmek, 124
Eteği Temiz, 156
Eteğine Eğri, 154
Eteğine Pis, 136
Etek, 284, 285
Ətək, 286
Ətəkli (I), 286
Etek Açmak, 136
Etek Bağı, 284
Etek Kiri, 127
Etek Takmak (veya Giymek), 22
Eten, 244
Etene, 244
Ətənə (I), 245
Etenelenme, 244
Etenelenmek, 244
Ətənəli, 245
Ətənəsiz, 245
Ətiaçıq, 270
Etine Dolgun, 396
Ev Hanımı, 360
Ev Hanımlığı, 360
Ev Kadını, 360
Ev Kadınlığı, 360
Evde Kalmak, 37
Evdeş, 221
Əvənçi, 181, 367
Evi Elçi Üzü Görməmək, 38

Evi Ev Eden Avrat, 360
Evindən Laylay Səsi Eşidilməmək, 161
Evladı Ben Doğurdum Ama Gönlünü
Ben Doğurmadım, 190
Evli, 45
Evlik, 222
Evlilik Akdi, 67
Əyal, 222
Eydirmək (II), 146
Əyrigöz, 133
Əyrimçə (I), 329
Əyrimçə (II), 382
Əzik- Əzik, 146
Əzilə- Əzilə, 146
Əzilə-Büzülə, 146
Əzim Olmaq, 147
Əzinmək, 147
Əzmə-Büzmə, 147
Əzra, 44
Əzvac, 222

F

Fahişe, 127
Fahişə, 133
Fahişelik, 127
Fahişəlik, 133
Falcı Karı, 366
Falcıyka, 366
Fallop Tüpü, 242
Familya, 221
Far (II), 312
Farafastıklanmaa, 142
Fasiq, 133
Fasonluluq, 147
Fasonsuz, 147
Fata, 89
Fatayı Giydirmee, 90
Fatimə, 196
Favn, 371
Feldşer-Mama, 181, 368
Feminen, 19
Feminist, 364
Feminizm, 364
Ferace, 289
Feracelik, 262
Ferç, 238
Ferece, 290
Ferece Saklamaz Gözellii, 290
Fermene, 274
Fətir, 76
Fətirüstü, 76
Fettan, 139
Fəttan, 147
Fettanca, 139
Fettane, 139
Fettanlaşma, 139
Fettanlaşmak, 139
Fettanlık, 139
Fetüs, 166
Fıkır Fıkır, 139
Fıkırdak, 140
Fıkırdaklık, 140
Fıkırdama, 140
Fıkırdamak, 140
Fıkırdaşmak, 140
Fıkırdatmak, 140
Fıkırdayış, 140
Fıkırtı, 140
Fındıkçı, 140
Fındıkkıran, 140
Fındıqça (III), 319
Fıstan, 287
Fıstık, 403
File, 341
Filinta, 386
Fingir Fingir, 140
Fingirdek, 140
Fingirdeklik, 140
Fingirdeme, 140
Fingirdemek, 140
Fingirdeşme, 140
Fingirdeşmek, 140
Fiqurluluq, 305
Firkete, 341
Firketeleme, 344
Firketelemek, 344
First Lady, 348, 420
Fistan, 287
Fistanlı, 287
Fistansız, 287
Fitam, 196
Flor (II), 376
Fodra, 262
Follikul, 242
Fondöten, 314
Forseps, 179
Fön, 344
Fön Çekmek, 344
Frafastık, 142
Frantsuzka, 352
Frantsuzoyka, 352
Frapan, 140
Frezalı, 338
Frijidite, 136
Frijit, 136
Frikik Vermek, 154
Fuhuş, 127
Fusta, 285

Füsunkarlıq, 391

G

Gacı, 15, 127
Gagauzka, 352
Gah (II), 264
Gahlı, 264
Galbiri, 263
Gapı Tutmak, 99
Gara Gotaz, 342
Garsak II, 380
Garşa, 108
Gastrula, 166
Gayın Ene, 227
Gayret Kuşağı, 89
Gaytarma, 106
Gaz Boyaması, 278
Gaz Boyun, 400
Gebe, 168, 169
Gebe Kalmak, 163
Gebelik, 170, 171
Gebelik Testi, 164
Gece Kıyafeti, 267
Gece Kuşu, 127
Gece Uçuşu, 127
Gecə-Gündüz, 265
Geçdoğan, 182
Gelin, 35, 36, 86, 87, 224
Gəlin, 87
Gelin Abla, 231
Gelin Alayı, 98
Gelin Alıcı, 95
Gelin Almak, 63, 98
Gelin Altın Taht Getirmiş, Çıkmış Kendisi Oturmuş, 86
Gelin Besle-, 92
Gəlin Boxçası, 84
Gəlin Çırağı, 90
Gelin Eşikte, Oğlan Beşikte, 86, 224
Gelin Etmek, 65
Gelin Gaytarmak, 99
Gəlin Getmək, 72
Gelin Gibi, 28
Gelin Girmedik Ev Olur, Ölüm Girmedik Ev Olmaz, 86, 224
Gelin Gitmek, 71
Gelin Hamamı, 98
Gəlin Hamamı, 102
Gelin Havası, 98
Gəlin Köçmək, 71
Gelin Olmak, 65
Gəlin Otağı, 417
Gəlin Ölmək, 376
Gəlin Pişvazı, 102
Gəlin Qız, 225
Gəlin Şərbəti, 102
Gəlin Şirnisi, 102
Gelin Teli, 92
Gəlin Teli, 93
Gəlin Tərifi, 102
Gəlin Toyu, 102
Gəlin Xınası, 102
Gəlin Xonçası, 84
Gelin Yazmak, 92
Gəlinağlatma, 102
Gəlinalan, 102
Gəlinapardı Toyu, 102
Gəlinatlandı, 84
Gəlinbacı, 234
Gelince, 29
Gəlinəbaxma, 382
Gəlin-Gəlin, 382
Gəlingətirmə (I), 103
Gelin-Gız, 16, 36, 224
Gəlingörməsi (I), 107
Gelini Tellemek, 92
Gəlinimə (Gəlinimizə) Güzgü Tutan Tapılıb, 225
Gəlinin Cülusu, 103
Gəlinin Qırxı, 107
Gelinliği Tutmak, 28
Gelinlik, 35, 86, 89, 90
Gəlinlik, 87
Gəlinlik Arxalığı, 90
Gelinlik Çağı, 35
Gəlinlik Duvağı, 90
Gelinlik Etmek, 28
Gəlinlik Gecəsi, 121
Gelinlik Kız, 35

Gəlinlik Paltarı, 91
Gəlinlik Qapısı, 417
Gəlinlikçi, 91
Gəlinpayı, 84
Gəlin-Qaynana, 227
Gəlin-Qız, 225
Gəlinti, 34
Gəlinyazma, 93
Gəlmək, 71
Gelnalıcı, 99
Gelnece, 232
Gelşik, 388
Gelşiklenmek, 388
Gelşikli, 388
Gelşiklik, 388
Gelşiklilik, 388
Gençka, 36
Genel Kadın, 127
Genelev, 127
Gentuman, 272
Gentumanlı, 273
Gercik, 387
Gercik Kadın, 298
Gerciklemee, 298
Gerciklenmee, 298
Gerdan, 322
Gerdan Kırmak, 378
Gerdanlık, 321
Gerdek, 120
Gərdək, 121
Gərdəkqaçırma, 103
Gərdənbənd, 323
Gərdənbəndli, 323
Gərdənli, 397
Gərdənlik, 323
Getmək, 72
Geysu, 339
Geyşa, 378, 382
Geyşalık, 378
Gəzəyən, 33, 133
Gəzəyənlik, 133
Gəzginti, 33, 134
Gıñaç, 280
Gıñaçlık, 263
Gırnak, 361
Gırnaklık, 361
Gıv, 236
Gız, 16, 34, 36, 38, 44
Gız Çıkar-, 66
Gız Çıkarmak, 66
Gızıl-Çızıl, 285
Gızın Başını Bağ-, 65
Gızlık, 44, 120, 230
Ginekologiya, 258
Giranmaye, 147, 391
Girişmə, 147
Givənkə-Toqqa, 91
Goçak 1, 263
Godoş, 127
Godoşluk, 127
Goza, 326
Göbek, 244
Göbək, 245
Göbek Bağı, 244
Göbek Ene, 258
Göbeklik, 332
Göbəkpulu, 184
Göç, 81
Göğüs, 246
Göğüslü, 246
Göğüslüce, 246
Gökçe, 386
Gökçek, 386
Gökçeklik, 386
Gökyüzünde Düğün Var Deseler Kadınlar Merdiven Kurmaya Kalkar, 31
Gölge, 336
Gömlek, 274
Göncük, 331
Gönü Suya Vermək, 122
Gönül Verme Evliye, Eve Gider Unutur, 128
Gör Görkəmli, 397
Görəklənmək, 305
Görk, 386, 388
Görkana, 388
Görkanalık, 388

Görkəmli, 391
Görkəmlilik, 391
Görkli, 388
Görklü, 386
Görklülük, 386
Görmegey, 388
Görmegeylik, 389
Görücü, 50
Görücü (II), 50
Görücü Gitmek, 50
Görücügetmə, 50
Görücülüğe Gitmek, 50
Görücülük, 50
Görükəmli, 391
Görüm Görme-, 249
Görüm Görmek:, 160
Görümce, 217, 225
Görümcelik, 225
Görümcelik Yapmak (veya Etmek), 31, 225
Görümçə, 76
Görümlük, 74, 76
Görüşüklü, 387
Gövher, 335
Gövhər, 335
Gövreli, 169
Gövreli Bol-, 169
Gövrelilik, 171
Gövüs, 247
Göyçək, 147
Göyçəklənmək, 305
Göyçəkləşdirilmək, 305
Göyçəkləşdirmək, 305
Göyçəklətmək, 305
Göyçəksifət, 391
Göz Açmaq, 175
Göz Altı Kremi, 314
Gözaltı, 36
Gözde, 355
Gözdelik, 355
Gözel, 387, 389
Gözəl, 391
Gözəlcə, 391
Gözəl-Göyçək, 392
Gözəl-Gözəl, 392
Gözelik, 389
Gözellemee, 299
Gözellen-, 301
Gözellendir-, 301
Gözəlləndirilmək, 305
Gözəlləndirmək, 305
Gözelleş-, 301
Gözəlləşdirilmək, 305
Gözəlləşdirmək, 305
Gözəlləşdirtmək, 305
Gözelleşmee, 299
Gözəlləşmək, 305
Gözelleştirmee, 299
Gözelletmee, 299
Gözellik, 388
Gözəllik, 392
Gözgəlimli, 392
Gözgəlimlilik, 392
Grim, 299, 301
Grimçi, 301, 367
Grimle-, 301
Grimlen-, 301
Grimleş-, 301
Grimleşdir-, 301
Grimlet, 301
Gulakhalka, 324
Gulpak, 338
Gupba, 326
Guş, 324
Guşak Çözdürmek, 121
Gücürəmə, 125
Gücürətmək, 125
Gücürləmək, 125
Gühər, 335
Gül (II), 404
Gülbacı, 232
Gülbəniz, 404
Gülbənizli, 404
Gülcamal, 404
Gülcamallı, 404
Gülçöhrə, 404
Güləndam, 404
Güləndamlı, 404

Güli-Rəna, 404
Güllülük, 305
Gülməxmər, 265
Gülşaftalı, 103
Gülşəftəli, 103
Gülüzar, 404
Gülüzlü, 404
Gülyaka II, 331
Gülyanaq, 404
Gülyanaqlı, 404
Günahdan Silkinmək, 178
Gündelikçi, 360
Günü Dolmak, 173
Günülü, 228
Günülük, 228
Güüs, 246
Güzel, 386, 388
Güzel Bürünür, Çirkin Görünür, 386
Güzel Olmak, 386
Güzelce, 386
Güzele Bakmak Sevaptır, 386
Güzele Kırk Günde Doyulur, İyi Huyluya
Kırk Yılda Doyulmaz, 31
Güzəllənmək, 305
Güzellerin Talihi Çirkin Olur, 386
Güzellik, 387, 388
Güzellik Enstitüsü, 295
Güzellik Kraliçesi, 387
Güzellik Müstahzarları, 295
Güzellik Ondur, Dokuzu Dondur, 387
Güzellik Salonu, 296
Güzellik Yarışması, 387

H

Hacıbəribax, 265
Hafif Yollu, 154
Hafifmeşrep, 154
Hafifmeşreplik, 154
Hala, 208
Hala Kızı, 213
Hala-Billa, 84
Halal, 69
Halalık, 208
Halalsüdəmiş, 196
Halayık, 356
Halayıklık, 356
Halayıktan Kadın Olmaz, Gül Ağacından Odun, 356
Halhal, 330
Halıca-Dulluca, 395
Halka, 327, 333
Hamam Anası, 364, 396
Hamam Boğçası, 84
Hamayıl (I), 335
Hamıla, 169
Hamılalık, 171
Hamile, 168
Hamilə, 170
Hamilelik, 170, 267
Hamiləlik, 171
Haminne, 39
Hanabaşı, 84
Hanım, 15, 16, 28, 221
Hanım Hanımcık, 28
Hanım Hanımcıklık, 28
Hanım İğnesi, 360
Hanımanne, 39, 226
Hanımlaşma, 28
Hanımlaşmak, 28
Hanımlık, 28
Harem Ağası, 356
Harem Kâhyası, 356
Harem Selamlık, 416
Harem Selamlık Olmak, 416
Haremhana, 416
Haremlik, 221
Haremlik Selamlık, 416
Haseki, 348
Haseki Sultan, 356
Haspa, 154
Haspam!, 154
Haşam, 301
Haşam Et-/Çek-, 301
Haşamla-, 301
Haşamlı, 301
Hatın, 16
Hatun, 15, 221, 348, 420
Hatun Kişi, 15
Hava, 140
Havalı, 140
Havva, 371
Havva Ana, 372
Hayat Kadını, 128
Hayat Kadınlığı, 128
Hayız, 159, 249
Hayızdan Nifastan Kesilmek, 159, 251
Hayta, 134
Hayuv, 236
Hazne, 240
Həbəçi, 181, 368
Həfçi, 24
Həfçilik, 24
Həftrəng, 94
Helal Süt Emmek, 195
Heley, 16
Heliksalam, 236
Hematokolpos, 249
Hematometr, 250
Hematosalpinks, 252
Həmli Olmaq, 170
Həmlini Yerə Qoymaq, 178
Həmsər, 222
Həmsəri-Mazlumə, 17
Hemşire, 211, 364
Hemşirelik, 211, 364
Həmxanalıq, 134
Həmzad-Arvad, 161
Hemzatlı, 161
Həna, 319, 339
Hərəm (I), 134, 222, 418

Hersoginya, 353
Hertik, 33
Həsən, 147
Həşəmətli, 147
Həşəri (II), 136
Həşərilik (II), 136
Həvva, 372
Həvvari, 412
Həyat Yoldaşı, 222
Heykel II, 322
Hə-Yox, 53
Heyranedicilik, 147
Heyratı (II), 282
Heyz (I), 162, 250
Hına, 319
Hınalamak, 319
Hınatlatmak, 319
Hısımka, 234
Hızma, 323, 325
Hicab, 270
Hicabsız, 270
Hidrosalpinks, 253
Hil (II), 323
Hilal, 402
Hilaləbru, 402
Hilyə, 306
Himen, 119
Himenotomiya, 253
Hipermastiya, 253
Hipermenorreya, 250
Hipospadiya, 253
Hirsutizm, 253
Histerektomiya, 253
Histerometr, 253
Histeropeksiya, 253
Histeroptoz, 253
Histerorrafiya, 253
Histeroskop, 253
Histeroskopiya, 253
Histerotomiya, 253
Hiz, 134
Hizmetçi, 360
Hizmetçilik, 360
Hokga Çıkar-, 143
Horraq, 134
Hostes, 364
Hosteslik, 364
Hoşroy, 389
Hoşroylık, 389
Hoştap, 389
Hoşur, 397
Hotus, 282
Hotuz, 343
Hörçün, 345
Hördürmek, 345
Hörgü, 339
Hörgülü, 346
Hörmə, 346
Hörməcə, 346
Hörmək, 346
Hörmələmək, 346
Hörmətin Ata Evində Qalsın, 225
Hörü, 346
Hörük, 339, 346
Hörükcük, 339
Hörükləmək, 346
Hörüklənmək, 346
Hörüklü, 339
Hörülmə, 346
Hörülmək, 346
Hörülmüş, 346
Humay, 400
Hup, 389
Hur, 395, 412
Huri, 399, 411, 412
Huri Gibi, 398
Hurieyn, 395
Huriliqa, 399
Huripeykər, 399
Huri-Qılman, 412
Hurivəş, 399
Hurizad, 399
Hurizar, 399
Husn, 389
Hülle, 111
Hülle Yapmak, 111
Hülleci, 111
Hüllecilik, 111

Hünci, 322, 335
Hüsn, 392
Hüsn-Camal, 392
Hüsün, 387
Hüyr, 389, 412

I-İ

Ikınabilme, 176
Ikınabilmek, 176
Ikınma, 176
Ikınmak, 176
Ikıntı, 176
Issı, 389
İbarat, 148
İç Etek, 271
İç Otaq, 418
İçyanağız, 263
İddə (I), 118
İffetli, 156
İffətli, 157
İffetlilik, 156
İffetsiz, 154
İffətsiz, 155
İffetsizlik, 154
İfritə, 33
İğfal, 124
İğfal Etmek, 124
İhtiarka, 40
İi Kızkardaş, 211
İimpreqnasiya, 165
İki Canlı, 169
İki Canlılık, 169
İkiarvadlı, 113
İkiarvadlılıq, 113
İkicanlı, 170
İkicanlı Olmaq, 170
İkicanlı Patları, 270
İkicanlılıq, 171
İkiərli, 113
İkiərlilik, 113
İkievli (I), 113
İkievlilik (I), 113
İkinci Ana, 229
İkiövrətli, 113
İkiövrətlilik, 113
İlahe, 370
İlahə, 371, 410
İldirgiç, 326
İlkah, 164
İlkah Etmek, 164
İltelmek, 112
İltemek, 112
İltenmek, 112
İltetmek, 112
İmam Nikâhı, 67
İmam Nikâhlı, 67
İmamevi, 416
İmparatoriçe, 420
İmparatoriçe:, 351
İmparatoriçelik, 351, 420
İmperatoriçə, 353
İnci, 333
İnstitut, 418
İrz-Namus, 120
İs, 312
İstemek, 63
İşığı Düşmək, 392
İşini Görmək, 125
İşve, 141
İşvə, 148
İşvəbazlıq, 148
İşvəkar, 148
İşvəkaranə, 148
İşvəkarlıq, 148
İşveli, 141
İşvəli, 148
İşvelilik, 141
İşvəlilik, 148
İtlaq, 118
İydir-, 199
İydiril-, 199
İzmetker, 95

J

Jaket, 275, 291
Japone, 287
Jartiyer, 271
Jensovet, 416
Jgut, 244
Jigolo, 128
Jigololuk, 128
Jile, 274
Jinekolog, 257
Jinekoloji, 257
Jinekolojik, 257
Jipun, 273
Jüpon, 271

K

Kabardinka, 353
Kaçmak, 111
Kadeniye, 184
Kadın, 15, 16, 20, 360
Kadın Avcısı, 128
Kadın Başına, 20
Kadın Berberi, 296, 364
Kadın Hareketi, 364
Kadın Hastalıkları, 257
Kadın Kadıncık, 28
Kadın Olmak, 28, 45
Kadın Terzisi, 364
Kadın Ticareti, 128
Kadına, 21
Kadınana, 39, 348
Kadınca, 20, 21, 380
Kadıncasına, 20
Kadıncıl, 128
Kadınevi, 416
Kadınımsı, 20
Kadının Fendi, Erkeği Yendi, 31
Kadının Yüzünün Karası Erkeğin Elinin Kınası, 128
Kadınlar Hamamı, 416
Kadınlaşma, 20
Kadınlaşmak, 20
Kadınlaştırma, 20
Kadınlık, 20
Kadınlılık, 20
Kadınnine, 39, 207
Kadınsal, 20
Kadınsallık, 20
Kadınsı, 22
Kadınsılaşma, 22
Kadınsılık, 22
Kadınsız, 20
Kadınsızlık, 20
Kaftar, 41
Kaftarkus, 41
Kahinə, 412
Kahpe, 128
Kahpece, 128
Kahpecik, 128
Kahpelenme, 128
Kahpelenmek, 128
Kahpeleşme, 128
Kahpeleşmek, 128
Kahpelik, 129
Kahpelik Etmek, 23
Kakil, 339
Kaku, 204
Kâkül, 336
Kaldırım Çiçeği, 129
Kaldırım Süpürgesi, 129
Kaldırım Yosması, 129
Kalıcı Makyaj, 296
Kalıcı Ruj, 317
Kalık, 37, 43
Kalım, 81
Kalın, 169
Kalın Kalmaa, 164
Kalınanmaa, 164
Kalınnamaaa, 164
Kalınnık, 171
Kaltak, 129
Kaltaklık, 129
Kalugerka, 352
Kamila, 408
Kan Uyuşmazlığı, 256
Kancık, 129
Kanı Ayaklı, 36
Kankan, 378
Kanto, 379
Kantocu, 379
Kantoculuk, 379
Kapalı, 267
Kapatma, 129
Kapatmak, 129
Karagözka, 395
Karavana, 333
Karavaş, 356
Karavaşlık, 356
Karı, 15, 16, 221, 222
Karı Ağızlı, 23
Karı Ağızlılık, 23
Karı Gibi, 23

Karı Kız Milleti, 15
Karılaşma, 23
Karılaşmak, 23
Karılı, 221
Karılık, 20, 221
Karılık Etmek, 20, 23, 221
Karım Köylü, 23
Karın, 240
Karının Saçlısı, Tarlanın Taşlısı, 387
Karısı Ağızlı, 23
Karısı Ağızlılık, 23
Karısı Köylü, 23
Karısı Köylülük, 23
Karısının Üstüne Evlenme, 228
Kari Kız, 210
Karnı Burnunda, 173
Karnı Büyümek, 170
Karnını Doldurmak, 164
Kasinka, 279
Kaş Jölesi, 312
Kaşbastı, 278
Kaşık Düşmanı, 221
Kaşık Düşmanı:, 15
Kaşkorse, 271
Katarama, 342
Katır Karı, 31, 160
Kâtibe, 364
Kavat, 129
Kavatlık, 129
Kavramaa, 111
Kayınvalide, 226
Kayınvalidelik, 226
Kaynana, 226
Kaynana Ağzı, 31
Kaynana Pamuk İpliği Olup Raftan Düşse Gelinin Başını Yarar, 226
Kaynanalık, 226
Kaynanalık Etmek, 31, 226
Kaynanalık Taslamak, 226
Kaynanalık Taslamak Kaynana Gibi Davranmak, 31
Kaynna, 227
Kəbəz, 94
Kəbin (I), 77
Kəbin Kağızı, 69
Kəbinkəsdi, 69
Kəbinkəsmə, 69
Kəbinli, 69
Kəbinlilik, 70
Kəbinpulu (I), 118
Kəbinsiz, 70
Kəbinsizlik, 70
Kəbin-Talaq, 118
Kecebe, 99
Kədbanu, 362
Kəfrəm (II), 91
Kəkilbaş, 339
Kəkilbaz, 339
Kəkilcik, 339
Kəkilli, 339
Kəlağayı, 283
Kəlağayıçı, 265
Kəlağayıçılıq, 265
Kəlağayılı, 283
Kəlləpuş, 283
Kəlləqənd, 77
Kəmənd, 406
Kəmər (IV), 85
Kemer Bağlama, 98
Kəmərçin, 286
Kəmərtaxdı, 104
Kempir, 16, 40
Kempirlik, 40
Kenarın Dilberi, 31
Kenarın Dilberi Nazik De Olsa Nazenin Olmaz, 31
Keniz, 356
Kəniz, 362
Kəniz:, 357
Kenizek, 356
Kənizlik, 357
Kənizpərəst, 357
Kepez, 89
Kerata Rum, 129
Kerhane, 129
Kerhaneci, 129
Kerime, 210
Kərimə, 35, 210

Kərtirmək, 61
Kəsi-Biçi, 61
Kəsik (II), 210, 234
Kəsmələnmək, 339
Kəsmət (I), 61
Keteni, 263
Keyğim, 36
Keysu, 340
Keyvanı, 16
Keyvani, 222, 362
Kılade, 321
Kımız, 315, 317
Kımızlama, 315
Kımızlanmaa, 315
Kımızlatmaa, 315
Kına, 318
Kına (veya Kınalar) Yakmak (veya Koymak veya Sürmek veya Vurmak veya Yakınmak veya Yakılmak), 318
Kına Gecesi, 98
Kınalama, 318
Kınalamak, 318
Kınalanma, 318
Kınalanmak, 318
Kınalı, 318
Kınasız, 318
Kırat, 333
Kıratlık, 333
Kırığı Olmak (II), 129
Kırık (II), 129
Kırım Kırım, 141
Kırk Basmak, 414
Kırk Basması, 414
Kırk Hamamı, 414
Kırklama, 414
Kırklamak, 414
Kırklanma, 414
Kırklanmaa, 414
Kırklı, 185
Kırmızıfener, 129
Kırmızılık, 315
Kırnak, 141, 356
Kısır, 160
Kısmedi Çıktı, 52
Kısmet (veya Kısmeti) Çıkmak, 51
Kısmeti Açılmak, 52
Kısmeti Kapanmak, 52
Kız, 15, 34, 35, 38
Kız Almak, 63
Kız Başına, 21
Kız Beşikte (veya Kundakta), Çeyiz Sandıkta, 81
Kız Gibi, 23
Kız İstemek, 52
Kız Kardeş, 211
Kız Kilimi, 360
Kız Kurusu, 43
Kız Vermek, 64
Kızcağız, 15
Kızcık, 15
Kızçasına, 23
Kızevi, 234
Kızı Gönlüne Bırakırsan Ya Davulcuya Kaçar (veya Varır) Ya Zurnacıya, 210
Kızı Kısrağı, 15
Kızım Sana Söleerim Gelinim Sen Anna, 210
Kızın Boyu Bacadan Mı Aştı?, 36
Kızını (veya Evladını) Dövmeyen Dizini Döver, 210
Kızkardaş, 211
Kızlık, 43, 119, 230
Kızlık Etmee, 119
Kızlık Zarı, 119
Kızoğlan, 43
Kızoğlankız, 43
Kiçik Elçilik, 53
Kiçik Məsləhət, 104
Kiçik Toy, 61
Kimono, 288
Kinoaktrisa, 382
Kiralık Kadın, 129
Kiralık Kız, 129
Kiraz Dudaklı, 403
Kirlenmek, 129, 160, 249
Kirletmek, 130
Kirli, 160, 249
Kirsiz, 44

Kirşan, 316
Kirşan Sürtmək (Vurmaq), 316
Kirşanlamaq, 316
Kirşanlanmaq, 316
Kirşanlı, 316
Kirvəcanı, 233
Kisəyi, 283
Kişili, 45
Kişisayağı, 27
Kişisifət, 27
Kişisiz, 48
Kişivarılıq, 27
Kişmiri, 141
Kişmişqulu, 94
Klasik Gözəllik, 148, 393
Kleydotomiya, 181
Klimaks, 251
Klinili Fusta, 285
Klips, 323
Klitor, 239
Klitoris, 238
Kloş, 284
Knyaginya, 353
Knyajna, 354
Koca, 40
Koca Bulmak, 71
Kocakarı, 40, 186, 205
Kocakarılığı Tutmak, 32
Kocakarılık, 32, 40
Kocalı, 45
Kocalılık, 45
Kocaya Gitmek, 71
Kocaya Kaçmak, 71
Kocaya Varmak, 71
Kocaya Vermek, 64
Kodoşçuyka, 131
Kofta, 275
Koftalı, 275
Kofta-Tuman, 288
Koket, 296
Koketka, 276
Koketlik, 296
Kokona, 40, 351
Kokoş, 296
Kokoşluk, 296
Kokot, 154
Kokotluk, 154
Kol Bağı, 328
Kolçak, 274
Kolpeyrinter, 253
Kolpit, 253
Kolpoperineorrafiya, 253
Kolpopez, 253
Kolporeksis, 253
Kolporrafiya, 254
Kolposkopiya, 254
Kolpotomiya, 254
Kolümnizasiya, 254
Kolye, 321
Kombinatsiya, 272
Kombinezon, 271
Kombinezonlu, 271
Kombinezonsuz, 271
Komşu Kızı Almak, Kalaylı Kaptan Su İçmek Gibidir, 63
Komşuyka, 235
Konduktorka, 366
Konsomasyon, 379
Konsomatris, 379
Konsomatrislik, 379
Kontes, 351, 420
Kontralto, 382
Koroleva, 353
Korsaj, 271, 273
Korse, 271
Korseci, 364
Korsecilik, 364
Korseli, 271
Korsesiz, 271
Korset, 272, 273
Kos-Kos, 382
Kosmetik, 306
Kosmetika, 301, 306
Kosmetoloğ, 301, 367
Köçek, 379
Köçəl (I), 148, 393
Köken I, 327
Köksüdolu, 247

Kötü Kadın, 130
Kötü Söyleme Eşine, Ağı Katar Aşına, 221
Kraliça, 349, 421
Kraliçalıq, 349, 421
Kraliçe, 348, 420
Kraliçe Gibi, 407
Kraliçelik, 348, 420
Kranioklaziya, 181
Krem, 309
Krep Jorjet, 263
Krestnitsa, 372
Krıçmaritsa, 367
Krıçmarka, 367
Krisnitsa, 372
Kukla Kimi, 406
Kukona, 32, 40, 388
Kukonalamaa, 32
Kukonalanmaa, 32, 299
Kuləcə, 288
Kulon (II), 323
Kuma, 227, 228, 235
Kuma Olmak, 228
Kumalı, 227
Kumasız, 228
Kumatriya, 95
Kumetra, 228
Kundak, 267
Kurbağa Testi, 164
Kuşak Bağlama, 98
Kut, 198
Kuzin, 216
Küçük Hanım, 15, 36, 224
Küçük Kaynana, 227
Küçük Pita, 184
Küflət, 222
Küldöken, 221
Küleçe, 291
Külkedisi, 32
Külotlu Çorap, 272
Küpe, 323
Küpecik, 324
Küpeli, 322, 323, 324
Kürdü (I), 276
Kürtaj, 182
Kürtajcı, 257
Kürte, 281
Küşat, 387
Kütüm (II), 104
Küü Babusu, 179, 258, 367

L

Laborantka, 367
Laden, 312
Ladenli, 312
Lahuraki, 262
Läle I, 380
Lastik, 272
Latışça, 352
Lavta (II), 179, 181, 364
Ləbşəkər, 406
Leçek, 278
Ləçək, 283
Ləçəkli, 283
Ləçəklik, 283
Ləçəksiz, 283
Ləçər (I), 134
Left, 322
Leğen Başından Almak, 63
Ləli Gülfam, 396, 404
Lelu, 209
Lepçik, 273
Lesbiyanlıq, 137
Letafet, 387
Lətafət, 149
Lətafətli, 149
Lətifə (II), 149, 393
Lətifləşmək, 149, 393
Lətiflik, 393
Leydi, 351
Lezbiyen, 137
Lezbiyenizm, 137
Lezbiyenlik, 137
Lıvsa, 185
Lif (III), 273
Lifçik, 273
Liusa, 185
Lofusnitsa, 415
Logodna, 57
Logodna Üzüü, 57
Loğusa, 185
Loğusa Şerbeti, 185
Lohusa Humması, 415
Lohusa Şekeri, 185
Lohusalık, 185
Lokum Gibi, 406
Löbət, 149, 393
Lufisnitsa, 415
Lufusa, 185
Luhusa, 185
Luusa, 185
Luusalık, 185
Lüleli, 336
Lütein, 242

M

Maamul, 169
Maamul Karı, 169
Mabude, 370, 409
Maçı, 208
Madam, 351, 373
Madam (II), 368, 373
Madama, 351
Mader, 186, 205
Madər, 187, 206
Madəranə, 192
Madəri, 192
Madəri-Nalan, 187, 206
Madəriyət, 192
Maderzat, 174
Madmazel, 373
Madonna, 372
Madriqal, 383
Madyan, 223
Mahalle Kadını, 32
Mahalle Karısı, 32
Maharaça, 354
Mahbube, 409
Mahcamal, 402
Mahcəbin, 402
Mahliqa, 402
Mahmal, 288
Mahmude, 322
Mahparə, 402
Mahpeykər, 402
Mahrama, 289
Mahvəş, 402
Makinaçı, 368
Makrama, 289
Maksi, 284
Maksi Etek, 284
Makyaj, 296
Makyaj Odası, 296
Makyaj Takımı, 296
Makyaj Yapmak, 296
Makyajlama, 296
Makyajlamak, 296
Makyajlı, 296
Makyajsız, 296
Makyajsızca, 296
Makyajsızlık, 296
Makyöz, 297, 364
Mal, 130
Mal (II), 393
Malalanmaq (I), 306
Maldayı, 264
Male, 191
Malın Gözü, 130
Mali, 191
Malikə, 349
Mama, 39, 40, 207
Mama (I), 368
Mama (I):, 181
Mama (II), 187, 204, 206, 209, 216
Mamaça, 181, 368
Mamaçalıq, 181, 368
Mamalıq, 181, 368
Mäme, 247
Mamılı-Matan, 149, 396, 397
Mamografi, 255
Mamu, 186, 205
Mamunun Kızı, 210
Maneken, 406
Mañızlı-Mayalı, 397
Manikür, 309, 311
Manikürcü, 297, 365
Manikürcülük, 297, 365
Manikürlü, 310, 311
Manikürsüz, 310
Manikyur, 310
Manikyurşa, 310
Manken Gibi, 406
Mantinota, 130
Manto, 289, 291
Mantolu, 289
Mantoluk, 262
Mantosuz, 289
Maqqac, 311
Mari, 36
Markiz, 351
Markiza I, 353
Marqa, 343

Mart Bayramı, 417
Maskara, 312
Maske, 314
Maskulen, 26
Masöz, 297, 365
Mastit, 256
Mastoma, 256
Mastoptaz, 256
Maşa, 341
Maşalama, 344
Maşalamak, 344
Maşalı, 336
Maşgala, 36
Maşlah, 287
Maşqa, 343
Maşuka, 409
Matka, 240
Matmazel, 43, 352, 365, 373
Matopatiya, 256
Matqab (II), 311
Matriarhat, 421
Matrona, 354
Maya (III), 396
Mayabud, 396
Maz, 311
Mazat (II), 149
Mazlanmaq, 306
Mebiz, 241
Məcər, 291
Məcməülbəhreyn, 372
Meç (II), 336
Medeni Nikâh, 67
Medium (II), 383
Məhbubə, 409, 410
Məhi-Taban, 402
Mehr (II), 78
Mehr Vermək, 118
Məhru, 403
Məhtələt, 403
Məhvəş, 403
Məlahət, 149
Məlahətli, 149
Məlahətlilik, 150
Məlahətsizlik, 150
Melaike, 398
Melek Gibi, 398
Mələkə (I), 349, 421
Mələkədalı, 399
Mələkmənzər, 399
Mələksima, 399
Mələkxəndə, 399
Mələkzadə, 399
Melike, 348, 421
Məlikə, 350, 421
Meme, 246
Məmə (I), 247
Məmə (II), 187, 206
Meme Başı, 246
Meme Bezi, 246
Meme Düümesi, 246
Meme Süngeri, 246
Meme Vermek, 198
Məməcik, 247
Məməçi, 202
Məmədə (Məməsində) Südü Qurumaq, 196
Memede Olmak, 198
Məmədə Olmaq, 200
Memeden Kesmek, 198
Memeli, 246
Məməli, 247
Məməş, 247
Memure, 365
Məndil (I), 283
Mənkuhə, 223
Menopoz, 160, 251
Menopoza Girmek, 160, 251
Menorragiya, 250
Menstruasiya, 250
Məqnə, 283
Merhume, 376
Mərmərşahi, 265
Merverit, 335
Məryəm, 372
Mesirge-, 143
Mesirgeş-, 143
Məstur, 44
Məşatşəlik, 94

Meşime, 240, 244
Məşşatə (I), 306
Məşuqə, 410
Məşuqəlik, 410
Metres, 130
Metres Tutmak, 130
Metreslik, 130
Metreslik Etmek, 130
Metrit, 254
Metrorragiya, 254
Məzə, 150
Mızıq, 150
Mızıqlanmaq, 150
Midi Etek, 284
Mihr, 74
Miledi, 354
Min Cana Dəyər, 393
Mini Etek, 284
Minnətçilik (I), 53
Mirzəcanı (I), 218
Mis (II), 44, 352
Misis, 44, 352, 354
Miss, 354
Miyom, 252
Modistra, 365
Moncuğatdı, 381
Morula, 166
Moymulda-, 143
Moymuldaş-, 143
Muallime, 365
Mufta I, 291
Mugallımä, 367
Muganniye, 379
Muhabbet Tellalı, 130
Muhabbet Tellallığı, 130
Munculu, 306
Muskalı, 287
Muskalı Fistan, 285
Muta (II), 111
Muta Nikâhı, 111
Mutallaka, 47
Muyda, 33
Mücevher, 334
Mücevherat, 334
Mücevherci, 297, 365
Mücevhercilik, 297, 365
Mücevherli, 334
Müdire, 365
Müdirə, 368
Müəllimə, 18, 368
Müənnəs, 25
Mürçe-Mıyan, 400
Mürebbiye, 365
Müsait, 130
Müstəğni, 150
Müvekkile, 421
Müvəllid, 181, 368
Müzeyyen, 297
Müzəyyən, 307

N

Naçar, 17
Nagayka, 352
Nahid, 37
Namaz Bezi, 278
Namaz Örtüsü, 278
Namazsız, 160, 249, 250
Namısına Degmek, 124
Namizəd (II), 61
Namus, 119, 120
Namus Cinayeti, 155
Namus Davası, 155
Namusuna Toxunmaq, 125
Namzet, 57
Nanayka, 352
Natır Nalını, 292
Naybaşı, 389
Naylon Kız, 154
Naz, 141, 142
Naz (I), 150
Naz Etmek, 141
Naz Etmək (Eləmək, Göstərmək, Qılmaq Satmaq), 150
Näz:, 143
Nazəndə, 150
Nazəndəlik, 150
Nazenin, 141
Näzenin, 143
Nazeninlik, 141
Nazənin-Nazənin, 150
Näziksire-, 143
Näziksiremek, 143
Näzirğemek, 143
Näzirğenmek, 143
Nazla, 150
Nazlama, 141
Nazlanabilme, 141
Nazlanabilmek, 141
Nazlandırma, 141
Nazlandırmak, 141
Nazlanış, 141
Nazlanma, 141
Nazlanmak, 141
Nazlanmaq, 150
Nazlaşma, 141
Näzlen-, 143
Nazlı, 142
Nazlı (I), 150
Nazlı Nazlı Danışmaq, 144
Nazlıca, 18
Nazlı-Duzlu, 150
Nazlılık, 142
Nazlı-Nazlı, 150
Nazlı-Qəmzəli, 150
Näzli, 144
Nazmaq, 150
Naznazı (II), 283
Naz-Qəmzə, 150
Nazsatan, 150
Nazu-Toz, 151
Nebir, 389
Nedime, 235, 348
Nədimə, 237
Nefes Kesici, 387
Nefis (II), 387
Nefislik, 387
Nəfislik, 151
Negroska, 352
Nemka, 352
Nemlendirici Krem, 310
Nemtsoyka, 353
Nene, 186, 205, 207
Nənə, 41, 187, 206, 208
Nənəcan (II), 191
Nənəciyəz, 191
Nənəlik, 192, 208, 229
Nənəş, 187, 206
Neni, 186, 205
Nenka, 353
Nepis, 389
Nepislik, 389
Nəsilvermə, 162
Nəzif, 307
Nıkap, 291
Nışan Üzüü, 57
Nifas, 178, 185
Nigar, 151

Nigini- Əngüştər, 327
Nika, 68
Nika Gıymak, 68
Nikah, 70
Nikâh, 67, 74
Nikâh Düşmek, 67
Nikah Əqd Etmək, 70
Nikâh Etmek, 67
Nikah Etmək (Eləmək), 70
Nikah Kəsmək, 70
Nikâh Kıymak, 67
Nikâh Koymak, 67
Nikah Oxutmaq, 70
Nikâh Şekeri, 67
Nikâh Tazelemek, 67
Nikah Toyu, 70
Nikahdankənar, 70
Nikahın Pozulması, 118
Nikâhlama, 67
Nikâhlamak, 68
Nikahlamaq, 70
Nikâhlanış, 68
Nikâhlanma, 68
Nikâhlanmak, 68
Nikahlanmaq, 70
Nikahlanmış, 70
Nikâhlayış, 68
Nikahlı, 70
Nikâhlı, 68
Nikâhlık, 68
Nikâhlılık, 68
Nikahlılıq, 70
Nikahsız, 70
Nikâhta Keramet Vardır, 68
Nikalamak, 69
Nikalanmak, 69
Nikalaşmak, 69
Nikalı, 69
Nikanı Bozmak, 117
Nikap, 289
Nikasız, 69
Nikru, 393
Nimfomaniya, 136
Nimtən(ə), 276
Nine, 40, 207
Ninelik, 207
Niqap, 291
Niqaplı, 270
Nisa, 15, 18
Nisai, 21, 23, 257
Nisaiye, 257
Nisaiyeci, 257
Nisaiyecilik, 257
Nişan, 56
Nişan (I), 78
Nişan Paltarı, 91
Nişan Qoymaq, 61
Nişan Takmak, 56
Nişan Xonçası, 78
Nişan Yapmak, 56
Nişan Yaylığı, 91
Nişan Yüzüğü, 56
Nişanaşı, 78
Nişanbaxtı, 78
Nişandəgişmə, 61
Nişanı (veya Nişanını) Atmak (veya Bozmak), 56
Nişanlama, 56
Nişanlamak, 56
Nişanlamaq, 61
Nişanlanış, 56
Nişanlanma, 56
Nişanlanmak, 56
Nişanlanmaq, 61
Nişanlanmış, 62
Nişanlayabilme, 56
Nişanlayabilmek, 56
Nişanlayıverme, 56
Nişanlayıvermek, 56
Nişanlı, 57, 62
Nişanlıbazlıq, 62
Nişanlık, 57
Nişanlılık, 57
Nişanlılıq, 62
Nişanqaytardı, 62
Nişantaxdı, 62
Nişanxərci, 78
Nogayka, 353

Norvejka, 353
Növraq, 307
Nuna, 95
Nurana, 390
Nusellus, 167
Nyanka, 201
Nyanya, 202

O

Odalık, 130, 356
Ofitsiantka, 367
Oğlan Yengəsi, 96
Oğlanlamak, 177
Oğlanlarıñ Ecesi, 188
Oğraş, 135
Oğraşlıq, 135
Oğulcuk, 166
Oğulduruk, 240
Oğulduruq, 241
Oje, 318
Ojeli, 318
Okumaa, 415
Ondüle, 336
Ondüleli, 337
Ooforektomiya, 254
Ooforopeksiya, 254
Ooforotomaya, 254
Oolun Kızı, 215
Operatris, 365
Opriçnina, 47
Oraşın (I), 326
Oraşın (II), 94
Orospu, 130
Orospuluk, 130
Orqanza, 265
Orta Malı, 130
Ortak, 228
Ortak (veya Kuma) Gemisi Yürümüş, Elti Gemisi Yürümemiş, 218, 228
Oryantal, 379
Osmanlı Kadını, 28
Otaga, 326
Oturak, 379
Oturak Âlemi, 379
Otu-Suyu Olmaq, 151
Ovadan, 301, 390
Ovadanlamak, 302
Ovadanlık, 302, 390
Ovoskopiya, 254
Ovrət, 18
Ovulyasiya, 242
Oxlu (II), 62
Oynak, 154
Oynakça, 154
Oynaklık, 155
Oynaq (I), 151
Oynaqlıq, 151
Oynarlıq, 151
Oynaş, 130, 131, 135
Oynaşlı, 135
Oynaşlık, 130
Oynaşlık Etmek, 130
Oynaşlıq (I):, 135
Oynaşma, 130
Oynavaç, 302

Ökse Rum, 142
Öksüz, 193, 194
Öksüz Anası, 28, 193
Öksüz Kalmak, 193
Öleñ II, 99
Öllüx-Dirilıx, 78
Ömür Yoldaşı, 223
Öñatlı, 99
Ör-, 345
Örgü, 337
Örgülü, 337
Örgüsüz, 337
Örme, 344
Örmek, 344
Örmeli, 344
Örpək (I), 283
Örpəkli, 283
Örpəksiz, 283
Örtme, 278
Örtü, 283
Örük, 337
Örül-, 345
Örülme, 344
Örülmek, 344
Örülü, 337
Örülüş, 344
Örüm, 345
Örünmek, 345
Örüşmek, 345
Östrojen Tedavisi, 256
Övey Ene, 229
Övlad Üzünə Həsrət Qalmaq, 162
Övme, 281
Övrət, 18, 223
Övrətbaz, 135
Övrətbazlıq, 135
Övrətli, 223
Övrətlik, 223
Öy Hocalıkçı Ayal, 361
Öyme, 281
Özünə Zinət Vermək, 307
Özünü Əzmək, 151

P

Paçalık, 89
Paçoz, 131
Padişaaka, 349, 421
Pafta, 342
Pahta, 342
Pakdamən, 157
Palantin, 275
Palas Hakı, 99
Paltaraparma (I), 78
Paltaraparma (II), 78
Paltarkəsdi, 78
Paltarkəsdi Toyu, 78
Paltarüstü, 79
Panayıya, 372
Papıl, 340
Parakolpit, 254
Paramastit, 256
Parametrit, 254
Paravaginit, 254
Pardösü, 290
Pardösülü, 290
Pardösüsüz, 290
Parik, 342, 343
Parik Taşımaa, 342
Parikli, 343
Paskalya Yumurtası Gibi, 314
Patroniçe, 365
Payet, 262
Paytaxdi, 122
Peçe, 290
Peçeleme, 267
Peçelemek, 267
Peçelenme, 267
Peçelenmek, 267
Pedikür, 310, 311
Pedikürcü, 297
Pedikürcülük, 297
Pedikürçü, 311, 365
Pelik, 338
Penes, 334
Perçem, 337
Pərçəm (I), 340
Perçemli, 337
Pərdədəoturma, 122
Pərəncə, 292
Pərəng, 323
Peri, 398
Pəri, 399, 412
Peri Gibi, 398
Pəricamal, 399
Perimetrit, 254
Peri-Peyker, 398
Pəripəykər, 399
Pəriruy, 399
Pərivar, 399
Pərizad(ə), 399
Perizat, 398
Perma, 344
Permalı, 344
Permanant, 345
Permanent, 346
Permasız, 345
Pertubasiya, 254
Peruk, 341
Peruka, 341
Pərvazə, 104
Peş, 285
Peş (I), 284
Peştamal, 278
Peştamal Kuşanmak, 278
Peştamalcı, 365
Peştamalcılık, 365
Peştamallı, 278
Peştamallık, 278
Peştamalsız, 278
Peykan, 406
Pezevenk, 131
Pezevenklik, 131
Pezi, 135
Pırlanta, 334
Pırlantalı, 334
Pırlantasız, 334
Piliç, 400
Pilili, 267
Piling, 310
Pilise, 267

Pilotka, 367
Piometrit, 254
Pirayə, 307
Pirəzən, 41
Pirsing, 325
Pisxana, 135
Pişik Qırı Vermək, 151
Piyasaya Çıkmak, 131
Piyasaya Düşmek, 131
Plasenta, 244, 245
Poliginiya, 113
Poliğamiya, 112
Polimastiya, 256
Poliqamiya, 113
Politeliya, 256
Pompul, 340
Ponuda, 184
Popadiye, 353
Postal, 32
Postiş, 341
Postmatüre, 182
Poşeta, 331
Poşu, 279
Poşulu, 279
Poşusuz, 279
Prematüre, 182
Prenses, 348, 421
Prenseslik, 349, 421
Pridenka, 367
Primadonna, 383
Prinses, 354
Progesteron, 243
Psevdoamenorreya, 250
Pudra, 315, 316
Pudrala-, 315
Pudralama, 315
Pudralamak, 315
Pudralı, 315
Pudralık, 315
Pudraqabı, 316
Pudriyer, 315
Pul, 262
Pullu, 262
Pus (I), 255
Pülçük (II), 313
Pürçek, 337, 338
Pürçekli, 337
Pürçeksiz, 337
Pürçüm, 340
Pürməlahət, 151
Püstədəhan, 393
Püstələb, 393

Q

Qabaqlıq (I), 326
Qabilə, 181, 368
Qabiləlik, 181, 368
Qabqaytarma, 85
Qadar, 283
Qadın, 17
Qadıncasına, 21
Qadıncıq, 17
Qadınlaşmaq, 21, 25
Qadınlıq, 17, 21
Qadınsifət, 25
Qadınxasiyətli, 24
Qadınxasiyətlilik, 21, 24
Qalabaşmağı, 293
Qalaktogen, 255
Qalantereya, 306
Qalaqtooforit, 255
Qalaqtoreya, 255
Qalaqtostaz, 256
Qalaqtoterapiya, 256
Qaliyə, 340
Qaliyəmu, 395
Qallavuz (II), 96
Qallavuz (III), 53
Qaltaq (I), 134
Qamatqan, 148
Qan Görmək, 162
Qangörmə, 162
Qapıbasması, 85
Qapıgəlməsi, 85
Qapıkəsdi, 85
Qapını (Qapısını) Kəsmək, 85
Qapıqapalı, 85
Qara Duvaq Olmaq, 134
Qara Əmcək, 376
Qarabirçək (I), 38
Qarabirçək (II), 382
Qaradonnu, 382
Qaradovaq, 376
Qaraduvaq, 134
Qaragöz (II), 395
Qaranişan (I), 376
Qaraqaxcey, 395
Qaraqaytan, 397
Qaraqız, 395
Qaravaş, 362
Qardaşavradı, 233
Qardaşbağı, 91
Qardaşqızı, 216
Qarı, 41, 222
Qarıcığaz, 41
Qarılıq, 41, 222
Qarın, 241
Qarınənə, 41, 208
Qarıtmaq, 38
Qarnı Burnuna Dəymək, 171
Qarnıboğaz, 170
Qarnıboğazlılıq, 171
Qasığı Yelli, 134
Qaşalan, 306, 311, 368
Qaşalma (I), 306, 311, 368
Qaş-Göz Oynatmaq, 148
Qaş-Gözle Danışmaq, 148
Qaşlarını Oynatmaq, 148
Qatınc, 77
Qayda Olmaq, 162
Qayınana, 227
Qayınana-Gəlin, 382
Qayınarvadı, 233
Qayınxatını, 233
Qazağyana, 104
Qazə (II), 316
Qəcərləmək (I), 306
Qəhbə, 134
Qəhbəlik, 134
Qəlbaçan, 148
Qəlbəyatan, 148
Qəltəban, 134
Qəmər (I), 402
Qəmərçöhrə, 402
Qəmərsurət, 402
Qəmzə, 148
Qəmzə Ələmək (Etmək, Gelmək, Satmaq), 148
Qəmzəkar, 148
Qəmzəli, 149

Qənd Xonçası, 77
Qərinə (III), 45
Qəsabə, 276
Qəşəng, 393
Qəşəngləndirmək, 306
Qəşənglənmək, 306
Qəşəngləşmək, 306
Qəşənglik, 149
Qəvvad, 134
Qıfılbənd (III), 96
Qılağuz (I), 53
Qıldıq, 120
Qıldıqlı, 120
Qınc, 149
Qıncamaq, 149
Qıncanmaq, 149
Qıncıqlanmaq, 149
Qır (IV), 149
Qır Satmaq (Vermək), 149
Qırcan, 340
Qırcana-Qırcana, 149
Qırcanqa, 134
Qırmızılıq, 316
Qırra, 149
Qırrabaz, 149
Qırtışlanmaq, 306
Qırxlı, 185
Qısır, 162
Qısırca, 162
Qısırlaşmaq, 162
Qısırlıq, 162
Qısraq, 162
Qıtqılda, 382
Qıvrıntı, 340
Qıymaça, 283
Qız, 18, 35, 37, 38, 44
Qız Adamı, 235
Qız Halvası, 85
Qız Kilimi, 85
Qız Kimi Əzilmək, 25
Qız Kimi Utancaq, 25
Qız Otağı, 94, 418
Qız Oyunları, 382
Qız Südü, 196
Qız Şaxı, 96
Qız Şirnisi, 62
Qız Toyu, 62
Qız Yengəsi, 96
Qızabaxma, 77
Qızamaq, 122
Qızanmaq, 122
Qızbibi, 25
Qızbibilik, 25
Qızcağaz, 18
Qız-Gəlin, 37
Qızılgül (II), 382
Qızımız Elçi Qabağındadır, 37
Qızlanmaq, 210
Qızlar Bulağından Su İçmək, 37
Qızlığını Almaq (Götürmək), 122
Qızlıq (I), 18, 44, 120, 230
Qızlıq Yaylığı, 122
Qızqaçırma, 113
Qızsov, 25
Qibləgah, 393
Qofta, 276
Qohumpayı, 77
Qolbağı, 329
Qolbağlı, 329
Qolbənd, 329
Qozanmaq, 306
Qönçə, 404
Qrafinya, 354
Qrim, 306
Qrimlənmiş, 306
Qrimli, 306
Quda Aşı, 77
Quduzlanmaq, 48
Qufravat, 346
Qulluqçu (I), 362
Qunc (II), 149
Qurqurma, 306
Qurşaqbağlama, 104
Qurumsaq, 134
Qurusaqlıq, 134
Quvat, 134
Quyruğunu Pursutmaq, 149

R

Rahibe, 352, 369
Rahibə, 370
Rahibelik, 352, 369
Rahim (I), 240
Rahim İçi Araç, 164
Rakkase, 379
Rastık, 312
Rastık Çekmek, 312
Rastıklı, 312
Rəbibə, 230
Refika, 221
Rəfiqə, 237
Rəfiqəlik, 237
Rəhim (II), 241
Rəna, 393
Rəng (I), 317
Rəng –Rövnəq, 151
Rəqqasə, 383
Rəqqasəlik, 383
Resmî Nikâh, 68
Retraksiya, 178
Retropulsiya, 178
Revolyutsionerka, 421
Ridikül, 332
Ridikyul, 331
Rimel, 312
Rimelleme, 312
Rimellemek, 312
Rimelli, 312
Rimelsiz, 312
Riza Süfrəsi, 104
Romınka, 353
Rop, 287
Roza, 334
Röfle, 337
Röfle Yaptırmak (veya Attırmak), 345
Röfleli, 337
Rövnəqlilik, 151
Ruba, 288
Rubənd, 292
Rubəstə, 270
Ruj, 317
Rujlama, 317
Rujlamak, 317
Rujlu, 317
Rujsuz, 317
Rumyan, 316
Rusali, 411
Rübənd, 292
Rübəndli, 292
Rüküş, 297
Rüküşlük, 297
Rüsdəsmalı Qızlıq Yaylığı, 122

S

Saabiyka, 349
Saadıç, 95
Saç Saça Baş Başa, 32
Saçayıran, 343
Saçbağ, 342
Saçbağı, 343
Saç-Birçək Dalaşmaq, 33
Saç-Birçəyi Ağarmaq, 41
Saç-Birçəyini Yolmaq, 33
Saçburan, 343
Saçı Topuklarını Dövmek, 345
Saçı Uzun Aklı Kısa, 32
Saçılmak, 267
Saçını Süpürge Etmek, 360
Saçkəsdi, 94
Saçlı-Birçəkli, 340
Saçmoncuk, 342
Sağdıç, 95
Sağdıç Alınmaa (Olmaa), 95
Sağdıçlık, 95
Sağrı (II), 293
Sahibcəmal, 151
Sahibe, 349
Sahibə, 350
Sailə, 368
Sakandırık, 321
Salamälik, 236
Salfit, 250
Salgıt, 82
Salğıt, 74
Salkım Küpe, 323
Sallama (II), 283
Sallanış, 151
Sallanmaq, 151
Salon Kadını, 349
Salpinqektomiya, 254
Salpinqostomiya, 254
Saltamarka, 290
Sancak, 264
Sancaq, 343
Sandıqüstü, 79
Sanem, 406
Sanitarka, 362, 367
Sarafan, 288
Sarafanlıq, 265
Saraylı, 349
Sargaç, 272
Sarık, 279
Sari, 287
Sarmaç, 341
Savçı, 52
Savçılık, 52
Saya, 287
Səbahət (I), 393
Səbiyə, 35, 383
Seçmə (I), 151, 393
Sefire, 365
Sehrkar, 151, 393
Sehrkarlıq, 151, 393
Sehrli, 151
Seksapel, 142
Səmənrüxsar, 396
Sənəmmənzər, 393
Sənəmpərəst, 135
Sənubər (I), 397
Senyora, 354
Senyorita, 354
Sep II, 82
Sepli II., 82
Sepsiz II., 82
Serindi, 264
Serklyaj, 254
Servi Boylu, 403
Sərvinaz, 151
Sərvi-Xüram, 151
Sərxəyir, 104
Seyyibe, 47
Sezaryen, 182
Sezaryenli, 183
Sıbıtmaa, 183
Sıca, 393
Sığalı, 307
Sığallamaq (II), 307
Sığallanmaq, 307
Sıkma, 274
Sıkma Baş, 267

Sındıra Sındıra Oynamaq, 152
Sındıra Sındıra Yerimək, 152
Sındıra-Sındıra, 152
Sıratlı, 390
Sıratlılık, 390
Sırğa (II), 324
Sırğacıq, 324
Sırğalı, 324
Siğə, 70
Siğələnmək, 70
Sikdirmək, 123
Sikişmək, 123
Sikme, 123
Sikmek, 123
Sikmək, 123
Sili (II), 156
Silikon, 310
Silili, 156
Silisiz, 155
Silisizlik, 155
Siltencire-, 144
Simbədən, 396
Siminbər, 396
Simtən, 396
Sinəbənd, 332
Sinəbəndli, 332
Sinəli, 247
Siñirme, 264
Siñsile, 326
Sinyora, 352
Sir Ağda, 310
Slovakça, 353
Soğuk, 136
Sokak Kadını, 131
Sokak Kızı, 131
Sokca-, 199
Solistka, 381
Sommak, 281
Son, 244
Sona, 401
Sona Boylu, 401
Soprano, 379, 383
Sor-, 199
Sör (I), 352, 370
Söz Ayt-, 52
Söz Kesmek, 57
Sözaldı, 53
Sözaydıcı, 52
Sözlü, 57
Spiral, 164
Strigoyka, 32
Striptiz, 379
Striptizci, 379
Striptizcilik, 380
Stüardessa, 368
Stüardessalıq, 368
Su Gelmek, 177
Subret, 380
Suflöz, 380
Sufrajizm, 368
Sultan, 349, 421
Sumka, 332
Surətara, 307
Sutyen, 272
Süd, 196
Südanası, 234
Südbacısı, 234
Südden Açmaq, 196
Sümsüle, 326
Süpürücüyka, 367
Sürme, 313
Sürmə (I), 313
Sürme (II), 313
Sürme Çekmek, 312, 313
Sürmeleme, 312
Sürmelemek, 313
Sürmələmək, 313
Sürmelenme, 313
Sürmelenmek, 313
Sürmələnmək, 313
Sürmeli, 313
Sürməli, 313
Sürmeyi Gözden Çekmek, 312
Sürtük, 32, 131
Sürtükleşme, 32
Sürtükleşmek, 32
Sürtüklük, 32
Süs, 297, 307

Süsleyip Püslemek, 297
Süt, 195
Süt Çekmek, 195
Süt Çocuğu, 195, 198
Süt İzni, 195
Süt Kardeşi, 233
Süt Kardeşliği, 233
Süt Kuzusu, 195, 198
Süt Vermek, 198
Sütana, 201, 233
Sütanalık, 201
Sütanne, 201
Sütbaba, 233
Sütkız, 233
Sütlendirme, 195
Sütlendirmek, 195
Sütlenme, 195
Sütlenmek, 195
Sütnine, 201
Sütninecik, 201
Sütninelik, 201
Sütoğul, 234
Sütten Kesilmek, 198
Sütten Kesmek, 198
Sütüne Havale Etmek, 195
Sütüne Kalmak, 195
Sütyen, 272
Sütyenci, 365
Sütyencilik, 365
Süyt, 195
Süytden Ayır, 196
Süzgün, 152
Svate, 217, 225, 234
Svatuluk, 106

Ş

Şahbacı, 218
Şahbanu, 354
Şahbanuluq, 354
Şahdanə, 335
Şahıra, 381
Şaire, 380
Şairə, 383
Şal, 274, 279, 281
Şal (I), 276
Şal (II), 79
Şal Kuşak, 329
Şalinka, 279
Şal-Üzük, 62, 276, 327
Şalüzük Toyu, 104
Şamartı, 104
Şansonetka, 383
Şanta, 105
Şantöz, 380
Şarf, 281
Şay, 302
Şayaq, 286
Şay-Sep, 82, 302
Şəbkülah, 283
Şəddə (I), 323
Şəddə (II), 330
Şeker, 406
Şəkilləndirmək, 307
Şəkillənmək, 307
Şekilli, 390
Şəkilli, 393
Şekillilik, 390
Şələmzar, 79
Şelpe I, 302
Şəltə, 273
Şəltəli, 273
Şəltəlik, 265
Şərbətiçmə, 105
Şəstli-Bəstli, 397
Şeşə Vurmaq, 415
Şəşəə, 307
Şəşəəli, 307
Şəttə, 283
Şeydabaz, 135
Şıllık, 131
Şırğa, 307
Şırğa Vermək, 307
Şırğalamaq, 307
Şırğalanmaq, 307
Şırğalı, 307
Şilə (III), 105
Şiltə, 286
Şirinxonça, 105
Şirnikdirici, 152
Şive, 142
Şivəbaz, 152
Şivəbazlıq, 152
Şivekâr, 142
Şivəkar, 152
Şiveli, 142
Şivəli, 152
Şleyf (I), 265
Şorolo, 23
Şoşoni, 292
Şömizye, 274
Şuh, 142
Şuhluk, 142
Şux, 152
Şuxluq, 152
Şüşä, 292
Şvester, 211

T

Taç, 325
Tahta Göğüs, 408
Tahta Göğüslü, 408
Takı, 334
Takıştırma, 297
Takıştırmak, 297
Takma Saç, 345
Talak, 116, 117
Talak Hatı, 117
Talakıselase, 116
Talaq, 118
Talaqsız, 48
Talaqsızlıq, 118
Talib, 53
Talib Olmaq, 53
Talibə, 368
Talibəlik, 368
Talip, 52
Talip (veya Talibi) Çıkmak, 52
Talipli, 52
Taliplilik, 52
Tana (I), 324
Tango, 297
Tanketka, 292
Tanrıça, 370
Tarak, 325, 341
Taraklı, 325
Tarım Vermək, 307
Tarlanın Taşlısı, Karının (veya Kadının) Saçlısı, 221
Taş, 334
Taş Bebek Gibi, 406
Taş Pudra, 315
Taxtdöşeyi, 86
Taya, 201, 360
Tayalık, 201, 360
Tayyör, 287
Tecavüz, 124
Təcəmmül, 307
Təcəmmülat, 307
Təəhhül, 64
Təkənə, 283
Tektaş, 327
Telbasan, 343
Telefonistka, 367
Telekız, 131
Telleyip Pullamak, 298
Telli, 340
Telli Duvaklı, 92
Telli Pullu, 298
Tellice, 380
Təlmit, 308
Telpeği Ağan, 47
Telsiz, 340
Temizlənmək, 250
Temizlikçi Kadın, 360
Teneçir, 324
Tepelik, 326
Tərdamən, 135
Terziyka, 367
Tesettür, 267
Tesettürlü, 267
Tesettürlülük, 267
Teslim Etmek, 123
Tətliq, 118
Teyze, 215
Teyzelik, 215
Təzəyyün, 308
Təzvic, 65
Tezyin, 298
Təzyin, 308
Təzyinat, 308
Tıncıx, 239
Tiriz, 262
Tohumlama, 164
Tohumlamak, 164
Toka, 342
Toka (I), 341
Tokalı, 342
Tokasız, 342
Tokmakçı, 131
Tokmakçılık, 131
Tokmaklama, 131
Tonamaq, 308
Toparlayıcı Krem, 310
Topbı, 281

Toprağı Şirin, 152
Topuğluq, 330
Topukdöven, 285, 287
Topuz, 337, 338
Topuzlu, 337
Toxmacal, 368
Toy Oxşaması, 105
Toy Paltarı, 91
Toy Parçası, 79
Toy Xınası, 105
Toy Xonçası, 105
Toy Yuxası, 105
Töre Cinayeti, 155
Travesti, 23
Truakar, 267
Tsatsi, 204
Tulalamaq, 178
Tumağal, 340
Tuman, 286
Tumana (Tumanına) Əl Aparmaq, 125
tumanın başına örtüb üstünə gəlmək, 33
tumanını başına geymək (keçirmək, 33
Tumanını Çıxartmaq, 125
Tumanlı, 286
Tumar, 324
Tunik, 274
Tutçek, 179
Tuvalet, 267
Tuvalet Masası, 298
Tülbent, 279
Tülbentçi, 365
Tülbentçilik, 365
Tüp, 242
Tüp Bebek, 164
Tüplerini Bağlatmak, 164
Türban, 279
Tütüçka, 184

U

Uğur Suyu, 105
Unlama, 105
Urbaaçma, 105
Urkaçı, 17
Urusi, 293
Uşağa Yatmaq, 181
Uşaq Salmaq, 183
Uşaqəmizdirən, 196
Uşaqların Anası, 223
Uterus, 240
Utlu, 156
Uya, 211
Uz, 390
Uzatmalı Nişanlı, 57
Uzun Etek, 285
Uzunətək, 286

Ü

Üç Etek, 285
Üçarvadlı, 113
Üçarvadlılıq, 113
Üçətək, 286
Üçgıyak, 264
Üçüzlü, 187
Üklü, 169
Üklü Karı, 169
Üme, 361
Ümm, 187, 206
Ünas, 18
Ürastə, 308
Ürəyəyatan, 152, 394
Ürəyəyatmaz, 152
Ürəyəyatmazlıq, 152
Ürpün-, 268
Ürpüncek, 281
Üstü Olmaq, 162, 250
Üstünden Geçmek, 124
Üstüne Kuma Gelmek, 111
Üüsüz, 193, 194
Üüsüz Türküsü, 194
Üüsüz Uşak Evi, 194
Üvey Ana, 229
Üvey Anne, 32, 229
Üvey Kız, 230
Üz Yağlığı, 91, 292
Üzaçdı (III), 62
Üzağlığı, 122
Üzlük (II), 91
Üzü Açılmaq, 122
Üzü Bağlı, 44, 270
Üzüaçıq, 270
Üzük, 327
Üzük (I), 328
Üzük (Şal) Vermək, 62
Üzükcük, 328
Üzükqabı, 62
Üzümiñ Suvı Yalı, 403
Üzünə Baxanda Göz Qamaşmaq, 394
Üzüqara, 122
Üzyağı, 311

V

Vagina, 239
Vajina, 238
Valide, 186, 205
Validə, 187, 206
Valide Sultan, 349, 421
Validelik, 192
Vamp, 142
Vaqinit, 255
Vardakosta, 397
Varmak, 71
Vazelin, 310
Vəcahət, 394
Vəcahətli, 394
Vəchülhəsənə, 394
Vəcihə, 152, 394
Veladet, 174
Venera (II), 371, 403
Verəyən, 135
Vermek, 64
Vəsamə, 152
Vesikalı, 131
Vəsim, 152
Vestelka, 371
Vikontes, 352, 421
Volan, 263
Volanlı, 263
Vualet, 263
Vulvit, 255
Vulvovaginit, 255

X

Xacə (II), 357, 362
Xacəbaşı, 357, 362
Xacəyəbənzər, 357, 362
Xadimə, 362
Xal (III), 308
Xala, 41, 216
Xalacan, 41, 216
Xalagəlini, 214
Xalaqızı, 214
Xalat, 288
Xalatlıq, 265
Xala-Xala, 382
Xalxal (I), 330
Xanbacı, 217
Xandostu, 232
Xanım, 17, 29, 222
Xanımcan, 17
Xanımlıq, 17
Xanım-Xatın, 17
Xastakarlıq, 61
Xastar (I), 51
Xatın, 17
Xəl, 117
Xələtatdı Toyu, 76
Xərcgətirmə, 76
Xərcxəcələt, 85
Xəttü-Xal, 392
Xeyirlik (II), 103
Xeyirlik (III), 103
Xeyrünisa, 29
Xına Nəğmələri, 103
Xına Otağı, 418
Xına Tabağı, 76
Xınabənd, 76
Xınalamaq, 319, 339
Xınalanmaq, 319, 339
Xınalatmaq, 319, 339
Xınalı, 319, 339
Xınalıq Donu, 91
Xınalıq Toyu, 103
Xınayaxdı, 94
Xınayaxdı Cehizi, 76
Xırdaba, 77
Xızır Xonçası, 77
Xonça Toyu, 103
Xonçaəvəzi, 77
Xonçaqayıtdı, 77
Xonçatutdu, 85
Xor (IV), 107
Xorovi-Hüsn, 392
Xoşagəlimli, 392
Xoşagəlimlilik, 392
Xoşgəldin (IV), 107, 122
Xoşnişan, 147
Xoşru, 147, 392
Xoşsurət, 147, 392
Xoşu, 147, 155
Xoşüzlü, 392
Xrizma, 325
Xub, 392
Xubçehrə, 147, 392
Xubluq, 147, 392
Xubsurət, 392
Xuram, 147
Xuraman, 147
Xuraman Olmaq, 147
Xuraman-Huraman, 147
Xuramanlıq, 148
Xurşid, 402
Xurşidvəş, 402
Xüraman, 148

Y

Yad Qızı, 225, 354
Yaglık, 281
Yagşı, 390
Yagşıla-, 302
Yagşılan-, 302
Yagşılandır-, 302
Yagşılat-, 302
Yagşılık, 390
Yakımlı, 390
Yakımlılık, 390
Yalabık, 387
Yalancı Gebelik, 183
Yamışıq, 91
Yamşaqlı, 292
Yamşımaq, 270
Yan, 264
Yana-, 199
Yanal-, 199
Yanaqlıq, 316
Yançaq (I), 96
Yanı Buğarsaqlı Olmaq, 33
Yanı Buzovlu, 33
Yapınca, 281
Yapışıq, 152
Yapışıqlı, 152
Yapışıqlıq, 152
Yaprak, 331
Yaraq (I), 288
Yaraşacaq, 308
Yaraşık II, 390
Yaraşıq, 308, 394
Yaraşıqlanmaq, 394
Yaraşıqlı, 394
Yaraşıqlılıq, 394
Yaraşıqlıq, 394
Yarık, 238
Yar-Yaraşıqlı, 308, 394
Yaşı Bol-, 177
Yaşındırmaq, 270
Yaşınmak, 268
Yaşmak, 290
Yaşmaklama, 267
Yaşmaklamak, 267
Yaşmaklanma, 267
Yaşmaklanmak, 267
Yaşmaq, 292
Yaşmaqlamaq, 270
Yaşmaqlanma, 270
Yaşmaqlanmaq, 270
Yaşmaqlatmaq, 270
Yaşmaqlılıq, 270
Yaşmaqlıq, 265
Yaşmaqsız, 292
Yaşmaqsızlıq, 292
Yatağına Girmek, 126
Yatgı, 240
Yavru, 36
Yavuqlu, 62
Yazıcı Kadın, 92
Yazılış-, 69
Yazma (II), 279
Yazmacı, 366
Yazmacılık, 366
Yeddi Kələm Bəzənmək, 308
Yeddilövün Xonçası, 79
Yegəl, 106
Yegençi, 216
Yekədöşlü, 247
Yelbiz, 340
Yelbizləmək, 33
Yeldirme, 290
Yeldirmeli, 290
Yeldirmesiz, 290
Yelin, 199
Yelinle-, 199
Yelinləmək, 173, 196
Yellənə-Yellənə, 153
Yelli, 142
Yelloz, 155
Yelmən, 340
Yelnəmək, 196
Yelyırtan, 281
Yemeni, 279
Yemenici, 366
Yemenicilik, 366
Yemni, 284

Yenge, 95, 221, 232
Yengə, 233
Yengə Qonaqlığı, 96
Yengə Yolu, 96
Yengelik, 95, 232
Yengəlik (I), 233
Yengəlik (II), 96
Yeññe, 232
Yeñselik, 322
Yerinə Gəlmək, 113
Yerleşdirmek, 65
Yerleşmek, 65
Yeyrək, 153
Yıldırım Nikâhı, 68
Yoldançıxarıcı, 153
Yollu, 155
Yosma, 142
Yosmaca, 142
Yosmalık, 142
Yöndəmli, 394
Yubka, 285, 286
Yubkalı, 286
Yubkalıq, 265
Yumurtalık, 241
Yurdda Qalmaq, 38
Yuvasından Uçmaq, 66
Yuvayı Yapan Dişi Kuştur, 361
Yük, 166
Yüklü, 169, 170
Yüklülük, 170
Yükünü Yerə Qoymaq, 178
Yüzük, 327
Yüzük Takmak, 57

Z

Zahı, 185
Zahılıq, 185
Zalva, 225
Zamazingo, 131
Zamkinos, 131
Zən, 18
Zen:, 15
Zənən, 18, 223
Zənən Hamamı, 418
Zənən Həylağı, 18
Zenne, 15
Zenneci, 366
Zərəndam, 394
Zər-Zivər, 308
Zestra, 81
Zestre, 81
Zevce, 221
Zevcelik, 221
Zıba, 390
Zıbalık, 390
Zıbın, 272
Zılgıt, 380
Zılva, 95
Zınat, 302
Zınatlamak, 302
Zınatlanmak, 302
Zınatlı, 302
Zib, 308
Ziba, 308
Zibalı, 308
Zibalıq, 153
Zibasənəm, 153
Zifaf, 121, 122
Zifaf Otağı, 122
Zifafa Girmek, 121
Zigot, 166
Zilli, 155
Zinət, 308
Zinətçi (I), 308
Zinətçilik, 308
Zinətlenmek, 308
Zinətli, 308
Zivər, 308, 335
Ziynet, 298
Zorlamak, 124
Zorlanmak, 124
Zorlatmak, 124, 125
Zöhrəcəbin, 153
Zövcə, 223
Zülf, 340
Zülflü, 340
Zülp, 338
Zülüf, 337, 338

KİŞİSEL BİLGİLER	
Adı Soyadı	Miyase Kübra Ramazanoğlu
Doğum Tarihi	13/11/95
Doğum Yeri	Ankara
Medeni Hali	Bekar
Uyruğu	Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı
Adres	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara
Tel	-
Faks	-
E-mail	mk.ramazanoglu@hotmail.com
EĞİTİM	
Lise	Gölbaşı Sağlık Meslek Lisesi / 2013
Lisans	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversittesi / 2018
Yüksek Lisans	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversittesi / 2020
YABANCI DİLLER	İngilizce
YAYINLAR	Ramazanoğlu, Miyase Kübra (2020). Azerbaycan Türkçesindeki Kadın Giysi Adları Üzerine Bir İnceleme. *Külliye*, 1 (1): 127-152.
ÜYE OLUNAN MESLEKİ KURULUŞLAR	